

1.1. EASTERN PARTNERSHIP AS A SUCCESSFUL FORM OF THE EUROPEAN UNION'S COOPERATION WITH THIRD COUNTRIES

IMPLEMENTAREA ACORDULUI DE ASOCIERE REPUBLICA MOLDOVA – UNIUNEA EUROPEANĂ ÎN DOMENIUL ÎNVĂȚĂMÂNTULUI SUPERIOR

CZU: [327(478):061.1 EU]:378.4

DOI: 10.5281/zenodo.6984978

Virginia ZAHARIA¹,

Universitatea Cooperatist-Comercială din Moldova

Veronica POZNEACOVA²,

Universitatea de Stat din Moldova

ABSTRACT. *In 2014, it was signed the Association Agreement between the Republic of Moldova and the EU. It provided the set of the complex measures that should be implemented in the Higher Education field. These measures refer to the standards of education's evaluation, accreditation of educational programs, reform of the vocational and university education system, implementation of the lifelong learning concept, and implementation of international projects in education. Implementing the Association Agreement between the Republic of Moldova and the EU in education determined the adoption of several primary and secondary normative acts. We examined the National Action Plans for implementing the Association Agreement Moldova – EU in 2014-2016, 2017-2019, establishing the evolutions of the reforms in education. In this study, we aimed to determine the Association Agreement's provisions in high education, to analyze the positive obligations assumed by the Republic of Moldova, and to examine the normative provisions by which our state realized these obligations.*

Key-words: EU, education system, the Association Agreement, university, reform, normative provisions.

1. Introducere

La 27 iunie 2014 la Bruxelles a fost semnat Acordul de Asociere între Republica Moldova, pe de o parte, și Uniunea Europeană și Comunitatea Europeană a Energiei Atomice și statele membre ale acestora (în continuare AA, 2014), pe de altă parte. Ratificarea acestui Acord de Parlamentul Republicii Moldova a fost procedată pe 02 iulie 2014, iar de Parlamentul European pe 13 noiembrie 2014. Acordul de Asociere a intrat în vigoare la 01 iulie 2016, cum a fost notificat de către Secretariatul General al Consiliului Uniunii Europene, care este depozitar al AA. Acest Acord stipulează un nou cadru normativ pentru avansarea relațiilor dintre Republica Moldova și Uniunea Europeană spre o treaptă calitativ superioară, cea a integrării economice cu Europa. În Acordul de Asociere sunt stabilite prevederile cu caracter obligatoriu, aranjamente de cooperare în toate sectoarele economice. (Lapițkaia, L., & Leahovcenco, A., 2016, p. 167-172)

2. Revizuirea literaturii

În acest studiu am analizat prevederile Acordului de Asociere între Republica Moldova și Uniunea Europeană. Am examinat sub prisma critică cadrul normativ existent, adoptat în scopul implementării practice a AA (AA, 2014), în special Planul național de acțiuni pentru implementarea Acordului de Asociere Republica Moldova – Uniunea Europeană pentru anii 2014-2016 (în continuare Planul pentru implementarea AA 2014-2016), Planul național de acțiuni pentru

¹ Virginia ZAHARIA¹, dr., conf. univ., Universitatea Cooperatist-Comercială din Moldova virginica.zaharia@yahoo.com, +37379501270, <https://orcid.org/0000-0002-4822-026X>

² Veronica POZNEACOVA, studentă, Universitatea de Stat din Moldova, veronicapozneacova@gmail.com, +37367648753, <https://orcid.org/0000-0003-0762-5049>

implementarea Acordului de Asociere Republica Moldova – Uniunea Europeană în perioada 2017–2019 (în continuare Planul pentru implementarea AA 2017–2019). Am analizat principalele Hotărâri ale Guvernului, regulamente și ordine adoptate de către Ministerul Educației și Cercetării în domeniul învățământului, în general, și a învățământului superior, în particular, adoptate pentru implementarea AA și reformarea structurii învățământului conform standardelor europene.

3. Metodologie

În prezenta cercetare am recurs la metodele fundamentale de investigație juridică, printre care menționăm metoda logică, care se bazează în linii generale pe interpretarea logică a prevederilor Acordului de Asociere între Republica Moldova și Uniunea Europeană în domeniul învățământului. De asemenea, am utilizat metoda comparativă în examinarea implementării AA în perioada 2014-2016 și 2017-2019. Am apelat și la metoda analitică a cercetării cu ajutorul căreia am studiat și am analizat reglementările primare și secundare adoptate pentru realizarea prevederilor AA.

4. Rezultate și discuții

Domeniul învățământului, în general, și cel al învățământului superior, în particular, reprezintă unul dintre priorități-cheie în cadrul AA, fiind inclus în capitolul 23, care reglementează cooperarea în materie de învățământ, formare, multilingvism, tineret și sport (AA, 2014) în art. 122-123. Mecanismul național de implementare a AA a fost stipulat în Planul național de acțiuni pentru implementarea Acordului de Asociere Republica Moldova – Uniunea Europeană pentru anii 2014-2016 (în continuare Planul pentru implementarea AA 2014-2016), Planul național de acțiuni pentru implementarea Acordului de Asociere Republica Moldova – Uniunea Europeană în perioada 2017–2019 (în continuare Planul pentru implementare AA 2017–2019).

Conform art. 122 din AA *“Părțile cooperează pentru a promova învățarea pe tot parcursul vieții și pentru a încuraja cooperarea și transparența la toate nivelurile educației și formării, cu un accent deosebit pe învățământul superior”*. (AA, 2014) Această cooperare se concentrează, printre altele, asupra următoarelor domenii:

(a) Promovarea învățării pe tot parcursul vieții, care este esențială pentru creșterea economică și ocuparea forței de muncă, permițând cetățenilor să participe pe deplin la viața socială. (AA, 2014) În Planul pentru implementare AA 2014-2016 ca prioritate a fost punctată încurajarea abordării strategice față de politica cu privire la tineret și îmbunătățirea schimburilor și cooperării în domeniul educației neformale pentru tineret și muncitorii tineri, drept mijloc de promovare a dialogului intercultural, și susținerea societății civile, inter alia, prin intermediul programelor UE în domeniul tineretului, (Planul pentru implementarea AA 2014-2016) operaționalizarea deplină a titlului VII din Codul educației (Învățarea pe tot parcursul vieții), în cooperare cu Ministerul Muncii, intensificarea învățării pe tot parcursul vieții, realizarea instruirilor în cadrul instituțiilor de învățământ și organizațiilor private sau organizațiilor neguvernamentale (piața muncii) cu privire la învățarea pe tot parcursul vieții și procesul de validare a cunoștințelor și competențelor în contexte nonformal și informal. (Planul pentru implementarea AA 2017–2019)

Ca măsuri pentru implementarea practică a acestor angajamente a fost preconizată aprobarea și implementarea Sistemului național de validare a învățării nonformale și informale, elaborarea Strategiei privind învățarea pe tot parcursul vieții și instituirea centrelor de evaluare a învățării nonformale și informale, (Planul pentru implementarea AA 2014-2016) certificarea evaluatorilor. (Planul pentru implementarea AA 2017–2019) În acest context, a fost adoptat Regulamentul privind validarea educației nonformale și informale, aprobat prin Ordinul MECC nr. 65 din 24.01.2019 (Regulamentul educație nonformală, 2019), care stabilește cadrul normativ privind funcționarea Sistemului național de validare a educației nonformale și informale, prin care se realizează procesul de identificare, documentare, evaluare și certificare a cunoștințelor și a competențelor dobândite în contexte de educație nonformală și informală, în concordanță cu recomandările europene privind învățarea pe tot parcursul vieții. Regulamentul stabilește structurile responsabile de organizarea procesului de validare, managementul și structura centrului de validare, organizarea și funcționarea

Comisiei de evaluare și certificare, desfășurarea procesului de validare a educației nonformale și informale, costuri și taxe. De asemenea, Ministerul Educației și Cercetării a aprobat un șir de acte normative, printre care: Regulamentul cu privire la certificarea cunoștințelor și competențelor dobândite în contexte de educație nonformală și informală (Regulament, MECC, 2016), Ghid practic de validare a competențelor în contexte de educație nonformală și informală, aprobat prin Ordinul MECC nr. 1096 din 07.10.2020, Ordinul MECC nr. 1437 din 07.11.2019 Cu privire la crearea Centrelor de Validare a educației nonformale și informale, Ordinul MECC nr. 309 din 25.03.2021 Cu privire la instituirea Centrelor de validare a educației nonformale și informale, Ordinul MECC nr. 310 din 25.03.2021 Cu privire la stabilirea unei noi perioade de pilotare a Regulamentului privind validarea educației nonformale și informale, aprobat prin Ordinul nr. 65/2019, Ordinul MECC nr. 85 din 14.02.2022 Cu privire la instituirea Centrului de validare a educației nonformale și informale în cadrul Centrului de Excelență în Energetică și Electronică în scopul realizării practice eficiente a învățământului nonformal și informal.

b) Modernizarea sistemelor de educație și de formare, îmbunătățirea calității, a relevanței și a accesului la acestea. (AA, 2014) Ca prioritate în cadrul realizării acestui angajament la nivel național a fost stipulată crearea Agenției Naționale pentru Asigurarea Calității, creșterea fluxurilor de mobilitate pentru studenți și cadrele universitare (Planul pentru implementarea AA 2014-2016), realizarea de evaluări externe și acreditarea tuturor programelor pentru toate cele trei cicluri (licență, masterat, doctorat) și a tuturor instituțiilor de învățământ superior, sporirea capacității administrative a Ministerului Educației și Cercetării și a organismelor subordonate acestuia, asigurarea participării constante la testările PISA, instituirea unui sistem de indicatori de realizare care să reflecte relevanța rezultatelor obținute de sistemul de învățământ. (Planul pentru implementare AA 2017-2019) În acest context, statul urma să implementeze următoarele măsuri: aprobarea Codului educației, elaborarea cadrului normativ pentru punerea în aplicare a Codului educației, aprobarea Strategiei sectoriale de dezvoltare pentru anii 2014-2020 „Educația 2020”, instituirea Inspectoratului Național Școlar pentru Învățământul General, crearea Agenției Naționale de Asigurare a Calității în Învățământul Profesional, acreditarea internațională a programelor de studii la drept, științe ale educației, inginerie, medicină, implementarea autonomiei universitare extinse, elaborarea și promovarea conceptului de e-admitere, elaborarea Regulamentului privind instruirea la distanță în învățământul superior, implementarea Sistemului Informațional de Management Universitar (SIMU) în cadrul Universității de Medicină și Farmacie „Nicolae Testemițanu”, (Planul pentru implementarea AA 2014-2016) evaluarea externă în scopul acreditării programelor de studii (licență, master) în instituții de învățământ superior (științe ale educației, economie, inginerie etc.), Consolidarea capacităților Agenției Naționale de Asigurare a Calității în Învățământul Profesional (completarea staff-ului, a registrului de experți etc.), înregistrarea Agenției Naționale de Asigurare a Calității în Învățământul Profesional la EQAR, desfășurarea testării PISA 2018, înscrierea Republicii Moldova pentru participarea la testarea PISA 2021. (Planul pentru implementarea AA 2017-2019).

În cadrul realizării Planului pentru implementarea AA 2014-2016 a fost aprobat Codul Educației al Republicii Moldova, (Codul Educației, 2014), Strategia de dezvoltare a educației pentru anii 2014-2020 „Educația-2020”, (Strategie, 2014-2020) Regulamentul-cadru privind organizarea și desfășurarea învățământului superior la distanță. (Regulamentul studii la distanță, 2016). Au fost introduse structuri speciale pentru evaluarea calității învățământului, și anume: Inspectoratului Școlar Național introdus prin Regulamentul privind organizarea și funcționarea Inspectoratului Școlar Național (Regulamentul ISN) și Agenția Națională de Asigurare a Calității introdusă prin Hotărâre Nr. 201 din 28-02-2018 cu privire la organizarea și funcționarea Agenției Naționale de Asigurare a Calității în Educație și Cercetare (Hotărâre ANACEC, 2018). Entitățile au fost create în scopul administrării, verificării și garantării activității eficiente a instituțiilor de învățământ și asigurării calității serviciilor în domeniul educației. De asemenea, a fost elaborat mecanismul de evaluare și acreditare internațională a programelor la trei

specialități la Ciclul I, licență din domeniile științe ale educației, inginerie și medicină. Evaluarea a fost efectuată de Agenția germană de acreditare AQAS. Specialitatea “Drept” a fost evaluată și acreditată de către Agenția Română de Asigurare a Calității în Învățământul Superior, iar programele la Medicină – de către Organizația Mondială a Învățământului Medical. (Acreditarea specialităților, 2014). A fost extinsă autonoma universitară și implementat conceptul de e-admitere. Menționăm că Senatul Universității de Stat de Medicină și Farmacie “Nicolae Testemițanu” a aprobat Regulamentul privind utilizarea serviciilor electronice în cadrul USMF (Regulamentul USMF, 2016).

În scopul realizării evaluării externe și acreditării tuturor programelor pentru toate cele trei cicluri (licență, masterat, doctorat) și a tuturor instituțiilor de învățământ superior a fost aprobat un șir de acte normative printre care Hotărârea de Guvern Nr. 616 din 18-05-2016 pentru aprobarea Metodologiei de evaluare externă a calității în vederea autorizării de funcționare provizorie și acreditării programelor de studii și a instituțiilor de învățământ profesional tehnic, superior și de formare continuă și a Regulamentului de calcul al taxelor la serviciile prestate în cadrul evaluării externe a calității programelor de studii și a instituțiilor de învățământ profesional tehnic, superior și de formare continuă (Hotărârea Nr. 616, 2016), Ordinul Ministrului Culturii, Educației și Cercetării din nr. 120 din 10.02.2020 Cu privire la aprobarea Planului-cadru pentru studii superioare de licență (ciclul I), de master (ciclul II) și integrate (Ordin MECC, 2020), cât și Ghidul de evaluare externă a programelor de studii superioare de licență (ciclul I) (Ghid evaluare ciclul I, 2020) și studii superioare integrate și Ghidul de evaluare externă a programelor de studii superioare de master (ciclul II) (Ghid evaluare ciclul II, 2020) aprobat de către ANACEC.

În anul 2018 Republica Moldova a participat la desfășurarea testării PISA, ca urmare a căreia a fost întocmit Raportul național „Republica Moldova în Programul Internațional de Evaluare a Elevilor – PISA 2018” (Raportul PISA, 2018). Următoarea testare PISA, în conformitate cu datele Ministerului Educației și Cercetării și a Agenției Naționale pentru Curriculum și Evaluare, se desfășoară în perioada 14 martie – 15 mai 2022. La testare participă circa 6900 de elevi, din 270 de instituții de învățământ, din toate raioanele și municipiile republicii. Republica Moldova va desfășura testarea PISA la calculator pentru prima dată. Testarea PISA, organizată o dată la trei ani, este condusă de către Organizația pentru Cooperare și Dezvoltare Economică și evaluează competențele elevilor, cu vârsta cuprinsă între 15 și 16 ani, la trei domenii de bază: Citire/Lectură, Matematică, Științe și la domeniul opțional: Gândire Creativă. (Începe Testarea de Bază PISA, 2022).

În prezent, ANACEC implementează acțiuni în scopul devenirii agenției cu drepturi depline ale Asociației Europene pentru Asigurarea Calității în Învățământul Superior (ENQA) și înregistrării în Registrul European al Agențiilor de Asigurare a Calității în Învățământul Superior (EQAR), fapt stipulat și în Codul educației al Republicii Moldova (art. 115, p. (2), litera n)). Calitatea de membru deplin al ENQA și înregistrarea în EQAR se bazează pe conformitatea unei Agenții de asigurare a calității cu Standardele și liniile directoare pentru asigurarea calității în spațiul european al învățământului superior (ESG), prin care a fost stabilit un cadru comun pentru sistemele de asigurare a calității pentru învățare și predare la nivel european, național și instituțional. ANACEC este deja recunoscută în Republica Moldova drept un organ de competență și expertiză în domeniul asigurării externe a calității studiilor. Recunoașterea pe care ANACEC o va obține prin calitatea de membru ENQA și înregistrarea în EQAR ar consolida fiabilitatea și credibilitatea activităților de asigurare externă a calității desfășurate de ANACEC în domeniul învățământului superior, iar realizarea acestui plan de acțiuni ar spori considerabil șansele Agenției și a întregului sistem de învățământ superior din Republica Moldova de a îmbrățișa valorile europene în acest sens și de a se integra cu succes în Spațiul European al Educației. (Planul național, 2021)

Respectiv, putem concluziona că angajamentul de modernizare a sistemelor de educație și de formare, îmbunătățirea calității a fost realizat pe deplin de către Republica Moldova cu unele rezerve legate de acreditarea ANACEC în organizații internaționale.

(c) Promovarea convergenței în învățământul superior, care derivă din procesul de la Bologna și din agenda UE privind modernizarea învățământului superior (AA, 2014). În cadrul realizării acestui angajament au fost punctate următoarele priorități: cooperarea și realizarea schimburilor în scopul promovării integrării în continuare a Republicii Moldova în spațiul european al învățământului superior, în contextul participării sale în calitate de membru în procesul de la Bologna, inclusiv prin reforma ciclului terțiar și crearea Agenției Naționale pentru Asigurarea Calității, precum și creșterea fluxurilor de mobilitate pentru studenți și cadrele universitare; (Planul pentru implementarea AA 2014-2016) promovarea cooperării sistemice între sistemul de învățământ și sectorul privat, pentru a stabili o corelație cu nevoile pieței muncii; conectarea educației cu cercetarea și inovarea, precum și cu mediul economic și social; realizarea de activități comune și de schimburi care să promoveze în continuare integrarea Republicii Moldova în Spațiul european al învățământului superior, în contextul participării sale la procesul Bologna; depunerea de eforturi în direcția modernizării instituțiilor de învățământ superior de stat, în special în vederea raționalizării rețelei, pentru a le face mai atractive și mai competitive, inclusiv printr-o mai mare transparență în gestionarea recrutărilor de personal (Planul pentru implementarea AA 2017-2019).

În scopul realizării eficiente a acestor priorități statul urma să implementeze următoarele măsuri: elaborarea și aprobarea actelor normative ce țin de implementarea ciclului III, studii superioare de doctorat: a) Regulamentul privind organizarea și funcționarea programelor de doctorat; b) recomandări pentru elaborarea Planului-cadru pentru ciclul III; c) mecanisme de finanțare a ciclului III, studii superioare de doctorat; (Planul pentru implementarea AA 2014-2016) diversificarea ofertei de programe de studii corespunzător cerințelor pieței muncii; promovarea învățării centrate pe student în raport cu finalitățile de studiu și asigurarea calității; elaborarea Recomandărilor-cadru privind remunerarea conducătorilor de doctorat și a comisiilor de îndrumare; proiectul hotărârii de Guvern privind aprobarea regulamentului de organizare a programelor de postdoctorat; implicarea angajatorilor în proiectarea și furnizarea programelor de studii, sprijinirea schimburilor de personal și includerea mai largă a experienței practice în curriculum; consolidarea sistemului de consiliere și ghidare în carieră profesională a studenților prin înființarea centrelor de consiliere și ghidare în carieră; proiectul ordinului Ministerului Educației, Culturii și Cercetării privind acordarea calificativelor tezelor de doctorat; proiectul hotărârii de Guvern privind conferirea titlurilor științifico-didactice (Planul pentru implementarea AA 2017-2019).

În acest context, au fost aprobate următoarele acte normative: Hotărârea de Guvern Nr.1007 din 10-12-2014 pentru aprobarea Regulamentului privind organizarea studiilor superioare de doctorat, ciclul III (Hotărârea Nr. 1007, 2014), Planul-cadru pentru studiile superioare de doctorat, ciclul III (Planul-cadru, 2020), Ordin MEC Nr. 1414 din 20.10.2021 Cu privire la repartizarea granturilor doctorale cu finanțare de la bugetul de stat pentru anul academic 2021-2022 în cadrul Universității de Stat din Moldova și Consorțiilor naționale în care Universitatea de Stat din Moldova deține calitatea de Partener administrator (Ordin MEC Nr. 1414, 2021), Hotărârea de Guvern Nr.499 din 29.05.2018 cu privire la aprobarea Regulamentului de organizare și desfășurare a programelor de postdoctorat (Hotărârea de Guvern Nr.499, 2018), Ordinul MECC Nr. 514 din 05.12.2017 privind acordarea calificativelor tezelor de doctorat (Ordinul MECC Nr. 514, 2017), Hotărârea de Guvern Nr. HG 209/2020 din 25.03.2020 cu privire la aprobarea Metodologiei de confirmare a titlurilor științifico-didactice în învățământul superior (Hotărârea de Guvern Nr.HG209/2020, 2020). Constatăm că a fost adoptat un cadrul normativ amplu pentru reglementarea, elaborarea metodologiilor pentru asigurarea calității, eficienței, bunei funcționări a învățământului superior, racordate la standardele sistemului de învățământ superior european.

(d) Consolidarea cooperării academice internaționale și participarea la programele de cooperare ale UE, sporind mobilitatea studenților și a cadrelor didactice (AA, 2014). În cadrul realizării acestui angajament, Guvernul a punctat următoarele priorități: promovarea cooperării academice, dezvoltarea

capacității și mobilității studenților și a cadrelor didactice prin programul Erasmus+ și acțiunile de mobilitate și instruire a cercetătorilor Marie Skłodowska-Curie. Ca măsuri pentru realizarea acestui scop a fost punctată valorificarea oportunităților oferite de programele „Erasmus+” și „Maria Skłodowska Curie” (Planul pentru implementarea AA 2014-2016), participarea instituțiilor de învățământ superior la Acțiunea II a Programului UE Erasmus+ Capacity Building, creșterea numărului de mobilități academice ale studenților și a cadrelor didactice prin implicarea mai activă în Acțiunea I a Programului UE Erasmus+ (Planul pentru implementarea AA 2017-2019).

În anii 2015-2020, 2 569 studenți din Republica Moldova au participat în mobilitățile academice în cadrul programelor Erasmus, au trecut cursuri și au acumulat credite contabilizate în statele europene. 1 439 studenți europeni au trecut cursuri în Republica Moldova. De asemenea, în perioada 2015-2020 în Republica Moldova au fost implementate 600 de programe finanțate de către Erasmus (Erasmus+, 2020). Aceste date statistice prezintă eficiența implementării programelor de granturi pentru educație și cercetare oferite de către UE și interesul comunității academice față de participarea în cadrul programelor Erasmus+.

(e) Instituirea unui cadru național al calificărilor pentru a îmbunătăți transparența și recunoașterea calificărilor și a competențelor (AA, 2014). Principalele priorități determinate de Republica Moldova pentru instituirea cadrului național al calificărilor se rezumă la realizarea de activități comune și de schimburi care să promoveze în continuare integrarea Republicii Moldova în Spațiul european al învățământului superior, în contextul participării sale la procesul Bologna; continuarea și finanțarea în mod adecvat a reformei VET, pentru a se alinia la obiectivele Strategiei de dezvoltare și ale Planului de acțiune privind VET (2013-2020) și pentru a satisface nevoile pieței forței de muncă; implementarea și susținerea unei abordări strategice în ceea ce privește VET în vederea alinierii sistemului VET al Republicii Moldova la modernizarea structurilor VET ale UE, conform obiectivelor Procesului Copenhaga și instrumentelor acestuia (Planul pentru implementare AA 2017–2019).

În scopul realizării acestui angajament statul s-a obligat să întreprindă următoarele măsuri: dezvoltarea și implementarea Cadrului național al calificărilor în învățământul superior, implicarea mediului de afaceri, a partenerilor sociali; aprobarea Metodologiei Cadrului național al calificărilor în învățământul profesional tehnic; elaborarea Cadrului național al calificărilor pentru învățământul profesional tehnic; dezvoltarea Registrului național al calificărilor; (Planul pentru implementarea AA 2014-2016) proiectul Hotărârii de Guvern pentru aprobarea Cadrului Național al Calificărilor al Republicii Moldova (CNCRM), dezvoltarea și implementarea Cadrului Național al Calificărilor în învățământul profesional tehnic și superior, implicarea mediului de afaceri, a partenerilor sociali, proiectul hotărârii de Guvern privind crearea Registrului Național al Calificărilor (Planul pentru implementarea AA 2017–2019).

În acest context, statul a adoptat următoarele acte normative: Cadrul Național al Calificărilor din Republica Moldova (Hotărârea nr.1016, 2017), Metodologia de implementare a standardelor de calificare de către instituțiile de învățământ profesional tehnic și superior (Ordin MEC Nr.896, 2021), Hotărârea de Guvern Nr.HG1199/2018 din 05.12.2018 cu privire la Registrul național al calificărilor (Hotărârea Nr.HG1199/2018 din 2018). Realizarea Hotărârii Nr.97 din 01.02.2013 cu privire la aprobarea Strategiei de dezvoltare a învățământului vocațional/tehnic pe anii 2013-2020 (VET) (Hotărârea Nr.97, 2013) a fost monitorizată, fiind întocmit un Raport de evaluare a activităților de implementare a Strategiei de dezvoltare a învățământului vocațional/tehnic pe anii 2013-2020 (Raport, 2017).

Pornind de la cele expuse anterior, constatăm realizarea practică a prevederilor AA în domeniul instituirii unui cadru național al calificărilor în cadrul învățământului profesional tehnic și a învățământului superior.

(f) Promovarea obiectivelor stabilite în cadrul procesului de la Copenhaga privind consolidarea cooperării europene în materie de educație și de formare profesională (AA, 2014). În cadrul acestui angajament au fost stipulate următoarele priorități-cheie: implementarea și susținerea unei abordări strategice față de învățământ și instruirea vocațională (VET) în scopul de a aduce sistemul VET al

Republicii Moldova în conformitate cu modernizarea structurilor VET ale UE, conform celor urmărite în procesul de la Copenhaga și prin instrumentele sale (Planul pentru implementarea AA 2014-2016), promovarea cooperării sistemice între sistemul de învățământ și sectorul privat, pentru a stabili o corelație cu nevoile pieței muncii, continuarea și finanțarea în mod adecvat a reformei VET, pentru a se alinia la obiectivele Strategiei de dezvoltare și ale Planului de acțiuni privind VET (2013-2020) și pentru a satisface nevoile pieței forței de muncă, implementarea și susținerea unei abordări strategice în ceea ce privește VET în vederea alinierii sistemului VET al Republicii Moldova la modernizarea structurilor VET ale UE, conform obiectivelor Procesului Copenhaga și instrumentelor acestuia, continuarea consolidării sistemului VET prin implementarea deplină a Planului de acțiune al Strategiei de dezvoltare VET (2013-2020) (Planul pentru implementarea AA 2017-2019).

Pentru a realiza aceste obiective, erau necesare implementarea următoarelor măsuri: reconfigurarea rețelei de instituții din învățământul profesional tehnic pentru corelarea ofertei educaționale cu necesitățile pieței muncii, elaborarea studiului pieței muncii pentru identificarea necesarului de competențe și stabilirea particularităților locale și regionale, implementarea sistemului de credite de studii transferabile: a) în învățământul profesional tehnic postsecundar; b) în învățământul profesional tehnic secundar, crearea a 10 centre de excelență (Planul pentru implementarea AA 2014-2016), proiectul Ordinului Ministrului Educației și Cercetării pentru aprobarea Regulamentului de organizare și desfășurare a programelor de formare profesională duală, proiectul Ordinului Ministrului Educației și Cercetării pentru aprobarea Regulamentului de organizare și desfășurare a examenului de calificare, modernizarea infrastructurii a 9 Centre de excelență, instituirea în cadrul a 5 Centre de excelență a secțiilor de formare continuă (Planul pentru implementare AA 2017-2019).

În acest context, au fost adoptate următoarele acte normative: Ordinul nr.1331 din 10 septembrie 2018 Cu privire la aprobarea Planului-cadru pentru învățământul profesional tehnic, dual (Ordin nr.1331, 2018), Ordinul nr.1127 din 23.07.18 Cu privire la aprobarea Regulamentului de organizare și desfășurare a examenului de calificare (Ordinul nr.1127, 2018), Hotărârea Colegiului ME nr.3/3 din 08.07.2014 pus în aplicare prin ordinul ME nr.811 din 14.07.2014 de aprobare a Ghidului de implementare a Sistemului de Credite de Studii în învățământul mediu de specialitate din R. Moldova (Hotărârea nr. 3/3, 2014).

Concluzii

Semnarea AA a determinat efectuarea unei reforme complexe în domeniul învățământului, în general, și a învățământului superior, în particular. Republica Moldova a adoptat un șir de acte normative primare și secundare pentru implementarea și realizarea eficientă a prevederilor AA în domeniul educației. Schimbările majore au vizat atât organizarea sistemului învățământului superior, lărgirea autonomiei universitare, acreditarea învățământului la Ciclul I, II, III, evaluarea calității învățământului de către organele nou-create, cât și elaborarea unor Ghiduri și Metodologii de evaluare. Putem concluziona că Republica Moldova a realizat eficient angajamentele în domeniul învățământului asumate prin semnarea AA, ceea ce a determinat îmbunătățirea calității învățământului și racordarea acestuia la standardele internaționale.

Referințe:

1. Acord de Asociere între Uniunea Europeană și Comunitatea Europeană a Energiei Atomice și statele membre ale acestora, pe de o parte, și Republica Moldova, pe de altă parte L 260/4 Jurnalul Oficial al Uniunii Europene 30.8.2014. Online: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:22014A0830\(01\)&from=RO](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:22014A0830(01)&from=RO)
2. Cod Nr. 152 din 17-07-2014 Codul Educației al Republicii Moldova Publicat : 24-10-2014 în Monitorul Oficial Nr. 319-324 art. 634 *MODIFICAT LP36 din 17.02.22, MO72/16.03.22 art.105; în vigoare 16.09.22*. Online: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=130333&lang=ro#
3. Erasmus+ for higher education in Moldova 2020. Online: http://erasmusplus.md/sites/default/files/media_file/2021-01/moldova_erasmusplus_2020.pdf

4. Ghid de evaluare externă a programelor de studii superioare de licență Aprobare de Consiliul de conducere al ANACEC, proces-verbal nr. 27 din 25.09.2020. Online: https://www.anacec.md/files/Ghid_licenta_studii%20integrate.pdf
5. Ghid de evaluare externă a programelor de studii superioare de master (ciclul II) Aprobare de Consiliul de conducere al ANACEC, decizia nr. 27 din 25.09.2020. Online: https://anacec.md/files/-Ghid%20_program%20de%20studii_master.pdf
6. Ghid practic de validare a competențelor în contexte de educație nonformală și informală, aprobat prin Ordinul MECC nr. 1096 din 07.10. 2020.
7. Hotărârea de Guvern Nr. 97 din 01.02.2013 cu privire la aprobarea Strategiei de dezvoltare a învățământului vocațional/tehnic pe anii 2013-2020 Publicat : 15.02.2013 în Monitorul Oficial Nr. 31-35 art Nr : 149. Online: <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=346695>
8. Hotărârea de Guvern Nr. HG1199/2018 din 05.12.2018 cu privire la Registrul național al calificărilor Publicat: 11.01.2019 în Monitorul Oficial Nr. 6-12 art. 03. Online: <https://www.legis.md/cautare/downloadpdf/111365>
9. Hotărârea de Guvern Nr. HG209/2020 din 25.03.2020 cu privire la aprobarea Metodologiei de confirmare a titlurilor științifico-didactice în învățământul superior. Online: <https://www.legis.md/-cautare/downloadpdf/121058>
10. Hotărârea de Guvern Nr. 1007 din 10-12-2014 pentru aprobarea Regulamentului privind organizarea studiilor superioare de doctorat, ciclul III Publicat : 26-12-2014 în Monitorul Oficial Nr. 386-396 art. 1101 Modificat *HG326 din 18.07.19, MO246-248/02.08.19 art.458; în vigoare 02.09.19.* Online: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=115655&lang=ro#
11. Hotărârea de Guvern Nr. 616 din 18-05-2016 pentru aprobarea Metodologiei de evaluare externă a calității în vederea autorizării de funcționare provizorie și acreditării programelor de studii și a instituțiilor de învățământ profesional tehnic, superior și de formare continuă și a Regulamentului de calcul al taxelor la serviciile prestate în cadrul evaluării externe a calității programelor de studii și a instituțiilor de învățământ profesional tehnic, superior și de formare continuă. Online: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=130031&lang=ro#
12. Hotărârea de Guvern Nr. nr. 499 din 29.05.2018 cu privire la aprobarea Regulamentului de organizare și desfășurare a programelor de postdoctorat. Online: <http://ancd.gov.md/sites/default/files/-document/attachments/Hot%20499.pdf>
13. Hotărârea Nr. 201 din 28-02-2018 cu privire la organizarea și funcționarea Agenției Naționale de Asigurare a Calității în Educație și Cercetare Publicat : 02-03-2018 în Monitorul Oficial Nr. 68-76 art. 232. Modificat *HG147 din 25.08.21, MO206-208/01.09.21 art.345; în vigoare 01.09.21.* Online: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=127681&lang=ro#
14. Hotărârea Colegiului ME nr. 3/3 din 08.07.2014 pus în aplicare prin ordinul ME nr. 811 din 14.07.2014 de aprobare a Ghidului de implementare a Sistemului de Credite de Studii în învățământul mediu de specialitate din R. Moldova. Online: https://mecc.gov.md/sites/default/files/ghid_credite.pdf
15. Hotărârea Guvernului nr. 1016 din 23 noiembrie 2017 de aprobarea Cadrului Național al Calificărilor din Republica Moldova.
16. Hotărârea Guvernului Nr. 944 din 14.11.2014 cu privire la aprobarea Strategiei de dezvoltare a educației pentru anii 2014-2020 „Educația-2020” Publicat : 21.11.2014 în Monitorul Oficial Nr. 345-351 art Nr : 1014. Online: https://mecc.gov.md/sites/default/files/1_strategia_educatia-2020_3.pdf
17. Începe Testarea de Bază PISA 2022 14/03/2022. Online: <https://mec.gov.md/ro/content/incepe-testarea-de-baza-pisa-2022>
18. Lapițkaia, L., Leahovcenco, A. (2016). Aspectele practice de implementare în Moldova a prevederilor Acordului de Asociere între Republica Moldova și Uniunea Europeană aferente aplicării directivei 2006/43/ce. In *Probleme moderne de dezvoltare ale Uniunii Europene și relațiile dintre Republica Moldova și UE* (pp. 167-172).
19. Ordin MECC Nr. 1036 din 28.09.2020 Cu privire la aprobarea Planului-cadru pentru studiile superioare de doctorat, ciclul III. Online: https://mecc.gov.md/sites/default/files/plan_cadru_doctorat.pdf
20. Ordin MECC Nr. 1414 din 20.10.2021 Cu privire la repartizarea granturilor doctorale cu finanțare de la bugetul de stat pentru anul academic 2021-2022 în cadrul Universității de Stat din Moldova și Consorțiilor naționale în care Universitatea de Stat din Moldova deține calitatea de Partener administrator. Online: https://mecc.gov.md/sites/default/files/ordin_repartizare_doctorat_2021-2022-usm.pdf

21. Ordin MECC Nr. 896 din 14.07.2021 Cu privire la aprobarea Metodologiei de implementare a standardelor de calificare de către instituțiile de învățământ profesional tehnic și superior. Online: https://mecc.gov.md/sites/default/files/metodologia_de_implementare_a_standardelor_de_calificare_de_catre_institutiile_de_invatamant_profesional_tehnic_si_superior_0.pdf
22. Ordin nr. 1127 din 23.07.18 Cu privire la aprobarea Regulamentului de organizare și desfășurare a examenului de calificare. Online: https://mecc.gov.md/sites/default/files/ordin_ex_calificare.pdf
23. Ordinul MECC nr. 1437 din 07.11.2019 Cu privire la crearea Centrelor de Validare a educației nonformale și informale
24. Ordinul MECC nr. 309 din 25.03.2021 Cu privire la instituirea Centrelor de validare a educației nonformale și informale
25. Ordinul MECC nr. 310 din 25.03.2021 Cu privire la stabilirea unei noi perioade de pilotare a Regulamentului privind validarea educației nonformale și informale, aprobat prin Ordinul nr. 65/2019
26. Ordinul MECC nr. 85 din 14.02.2022 Cu privire la instituirea Centrului de validare a educației nonformale și informale în cadrul Centrului de Excelență în Energetică și Electronică cu scopul realizării practice eficiente a învățământului nonformal și informal
27. Ordinul Ministrului Culturii, Educației și Cercetării din nr. 120 din 10.02.2020 Cu privire la aprobarea Planului-cadru pentru studii superioare de licență (ciclul I), de master (ciclul II) și integrate. Online: https://mecc.gov.md/sites/default/files/ordin_8.pdf
28. Ordinul nr. 1331 din 10 septembrie 2018, Cu privire la aprobarea Planului-cadru pentru învățământul profesional tehnic dual Online: https://mecc.gov.md/sites/default/files/plan_cadru_inv_dual.pdf
29. Ordinul MECC Nr. 514 din 05.12.2017 privind acordarea calificativelor tezelor de doctorat. Online: <https://usm.md/wp-content/uploads/Regulamentul-de-atribuire-a-calificativelor-tezelor-de-doctorat.pdf>
30. Plan național de acțiuni privind asigurarea calității învățământului superior din Republica Moldova pentru perioada 2021-2023 Aprobat de Consiliul de conducere al Agenției Naționale de Asigurare a Calității în Educație și Cercetare, Decizia nr. 53 din 25 iunie 2021. Online: https://anacec.md/files/SE-QA-ESG%20plan%20national%20de%20actiuni_RM_Final_ro.pdf
31. Planul național de acțiuni pentru implementarea Acordului de Asociere Republica Moldova – Uniunea Europeană pentru anii 2014-2016
32. Planului național de acțiuni pentru implementarea Acordului de Asociere Republica Moldova – Uniunea Europeană în perioada 2017–2019
33. Raport de evaluare a activităților de implementarea Strategiei de dezvoltare a învățământului vocațional/tehnic pe anii 2013-2020. Online: https://mecc.gov.md/sites/default/files/raport_evaluare_strategie.pdf
34. Raportul național „Republica Moldova în Programul Internațional de Evaluare a Elevilor - PISA 2018. Online: https://ance.gov.md/sites/default/files/raport_pisa2018.pdf
35. Regulament cu privire la certificarea cunoștințelor și competențelor dobândite în contexte de educație non-formală și informală. Online: https://mecc.gov.md/sites/default/files/document/regulament_vinif_24102016.pdf
36. Regulamentul privind organizarea și funcționarea Inspectoratului Școlar Național. Online: https://particip.gov.md/ro/download_attachment/3109
37. Regulamentul utilizarea serviciilor electronice în cadrul Universității de Stat de Medicină și Farmacie Nicolae Testemițanu. Online: <https://ums.usmf.md/REGULAMENT.pdf>
38. Regulamentul privind validarea educației nonformale și informale, aprobat prin Ordinul MECC nr. 65 din 24.01.2019. Online: https://mecc.gov.md/sites/default/files/regulamentul_privind_validarea_educatiei_nonformale_si_informale_aprobat_prin_ordinul_mecc_nr._65_din_24.01.2019.pdf
39. Regulamentul-cadru privind organizarea și desfășurarea învățământului superior la distanță. Online: https://mecc.gov.md/sites/default/files/ordin_474_sin_24.05.2016.pdf
40. Specialități din învățământul superior vor fi evaluate și acreditate de agenții internaționale 26/02/2014. Online: <https://Mecc.Gov.Md/Ro/Content/Specialitati-Din-Invatamintul-Superior-Vor-Fi-Evaluate-Si-Acreditate-De-Agentii>

INNOVATION AND EDUCATION FOR THE DEVELOPMENT
AND PILOTING OF SMART CARE AND HEALTHCARE
MODELS IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA

CZU: [37-048.35 + 001.895]:616-006(478)

DOI: 10.5281/zenodo.6985112

Vasile MUSTEATA¹,
State University of Medicine and Pharmacy “N. Testemitanu”,
Institute of Oncology
Veronica CIOBANU²,
Institute of Oncology, Consulting-Diagnostic Center
Diana SIMASCO³,
Institute of Oncology
Veronica FINCIUC⁴,
Institute of Oncology
Cristina DUDNIC⁵,
Institute of Oncology,
Olesea MUSTEATA⁶,
State University of Medicine and Pharmacy “N. Testemitanu”

ABSTRACT

Aim of the project: Identification of the innovation and learning means and options for the development of smart care and healthcare in the field of oncology, based on a comprehensive literature review, projection of smart care services through the efficient innovation, collaborative and inclusive education under the D-CARE design within INTERREG Danube Transnational Programme. **Participants:** research and education staff, health and social care providers, informal caretakers, civil society, public administration, economic agents. **Targeted groups** for smart care in Danube region – Republic of Moldova: oncological patients, persons over 55 years of age. **Methods:** An efficient innovation is realized due to cooperative partnerships – triple- and quadruple-helix clusters, which stimulate innovative activity through the intensive interaction. The following potential means will be used within the innovation process: the infrastructure for enabling the development of innovation and knowledge transfer, the knowledge networks and collaboration platforms for supporting continuous improvement, continuous education and training programs for health professionals and other stakeholders working with age-friendly smart care and health care solutions. The development of the Innovative Learning Environments assumes digitization in the field of health – an informational system for monitoring patients in care. We performed also the narrative review of the updated bibliographic sources under the form of a synthesis of the primary studies, dedicated to the innovation and learning. **Results:** The digitization of medicine in the field of oncology allows: the prevention of post-chemotherapy complications and improvement of the complementarity of health services, support of research and development in the field of smart health in the Republic of Moldova; the prevention

¹ Vasile MUSTEATA, PhD, MPH, State University of Medicine and Pharmacy “N. Testemitanu”, Institute of Oncology, Department of Hematology, Chisinau, Republic of Moldova, e-mail: vmusteata@yahoo.co.uk

² Veronica CIOBANU, PhD, MPH, Institute of Oncology, Consulting-Diagnostic Center, Chisinau, Republic of Moldova, e-mail: chebanu_1971@mail.ru

³ Diana SIMASCO, Specialist in Public Institutions, Institute of Oncology, Service of Institutional Coordination, Chisinau, Republic of Moldova, e-mail: diana.simasco@gmail.com

⁴ Veronica FINCIUC, Institute of Oncology, Department of Hematology, Chisinau, Republic of Moldova

⁵ Cristina DUDNIC, Institute of Oncology, Department of Hematology, Chisinau, Republic of Moldova

⁶ Olesea MUSTEATA, State University of Medicine and Pharmacy “N. Testemitanu”, Department of Odontology, periodontics and oral pathology, Chisinau, Republic of Moldova, e-mail: olesea.musteata@usmf.md

of concomitant pathologies and the promotion of a healthy lifestyle, by improving the quality of life of citizens and preparing the ground for more efficient ways of organizing and providing healthcare services. The implementation of smart healthcare for elderly oncological patients in the Republic of Moldova is a radical change, which will be embodied in the following: shift of the medical model – from disease-centred care to patient-centred care; shift of the construction of informatization – from clinical informatization to regional medical informatization, which would involve all ecosystems; shift of the medical management – from general management to personalized management; shift of the concept of prevention and treatment of cancer patients – from the focus on the disease treatment to the focus on preventive care. **Conclusions:** Smart healthcare in oncology can facilitate better self-management of health, reduce costs of medical services and researches, ease staff pressure, achieve unified management of materials and information, reduces research time and improves the overall research efficiency.

Keywords: *smart healthcare, oncological patients, innovation, education, triple- and quadruple-helix clusters, Innovative Learning Environments, digitization, management*

Introduction. The need of intelligent (smart) care and health care for oncohematological elderly patients is an eager and increasing public health issue. According to the SWOT analysis, the weaknesses of the care in the elderlies are the shortage of a complex approach and the lack of services that would involve various members of a multidisciplinary team managing addresses of patients in need for smart care and their families. Some of these elderly patients with incurable diseases live alone in their homes in the distant districts of the country, and medical care is provided by the local social workers who visit them 1-2 times a week, that does not ensure a convenient quality of life. The smart healthcare models may serve as an option for the improvement of medical care, especially in elderly patients, and are based on innovative activity and Innovative Learning Environments. Smart healthcare is not just a simple technological advancement, but also an all-round, multi-level changes (Tian S et al, 2019, Liu B.H. et al., 2018). These changes focus on meeting the individual needs of people while improving the efficiency of medical care, which greatly enhances the medical and health service experience, and represent the future development direction of modern medicine. The manuscript starts with the literature review, which describes the current trends of innovation and learning processes, and analyses the current concepts and models of intelligent care and smart healthcare. The Data and Methodology compartment indicates the methodological approaches to the subject under discussion and the methods of data selection and processing. The proposed subject has a practical significance for public health and oncology, because it identifies and summarizes the innovation and learning opportunities, which may be used for implementation of smart healthcare axed on oncological patients. The Model, Findings and Discussion section describes the innovative process and learning within the frame of smart healthcare, being conceptualized under INTERREG Danube Transnational Programme.

Aims of the manuscript: Identification of the innovation and learning means and options for the development of smart care and healthcare in the field of oncology, based on a comprehensive literature review, projection of smart care services through the efficient innovation, collaborative and inclusive education under the D-CARE design within INTERREG Danube Transnational Programme.

1. Literature review. Smart healthcare emerged from the concept of “Smart Planet” proposed by IBM (Armonk, NY, USA) in 2009. Smart Planet is an intelligent infrastructure that uses sensors to perceive information, transmits information through the internet of things, and processes the information using supercomputers and cloud computing (Tian S et al, 2019, Martin J.L. et al, 2010). It can coordinate social systems and integrate them to realize the dynamic and refined management of human society. Smart healthcare is a health service system that uses technology such as portable devices, internet of things, and mobile internet to dynamically access

information, connect different population categories, materials and institutions related to healthcare, and then actively manages and responds to medical ecosystem needs in an intelligent mode. Smart healthcare system can promote interaction between all participants of the healthcare domain, ensure that patients get the services they need, help the parties make informed decisions, and facilitate the rational allocation of resources. Smart healthcare consists of multiple participants, such as doctors and patients, hospitals, and research institutions. It is an organic complex that involves multiple dimensions, including disease prevention and monitoring, diagnosis and treatment, hospital management, health decision-making, and medical researches. The smart healthcare service may be divided into three categories: clinical/scientific research institutions (hospitals, comprehensive cancer centers), regional health decision-making institutions, and individual patient or family users (Tian S et al, 2019, Gagnon M.P. et al, 2016, Redfern J., 2017). In order to improve healthcare system and patients experience the culture should be created, where innovation process can progress, and where the medical staff and patients feel empowered to contribute to the innovation and help make change occur (Kelly C.J., Young A.J., 2017). Healthcare system and its academic institutions-partners commonly lead the world in inventing and testing potential innovations. Innovation can be defined as invention + adoption + diffusion. In healthcare, it may be a new idea, product, service or care pathway that contribute to clear benefits when compared to what is currently performed. Successful innovations often owns two key qualities: usefulness and desirability. For new innovations to progress at scale, access to adequate funding is crucial. There is an increasing number of both public and private funding sources in the European countries, especially in UK, although public funds remain limited (Kelly C.J., Young A.J., 2017). There are following key options that contribute to a culture supporting innovation in UK: best practice tariffs, Innovation Challenge Prizes, healthcare small business research initiatives, Clinical excellence awards, academic health science networks, National Institute for Health and Care Excellence, healthcare innovation portal, innovation scorecard, national innovation accelerator, health and social care innovation expo, healthy new towns programs, continuing clinical innovation points schemes, the innovation technology tariff, clinical entrepreneur programs. Innovations that specifically address one region's local needs are not necessarily a problem, but if they are not joined up across the system they can result in negative consequences. Focusing down too soon may prevent the necessary innovations from being developed. This is the innovation dilemma faced in healthcare system. Offering healthcare professionals high-quality continuous education means leveraging excellence in healthcare performance. Although the educated and adaptable workforce should be a government/business priority, there's a growing lack of experienced and well-trained staff in the healthcare environment in many regions around the globe. To counter this trend, there's a need to raise awareness that education doesn't come to an end once people are in the middle of their professional career. Because the healthcare industry is continuously evolving, technologies considered best practice today can change drastically in just the span of a decade. That's why care providers have to regularly keep up with new techniques and technologies. The innovation process is based on the continuous education and training programs for health professionals in order to insure the development of smart healthcare. The era of plain classical classroom trainings is over. Our time is the era of adaptable e-learning for continuous medical education, which allows the entire staff to gain the same level of knowledge directly at their place of work and enables every member to deliver the smart healthcare – the safe, effective and high-quality patient care. Continuous education with e-learning can help keep learners' interest and motivation up because the learning units can be enhanced with videos or interactive elements (<https://healthmanagement.org>). When it comes to learning and information needs, medical professionals will first turn to the online medical platforms – providing the content is valuable and up to date. Continuous education with e-learning can help keep learners' interest and motivation up because the learning units can be en-

hanced with videos or interactive elements. E-learning is more efficient in most cases because learners gain knowledge, skills, and attitudes faster than through traditional instructor-based methods – translating into improved motivation and performance. With reference to INTERREG Danube Transnational Programme, the aim was to obtain information about the learning resources available, to identify the needs and to match them with the resources (<https://www.cep.si/d-care-labs>, <https://www.interreg-danube.eu>). It realizes by defining the needs for tools and methods for the collaborative and inclusive learning process, attitudes towards e-learning and user acceptance criteria. An example of the individual learning process may be the training of older adults in the use of a fall detection device that sends alarms to the caregiver in the event of a fall. At the organizational level, an example is the training of caregivers in the care unit in the use of an intelligent paperless health management system.

2. Data and Methodology. According to the design of the project the following participants should be included: research and education staff, health and social care providers, informal caretakers, civil society, public administration, economic agents (<https://www.interreg-danube.eu>, <https://www.cep.si/d-care-labs>). Targeted groups for smart care in Danube region – Republic of Moldova: oncological patients, persons over 55 years of age. An efficient innovation is realized due to cooperative partnerships – triple- and quadruple-helix clusters, which stimulate innovative activity through the intensive interaction. The following potential means will be used within the innovation process: the infrastructure for enabling the development of innovation and knowledge transfer, the knowledge networks and collaboration platforms for supporting continuous improvement, continuous education and training programs for health professionals and other stakeholders working with age-friendly smart care and health care solutions. The development of the Innovative Learning Environments assumes digitization in the field of health – an informational system for monitoring patients in care. The learning content, tools, methodologies and programs are created on a basis of the survey spiral (market demand, trainee demand, etc.) and characteristics of the learner. We performed also the narrative review of the updated bibliographic sources under the form of a synthesis of the primary studies, dedicated to the innovation and learning. In order to realize the aim of the studies, the scientific medical publications were searched via GoogleSearch, PubMed, Z-library, NCIB, Medscape, Hinari database, by the keywords: “smart healthcare”, “oncological patients”, “innovation”, “education”, “triple- and quadruple-helix clusters”, “Innovative Learning Environments”, “digitization”, “management”. We used the following research methods and data collection tools: epidemiological, descriptive, observational, historical, comparative, secondary data analysis (Saha I., Paul B., (2020). Fifteen relevant primary sources were identified and selected, according to the impact score significance, with the scientific, reproducible and transparent approach to the subject under discussion, with the subsequent data extraction, evaluation and interpretation. Intending to minimize errors, a copy of the data extraction sheet was initially created, sharing all the items to be gained from the primary studies.

3. The Model, Findings and Discussion. With reference to INTERREG Danube Transnational Programme, the innovative learning environments are the systemic learning ecosystems built on the principle of open, agile, flexible and dynamic education and training. Innovative learning environments are designed and operated on the basis of the comprehensive involvement of learning actors (trainees, trainers, companies, educational institutions, employment agencies, etc.). Innovative learning environments include educational and management activities, and learning outcomes. While realizing the narrative review of reference sources (<https://www.interreg-danube.eu>, <https://www.cep.si/d-care-labs>), we pointed out the following channels, tools and approaches related to the learning process: books and articles, study reports, workshops, internet and social media, external expertise, international conferences, online courses and webinars, advanced training, in-house training, study visits to other regions (in your country),

study visits to other countries, study visits by other national delegations, study visits by international delegations, practice-based learning (action learning). The innovative networked learning environments are designed in such pathway that can be used to create learning tools, content, and training programs to enhance or develop the skills needed in project regions to provide new integrated care services. The innovative learning pilot programs assume: digital skills for smart care services; digital skills for older patients receiving smart care services; data analysis and monitoring processes for the development and provision of intelligent care services; smart care skills for the provision of social services / health services.

The following potential circumstances and means are identified and should be used for realization of the innovation process in healthcare, including oncology service:

1. Established infrastructure to enable the development of innovation and knowledge transfer, such as living and medical laboratories, demonstrators, test sites, exhibition halls, easily accessible research environments, clinical trials, open source facilities;
2. Established health knowledge networks, collaboration healthcare platforms to support continuous improvement;
3. Established public-private partnerships;
4. Support for bringing medical products and services to patients at home or to the medical supplies market;
5. Continuing education and training programs for health professionals and other stakeholders working with age-friendly smart health care solutions;
6. Procedural and administrative simplifications;
7. Programs for innovation cooperation partnerships;
8. Support for capitalizing on research results;
9. Support on legal issues, including intellectual property rights, procurement, regulations;
10. Support for the involvement of volunteers and volunteer centers.

The implementation of an informational system for monitoring patients in care alleviates and decreases the fear of the elderly cancer patients of loneliness, illness and death. Digital care technology can really help social workers and the families of the elderly patients by remote monitoring of their health through various smart devices, means and tools. The convergence of digital technologies with health, healthcare, the lives of oncological patients would increase the efficiency of healthcare delivery and make medicine more personalized and accurate for each of them.

Telemedicine could allow doctors to recommend treatment to patients in their homes, and the pandemic has shown us how important this is in a time of public health emergencies.

For oncohematological patients, periods of post-chemotherapy discontinuation often require special care to be discussed and monitored with a physician or at least a person with knowledge of oncology, and digitalization in medicine would be a way to ensure the universal right to care medical.

The digitization of medicine in the field of oncology allows: the prevention of post-chemotherapy complications and improvement of the complementarity of health services, support of research and development in the field of smart health in the Republic of Moldova; the prevention of concomitant pathologies and the promotion of a healthy lifestyle, by improving the quality of life of citizens and preparing the ground for more efficient ways of organizing and providing healthcare services. The implementation of smart healthcare for elderly oncological patients in the Republic of Moldova is a radical change, which may consist of the following: shift of the medical model – from disease-centred care to patient-centred care; shift of the construction of informatization – from clinical informatization to regional medical informatization, which would involve all ecosystems; shift of the medical management – from general management to personalized management; shift of the concept of prevention and treatment of cancer patients – from the focus on the disease treatment to the focus on preventive care (Tian S et al, 2019, Liu B.H. et al., 2018).

The traditional model of hospital-centred health management seems to be less capable to adequately cope with the growing number of patients and diseases. The new model of health management within the frame of smart healthcare pays more attention to the patient self-management. It emphasizes real-time self-monitoring of patients, immediate feedback of health data and timely intervention of medical staff. Smart care focuses on meeting the individual needs of cancer patients, while improving the efficiency of health care, which greatly enhances the experience of medical and health services, and is the direction of future development of modern medicine. The implementation and function of smart healthcare may be divided as follows, taken into consideration different needs: assisting diagnosis and treatment, health management, disease prevention and risk monitoring, virtual assistants, assisting drug research, smart hospitals (Tian S et al, 2019, Martin J.L. et al, 2010, Estrin D., Sim I., 2010, Gagnon M.P. et al, 2016, Redfern J., 2017).

Smart hospitals rely on information and communication technology-based environments, especially those based on internet of things optimization and automated processes, to improve existing patient care procedures and introduce new features (Zhang J.Z. et al., 2018). There are three main types of services for smart hospitals: services for medical staff, services for patients, and services for administrators. The demands of these service users must be considered in hospital management decisions. In hospital management, the information platform that integrates multiple digital systems based on internet of things connects digital devices, intelligent buildings, and personnel.

Informational technology and modern biotechnology are the cornerstones of smart healthcare. These technologies are widely used in all aspects of smart healthcare. With the application of technologies such as artificial intelligence, surgical robots, and mixed reality, the diagnosis and treatment of diseases has become more intelligent. Using artificial intelligence to build the clinical decision support system, it has achieved certain results, such as the diagnosis of lung cancer and skin cancer (Polat K., Gunes S., 2008, Esteva A. et al., 2017). The accuracy of artificial intelligence diagnosis results exceeds that of human doctors. 6–8 Machine learning-based systems are quite often even more accurate than experienced physicians, especially in pathology and imaging. While performing the narrative review and analysis of the bibliographic sources, we have identified several groups of smart healthcare options, which may be efficiently used in oncology service from the Republic of Moldova. From patient's prospects, they can use portable devices to monitor their health at any time, require medical assistance through virtual nurses, and implement remote services. From a physician's prospects, a variety of intelligent clinical decision support systems are used to help and improve diagnosis. Physicians can manage medical information through an integrated information platform that includes Laboratory Information Management System, Picture Archiving and Communication Systems, and last but not least the Electronic Medical Records. From the prospects of scientific research institutions, it is possible to use techniques such as machine learning instead of manual drug screening and to find suitable subjects using big data (Tian S et al, 2019, Pan F., 2019). This would reduce the risks associated with, and caused by the disease, while facilitating medical institutions to monitor the prognosis of the disease.

By using technologies, smart healthcare can effectively reduce the costs and risks of medical procedures, improve the efficiency of medical resources usage, promote exchanges and cooperation in different regions, foster the development of telemedicine and self-care.

Conclusions. Smart healthcare system is an organic complex that involves multiple dimensions, including disease prevention and monitoring, diagnosis and treatment, intelligent hospital management and health decision-making, innovative learning and medical researches.

Smart healthcare in oncology can facilitate better self-management of health and reduce costs of medical services.

Smart healthcare may achieve unified management of medical materials and information.

Smart healthcare reduces research time, costs and improves the overall research efficiency.

References:

1. Tian, S., Yang, W., Le Grange, J.M. et al. (2019). Smart healthcare: making medical care more intelligent. *Global Health Journal*, 3 (3), 62-65.
2. Martin, J.L., Varilly, H., Cohn, J., Wightwick, G.R. (2010). Preface: technologies for a smarter planet. *IBM J Res Dev*, 2010,54 (4):1-2.
3. Gagnon, M.P., Ngangue, P., Payne-Gagnon J., Desmartis, M. (2016). m-Health adoption by healthcare professionals: a systematic review. *J Am Med Inform Assoc*, 23 (1): 212-220.
4. Redfern, J. (2017). Smart health and innovation: facilitating health-related behaviour change. *Proc Nutr Soc*, 76 (3): 328-332.
5. Kelly, C.J., Young, A.J. (2017). Promoting innovation in healthcare. *Future Healthcare Journal*, 4 (2), 121-125.
6. <https://www.interreg-danube.eu>. D-CARELABS. Developing Labs to Facilitate Home Care Innovation and Entrepreneurship in the Danube Region.
7. <https://www.cepi.si/d-care-labs>. INTERREG Danube Transnational Programme. D-CARE LABS.
8. Saha, I., Paul, B. (2020). Essentials of biostatistics & research methodology - 3rd edition. Academic Publishers, Kolkata, 1-398.
9. Liu, BH, He, KL, Zhi, G. (2018). The impact of big data and artificial intelligence on the future medical model. *Med Philos*, 39 (22), 1-4.
10. Estrin, D, Sim, I. (2010). Open mHealth architecture: an engine for health care innovation. *Science*, 330 (6005): 759-760.
11. Zhang, J.Z., Li, Y.K., Cao, L.Y., Zhang, Y. (2018). Research on the construction of smart hospitals at home and abroad. *Chin Hos Manag*, 38 (12): 64-66.
12. Polat, K, Gunes, S. (2008). Principles component analysis, fuzzy weighting pre-processing and artificial immune recognition system based diagnostic system for diagnosis of lung cancer. *Expert Syst Appl*, 34(1), 214-21.
13. Esteva, A., Kuprel, B., Novo, A R.A., et al. (2017). Dermatologist-level classification of skin cancer with deep neural networks. *Nature*, 542 (7638): 115-118.
14. Pan, F. (2019). Health care is an area where information technology plays an important role: an interview with Wu He-Quan, member of the Chinese Academy of Engineering. *China Med Herald*, 16 (3): 1-3.
15. <https://healthmanagement.org/pdf/article/the-importance-of-continuous-education-in-healthcare>. HealthManagement.org Promoting Management and Leadership. Volume 17 - Issue 2, 2017 - Special Edition on e-Learning. The Importance of Continuous Education in Healthcare.

THE EUROPEANIZATION OF THE EASTERN PARTNERSHIP COUNTRIES THROUGH THE LOCAL AND NATIONAL INITIATIVES

CZU: 327(4-11:478):061.1 EU

DOI: 10.5281/zenodo.6991673

Nicolae COȘLEȚ¹,
Moldova State University
Dumitru STOICA²,
Moldova State University

ABSTRACT. The European Union considers human rights to be universal and indivisible. The EU actively promotes and defends them, both internally and in relations with countries outside its borders, including contributing to the development of the education system. The Eastern Partnership (EPA) is the European Union's initiative to develop and deepen relations with the states of the former Soviet Union, namely: Belarus, Ukraine, the Republic of Moldova, Georgia, Armenia and Azerbaijan. The idea of launching the program came from Poland and Sweden, which, based on their own experience of internal reform of the national economy and politics, defined the provisions of the partnership, pointing out the aims and objectives of this program. The purpose of this paper is to raise awareness of the importance of the Eastern Partnership in terms of initiatives implemented at local and national level that contribute to the Europeanization of the Republic of Moldova. Research methods used or based on the study of various projects implemented, scientific papers of local and foreign authors, observation, analysis of researched material and conclusion. Studying this subject is of great value to people, as lately Europeanization in the current context plays a very important role.

Key-words: EU, Eastern Partnership, human rights, education system, reform, regulations

1. Introducere

Parteneriatul Estic (PaE) este inițiativa Uniunii Europene de dezvoltare și aprofundare a relațiilor cu statele din fosta Uniune Sovietică, și anume: Belarus, Ucraina, Republica Moldova, Georgia, Armenia și Azerbaidjan. Ideea lansării programului a venit din partea Poloniei și Suediei care, bazându-se pe propria experiență de reformare internă a economiei și politicii naționale, au definit prevederile parteneriatului, punctând scopurile și obiectivele acestui program, prezentate ulterior în fața Consiliului Afacerilor Externe a Uniunii Europene de către dl Radoslaw SIKORSKI, Ministru al Afacerilor Externe a Poloniei și dl Carl BILDT, Ministru al Afacerilor Externe al Suediei la 26 mai 2008 în Bruxelles, Belgia. Inițiativa prezentată (Council of the European Union 2008) s-a bucurat de o dezvoltare dinamică, fiind intens discutată și analizată ulterior de către comisiile de resort. În luna iunie a aceluiași an, Consiliul European a acceptat unanim propunerea Polono-Suedeză, delegând Comisia Europeană să conceptualizeze detaliile noului program. În decembrie 2008, Comisia Europeană a prezentat conceptul final al EaP, votat ulterior unanim de către Consiliul European în luna martie 2009 (Percinschi, N., & Rîciu, G. (2015, pp. 2).

Cu prilejul lansării PaE, Jose Manuel BARROSO, președintele Comisiei la acel moment, a declarat că obiectivele de asociere politică și integrare economică a statelor din parteneriatul estic nu pot fi realizate decât dacă ambele părți dau dovadă de o voință și un angajament politic ferm. „Trebuie să investim și mai mult în stabilitatea și prosperitatea reciprocă. Aceste eforturi vor fi

¹ Nicolae COȘLEȚ, magistrat, asist. univ., Faculty of Law, International law, State University of Moldova, Republic of Moldova, coslet_nicolae@yahoo.com, +37369875232, <https://orcid.org/0000-0002-5843-8545>

² Dumitru STOICA, 3rd year student, Director AO CRISDD, Faculty of Law, Moldova State University, Republic of Moldova, dumitru Stoica2@gmail.com, +37369408418, <https://orcid.org/0000-0002-2275-5960>

compensate rapid prin beneficii politice și economice importante și vor duce la o mai mare stabilitate și securitate atât pentru Uniunea Europeană, cât și pentru partenerii noștri răsăriteni”. În același context, Benita FERRERO-WALDNER, în calitate de comisar pentru relații externe și politica europeană de vecinătate, a menționat că politica Uniunii Europene față de aceste țări ar trebui să fie fermă, proactivă și neambiguă. (ONEA, V. (2018, pp 235.). Prima ședință a reprezentanților Uniunii Europene, a statelor membre UE și a celor șase state incluse în Parteneriatul Estic a avut loc peste o lună de la summit-ul de la Praga, iar prima ședință a ministrilor afacerilor externe s-a desfășurat în decembrie 2009. Aceste ședințe reprezintă inițierea implementării practice a noului concept al politicii de vecinătate a Uniunii Europene în relațiile cu cele șase state post sovietice (Eastern Partnership Summit. Facts and figures about the Eastern Partners of the European Union).

2. **Scopul lucrării:** conștientizarea importanței parteneriatului estic prin prisma inițiativelor implementate la nivel local și național ce contribuie la europeanizarea Republicii Moldova.

3. **Metodele de cercetare utilizate:** studierea diverselor proiecte implementate, lucrări științifice a autorilor autohtoni și străini, observația, analiza materialului cercetat și concluzionarea.

Studierea subiectului dat poartă o valoare majoră pentru oameni, întrucât în ultima perioadă europeanizarea în contextual actual joacă un rol de mare importanță.

4. **Rezultate și discuții**

Uniunea Europeană consideră drepturile omului că fiind universale și indivizibile. UE le promovează și le apără în mod activ, atât pe plan intern, cât și în relațiile cu țările din afara sa. Drepturile omului, democrația și statul de drept sunt valori esențiale ale Uniunii Europene. Înscrise în tratatul fondator al UE, acestea au căpătat o importanță deosebită odată cu adoptarea Cartei drepturilor fundamentale (Carta Drepturilor Fundamentale a Uniunii Europene (2012/C 326/02), în 2000, fiind consolidate și mai mult atunci când Carta a dobândit forță juridică obligatorie, odată cu intrarea în vigoare a Tratatului de la Lisabona, în 2009 (Versiune Consolidată A Tratatului privind Uniunea Europeană și a Tratatului privind funcționarea Uniunii Europene (2016/C 202/01)

Țările care doresc să adere la UE trebuie să respecte drepturile omului. De asemenea, toate schimburile comerciale și acordurile de cooperare cu țări terțe conțin o clauză care prevede că drepturile omului reprezintă un element esențial al relațiilor dintre părți. Politica Uniunii privind drepturile omului cuprinde aspecte de natură civilă, politică, economică, socială și culturală (Patrașcu, D., & Patrașcu, I. (2015, pp 8-9).

Existența și stabilitatea instituțiilor democratice ale statului de drept, asigurarea premiselor administrative necesare creării unei economii de piață funcționale, competitive etc. constituie elemente definitorii ale tranziției; transformări induse de urmărirea acestor imperative ar fi existat și în absența aderării la UE, diferența constă în orizontul de timp alocat pentru realizarea lor. În ceea ce privește criteriul juridic, adoptarea acquis-ului comunitar, acesta are un impact direct și evident deoarece impune prioritățile, obiectivele, conținutul și un cadru instituțional uniform de adoptare și implementare a politicilor economice naționale, interesul și modelul comunitar prevalând în această ecuație. În acest context, este evident că respectarea criteriilor de aderare și, implicit, aderarea Republicii Moldova la Uniunea Europeană implică o serie de transformări la nivel economic și politic (Preston, C., London: Routledge, 1997. - pp, 39.)

Parteneriatul estic este o dimensiune estică specifică a politicii europene de vecinătate (PEV). Prin intermediul PEV, UE colaborează cu vecinii săi de la sud și est pentru a ajunge la cea mai strânsă asociere politică și la cel mai înalt grad de integrare economică posibilă. Privit astfel, accesul în Uniunea Europeană e un proces formal legislativ în timp ce europeanizarea este un proces de transformări politice, economice și sociale care se poate dezvolta în interiorul și în afara Uniunii Europene. Europeanizarea este în egală măsură un proces, un cumul de schimbări structurale, ce afectează atât actorii de pe scena relațiilor internaționale cât și instituțiile. În științele sociale

termenul “europenizare” are corespondențe în mai multe domenii : în cultură, politică, societate și economie. Europenizarea implică în primul rând un răspuns la politicile adoptate de Uniunea Europeană (Belostecinic, G. (2009 pp. 14(3), 64-67).

Aspectele modernizării R. Moldova prin prisma acestui Parteneriat constau în asocierea politică între Moldova ca stat partener și UE, înseamnă un dialog politic și instituțional mult mai intens, o solidaritate mai mare decât până acum, o coordonare mult mai strânsă a pozițiilor de politică externă, atât pe plan regional, cât și pe plan internațional. Odată cu semnarea Acordului de Asociere cu UE va exista o coordonare mult mai strânsă a pozițiilor statului din Parteneriatul Estic semnat asupra problemelor de politică externă cu statele membre ale UE (Acord de Parteneriat și Cooperare dintre Comunitățile Europene și statele lor membre, pe de o parte, și Republica Moldova, pe de altă parte)

Este bine de menționat faptul că, atunci când a fost lansată inițiativa Parteneriatului Estic, se urmărea, practic, un singur scop - crearea unui cerc de state democratice și stabile, care să reprezinte o zonă de stabilitate și prosperitate la granițele Uniunii Europene. Și în acest sens, Uniunea Europeană a propus forma de Acord de Asociere, care include în sine și un Acord de Liber Schimb Aprofundat și Cuprinzător (Prohnișchi V., Popa A. (2009, pp 28), este vorba de comerțul liber și, prin circulația liberă, consolidarea relațiilor interumane. Astfel, în aceste condiții, rolul Parteneriatului Estic în calitate de politică prioritară a UE sporește tot mai mult. Subliniem faptul că Armenia, Georgia și Republica Moldova au înregistrat progrese în dezvoltarea politicilor și instituțiilor care vizează în mod specific IMM-urile prin promovarea dialogului public-privat și coordonarea inter-guvernamentală (Lavric, A. (48(8), pp. 234-245 2011).

Politicile de reglementare vizate de Parteneriatul Estic, pentru Republica Moldova au demonstrat o îmbunătățire semnificativă în mai multe domenii, și anume: domeniul E-guvernare (Saca V., Ceban V., (2006., pp. 160-169., pp.165). La fel, cadrul de reglementare a fost simplificat, cu mai multe etape de ghilotina legislativă pentru a asigura eliminarea legislației învechite sau inutile. S-a propus o nouă strategie de dezvoltare social economică a țării pentru perioada 2012-2020, strategie care acum este în curs de finalizare.

Prin Parteneriatul Estic s-a încercat stimularea unei culturi antreprenoriale la scară largă prin educație eficientă și măsuri de instruire, cu scopul de a susține succesul politicilor de orice gen, în cooperarea pe termen lung și în curs de desfășurare dintre guvern, mediul academic și sectorul privat (Budurina-Goreacii, C., & Cujba, V. (2019 pp. 87(4), 21-29).

De asemenea, grație Parteneriatului Estic a fost ameliorată transparența și administrarea corporativelor din țara noastră, a concurenței, precum și majorarea gradului de digitalizare în practic toate sectoarele de dezvoltare, asigurând, în același timp, stabilitate și transparență, pentru a facilita accesului durabil la finanțare, prin intermediul serviciilor de informare, cum ar fi: informații generale, contacte, link-uri și resurse promoționale. Tot datorită Parteneriatului Estic a fost precizată în mod explicit importanța cheie a democrației locale și a autonomiei locale, drept rezultat al modernizării statelor prin următorii factori :(Academia de Administrare Publică (2008 pp. 18-20).

a) Includerea autorităților locale și regionale în definirea și punerea în aplicare a politicilor și strategiilor cadrul ale Parteneriatului Estic;

b) Accesul direct la instrumente financiare corespunzătoare (europene și naționale), pentru orașele și regiunile țărilor partenere, împreună cu eliminarea barierelor existente în calea utilizării acestor fonduri (de exemplu, reguli incompatibile privind achizițiile publice).

c) Recunoașterea cooperării teritoriale drept o prioritate a Parteneriatului Estic, iar Comisia Europeană fiind încurajată să sprijine în continuare eforturile în acest sens.

d) Fundamentarea cooperării cu împărtășirea experienței practice despre instrumentele, măsurile, și soluțiile regulatorii disponibile pentru implementarea politicilor prin seminare, vizite de studiu, instruire, etc., fie pe dimensiunea bilaterală sau regională (Ciobanu, I. (2016 pp. 53-56).

Considerăm că un aport semnificativ în promovarea valorilor Parteneriatului Estic, îl pot aduce tinerii activi implicați la nivel local, național și internațional. UNICEF consideră participarea un drept fundamental al omului. De asemenea, acesta este unul din principiile directoare ale Convenției ONU cu privire la drepturile copilului (Convenția Națiunilor Unite cu privire la Drepturile Copilului). Prin participare activă, copiii și tinerii sunt împuterniciți să joace un rol vital în dezvoltarea lor proprie, dar și dezvoltarea comunităților lor. Aceasta îi va ajuta să își dezvolte abilitățile esențiale de viață, să acumuleze cunoștințe despre drepturile omului și cele cetățenești, precum și să promoveze acțiuni civice pozitive.

Participarea semnificativă a tinerilor înseamnă recunoașterea și cultivarea forțelor, intereselor, și abilitățile tinerilor, prin oferirea de oportunități reale pentru ca aceștia să se implice în deciziile care îi afectează la nivel individual și sistemic.

- Participarea contribuie la dezvoltarea personală: tinerii împuterniciți pot deveni avocați activi și eficienți pentru realizarea propriilor drepturi. Tinerii dobândesc abilități, cunoștințe, competențe și încredere prin participare.

- Participarea duce la o mai bună luare a deciziilor și la rezultate: Adulții nu au întotdeauna o înțelegere suficientă asupra vieții tinerilor, pentru a putea lua decizii informate și eficiente atunci când elaborează legislația, politicile și programele pentru tineri. Tinerii au un set unic de cunoștințe despre viață, nevoile și preocupările lor, împreună cu ideile și punctele de vedere care derivă din experiența lor directă. Deciziile care sunt pe deplin informate despre perspectivele tinerilor vor fi mai relevante, mai eficiente și mai durabile

- Participarea servește la protejarea tinerilor: tinerii care sunt tăcuți și pasivi pot fi abuzați de adulți printr-o impunitate relativă. Furnizarea de informații, încurajarea acestora de a-și exprima preocupările și de a introduce mecanisme sigure și accesibile pentru a contesta violența și abuzul reprezintă strategii-cheie pentru asigurarea unei protecții eficiente. Oportunitățile de participare s-au dovedit a fi de o importanță deosebită în situații de conflict și urgență.

Participarea contribuie la dezvoltarea societății civile, toleranța și respectul față de ceilalți: participarea promovează angajamentul civic și cetățenia activă. Prin experiența participării directe în problemele care le privesc, copiii dobândesc capacitatea de a contribui la crearea unor societăți pașnice și democratice care respectă drepturile omului (Mureșan D. (2009, pp.145). Participarea întărește responsabilitatea autorităților: participarea este esențială pentru un proces de consolidare a responsabilității și promovarea bunei guvernări. Este un mijloc prin care guvernele și alte autorități sunt responsabilizate în activitatea lor. Participarea este esențială pentru un proces de Investiții în construirea capacităților tinerilor pentru a-și realiza angajamentul de participare activă va contribuie la crearea unui guvern transparent și deschis.

Pentru a fi mai pertinent, infra voi prezenta câteva exemple de bune practici implementate de Asociația Obștească „Centrul Regional pentru Inițiative Sociale și Dezvoltare Durabilă”, Consiliul Național al Tineretului din Moldova cu susținerea Parteneriatului Estic și nemijlocit a Uniunii Europene. Menționez faptul că aceste inițiative sunt coordonate și implementate nemijlocit de tineri.

Școala de vară pentru evaluarea necesităților tinerilor în Parteneriatul Estic.

Proiectul a avut drept scop promovarea bunei guvernări în țările Parteneriatului Estic prin implicarea tinerilor în procesul de luare a deciziilor. Sa urmărit, de asemenea, creșterea angajamentului civic în rândul tinerilor. Acest lucru s-a realizat reunind tinerii selectați din Azerbaidjan, Georgia, Moldova și Ucraina împreună într-un mediu de tip școală de vară, pentru formare bazată pe rezultatele studiului de evaluare a nevoilor proiectului. De asemenea, participanții au învățat cum să devină activiști civici ca și individualități, dar și cum să mobilizeze alți tineri pentru a se implica în activități similare. Proiectul, cu aceeași denumire, este susținut prin grant de către Forumul Societății Civile din Parteneriatul Estic și este implementat de către Agenția pentru Democrație

Locală din Georgia în parteneriat cu Consiliul Național al Tineretului din Moldova și alte două organizații din Azerbaijan și Ucraina (Ghid participarea tinerilor, CNTM).

Un alt exemplu de succes ar fi, Proiectul **„Democrația la ea acasă”**, care a avut ca scop promovarea democrației participative și a bunei guvernări la nivel local prin formarea și consolidarea capacităților de gândire critică, educație civică a 150 tineri și cetățeni activi din orașul Florești. O problemă identificată a fost implicarea scăzută a populației raionului Florești în procesul de luare a deciziilor la nivel local. Pentru ca această problemă să fie soluționată a fost format un grup de 15 tineri care au promovat necesitatea implicării populației în luarea deciziilor și au promovat conceptul bunei guvernări la nivel local. Tinerii au organizat un sondaj prin intermediul căruia populația din orașul Florești au votat problemele prioritare cu care se confruntă și, respectiv, una din aceste probleme a fost soluționată cu suportul proiectului, dar și cu suportul Primăriei Florești. Drept urmare a implicării tinerilor, în orașul Florești a fost renovată Aleea „Bulevardul Victoriei”, au fost procurate 30 bănci, 30 urne, ulterior au fost organizate activități în aer liber. Acest proiect a fost implementat de AO „Centrul Regional pentru Inițiative Sociale și Dezvoltare Durabilă” în colaborare cu Primăria Florești, co-finanțat în cadrul proiectului "AGREED - Activarea reformei guvernării pentru îmbunătățirea dezvoltării", implementat de ALDA în cooperare cu Clinica Juridică Universitară și Agenția de Dezvoltare Locală Moldova și co-finanțat de Uniunea Europeană.

Altă inițiativă concludentă ar fi: Crearea Coaliției Locale la Florești, care este constituită de cetățeni activi, reprezentanți ai diverselor structuri. Obiectivul Coaliției este sporirea implicării societății civile la nivel local și creșterea transparenței, eficienței și eficacității proceselor de elaborare și executare a bugetelor locale. În cadrul coaliției au fost organizate atât instruirii, cât și ședințe comune cu membrii CL și administrația locală, ce au avut ca scop consolidarea capacităților în domeniul bunei guvernări, implicării publicului, în special în domeniul participării bugetare. Într-un final prin activități și implicare, în orașul Florești a inițiat procesul de bugetare participativă. Bugetul participativ a permis cetățenilor să se implice în luarea deciziilor privind dezvoltarea localității. Primăria a alocat 100.000 lei din bugetul anual, după care locuitorii au venit cu propuneri cu privire la ceea ce ar trebui îmbunătățit în anul viitor în localitate. În cadrul formulării acestor propuneri, cetățenii, asistați de administrația orașului, s-au întâlnit la discuții publice locale sau tematice și cu vecinii, unde au discutat despre ceea ce vor să schimbe în localitatea lor și în ce mod. Apoi au depus la Primărie propunerile comune pentru a fi verificată fezabilitatea lor. Astfel, cu suportul cetățenilor, tinerilor, societății civile în orașul Florești au fost renovate porțiuni de drum, au fost create spații de agrement, au fost procurate urne de gunoi, etc. Proiectul „Informează, Abilitează, Acționează” este implementat de Centrul Analitic Independent „ExpertGrup”, în calitate de partener principal, în consorțiu cu Konrad Adenauer Stiftung e.V. (KAS, Germania), Centrul pentru Studii EstEuropene (CSEE, Lituania), Institutul pentru Politici și Reforme Europene (IPRE), Asociația Obștească “Caroma Nord” în calitate de partener în regiunea de nord a RM și Primăria orașului Florești și Asociația obștească “Centrul Regional pentru Inițiative Sociale și Dezvoltare Durabilă”, în calitate de partener local.

Aceste exemple de bune practici, contribuie în mod direct la alfabetizarea juridică a populației și la sporirea gradului de implicare a societății în procesul de luare a deciziilor la nivel local ceea ce reprezintă o prioritate pentru ideologia țărilor care fac parte din Parteneriatul Estic.

Concluzii:

Parteneriatul Estic rămâne prioritar pe agenda Uniunii Europene. Printre cele mai mari realizări din ultimii 10 ani ai Parteneriatului Estic se numără trei acorduri de asociere, cu Republica Moldova, Georgia, Ucraina, crearea zonelor de liber schimb și instituirea regimului fără viză între UE și aceste trei țări. Comerțul țărilor respective cu UE a crescut semnificativ în ultimii ani. De exemplu, UE a luat cu fermitate locul principalului partener economic al Republicii Moldova și al Ucrainei. De asemenea, printre succese se numără mai multe oportunități comerciale și de investiții

între statele membre ale UE și cele șase țări partenere din est. În comerțul exterior Parteneriatul Estic ocupă locul al zecelea printre partenerii UE. Au fost create noi locuri de muncă, asigurată o mai bună legătură de transport și infrastructură în cadrul extinderii rețelei transeuropene de transport, a sporit eficiența energetică prin scăderea consumului de energie și a emisiilor de gaze cu efect de seră și prin creșterea ponderii energiei regenerabile etc.

În concluzie aș dori să menționez faptul că dinamizarea dialogului și cooperării sectoriale ale Republicii Moldova cu UE, prin intermediul Parteneriatului Estic, au contribuit la o majorare considerabilă a suportului acordat de UE în vederea consolidării democrației, a statului de drept, respectarea drepturilor omului, precum și promovarea reformelor economice și îmbunătățirea condițiilor de trai a populației. Consider că suportul Uniunii Europene, nemijlocit al Parteneriatului Estic joacă un rol deosebit în consolidarea și formarea gândirii critice, schimbărilor palpabile în societate. Impactul Parteneriatului Estic, în general contribuie la :

- stimularea și consolidarea, înțelegerea și conștientizarea publicului larg cu privire la calitatea educației;

- promovarea implicării publicului larg într-un dialog de politică publică privind parcursul european al RM;

- Informarea și conștientizarea reprezentanților lumii academice, tinerilor, cercetătorilor, tineri profesioniști, societatea civilă la nivel regional și local asupra importanței UE (inovare-cercetare-educare) pentru dezvoltarea țării;

Noi, tinerii putem contribui la dezvoltarea țării noastre prin promovarea valorilor europene și prin acțiuni concrete menite să sporească calitatea de trai în Republicii Moldova.

Referințe:

1. Percinschi, N., & Rîciu, G. (2015). Retrospective asupra parteneriatului estic (pp. 2). Online: <http://dspace.ince.md/jspui/bitstream/123456789/163/1/Retrospective%20asupra%20parteneriatului%20estic.pdf>.
2. Eastern Partnership Summit. Facts and figures about the Eastern Partners of the European Union. Online: <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/2995521/6836772/6-20052015-BP-EN.pdf/1b8e0bd3-a47d-4ef4-bca6-9fbb7ef1c7f9>.
3. Council of the European Union Brussels, 1 September 2008 (01.09) (OR. fr) 12594/08 concl 3. Online: <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST%2012594%202008%20INIT/EN/pdf>.
4. Versiune consolidată a Tratatului privind Uniunea Europeană și a Tratatului privind funcționarea Uniunii Europene (2016/C 202/01). Online: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/HTML/?uri=CELEX:12016ME/TXT&from=RO>.
5. Patrașcu, D., & Patrașcu, I. (2015). Aprecierea poziției Republicii Moldova în cadrul politicii europene de vecinătate și parteneriatului estic (pp. 8-9). Online: http://irek.ase.md:8080/xmlui/bitstream/handle/123456789/184/PatrascuD-PatrascuI_ec_2015_2.pdf?sequence=1.
6. Carta Drepturilor Fundamentale a Uniunii Europene (2012/C 326/02). Online: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:12012P/TXT&from=DE>.
7. Belostecnic, G. (2009). Sugestii privind modernizarea economică și europeanizarea Republicii Moldova. Revista de Știință, Inovare, Cultură și Artă „Akademos” (pp. 14(3), 64-67). Online: https://ibn.idsi.md/vizualizare_articol/1842.
8. Preston C., “Enlargement and Integration in the European Union”, London: Routledge, (pp.1997. p, 39).
9. Acord de Parteneriat și Cooperare dintre Comunitățile Europene și statele lor membre, pe de o parte, și Republica Moldova, pe de altă parte. Online: <http://infoeuropa.md/>.
10. Saca V., Ceban V. Republica Moldova și Uniunea Europeană: de la parteneriat la politica de vecinătate. În: Studii Internaționale. Viziuni din Moldova, USM. Chișinău, 2006., (pp. 160-169., pp.165).
11. Academia de Administrare Publică. 15 ani de modernizare a serviciului public. Chișinău 2008., (pp. 18-20).
12. Ciobanu, I. (2016). Parteneriatul Estic–factor modernizator al sistemului politic al Republicii Moldova. In Tendințe contemporane ale dezvoltării științei: viziuni ale tinerilor cercetători (pp. 53-56).

13. Budurina-Goreacii, C., & Cujba, V. (2019). 10 ani de «parteneriat estic»: cazul Georgiei, Armeniei și al Republicii Moldova. *Moldoscopie*, (pp. 87(4), 21-29).
14. Lavric, A. (2011). Republica Moldova în contextul politicii europene de vecinătate. *Studia Universitatis Moldaviae (Seria Științe Sociale)*, (pp. 48(8), 234-245).
15. Patrașcu, D., & Patrașcu, I. (2015). Aprecierea poziției Republicii Moldova în cadrul politicii europene de vecinătate și parteneriatului estic.
16. Convenția Națiunilor Unite cu privire la Drepturile Copilului. Online : <https://www.unicef.org/romania/media/2271/file/Conven%C5%A3ia%20Na%C5%A3iunilor%20Unitate%20cu%20privire%20la%20Drepturile%20Copilului.pdf>
17. Ghid participarea tinerilor. Online: <https://cntm.md/sites/default/files/Ghid%20participarea%20tinerilor%20%5Bprint%5D.pdf>
18. ONEA, V. Parteneriatul Estic. Realizări și provocări post Lisabona. Aspecte conexe ale politicii de vecinătate a Uniunii Europene în Est, (pp. 235).

ISTORIA CERCETĂRILOR PSIHOPEDAGOGICE DIN ROMÂNIA ÎN CONTEXTUL EUROPENIZĂRII

CZU: 37.015.3(498)(091)

DOI: 10.5281/zenodo.6991710

Mirela PANDELICA¹,
Universitatea de Stat din Moldova

ABSTRACT. This article represents an incursion in the history of Romanian pedagogy and psycho-pedagogy and aims at aspects that have been highlighted and developed, and based on them, educational approaches have been drawn in order to facilitate access and development through education. It also emphasizes the influence of culture in education and draws our attention to the fact that, although with Europeanization there have been cultural influences, we must develop strategies through which to relate directly to our own culture because success is strictly related to individualization, and the satisfaction of our own needs developed in ontogenesis according to the sociocultural environment in which we operate.

Key words: history, psychology, psycho-pedagogy, education, modern pedagogy

Introducere. Psihopedagogia are un rol deosebit în perfecționarea și dezvoltarea învățământului. Timpul, istoria și progresul social au influențat dezvoltarea învățământului, profesorii devenind în felul acesta „creatori” de idei, rolul lor fiind acela de a spori teoria psihologică și pedagogică și să optimizeze astfel practica educațională.

Din perspectiva creatorilor de idei, istoria poate fi scrisă cu personaje care nu sunt persoane, ci idei [5]. Multe idei aparținând unei epoci au contribuit la creionarea unui ideal pedagogic. Istoria pedagogiei a promovat un ansamblu de idei, norme și concepții despre educație apărute ca un rezultat al generalizării experienței educative din diferitele etape istorice a societății. Nicolae Iuga (2015) afirma că „o istorie a ideilor are avantajul de a putea fiselectivă în raport cu oamenii de știință din domeniul în cauză, de a avea obligația să fie atotcuprinzătoare. Pentru a prezenta o idee născută obligatoriu ca să fie prezentați toți oamenii de știință care au contribuit la inventarea, crearea, dezvoltarea și impunerea acesteia, ciuneori este suficient să fie prezentați un număr mai restrâns de autori, cu titlu exemplificativ, o compendiere a domeniului. O manieră selectivă, nu exhaustivă.” [5, p.8].

Noutatea temei este dată de faptul că psihopedagogia este punctul central al educației. Mai bine spus o revoluție în educație deoarece vizează atât aspectele pedagogice, strategii și tehnologii didactice cât și mecanismele psihice ale actorilor implicați în actul educațional. De asemenea este imperios necesar să se înțeleagă care a fost punctul de pornire, cum a evoluat această știință deoarece pe baza a și odată cu înțelegerea ei putem să dezvoltăm cercetări prin intermediul cărora să îmbunătățim sau chiar să schimbăm anumite aspecte care vizează dezvoltarea elevului cât și a cadrului didactic,

Colectarea de date a inclus metode precum: utilizarea bazei de date a motoarelor de căutare online pentru identificarea unor lucrări cunoscute în ceea ce privește psihopedagogia, analizarea referințelor citate în anumite publicații întâlnite în procesul de cercetare, precum și consultarea unor reviste de specialitate. O atenție deosebită în analiza materialelor obținute în urma colectării de date a fost acordată consultării unor studii de specialitate contemporane relevante în ceea ce privește aprofundarea principiilor care stau la baza istoriei pedagogiei și psihopedagogiei.

¹ Mirela PANDELICA, Doctorandă, Universitatea de Stat din Moldova

Creștinismul a jucat un rol important pe scena istoriei, răsturnând în plan spiritual lumea veche, substituind în loc o altă lume, întemeiată pe principiul interior, subiectiv care, prin identitatea esenței naturii spirituale a omului cu esența naturii divine, a descoperit omului legea libertății, a moralității și a perfectibilității. În acest sens, Evanghelia după Matei începe cu Fericirile o pericopă scurtă dar care conține noua morală aproape în totalitate. Despre Fericiri, Mircea Eliade spune „textul evanghelic cel mai cunoscut în afara lumii creștine” [3, p.131]. Am adus în discuție textul biblic, deoarece, înainte de toate, în ele sunt cuprinse idei care privesc pedagogia socială. Planul etico-pedagogic al Creștinismului a soluționat problema „armonizării” libertății umane cu cea divină, precum și a liberului arbitru.

Educația din perspectiva idealului Kalokagathon

Kalokagathon, provenit din greaca veche, inclus și în domeniul pedagogiei, se compune din *kallos* (frumusețe), conjuncția *kai* (și) și *agathon* (bunătate), reprezentând idealul educației din antichitatea greacă care redă ideea că omul trebuie să întrunească simultan două condiții fundamentale, fizice și morale, frumusețe și bunătate. Termenul înfățișează idealul armonizării frumuseții fizice cu virtuțile morale, a sănătății și forței fizice cu tăria de caracter. Conceptualizarea lui Kalokagathon cu înțelesul de azi este operată pentru prima oară de către Aristotel în *Ethica Eudemia*, cartea VIII, cap. 3, 1248b [apud 5, p. 8].

Conceptul Kalokagathon a fost preluat din civilizația greacă în cea romană, fiind exprimată în formula verbală, perifrastică *Mens sana in corpore sano*, expresie celebră care a străbătut secolele și civilizațiile până în prezent. Este vorba de un fragment dintr-un vers care îndeamnă la rugăciune: „Să ne rugăm zeilor ca să ne dea o minte sănătoasă într-un corp sănătos!”. Această expresie capătă sens gramatical clar și „faptul că este un îndemn la rugăciune subliniază o dată mai mult caracterul său de aspirație către o stare armonioasă și deplină de dezvoltare simultană a sufletului și a trupului, caracterul de ideal pedagogic.” [5, p.8].

Modernitatea aduce din nou termenul Kalokagathon, abordat de un gânditor român, Petru Comarnescu (1905-1970), în lucrarea *The Nature of Beauty and Its Relation to Goodness*, publicată în românește sub titlul *Kalokagathon* în trei ediții [5].

Pedagogia românească

Oamenii de școală transilvăneni din cea de-a doua parte a secolului al XIX-lea și începutul celui următor, precum Petru Șpan și Ioan Slavici, au considerat că prin educație omul trebuie să asimileze valorile specifice națiunii căreia îi aparține. Totodată, considerau ei, prin educație națiunile își dezvoltă însușirile specifice. Raportată la popor, deci având caracter național, educația, aprecia Ioan Slavici (într-o serie de scrieri apărute în 1909: *Educația rațională*, *Educația fizică*, *Educația morală*), nu se poate realiza cu valori de împrumut, sarcina școlii este de a realiza o educație națională, contribuind la întărirea unității culturale a poporului și, prin aceasta, la unitatea lui politică.

Prin educație, arăta și Petru Șpan în lucrările sale (*Idei pregătitoare în pedagogie*, 1902 și *Lecții de pedagogie*, 1908), trebuie să se asigure cunoașterea valorilor naționale din literatură, artă, obiceiuri, tradiții, pe baza unei astfel de cunoașteri urmând să se formeze caracterul național și conștiința națională a tinerei generații.

Ideea că educația primită în școală trebuie să se bazeze pe specificul celei primite în „vatra părintească” se găsește și la Onisifor Ghibu. În concepția sa, școala ar trebui să fie o „pepinieră de cultură națională” [1, p.7]. Datorită eforturilor depuse pentru dezvoltarea învățământului, a fost considerat ca fiind „poate cel mai tipic reprezentant al pedagogiei militante românești” [apud 1, p.8]. El afirma necesitatea unei teorii a educației, care să exprime spiritualitatea românească. Conceptul de „pedagogie românească” apare în chiar prelegerea de deschidere a cursului universitar din 1921-1922, intitulat *Prolegomena la o pedagogie românească* [1].

Onisifor Ghibu considera că este necesară o nouă educație, date fiind condițiile timpului, a cărei fundamentare teoretică impunea întemeierea unei pedagogii românești, a unei pedagogii naționale, fără de care un popor nu poate avea școala care îi trebuie.

Ideea de pedagogie românească conturează caracterul național al educației și acceptarea ei presupune, pe de o parte, construirea unei teorii pedagogice românești întemeiată pe realități specifice, pe de altă parte, respingerea împrumutului abuziv de idei străine referitoare la educație. Caracterul național al educației și al pedagogiei poate fi întâlnit și la mulți alți autori precum, Grigore Tabacaru, care vorbea despre o pedagogie națională izvorâtă din însăși viața celor ce alcătuiesc națiunea română sau Simion Mehedinți, cu a sa concepție despre „școala muncii și etnografiei” [1, p. 10].

Scopul pedagogiei românești este, din perspectiva lui Onisifor Ghibu, acela de a reface, păstra și cultiva calitățile specifice ale poporului român, pe fondul culturii general-umane în care se întâlnește cu alte popoare, respectându-le și lor individualitatea. Sarcina ei constă în elaborarea unui sistem de educație întemeiat pe cunoașterea vieții și a necesităților poporului român, în scopul cultivării calităților sale specifice.

Onisifor Ghibu nu și-a fundamentat concepția despre educație pe ideile pedagogiei generale, deoarece acestea fiind considerate o serie de abstracțiuni apriorice, străine de viața poporului român. Nu a luat în calcul nici „pedagogia științifică”, deoarece aceasta nu izvorăște din știință și viața românească, iar aplicarea ei la nevoile educative ale poporului român nu a provocat decât haos și nici pe pedagogia experimentală, care, în România, nu a produs ceva apt să contribuie la consolidarea ființei naționale, dimpotrivă, a contribuit la mecanizarea și înstrăinarea învățământului și educației. Pedagogia lui Onisifor Ghibu a pus în prim-plan istoria, căci „numai istoria ne arată ce este în sufletul unui popor și ce au făcut din acesta vremurile trecute” [apud 1, p.11]. Practic, la acest moment, putem spune că asistăm la începutul creionării unui contur al psiho-pedagogiei deoarece concepția lui Ghibu nu se referă doar la metode și tehnici, ci se axează și pe „suflet”, deci ramură a psihologiei.

Aceeași perspectivă o are și Simion Mehedinți, care pledează pentru o pedagogie cu un câmp larg de acțiune, o pedagogie ce nu se rezumă la orientarea modestei activități de dascăl, ci izvorăște din grija educativă pentru neam. Spre deosebire de mulți pedagogi români din acea vreme, Simion Mehedinți dezvoltă o concepție pedagogică bazată pe fapte concrete. Ideea centrală susținută este aceea a „școlii muncii”. Ridicându-se împotriva pedagogiei ce promovează în mod exagerat verbalismul, oferind un model al activității instructiv-educative care presupune ascultarea și memorarea unor abstracțiuni sterile decât elevi, el declară munca drept prim principiu al educației. Convingerea lui, fundamentată pe datele oferite de etnografie și întărită de pedagogie, este că „așa cum muncești, așa gândești și tot așa vorbești”, de unde urmează o întreagă concepție asupra modului de a realiza instruirea, sintetizată astfel: „...singura cale pentru a dobândi învățătura temeinică și caracterul sigur e munca efectivă (...). Cine își dă seama de felul cum lucrează creierul vede îndată că nimic nu poate pătrunde în sufletul nostru, dacă n-a trecut mai întâi prin simțurile noastre și îndeosebi prin mână, tovarășa oricărui simț. Căci ea mănuieste lucrurile spre a fi văzute mai bine de ochi; ea le lovește spre a înștiința urechea despre sunetul lor; ea le duce la gură spre a fi gustate și la nas ca să fie mirosite; tot ea le pipăie, le saltă și le ridică spre a ne încredința de tăria ori moliciunea, căldura ori răceala, ușurătatea ori greutatea lor. De aceea, numai muncind (și îndeosebi muncind cu brațele) poți împuternici trupul și creierul, lăcașul sufletului. Numai muncind în adevăr poți cunoaște deplin lumea dimprejur, poți prețui valoarea lucrurilor sau a oamenilor și poți fi tu însuși gata a trece de la vorbă la faptă, adică poți dobândi caracter” [apud 1, p.14]. În consecință, educația nu este o artă, ci o știință, iar filosofia ei se rezumă la a-l îndruma pe copil, potrivit cu nivelul lui de dezvoltare, către munci adevărate, pentru a-i dezvolta deprinderi, deci sfera pedagogiei se extinde considerabil.

Ulterior, o mare perioadă de timp, pedagogia românească a fost influențată de herbartianism, având ca preocupare esențială învățământul și propunându-și ca scop educativ ultim formarea caracterului moral, prin intermediul tehnicii didactice a treptelor formale.

Acest model de pedagogie a fost apreciată drept individualistă, deoarece se preocupa în special de dezvoltarea individualității copilului. Cu toate acestea, au existat încercări de îmbinare a intelectualismului lui Herbart cu idei ale altor pedagogi clasici, precum Locke, Rousseau sau Pestalozzi, ca o sinteză între pedagogia individualistă și cea socială. Idealul educativ proiectat se centra pe crearea omului care caută fericirea proprie și binele colectivității. În acest sens, se solicita o educație care să însemne nu numai o dezvoltare intelectuală a individului, ci și cea morală, estetică și religioasă.

În prima jumătate a secolului al XX-lea, deși se manifesta o puternică mișcare de contestare a școlii tradiționale și a vechilor teorii, mulți pedagogi au rămas credincioși marilor reprezentanți ai pedagogiei clasice, de la Comenius la Spencer, adoptând tezele fundamentale din sistemele acestora ca pe un principal criteriu în aprecierea ideilor lor. Nu era negată posibilitatea de dezvoltare a teoriei pedagogice, dar se aprecia că o astfel de dezvoltare nu poate constitui decât o continuare a principiilor pedagogiei clasice.

Adepții acestui curent de gândire vedeau în filosofie temelia sigură a unei construcții pedagogice solide, astfel că tezele lor s-au întemeiat pe analiza unor concepte sau idei. Metodologia proprie construcțiilor filosofice apare și în încercarea de a găsi un principiu fundamental, din care să decurgă tezele sistemului pedagogic și care să-i asigure unitatea.

Influența filosofică în pedagogia românească s-a dezvoltat în trei direcții formând trei școli diferite: Școala formativ-organicistă, reprezentată de G.G. Antonescu (1882-1955); Pedagogia culturii, reprezentată de Ștefan Bârsănescu; Pedagogia personalitară, reprezentată prin Constantin Narly (1896-1956).

G.G. Antonescu a constituit o teorie care își găsește izvorul în teoriile pedagogiei clasice elaborate de către Comenius, Spencer ș.a. Deși convins că și teoria pedagogică trebuie să se supună legilor progresului înnoirii, el aprecia că ideile marilor înaintași care s-au dovedit a fi valoroase trebuiau valorificate în continuare. Filosofia trebuia să fie, conform opiniei sale, temelia sigură a unui sistem pedagogic. Îndepărtarea pedagogiei experimentale de filosofie nu putea aduce folea teoriei pedagogice, întrucât, fără filosofie, scopurile și mijloacele educației puteau fi cu greu definite.

Tot ceea ce se opunea concepției herbartiene era considerat de Antonescu ca fiind doar o modă trecătoare. De aceea, el s-a străduit să aducă o contribuție personală atât în pedagogia generală, cât și în didactică, din perspectiva ideilor lui Herbart. În opinia sa, acest lucru este posibil prin adăugarea unor idei inspirate de „școala activă” la teoria herbartiană constituind ceea ce avea să se numească „școala activă integrală” sau „școala formativ-organicistă”, care concepea educația ca pe o acțiune care urmărește nu atât informarea elevului, cât formarea spiritului acestuia. Această formare trebuia să țină însă seama de „condițiile organice ale sufletului individual al elevului” [2].

Concepția sa despre rolul educației în formarea spirituală a educatorului reiese și din definiția pe care o dă pedagogiei: „știința care, bazându-se pe cunoașterea naturii omenești și ținând seama de idealul către care trebuie să tindă omenețea, stabilește un sistem de principii după care se îndrumă influența intenționată a educatorului asupra celui educat” [2, p.42]. Pentru a asigura formarea culturii integrale elevilor, el consideră că este necesară utilizarea unor metode capabile să stimuleze activitatea elevilor. Acestea erau, conform părerii sale, metoda socratică (euristică), metoda intuitivă și metoda practică (a lucrărilor practice).

În ceea ce privește concepția sa cu privire la educația morală, aceasta se întemeiază pe rigorismul kantian, pe liberul arbitru și a lui Dumnezeu. Din îmbinarea acestora ajunge la conceptul de „disciplină liberă”. Considerând caracterul elevului ca fiind elementul esențial al personalității sale, pedagogul român insistă pe formarea personalității prin parcurgerea treptată a celor trei momente ale sale: autocunoașterea, autocritica și autocreația, practic autoformare.

Pe aceeași linie, a mers și C. Narly. El își întemeiază însă sistemul pedagogic pe conceptul de personalitate. Personalitatea presupune, după opinia sa, realizarea cât mai desăvârșită a

individualității dar și un maxim de socializare. Ca rezultat al unei asemenea sinteze se dezvoltă „omul creator” [apud 2, p43]. El se opune acelor concepții unilaterale care realizează o ruptură între individual și social în formarea personalității. Pedagogia personalitară este, dimpotrivă, cea care încearcă să refacă această unitate considerând că doar sinteza acestora conferă personalității nota sa esențială. Narly înțelege prin social îndeosebi profesiunea, modul în care, în procesul muncii, omul colaborează cu ceilalți indivizi. În legătură cu acest ultim aspect, Narly elaborează o interesantă teorie cu privire la vocație și la tipurile vocaționale. Actul autentic al instruirii urmează o cale euristică ce se orientează după patru principii care devin momente ale desfășurării actului didactic: cercetarea, intuiția, integrarea și principiul social. Astfel, fiecare oră de curs constituie pentru elevi o nouă problemă ce trebuie soluționată sub îndrumarea atentă a profesorului (cercetarea); activitatea se poate desfășura și pe grupe, organizate după abilități sau interese de ordin cognitiv-aplicativ. Rezolvarea problemei presupune, ca prim moment, contactul cu obiectul (intuiția). Cunoștințele dobândite prin observarea obiectului, prin străduința de a soluționa problema sunt apoi ordonate astfel încât toate să formeze o unitate (integrarea). Pentru a menține contactul cu mediul social, cu viața concretă, i se oferă în final copilului posibilitatea de manifestare în plan social; principala modalitate de înlăptuire a „principiului social” o constituie lucrul manual care îl pune pe elev în contact cu munca productivă a societății. Narly a introdus lucrul manual în liceu ca disciplină de învățământ obligatorie. Prin aceasta se putea „sonda” interesul profesional al elevului, dorința sa de a îmbrățișa o profesiune sau alta în viitor.

Ștefan Bârsănescu vede educația o necesitate socială, urmărind „transplantarea” culturii de la o generație la alta. Prin conceptul de „educație” se exprimă o realitate foarte complexă, ce rezidă într-un complex de acțiuni, care izvorăsc din iubirea pe care educatorul o simte pentru copil și care se manifestă în trei direcții fundamentale, prin trei forme de activitate: îngrijire, îndrumare și cultivare[1].

Activitatea educativă își propune formarea omului ca personalitate, scopul ultim al educației fiind, așadar, formarea personalității, dar a unei personalități înzestrate cu atributul de „om de cultură”. Educația școlară trebuie să urmărească o multiplicitate de scopuri: dezvoltarea predispozițiilor fizice și psihice ale elevului, înzestrarea acestuia cu cunoștințe și cu o voință puternică, formarea unei concepții proprii despre lume. Toate acestea se încorporează în personalitate, într-o personalitate armonios dezvoltată.

Odată cu dezvoltarea științelor pedagogiei și psihologiei a fost necesară o punere în acord a acestora luând naștere astfel psihopedagogia, știință de sine stătătoare aflată la granița dintre cele două domenii. Psihopedagogia are obiective psihologice, reprezentate de mecanismele psihice și pedagogice, mai bine spus dezvoltarea de strategii și tehnologii care să ducă la rezolvarea anumitor probleme care apar în educație. Abordarea psihologică a educației, sau mai bine spus psihopedagogia este domeniul care susține dezvoltarea personalității pe tot parcursul vieții dar mai ales formarea de personalități și achizițiile necesare dezvoltării.

Pedagogia experimentală a fost influențată de gândirea pozitivistă dominantă la sfârșitul secolului al XIX-lea care a exercitat o influență asupra procesului de constituire a noi științe despre om și societate. Psihologia și sociologia erau din acest punct de vedere, puternic orientate spre gândirea unei metodologii adecvate obiectului lor de studiu, asemănătoare, pe cât posibil, cu cea existentă deja în științele naturii.

Începuturile experimentării în pedagogia românească pot fi identificate în așa-numitele „școli primare model”, organizate de V.A. Urechia cu începere din anul școlar 1860-1861 la Trei Ierarhi, în Iași, iar din 1864 la școala de pe lângă Mitropolia din București. Școlile primare de „încercare”, erau destinate experimentării unor noi metode de predare și învățare la clasa I. Această inițiativă marchează, în înțeles larg, „începutul școlilor experimentale din România” [apud 1, p. 52].

La începutul secolului al XX-lea, Gr. Tăbăcaru se afirmă ca unul dintre cei mai precoci susținători ai pedagogiei experimentale: „Didactica experimentală are ca punct central activitatea școlarului, ea susține că numai după ce aceasta este cercetată în raport cu materia fiecărui obiect se poate construi o metodă pentru profesor, adică se poate sistematiza activitate a profesorului. Tema didacticei experimentale este prin urmare analiza tehnică și economia activității școlarilor” [apud 1, p. 59].

Pedagogia experimentală românească s-a bucurat de idei novatoare în ceea ce privește constituirea unei științe pedagogice deosebită de pedagogia filosofică tradițională, sistematizarea acestei noi pedagogii, metodologia cercetării, precum și în soluționarea unor probleme școlare curente datorită lui Emil Brandza, unul dintre cei mai productivi reprezentanți ai curentului [1].

Experimentarea și-a pus amprenta și în cadrul cercetărilor de pedagogie psihologică prin utilizarea acesteia de către psihologi ori pedagogi. *Vladimir Ghidionescu* a întreprins numeroase cercetări de pedagogie experimentală fiind șeful catedrei de pedagogie a universității Cluj și directorul laboratorului de pedagogie și pedagogie experimentală al Universității, acestea fiind preluate de studenții săi și duce în direcția problemelor școlare în cercetări de Psihologie experimentală în cadrul școlii de Psihologie experimentală a lui Florin Ștefănescu Goangă.

Experimentul în psihologie a influențat și teoria pedagogică astfel că Florin Ștefănescu Goangă a început la Institutul de Psihologie Experimentală Comparată și Aplicată numeroase studii în ceea ce privește psihologia infantilă și psihologia selecției și orientării profesionale, acestea aflându-se în strânsă legătură cu educația sau organizarea socială. Acesta introduce o nouă orientare și anume orientarea profesională, care este legată după părerea sa cu probleme ale Educației sau ale organizării sociale. Acest fapt este legat de ideea de civilizație, considerând că întrebuințarea acesteia este o dovadă de civilizație, fiind cel mai eficace mijloc pe care țările civilizate îl întrebuințează cu deplin succes pentru distribuirea și utilizarea rațională a forței umane în toate ramurile de activitate. Este adus e asemenea în discuție coeficientul de inteligență și se respinge ideea de uniformizare, școala românească tinzând spre modernizare, acest fapt putând fi îndeplinit doar prin educație și instrucție. Era de asemenea solicitată orientarea tinerilor în funcție de aptitudini către anumite profesii propunându-se constituirea unei monografii profesionale.

Alexandru Roșca a realizat de asemenea cercetări reprezentative în pedagogie având ca punct de plecare tot Universitatea Cluj, susținând asistență psihopedagogică pentru copiii debili mintal, fiind conturat un anumit profil și al copiilor normali. În anul 1930 el susține ideea că potențialul trebuie valorificat la maxim astfel că oricărui copil trebuie să i se ofere de către mediu condiții în acest sens. În anul 1943, *Alexandru Roșca* realizează o lucrare Pedagogică extrem de valorizată și anume motivele acțiunilor umane în care trece în sfera psihologiei considerând că elevul este o realitate vie și nu trebuie privit ca un concept ci ca o opțiune și de aceea școala trebuie să îl privească în tot ansamblul său ca personalitate cu tot ceea ce implică ea și anume dorințe, emoții interese și atrage atenția asupra faptului că pedagogul poate limita dezvoltarea dacă nu ține cont de toate laturile personalității.

Școala clujeană dezvoltă o adevărată concepție asupra educației prin autori formați în cadrul acesteia cum ar fi *Gheorghe Comicescu* și *Dimitrie Todoran*, aceștia putând fi considerați reprezentanți al unui nou curent și anume pedagogie psihologică.

Gheorghe Comicescu, cercetător în domeniul psihopedagogiei pe bază de teste și a încercat să contrazică ideea de intuiție manifestată la momentul acela. A încercat reabilitarea abstracției privind o reformare a educației inspirat din Pedagogia modernă a lui Comenius sau Pestalozzi.

El a dezvoltat o concepție nouă în educație, aceea a depășirii concretului în ceea ce privește copilul, luptând împotriva asimilării cunoștințelor abstracte gata elaborate de alții, care deși este legitimă, limitează ca și intuiția dusă la extremă la nivelul procesului de învățământ.

În cartea sa „Elaborarea mintală”, din anul 1929, acesta abordează problema caracteristicilor cunoașterii concrete și abstracte la copii, natura abstracției pe anumite nivele de dezvoltare ale

copiilor, precum și deosebirile care apar în funcție de împrejurări și tipul de intelect, deosebiri între băieți și fete în ceea ce privește acest subiect precum și elaborarea mintală privită ca un sistem constituit din intuiție și abstracție aflate la poli opuși. Gheorghe Comicescu susține faptul că învățământul este responsabil pentru menținerea acestui proiect prin asigurarea intuiției în învățare fără a se abuza de aceasta, argumentând că poate să creeze inerție și să limiteze creativitatea.

El aduce în discuție procesarea informației atât în sens ascendent și descendent, adică de la intuitiv la abstract dar și de la abstract la intuitiv, susținând că plasmuirile minții trebuie verificate în continuu raportându-se la lumea reală, cadrele didactice ar putea greși îndepărtând copiii de la viața reală prin ancorare total în abstract.

Prin activitatea de învățare procesarea informațiilor se produce atent, ascendent și descendent iar școala trebuie să asigure condiții și să se raporteze la nivelul de vârstă al elevului astfel încât în primii ani să primeze procesarea ascendentă adică intuitivul pentru ca elevul să poată lucra mai ușor cu datele iar trecerea la abstract să se realizeze treptat, astfel că elementele concrete au valoare, dar și cele abstracte au valoare însă importanța acestora este oferită în măsura în care ele reprezintă factori ai elaborării mintale, mai exact, o spiritualizare permanentă a datelor concret trecute prin filtrul planului mintal.

Raportul dintre pedagogie și psihologie este abordat de Comicescu, care susține că cele două științe nu au o valoare decât prin punere în acord, el clasifică programele școlare în funcție de modul în care s-a ținut cont în constituirea și aplicarea lor de factorii fundamentali care guvernează învățământul și anume copilul, care este studiat de către psihologie și materia de studiu care reprezintă obiectul de studiu al pedagogiei arătând că în timp lumea pedagogică și-a mutat interesul ori la copil ori la materie de studiu accentuând pe unul sau celălalt, Gheorghe Comicescu creionând două tipuri de programe și anume: orientate spre materia de învățământ și orientate spre sufletul copilului.

În timp ce orientarea spre materie poate fi privită din două perspective, pe de o parte acordând o valoare deosebită uneia dintre materii în raport cu vârsta copiilor sau cu celelalte cunoștințe predate în școală, aici raportându-se la Comenius și Herbert însă și o altă perspectivă care cuprinde blocuri întregi de cunoștințe. Sufletul copilului este abordat tot din două perspective: particularizând, adică scoaterea în evidență a unuia dintre aspectele sufletești intelectual-afective centrate pe interes, sau integralist, care se referă la formarea concepției despre lume și viață. Un exemplu ar putea fi Franța care propune ca în centrul disciplinelor de liceu să existe Filosofia, această propunere a fost făcută de Alfred Foile. Din perspectiva autorului concepția integralistă aduce o nouă perspectivă a învățământului, o lumină nouă prin raportul dintre cei doi factori care sunt puși sau, mai bine spus, priviți dintr-o altă perspectivă psihică adică copilul și materia de învățământ care ține de fondul cultural să întâlnească în actul trăirii și creionează o soluție reprezentată de școala Armonismului Pedagogic, un acord ce trebuie stabilit între unitatea structurală a materiei din programul și unitatea structurală a sufletului iar acest acord este dat de Psihopedagogie, o știință de sine stătătoare, responsabilă de armonizarea procesului instructiv educativ.

Un alt nume reprezentativ în conturarea psihopedagogiei ca știință în România este discipolul lui Florin Ștefănescu Goangă, *Dimitrie Tudoran*, preocuparea lui profesională inițial fiind legată de psihologie pentru ca treptat să își îndrepte atenția spre psihologia educației și pedagogie. Cercetările experimentale proprii, deși erau în domeniul psihologiei, îl trimit în sfera pedagogiei, iar la baza acestui fapt a stat și faptul că deține o serie de date științifice în ceea ce privește educația. Psihologia temperamentului atrage atenția cu privire la faptul că individualizarea învățământului este benefică. Un alt aspect abordat de către Dimitrie Tudoran îl reprezintă caracterul, mai bine spus educarea acestuia, a conturării valorilor care se realizează prin determinare socială. Nemulțumirea autorului este legată de faptul că programele școlare se raportează doar la aspectul instructiv, lăsând educația pe seama altor medii, organizații, familie, timp liber și susține că școala trebuie să se

apropie mai mult de realitatea socială și de cultura română susținând că fiecare cultură își are propriile rădăcini etice și o dezvoltare armonioasă nu este posibilă decât prin integrare în cultură. Lucrările autorului deși se axează pe dimensiunile personalității, adică sunt pur psihologice, prezintă totuși interes pedagogic, de aceea autorul le plasează în domeniul psihologiei educației.

Dimitrie Tudoran abordează și teme ale pedagogiei generale, abordează educația în termen de integrare socială fără să abandoneze perspectiva individualistă, autorul consideră educația o experiență dobândită prin cultură intelectuală asigurată de către școală, care prin activitatea sa reușește să deblocheze la elevi disponibilitatea de căutare adevărului [6].

În context european a fost extinsă sfera spre multiculturalizare și în acest sens educația a fost revoluționată, fiind necesare schimbări de abordare la nivelul procesului instructiv-educativ. Acestea au vizat pe de o parte tehnologiile didactice iar pe de altă parte educabilul, mai bine spus nevoile acestuia de dezvoltare, „educația poate fi privită în sensul cel mai larg – sociocultural – ca unitate a influențelor formative ale instituțiilor sociale care asigură transmiterea din generație în generație a experiențelor socioculturale acumulate, a valorilor și normelor morale.” [4 p. 37-38].

În România idealul educațional a luat forma culturii occidentale, fiind astăzi deschis la schimbare și evoluție permanentă conform nevoilor educabililor. În ceea ce privește învățarea și rolul ei în dezvoltare, în prezent, preocupările psihopedagogiei se îndreaptă tot mai mult spre conturarea de strategii menite să dezvolte motivația pentru învățare, incluziune, combaterea abandonului școlar, învățarea la distanță, însă bazele psihopedagogiei au fost conturate de contemporani și pe cercetările lor putem pune bazele unor noi cercetări[7].

Referințe:

1. Albulescu, I. (2005). Istoria pedagogiei românești. Syllabus – ID. Cluj-Napoca: Universitatea Babeș Bolyai.
2. David, E. (2006). Introducere în istoria pedagogiei române. Sibiu: Editura Psihomedica, ISBN 9737997840, 9789737997845
3. Eliade, M. (1986). Istoria credințelor și ideilor religioase, vol. II, ESE, București, ISBN 9789734618866
4. Guțu, Vladimir, Vicol, Marta, „Tratat de Pedagogie între modernism și post-modernism”, Editura Performantica, Iași, 2014, ISBN 978-606-685-170-1
5. Iuga, N. (2015). Din istoria marilor ideetice și pedagogice. Compendiu. Cluj-Napoca: Editura Grinta, ISBN 978-973-126-662-6
6. Bodrug- Lungu, Tolstaia, S., Cercetarea științifică din perspectiva de gen. Suport de curs, Chișinău:Stratum Plus, 2021,F.E.P. Tipografia centrală, 234p, ISBN 978-5-88554-043-8
7. <https://www.ise.ro/wp-content/uploads/2015/08/Brosura-Motivatia-pentru-invatare.pdf>, Institutul de Științe ale Educației. Laboratorul Teoria Educației, „Motivația elevilor și învățarea”, 2015

**CONCEPT ȘI MODEL FUNCȚIONAL PENTRU SISTEM SUPT DECIZII
DESTINAT EXPORTULUI DE DATE DIN REGISTRUL DE STAT AL ACCIDENTELOR
RUTIERE ÎN FORMATUL CADaS AL UNIUNII EUROPENE**

CZU: 004.89:351.78:656.13.08(478)

DOI: 10.5281/zenodo.6991757

Viorel BULIMAGA¹,
Universitatea de Stat din Moldova

**CONCEPT AND FUNCTIONAL MODEL OF THE DECISION SUPPORT SYSTEM
INTENDED FOR THE EXPORT OF DATA FROM THE STATE REGISTER OF ROAD
ACCIDENTS IN THE EUROPEAN UNION'S CADaS FORMAT**

ABSTRACT. According to previous studies, for certain data tables in the Automated Information System "State Register of Road Accidents" (AIS SRRA), was found the correspondence, partial or total, of the sets of variables and/or values, with those contained in the tables of the European Union's CADaS standardized data set. In the case of these correspondences it is possible to develop algorithms, based on mathematical logic, for organizing the export of AIS SRRA - CADaS data (structured problems). In other cases, the classification of data sets in AIS SRRA tables does not find a clear correspondence with similar data sets in CADaS, the development of such algorithms for organizing data export being unfeasible (unstructured problems). In this context, the usefulness of applying a Decision Support System (SSD) for the adaptation and export of data from the national AIS SRRA in the European Union's CADaS format was found.

This paper presents the concept of such an SSD, which includes the objectives of the System, the requirements for the components of the System, as well as the general structure of the databases - source and databases - destination. As a result of the study, the functional model of an SSD was presented, intended for the export of data from the Automated Information System "State Register of Road Accidents" in the European Union's CADaS format.

The practical purpose of the built concept and functional model is to develop intelligent SSDs for computational support of decision-making processes in the fields of standardization and export of data from / in different formats (defined differently). The effectiveness of SSD application increases significantly, if its architecture is based on expertise and the use of an artificial neural network for the analysis of data from several previous cases.

Keywords: *intelligent decision support system; structured problems; unstructured problems; artificial neural network; State Register of Traffic Accidents; CADaS data set; export of data from/to different formats.*

Introducere. Pentru monitorizarea evoluției pe termen lung a sistemului de siguranță rutieră și a eficienței măsurilor de reducere a accidentelor rutiere prin Decizia Consiliului UE, a fost creată Baza de Date Comunitară a Accidentelor Rutiere – CARE.

Seturile de date naționale, ce urmează a fi integrate în baza de date CARE, conțin structurile și definițiile originale, astfel sistemele naționale de colectare a datelor privind accidentele nu întotdeauna sunt compatibile și comparabile de la stat la stat. În context, Comisia Europeană (CE) a prevăzut și pus în aplicare un set de reguli de transformare a seturilor de date naționale, asigurând ca sistemul CARE să dispună de date compatibile.

¹ **Viorel BULIMAGA**, Școala Doctorală de Științe Fizice, Matematice, ale Informației și Inginerești, Universitatea de Stat din Moldova, viorel.bulimaga@uni.md

Din această perspectivă la nivelul Uniunii Europene, a fost elaborată recomandarea pentru un Set comun de date privind accidentele – *Common Accident Data Set* (CADaS) [1], care constă într-un set minim de elemente de date standardizate, care să permită accesul la date comparabile privind accidentele rutiere în Europa. În acest mod, au fost adăugate mai multe variabile și valori cu o definiție comună la cele conținute în modelele anterioare ale bazei de date CARE, maximizând astfel potențialul bazei de date CARE și permițând analize mai detaliate și mai fiabile la nivel european.

Sistemul informațional automatizat „Registrul de stat al accidentelor rutiere” (în continuare – SIA RAR) gestionat de Ministerul Afacerilor Interne a fost realizat în baza Concepției Sistemului, aprobată prin Hotărârea Guvernului nr.693/2007 ce definește destinația acestuia, descrierea obiectelor informaționale și a datelor acumulate. Setul detaliat de date colectate în SIA RAR este stabilit prin ordin comun al autorităților abilitate [2].

Potrivit studiilor anterioare [3], pentru anumite tabele de date din SIA RAR, a fost constatată corespondența, parțială sau totală, a seturilor de variabile și/sau valori, cu cele conținute în tabelele de date CADaS, fiind posibilă elaborarea unor algoritmi, bazați pe logica matematică, pentru organizarea exportului de date SIA RAR – CADaS (probleme structurate). În alte cazuri, clasificarea seturilor de date din tabelele SIA RAR nu își regăsește o corespondență clară cu seturile similare de date din CADaS, elaborarea unor asemenea algoritmi pentru organizarea exportului de date fiind irealizabilă (probleme nestructurate).

În lucrarea anterioară [4], a fost examinată aplicabilitatea sistemelor suport pentru decizii (SSD) în domeniul managementului siguranței rutiere pentru a fundamenta deciziile manageriale, în vederea optimizării raportului cost-eficiență pe diverse segmente: (1) Identificarea și clasificarea sectoarelor periculoase pe arterele rutiere, determinând modul și termenele de intervenție în proiectarea infrastructurii rutiere pentru a reduce pericolul acestor sectoare; (2) Sprijinirea în timp real a deciziilor conducătorului de vehicul, în baza informațiilor interne (parametrii vehiculului) și externe (mesaje privind infrastructura rutieră) pentru a oferi avertismente sau recomandări utile cu privire la pericolele potențiale ale mediului de conducere; (3) Evaluarea amplitudinii și clasificarea situațiilor de urgență în transporturi, pentru implicarea forței de muncă și a resurselor serviciilor de salvare.

În consecință, a fost constatată utilitatea aplicării unui Sistem suport pentru decizii pentru adaptarea și exportul datelor din SIA RAR în formatul CADaS al Uniunii Europene. Eficacitatea aplicării SSD sporește semnificativ, dacă arhitectura și funcționalitățile lor sunt proiectate integrând metodele și tehnicile inteligenței artificiale.

1. Obiectivele Sistemului informatic. Scopul SSD studiat este soluționarea problemei privind realizarea exportului de date din SIA RAR național, în formatul agreat de către baza de date comunitară CARE, precum și identificarea automatizată în acest proces a corespunderilor structurilor și semnificațiilor seturilor de date naționale cu structurile și definițiile modelului comunitar CADaS.

Obiectivul specific al SSD este organizarea exportului de date din/în tabele de date cu seturi de variabile și valori de format diferit (definite diferit), precum și uniformizarea automatizată a datelor exportate în acest proces.

Obiectivele principale ale SSD sunt:

1. Automatizarea procesului de export de date din tabelele de date ale SIA RAR național în cele ale modelului comunitar CADaS, prin identificarea corespondențelor dintre seturile de variabile și valori similare.

2. Elaborarea unui subsistem de suport în vederea identificării celei mai potrivite corespondențe pentru valoarea (definiția) unei variabile din tabelul de date al SIA RAR din setul de valori (definiții) al variabilei similare a modelului comunitar CADaS.

3. Elaborarea unui subsistem de rapoarte statistice în baza tabelelor de date obținute ca rezultat al exportului de date în modelul comunitar CADaS, în vederea verificării corectitudinii funcționării procesului de export de date.

2. Exigențe față de sistemul informatic. Un sistem de suport inteligent reprezintă un sistem deductiv, capabil să construiască automat, în baza cunoștințelor încorporate sau furnizate din exterior, algoritmi de soluționare a problemelor formulate de către utilizatorul final [5]. Un sistem inteligent este dotat cu: un motor inferențial, o bază de cunoștințe, o bază de date, o interfață inteligentă om-calculator, un modul explicativ ș.a.

De asemenea, sistemul va asigura principiile de adaptabilitate la evoluția (completarea, detalierea) în timp a seturilor de variabile și valori ale SIA RAR național și celor ale modelului comunitar CADaS, de confidențialitate a informațiilor, de fiabilitate și securitate ale sistemului informatic și a bazelor de date.

3. Baza centrală de date. Potrivit studiilor anterioare [3], SSD studiat operează cu trei tabele de date – sursă, furnizate de Registrul de stat al accidentelor rutiere (SIA RAR): Accidentul (AR.RAR), Vehiculul (Veh.RAR) și Persoana (Pers.RAR). Datele din cele trei tabele-sursă urmează a fi exportate în patru tabele de date ale modelului comunitar CADaS: Accidentul (A.CAD), Drumul (R.CAD), Unitatea de trafic (U.CAD) și Persoana (P.CAD).

Datele din fiecare tabel al SIA RAR își regăsesc datele corespondente în unul sau două tabele din Setul comun de date CADaS, conform următorului tabel:

Tabel

Correspondența seturilor de date ale tabelelor SIA RAR și CADaS

Tabelul-sursă din SIA RAR	Tabelul-destinație CADaS
Accidentul (AR.RAR)	Accidentul (A.CAD) Drumul (R.CAD)
Vehiculul (Veh.RAR)	Unitatea de trafic (U.CAD)
Persoana (Pers.RAR)	Unitatea de trafic (U.CAD) Persoana (P.CAD)

4. Modelul funcțional al sistemului informatic. Urmare ajustării corespunzătoare a modelului de luare a deciziilor propus pentru evaluarea amplitudinii și clasificarea situațiilor de urgență în transporturi [6], la condițiile cazului studiat, poate fi proiectat următorul model funcțional pentru un SSD destinat exportului de date din SIA RAR național în formatul CADaS al UE (Fig.).

5. Rezultatele scontate. Prezentul concept propune dezvoltarea metodologiilor și tehnologiilor generative de creare și implementare a SSD inteligente, orientate pe familii de probleme decizionale. Cercetarea se bazează pe analiza problemelor slab structurate, SSD, performanțelor inteligenței artificiale, metodelor de modelare matematică.

Au fost studiate și luate în considerare metodele de cercetare în care pentru evaluarea amplitudinii și clasificarea situațiilor de urgență în transporturi, este aplicat un SSD inteligent bazat pe cunoștințe de specialitate și utilizarea unei rețele neuronale artificiale pentru analiza datelor din mai multe cazuri precedente. Drept rezultat al studierii modelelor funcționale relevante ale SSD aplicabile în domeniul managementului situațiilor de urgență în transporturi, a fost identificat și construit modelul funcțional pentru un SSD destinat exportului de date din SIA RAR național în formatul CADaS al UE.

SSD proiectat reprezintă o tehnologie informațională inteligentă, destinată să asiste specialistul responsabil de evaluarea evenimentelor rutiere în funcție de factorii condiționali, pentru identificarea soluțiilor de prevenire a acestora și a resurselor necesare a fi alocate.

Scopul practic al conceptului și modelului funcțional construit constă în elaborarea de SSD inteligente pentru susținerea computațională a proceselor decizionale în domeniile de uniformizare și export de date din/în formate diferite (definite diferit).

Aplicațiile SSD sunt preconizate să demonstreze productivitate de elaborare considerabil mai mare în raport cu cea a metodologiilor convenționale, mod unificat de elaborare și un grad înalt de reutilizare.

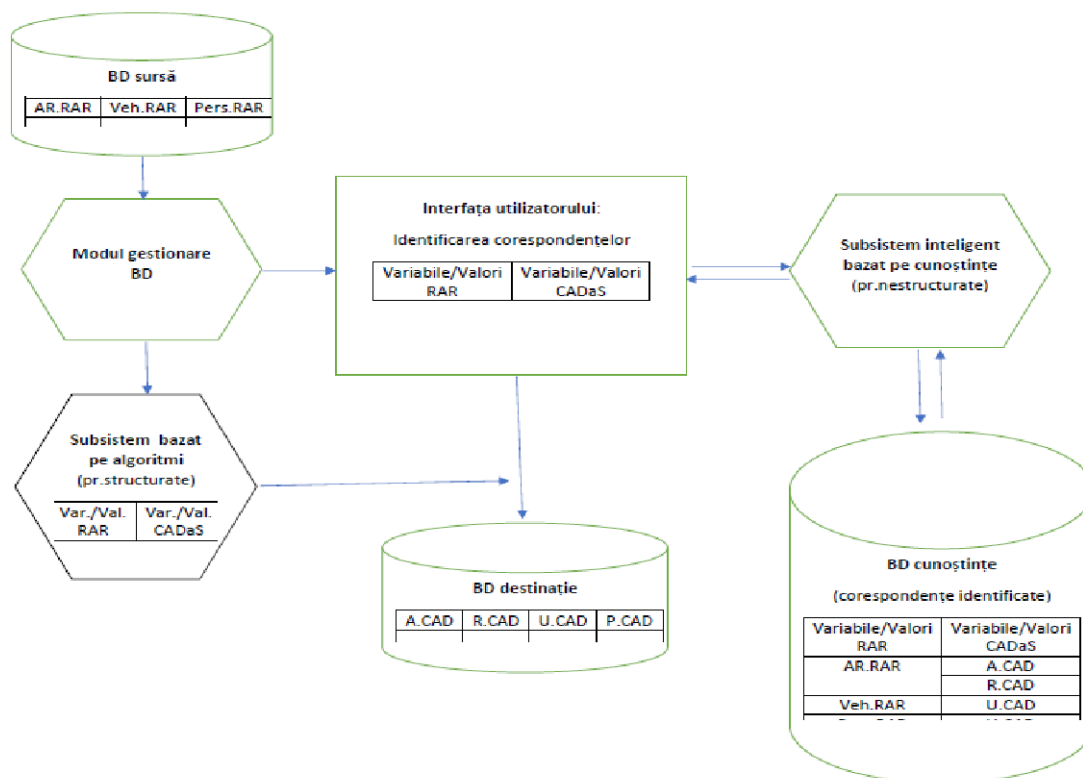

Fig. Model funcțional pentru un SSD destinat exportului de date din SIA RAR în formatul comunitar CADaS

Referințe:

1. SAURABH, Verma. *CARE DATABASE CADaS – Common Accident Data Set*, Directorate-General for Mobility and Transport, European Commission. (https://ec.europa.eu/transport/road_safety/sites/roadsafety/files/cadas_glossary_v_3_6.pdf).
2. Ordinul comun al Ministerului Afacerilor Interne, Ministerului Transporturilor și Infrastructurii Drumurilor, Ministerului Sănătății și Biroului Național de Statistică nr.335/224/827/81 din 26 octombrie 2016 „Cu privire la evidența accidentelor rutiere”.
3. BULIMAGA, Viorel. Recomandări practice de armonizare a sistemului național de evidență a accidentelor rutiere cu modelul comunitar CADaS. În: *Conferința „Integrare prin cercetare și inovare”. Științe ale naturii și exacte*, 9-10 noiembrie 2018. Chișinău: CEP USM, 2018, pp. 255-259.
4. BULIMAGA, Viorel. Sisteme suport pentru decizii aplicate în gestionarea siguranței rutiere. În: *Studia Universitatis Moldaviae, Seria „Științe exacte și economice”*, Chișinău, CEP USM, 2021, nr.2 (142).
5. CIOBU, Victor, PALADI, Florentin, CĂPĂȚĂNĂ, Gheorghe. Sistem informatic adaptiv „Determinarea stărilor proprii ale moleculelor de Fullerene”. În: *Studia Universitatis Moldaviae, Seria „Științe exacte și economice”*, 2015, nr.2(82), pp.10-15.
6. MATVEEV, A., et al. Intelligent decision support system for transportation emergency response. In: *Transportation Research Procedia*, no.50 (2020), pp. 444-450. (<http://www.sciencedirect.com>)

1.2. INTEGRATION OF EASTERN PARTNERSHIP IN EU THROUGH EDUCATION-RESEARCH-INNOVATION

DEVELOPING THE INTERCULTURAL COMMUNICATIVE COMPETENCE THROUGH TASK-BASED LEARNING: A CASE STUDY

CZU: [37.091.3:81`243]:303.425(478)

DOI: 10.5281/zenodo.6991779

Viorica CONDRAT¹,
Alecu Russo Balti State University

ABSTRACT: Language educators are encouraged to create the optimal motivational environment for learning to take place. It appears that the student-centered classroom offers the ideal context to boost the learners' interaction and make the learning process more motivational. The learners' ability to appropriately use the language in various context is linked to the development of the intercultural communicative competence. The paper shows the results of a small-scale research conducted at Alecu Russo Balti State University, which aimed to determine whether or not task-based learning can help develop the learners' intercultural awareness and boost their intercultural communicative competence. The results seemed to indicate that task-based learning can be used among other student-centered methods when the language educator's focus is on the development of both fluency and intercultural awareness. When it comes to the development of the intercultural communicative competence, further research should be conducted in order to get valid results.

Keywords: *intercultural communicative competence, intercultural awareness, task-based learning, language education, student-centered classroom, fluency.*

Introduction. The English language classroom should offer the necessary context for learners to meaningfully use the language so that they can become confident and competent users of English. Thus, the main goal of the language educator becomes to scaffold the development of the necessary skills in learners. They should carefully design the whole language education process so that learners are enabled to successfully integrate into the 21st century context.

The traditional teacher-centered approaches have focused primarily on the development of accuracy, where the teacher is the center of the instruction, whereas the learners have the role of rather passive recipients of knowledge. This could work in the 19th century, where the teacher indeed appeared to be the unique source of information available at the time, and whose primary aim was to develop basic literacy in the learners (the society was predominantly illiterate at the time). However, this teaching paradigm does not meet the needs of today's learners, who should develop not only the four basic skills, but also the 21st century skills. Therefore, teachers should think of ways to offer learners the possibility to use the language meaningfully in the classroom so that both fluency and accuracy are equally developed. This implies that the primary task a language educator has is to develop the communicative competence in learners.

Similarly, researchers and language educators alike (Bennett, 2015; Byram, 1997; Cortazzi & Jin 1999; McKay, 2003; Condrat, 2020, 2022) emphasize the fundamental necessity to develop the intercultural communicative competence (hereafter, ICC) in learners, which will enable them to detach themselves from their ethnocentric points of view and appropriately decode the messages of their interlocutors or texts they are exposed to in the process of the English language education.

¹ Viorica CONDRAT, PhD, Associate Professor, Faculty of Philology, Alecu Russo Balti State University, E-mail: viorica.condrat@usarb.md, <https://orcid.org/0000-0002-7779-0587>

The communicative approach has placed learners in the center of the instruction process. The primary goal was to help learners gain fluency in their use of the language. Undeniably, it has helped in creating the optimal contexts where language can be used meaningfully, substantially contributing to the enhancement of fluency in learners. As a result, several methods have been elaborated within the communicative approach, such as Content Based Instruction, Problem Based Learning, Project Based Learning, etc. All these methods share one major feature: while doing a communicative activity the learners of English have the possibility to communicate with each other (i.e. to use the language meaningfully), which enables them to meet the needs of communication in various contexts. It is also assumed that ICC can also be fostered while applying the communicative approach to the language education process.

Task Based Learning (hereafter, TBL) is said to have emerged from the strong form of the communicative approach (Thornbury, 2006), which implies that language is learned by using it and this process is not controlled by teachers at all. What is central in TBL is that it does not matter how it is said, but rather what it is said. Thus, the focus is on the meaning of the language used in the process of accomplishing a task, and not on the form and structure of the used language.

As seen, the notion of task is at the core of TBL. Task can be defined as: “a piece of classroom work which involves learners in comprehending, manipulating, producing or interacting in the target language while their attention is principally focused on meaning rather than form. The task should also have a sense of completeness, being able to stand alone as a communicative act in its own right” (Nunan, 1989: p.10). The learners are expected to communicate within small groups in order to complete the tasks and thus acquire the language in the process.

Undeniably, teachers asked learners to complete communicative tasks not necessarily using TBL in their language education process in the past, however, what TBL advocates for is “the dependence on tasks as the primary source of pedagogical input in teaching and the absence of systematic grammatical or any other type of syllabus” (Richards and Rogers, 2001: p. 241). The learners are to understand the form of the language in the authentic materials they can be exposed to before and while doing the task. Such a method is said to motivate learners as well as boost their creativity (Willis, 1990), however not sufficient research has been done to prove this, and there are scholars doubting whether or not it is possible to teach solely through tasks (Hall, 2011).

Seedhouse (1999) argues for an objective evaluation of the benefits of TBL. While analyzing some transcripts of the actual interaction happening between learners while accomplishing tasks, the scholar arrives at the conclusion that the results he got do not seem to support “the rosy theoretical claims” (Seedhouse, 1999: 155) of the TBL proponents. He acknowledges the benefits tasks can have in enabling learners to accomplish some tasks in the outside world, but he questions the advantages of task-based interaction. It is not clear whether or not TBL can contribute to the development of ICC.

Methods. The study aims at determining whether or not TBL can help foster the development of ICC in learners enrolled at the Faculty of Philology at Alecu Russo Balti State University (hereafter, USARB). It is a small-scale research based on the researcher’s observations, on the one hand, and the questionnaire given to the students who participated in the course American and British Culture, on the other. The course was designed for first-, second-, and third- year students by Stephan Houghton, academic staff within the European Commission’s Erasmus+ Program Key Action 1 – Learning Mobility of Individuals. The co-teachers of the course were two teachers for USARB Viorica Cebotaros and Viorica Condrat, and Emma Lane, the English Teaching Assistant at the Fulbright Program.

The training period lasted for three weeks starting from November 2, 2021 till November 18, 2021. The students majoring in English were invited to take part in the three-week course to increase their intercultural awareness. The course leader was Stephan Houghton, who invited three

teachers to co-teach the course. The learners had the possibility to work with two native speaker teachers and two local teachers.

18 students enrolled in the course, 4 students in their first year of study (one gave up after a week because of lack of time), 9 in their second year of study, and 5 in their third year of study. The students were divided in small groups of three/four and were asked to accomplish a task every week, reporting on their work at the end of the week (on Thursday in the first week, and on Friday - the second and the third weeks). Completing the tasks was supposed to help learners get a better understanding of the current Anglo-Saxon culture, which can help them enhance their intercultural awareness.

Over the three-week period, the students completed three tasks:

Week one - Posters: create and present a poster on a chosen aspect of American or British culture.

Week two - News Broadcasts: record a video news broadcast of stories currently in the American or British media.

Week three - Presentations: prepare and deliver a formal presentation on a chosen aspect of American or British culture.

Because of the COVID-19 restrictions the course was held online via Zoom. Every Tuesday, the students were assigned a new task. Before starting working on the task itself, the course leader briefly introduced the main features of the task to be accomplished (i.e. the features of a poster, news broadcast, and presentation). The first day was the preparation stage, in which learners were supposed to collaboratively decide on what they should include in their final product and gather the information, the second - the creation stage, in which students worked together to produce their product, and the third day - the presentation stage, in which the learners presented their product to the rest of the class. It should be mentioned that during the first week, learners worked on Tuesday and Wednesday, whereas Thursday was the presentation day; during the second and third weeks, they worked on Tuesday, Wednesday; Thursday was the day when the course leader suggested the so-called open-door session when students would discuss the preparation of their part with him; whereas Friday was the presentation day.

The learners were split into three groups of three and two groups of four. The members of the groups changed for each task. After the Pretask stage, the learners were sent to breakout rooms, whereas the teachers involved in the course were circulating providing assistance to the learners working on their task. Two teachers were responsible for American culture and two for British culture. The teachers' primary goal was to help learners develop intercultural awareness. They had the role of a resource the learners could go to in order to get a better understanding of a certain cultural specific feature.

In order to elicit the learners' attitude towards the course in general, as well as the perception they have regarding their own progress, a 10-question questionnaire was elaborated. 4 questions intended to understand the learners' attitude towards the accomplished tasks, 5 questions were Likert scales containing 5 response options, in which the responders were asked to specify their level of agreement to a statement or their level of satisfaction with their participation in the course.

Similarly, an observation sheet was created intended to observe the learners' interactive patterns within the group, on the one hand, and the way ICC was developed in them while accomplishing a given task.

Findings. 15 students out of 18 agreed to take the questionnaire: 2 first-year students; 8 second-year students, and 5 third-year students. The first question aimed to elicit the learners' perception of the tasks they have to do. Thus, 76.9% believed that making a poster was the easiest task. 15.4% believed that the presentation task was the easiest. However, there was one student (6.7%) claiming that making a news report was the easiest.

When corroborated with the data from the observation sheet, it appears that the students indeed found the poster making the easiest task. They did not need much technical assistance. The support they were offered dealt with what information they could include on their posters. As they were exposed to a variety of information online and in the course book *Your Key to American and British Culture* (Condrat, Cebotaras, 2021), they found it rather challenging to prioritize what should be included on the poster and what could be omitted as being less significant. It was quite interesting for them to realize the cultural differences in terms of sports, symbols, and values existing between US/UK and Moldova. On the whole, they had a positive attitude related to the first task.

The second question elicited what was perceived as the most difficult task. The great majority 92.3% agreed that making their news report was the most challenging task. Only one student thought that creating the poster was the most difficult for them. These results coincide with the researcher's observations. Indeed, students needed more assistance, including technical assistance. They were supposed to understand what taking on the role of reporter, presenter entails, which turned to be quite challenging. Similarly, it was also unsettling for them to choose the topics they reported on.

The third question showed the learners' perception on what task helped them understand the American/British culture better. 76.9% believed that they increased their ICC while making presentations, 15.4% while making the news report, and 7.7% while making the poster. This is rather surprising as from the observation the order appears to be reversed, i.e. the learners seemed to be more culturally aware when making the posters. They had to summarize their understanding of, for example, the symbols, and then speak on them. This was not the case with the news reports as they seemed to have focused more on the technical part. When it comes to the presentations, they gathered the information, yet they seemed to be simply retelling it. Their own perception of the phenomenon remained unclear or was incomplete (e.g. when speaking on the concept of American Dream, the learners missed the present controversy around this term existing in the US).

The fourth question elicited what task the learners liked doing the most. It was interesting to note that 53.8% liked making a news report most, 38.5% - the presentation, and 7.7% - the poster. This was difficult to observe, as the learners worked independently. It was visible that they were more excited about this task, yet it was difficult to predict what they liked doing the most.

The fifth questions aimed to determine the learners' attitude related to the way of working in groups. In particular, it wanted to understand the way the learners perceived working in groups as helping them increasing their intercultural awareness. The assumption is that if the learners are aware of the similarities and differences between their own culture and another culture, it will be easier for them to function effectively across cultures (i.e. develop their ICC). 53.8% strongly agreed and 46.2% agreed with the statement that: "Working in groups has helped increase your intercultural awareness." The observation of the students work during the ZOOM session indicates that their group work contributed to the boost of the learners' intercultural awareness.

When it comes to the 6th question, the learners were asked to express their degree of satisfaction in working in groups. 46.2% felt very satisfied, 46.2% satisfied, and only 7.7% were neutral about this statement. Yet, none of the participants felt unsatisfied or very unsatisfied. The observation sheet showed that, overall, the learners seemed to be quite happy to work in groups. However, they were allowed to choose their own topic for the last task, and form the group accordingly to their interest. What was noticed was that they seemed to choose the topic according to who was in that group rather than the interest for the topic. Thus, students from the same academic group got together. They agreed to work together and then chose the topic.

The eighth question elicited how the team's performance made the learners feel. 61.5% felt very satisfied, 30.8% - satisfied, and 7.7% - neutral. It can be seen that the great majority was quite happy with the team's performance.

The ninth question determined how the learners viewed their progress. Thus, 53.8% were very satisfied with their own progress, and 46.2% felt satisfied. The observation showed that every student seemed to have enjoyed the course and were proud of their own performance. This information is corroborated with the results from the tenth question, where the learners expressed their impressions on the experience they had during the 3 weeks of the course. Upon analysis, the learners seemed to acknowledge that the course has contributed to the development of their intercultural awareness (53.33%). They also state they liked working in groups and interacting with native teachers (60%). One learner even admitted that the course made them get out of their comfort zone. The course challenged them to do something which they would not do it on their own. Although the learners were encouraged to make suggestions, none suggested anything.

Discussion. The results clearly indicate that the course was a success with the students. Taking into account that they voluntarily participated in it, and that only one learner withdrew because of lack of time, it can be assumed that it impacted the learners in a positive way. They seemed motivated to complete the tasks each week and they appreciated the presence of the two native speaker instructors who would offer them an inside perspective on some issues. This is an interesting phenomenon as the two local teachers offered similar perspectives, but they were still perceived by the learners as outsiders. It does not mean the learners did not trust their expertise, it simply shows their tendency to trust a native speaker more as they are part of the American or British socio-cultural environment. However, what seems to elude our learners is the diversity of the two cultures. The learners find it rather difficult to understand that the teachers involved in the course represented just one viewpoint and not necessarily the perception of the whole country (a task rather impossible to achieve).

It also appears that the primary goal of the course, i.e. to increase the learners' intercultural awareness, was achieved. The learners understood better some of the current issues related to the USA and UK. While working on their posters, news broadcasts, or presentations, the learners had the possibility to discover and better understand the otherness of the two countries. This enabled them to detach themselves from their ethnocentric viewpoints and see themselves as part of the worldwide cultural mosaic. It is rather difficult to state which task contributed to this most, as all the tasks involved the discovery of some specific cultural aspects; whereas sharing their products to the whole group helped them gain additional information to that their group had worked on.

The feedback the learners gave when answering the last question in the questionnaire shows that they were rather motivated to take part in the course. They connected to the Zoom meetings in time, and most of them attended all the meetings. There were very few cases when the learners could not attend the classes as they had other urgent engagements. Further research should be done in order to determine if their motivation was due to the task they were supposed to complete in groups or to the fact that having a native speaker teacher increased their responsibility.

It should be noted that, previously, the third-year students had to complete two tasks individually for their course in Stylistics of the English Language. When comparing the learners' performance from the course in Stylistics with what they did during this course, it can be concluded that TBL can boost their motivation. The other students similarly seemed to be motivated although they had not been previously exposed to TBL.

When it comes to collaboration, it is rather difficult to state to what degree this skill has been enhanced in the learners. Although the learners claimed they felt quite satisfied while working in teams, the concept of teamwork was rather misunderstood. They did not work as a team on a task but rather as individuals on different parts of the task which will be put together at the end. This seems to indicate that TBL contributes little to the development of collaboration, which is closely linked to ICC.

Although the intercultural awareness was definitely raised in the learners, it appears that the learners did not develop the ICC. The learners interacted little with the teachers before going to the breakout rooms. The non-native speaker teachers tried to set an example by engaging with the native speaker teachers, asking them questions, and being curious. Yet, the learners seemed rather shy. This might be due to lack of confidence when speaking in English. Even when learners went to breakout rooms to work on their tasks, they did not interact with the teachers circulating from one room to another. The idea was to use the teachers as a resource. However, it was the teacher initiating a conversation. In most of the cases when the teacher would enter a breakout room, the students would keep silent. They would claim they were looking for information; they were deciding what to write. Yet, they did not interact.

The learners seemed to be quite confident reporting on their findings, but they seemed rather reluctant to interact among themselves or with the teachers. This issue needs to be further researched as such a behavior may be due to the online environment. It can be interesting to find out if they will have a similar behavior when doing the tasks in-person.

TBL has helped prove that learners seem to like challenging tasks. The instructors predicted from the very start that doing a news broadcast will be the most challenging task. Indeed, 92,3% of the students confessed that this was the most challenging task. Yet, 53,8% claimed that they enjoyed completing namely this task. Thus, as scholars state (Ur, 2011; Harmer, 1991) the activities teachers design should be challenging enough for the learning process to happen. However, teachers should be attentive when designing the activity, if it is too difficult for them they get demotivated. Similarly, if the task is perceived by the learners as too easy they get bored and no learning takes place as a result.

It was namely this task that was supposed to help learners get a better feel for the cultural specific moments of the USA and UK. Yet, in the opinion of the majority of the learners (76,9%) while working on their final task, i.e. the presentation, they developed their intercultural competence most. This can be explained by the fact that doing a news broadcast was totally new for them and they concentrated more on the technical part of completing the task, and did not pay full attention to the stories they were reporting on. They imitated the news they searched on the internet trying to take on the role of the anchor or field reporter, but it appears that most of them did not internalize the news itself.

Another interesting detail that surfaced was that TBL does not seem to foster the development of accuracy. TBL can be used when the primary focus is on the development of the learners' fluency. This might be problematic particularly when some errors the students make become fossilized. The course leader thought of a possibility of focusing on the learners' accuracy as well. This is why, Wednesday became the open-session day for the last two tasks. Although the course leader tried to help learners improve the learners' accuracy, this seemed to have little effect on the final presentations. Thus, TBL cannot be considered to meet all learners' needs.

Conclusion.

TBL should be integrated in the process of language learning. Yet, it should not be viewed as the only method to be used by language educators. Although the results seem to indicate that learners have developed their intercultural awareness, they did not enhance their intercultural communicative competence. Thus, fluency was not fully developed while completing the tasks; whereas accuracy seemed to be totally overlooked. TBL can be used to bring more variety to the language education process. It can motivate the learners to complete challenging tasks and learn something in the process. It can also boost their collaboration. However, adopting TBL as the sole method of instruction might not help develop all the skills that need to be developed in learners at the lesson of English.

References:

1. Bennett, J. (2015). The SAGE Encyclopedia of Intercultural Competence, SAGE Publications.
2. Byram, M. (1997). *Teaching and Assessing Intercultural Communicative Competence*, Multilingual Matters.
3. Condrat, V. (2022). On the importance of developing the intercultural communicative competence in EFL learners. In *Materialele Colloquia Professorum din 8 octombrie 2021 Tradiție și inovare în cercetarea științifică, ediția a X-a, , Bălți: Universitatea de Stat „Alec Russo” din Bălți*, 2022, pp. 72-76 – Bălți: Tipogr. Univ. de Stat „Alec Russo din Bălți.
4. Condrat, V., Cebotaroș, V. (2021). *Your Key to American and British Culture*. Chișinău: ARC.
5. Condrat, V. (2020). On the importance of identifying oneself as a cultural being in the process of exploring culture in an EFL setting. In *Tradiție și inovare în cercetarea științifică, Ediția a IX-a: Materialele Colloquia Professorum din 11 oct. 2019, 2020*, pp. 41- 44, – Bălți: Tipogr. Univ. de Stat „Alec Russo din Bălți.
6. Cortazzi, M., Jin, L. (1999). Cultural mirrors: materials and methods in the EFL classroom. In E.Hinkel (ed.), *Culture in Second Language Teaching and Learning*, pp. 196—219, Cambridge: Cambridge University Press. Last access 06/12/2021:
https://itdi.pro/itdihome/advanced_courses_readings/cortazzi.pdf
7. Harmer, J. (1991). *The Practice of English Language Teaching*. London and New York: Longman.
8. Hall, G. (2011). *Exploring English language teaching: language in action*. London and New York: Routledge.
9. Mckay, S. (2003). Toward an appropriate EIL pedagogy: Re-examining common ELT Assumptions. In *International Journal of Applied Linguistics*, 2003, 13(1) (pp. 1-22). Last access 06/12/2021:
http://www.ugr.es/~isanz/archivos_m3thodology/articuloELIPEDAGOGY.pdf
10. Nunan, D. (1989). *Designing Tasks for the Communicative Classroom*. New York: Cambridge University Press.
11. Richards, J. and Rodgers, T. (2001). *Approaches and Methods in Language Teaching*. 2nd edition. Cambridge University Press.
12. Seedhouse, P. (1999). ‘Task-Based Interaction’. *ELT Journal*, 53/3: 149–56
13. Thornbury, S. (2006). *An A-Z of ELT*. Oxford: Macmillan.
14. Ur, P. (2012). *A Course in English Language Teaching*. Cambridge, New York: Cambridge University Press.
15. Willis, D. (1990). *The Lexical Syllabus: A New Approach to Language Teaching*. London: Collins.

THE USE OF MODERN TECHNOLOGIES IN HIGHER EDUCATION AS AN OPPORTUNITY TO INCREASE THE COMPETITIVENESS OF UNIVERSITIES IN THE EUROPEAN SPACE

CZU: 378.091.3:004.738.5(4-672)

DOI: 10.5281/zenodo.6991813

Liudmila TODOROVA¹,
*Association for supporting innovations
and sustainable development "IMPULS"*

ABSTRACT. In the modern world, the education process occurs not only through special social institutions, but also through self-education, i.e. acquisition of skills and knowledge in a certain field by independent forces. Education is considered to be a specific human activity, which is aimed at acquiring systematic views, skills and ideas in a particular area. The strategic mission of the modern education system is to promote ideas, projects and innovations that contribute to the effective modernization of the school. The reference point in this case will be the rich heritage of culture, which for centuries has been created by humanity and needs not only to be used, but most often to discover.

Science, new technologies and developments - everything that contributes to the development of processes in education must be introduced into school reality. This does not mean that continuous experimentation will replace established teaching methods. But excessive conservatism and preservation of the established tradition in teaching a new generation will not make the process perfect.

Key words: *the education process, new technologies, teaching methods.*

Introduction. Socio-economic changes in the world dictate a different approach in the upbringing and education of a new generation. The processes are so fast that we have to catch up, and not get ahead of events, and it is the school that is an indicator of the development of our society: a new generation is born in it, and therefore processes of renewal should occur in the school, affecting all areas of the development of society. In this case, we mean not only secondary schools, but also colleges, as well as universities, whose information reaches foreign media faster than domestic ones.

In today's Digital Age, the use of Educational technology provides numerous advantages for a wide range of settings, namely primary and secondary education, higher education, STEM, corporates and for the general public. Examples are improved personalized learning, improved engagement in classes, cost savings and more. The rapid spread of COVID-19 around the world has caused increasing attention to Educational technology as a substitute for traditional, face-to-face classes. In spite of the emerging issues regarding Educational technology, such as transparency regarding data, its use must be promoted to obtain digital competencies, to tackle complex challenges and to enhance learning and performance.

Research Methodology. The current study is based on an analysis of existing rules, strategic documents and an analysis of the development of the education system educational system all over the world and especially in European countries. The study includes a survey of opinions, ratings and analyzes of representatives from various categories of organizations in expert and managerial positions.

To create this document, a lot of documentation was used, based on the main sources of information about the education and science system at the international level, representing in a

¹ **Liudmila TODOROVA**, Association for supporting innovations and sustainable development "IMPULS", liudmila.tod@gmail.com, +37367108004, <https://orcid.org/my-orcid?orcid=0000-0002-1616-3723>

logical and critical way the approaches of various authors in relation to: definition, role and importance, principles, determinants and achievements in the field of study.

Findings. Modern educational technology refers to the use of technology in order to facilitate learning and performance. Educational technology is a wide field in the sense that any kind of hardware or software that enhances learning or instruction is considered to be Educational technology. Apart from learning and performance, Educational technology facilitates communication as well as organizing and exchanging knowledge. Instruction with Educational technology can exceed traditional instruction without Educational technology by providing a wide range of capabilities that stimulate engaging, efficient and effective learning.

For teachers and instructors, Educational technology creates a wide opportunity to use different teaching methods that could not have been done before, which can enrich students and trainees. Examples of educational technologies are: *computer aided learning, cloud computing, audiovisual aids, mobile and smart technologies, virtual and augmented reality, immersive environments, gamification and artificial intelligence* (European Commission, 2019).

The use of Educational technologies in education or training has numerous advantages:

- **Learning becomes more personal and diverse.** Students are able to learn at their own pace.

- **It enables students to train in simulated environments close to reality**, which would be impossible or unsafe without the use of educational technologies.

- **It enables remote learning**, which makes the continuation of education possible during the current Covid-19 pandemic.

- **Students can access the online learning materials** at any time.

- **It saves costs** and improves the current setups of schools and training rooms.

- **It makes learning more dynamic**, engageable and exciting. It helps for students who don't raise their hand in class or are scared to ask questions.

- Because of the rapid technological advance in today's digital age, **it is crucial to obtain digital skills and competencies.**

- Thanks to educational technologies research, new insights, developments and **improvements can be made regarding to the desired outcomes** of educational technologies.

In spite of these advantages, some concerns arise considering Educational technologies:

- Students who learn solely online might suffer from their lack of socializing and developing social skills coming from interactions with others. In order to tackle this concern, a healthy combination of on-campus teaching and online learning should be adopted (blended learning). However, this remains a general issue during the Covid19 pandemic.

- By using Educational technologies, student data is collected to promote personalized learning and improvement. Trainers and Educational technologies providers have to be transparent in which data they collect and how data can be used. Many websites collect data without explicit user permission. Selling data without permission is unethical, but often remains a grey area.

- It is crucial to ensure that the used Educational technologies tools are qualitatively in line with the learning objectives. Educational institutions and companies must create a clear ICT vision and make informed decisions. Using Educational technologies should not be considered a goal itself, but rather an instrument to reach the learning objectives easier and faster.

- Lack of equal access to Educational technologies between developed and developing countries or between the well-to-do and the poor. In order for every person to benefit from Educational technologies, universal access and means is a necessity.

- In some cultures and generations, there are reluctant adopters of technology or have a different understanding of technology and its means during a lesson. Cultural differences may have a negative impact on student participation during online classes.

The Educational technologies sector is an expanding industry and is on the rise worldwide, as well as the demand for educational technologies. This is seen by the rapid growth of commercial Educational technologies companies as well as Educational technologies research all over the world. Educational technologies has become a major part of educational programs and trainings in institutions and companies worldwide (Magda A. J., et al, 2018).

There are two types of administration platforms in the higher education environment:

Fig. 1. Types of administration platforms in the higher education environment

The first type facilitates administration between students and their lectures. The second type facilitates administration only between students.

Examples of used platforms for centralization and structuring of information as well as digital evaluation and feedback are *Blackboard, Moodle, Canvas, Google Classroom, D2L's Brightspace and Chamilo*.

The second type facilitates collaboration and assignment or project performance between students. The functionalities of this category are centralization and structuring of information, digital communication and document sharing. Examples of these platforms are *Google Workspace, Dropbox, Miro, Microsoft Teams and Padlet*.

The huge demand for these apps and many other learning technologies revealed by the COVID-19 pandemic is forcing actors and startups to innovate, roll out and expand to supply their consumers who are bound to seek fast digital solutions. The pandemic has opened the eyes of the investor community to the education technology scene and its potential for significant growth in the coming years. VC investment in Educational technologies has increased tenfold since 2014, hitting a record level of 711 million USD. The European Educational technologies market has been becoming an increasingly attractive opportunity both for local and international investors over the past few years. This growth in funding originates from increased innovation and adoption as well as demand and supply:

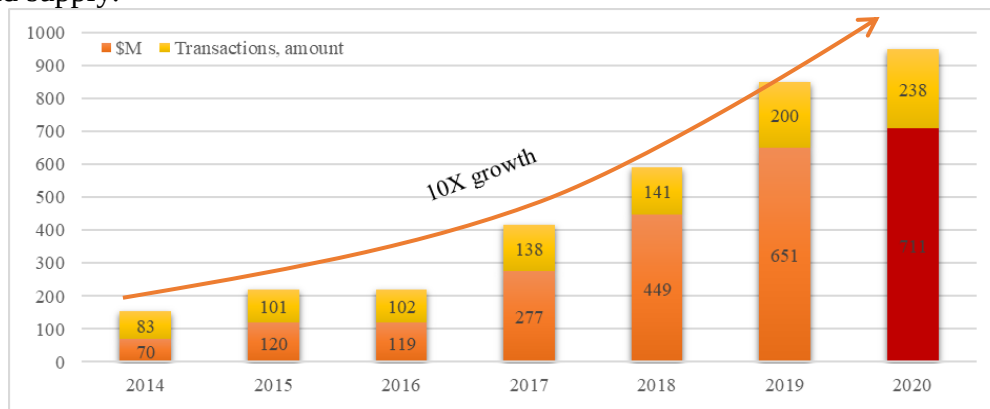

Fig. 2. Educational technologies VC investments in Europe since 2014 (not including growth, private equity, grants and debt financing deals)

Source: Arno De Kepper, 2022

The investigation, regarding VC investments in the Educational technologies scene shows the

UK as the leader of the European Educational technologies sector and the potential of the other European countries, as seen in figure 2. For each year, the countries are ranked according to the number of total deals funded. The total value of all deals are provided per country as well. The UK maintains a dominant position in the European Educational technologies scene since 2016, apart from 2018. In 2020, the UK comprised $\pm 40\%$ of the total deals funded and took $\pm 30\%$ of the value of all deals. However, it registered a decline in absolute numbers in comparison to 2019.

Beyond Europe, the pandemic has resulted in disruption to learning on an unseen global scale, with the rapid uptake of Educational technologies supporting education continuity at all levels:

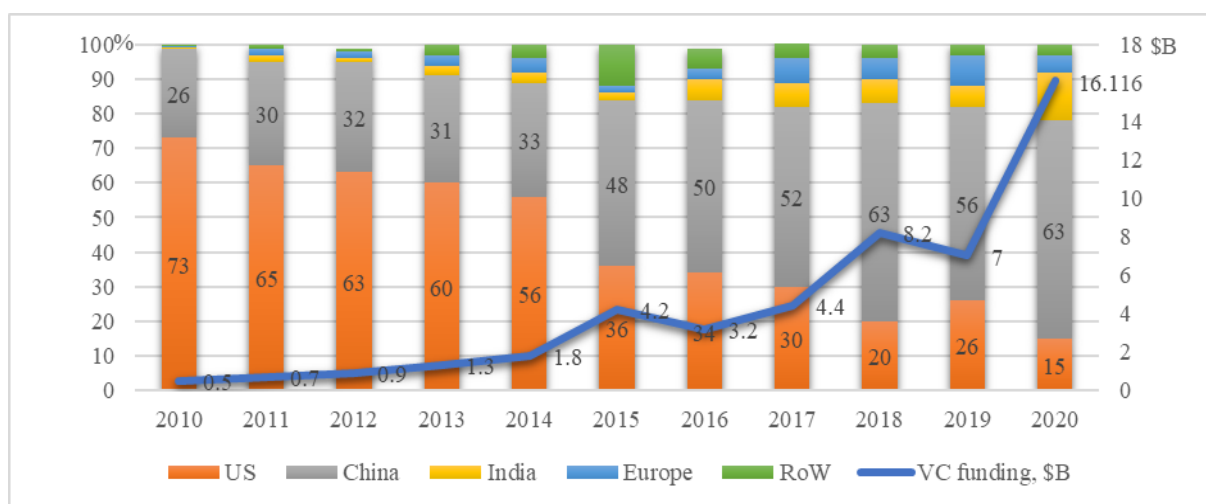

Fig. 3. Regional share of Global Educational technologies
Source: HolonIQ, 2021

VC investment in Educational technologies has witnessed a corresponding increase, with the market of China as the global leader, surpassing the share of VC investments in the American and European markets. Simultaneously, India has risen to become the third Educational technologies powerhouse, after China and the USA. Despite VC investments being a part of the total amount of investments, this research provides an overview of the Educational technologies powerhouses in Europe and the rest of the world.

The main tasks of education in the current period of development of the Moldovan state include improving the quality of education, creating social and pedagogical programs for youth development as a key condition for increasing social mobility of a person and changing the socio-psychological atmosphere in society. Inside the system of domestic education, at present, the prerequisites have formed for the transition to new models of educational policy.

An important role in this process is played by science as an innovative reserve for the development of the education system, including education management systems. Of particular importance is the organization and full funding of the scientific support of the state education development strategy.

Domestic science should solve the problems of implementing a program of retraining and advanced training of teachers, provide a real basis for the fundamentalization of teacher training, the development of motivation of teaching staff.

Sociological studies (Education-2020) have shown the importance of solving such problems as:

- providing material support to teachers,
- modernizing the material and technical base of an educational institution,
- raising the level of teachers' qualifications,
- improving the methodological support of the pedagogical process,

- developing scientific research,
- updating educational materials.

Important changes are currently taking place in the education system: the philosophy of open education is being phased in, which will largely be based on distance learning technologies, external studies, etc.

These technologies and types of training are characterized by reduced interactivity, low regulation of the student's actions and require additional efforts for persistent and systematic studies. The use of these technologies and types of training will be facilitated by creative, creative pedagogy. Unlike traditional, it relies on an independent search for ways to solve the problem. Creative pedagogy teaches students to learn creatively, to become creators of themselves and creators of their future. After all, the main capital of the present and future will not be technology, but intelligence and creative thinking.

Therefore, the main goal of the educational system of the country is formulated very specifically. This is providing opportunities for the formation of an individual educational route, unlocking the creative potential of a person with the goal of the most complete self-realization, achieving the highest quality of educational standards and the level of professional training.

In this case, the main role is given to educational institutions, for which it is important to realize the significance and advantages of a creative approach, when the development of the imagination, determination, individuality of students will motivate them to educational activities. It is interesting that at the same time creativity and learning outcomes are not opposed, but are considered as two sides of the same coin - creativity is perceived as a way to achieve the next level in the development of knowledge.

Conclusions

The competition of various educational systems has become a key element of global competition, requiring constant updating of technologies, accelerated development of innovations, quick adaptation to the demands and requirements of a dynamically changing world. At the same time, the possibility of obtaining a quality education continues to be one of the most important life values of citizens, a decisive factor in social justice and political stability.

Increasing the level of knowledge, competence and skills to generate the new depends directly on the lifelong education and training system, which directly supports the creation of a new profile of the individual engaged in the knowledge society, society characterized by lifelong learning. These challenges lead to major changes at the micro and macroeconomic level, ensuring the transition to the knowledge society in which added value and increased competitiveness are correlated with the degree of knowledge and the ability to generate the new.

The development of the education system should be based on such principles of project activity as openness of education to external needs, application of project methods, competitive identification and support of leaders who successfully implement new approaches in practice, targeting of resource support tools and the integrated nature of decisions made.

Updating organizational and economic mechanisms at all levels of the education system will ensure its compliance with promising trends in economic development and social needs, increase the practical orientation of the industry, its investment attractiveness.

The ability to innovate, as well as the willingness to cooperate, to interconnect efficient and competitive activities in the field of knowledge are skills that are acquired through education, resulting in creative people, able to formulate hypotheses, able to communicate and cooperate in the effort to achieve common goals.

References:

1. European Commission. The Structure of the European Education Systems 2019/20: Schematic Diagrams. Eurydice Facts and Figures. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2019, 40 p.

2. European Commission. Compulsory Education in Europe – 2019/20. Eurydice Facts and Figures. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2019, 14 p.
3. European Commission. Structural Indicators for Monitoring Education and Training Systems in Europe – 2019: Overview of major reforms since 2015. Eurydice Report. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2019, 42 p.
4. Government Decision no. 944 of 14 November 2014 “on the approval of Education Development Strategy for 2014-2020 ‘Education-2020’”.
5. Arno De Kepper. The Educational technology sector in Flanders. Postgraduate Program in Innovation and Entrepreneurship in Engineering. KU Leuven, Belgium, 2022, 54 p.
6. HolonIQ. \$16.1B of Global EdTech Venture Capital in 2020. January 5th 2021. <https://www.holoniq.com/notes/16.1b-of-global-edtech-venturecapital-in-2020>. Accessed on 04.05.2022.
7. Magda A.J., Buban J. The state of innovation in higher education: A survey of academic administrators. Louisville, KY: The Learning House, Inc., 2018, 44 p.

EUROPEAN INTEGRATION OF TECHNICAL UNIVERSITY OF MOLDOVA THROUGH THE STRAIGHTENING OF EDUCATION, RESEARCH AND INNOVATIONS

CZU: 378.014.25(478):061.1 EU

DOI: 10.5281/zenodo.6991834

**Larisa BUGAIAN¹,
Natalia VLADEI²,
Cristina DIACONU³,**

University Center "Erasmus+", Technical University of Moldova

ABSTRACT. The mission of the European integration of TUM is clear: internationalization must become an integral part of the activities of the academic community and the university must create optimal conditions to allow all university members to have opportunities for international collaboration. In order to emphasize the current state of art of TUM's Internationalization, a SWOT analysis was realized. The tendency to increase the overall mobility of students and teachers involves a number of challenges and risks, but also opportunities for TUM. Internationalization within TUM allows students and staff to gain international experience. Mobility projects support educational and research projects with international partners, contribute to the promotion of best practices and the provision of global quality teaching and learning, develop and incorporate a consistent understanding and approach to new methods of learning and teaching. The fundamental objective of the Technical University of Moldova (TUM) is to maintain the high quality of education as well as research, where internationalization is a stepping-stone to achieve this end. This paper is elaborated within the project CONNECT "Connecting universities-industry through smart entrepreneurial cooperation and competitive intelligence of students in Moldova, Georgia and Armenia" (reference number: 617393-EPP-1-2020-1-MD-EPPKA2-CBHE-JP) financed by the Erasmus+ Programme.

Key words: *Erasmus, higher education, internationalization, mobility, swot analysis*

Introduction

The vision of the Technical University of Moldova is to be a national leader in technical higher education, fundamental and applied scientific research and to be among the best universities not only at national level but also at international level.

The University assumes its own catalyst mission in developing the society of the Republic of Moldova by creating an innovative and participative scientific research, learning and creative environment transferring competences and knowledge to the community through the educational, research and consulting services offered to partners in the economic and social environment.

In the context of the integration into the European area of higher education and scientific research, the Technical University of Moldova (TUM) promotes international collaboration relations. The profile of the future engineer is determined by international competitiveness, the globalization process and the real needs of the permanent dynamic society.

The intensification of the internationalization process of TUM is an important objective, aimed at increasing the quality of technical higher education and national scientific research in the field of engineering sciences, as well as the external visibility of TUM. The achievement of this objective necessarily implies the correlation of the activity at the level of all departments involved.

¹ **Larisa BUGAIAN**, Prof. Dr. Sc., larisa.bugaian@adm.utm.md, ORCID: 0000-0002-4478-5124

² **Natalia VLADEI**, Assoc. Prof. PhD., ORCID: 0000-0003-1094-6812

³ **Cristina DIACONU**, Univ. Lect., ORCID:0000-0002-0474-9719, University Center "Erasmus+", Technical University of Moldova, Republic of Moldova

Internationalization is a mandatory part of TUM's Strategic Development Plan, which assists in the realization of the university mission in a developing world society and the consolidation of TUM as a higher education and research institution. The strategy lays great emphasis on the international dimension of research and education, acknowledging that internationalization is no longer an option but a must for higher education institutions wishing to thrive and develop.

1. Current State of Internationalization at TUM

TUM's internationalization strategy focuses on internationalization of academic programs and curricula; internationalization of scientific research and high-quality development collaboration; developing academic collaboration with foreign partners; international mobility; international recruitment as laid down by the university's Internationalization Strategy.

To present the current state of art of TUM's Internationalization, a SWOT analysis was realized (Table 1).

Table 1.

SWOT analysis

Strengths	Weaknesses
- promoting internationalization in the University Charter, the strategic plan and the annual operational plans of TUM; - the recognition of the graduation diploma of TUM in foreign countries; - carrying out various cooperation and partnership activities with EU; - increases the interest of students and teaching staff in external mobility; - increasing the number of external mobility for students and teaching staff; - implementation of a first cycle study program taught in English (1) and in French (2); - creating a team responsible for internationalization at each faculty; - increasing the number of students with good knowledge of English and French; - offering joint degree studies with partner universities from Romania; - conducting optional English, German and Italian courses for students and teaching staff; - placement of international firms at the Tekwill Centre of Excellence.	- weak experience/tradition for applying to international research and education projects; - insufficient financial and human resources in promoting international relations and recruiting foreign students; - absence of the university in recognized international rankings of universities; - poor knowledge of international languages; - insufficient number of study programs with teaching in international languages; - study and accommodation infrastructure less developed compared to the conditions in the foreign universities; - passivity of a large number of students and teaching staff on internationalization.
Opportunities	Threats
- enhancement of topicality of national policies and procedures to promote innovation in the creation and delivery of international education; - national and institutional policies to encourage academic staff to incorporate the international dimensions into their study programs and course contents; - financial and technical support from international donors (Erasmus+, USAID, AUF, AIDS, etc.); - providing joint degree study programs in partnership with EU universities; - increasing interest in engineering studies internationally.	- lack motivation of students and academic staff to use / study in foreign languages; - frequent bureaucratic procedures for residence permits and visas for foreign students; - national legislation does not allow part-time work for international students; - low internationalization of public services; - low spirit regarding internationalization and poor attitude regarding intercultural experiences.

2. Erasmus+ Projects at TUM

Having around 9 000 students, TUM has been involved as a coordinator or partner in more than 38 international projects within the TEMPUS and Erasmus programmes. Among these, can be mentioned projects related to restructuring and modernization of the educational system: implementation of the Bologna system in Moldova; enhancing university autonomy in Moldova, implementing active methods of teaching and learning and other modern issues related to the modernization of the institutional management system.

Actually, TUM is partner in more than 44 Erasmus+ Projects for Key action 1, Credit Mobility Projects. The total number of students and academic staff that were in mobility in the last 5 years is near 300.

Internationalization within TUM allows students and staff to gain international experience. Mobility projects support educational and research projects with international partners, contribute to the promotion of best practices and the provision of global quality teaching and learning, develop and incorporate a consistent understanding and approach to new methods of learning and teaching.

By participating in mobility programs, students have definitely improved their employability, as shown by recent EU Commission surveys. At the same time, the presence of international students, researchers and lecturers in TUM's activity, gives a chance to the thousands of students who do not participate in outgoing mobility, to benefit from internationalization.

International mobility also enhances research activity by helping to establish and strengthen new scientific networks and collaborations, which directly contribute to the international visibility of the university.

Among the 11 Erasmus+ projects we would mention the latest Erasmus projects + Key Action 2, Capacity Building in Higher Education, TUM is the coordinator or partner <https://proiecte.utm.md/>:

1. **CONNECT** (15.01.2021– 14.01.2024) Connecting universities - industry through smart entrepreneurial cooperation and competitive intelligence of students in Moldova, Georgia and Armenia.

Main objective: Reinforcement of university-industry relationship based on smart (multidimensional) entrepreneurial approach in higher education institutions from Eastern Partnership countries and enhancement of students' and graduates' competitive intelligence (behaviours, skills, mindsets) and their ability to create jobs.

2. **COOPERA** (15.01.2021– 14.01.2024) Integrating Dual Higher Education in Moldova and Ukraine.

Main objective: Integrate dual higher education into partner countries and improve employability and individual development, increase compatibility and continuity between the needs of the professional environment and initial training of students, achieve greater economic efficiency and social integration.

3. **GEOBIZ** (15.10.2019 – 14.10.2022) Business driven problem-based learning for academic excellence in geoinformatics.

Main objective: Strengthening the capacity of academic institutions to better respond to the needs of the emerging geoinformatics industry in Albania, Bosnia and Herzegovina, Kosovo, Moldova and Montenegro.

4. **SPRING** (15.11.2019 – 14.11.2022) Setting peer review instruments and goals for medical (health) education.

Main objective: Increase the quality of medical education in partner countries in accordance with the main provisions of the Bologna Process and international requirements on the criteria for recognition and accreditation of medical schools established by the World Federation of Medical Education (WFME).

5. **MHELM** (15.11.2019 – 14.11.2022) Moldova Higher Education Leadership and Management.

Main objective: Strengthen the governance, strategic planning and management in Moldovan universities in order to support the sector reform through increases in leadership and management capacity and capability.

6. **PBLMD** (15.10.2015 – 14.10.2019) – Problem Based Learning in Moldova: Toward Enhancing Students’ Competitiveness and Employability.

Main objective: Introducing problem-based learning in Moldova in order to increase the competitiveness of students and their employment opportunities.

7. **MINERVA** (15.10.2018-15.10.2021) – Strengthening the Research Management and Open Science Capacities of HEIs in Moldova and Armenia.

Main objective: To develop conditions for the implementation of the core principles of Open Science at universities in Moldova and Armenia.

8. **ELEVATE** (15.10.2015 – 14.10.2019)- Elevating the Internationalization of Higher Education in Moldova.

Main objective: Develop and implement meaningful, transparent and comprehensive national and institutional strategies, policies and measures to ensure a systematic and strategic long-term approach to the internationalization of higher education and research, to facilitate international relations between Moldovan universities and to raise the quality and purpose of the international partnerships established under the EHEA and the ERA.

9. **LMPI** (16.10.2016 – 15.10.2019) – Licence, Master professionnels pour le développement, l’administration, la gestion, la protection des systèmes et réseaux informatiques dans les entreprises en Moldavie, au Kazakhstan, au Vietnam.

Main objective: Improvement of computer system and network security of companies in Kazakhstan, Moldova and Vietnam by offering academic and vocational programmes that develop the professional competencies and competencies needed by professionals in the field.

10. **TEACHME** (15.10.2015 – 14.10.2018) – Enhance digital and teaching abilities of university professors.

Main objective: Improvement of pedagogical and digital skills of teachers in Moldova.

11. **HEIFYE** (09.11.2017 – 10.04.2019) – Higher Education Institution for Youth Entrepreneurship.

Main objective: Intensification of youth entrepreneurship in the context of European integration, among and between the Eastern Partnership countries and the European Union, using the experience of creating successful business models in the Eastern Partnership countries.

Conclusions

The ambition of Technical University of Moldova as an international university is to nurture global citizenship, engage with the international research community, and attract talented students and staff around the world.

In the view of above, the international cooperation at TUM must become a catalyst for international review and planning activities that will contribute to institutional capacity building by strengthening human, technical and infrastructure components. The tendency to increase the overall mobility of students and teachers involves a number of challenges and risks, but also opportunities for TUM. At the same time, academic mobility under European mobility programs is an excellent opportunity for both students and teachers to improve, exchange experience and expand collaboration with colleagues in European countries.

The mission of the European integration of TUM is clear: internationalization must become an integral part of the activities of the academic community and the university must create optimal conditions to allow all university members to have opportunities for international collaboration.

Among the most important achievements as a result of international assistance, we could mention the following:

- Modernization of higher education in accordance with fundamental principles of the Bologna Process;
- Initiation of long-term collaborations with EU universities;
- Facilitation of inter-university cooperation at national and international levels;
- Development and implementation of internationalization strategies;
- Improvement of the management system within universities;
- Improvement of the autonomy regarding the main institutional dimensions: Administrative, Academic & Research, Human resources, Financial and Student's activities;
- Creation and implementation of the quality assurance system at the university and national system;
- Creation of the interuniversity network and dissemination of the best educational and research activities;
- Creation of new study programs for all cycles of studies;
- Improvement and harmonization of study curricula;
- Implementation of the MOODLE study digitization platform;
- Implementing active student-oriented teaching and learning methods;
- Development of programs to increase entrepreneurial skills among teachers and students.

1.3. KNOWLEDGE ECONOMY – UNIVERSAL LANGUAGE FOR THE EUROPEAN UNION AND EASTERN PARTNERSHIP COUNTRIES

ANALYSIS OF UNIVERSITY BUSINESS COOPERATION – GOOD PRACTICES THROUGH RESEARCH

CZU: [378.4(478):001.891/.895]:005.56

DOI: 10.5281/zenodo.6991956

Maria MOGÎLDEA¹,
Universitatea de Stat din Moldova

ABSTRACT. The study aims to analyze good practices between academia and the private sector. The major problem that led to this study is the low employability of students, the low rate of high-skilled employees, the low rate of innovation and transfer of technology to the private sector. Our aim was to outline a potential strategic framework of opportunities for academic research, applicable to this type of ecosystem. Several reports have shown that the major cause of the academic studies depreciation in Republic of Moldova (R.M.) is the ineffective valorification of scientific research. In parallel, the synthesis of public policy directives on higher education in Europe shows that adapting specific activities to the given partnership could become reliable solutions for our country as well. Some initiatives are already beginning to be implemented: internships, smart specializations, hubs, hackathons, innovative incubators, start-ups, spin-offs, mentoring courses. The conclusion is that the benefits of university business partnerships in Europe allow the translation of inventions through new scientific and entrepreneurial approaches. A first product, which could be implemented in our country, would be the „workplace learning” - where students would gain a portfolio of experience on their specialization already on graduation. Another product that should be developed is related to the management of innovative contributions in the sense of: educational marketing, intellectual property, conditions of reproducibility of profitable inventions. So, the innovation chain is the bridge of university business cooperation, because it would drive the development of our society towards a higher level of regional and European integration.

Keywords: *applied research, innovations and technology transfer, good research practices, university business cooperation.*

Introducere

Un obiectiv principal al Uniunii Europene (UE) este „avansarea științifică și tehnologică” (Brochure Eu-Share, 2020), deci, cercetarea și inovarea rămân a fi o țintă a politicilor europene. Cele 2 aspecte din urmă sunt complementare și țin de armonizarea teoriei cu practica, de reproductibilitatea rezultatelor investigațiilor, fiind satisfăcute în mare parte prin intermediul mediului academic în cooperare cu partenerii săi, inclusiv cu mediul privat- inițiativă sprijinită de către Comisia Europeană (ibidem). Programul educațional Erasmus+ facilitează alinierea și armonizarea politicilor europene și a celor de cooperare legate de Parteneriatul estic (PaE) prin: mobilități a tinerilor, a lucrătorilor tineri, prin proiecte de voluntariat, prin dialoguri cu decidenții politici, prin construirea capacităților „capacity Building (ex. Parteneriate pentru antreprenoriat) EU-Eastern Partnership cooperation through Erasmus+, 2019). Mai mult, una din acțiunile prioritare pe agenda de lucru a politicii europene în viitorul apropiat, privind PaE- este investiția în oameni și societatea cunoașterii, astfel, fiind deschise cca 70.000 oportunități de mobilități pentru cercetători, tineri, personal academic (<https://euneighbourseast.eu/policy/>).

¹ **Maria MOGÎLDEA**, Drd., Școala doctorală Științe Umanistice, Universitatea de Stat din Moldova, dontu.maria@yahoo.com, 068080722

Deși, sunt oferite mai multe oportunități pe domeniul cercetării, R.M. prezintă lacune mari cu privire la: indice inovațional global- locul 48 din 141 de țări în 2018 (Timuș), indicele cu privire la transferul inovațional dintre universitate și mediul privat de 13% în 2015 (PROGRAMUL național în domeniile cercetării și inovării pentru anii 2020-2023), nivelul de satisfacție a angajatorilor cu nivelul de pregătire a angajaților ce nu necesită recalificare sau calificări suplimentare este destul de scăzut doar 15% (RAPORT de evaluare intermediară a Strategiei naționale de dezvoltare „Moldova 2020). Sursa- *Evaluare inter pares a sistemului de Cercetare și inovare al Republicii Moldova Horizon 2020 Policy Support Facility*, prin grupul de experți recomandă să se „Revizuiască urgent condițiile-cadru pentru inovare, prin punerea în aplicare a unui set coerent de măsuri de politici publice”, deoarece „capacitatea de inovare a întreprinderilor și, în special, participarea sectorului privat la activitățile de cercetare rămâne marginală”. Cel din urmă obiectiv este puțin tangibil local fiindcă reformele din Proiectul de Îmbunătățire a Învățământului Superior (PÎS) sunt la început de cale, cum ar fi: specializarea inteligentă, dezvoltarea start-up-urilor începând cu mediul universitar. Un proiect inovativ în R. Moldova, tangențial strategiilor de învățare la locul de muncă, ține de introducerea tehnicilor noi de predare în programele de studii prin învățarea problematizată, învățarea interogativă, cu scopul accesului la bune practici și la creșterea competitivității studenților la nivel de master (Introducing Problem Based Learning in Moldova: Toward Enhancing Students' Competitiveness and Employability).

Scopul studiului dat este de a precăuta condiții de valorificare a potențialului tuturor studenților în domeniul în care excelează, ca ulterior să devină ușor angajabili, apoi și experți care se pot autoghidă în educația lor continuă, or asta oferă valoare autentică studiilor superioare. Prin urmare, vom sintetiza circumstanțele care dezvoltă și pun în aplicare competența investigațională la studenți prin cercetările de care sunt cointerestate instituțiile gazdă. Ipoteza noastră a fost precum că bunele practici europene privind parteneriatele cooperare business universitate (CBU) (<https://www.ub-cooperation.eu/>) ar putea servi drept linii de ghidare pentru sporirea relevanței studiilor superioare anume prin exploatarea nișei inovaționale.

Sursele utilizate prezintă diferite studii de caz de succes a acestui tip de parteneriat, pe diferite arii de activitate, precum și pe diferite direcții de politici sustenabile. Semnificația studiului reiese din considerentele identificării unor soluții viabile de finanțare, motivare a cercetărilor și cercetătorilor academici, dar și a investitorilor.

Rezultatele analizei bunelor practici CBU relevă că gradul de complexitate a competențelor profesionale în context global, cât și în circumstanțele incerte de viitor este în creștere, iar pentru a face față cerințelor pieții muncii sunt necesare activități sinergice în mai multe sfere: educație, cercetare, valorizare, management. Soluțiile oferite de crearea unor ecosisteme cum ar fi CBU ar putea deveni funcționale în R.M. prin alăturare la inițiative similare locale, cât și implicare în proiecte ale PaE.

1. Sinteza literaturii. Studiile cu privire la schimbarea competențelor într-o lume schimbătoare (*European Training Foundation, 2021*) relevă următoarele tendințe globale cu privire la piața muncii: dispariția unor profesii ce vor fi fost supuse automatizării, modificarea conținuturilor sarcinilor unor ocupații existente (ex. fizic- dexteritate, intelectual- rezolvare de probleme, social- tipaj deservire), polarizarea job-urilor între puțin și înalt calificate, emergența noilor profesii (legate de robotică, inteligența artificială), segmentarea lucrului după tipajul cunoașterii- în sens de a gândi și a face (gândire conceptuală și funcțională, or una este a fi dezvoltator și alta demonstrator), șabloanele de angajare (temporar, prin cumul, contractanți individuali, la cerere, crowdwork, freelancer), eroziunea beneficiilor de angajare standardizată (timp, spațiu, finanțe mai stabile). În același timp se solicită reformulări de competențe: cognitive (înțelegerea ideilor complexe), socio-emoționale (atitudini, trăsături), STEM (științe, tehnologie, inginerie, matematici), digitale, antreprenoriale, nou „mindset”, de gestionare a carierei, „green”

(pentru sustenabilitate), de fuziune sau multidisciplinare, capabilitate (adaptabilitate la nevoi specifice) (Ummuhan Bardak, p. 3, ETF 2021). Neconcordanța competențelor poate fi abordată: pe verticală (mai sus/ mai jos de așteptări), pe orizontală (dintre muncă și studii), ca lacune (insuficiența calificării resurselor umane la serviciu), ca învechite (de ex. din cauza îmbătrânirii, a schimbărilor economice)(ibidem, Mircea Badescu and Cristina Mereuta, p.179). Practica cazurilor CBU indică încorporarea, accelerarea dezvoltării competențelor în continuă schimbare prin analiza și utilizarea acestora conform necesităților ecosistemice specifice.

Publicațiile cu privire la universitatea antreprenorială au început cu cca 30 de ani în urmă și s-au triplat în ultimii 10 ani. Datele oferite necesită sistematizare pentru a oferi decidenților politici o bază de referință luând în considerare toate implicațiile organizaționale. Este considerat unanim de autori că inițiativele care trebuie întreprinse ar fi: a)prezența interconexiunilor cu guvernul, industriile și societatea, b)fluxul de venituri din diferite fonduri, c)implicarea reprezentanților academici în diferite activități industriale, transferuri tehnologice, d)crearea de spin-offs și de start-ups cu suportul strategiilor ad hoc, e)adaptarea structurii organizaționale la implementarea schimbărilor date. În 2008, după evoluția acestui concept în practică, Comisia Europeană a recunoscut că cele mai inovative idei vin din mediul academic și a creat în 2010 Institutul European de Inovare și Tehnologie, iar în 2012 s-a publicat un ghid cu referire la tranziția antreprenorială (Forlano, C., De Bernardi, P., & Yahiaoui, D., 2021).

Ecosistemele inovaționale prezentate de Asociația Universității Europene prin studiul a 166 de instituții din 28 de țări, indică strategia specializării inteligente ca proces cheie pe termen lung, care ar consolida toți factorii implicați (*European Innovation Ecosystems*). Strategia dată oferă posibilitatea unei productivități și a unui potențial inovativ mai înalt prin competențe înalte și la cerere, prin training și educație vocațională, inclusiv și în R.M. Cadrul specializării inteligente cuprinde mai multe faze: capacitate instituțională, diagnostic, dialog cu părțile interesate, capacitate instituțională de implementare, strategie finală (Pirita Vuorinen and Eva Jansova, p.229, In: Changing skills for a changind world, (2021), ETF). Alocarea fondurilor EU în direcția de a aduce împreună autoritățile publice, societatea civilă și business-ul în privința specializării și inovării au permis raportarea rezultatelor descoperirii antreprenoriale pe domeniile: energetică, tehnologia informației și telecomunicațiilor, agricultură și procesarea produselor agricole, biomedicină, biofarmaceutică și bioinformatică (Sprijin pentru realizarea procesului de descoperire antreprenoriala in RM). Un studiu „Reforma Universitară: între necesitate și riscuri” (Lipcean S., 2020) a identificat că pe lângă încercările numeroase de reformare, problema majoră a sistemului de învățământ superior de la noi din țară este potențialul slab de predare, cercetare și subfinanțarea, iar soluțiile ar fi cele de: raționalizare, restructurare, modernizare și finanțare a mediului academic. (Lipcean, 2020). În acest sens am ales drept alternativă de satisfacere a imperativelor locale de acțiune-propunerea unui model strategic local în baza bunelor practici ale parteneriatelor CPU.

Proiectul EUIMA (*Europe's Universities Implementing their Modernisation Agenda, 2014*), a fost o acțiune de suport și coordonare a Comisiei Europene pentru modernizarea universităților prin cercetare colaborativă și finanțată, prin motivații de felul: expertiză academică, exploatarea cercetărilor generate, implementarea printre acțiuni strategice organizaționale și naționale. Unele recomandări cheie CBU au fost:

1) construirea încrederii rămâne totuși, o condiție „sin qua non” a acestor inițiative prin exemple: contacte personale, rețea de contacte profesionale, noutăți în mass-media, congrese, întâlniri științifice, oficii de transfer tehnologic,

2) este foarte important ca cercetătorii să deprindă continuu din experiențele anterioare tehnicile de negociere (mai ales privind drepturile de proprietate intelectuală) printr-o rețea academică internă bine dezvoltată,

3) un imperativ colaborativ este asigurarea că interesele tuturor părților implicate să urmărească un scop bine definit, precum și să nu domine interesele individuale,

4) o activitate importantă ține de dezvoltarea continuă cercetătorilor prin: cursuri, traininguri, workshop-uri ș.a.

Instrumentarul de evaluare a proceselor de cercetări colaborative permite elucidarea factorilor, condițiilor funcționale CBU, iar reieșind din cunoașterea mecanismelor date- o universitate, și o organizație își poate optimiza strategia de lucru (Borrell-Damian, L., Morais, R., & Smith, J. H., 2014).

Un bun exemplu strategic CBU este programul de plasare în baza proiectelor industriale. Acesta oferă studenților și cercetătorilor posibilitate de colaborare direct în mediul de lucru, permițându-se astfel aplicarea practică a competențelor relevante, precum și generarea unor insight-uri în cercetări cu mai mare impact practic. Provocările cele mai mari în interacțiunea industrie universitate sunt cerințele către performanță înaltă: abilități fundamentale (mindset de rezolvare probleme), transformaționale (proactivitate în învățarea continuă), de rețea (comunicare) și integrative (gestionare). Bariere principale ar fi: nealinierea intereselor (pe de o parte returnarea investițiilor în scurt timp, pe de altă parte livrarea beneficiilor pe termen lung) și sistemul educațional (expertiza actanților universitari trebuie coordonată și valorificată bilateral) (Li, K. E., & Griffin, M., 2021).

Alte abordări reușite, promotoare a parteneriatelor CBU din diferite țări ar fi: SUA- cultura inovațională și învățare experiențială (oportunități de transfer a cunoașterii), Marea Britanie- tehnici de organizare a transferului tehnologic și managementul proprietății intelectuale, Chile și Columbia- generarea intenției antreprenoriale la studenți, Belgia- spin-offs și parcuri științifice din fonduri publice și firme de tip „venture capital”, Italia- incubatoare academice cu roluri cheie în viabilitatea firmelor, Malaysia- crearea mediului și personalului antreprenorial, Suedia- integrarea și comercializarea cercetărilor, China- interacțiunea de tip Triplu Helix. Pilonii ecosistemului antreprenorial sunt: 1. accesibilitatea pieții (companii mari/ medii/ mici, agenți guvernamentali), 2. capitalul uman (managementul talentelor, talentul tehnic, valabilitatea surselor externe), 3. finanțe și fonduri (investiții, împrumuturi), 4. sisteme suport și de mentorat (consilieri, rețelele antreprenorilor), 5. cadru reglativ (taxe, politici, infrastructură), 6. training și educație, 7. universitățile ca catalizatori (absolvenți fondatori de noi companii), 8. suport cultural (toleranța la eșec, preferința către autoangajare, celebrarea inovațiilor). Prin urmare, se poate afirma că modelul universității antreprenoriale devine unul din fundamentele declanșatoare a celei de-a patra Revoluții Industriale (Dominici, G., & Gagnidze, I., 2021).

2. Metodologia. În studiul dat au fost utilizate metode teoretice: analiza și sinteza literaturii, abordarea sistemică cu privire la natura activităților, a contextului de dezvoltare a parteneriatelor business universitate. Sursele utilizate includ: documente de politici locale și naționale, rapoarte ale bunelor practici a diferitor țări, universități și ecosisteme CBU.

Au fost folosite metodele calitative a studiilor de caz a diferitor tipaje de interacțiuni CBU în complexitatea lor multidimensională: actori, tipaje de predare-învățare, contribuții sociale și culturale, practici comunicaționale, tipuri de intervenții și implicații a politicilor publice. Cazurile au fost selectate după criteriile principalelor tipuri de activități CBU: educație, cercetare, valorizare, management. Prezumția înaintată a fost aceea că existența unei note analitice și a unei terțe părți autorizate în expertiza acestor practici ar putea eficientiza crearea/ monitorizarea/ mediarea unor astfel de parteneriate, deoarece inițiative locale tangențiale sunt, dar nu există un agent stimulator, consolidator al acestor parteneriate.

3. Rezultatele. Cadrul politicilor europene pentru educație antreprenorială și cooperare business universitate indică o serie de provocări, beneficii, precum și mijloace de angajare a diferitor industriei atât în cercetare, dar și în parteneriatele procesuale de predare-învățare, astfel încât să se ajungă și la un design al programelor academice care să favorizeze aceste interacțiuni.

Astfel am sintetizat mecanismele de suport CBU din mai multe perspective: politici, bune practici prin studii de caz, analiza condițiilor bariere și de facilitare care afectează acest context.

Activitățile principale ce implică bune practici UBC sunt: curriculum co-design (ex. angajatorii participă la design curricula alături de experți), curriculum co-livrare (ex. lecturi ale invitaților), mobilitatea studenților (plasamente, stagieri, programe educaționale duale (și în mediul practic, și academic), promovarea învățării de-a lungul vieții pentru oamenii din business (ex. traininguri profesionale), alăturare coparticipativă la R&D („joint funded research”), servicii de consultanță (ex. cercetări contractuale), mobilitatea personalului (ex. temporar schimb de experiențe personalul academic și oamenii de afaceri), comercializarea rezultatelor cercetării R&D (ex. drepturi de autor, patentare, licențiere), antreprenariat academic (ex. spin offs, start-ups), guvernarea (ex. cu participarea personalului academic, dar de business), suport industrial (ex. sponsorizări, burse, dotări tehnologice) (The State of University-Business Cooperation in Europe, 2018).

Ținând cont că Cadrul strategic european pentru educație prevede ca spre finele anului 2025 cel puțin 60% din absolvenții învățământului vocațional să beneficieze de învățare la locul de muncă, iar cel puțin 47% din adulții cu vârsta 25-64 ani să fi fost participat la învățare în ultimele 2 luni (EEA European Education Area strategic framework), putem concluziona că o bună planificare și coordonare a politicilor pe baza parteneriatelor CBU ar satisface aceste 2 obiective într-un mod armonios. În același timp modelul CBU trebuie să ia în considerare: gradul de conectivitate local, obiectivele și motivațiile creării unor ecosisteme CBU, cunoașterea partenerilor/ inputurilor și out-puturilor, tipajul activităților racordate la oferte și cerințe locale, provocările, măsurile de monitorizare, impactul acțiunilor întreprinse, măsurile de sustenabilitate și transferabilitate.

În continuare am prezentat un sumar al bunelor practici CBU după tipajul activităților principale și după politicile elaborate (Tabel 1).

Tabel 1

Sumar al acțiunilor sistemice CBU din diferite țări și după diferite cazuri

Domeniu activități/ Acțiuni specifice	Acțiuni strategice de ecosistem CBU	Inițiative police sustenabile CBU
Educație	1. Austria (<i>Danube University Krems</i>)- învățarea de-a lungul vieții, absolvenții care au mai mult de 10 ani de experiență beneficiază de reorientare profesională, cerințele de business sunt luate în considerare de curricula academică (https://ub-cooperation.eu/pdf/cases/W_Case_Study_Danube_Krems.pdf) 2. Slovenia (<i>Corporate University Gorenje at Gorenje Group</i>), grupul include 5 academii: Management, Business Internațional, Business Executiv, Business digital, Creare, care își educă și antrenează angajații, iar academia „Create” colaborează cu alte 3 universități pentru transfer tehnologic, obținând astfel avantaj competitiv (https://ub-cooperation.eu/pdf/cases/E_Case_Study_Gorenje.pdf). 3. Croația (<i>University of Zagreb, Faculty of Organisation and Integration</i>)- utilizează serviciile de branding a companiilor pentru absolvenții talentați, se practică integrarea modulară a problemelor industriale în curricula și ca tematici la tezele de master (https://ub-cooperation.eu/pdf/cases/S_Case_Study_CPSRK.pdf). 4. Marea Britanie (<i>Institute for Work Based Learning</i>)- reuniunea profesionalilor și a liderilor industriali la nivel internațional pentru explorarea mecanismelor de învățare la locul de muncă, prin „joint curriculum design and delivery”. Instituția negociază programe individuale astfel ca învățarea să fie recunoscută ca educație profesională. (https://ub-cooperation.eu/pdf/cases/N_Case_Study_Middlesex_University.pdf).	Atenția decidenților politici asupra învățării de-a lungul vieții, mobilității studenților, dar mai puțin asupra „curriculum co-design and co-delivery” pentru CBU. 1. Norvegia - doctorat industrial: dezvoltarea relațiilor dintre institutele de cercetare și companii. 2. Estonia - Strategia pentru Învățare de-a lungul vieții 2020: un obiectiv principal de dezvoltare a țării. 3. Cehia - Planul strategic de dezvoltare a Învățământului Superior 2016-2020: suportul „joint curriculum design” (https://www.ub-cooperation.eu/pdf/final_report2017.pdf, p.54)

Management	1. Spania - „University Carlos III Madrid (UC3M) and the Airbus Group”: funcția de împărtășire a resurselor educaționale, de cercetare și dezvoltare, transfer de cunoaștere și de inovație prin 38 grupuri de cercetări interdisciplinare (https://ub-cooperation.eu/pdf/cases/S_Case_Study_Airbus.pdf). 2. Canada - „Simon Fraser University (SFU)” Universitate cu angajament prin dialogare și procese raționalizate și cu partenerii, comunitatea, dar și alte universități (https://ub-cooperation.eu/pdf/cases/I_Case_Study_SFU.pdf). 3. Italia - „Telecom Italia, JOL WAVE University of Catania”, „TIM Joint Open Labs”, laboratoarele de cercetare și inovare din centrele universitare sunt rezultatele parteneriatelor în domenii specifice, care favorizează educația, investigațiile, transferul industrial al ariilor testate (https://ub-cooperation.eu/pdf/cases/S_Case_Study_Telecom.pdf). 4. Marea Britanie - „Dairy Crest and Harper Adams University”- colaborare agro-alimentară pe termen lung cu universitatea specializată la un nivel mai superior de comprehensiune curricula, cercetare și inovare (https://ub-cooperation.eu/pdf/cases/N_Case_Study_Harper.pdf).	Politici specifice cu referire la parteneriatele CBU nu au fost identificate.
Cercetare	1. Germania - mobilitate academică a reprezentanților pentru schimbarea perspectivei, între (<i>Walking in each other's shoes for a day</i>) și „Chamber of Commerce and Industry (Industrie- und Handelskammer) la „Potsdam, Cottbus and East Brandenburg”. Încurajează transferul cunoașterii dintre industrii și universități prin lărgirea orizonturilor la reprezentanți, creșterea nivelului inovațional în întreprinderile mici și mijlocii. (https://ub-cooperation.eu/pdf/cases/W_Case_Study_Perspektiv-wechsel.pdf) 2. Latvia - facilitarea cercetării și dezvoltării în comun, în companiile medii, „Joint R&D” între „GroGlass, Solid State Physics Institute, University of Latvia” (https://ub-cooperation.eu/pdf/cases/E_Case_Study_GroGlass.pdf). 3. Marea Britanie - împunerea întreprinderilor mici și mijlocii prin construirea capacităților și „știință de vârf” (Warwick Manufacturing Group), prin programe educaționale, consultanță, cele mai bune talente și cele mai noi tehnologii, consorții de testare a fezabilității, validității, scalabilității unor cercetări, dar și aplicații de finanțare colaborativă a cercetărilor (https://ub-cooperation.eu/pdf/cases/N_Case_Study_WMG.pdf). 4. Slovenia - „Kolektor Group” (companie bazată pe cunoaștere și producție industrială) în colaborare cu „University of Ljubljana and University of Maribor” au proiecte comune de cercetare în scopul soluțiilor industriale, iar alte activități includ: educație, antreprenoriat, comercializarea rezultatelor științifice (https://ub-cooperation.eu/pdf/cases/E_Case_Study_Slovenia.pdf).	Măsuri politice pentru cercetare și dezvoltare sunt mai multe, decât pentru mobilitate, exprimate prin programe, strategii, instrumente: 1. Fondul Inovațional din Danemarca: programul de doctorat inclus în Programul Cercetătorului Industrial prin angajare și la întreprinderi private. 2. Franța: programe de mobilitate a cercetătorilor, care se implică pe partea de administrare/ business cu o altă organizație de cercetare. 3. Marea Britanie: „The Catapult Programme” - a creat centre fizice, non-profit, unde reprezentanții de business pot contacta cu comunitățile academice.
Valorizare (comercializare cercetare și antreprenoria)	1. Finlanda „Jyväskylä University of Applied Sciences” Tiimiakatemia (Team Academy)- obținerea unei licențe în administrarea business-ului prin învățarea în grup și prin începerea unui business, aici sunt oficii deschise, profesori cu traineri de echipe, învățarea este una experiențială prin combinarea lumii de business și educație (https://ub-cooperation.eu/pdf/cases/N_Team_Academy.pdf). 2. Belgia- „Ghent Entrepreneurship Ecosystem” este o alianță dintre studenți, centre de cercetare și antreprenori din Ghent formează un ecosistem cu beneficii multilaterale, fiind o formă	Politicile se bazează pe comercializare și antreprenoriat: 1. Latvia - „Financial Instruments-Start Programme” - suport financiar, consultații pentru progres antreprenorial. 2. Italia - „Doctor Startupper Programme” sprijină doctoranzii care vor să lanseze un start-up sau spin-off în domeniul specializărilor

de angajament a tuturor partenerilor regionali (https://ub-cooperation.eu/pdf/cases/W_Case_Study_Ghent.pdf) 3. SUA- „University City Science Center” centru care oferă un model de incubare a business-ului pentru accelerarea dezvoltării economice regionale bazată pe tehnologie (https://ub-cooperation.eu/pdf/cases/I_Case_Study_Science_Center.pdf). 4. Italia - „AREA Science Park” dezvoltă sistemul economic al întreprinderilor prin inovație și cercetare tehnologică, permite fluxul rezultatelor științifice (https://ub-cooperation.eu/pdf/cases/S_Case_Study_Area.pdf).	locale. 3. Croația- Strategia pentru Educație, Știință și Tehnologie: implică rețele de mentori industriali în procese educaționale pentru dezvoltarea competențelor antreprenoriale.

Racordând situația locală și regională a necesității de intervenții strategice în aria cercetării și inovării la formatul CBU aducem următoarele argumente de reformare curricula academică prin studiul ofertei/ cererii pieții muncii din sectorul privat, deoarece:

1) Capitalul major al organizațiilor de viitor va fi bazat pe exploatarea potențialului intelectual uman, vizând prospectivile:

- a. conținutului îngust de cunoștințe ca specialist în domeniu,
- b. cuprinsului vast de competențe investigaționale pe domenii inovaționale hibride;

2) Feedback academic sinergic, la treapta timpurie de specializare, prin perspectivele:

a. de la profesor- la student, prin cunoaștere esențialului specialității, racordat la necesitățile pluridisciplinar congruente,

b. de la mentor-la tânăr cercetător, prin tehnici translativă, creative și adaptabile la coerența teoriilor transdisciplinar valabile;

3) Tendințe globale ale competențelor se transformă în direcția explorativă continuă:

a. declanșatorii schimbărilor globale (longevitatea extremă, natura carierei și a învățământului, lumea computațională, transformarea sistemelor senzorial programabile, superstructurarea organizațională, tehnologiile de socializare) vor conduce la: noi forme de producere și de creare a valorilor, producția și creșterea competitivității privind mașinăriile inteligente, robotizarea și înlocuirea forței repetitive de muncă, noua ecologie de mediu, noi mijloace de comunicare (care cer noi metode de alfabetizare dincolo de text), lumea conectată global – interconectivitatea impune diversificarea și adaptabilitatea privitor la operațiile organizaționale,

b. sporirea complexității abilităților curente: însușirea semnificațiilor, inteligența socială, gândirea computațională, sarcina managementului cognitiv, gândirea adaptativă și inovațională, perspicacitate transdisciplinară, competența transculturală, colaborarea virtuală, autogestionarea capacităților mentale.

Politicile educaționale locale au funcția de a conduce cu schimbările din sistemul educațional, acestea fiind reflectate în documente oficiale și constituie una din premisele bazale ale evoluției întregii comunități (Paiu, M., 2017). Rezultatele activităților investigaționale a studenților rămân totuși modeste din perspectiva aplicativă, fiindcă instruirea academică rămâne pe dinafara cercetărilor aplicative din motive de: subfinanțare, învechire echipamente, lipsa contextului stimulat (Lipcean, S. 2020).

Cea mai mare problemă rămâne faptul că deși de partea de cercetare sunt cointeressați și mediul academic, și reprezentanții de business, educația rămâne mai mult pe contul managerilor universitari, iar valorizarea și valorificarea rămân încă deficitare pe ambele părți, ceea ce sugerează că există loc de îmbunătățire la nivel de gestionare a acestor parteneriate. Soluția ar fi ca conducătorii universităților să poată cointeresa mai mult personalul academic, dar și pe partenerii de business. Există și bariera atitudinii către conceptul de a deservi sfera de business, astfel că un factor mediator ar fi inducerea tipului de cooperare externă și cu angajatorii prin acțiuni de tipul: materiale educaționale pentru public, discuții informal profesionale, învățarea comunitară, consiliere antreprenorială și legală, activități creative, colaborative și antreprenoriale, asistență

tehnică, facilitarea relațiilor cu diferite forme de guvernare și alți agenți comunitari. Un alt impediment este că fundamentul dezvoltării acestor parteneriate în baza unor conținuturi informaționale calitative furnizate prin curriculum co-design și curriculum co-livrare rămâne deficitar, fiindcă deseori este sesizată necesitate de training adițional.

Marile provocări în acest ecosistem sunt: încrederea comună, scop comun, existența finanțării pentru preluarea acestor parteneriate, luarea angajamentelor în egală măsură, interesele mutuale în accesul cunoașterii științifice pe de o parte, și relațiile anterioare cu partenerii de business pe de altă parte. Astfel la elaborarea acestor politici ar trebui să participe guvernele, instituțiile de învățământ superior, business-ul. Un mediu facilitator al inițierii acestor inițiative ar fi: finanțare în volume mici pentru crearea încrederii, crearea unor livrabile pentru ambii parteneri care să alinieze scopurile și așteptările, relaționarea cu absolvenți emeriți care deja se află în industriile de interes.

Identificarea unor măsuri a gradului de cooperare dintre mediul academic și business în R.M. prin analiza oportunităților locale indică prezența mai multor inițiative potențial susținătoare a unor activități CBU, de ex.:

a) Academia de Studii Economice din Moldova - <https://www.facebook.com/zlab.md/> , platforma antreprenoriatului digital, <https://ase.md/smart-caffe-ase/> SMART caffee,

b) Universitatea de Stat din Moldova: Incubator de inovare „Inventica-USM” (<https://fse.usm.md/incubatorul-de-inovare-inventica-usm/daa/cecetare-daa/>),

c) Universitatea de Stat de Medicină și Farmacie „Nicolae Testemițanu” : traininguri și cercetări prin proiecte: curs bioinformatică, stomatologie, farmaceutică (<https://usmf.md/ro/-evenimente/lansarea-cursului-de-formare-avansata-domeniul-bioinformaticii-si-medicinei>),

d) Universitatea de Stat "Bogdan Petriceicu Hasdeu" din Cahul: Startup City (<https://start-upcitycahul.md/edtech-moldova-forum-inovatii-metodologii-de-predare-si-cum-utilizam-it-ul-pentru-transformarea-digitala-a-invatamantului/>),

e) Universitatea Tehnică a Moldovei: FAB lab dezvoltarea programelor ingineresti (<https://fablab.md/home>), Ziphouse fashion house (<https://ziphouse.utm.md/>), Tekwill - hub tehnologii informaționale (<https://tekwill.md/>).

Organisme potențial cooperative în ecosistemul CBU: Agenția de Stat pentru proprietate intelectuală, AGEPI (<https://agepi.gov.md/>), Agenția Națională pentru Cercetare și dezvoltare ANCD (<https://www.ncd.gov.md/>), Ministerul Educației și Cercetării MEC (<https://mec.gov.md/>), Agenția Națională de Asigurare a Calității în Educație și Cercetare ANACEC (<https://ana-cec.md/en/node/155>).

Deschiderea către sectorul privat a universităților este mai reticentă din cauzele: necunoașterii avantajelor reciproce a acestor parteneriate, prejudecata că cercetarea trebuie să servească științei și nu business-ului, cu toate că aceste două filiere ar putea deveni complementare cum au demonstrat bunele practici de mai sus, lipsa unor legi sustenabile în această direcție din cauza temerilor de corupție din contul profitului din fondurile de stat alocate cercetării și inovării.

Concluzii și recomandări. Analiza politicilor europene, regionale privind oportunitățile și perspectivele de dezvoltare a parteneriatelor CBU pentru promovarea cercetării și inovării, a permis sinteza a careva directive de consolidare a eforturilor la nivel local:

a) diseminarea cunoștințelor cu privire la beneficiile de lungă și de scurtă durată pentru toți agenții implicați în acest tip de parteneriate: 1) pentru reprezentanții business- oportunități de inovare prin acces direct la informație specializată și cele mai recente descoperiri, acces la talente, angajați calificați, sporirea reputației, dezvoltarea responsabilității social organizaționale pentru diferite proiecte, iar 2) pentru mediul academic- recunoașterea studiilor calitative și aplicabile, angajabilitate înaltă a studenților la absolvire, impact al cercetărilor către societate și mediul privat prin aportul inovațional. Mijloace spre realizare ar fi- organizare workshop-uri, forumuri, articole, pagini web, broșuri,

b) implementarea diferitor metode de punere în practică a acordurilor de asociere:

1) programe de cercetare conform sectorului specific de business și finanțarea acestora,

2) oportunități de formare continuă a personalului prin cursuri, seminare, conferințe care ar reconsolida cunoștințele personalului, organizarea întâlnirilor prin prezența companiilor în activităților din universitate pentru o colaborare mai eficientă,

3) facilitarea colectării și distribuirii bunelor practici (presa locală, programe radio, Noaptea cercetătorilor, ziare instituționale, redactare unor ghiduri, materiale video și road-map care ar permite scalarea activităților cooperative),

4) crearea oportunităților de „masterat/ doctorat industrial” focusând joburi de viitor (AI, smart cities, schimbări climatice),

5) încurajarea metodelor de recrutare și angajare a absolvenților prin: beneficii de scurtă durată cum ar fi scutirea temporară de taxe, captarea tinerelor talente, educarea angajatorilor cu privire la programe duale de studii pentru a răspunde la cerințele specifice a industriei, alocarea unor bugete pentru finanțarea acestor parteneriate,

6) construirea unei structuri de doctorat antreprenorial și industrial, astfel ca rezultatele cercetărilor să fie într-adevăr comercializabile,

7) Proiecte inovative de predare antreprenorială, angajarea în start-upuri ca mentori sau facilitatori de ecosistem antreprenorial.

Pentru a funcționaliza aceste obiective sunt necesare studii cu privire la: cerințele și oferta academică (structură a studiilor, formele de acces, mobilitate a studenților, inserția pe piața muncii, gradul de satisfacție a studenților), dar și cerințele, oferta reprezentanților de business (proiecte pentru business, studii de caz, condițiile de învățare la locul stagierilor, cerințe tehnice pentru ghidarea pedagogică, relaționarea candidaților la doctorat cu conducătorii științifici, absolvenților cu coordonatorii deja angajați experți la locul de muncă, dar implicați și în activități de R&D a companiilor), adică implicarea activă în proiectarea și coordonarea activității de curricula academică.

Bibliografie:

1. Introducing Problem Based Learning in Moldova: Toward Enhancing Students' Competitiveness and Employability, <https://erasmus-plus.ec.europa.eu/projects/search/details/561884-EPP-1-2015-1-DK-EPPKA2-CBHE-JP>
2. ÎNVĂȚĂMÂNTUL SUPERIOR ÎN REPUBLICA MOLDOVA LA RĂSCRUCE SAU BANI ARUNCAȚI ÎN VÂNT?, Sergiu Lipcean, Romeo V. Țurcan, 2020, http://moldova.fes.de/fileadmin/user_upload/2020/Publications/Studiu_invatamant_Superior_final_RO.pdf
3. Li, K.E., & Griffin, M. (2021). Nurturing Collaboration? A Skill Set for University-Industry Collaboration Champions. In Academic and Practitioner Proceedings of the 2021 University-Industry Interaction Conference Series.
4. Paiu, M. (2017). Marketingul educațional universitar: o nouă provocare în contextul declinului demografic actual. In Integrare prin cercetare și inovare. (pp. 110-113).
5. PROGRAMUL național în domeniile cercetării și inovării pentru anii 2020-2023, <https://ancd.gov.md/sites/default/files/document/attachments/Program%20național%20cercetare%20inovare.pdf>
6. Proiectul de Îmbunătățire a Învățământului Superior, https://mecc.gov.md/sites/default/files/heipom-ro_p167790.pdf
7. RAPORT de evaluare intermediară a Strategiei naționale de dezvoltare „Moldova 2020” https://cancelaria.gov.md/sites/default/files/document/attachments/raport_evaluare_2020_rom.pdf
8. Sprijin pentru realizarea procesului de descoperire antreprenorială în RM, <https://idsi.md/proiect-EDP>
9. The State of University-Business Cooperation in Europe, final report, 2018, disponibil: http://publications.europa.eu/resource/ellar/1b03ee59-67a4-11e8-ab9c-01aa75ed71a1.0001.01/DOC_1
10. Timuș, A., Republica Moldova în clasamentul indicelui inovațional global: tendințe, progrese și constrângeri. Institutul Național de Cercetări Economice al Republicii Moldova. disponibil:

- https://ince.md/uploads/files/1557996217_republica-moldova-n-clasamentul-indicelui-inovacional-global.pdf
11. <https://agepi.gov.md/>
 12. <https://anacec.md/en/node/155>
 13. <https://fablab.md/home>
 14. <https://mec.gov.md/>
 15. <https://startupcitycahul.md/edtech-moldova-forum-inovatii-metodologii-de-predare-si-cum-utilizam-it-ul-pentru-transformarea-digitala-a-invatamanului/>
 16. <https://tekwill.md/>
 17. <https://usmf.md/ro/evenimente/lansarea-cursului-de-formare-avansata-domeniul-bioinformaticii-si-medicinei>
 18. <https://www.ancd.gov.md/>
 19. <https://www.facebook.com/zlab.md/>, platforma antreprenoriatului digital, Academia de Studii Economice din Moldova <https://ase.md/smart-caffe-ase/>
 20. <https://ziphouse.utm.md/>

FILIERA VITIVINICOLĂ A REPUBLICII MOLDOVA ÎN CONTEXTUL ALINIERII LA CERINȚELE UE

CZU: [634.8 + 663.2](478):061.1 EU

DOI: 10.5281/zenodo.6992008

Liviu VACARCIUC¹,

*State Agrarian University of Moldova,
The National Office of Vine and Wine (ONVV)*

Elizaveta BREAHA²,

The National Office of Vine and Wine (ONVV)

Eugen BOGATÎ³,

State Agrarian University of Moldova

Abstract. We find that in the last decades the pace of growth of economic indices of the wine chain, both worldwide and in the Republic of Moldova, are modest or even perplexing. Facing the stiff competition from new wine-growing countries, which have proven faster in occupying free niches on the market, Moldova continues to restructure the branch within the National Office of Vine and Wine, continues to modernize its equipment and adjust documentation to EU requirements, and continues to fight for improvement of production quality. This, the last desideratum, remains the main one in the hierarchy of problems that invaded the branch with the phenomenon of globalization. The manufacturer is no longer as protected as before, as multifactorial competition with electronic homo-presence has emerged. Internet support in promotion and trade is felt everywhere. The crisis is not so much in the volume of production, but in its presentation: the audio-visual impact, the cultural-tourist review comments, the editing of the info-generating materials of the image and the reputation of the producers in front of the consumers. In this context, many desperately needed investors are also attracted in Moldova. The globalization of wine does not scare us, but it requires us to react to those factors on which the economy and the market depend.

Key words: *factors, globalization, brand, quality, branch crisis, consequences, risks.*

Introducere

Abordarea și analiza subiectului vitivinicol este argumentat prin legătura ramurii de istoria umanității, vinul având impact în economia multor țări, devenit factor al viețuirii și într-un fel - valoare a civilizației, alături de pâine asociat ca ritual creștin. În spațiul Carpatic este printre tradițiile păstrate milenii în șir (Pop, 1931, p.78), confirmată de arheologii din Moldova, descoperind liana din perioada paleogenului din terțiar (Borziac, 1993, p. 6).

În evoluția viței de vie se atestă meritul geto-dacilor din regiunile danubiano-tiras-pontive, anterior mileniului I î.e.n. (Hâșdeu, 1874, p.15) care au răspândit viticultura primitivă, au creat cultul zeilor: Ampelos – al viței de vie și Dionisos – al vinului (Billard, 1913) tradiție păstrată din era anonimă, ajungând la noi prin mit, legende, artă, picturi și sculpturi. Pe fon istoric, tradițional, extins și recunoscut astăzi pe piața externă, cunoaștem ramura cu numeroase probleme.

Deși viile ocupă astăzi numai 6 % din suprafața arabilă a R.Moldova, ramura contribuie cu cca. o pătrime la bugetul statului. După suprafața cultivată cu viță-de-vie Moldova este situată în primele 20 printre cele 50 de țări vitivinicole ale lumii, având un patrimoniu viticol de peste 130 mii ha și producând anual între 17...30 mil.dal de vin brut (Breahna, 2022).

¹ **Liviu VACARCIUC**, State Agrarian University of Moldova, Faculty of Horticulture, Chisinau, Republic of Moldova, e-mail: vacarciucliviu@gmail.com

² **Elizaveta BREAHA**, The National Office of Vine and Wine (ONVV), e-mail: info@wineofmoldova.com

³ **Eugen BOGATÎ**, State Agrarian University of Moldova, Faculty of Horticulture, Chisinau, Republic of Moldova

Ramura e în tranziție, a avut și are perioade de criză ca urmări: calamităților naturale și sociale, embargouri în comerț, lipsa cadrului legislativ definitivat, campanie antialcoolică, criza financiară. Ca consecință, s-au redus suprafețele de vii, s-a micșorat volumul exporturilor. Reducerea consumului de vin este generată de concurența din partea altor băuturi: berea și cele tari (vodca, brandy, wischi) sau alte pricini, precum - interdicția alcoolului pentru șoferii, fiscal care diversază costul producției finite (Prida, p.377).

Cu acest articol încercăm să analizăm tendințele pe piața vitivinicolă, într-o ramură devenită tot mai tehnologizată, compiuterizată și cu nanotehnologii, ce relevă procesul integrativ al simbiozei ideii sociale și tehnicii, având ca scop de a găsi calea corectă cu mai puține riscuri în producția inofensivă. Sinteza stării pieței liberalizate de la noi, bazată și pe publicațiile anterioare (Vacarciuc, 2015, p.177), are obiectiv alinierea la tendințele filierii vitivinicole europene cu experiență mai mare.

1. Revista literaturii: conjunctura vitivinicolă

Conform datelor Organizației Internaționale a Viei și Vinului în prezent suprafața viilor în lume s-a stabilizat cu 7,6 mii ha și 250 mil hl de vin, cu – 14,6% mai redus față a.2016, Avem trei lideri în consumul vinului: Franța, Italia, SUA. Deoarece aspirațiile noastre sunt îndreptate spre Europa, să analizăm factorii dezvoltării și crizei în unison cu evoluția lumii vechi. Reglementările ramurii au parvenit odată cu intensificarea fraudelor ca rezultat al poverii impozitare. Primele legi în Franța, privind producerea vinului, au fost în a.1861, odată cu reformele agrare.

Din a.1885 viticultorii regiunilor vestite preau sarcina de combatere a fraudei și a stimula producția veritabilă de origine. În ajutor vin syndicatele și primele cooperative create cu obiectivul de a dirija protecția chimică a viilor și de a apăra juridic apelarea producției. Franța a fost mereu în căutare, iar dezideratul francez -AOC s-a ivit mai mult în opunerea cu concurența tot mai avansată pe piețele externe. Ei au înaintat cerințe dure față de vinurile de masă și au promovat vinul terroir (de plai), cu indicația geografică protejată (IGP), astfel au adresat mesaj clar consumatorului că se propun vinuri de elită, deci lupta între producători a devenit clară (Fevre, 2010, p.22).

Parcursul Decretelor OIV privind filiera V-V (a.a.1919, 1935, 2003) au marcat o eră nouă în dezvoltarea filierii UE, au constituit un element de echilibru în ramură, un demarș spre calitate, tipicitate garantată, reputație înaltă, spre o dinamică mondială pozitivă, cu vigilență continuu în comerțul cu vin. După Arangamentul de la Lisabona, cu 9 semnături, astăzi deja avem 28 de țări aderente, printre care și Moldova, producător de vin cu indicație geografică protejată (IGP).

Odată cu Independența în R.Moldova, ramura a funcționat în Agenția Viei și Vinului, începe etapă nouă de privatizare și împărțire a cotelor părți de pământ la țărani, o parte din fabrici devin proprietăți private, alte Societăți pe Acțiuni, S.r.l. După a.2012 s-a elaborat Statutul nou creat Oficiul Național al Viei și Vinului (ONVV, în cadrul Ministerului Agriculturii I.A. R.M.), cu brand unic „Vinul Moldovei – o legendă vie”. Schimbarea tinde spre o treaptă superioară de producție cu indicație geografică protejată (IGP), au urmat acțiuni de sporire a calității și formare a unei piețe largi de desfacere a producției care, între timp, a cucerit mii de medalii. Asociațiile regionale Codru, Ștefan Vodă, Valul lui Traian, Divin-IGP, alături de Asociația producătorilor de struguri, Asociația Exportatorilor decid independent strategia, ei au obiectivul de a conjuga potențialul, soiul și solul, clima, agrotehnica și tradiția într-un produs nou – vinul de calitate (Bogații, 2020, p.90).

Acum avem producători mici axați pe ramura vitivinicolă care, de facto, se confruntă cu lipsă de finanțe și tehnică, povara fiscală, calamități, dar predomină la Vernisajele vinului (2015-2019 (ordine alfabetică): ATU, Agrici-Wine, Corten-Vin, Carpe-Diem, Et` Cetera, Etnovin, Echiunox Wines, Chateau Cristi, Datina, Căinari-Winery, Gogu Winery, Kara-Gani, Land of Basarabia, Me-zalimpe, Pelican Negru, Pomușoară Dulcișoară, Novac, Vinăria Dealul Morilor, Vinăria Dac, Vinăria Nobilă, Ș.P.Nisporeni, Unicom Estate Winery, Vinum, tot ei având și exporturi. În Moldova se plantează podgorii noi cu soiuri indigene de struguri, de selecție nouă rezistente, din care sunt produse vinuri de calitate înaltă: *Alb de Onițcani, Floricica, Legenda, Luminița, Riton, Viorica, Codrinskii* și altele.

De mare însemnătate a fost adoptarea Legii Viei și Vinului în Moldova, unui șir de acte normative și regulamente conforme cu textele legislative ale UE. Gestionăm reglementările OIV privind dezvoltarea normală a filierei vitivinicole și stimularea producției regionale de calitate garantată conform siguranței alimentelor. Grație finanțărilor din partea Bruxelles-ului au devenit posibile plantarea soiurilor nobile și cele locale, punând miza pe producția DOC de: Ciumai, Taraclia, Hâncești, Rezeni, Romanеști, Purcari, Cricova (a.1990...2005). S-a produs reanimarea, o revoluție tehnică de reutilare, a fost diversificat sortimentul, totuși ramura se confruntă cu un șir de riscuri.

2. Baza de date și metodologie. S-a realizat investigația surselor teoretice și practice, a observațiilor proprii de decenii în ramura productivă de bază – filiera vitivinicolă. Din analiza legislației și actelor normative s-au evidențiat punctele forte, din datele statistice – punctele slabe și riscurile. Metoda de cercetare constă în analiza și sinteza datelor și rezultatelor de activitate cantitativ-calitativă a întreprinderilor, a metodei comparative cu țările europene dezvoltate. S-au luat în calcul rezultatele concursurilor internaționale a vinurilor și vernisajele lăuntrice, aportul companiilor la export, imaginea lor pe piață. Dat fiind faptul că există un șir de probleme cu care se confruntă întreprinderile, au fost propuse unele măsuri de ameliorare, s-au făcut concluzii și căi de analiză ce pot fi utilizate în deciziile de ordin strategic.

3. Rezultate și constatări. Actorii filierii vitivinicole sunt îndemnați să adere la Asociațiile regionale: Codru, Ștefan-Vodă, Valul lui Traian sau Divin-IGP pentru a contribui în mod complex cu HACCP concretizat la marea operă – ameliorarea calității producției și crearea propriului stil de plai cu imagine garantată de companie notorie în condiții de concurență. Protagonistii vinului au creat conflict între numele *soi-plai*, în prim plan pe etichetă iese originea geografică –IGP, nu indicația soiului.

Dezbaterile continuă, nu toți dețin acest statut de producător IGP, mulți nu și-au creat reputația de antreprenor mare și puternic. Cu toate că tendința luase naștere în secolele trecute, când vinurile domnești și cele de la mănăstiri devenise renumite, iar din anii 1827-1855 în Basarabia începe studiul larg al soiurilor la: Călarăși, Cazaik, Ciumai, Cialic, Cricova, Lăpușna, Leontea, Purcari, Rașcov, Romanеști, Speia, Trușeni obținând caracteristici distinctive de colectivități teritoriale cu reputație care merită conservate ca patrimoniu industrial-artizanal.

Vinul din aceste plaiuri face parte din segmentul „*vin-terroir*” cu impact regional de producător concret recunoscut și datorită tehnologiei novatoare titularul de marcă beneficiază de protecție a proprietății intelectuale. Imaginea *terroir* aduce întreprinderii dividendele social-economice, turistice, marketing, impune respectarea purității soiului, podgoriei concrete, a metodelor tehnologice, care creează stilul și tipicitatea în compoziția chimică constantă (Breahna, 2019).

Gradul de acoperire redus a ariilor IGP este cauzat de factori obiectivi și subiectivi. Din cel obiectiv specificăm gradul sporit al dispersării suprafețelor cultivate cu viță de vie, iar proprietarii nu dispun de resurse suficiente pentru înființarea plantațiilor noi IGP. Acțiuni practice pentru întărirea și extinderea sistemului IGP sunt de a propaga larg asociațiile, precum: vernisaje, participarea activă în instruirea producătorilor, beneficierea de granturi, acțiuni practice de popularizare prin seminare, analiza datelor statistice, schimbul de experiență. Din factori subiectivi avem situația cu anumită neîncredere, dezinteres pentru produsele IGP, nu toți văd avantajul la nivel de brand, marcă comercială și reputație, dreptul de protecție la nivel local, mai mult – la nivel internațional, potențialul de creștere și respectarea caietului de sarcini de către membrii asociațiilor.

Factorul mediului natural contribuie esențial la creșterea roadei de struguri, însă nu subînțelege numai amplasarea geografică, relieful altitudinea și solul întreprinderilor amintite, se mai iau în calcul condițiile climatice variabile și prin intermediul agrotehnicii rezonabile se atenuează schimbările climatice globale.

ONVV, împreună cu Agenția Națională de Siguranță a Alimentelor (ANSA) asigură controlul calității producției de origine, însă aici există potențial de colaborare cu primăriile, syndicatele,

ONG-le și Casele de Industrie și Comerț regionale pentru a ajunge la un numitor comun. De pildă, la ora actuală unele raioane au depus Declarațiile Cadastrale, privind suprafețele și soiurile cultivate cu vii numai până la 40 %. Împreună s-ar putea înfrunta mai ușor crizele și problemele ramurii.

Constatăm că lucrul inovativ a mișcat cu mult filiera din punct de vedere tehnic, ampelografic, legislativ și organizatoric. Conform totalurilor la finele sezonului de procesare cu degustarea vinurilor tinere, pe regiuni: Codru 115 mostre de la 18 producători au avut nota peste 82 puncte (din 100), Ștefan-Vodă cu 79 probe de vin de la 11 producători au luat 83,4 puncte și Valul lui Traian cu 106 vinuri de la 17 producători au obținut media 82,18.

Calitatea distinctivă la fabricarea vinurilor roze, ponderea cărora crește în ultimii ani, e bazată pe folosirea criomacerării boștinii strugurilor roșii și fermentarea mustului limpezit cu sușe speciale de levuri la temperaturi scăzute, cât și tratarea moderată în scopul stabilizării lor. Vinurile cu particularități - diferite nuanțe ale culorii roze, aromă pronunțată, inclusiv de fructe sau exotice, cu gust proaspăt-plin, dar fără excesivitate domină pe piața mondială, fluxul lor domină cu îmbutelierea și comercializarea în prima jumătate a anului, evidențiem vinurile: Roze de Purcari, Cocori roze de Etulia, Roze Cheteau Wartely, Cricova Roze Cabernet, Roze F' autor.

Tendința către macerația carbonică și a fermentării malo-lactice, efectuate în termeni restrânși au dat posibilitate să realizăm direct după sezonul de vinificație sau în prima jumătate a anului *Merlot Primeur Cricova* (Moldova). Sunt aplicate și alte tehnologii inovatoare, după cum oglindește bibliografia. Se iau măsuri de sporire a indicatorilor ramurii de bază (Tabel 1), de exemplu, în următorii 5 ani se planifică schimbări esențiale - Intervenții strategice (Date de la Conferința anuală a filierii VV): plantare podgorii noi: soiuri / clone adaptate 14.000 ha în 5 ani / 350 mln \$; Modernizare cu echipamente de procesare: 40 vinării și cooperative; investiții private 75 mln \$; Marketing și sporire vânzări 2,5 mln \$ (ONVV) + 5 mln \$ (sector privat).

Tabelul 1

Intervenții strategice pentru sporirea indicatorilor ramurii de bază

Indicatori pentru anul 2030	2022	2030
Suprafața plantațiilor de viță-de-vie cu soiuri pentru vin	67,8 mii ha	61,8 mii ha
Ponderea plantațiilor IGP și de calitate	17 %	50 %
Volumul vânzărilor	177 mln l	270 mln l
Cota vinurilor îmbuteliat în total	31 %	70 %
Cifra de afaceri , mln USD	206 mln \$	619 mln \$
Cota vinului îmbuteliat în total vânzări	81 %	88 %
Prețul mediu pe litru vin vrac	0,55 \$	0,6 \$
Prețul mediu pe litru vin îmbuteliat	2,19 \$	2,89 \$
Număr de întreprinderi	120	180
Angajați calificați	6 mii	8 mii
Forța de muncă sezonieră	150 mii	135 mii

Suplinim, nu tot e în culori roze, ramura reacționează cu întârziere la întrebările legate de marketing, conjunctura piețelor din țările partenere, insuficient se lucrează asupra subiectelor de stil și imagine a producției atractive pentru export, numai în ultima vreme s-a lărgit promovarea vinului. Marketing-ul recurge la efecte vizuale: forma, volumul, diversificarea buteliilor, la arta etichetelor și atributica contr-etichetei cu multă informație, ambalaje împletite, cutii colorate, antet propriu, semne de protecție și holograme adăugătoare, alături de bar-cod. Informația numerică în faza globalizării ajută practic identificării producătorului, depozitării și distribuirii producției.

Mariajul *Vin-Net* - Consumator deschid oportunități în realizarea vinului direct de la producător. Numeroasele situri Internet favorizează moda nouă de procurare a producției la nivel

global, cu adevărat – e o mutație în relația client – producător. Pentru a ușura detectarea mărcilor sau inventat diverse cotații, notificări și aparate de casă, care accelerează operațiunea comercială.

În cadrul campaniei „*ReVin cu drag*”, ONVV promovează vinăriile din țară și vinul produs din soiuri autohtone, având partener media *Agrobiznes*. Marketingul inovațional contribuie: la organizarea degustațiilor tematice în vin-cafe, la vernisaje sezoniere, promoții virtuale în rețeaua HoReCa, degustări *Vinul-gastronomia*. Promovăm virtutea biologică a vinului bun și influența pozitivă asupra organismului uman, aidoma Franței, discutăm aspectele și tema **vinul**: și cultura, - și societatea, - și sănătatea, - și știința, - și legislația, - și patrimoniul, - și peizajistica, discutăm în tangență despre potențialul soiurilor și arome, factorul terroir și digital, rolul lemnului de stejar în filiera vitivinicolă.

Asemenea acțiuni contribuie la realizarea producției, promovarea și extinderea informației, schimbul de păreri și la formarea culturii consumului moderat. Vinul natural devine treptat produs cu statut social înalt, o băutură „*de gardă*” în raport cu cele tari. Cramele își cuceresc vizitatorii cu soiuri autohtone, în ultimii ani Moldova a plantat peste 1500 hectare cu soiuri: *Feteasca albă*, *Feteasca Regală*, *Feteasca Neagră* și *Rara Neagră* – varietăți de struguri cu aromă tipică florală cu nuanțe de fructe, cultivate încă din timpurile geto-dacilor.

La Concursurile Internaționale anii 2020 / 2019 / 2018 au participat 70 / 59 / 19 companii și au obținut 1100 / 824 / 336 medalii. Calitatea vinurilor s-a majorat datorită și soiurilor autohtone de struguri care poartă amprenta „terroir”-ului local din care vinificatorii obțin vinuri savuroase, amplificând admirația consumatorilor de peste hotare. Experții străini sunt convinși că pentru a-și afirma autenticitatea pe plan mondial, Moldova trebuie să pună accent pe soiurile locale.

Conform statisticilor oficiale, exportului de băuturi alcoolice moldovenești este în creștere, cei mai importanți 10 importatori de vinuri și divin moldovenești sunt: România, Belarus, Republica Cehă, Polonia, Turcia, Pribaltica, China, Ucraina și Kazahstan.

Concluzii

Producătorii vitivinicoli depun efort complex pentru alinierea la cerințele UE de a avea vinuri la nivel mondial, strategia dezvoltării înaintată de ONVV e susținută prin diverse forme de colaborare, consolidarea eforturilor în promovarea și diversificarea exporturilor cu brand nou: *Vinul Moldovei – o legendă vie*;

Pe fonul social în tranziție, problemelor financiare sau încălzirii globale, ramura vitivinicolă își revendică strategiile și contractele de export, depășirea crizei prin management chibzuit și rațional, racordată cu capacitățile naturii, fără impact negativ;

Filiera vitivinicolă din R.Moldova, aflată într-o etapă de remaniere, și-a pus în aplicare propriile resurse în atingerea obiectivelor primordiale: înobilarea plantațiilor cu înregistrare cadastrală, alegerea soiurilor autohtone și de selecție nouă, reutilizarea întreprinderilor;

Diversificarea sortimentului este benefică și în dezvoltarea industriei turismului, factor primordial la promovarea plaiurilor noastre în anvergura internațională. Caracterul diversificat al vinurilor exprimă universul licorii ca mesaj rural și peizajistic al antreprenorilor privați, cu tradiție mai bine conservată la noi, față de Occident.

Referințe:

1. Pop, Emil (1931). *Vitis Silvestris Gmel* în România. În: *Bull. Grădinii botanice Cluj*, t.XI, nr.3-4, p.78-93.
2. Borziyak, I (1993). Orientation of social activity of the population of last palaeolithic in the area Dnester river. În: *Rev. Arheologică AȘ R.M.*, nr 1, p. 6.
3. Hășdeu, B. (1874). Originile viticulturii la români. Columna lui Traian, nr 4, București.
4. Breahna, Elizaveta (2022). Raport la Conferința anuală ONVV. Chișinău, nr 1, p.5.
5. Prida, I., Vacarciuc, L. (2013). Sortiment nou perspectiv în vinificația practică din R.Moldova. În: *Lucr.șt. UASM*, vol.36 (1), p. 377. ISBN 978-9975-64-248-4.
6. Vacarciuc, L. (2015). *Vinul: alte vremuri, alte dimensiuni*. Chișinău: Tipografia Centrală, 2015, pp.177; 187. ISBN 978-9975-53-577-9.

7. Vacarciuc, L., Mogîldea, O., Angheluța, A. (2015). Exportul vinurilor din Moldova la o nouă fază a dezvoltării filierii vitivinicole. În: *Lucr.șt. UASM*, vol.42 (2), p. 270. ISBN 978-9975-64-269-9.
8. Vacarciuc, L., Mogîldea, O., Foiu, S. (2015). Chișinău Wines & Spirits Contest – la cea de-a XXIV ediție. În: *Rev. Pomic., Viticultura și Vinificația*, nr.4, p. 35. ISBN 1857-3142.
9. Fevre, Francois (2010). Vin et expresion du terroir. In: *Revue Fr d`enologie*, nr. 241, p. 22.
10. Bogatîi, E., Vacarciuc, L., Breahna, E. (2020). PGI Wine – algorithm for business through the affinity of the region of Moldova. In: *Intern. Sympotion of Horticulture and environment enginering*, 22-23 oct.,2020, Iași, România.
11. Breahna, Elizaveta, Vacarciuc, L., Bogatîi, E. (2022). Filiera vitivinicolă: o nouă formă de promovare a producției. În: *Simp. Șt. UASM (19.11.21)*, vol.56, Chișinău, Print Caro, p.170. ISBN 978-9975-64-271-2.

2.1. YOUTH AND EUROPEANIZATION OF EASTERN PARTNERSHIP COUNTRIES THROUGH EDUCATION, RESEARCH, INNOVATION

THE IMPORTANCE OF COMMUNICATION IN MANAGERIAL LEADERSHIP

IMPORTANȚA COMUNICĂRII ÎN LEADERSHIP-UL MANAGERIAL

CZU: 005.7:316.77

DOI: 10.5281/zenodo.6992053

Ala OBERȘT¹,
Technical University of Moldova
Stela CUCOȘ²
Technical University of Moldova

ABSTRACT. Unul dintre cele mai importante aspecte în sistemul managerial al organizațiilor este conducerea lor eficientă. Aceasta implică leadership-ul managerial care se referă la organizație în ansamblul ei, și implică un comportament de leadership evident la toate nivelurile, în toate compartimentele structurale, precum și în toate procesele organizaționale. Liderii de la toate nivelele stabilesc unitatea dintre scop și orientare și creează condițiile necesare pentru implicarea în realizarea obiectivelor prestabilite. Pentru a atinge o performanță în acest sens este importantă comunicarea organizațională reflectată prin analiza stilului comportamental comunicativ și climatul general în care această se desfășoară. În articol este realizată o privire per ansamblu asupra modelului de leadership managerial și interferența acestuia cu stilurile de comunicare în vederea identificării modului de influențare a proceselor de conducere a organizațiilor contemporane. În felul acesta, apare necesitatea de a evidenția factorii, tehnicile și principiile care influențează procesul de formare a abilităților comunicative manageriale. Eficacitatea comunicării este un aspect fundamental al performanței manageriale.

Keywords: *leadership, comunicare, management, stil de comunicare, climat comunicativ defensiv, deschis, performanța organizațională.*

Introducere. Una dintre problemele cu care se ciocnesc organizațiile în ziua de astăzi este insuficiența managerilor excelenți. Această viziune se datorează percepțiilor generale privind succesul sau eșecul unei activități economice care depinde în principal de tipul și performanța conducerii acesteia.

În secolul XXI, secolul tehnologiilor informaționale de comunicare beneficiem de multă literatură de specialitate dedicată leadership-ului și managementului, dar se observă o tendință preponderentă de accentuare a importanței liderilor decât a managerilor, de fapt, este mai multă nevoie ca liderii manageriali în acest secol să conducă organizațiile în condițiile globalizării economice puternice.

Leadership-ul managerial este un termen cel mai des folosit în anii 1970 ca parte a unor studii de cercetare, care încerca să înțeleagă modul în care un manager ar putea fi un lider fără a ocupa neapărat o poziție tradițională de conducere într-o structură organizațională. Adesea publicațiile tematice care accentuează leadership elimină semnificația conducerii manageriale.

¹ **Ala OBERȘT**, Associate Professor, PhD., Technical University of Moldova, Faculty of Economic Engineering and Business, Department of Economics and Management, Chisinau, Republic of Moldova, e-mail: ala.oberst@emin.utm.md

² **Stela CUCOȘ**, University lecturer, Technical University of Moldova, Faculty of Economic Engineering and Business, Department of Economics and Management, Chisinau, Republic of Moldova, e-mail: stela.cucos@emc.utm.md

Realitățile cotidiene indică că întreprinderile implicate în realizarea activității economice, atât pe piața locală cât și pe cea internațională zilnic sunt puse în fața multiplelor probleme, ceea ce îi obligă să practice un leadership managerial și profesionist. Leadership-ul devine extrem de important în acest context, deoarece succesul sau eșecul unei organizații depind de calitățile și profesionalismul celor care conduc firma prin multiple probleme, riscuri și oportunități specifice afacerilor. Cheia succesului pentru un leadership managerial performant a fost întotdeauna abilitatea de a comunica sau modul de a-i convinge pe ceilalți să le asculte. Comunicarea și leadership-ul managerial sunt strâns legate între ele. Liderii trebuie să fie buni comunicatori în toate relațiile pe care le au în interiorul organizației, indiferent de forma de comunicare, deoarece succesul lor e condiționat de abilitatea de a comunica pertinent și eficace.

1. Esența leadership-ului managerial

Discuțiile academice din literatura de specialitate acordate leadership-ului managerial apar adesea din lucrările lui Yukl (1989), care a oferit perspective importante asupra problemelor majore în discuțiile despre leadership-ul managerial.

Considerăm oportună analiza noțiunilor de leadership managerial pentru a asigura o bună înțelegere a acestuia.

Potrivit lui Kwesi (2018) leadership-ul managerial reprezintă un tip de leadership care stabilește obiective organizaționale, analizează nevoile, stabilește priorități, inclusiv planificarea, bugetarea, implementarea și evaluarea performanței organizaționale.

Yukl (1989) în urma realizării unei analize ample a rezultatelor studiilor realizate pe tematica leadership a ajuns la concluzia că leadership este procesul de influențare a obiectivelor și strategiilor, de influențare a angajamentului și corectitudinii în realizarea sarcinilor, pentru a atinge aceste obiective, de influențare a menținerii și identificării grupului și de influențare a culturii unei organizații. Termenii manager și lider vor fi folosiți interschimbabil.

Aceiași percepere asupra asemănării dintre leadership și management au mai mulți practicieni care au legătura cu domeniul afacerilor, însă în viziunea unui grup de autori există mai multe diferențe reprezentate în tabelul 1, în special sub aspectul viziunii și al conținutului (Danciu, 2019, p.39-40).

Tabelul 1

Diferențe de comportament între lider și manager

Leader	Manager
▪ Inspiră oameni	▪ Conduce activități
▪ Inițiază și sprijină schimbări	▪ Stabilește obiective
▪ Creează o viziune	▪ Elaborează și execută planuri
▪ Vinde valori	▪ Definește proceduri
▪ Motivează	▪ Gestionează resurse
▪ Se implică	▪ Supraveghează rezultate
▪ Verifică	▪ Controlează
▪ Găsește oportunități pentru viitor	▪ Rezolvă probleme curente
▪ Întreabă „ce” și „de ce”	▪ Întreabă „când” și „cum”
▪ Își folosește mintea	▪ Își ascultă inima
▪ Face lucruri care trebuie făcute	▪ Face lucrurile în mod corect
▪ Recunoaște, atrage și dezvoltă talente	▪ Face pe alții sau cere altora să facă lucruri care trebuie făcute

Sursa: preluat de autori din Danciu V. și alții (2019)

Henry Mintzberg susține „liderii nu pot delega, pur și simplu, funcția de manager; în loc să încercăm să deosebim managerii de lideri, ar trebui să privim managerii drept lideri și noțiunea de leadership drept management îndeplinit cu succes” (Mcgrath J., 2018, p. 148).

În loc să întocmească o listă de trăsături/ acțiuni potrivite pentru lideri, pe care să le așeze lângă cele opuse din management, Mintzberg vede fiecare trăsătură/ acțiune existentă ca pe un proces continuu. Aplicarea metodei de continuumului, în orice clipă, se va hotărî dacă poate fi atribuită calitatea de manager sau de lider (Mcgrath J., 2018).

Kotter consideră că „leadership-ul și managementul sunt două sisteme de acțiune distincte și complementare. Fiecare cu propria funcție și activitățile caracteristice. Ambele sunt necesare pentru succes într-un mod din ce în ce mai complex și mai volatil mediu de afaceri” (Kotter, 1990).

Leadership-ul managerial s-a dezvoltat de-a lungul timpului ca o componentă principală a managementului și influențează puternic performanțele și rezultatele organizațiilor. Leadership-ul managerial presupune două dimensiuni fundamentale (Macari, 2007):

1. Dimensiunea informală, care provine din expertiza și abilitățile pe care liderul le posedă și care se construiește în timp prin recunoașterea celorlalți.

2. Dimensiunea formală, care provine din autoritatea sa formală, asociată cu o poziție managerială formală.

Potrivit lui Danciu V. (2019) caracteristicile de bază ale leadership-ului managerial pot fi enumerate după cum urmează:

- Este un avantaj competitiv sustenabil. Menținerea acestui avantaj competitiv presupune ca liderii să evolueze în același ritm cu al accelerării schimbărilor pe plan global. Performanțele organizației se raportează în mod direct la leadership-ul efectiv și cei mai eficienți lideri sunt conștiincioși, eficienți și autentici.
- Leader-ii autentici creează cultura implicării. Acesta este tipul de cultură care îi face pe angajații întreprinderii să nu se limiteze la îndeplinirea birocratică a obligațiilor de serviciu, ci să contribuie cu idei și participare activă, pentru a îmbunătăți activitatea și rezultatele.
- Leadership-ul este un „joc” din interior spre exterior. Aceasta înseamnă că regulile jocului sunt stabilite de conducerea organizației care le respectă în toate deciziile pe care le ia.
- Cele mai bune echipe de conducere se raportează la rezultate și relații. Acestea dezvoltă capacități de afaceri extraordinare, se bazează pe cunoștințe personale și colective, caută să stabilească interdependențe și relații strategice.

În concluzie putem evidenția, în urma studiului literaturii de specialitate și aspectelor reflectate în articole examinate, leadership-ul și management nu sunt noțiuni sinonime sau substituibile, de fapt, după părerea noastră, sunt noțiuni complementare. Așadar leadership-ul asigură o perfecționare a managementului și generează un mediu pentru gestionarea întreprinderii pe baza unei viziuni și cu ajutorul unor metode care orientează afacerea și permite obținerea performanțelor excelente, în condițiile unor piețe și ale unui mediu al afacerilor tot mai complicate și imprevizibile.

2. Comunicarea ca factor de succes în leadership-ul managerial

Profilul leader-ului de succes implicat în schimbarea strategică este schițat de Korbi (Korbi, 2015, p. 12) și implică descrierea mai multor calități necesare unui leader de succes. Printre acestea se identifică rolul de „agent de comunicare”, care presupune că eforturile sale în domeniul comunicării trebuie să fie canalizate în mod corespunzător asupra valorilor și standardelor care sprijină viziunea strategică, dar și limitele vechii strategii de afaceri a întreprinderii, inclusiv și meritele noului scenariu strategic.

În multiple cercetări realizate pe subiectul de comunicare s-a constatat ca 80-90% din activitatea zilnică a unui manager o reprezintă comunicarea, iar din aceasta, aproape 50% le reprezintă discuțiile individuale cu subordonații (Pereteatcu M, 2019).

Comunicarea managerială apare astfel ca o funcție de o importanță deosebită în procesul managerial, ca instrument de lucru în relațiile cu resursele umane, în îndeplinirea cu succes a obiectivelor organizației. Comunicarea impregnează viața organizației și este privită prin două ipostaze, prima – ca proces de transmitere a unor mesaje, prin care o persoană influențează starea

mentală sau conduitele altor persoane și a doua – ca producție și schimb de semnificații (Dumitrașcu V., 2018).

Prin urmare, de remarcat un manager comunică urmărind realizarea unor obiective concrete, ce derivă din rolurile pe care își asumă în cadrul organizației, printre care se regăsesc rolul interpersonal, informațional și decizional (Țurcan T., 2004).

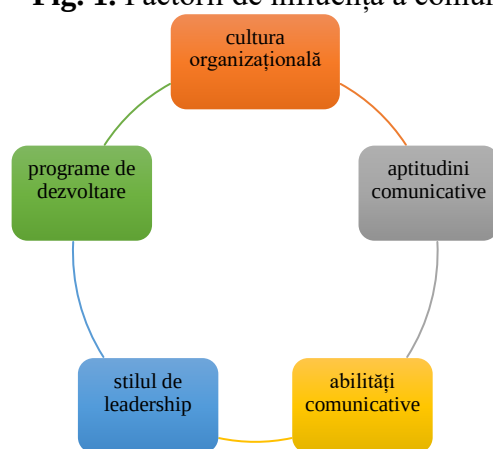
Constatăm, comunicarea ocupa un loc central la nivelul procesului managerial, cunoscând o evoluție spectaculoasă, de la o comunicare autoritară, prescriptivă către o comunicare relațională, democratică (Borcoman R., 2009).

Rolul comunicării crește odată cu introducerea ca unitate de curs obligatorie în universitățile din Statele Unite ale Americii în educația oricărui manager american, impunându-se ceva mai târziu și în Europa.

La sfârșitul secolului XX, un grup de savanți americani (Luthans F., 2021) au efectuat mai multe studii experimentale extinse care vizau munca „reală” a managerilor de succes. Urmare a acestor studii s-a ajuns la concluzia că printre activitățile manageriale se regăsește comunicarea, ce constă în schimbul de informații de diferită natură pe cale orală și scrisă și aceasta constituie o treime din activitatea managerială. În viziunea lui Mintzberg (Dobrescu E., 2010) comunicarea poate însemna până la 80% din timpul de muncă a unui manager.

Factorii ce influențează o comunicare managerială de succes sunt prezentate în Figura 1 și includ cultura organizațională, aptitudinile și abilitățile comunicative ale managerului, stilul de leadership adoptat în raport cu echipa condusă și programele de dezvoltare profesională pe subiectele comunicării eficiente.

Fig. 1. Factorii de influență a comunicării

Sursa: elaborat de autori

În continuare vom prezenta o succintă caracteristică a factorilor enunțați.

Cultura organizațională care se referă la filozofia, valorile, misiunea, istoria, principiile și liniile directoare influențează direct cultura comunicațională, reflectată prin climatul comunicativ deschis și defensiv. Climatul comunicativ deschis presupune o comunicare suportivă, empatică și non-violetă. Climatul comunicativ defensiv se referă la mecanismul de auto apărare prin impunerea raționamentului personal fără a lua în considerare opiniile și convingerile interlocutorului.

Comunicarea suportivă accentuează aspectele de corelare dintre participanții în procesul de comunicare și se concentrează asupra asigurării suportului pentru relația interpersonală de comunicare. Managerii comunică suportiv pentru a crea și a dezvolta relații pozitive de comunicare cu subordonații, de care depind foarte mult atât eficacitatea comunicării, cât și productivitatea și calitatea muncii, preîntâmpinarea conflictelor și nivelul de motivare a angajaților. Managerii

comunică suportiv nu doar pentru a fi agreabili, simpatici, plăcuți sau pentru a obține acceptarea socială, ci și pentru a realiza eficace scopul și obiectivele comunicării (Stog L., 2022).

Comunicarea empatică are ca scop înțelegerea interlocutorului, adoptarea cadrului său de referință pentru a putea vedea lucrurile prin prisma lui. Cu referire la comunicarea managerială aceasta presupune ascultarea subalternului și înțelegerea limbajului verbal și paraverbal, a sentimentelor, emoțiilor, atitudinilor, percepțiilor, motivațiilor, pentru a-l înțelege. Secretul succesului unui manager este capacitatea lui de a se pune în locul altuia și de a considera lucrurile din punctul lui de vedere, tot atât cât și dintr-al nostru.

Comunicarea nonviolentă este o metodă de interacțiune care facilitează fluxul comunicării, necesar pentru a face schimb de informație și a rezolva diferențele pe cale amiabilă. Această comunicare se axează pe valorile și necesitățile umane împărtășite și încurajează utilizarea limbajului care amplifică bunăvoința, asumarea responsabilităților personale pentru alegerea făcută, precum și pe ameliorarea calității relațiilor (Rosenberg M., 2002).

Aptitudinile comunicative sunt însușiri individual-psihologice ce reprezintă potențialul individului în procesul de comunicare, precum aptitudinea de a asculta, a înțelege, a conlucra și a compătimi. Acestea, prin urmare, influențează în mod direct eficacitatea comunicării. Sunt de regulă înăscute în proporție de 50%, restul se formează și se dezvoltă pe parcursul întregii activități profesionale manageriale și se adaptează culturii organizaționale.

Abilitățile comunicative sunt determinate de rolurile și responsabilitățile manageriale, sunt formate și dezvoltate în funcție de aspirații și motivație. Printre aspectele relevante ale acestora se regăsesc (Russu C., 2008): capacitatea de transmitere clară, concentrarea asupra esenței problemei, respectarea realității în conținutul mesajelor, utilizarea unui limbaj adecvat, capacitatea persuasivă de argumentare convingătoare a propriilor idei, capacitatea de ascultare a interlocutorilor și asigurarea caracterului finalizator al fiecărei comunicări.

Stilul de leadership implică comportamentul managerului cu impact asupra performanțelor obținute. Este forma de manifestare concretă a calităților, cunoștințelor și aptitudinilor managerilor în relație cu subordonații, colegii și reprezentanții părților interesate concretizată în eficacitatea și eficiența derulării proceselor și relațiilor de management. Stilul de leadership se cristalizează sub influența unor factori cum ar fi: personalitatea, cultura organizațională, experiența în ocuparea unei funcții de conducere (Nicolescu O., 2011). Stilul de management se clasifică în funcție de raportul exprimat între preocuparea pentru comunicare și preocuparea pentru conducere, reprezentată în tabelul 2.

Tabelul 2

Corelația dintre stilul de conducere și stilul de comunicare

Stiluri de conducere	Stiluri de comunicare	Mod de conducere
Stil participativ	Stil de parteneriat	▪ Solicitare pe relațiile suportive ▪ Manifestarea interesului și respectului față de subaltern ▪ Receptivitate față de ideile și sugestiile subalternilor ▪ Stabilirea, căutarea încontinuu a soluțiilor ▪ Adoptarea de către manager a unei poziții de egalitate ▪ Semnarea acordului în comun. Acceptarea opiniilor, sugestiilor subalternilor
Stil consultativ	Stil îndatoritor	▪ Implicarea atitudinii mai atente față de opiniile și ideile subalternilor în rezolvarea sarcinilor de munca ▪ Conlucrarea se bazează pe încredere și respect ▪ Manifestarea sociabilității ridicate ▪ Manifestarea unei dominanțe slabe

<i>Stiluri de conducere</i>	<i>Stiluri de comunicare</i>	<i>Mod de conducere</i>
		▪ Ascultarea atentă și înțelegătoare ▪ Manifestarea răbdării, sensibilității ▪ Deciziile se exprimă într-o manieră serioasă, oarecum impersonală ▪ Evită să-și folosească puterea, manifestă căldură în vorbire, ca și în scris ▪ Se bazează pe forța de convingere a prieteniei
Stil autoritar binevoitor	Stil nonviolent	▪ Comunică fără violență, fără constrângere ▪ Exprimă deschis, clar ceea ce observă, sentimentele, trebuințele ▪ Recepționează cu empatie mesajul partenerului ▪ Evită critica ▪ Partenerii se înțeleg și se influențează reciproc prin dăruire reciprocă ▪ Creează mai multe oportunități pentru conștientizarea părerilor subalternilor ▪ Unele decizii le iau la nivelurile inferioare
Stilul autoritar exploatare	Stil violent	▪ Comportament de impunere ▪ Lipsă de empatie ▪ Concentrarea puterii de control și decizie la vârful ierarhiei instituționale ▪ Sistemul de comunicare este foarte slab dezvoltat

Sursa: preluat de autori din Stog L. (2002)

Programe de dezvoltare care pun accentul pe dezvoltarea abilităților de comunicare ale managerilor și a întregului personal. Abilitățile dezvoltate de comunicare reprezintă un element important atât pentru dezvoltarea afacerii, cât și pentru funcționarea eficientă a organizației, fiind necesare unei bune dezvoltări a relațiilor atât în mediul organizațional intern cât și în relațiile cu partenerii. Programele de dezvoltare vor fi benefice pentru asigurarea percepției corecte a stilurilor de leadership și influenței asupra modului de comunicare, relaționare, dezvoltarea abilităților de a asculta și de a fi ascultați, folosirea tehnicilor de comunicare eficientă în vederea asigurării unei comunicări clare, explicite, consecvente, discrete, lipsită de ambiguități și prompte.

Factorii prezentați influențează procesul de comunicare managerială eficientă și sunt importanți pentru orice organizație, indiferent de modul de manifestare a acestora afectând etapele unui proces de comunicare organizațională.

3. Etapele comunicării eficiente

Comunicarea este o activitate indispensabilă în leadership-ul managerial și presupune exprimarea ideilor, opiniilor, părerilor, emoțiilor, sentimentelor, atitudinilor, faptelor, energiilor, aspirațiilor, dorințelor și intereselor, cu scopul de a convinge, a influența sau de a motiva.

Ori de câte ori se recurge la comunicare managerul ține cont de realizarea următoarelor obiective: să fie recepționat, să fie înțeles, să fie acceptat și să provoace o reacție, în schimbarea comportamentului sau cel puțin a atitudinii. Uneori, nu se reușește atingerea nici una dintre obiectivele enumerate, caz în care este eșecul total în procesul de comunicare. Pentru a spori eficiența procesului de comunicare considerăm necesară respectarea algoritmului de comunicare, prezentat în Figura 2.

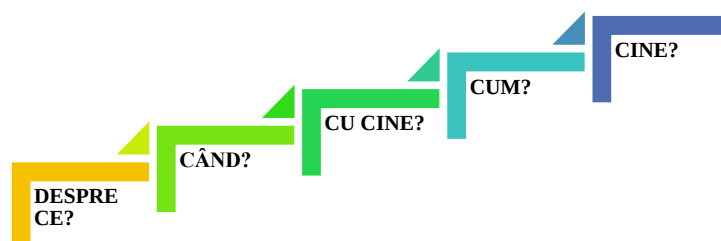

Fig. 2. Algoritmul procesului de comunicare managerială

Sursa: elaborat de autori în baza prevederii 7.4 a standardului ISO 9001:2015

Primul pas în algoritmul prezentat în Figura 2 (Despre ce?), presupune inițierea unei comunicări cu un scop și un conținut bine determinat, explicit și coerent.

La fel de important apare și momentul comunicării (Când?), care presupune o promptitudine în emiterea mesajului către interlocutor. În comunicarea organizațională adesea apar unele informații care trebuie comunicate cu o anumită periodicitate prestabilită, în caz contrar va fi afectată negativ eficacitatea unei activități sau a unui proces din structura organizațională. De exemplu, expirarea documentelor de autorizare a activității economice.

Totodată, trebuie luată în considerare, aria atribuțiilor interlocutorului, comunicatul să ajungă la destinatar (Cu cine?), care va utiliza acesta pentru realizarea sarcinilor la locul de muncă, influențând capabilitatea organizațională.

Succesul comunicării depinde de formele de realizare a acesteia (Cum?). Printre formele comunicării pot fi aplicate: verbală, non verbală și scrisă, inclusiv aplicând instrumente digitale. Trebuie de ținut cont, ca formele de comunicare să fie sincronizate și formalizate, pentru a spori nivelul de adecvare și relevanță.

Autoritatea emițătorului (Cine?) este la fel de semnificativă, pentru a genera efecte de asimilare, percepere și credibilitate a subiectului abordat.

Prin urmare, considerăm că procesele de comunicare stabilite de organizație trebuie să asigure colectarea, actualizarea și diseminarea informațiilor. Să genereze efecte furnizării informațiilor relevante, recepționării și bune înțelegeri de tot personalul vizat și părțile interesate implicate.

Concluzii

În urma realizării cercetării în prezentul articol privind importanța comunicării în leadership-ul managerial concluzionăm:

- leadership-ul managerial este important pentru organizațiile care activează într-un mediu schimbător;
- leadership și management sunt noțiuni complementare, leadership-ul măsoară nivelul de succes al activității manageriale;
- comunicarea este indispensabilă a leadership-ului managerial și este influențată de un set de factori de ordin organizațional, personal și psiho-emoțional;
- comunicarea presupune exprimarea ideilor, părerilor, emoțiilor, atitudinilor, energiilor, aspirațiilor și intereselor, cu scopul de a convinge, a influența sau de a motiva;
- există o corelație strânsă dintre stilul de leadership și stilul de comunicare;
- respectarea algoritmului descris a procesului de comunicare va asigura un suport managerial în generarea rezultatelor performante.

Referințe:

1. Yukl G (1989) *Managerial leadership: a review of theory and research*. Journal of Management 15(2):251–289. https://www.researchgate.net/publication/237935280_Managerial_Leadership_A_Review_of_Theory_and_Research

2. Kwesi Armah Tandoh (Ball State University, USA) and Josephine Effibah Ebe-Arthur (Methodist University College, Ghana), *Effective Educational Leadership in the Digital Age: An Examination of Professional Qualities and Best Practices*. Handbook of Research on Digital Content, Mobile Learning, and Technology Integration Models in Teacher Education, 2018
3. Danciu V., Belu M., Paraschiv D. *Afaceri internaționale performante în secolul 21. Noi abordări și soluții*. Ed. ASE, București, 2019
4. McGrath J., *Ghidul managerilor înțelepți 90 de idei importante pentru afaceri profitabile*, Editura Niculescu, 2018.
5. Kotter John P., *What Leaders Really Do*, Harvard Business Review 68, no. 3 (May/June 1990):104.
6. MACARI Felicia Cornelia, *Managerial leadership – a theoretical approach*, January, 2007 [https://www.researchgate.net/publication/313113924_MANAGERIAL_LEADERSHIP -
A THEORETICAL APPROACH](https://www.researchgate.net/publication/313113924_MANAGERIAL_LEADERSHIP_-_A_THEORETICAL_APPROACH)
7. Korbi K., *Leadership and strategic change*, The journal of organisational Management studies, Vol. 2015
8. Pereteatcu Maria, *Managementul comunicării, Suport de curs pentru studenții ciclului II – studii superioare de master*, Bălți, 2019
9. Dumitrașcu V., *Bazele managementului: paradigma sistemică, abordare cognitivă, perspectivă comportamentală*, București, Ed. Universitară, 2018
10. Țurcan T. *Psihologie Managerială*. Chișinău, Ed. Epigraf, 2004.
11. Borcoman R., Rusu Dj. *Comunicarea persuasivă cu impact în activitatea managerială și de afaceri*. Chișinău: ASEM, 2009.
12. Luthans Fred, Luthans Bretc, Luthans Kyle W., *Organizational Behavior an evidence-Based Aprooach*. Copyringht 2021 IAP.
13. Dobrescu E. *Comunicarea managerială. Metodologie și eficiență*. București: WoltersKluwer, 2010.
14. Stog L., Caluschi M. *Psihologia Managerială*. Chișinău, Ed. Cartier, 2002.
15. Rosenberrg Marshall B. *Comunicarea nonviolentă*. Chișinău, Ed. Epigraf, 2005
16. Russu C. (coordonator), *Calitatea managementului firmei: evaluare și interpretare*, București, Ed. Economică, 2008
17. Nicolescu O., Verboncu I., Ionescu Gh., Russu C., Ioan M., Ilieș L. *Dicționar de management*, Ed. Pro Universitaria, București, 2011
18. Standardul ISO 9001:2015 *Sisteme de management. Cerințe*.

FORMAREA ECONOMIEI CUNOAȘTERII ÎN REPUBLICA MOLDOVA: PROBLEME ȘI SOLUȚII

CZU: 330.341:001(478)

DOI: 10.5281/zenodo.6992075

Victoria POSTOLACHE¹,
Balti State University “Alecu Russo”

ABSTRACT. Modern trends in the development of the world economy lead to the formation of a new concept of economic development. The new post-industrial stage of the company's development and the type of economy that corresponds to it is increasingly focused on information, advanced technologies, innovations and people with its knowledge and skills. Thus, this development direction will make it possible to move to a new quality management level, both at macro and micro level. In the context of globalization, improved communication systems and ways of generating new technologies, there is a growing need to review outdated management and organizational methods. These trends indicate the transition of countries' economies to the knowledge economy. Such a transition of the world economy to a new qualitative state is directly related to the growing role of fundamental theoretical knowledge, the development of high-tech industries, the growing share of the service sector, and the growing influence of information technology.

The 21st century for humanity is marked by the transition to a new technological order, in which the emphasis is on technology management, a non-productive field of activity (science, education, health, culture). For the Republic of Moldova, the study of the problems of formation and development of the knowledge-based economy is particularly relevant.

Keywords: *knowledge economy, innovation, knowledge, skills, abilities.*

Introducere. În secolul XXI, în stadiul formării economiei cunoașterii, știința și inovațiile au o importanță decisivă. Rolul cheie în economia cunoașterii „... este jucat de cunoștințe, activele necorporale și în special de capitalul intelectual” (Godin, 2003, p. 20), angajații din domeniul științei devin principala forță productivă a societății. Cunoașterea, procesele de producere și diseminare a acestora sunt sursa directă a creșterii economiei bazate pe cunoaștere. În epoca postindustrială, economia mondială a trecut la o economie bazată pe cunoaștere, aducând cu ea cele mai bune practici ale fiecărei țări dezvoltate. În plus, factorii bazați pe cunoaștere creează o economie globală modernă în care sursele de cunoaștere, cum ar fi experiența umană și inovația comercială, sunt principalele forțe motrice ale creșterii economice și sunt considerate resurse economice importante.

Studiul economiei cunoașterii din întreaga lume este asociat cu formarea teoriilor dezvoltării unei societăți post-industriale. În același timp, economia cunoașterii este axată pe importanța semnificativă a capitalului uman.

În general, răspândirea rapidă a cunoștințelor și dependența tot mai mare de computerizare, digitalizare, analiză și automatizare a datelor mari schimbă economia lumii dezvoltate într-una care este mai dependentă de capitalul intelectual și mai puțin dependentă de procesul de producție în sine.

În opinia noastră, pentru a intensifica dezvoltarea economiei cunoașterii în țara noastră, nu este suficient doar să implementăm digitalizarea și informatizarea generală a economiei, este vitală crearea cererii de cunoștințe noi și reînnoirea tehnologică pe toate segmentele economice.

1. Revizuirea literaturii

Însuși termenul de „economia cunoașterii” a fost propus în 1962 de economistul austro-american Fritz Machlup, care a desemnat sectorul economiei axat pe producerea cunoașterii. El a

¹ **Victoria POSTOLACHE**, PhD, Associate Professor, Affiliation Balti State University “Alecu Russo”, Faculty for Exact, Economic and Natural Science, Bălți, Republica Moldova, email: vic.postolache@yahoo.com

vorbit pentru prima dată despre economia cunoașterii. În producția și difuzarea cunoștințelor din SUA, el a estimat că în 1958 sectorul economiei cunoașterii a contribuit cu aproximativ 29% la PNB-ul SUA. În acest sector, Machlup a inclus numeroase tipuri de activitate umană, pe care le-a combinat în cinci grupuri:

1. Educație (44,1%);
2. Cercetare și dezvoltare (8,1%);
3. Mass-media (radio, televiziune, telefon etc.) (28,1%);
4. Tehnologia informației (6,5%);
5. Servicii de informare (13,2%).

F. Machlup își fundamentează opiniile teoretice cu privire la atribuirea anumitor industrii sectorului economiei cunoașterii pe următoarele puncte:

1. Cunoașterea este ceva cunoscut cuiva;
2. Producerea cunoașterii este procesul prin care cineva învață ceva anterior necunoscut pentru el, chiar dacă este deja cunoscut de alții.

În conformitate cu conceptul lui F. Machlup, medicul participă și la „producerea și diseminarea cunoștințelor” atunci când scrie o rețetă și un avocat când dă sfaturi etc. (Machlup, 1962, pp. 35-36)

Termenul „economia cunoașterii” a fost popularizat în continuare de renumitul consultant de management al afacerilor Peter Drucker, mai întâi în cartea sa din 1966 „The Effective Executive” și apoi în cartea sa din 1969 „The Age of decalaj”. P. Drucker a fost cu mult înaintea timpului său, concentrându-se pe cunoștințe, analiza datelor și performanța măsurabilă, precum și pe managementul strategic prin obiective (MBO). Acum acest termen este folosit pe scară largă pentru a defini tipul de economie în care cunoașterea joacă un rol decisiv, iar crearea și utilizarea acestor cunoștințe devine o sursă de creștere, factor care determină competitivitatea companiilor, regiunilor și țărilor (Drucker, 1969, p. 17).

În cartea sa The Age of Discontinuity, publicată în 1969, Drucker a prezis în mod convingător sfârșitul unei ere a producției de masă bazată pe folosirea muncii manuale și apariția unei ere bazate pe cunoaștere, „economia cunoașterii”. În același timp, el a introdus conceptele de „muncă pentru a crea cunoaștere” (munca prin cunoaștere) și „lucrător al cunoașterii”. Cu toate acestea, termenul „lucrător al cunoașterii” a fost menționat de el în lucrarea sa anterioară „Repere pentru mâine” (1959). În cartea „Post Capitalistic Society”, Drucker și-a dezvoltat opiniile conform cărora intrăm într-o „societate a cunoașterii” în care cunoașterea, mai degrabă decât resursele naturale, capitalul sau munca, începe să joace un rol decisiv.

Drucker consideră că principala dilemă a oricărei organizații din societatea cunoașterii este crearea unui model sistematic de gestionare a schimbării de sine. Subiectul managementului trebuie să fie pregătit să abandoneze cunoștințele învechite și să învețe cum să creeze altele noi implementând următoarele mecanisme:

- îmbunătățirea continuă a organizării activităților din punctul de vedere al abordării procesuale;

- căutarea unor noi modalități de aplicare a rezultatelor obținute;
- inovarea continuă ca proces ordonat (Drucker, 1969, p. 18).

El a acordat o mare importanță cunoștințelor tacite, observând că o abilitate nu poate fi explicată în cuvinte nici oral, nici în scris. O abilitate poate fi doar demonstrată, iar singura modalitate de a învăța o abilitate este să înveți de la un maestru al acelei abilități.

Potrivit lui P. Drucker, cea mai mare provocare cu care se confruntă managerii țărilor dezvoltate este nevoia de a spori productivitatea angajaților care generează cunoștințe și servicii. Dar, în același timp, el consideră că, utilizând metode cantitative științifice, se poate reduce

„experiența dobândită accidental într-un sistem, cazurile individuale în informații și abilitățile în ceva ce poate fi afirmat și perceput” (Drucker, 1969, p. 21).

În general, conceptul de „economia cunoașterii” este încă foarte vag și ambiguu. Unii autori îl definesc prin caracteristici externe, alții încearcă să-și prezinte conținutul de bază prin clarificarea semnificațiilor cuvintelor incluse în definiția acestui concept. Până în prezent, cel puțin treizeci de definiții diferite pot fi găsite în literatura de specialitate, dar toate sunt fie în mod evident incomplete, fie utilizează termeni diferiți, greu de interpretat (potențial uman, capital uman, capital social, capital intelectual).

În literatura economică modernă, cel mai des este utilizată definiția propusă de experții Băncii Mondiale, conform căreia economia cunoașterii este înțeleasă ca o economie care creează, distribuie și utilizează cunoștințele pentru a-și accelera propria creștere și a spori competitivitatea (Aubert, 2007, p. 27).

Banca Mondială definește economia cunoașterii în patru domenii principale:

1. Structuri instituționale care încurajează antreprenoriatul și utilizarea cunoștințelor;
2. Disponibilitatea unei forțe de muncă calificate și a unui sistem educațional bun.
3. Accesul la infrastructura tehnologiei informației și comunicațiilor (TIC).
4. Un peisaj vibrant de inovare care include mediul academic, sectorul privat și societatea civilă.

Interacțiunea dintre aceste domenii este caracterizată în figura 1.

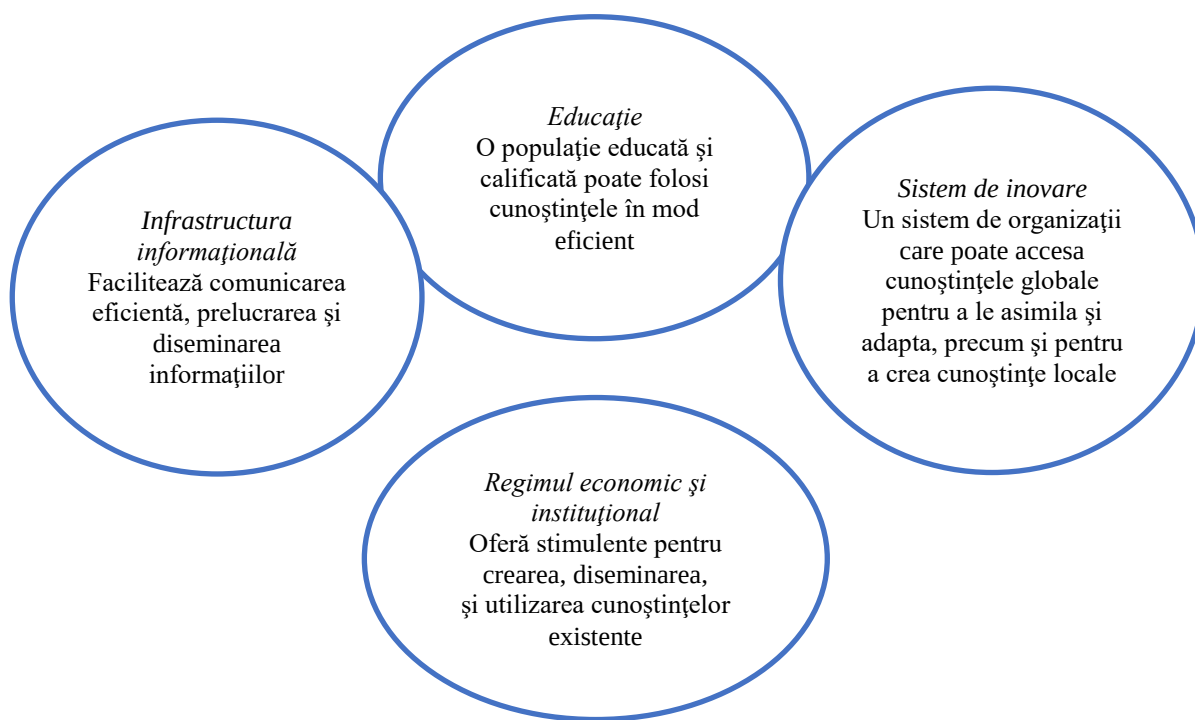

Fig. 1. Piloni interactivi ai economiei cunoașterii
Sursa: adaptat de autor după Aubert, 2007, p. 28

În contextul celor indicate în figura 1, este necesar de a descrie esența componentelor:

1. Structura instituțională se bazează pe crearea unor stimulente de natură economică și instituțională care sprijină diseminarea pe scară largă și aplicarea eficientă a cunoștințelor locale și globale în toate domeniile vieții economice a societății, promovează dezvoltarea antreprenoriatului și sprijină transformările economice și sociale generate de revoluția cunoașterii.

2. Sistemul inovațional creează forme organizaționale eficiente și medii de afaceri care încurajează inovația și antreprenoriatul, includ structuri comerciale, centre științifice și de cercetare, universități și alte instituții care acționează în interesul dezvoltării cunoștințelor globale și, în același timp, transformând în conformitate cu cerințele locale, aplicarea cunoștințelor pentru a produce produse, servicii și moduri de a face afaceri inovatoare.

3. Educație și formare, acest element este conceput pentru a forma o societate de oameni calificați, dinamici și creativi, cu perspective de a obține o educație decentă și o învățare pe tot parcursul vieții pentru toți membrii societății.

4. Infrastructura informațională, procesul de creare a unei infrastructuri dinamice, precum și a unui spațiu economic competitiv, inovator, informațional, oferă o varietate de servicii și instrumente eficiente și competitive destinate unei game largi de domenii ale societății. Acest proces este implementat nu numai în format de tehnologii înalte - cum ar fi internetul și comunicațiile mobile, ci și radio, televiziune și diverse medii, tehnologie informatică și alte mijloace pentru stocarea, implementarea operațiunilor și utilizarea informațiilor, inclusiv o gamă largă de comunicații sau servicii.

2. Date și metodologie

Manuel Castells (unul dintre principalii sociologi ai timpului nostru, specializat în teoria societății informaționale) identifică următoarele cinci trăsături distinctive ale noii economii:

1) productivitatea depinde din ce în ce mai mult de utilizarea științei și tehnologiei, precum și de calitatea informației și a managementului;

2) în țările capitaliste dezvoltate, atenția producătorilor și consumatorilor se deplasează de la producția materială către activitățile informaționale;

3) are loc o transformare profundă a organizării procesului de producție (de la o masă standardizată la producție „personalizată” (adică reconfigurată flexibil în funcție de cerințele în schimbare ale consumatorului) și de la o organizare integrată vertical către relații de rețea orizontale și interconexiuni între departamente).

4) economia devine din ce în ce mai globală, în urma căreia capitalul, producția, managementul, piețele, forța de muncă, informația și tehnologia sunt organizate indiferent de granițele naționale;

5) schimbările tehnologice, care se bazează pe tehnologiile informaționale care transformă baza materială a lumii moderne, devin din ce în ce mai revoluționare (Maksakovskii, 2012, p. 51).

Trăsătura principală și distinctivă a noii economii este dezvoltarea și utilizarea accelerată a activelor necorporale și mediul necorporal al activității economice. Producerea, distribuirea și utilizarea cunoștințelor formează baza „economiei cunoașterii”, iar infrastructura acestora este spațiul virtual.

Metodologia de măsurare a „economiei cunoașterii” este formulată de Banca Mondială, în cadrul programului Knowledge for Development (K4D), care permite evaluarea gradului de pregătire a unei țări de a trece la un model de dezvoltare bazat pe cunoaștere. Metodologia cuprinde 109 indicatori, uniți în 4 grupe și care caracterizează parametrii cheie specificați în figura 2.

Metodologia presupune calcularea a doi indici compoziți:

1. Indicele economiei cunoașterii (KEI);
2. Indicele cunoștințelor (KI).

Indicele cunoștințelor este un indicator economic cuprinzător pentru evaluarea capacității unei țări de a crea, accepta și disemina cunoștințe, adică un fel de indicator al potențialului său general pentru dezvoltarea produselor intelectuale. Caracterizează potențialul unei țări sau al unei regiuni în raport cu economia cunoașterii. Indicele de cunoștințe este media aritmetică a scorurilor pe care le are un guvern la trei variabile în fiecare dintre cele trei dimensiuni: educație și resurse umane, scara inovației și tehnologia informației și comunicațiilor.

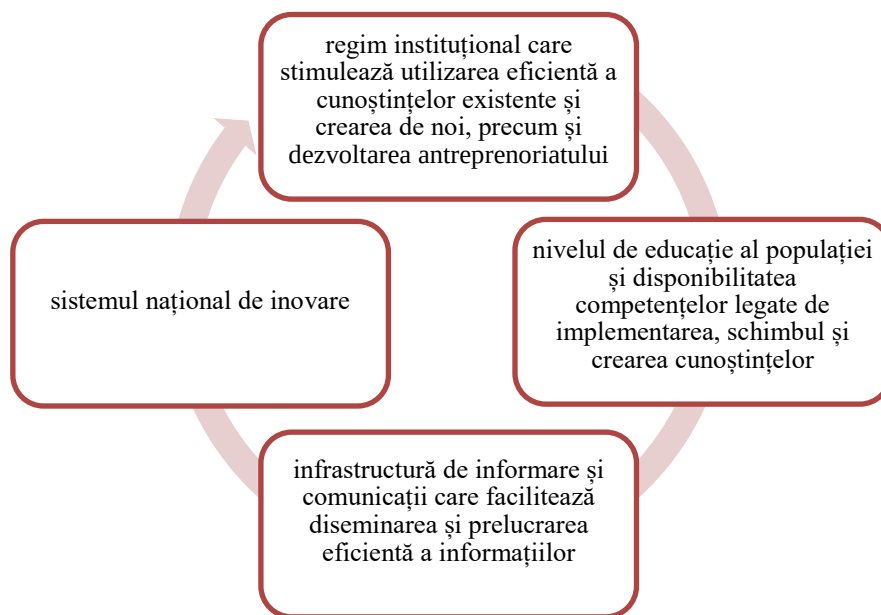

Fig. 2. Parametrii cheie ai metodologiei de măsurare a „economiei cunoașterii”
Sursa: adaptat de autor după Aubert, 2007, p. 31

Metodologia presupune calcularea a doi indici compoziți:

3. Indicele economiei cunoașterii (KEI);
4. Indicele cunoștințelor (KI).

Indicele cunoștințelor este un indicator economic cuprinzător pentru evaluarea capacității unei țări de a crea, accepta și disemina cunoștințe, adică un fel de indicator al potențialului său general pentru dezvoltarea produselor intelectuale. Caracterizează potențialul unei țări sau al unei regiuni în raport cu economia cunoașterii. Indicele de cunoștințe este media aritmetică a scorurilor pe care le are un guvern la trei variabile în fiecare dintre cele trei dimensiuni: educație și resurse umane, scara inovației și tehnologia informației și comunicațiilor.

Indicele economiei cunoașterii este un indicator utilizat pentru evaluarea eficienței utilizării cunoștințelor de către o țară în scopul dezvoltării sale economice și sociale. El caracterizează nivelul de dezvoltare al unei țări sau regiuni în raport cu economia cunoașterii. Calculul indicelui economiei cunoașterii se bazează pe metodologia de evaluare a cunoștințelor (KAM) propusă de Banca Mondială, care stabilește o relație directă între „inteligenta” economiei și creșterea economică stabilă pe termen lung, precum și competitivitatea țării.

Indicele economiei cunoașterii, spre deosebire de indicele cunoștințelor, evaluează nu potențialul țării, ci cât de mult contribuie mediul într-o anumită țară la utilizarea eficientă a cunoștințelor în dezvoltarea economică. Pentru a face acest lucru, pe lângă cele trei grupuri de factori de mai sus, se adaugă o a patra categorie - regimul instituțional.

Astfel, indicele economiei cunoașterii este media aritmetică a patru sub-indici: regim instituțional, educație, infrastructură de informare și comunicații, sistem de inovare. Fiecare sub-indice include trei indicatori care au aceeași pondere (Aubert, 2007, pp. 34-35).

În general, economia cunoașterii se caracterizează prin următoarele caracteristici:

- 1) o pondere semnificativă a sectorului serviciilor în structura economiei;
- 2) costuri mari pentru domeniul educațional și cercetarea științifică;
- 3) dezvoltarea capitalului uman;
- 4) domeniul IT dezvoltat;
- 5) formarea unui sistem de inovare;

6) dezvoltarea educației.

Pentru Moldova, studiul problemelor formării și dezvoltării economiei cunoașterii, precum și experiența altor țări în depășirea lor, este deosebit de relevantă. Condițiile preliminare pentru formarea economiei cunoașterii în țara noastră sunt:

- poziționarea cunoștințelor ca resursă cea mai importantă alături de resursele naturale, resursele de muncă și diversele forme de existență a capitalului;
- creșterea ponderii sectorului serviciilor intensive în informații pentru structurile de afaceri;
- importanța sporită a capitalului uman și a investițiilor în educația și formarea angajaților;
- dezvoltarea și utilizarea pe scară largă a noilor forme de tehnologii ale informației și comunicațiilor;
- transformarea rolului inovațiilor într-o sursă primară de creștere economică și competitivitate a firmelor, regiunilor și economiilor naționale.

Economia cunoașterii se caracterizează prin prezența unui procent mai mare de angajați cu înaltă calificare a căror activitate necesită cunoștințe sau abilități specializate. Spre deosebire de trecut, când economia era puternic dependentă de forța de muncă necalificată și consta în principal din producția de bunuri fizice, economia actuală este formată mai mult din servicii și locuri de muncă care necesită prelucrare și analiză a datelor.

Concluzii

Cu toate acestea, necătând la perspectivele destul de strălucitoare ce rezultă din abordarea teoretică, există unele forțe motrice „blocante” care schimbă regulile de desfășurare a afacerilor și competitivitatea națională, și anume:

- când scopul proceselor de globalizare este atins atât în comunitățile socio-culturale, cât și în economiile acestora, este posibilă intrarea pe piețele globale în procesul de obținere a produselor globale ale sistemelor economice;
- tehnologiile informaționale, care includ „intensitatea informației/cunoștințelor”, „cele mai recente medii digitale” și „rețele de calculatoare” conduc societatea noastră către așa-numitul „sat global”;
- bunurile și serviciile pot fi dezvoltate, cumpărate, vândute și, în multe cazuri, chiar livrate prin „rețele electronice”.

În ceea ce privește aplicațiile oricărei noi tehnologii, acestea depind de modul în care ea răspunde cererii economice, care poate rămâne „latentă” (inactivă) sau poate face o „descoperire comercială”, adică poate fi activă.

Referințe:

1. Aubert, Jean-Eric (2007). Building Knowledge Economies. Advanced Strategies for Development. “World Bank Institute, Knowledge for Development Program.” 2007, 212 p. (p. 27)
2. Drucker, P. (1969). The Age of Discontinuity. Guidelines to our Changing Society. New York, Harper & Row, 1969. 413 p.
3. Godin, B. (2003). Knowledge-Based Economy: Conceptual Framework or Buzzword? // Project on the History and Sociology of S&T Statistics. In: Working Paper No. 24, 2003. p. 20.
5. Machlup, F. (1962). The Production and Distribution of Knowledge in the United States. Princeton, NJ: Princeton University Press, 1962. p. 35
6. Maksakovskii, V. P. (2012). Economia cunoașterii. Smolensk: Universum. 104 p.

ESSENTIAL TRENDS IN ACADEMIC MOBILITY (SAUM STUDY CASE)

CZU: 378.014.25(478):303.433.2

DOI: 10.5281/zenodo.6992090

Svetlana PETRASCU¹,
State Agrarian University of Moldova

ABSTRACT. Academic mobility is a pivotal characteristic of the Higher Educational Institutions of the Republic of Moldova, offered by Erasmus+ programme, which the Covid-19 epidemic has lastingly disrupted.

Credit academic mobility has a significant importance in expanding cooperation between the European Union and the Eastern Partnership countries in the field of higher education and research.

Through the study of the major trends in academic mobility Erasmus+ programme provides an analytical tool to support higher education institutions that are led to redirect their international strategy by focusing their efforts on this region, its staff and its students.

Key words: *academic mobility, projects, globalization, strategy of internationalization.*

Introduction

Academic mobility is a necessity in the perspective of globalization, promoting coherence at European level and enriching the scientific horizon. This contributes to the development of the capacity to cope with a new environment learning and understanding other cultures. In the context of multiple problems with facing Eastern Partnership countries: poverty, corruption, lack of transparency, etc., the process of mobility of academic staff and students contributes to increasing the quality of studies by improving modern methods of teaching and learning, curricula adapted to the European context, and the content of the subject matter. This determines the rallying of education from Eastern Partnership countries to European quality standards in education.

Although the mobility process has many advantages, we still find that, currently, there are no integrated analytical reports and statistics that would show the evolution of the mobility process, the difficulties regarding student participation and the barriers faced by staff during the academic mobility period.

Also, the national statistics are fragmentary and do not identify the categories that could not be involved in the mobility process, as well as the share of these categories, disaggregated by sex, years of study, specialties, etc.

Today, the academic mobility of staff and students in higher education is known to have a great influence on the socio-economic success of the entire academic institution. The contribution and benefits of each country are known and explained.

Materials and methods

The reflected researches were achieved on informational materials of the European Education and Culture Executive Agency, Erasmus+ office of the Republic of Moldova, the data of the Ministry of Education of the Republic of Moldova, etc. There were used the following research methods: monographs, comparison, analysis, inference.

Results and discussions

Academic Mobility for staff and students are relevant for State Agrarian University of Moldova (SAUM) because it matches perfectly the main objectives of the institutional Internationalization Strategy (2021-2025) (approved by SAUM Senate on June 30, 2021):

¹ Svetlana PETRASCU, Academic mobility coordinator, Department of International Relations, State Agrarian University of Moldova, e-mail: s.sasu@uasmd.md

- internationalization of the curriculum;
- professional and personal development of the staff;
- enhancing university visibility worldwide;
- high quality services offered by SAUM, obtained from learning of the best EU university experience;
- possibility to do joint research activities.

It is important to mention, that due to the opportunity for staff mobility, offered by the Erasmus + program, the following expected activities can be carried out: curriculum' harmonization based on the host country expertise; studying the teaching-learning-assessment technologies applied in the host country; establishing pillars for future cooperation in the following fields: common educational and scientific projects, common researches and publications, participation in scientific events, staff and student mobility, summer schools etc.; improving English language skills of SAUM staff.

Thus, an important aspect of internationalization and namely the internationalization of SAUM curriculum represents a quality requirement and, consequently, it is a criterion for the accreditation. In this context, the academic mobility for staff and students will help to fulfill SAUM strategic objective - to be recognized as an institution that delivers high quality services and to get the accreditation of its study programmes.

Selection process in SAUM is described on the university web page and it is organized according to the following documents:

- Regulations on academic mobility of the State Agrarian University of Moldova, approved by SAUM Senate on the 27th of June, 2014.
- Regulations on the recognition and equivalence of studies that were done within the academic mobility programme, approved by SAUM Administrative Board on July 19, 2016.

SAUM implements mobility within the European Higher Education Area, starting with 2015 (Erasmus + programme). Currently SAUM has signed inter-institutional agreements with 25 HEIs from 14 European Countries.

According to the information from the SAUM Department of International Relations in the period of 2015-2022, 76 staff have realized the academic mobility and 101 students have realized their studies during 1 semester in one of the EU HEI. (fig.1)

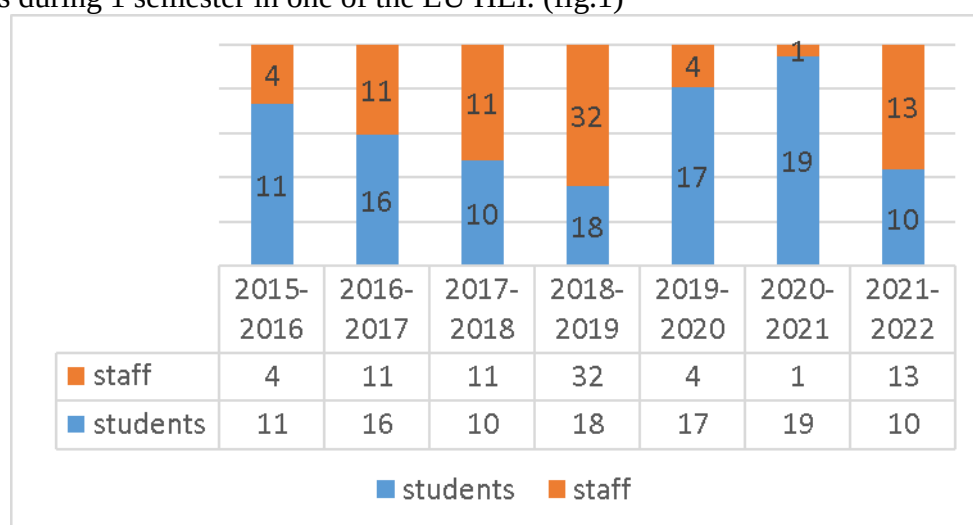

Fig.1. Number of STM, STA, STT- outgoing from SAUM

At the same time, academic mobility for staff is welcomed and totally recognized in SAUM:

- as part of the mandatory teachers training abroad;
- as an important component of passing the mandatory contest for vacant positions at university that is organized in accordance with institutional Regulations on the selection criteria for teaching and management positions, conferring scientific and didactic degrees, approved by SAUM Senate on the 4th of April, 2007);
- as part of the teacher’s individual plan for professional development;
- teachers present a report about their academic mobility based on the following documents;
- documents received from the European university, on the implementation of the academic mobility programme;
- mandatory presentation at a meeting of the department or Faculty Council regarding the academic mobility carried out abroad;
- publication of information on the university website regarding the academic mobility in the EU Higher Education Institution.

It is very important to mention that, also, some international students and around 50 EU teachers have visited and they taught lectures at SAUM (fig.2).

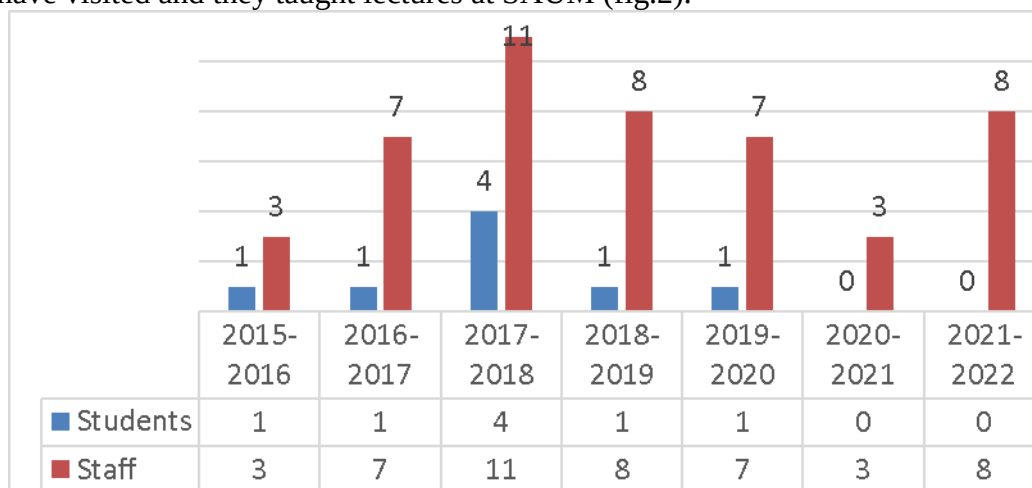

Fig. 2. Number of STM, STA, STT- incoming at SAUM

SAUM staff from Department of International Relations offered a lot of services to outgoing students and staff, among them the most important are: information, collaboration, guidance in the visa process and health insurance and English courses.

For incoming staff and students SAUM offer: visa/residence permit support for incoming student/staff, language courses, accommodation on campus, or support in finding accommodation, social and cultural activities for international students, mentor assignments.

In order to disseminate the results of the mobility project at the faculty and institutional levels, the following measures are implemented at SAUM:

- publishing information regarding to ICM projects on the SAUM official website, social media and mass media;
- dissemination of information through Leaflets and brochures, emails;
- announcements about ICM offered by SAUM in the EU HEI placed at Bulletin boards at every Faculty;
- information dissemination regarding ICM though SAUM administrative meetings and deans’ announcements;

- information dissemination through Information Days for SAUM staff and students, held at every Faculty;
- dissemination of information through mass media, social media and participation in various national and international events.

Conclusion and recommendations

We consider the Erasmus + ICM Program to be very appropriate, as both students and teachers improve their language skills, increase the quality of their studies, improve teaching-learning and assessment methods, develop collaborative relationships and conclude interinstitutional agreements. ICM remains one of the indicators performed for the external evaluation of the Cycle 1 and 2 study programs in UASM.

The recommendations of the study include:

1. Increasing the capacity of EU higher education institutions to apply for the projects and to include HEIs from Moldova in their partner list.
2. HEIs from Moldova participation in the credit academic mobility programs by offering university courses in languages of international circulation, developing new curricula, harmonized with the needs of the European labor market, the international promotion of the image of the educational institution, the attraction of students and teachers from other countries.
3. Dissemination of examples of good practice; strengthening the mechanisms of informing students and teachers about the opportunities offered by higher education institutions in the field of academic credit mobility.
4. Diversification by the departments responsible for academic credit mobility of higher education institutions of information pathways target groups, attracting and encouraging students and teachers who have previously participated in academic mobility to provide support to candidates who do not have such experience.
5. Development of institutional policies to increase the degree of access to teachers who encounter difficulties in the mobility process: grants for those with families, keeping the job and the courses taught, offering intensive courses to study modern languages.
6. Ensuring the transparency of teacher selection processes and student who have applied to mobility programs. Publication of analyzes on the processes for submitting applications and the results of the selection of candidates.

References:

1. <https://erasmus-plus.ec.europa.eu/ro/node/2700>.
2. Studiu de politici educaționale. Cunoștințe, atitudini și practici referitoare la mobilitatea academică creditară (Armenia, Moldova, Ucraina) https://ipp.md/wpcontent/uploads/2017/04/Studiu_Mobilitatea_creditara_ro.pdf
3. https://www.uasm.md/images/stories/acte_normative/reglementari/29%20Regulament%20MOBILITATEA%20UASM%20%20VER%20BALT.pdf
4. <https://www.iesalc.unesco.org/en/internationalization-and-academic-mobility/>

SUGGESTIONS FOR TEACHING AND LEARNING SEMANTIC AND TEXTUAL RELATIONS TO FOREIGN STUDENTS

CZU: 81`42:378.011.32(1-87)

DOI: 10.5281/zenodo.6992123

Lidia STRAH¹,
Universitatea de Stat din Moldova

ABSTRACT. Linguistic principles of the text at different levels are very important when teaching foreign language and the typical aspects of the text are meant to form a communicative competency. The requirements for the explanation and summarizing texts deal with the development of communication skills and with an interpretation oriented to an accessible communication of the foreign student.

Keywords: content elements, directing elements, surface structures

Introduction

Today, when we live in a time of changes, when the human being is looking for new meanings for his life, understanding of the contemporary world is based on the communicative act – as a primary act. In this regard, the language acquisition (in our case the Romanian language) implies the activation of an action type scheme, which focuses on both general competences and specific competences of the student, formed and developed based on various formative elements. One of the elements is the instructive text as a determinative factor, since by its very essence as a communication phenomenon it implies the perception from the part of the student of the context he/she has to act in.

Therefore, text linguistics principles at different levels are of great importance in teaching a foreign language. One of these principles is the principle of phrasal presentation of the text reflected in the description of the linguistic means used for expressing the relation between the utterances.

Thus, the use of the definite article in German, English and French shall be explained in terms of defining or not defining the object and, consequently, it is common the use of terms that substitute certain words in a sentence, factor which is, as a rule, the object of grammatical and lexical explanation.

Hence, the indications regarding the distinctions of their application are realized in the process of education, being learned through exercises; let's compare, for example, the form and use of the possessive pronoun:

Table 1

Form and use of the possessive pronoun

German	Sein	Ihr	ihre		lui	Ei	lor
English	His	her	their	Romanian	său	Sa	
French	Son	sa	ses		său	Sa	la

Morphemes and the periphrastic constructions which express the time, mode, aspect of the action are learnt in the same way, even though when making the rules, the situation aspect or the relational aspect between the sentences is not correspondingly considered.

The languages examined have also certain basic elements of the sentence and, often, coincide as to function and structure; for example, intonation, stress, emphasis and contraposition,

¹ **Lidia STRAH**, Facultatea de Litere, Universitatea de Stat din Moldova, Chişinău, Republica Moldova, strahlidia@gmail.com, +37369077943

consequence of the parts of the sentence, topic and comment relation. The workbooks pay special attention to the differences between them (compare the intonation in attributive and disjunctive-interrogative sentences in English), the use of periphrastic structures instead on emphasis in English and French: *It's he who...*, *C'est lui qui...*, in German: *Er ist...*, in Romanian: *El...*

In this context, it can be mentioned that the expressive means are also known in all the languages and often coincide. The affirmative answer to the question that consists of one sentence is generally a common phenomenon. The requirement to answer with a full sentence, often present when teaching a foreign language, can be justified and tolerated from the point of view of the language teaching theory, from the communicative perspective, but, such answers are not recommended. When teaching a foreign language it is necessary, first of all, to communicate the lexical means that correspond to the text, without giving any additional „textual grammar”. This fact also corresponds to the principles referring to the semantic-textual relations and to the communicative-practical laws. Recovering of the key-words through the elements that replace them, such as synonyms, antonyms, explanations, is a common phenomenon in all the languages. However, the main aspect is the knowledge of the synonyms and possible explanations, and the factors of the speech situation become known to the student from the experience of different situation from his/her own culture.

Other aspects typical for the text, such as: thematic and logical separation, adjustment of communication based on the adequate character of the intentions and the situations of use are not destined to be communicated immediately to the foreign students who have already a speech competence.

The theoretical principles referring to the text shall determine, mostly, their setting up into the didactic materials (first of all in the workbooks) and into the teaching methods of the teacher. It is always necessary to direct the work of the foreign students, in order to obtain explicit communicative theoretical and textual knowledge, but, firstly, it is very important to form the verbal communication skills. The process of discovering the peculiarities of the text from the point of view of the method of teaching Romanian to foreign students includes the examination of the text as:

- basis for obtaining certain linguistic and encyclopedic knowledge;
- teaching means for different types of verbal/oral activity (listening, speaking, reading, writing);
- the appreciated and learned result of the teaching-learning process which implies learning and teaching.

For the process of teaching foreign students as basis serve the texts that:

- contain valuable information explaining the reasons;
- correspond to the interests and perception possibilities of the foreign students from a certain group, according to the age and teaching course;
- contain materials in Romanian which shall be used and which shall be learned by the foreign students in order to develop their communication skills;
- contain means used for the formation and development of communication intentions;
- contain logical-object and verbal-situation models.

Based on these findings, we can affirm that the didactic texts shall be structured in dependence of the goal and theme they have. When choosing the text it is necessary to consider the language, content and the methodical organization, and, thus, the texts can be classified as follows;

- monologue-text, dialogue-text or mixed texts depending on the number of students involved in the communication activity;
- informative, descriptive and narrative texts;
- communication texts of everyday/daily, publicist, science popular, literary and artistic character from the functional and stylistic perspective;

- texts containing new or partially reduced information;
- text containing a certain number of unknown or unsigaled lexical and grammatical phenomena from the perspective of the structure of the spoken language;
- texts destined for speaking, writing, listening and reading – after the speaking activity carried out together with the teaching-learning process of the Romanian as a foreign language;

All these types of texts are and shall obligatorily form the basis when planning the teaching process by the teacher. In certain conditions (linguistic and contextual coincidence of the possibilities of learning the language) these types of texts can be, at the same time, the contents and means of the teaching and learning processes, especially when speaking about reading and listening. The basic text (from the workbook or the information from a newspaper) usually needs a methodical intervention in order to become an efficient source of knowledge and to develop the communication skills of the foreign students. Such a text, named text-reference, shall:

- capture the attention of the foreign students;
- describe actual, interesting, important facts and events from the pragmatic perspective;
- have an initiating structure which would allow students to learn the content and the significance of the unknown linguistic material through the so-called extra-linguistic means, particularly through mimics, gestures and other concrete or intuitive teaching means.

The **text-reference** can be used in the form of communication from the part of the teacher, recorded communication, as a text for reading or conversation between the teacher and the student. Consequently, the text can be paraphrased or can appear spontaneously during the communication process between the teacher and the foreign student, pursuant to a goal-targeted planning.

The **text-reference** can be consolidated or supplemented depending on its content, linguistic and instructional educational orientation. In this regard, it is especially necessary:

- to form chains of reference words and write them on the blackboard or on a tape in order to explain the thematic relation, as well as the lexical and grammatical means of textual coherence;
- to break in the answer by an additional question in order to check out the level of understanding;
- to request the students to repeat certain sentences in order to strengthen the knowledge and form the habit of using them automatically.

The message of the text presupposes not the content as such, but the expressive unit together with its linguistic form and informational content, present in any communication act.

Thus, the so-called *summarizing explanation text*, as a result of the communication, shall demonstrate both the teacher and the foreign student:

- the level of substantiality and assimilation of linguistic means, used, requested and expected within the text and, thus, the level of correctness and conformity with the norm;
- the level of skills to do freely and in several ways the exercise given in accordance with the thematic orientation and content;
- the ability to correctly realize the communication concepts under the linguistic and situational perspective (inventions, appraisals).

Within the activities on a certain topic, the summarizing explanation texts can have a distinct level of speech and content variants, to wit a departure from the text-reference.

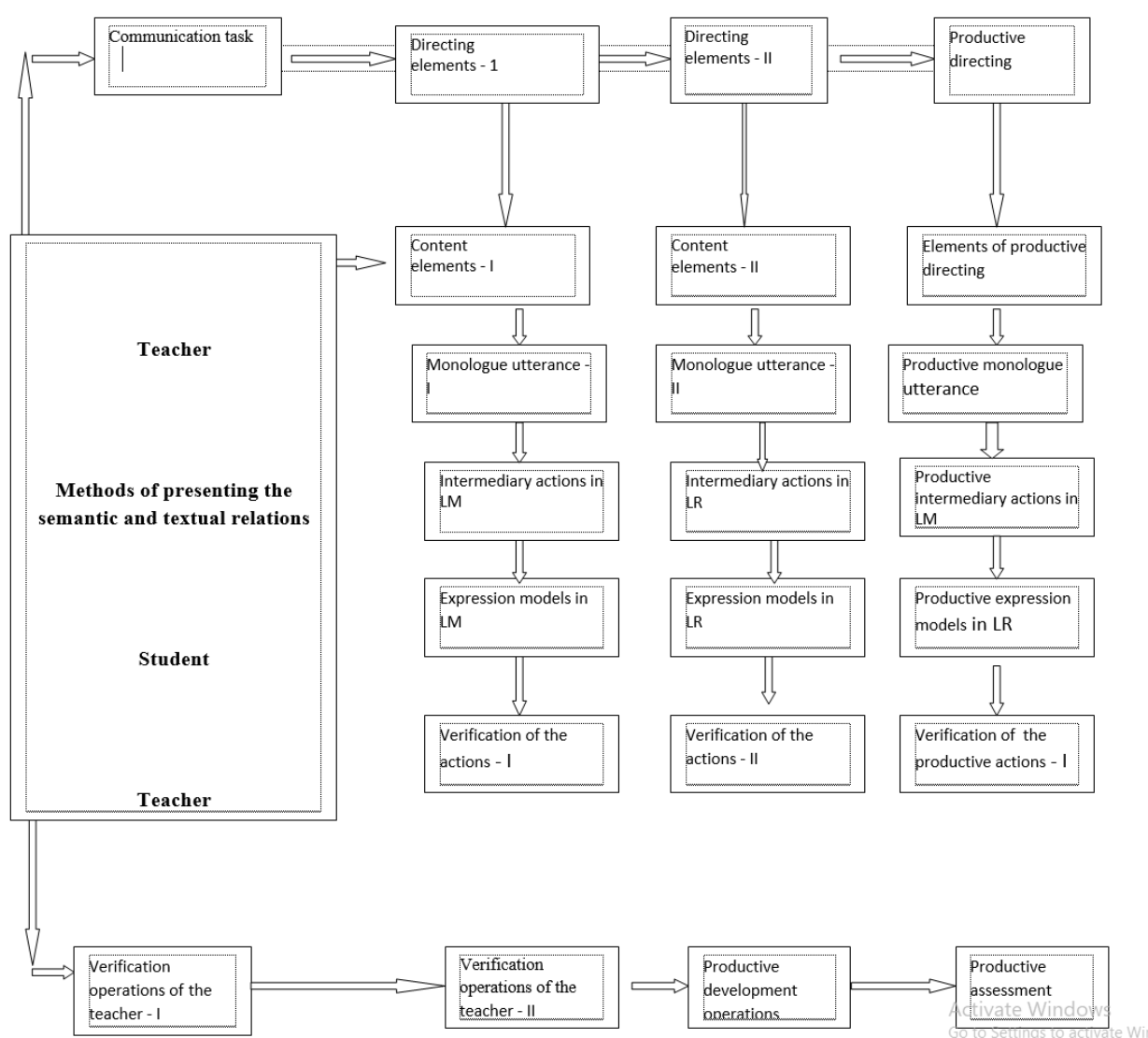
These can contain the materials from the summarizing applicative texts and can direct to the next text on the basis of a new orientation of the initial goal. In this regard, the texts shall be accompanied by the corresponding tasks and exercises.

The numerous requirements towards the summarizing explanation texts can be submitted by the teacher with the aim of differentiation or stimulation of the learning results of the Romanian by foreign students. When making the task and the requirements it should be considered the group atmosphere as it can generate, rarely, a careless communication environment. In an "adequate"

environment, communication constitutes the result of the lack of information, of the need to exchange the views and existing divergences. A communication event serves, in each case, the satisfaction of certain personal or socially determined needs. In the process of teaching foreign students, the need of communicating and informing the students, presented in texts, shall be methodically directed. The task given by the teacher is determined by instructional and educational goals, by the development of speaking skills substantiated both theoretically and practically, as well as the necessary procedures for revision and consolidation of the material. When building summarizing explanation text a special attention is given to lexical and grammar means which the students can apply in practice to the extent they possess the language.

Table 2

Methods of presenting semantic and textual relations

The development of a verbal strategy depends mostly on the manner the foreign students can present schematically the task they have to learn.

The summarizing explanation text aimed at contriving the level of speaking abilities shall be, as a rule, provided with auxiliary indices. These can be:

a) presentation of content references when wording the communication task (CT) within the limits of an oral answer in Romanian (“Speak about the home town, mentioning, at the same time, its geographical location, main companies and what they produce, as well as the town’s rarities and curiosities”);

b) if necessary, additional means;

c) demonstration of visual fine-art stimulants (pictures, drawings etc.)

The next step could facilitate the combination of various auxiliary references. When wording the text, the data can be repeated, reminded or supplemented.

In the suggested chart, it can be seen that the conditions for supplementing the text’s task (description, communication) are presented in a very simple manner.

For accessibility, the *directing elements* (DE), used by the teacher are noted down before the partial solution found by the student, resulted from the *content elements* (CE), regardless of the fact if the directing element has been presented before or during the activity of the student. The broken arrows indicate on the possible variants of transformation of the directing element, of the content element, expression element, units D1 or D2 or various correcting actions.

Through the teacher’s actions the foreign student receives an instruction which urges him to achieve, accordingly, a task of *productive communication* (PC) in Romanian. For this purpose the student shall be announced, through an acknowledgment, about the expected situational and communication result. The presentation of various detailed elements allows the student to clarify the teacher’s expectations and understand that these distinct results are essential for evaluation. In the actions of the foreign student the *directing elements* (DE) are being transformed into *content elements* (CE) according to individual premises and are formulated in the sentences (S) of interior monologue. In case of uncertainty concerning the knowledge of Romanian, these are also accompanied by the intermediary actions in the mother tongue, *surface structures* (D1E1). The surface structure of Romanian (D1E2) is, by including D1E1, a direct translation or the results of adaptation of the foreign students to the possibilities offered by the competence of knowledge of Romanian language as a foreign language for expression. *Verification* (V1) of the own results may influence the choice and order of the content elements following the planned expression, in this regard, or the realization of the further speech. The *teacher’s verification actions* (VD1) generate, in certain cases, the following directing actions and lead to the assessment of the foreign student’s level of learning.

Thereby the final result of development of the student’s communication skills (in the synthesis explanatory text) reflects, first of all, his capacity to correctly use, in accordance with the task given, the means of the Romanian language from the semantic, grammatical and practical point of view. The foreign student shows the level of learning of the functional elements and of the rules contained in the system of Romanian language and the manner he can use them to achieve the communication task as a given text.

Knowing the rules established by means of theoretical and linguistic researches of the text, pertaining to the thematic and content structure of various text categories, as well as to the conditions of their formation, adequate to the initial concept, are the essential premises for the fundamental scientific organization of the main and introductive texts, of wording the communication tasks. As a rule, the linguistic principles of the text do not consider the methodical and pedagogical conditions which imply an interpretation oriented to a well determined goal, in order to become important for pedagogical goals.

In the process of interpreting the text, the pragmatic composition of the student is very important; it includes the functional use of linguistic resources based on action schemes. Thus, rational and fundamental methodical application of the texts requires a methodically substantiated research. It shall learn the text depending on its philological and general education, and depending

on the formation and thoroughness of the elements in accordance with the foreign students' belief and concepts about the world.

Conclusions

At the same time, the researches shall aim at developing conditions that would correspond to the logics of the teaching process and, based on this, to conclude regarding the choice, organization and adaptation of the text, the system of exercises necessary for the consolidation of the knowledge of the language and the measures of conduct with the aim to interiorize the rules and lexical, grammatical, structural and content elements, as well as communicative elements. At the same time, the general communication skills of the foreign students shall be considered, including the skills of using the Romanian language.

But, not all the linguistic principles of the text are compulsory in the same manner for the methodical work. Thus, certain phenomena require a special attention due to a high risk of interference.

Based on the integration of different ideas, there has been made only certain general conclusions regarding the structures and functions of the text and preparation of the foreign students for the work on it.

References:

1. Ionescu-Ruxăndoiu, Liliana. *Conversația (structuri și strategii)*, Universitar, 1999, 159 p.
2. Dijk, Teun, Van. *Grammaires textuelles et structures narratives*. În: C.Chabrol(ed). *Sémiotique narrative et textuelle*, Paris, Larousse, 1983, p.177-207.
3. Habermas, Jurgen. *Cunoaștere și comunicare*, București, 1983, p.91-117.
4. Гальперин И. Р. *Текст как объект лингвистического исследования*, М., 1987, 139 с.
5. Москальская О. И. *Грамматика текста*. М., 1983 с.
6. Pânzaru, Ioan. *Practici ale interpretării de text*, Polirom, 1999, 242 p.
7. Slama-Cazacu, Tatiana. *Psiholingvistica – o știință a comunicării*, București, 1999, p. 433-596; p.259-417.
8. Шамова А. Н. *Когнитивный подход к обучению лексике: моделирование и реализации*. – Нижний Новгород, 2006, 137 с.

2.2. LEGAL ASPECTS OF THE EUROPEAN INTEGRATION PROCESS

IMPLEMENTAREA ACORDULUI DE ASOCIERE REPUBLICA MOLDOVA – UNIUNEA EUROPEANĂ ÎN DOMENIUL CERCETĂRII

CZU: [327(478):061.1 EU]:001.891

DOI: 10.5281/zenodo.6992142

Svetlana SLUSARENCO¹,
Moldova State University
Veronica POZNEACOVA²,
Moldova State University

ABSTRACT. In 2014, it was signed the Association Agreement between the Republic of Moldova and the EU. It provided the set of the complex measures that should be implemented in the Higher Education field. These measures refer to the standards of education's evaluation, accreditation of educational programs, reform of the vocational and university education system, implementation of the lifelong learning concept, and implementation of international projects in education. Implementing the Association Agreement between the Republic of Moldova and the EU in education determined the adoption of several primary and secondary normative acts. We examined the National Action Plans for implementing the Association Agreement Moldova – EU in 2014-2016, 2017-2019, establishing the evolutions of the reforms in education. In this study, we aimed to determine the Association Agreement's provisions in high education, to analyze the positive obligations assumed by the Republic of Moldova, and to examine the normative provisions by which our state realized these obligations.

Key-words: EU, education system, the Association Agreement, university, reform, normative provisions.

Introducere. Acordul de Asociere cu Uniunea Europeană (în continuare AA-UE) reprezintă un tratat dintre UE, pe de o parte, și o țară nemembră a UE, pe de altă parte. AA se încheie cu scopul de a stabili un cadru larg de cooperare între ambele părți. De obicei, domeniile incluse în AA se referă la relațiile politice, comerciale, sociale, culturale și de securitate. Încheierea Acordului de Asociere de către UE are la baza art. 217 al Tratatului privind Funcționarea Uniunii Europene (în continuare, TFUE), care prevede în mod expres: “Uniunea poate încheia cu una sau mai multe țări sau organizații internaționale acorduri ce stabilesc o asociere, implicând drepturi și obligații reciproce, acțiuni comune și proceduri speciale”. (TFUE, 2012) Acordurile de asociere uneori pot fi prezentate ca Acorduri Europene, acest tip de acord este cel mai complet dintre toate actele internaționale bilaterale încheiate de Comunitatea Europeană cu state terțe. (Bărbulescu I., 2001) (Dandara L., 2019) AA RM-UE a fost semnat la 27 iunie 2014 la Bruxelles, fiind ratificat de către Parlamentul Republicii Moldova la 2 iulie 2014 și de către Parlamentul European la 13 noiembrie 2014. Acordul de Asociere a intrat în vigoare la 1 iulie 2016. Acordul de Asociere reprezintă un program de aprofundare a relațiilor bilaterale dintre Republica Moldova și Uniunea Europeană, precum și un traseu de parcurs pentru continuarea procesului de reformare atât politică, economică internă, cât și de drept. (Dandara L., 2019)

¹ Svetlana SLUSARENCO, dr., conf. univ., Faculty of Law, Moldova State University, Republic of Moldova

² Veronica POZNEACOVA, 4rd year student, Faculty of Law, Moldova State University, Republic of Moldova, veronicapozneacova@gmail.com, +37367648753, <https://orcid.org/0000-0003-0762-5049>

2. Revizuirea literaturii. În acest studiu am analizat prevederile Acordului de Asociere între Republica Moldova și UE. Am examinat critic cadrul normativ existent, adoptat cu scopul implementării practice a AA (AA, 2014), în special Planul național de acțiuni pentru implementarea Acordului de Asociere Republica Moldova – Uniunea Europeană pentru anii 2014-2016 (în continuare Planul pentru implementare AA 2014-2016), Planul național de acțiuni pentru implementarea Acordului de Asociere Republica Moldova – Uniunea Europeană în perioada 2017–2019 (în continuare Planul pentru implementare AA 2017–2019). Am analizat principalele Hotărâri ale Guvernului, regulamente și ordine adoptate de către Ministerul Educației, Culturii și Cercetării în domeniul activităților de cercetare, de dezvoltare tehnologică și demonstrative, adoptate pentru implementarea AA și reformarea structurii domeniului cercetării conform standardelor europene.

3. Metodologie. În cercetarea respectivă, am recurs la metodele fundamentale de investigație juridică, printre care metoda logică, care se bazează în linii generale pe interpretarea logică a prevederilor Acordului de Asociere între Republica Moldova și Uniunea Europeană în domeniul activităților de cercetare, de dezvoltare tehnologică și demonstrative. Am utilizat metoda comparativă în examinarea implementării AA în perioada 2014-2016 și 2017-2019. Am apelat la metoda analitică a cercetării, cu ajutorul căreia am studiat reglementări primare și secundare, adoptate pentru realizarea prevederilor AA.

4. Rezultate și discuții. Domeniul cercetării este un domeniu, care urma să fie reformat în conformitate cu prevederile AA RM-EU, fiind inclus în capitolul XXIV, care reglementează cooperarea în domeniul activităților de cercetare, de dezvoltare tehnologică și demonstrative (AA RM-EU, 2014) în art. 127-129. Mecanismul național de implementare a AA a fost stipulat în Planul național de acțiuni pentru implementarea Acordului de Asociere Republica Moldova – Uniunea Europeană pentru anii 2014-2016 (în continuare Planul pentru implementare AA 2014-2016), Planului național de acțiuni pentru implementarea Acordului de Asociere Republica Moldova–Uniunea Europeană în perioada 2017–2019 (în continuare Planul pentru implementare AA 2017–2019).

În conformitate cu prevederile art. 127 „*Părțile promovează cooperarea în toate domeniile activităților de cercetare științifică civilă, de dezvoltare tehnologică și demonstrative (CDT), în baza interesului reciproc și cu condiția ca drepturile de proprietate intelectuală să fie protejate în mod adecvat și eficace*”.(AA RM-EU, 2014) Cu scopul realizării acestei reglementări statul urma să organizeze activitățile de informare a instituțiilor din sectorul cercetare și dezvoltare privind importanța reglementării protecției drepturilor de proprietate intelectuală în cadrul proiectelor comune de cercetare. (Planul AA 2014-2016)

Art. 128 reglementează aspectele specifice a colaborării Republicii Moldova cu EU în domeniul activităților de cercetare, de dezvoltare tehnologică și demonstrative, care se axează pe următoarele sfere:

(a) Dialogul politic și schimbul de informații științifice și tehnologice.(AA RM-EU, 2014) Ca prioritate în realizarea acestei reglementări au fost stipulată facilitarea integrării Republicii Moldova în Spațiul european de cercetare (SEC), realizarea de progrese în implementarea Strategiei de cercetare-dezvoltare până în 2020, a Planului de acțiune și Strategiei inovaționale pentru perioada 2013-2020 („Inovații pentru competitivitate”), precum și a recomandărilor formulate în urma evaluării *inter pares* efectuate prin mecanismul de sprijin al politicilor din cadrul Programului Orizont 2020, adoptarea de noi modificări ale legislației în domeniul cercetării, pe baza recente evaluări a sistemului de cercetare din Republica Moldova, efectuate prin intermediul mecanismului de sprijin al politicilor și în concordanță cu noul Cod al educației, crearea de noi structuri care să îndeplinească rolul de coordonare a cercetării și inovării la nivel guvernamental, intensificarea participării Republicii Moldova la Programul Orizont 2020. (Planul AA 2017-2019)

În acest context, statul a implementat următoarele măsuri: informarea periodică a instituțiilor europene, precum și a statelor-membre ale UE despre ultimele evoluții în sfera cercetare-dezvoltare din Republica Moldova, în vederea identificării noilor posibilități de consolidare/aprofundare a

cooperării în domeniul cercetării, dezvoltării tehnologice și activităților demonstrative (Planul AA 2014-2016), aprobarea Foi Naționale de Parcurs pentru integrarea în Spațiul European de Cercetare (ERA), adoptarea hotărârii de Guvern pentru modificarea Hotărârii Guvernului nr. 920 din 7 noiembrie 2014 „Cu privire la aprobarea Strategiei de cercetare-dezvoltare a Republicii Moldova până în 2020” conform recomandărilor experților europeni prezentate în cadrul exercițiului de evaluare PSF în H2020, adoptarea proiectului de lege privind modificarea Codului cu privire la știință și inovare al Republicii Moldova nr. 259 din 15 iulie 2004 în conformitate cu recomandările experților europeni și racordarea cu Codul educației al Republicii Moldova nr. 152 din 17 iulie 2014, crearea noilor structuri abilitate cu coordonarea și administrarea domeniului științei la nivel de Guvern, informarea periodică a instituțiilor europene, precum și a statelor-membre ale UE despre ultimele evoluții în sfera de cercetare-dezvoltare din Republica Moldova, prin participarea activă a reprezentanților oficiali și experților naționali în comitetele strategice, grupurile de lucru instituite la nivel paneuropean. (Planul AA 2017-2019)

În cadrul transpunerii în legislația națională a prevederilor AA RM-UE și realizării angajamentelor asumate, au fost adoptate următoarele acte normative: Strategie de cercetare-dezvoltare a Republicii Moldova până în 2020 (Strategie 2014), Programul național în domeniile cercetării și inovării pentru anii 2020-2023 și a Planul de acțiuni privind implementarea acestuia (Programul, 2019), Foaia Națională de Parcurs pentru integrarea Republicii Moldova în Spațiul european de cercetare pe anii 2019-2021 (Hotărâre Guvernului nr. 1081, 2018) În plus, au fost introduse modificări în Codul cu privire la știință și inovare (2004) și Codul educației (2014) în conformitate cu recomandările experților europeni.

În cadrul reformării domeniului cercetării a fost creată Agenția Națională pentru Cercetare și Dezvoltare, care are ca misiune asigurarea excelenței și performanței în vederea realizării priorităților naționale în domeniile cercetării, inovării și dezvoltării. Atribuțiile agenției sunt centrate pe: implementarea politicii statului conform planurilor de acțiuni aprobate de Guvern în vederea realizării Programului național în domeniile cercetării, inovării și dezvoltării, precum și a strategiilor sectoriale; administrarea bugetului aprobat pentru finanțarea proiectelor, potrivit cadrului normativ; gestionarea fondurilor naționale în domeniul dezvoltării și fonduri din programe bilaterale și multilaterale lansate în cadrul acordurilor de cooperare cu organizații și fundații internaționale, conform actelor normative ale Guvernului; organizarea și desfășurarea concursurilor de proiecte; selectarea pentru finanțare a proiectelor prezentate la concurs, în urma evaluării efectuate de cercetători locali și/sau străini, potrivit metodologiei de finanțare a proiectelor aprobate de Guvern; organizează și asigurarea contractării proiectelor declarate câștigătoare; monitorizarea implementării proiectelor; creare, menținere și acordare accesului la baze de date în domeniile cercetării, inovării și dezvoltării, inclusiv baze de date naționale ale cercetătorilor naționali și internaționali care participă la evaluarea proiectelor, baze de date naționale cu toate componentele materiale ale infrastructurii publice din domeniile cercetării, inovării și dezvoltării și echipamentul specializat aferent; promovarea intereselor statului asupra obiectelor proprietății intelectuale rezultate în cadrul proiectelor selectate pentru finanțare; organizarea de expoziții, seminare, workshopuri și mese rotunde în scopul promovării realizărilor din sfera cercetării, inovării și dezvoltării; oferirea asistenței comunității științifice, promovarea cooperării în domeniile cercetării, inovării și dezvoltării la nivel național și internațional și desfășoară activități aferente acestora. (Hotărâre 196, 2018)

(b) Facilitarea accesului corespunzător la programele respective ale părților. (AA RM-EU, 2014) Ca prioritate în realizarea acestui angajament au fost stipulată intensificarea participării Republicii Moldova la Programul Orizont 2020 (Planul AA 2017-2019). Statul urma să implementeze următoarele măsuri: consolidarea Comitetului Național „Orizont 2020” în vederea coordonării activităților autorităților publice centrale/membre ale Comitetului în procesul de integrare în Spațiul de Cercetare European (ERA), implementarea prevederilor Acordului de Asociere a Republicii Moldova la Programul dintre Republica Moldova și Uniunea Europeană cu

privire la participarea Republicii Moldova în cadrul programului-cadru al Uniunii Europene pentru cercetare și dezvoltare (2014-2020) „Orizont 2020”, instituirea Comitetului comun de cercetare și inovare Republica Moldova – UE „Orizont 2020” pentru asigurarea revizuirii și evaluării implementării Acordului de Asociere a Republicii Moldova la Programul dintre Republica Moldova și Uniunea Europeană cu privire la participarea Republicii Moldova în cadrul programului-cadru al Uniunii Europene pentru cercetare și dezvoltare (2014-2020) „Orizont 2020”, implementarea Planului de acțiuni privind participarea Republicii Moldova la Programul „Orizont 2020” pentru stimularea implicării entităților naționale. (Planul AA 2014-2016)

În anii 2014-2020 a fost cu succes implementat programul Orizont 2020, cel mai amplu program de Cercetare și Inovare derulat vreodată de Uniunea Europeană. Programul a oferit o finanțare de 80 de miliarde de euro pe durata a 7 ani (2014-2020), pe lângă investițiile private pe care această finanțare le-a atras, fiind efectuate mai multe inovații capitale, descoperiri și premiere mondiale, aducând ideile mărețe din laboratoare pe piață. Orizont 2020 este instrumental financiar de implementare a inițiativei emblematice Europa 2020 „O Uniune a Inovării”, ce vizează asigurarea competitivității globale în Europa. Îmbinând cercetarea și inovarea, Orizont 2020 a contribuit la stimularea creșterii economice și crearea de locuri de muncă, punând accentul pe excelența științifică, pe poziția de lider în sectorul industrial și pe provocări societale, cu scopul de a asigura capacitatea Europei de a produce știință de clasă mondială, de a elimina barierele din calea inovării și de a facilita colaborarea sectoarelor public și privat pentru furnizarea de soluții inovative. Începând cu anul 2014, Republica Moldova a devenit țară asociată la program, beneficiind de aceleași drepturi de participare ca și țările din Uniunea Europeană. (Programul Orizont 2020)

Implementarea programului Orizont 2020 deschide oportunități pentru Moldova în colaborarea cu comunitatea științifică din statele Europene pentru dezvoltarea cercetării și inovării. Prin colaborarea în domeniul cercetării și inovării, Orizont 2020 ajută la atingerea acestui scop punând accent pe dezvoltarea științei la un înalt nivel, poziția de lider în sectorul industrial și abordarea provocărilor societale. Conform Acordului, dezvoltarea cercetării și inovația este susținută la nivel instituțional printr-un mecanism de sprijin axat pe gestionarea cercetării și inovație. Activitatea Agenției Naționale pentru Cercetare și Dezvoltare este axată pe promovare oportunitățile Orizont 2020 și creșterea participării comunității științifice la Programul Orizont 2020. (HORIZON 2020)

În perioada de 5 ani, 880 de cercetători au participat la programul Orizont 2020, au fost semnate 44 de granturi și au fost acordate 5.908, 23 mln EUR. Instituțiile moldovenești sunt mai active în *Acțiuni de coordonare și sprijin* (43,41%), *Acțiuni de Cercetare și Inovare efectuate de către grupul de experți în știință* (RISE) (24,2%) *Activități de cercetare și inovare* (19,7%). Susținerea UE a fost acordată organizațiilor de cercetare (38,6%), instituțiilor de învățământ (23,9), sectorului privat de profit (12,1%) și sectorul public (3%). (HORIZON 2020)

În cadrul programului a fost efectuată Evaluarea *inter pares* a sistemului de Cercetare și inovare al Republicii Moldova, în care sunt prezentate recomandări de ce urmează să fie implementate de către Republica Moldova în domeniul cercetării: încorporarea politica de cercetare și inovare (C&I) în strategia generală de politică economică a țării, îmbunătățirea guvernantei sistemului național de cercetare și inovare, prin consolidarea responsabilității politice pentru cercetare și inovare cu o responsabilitate ministerială dedicată, crearea agenției independente, transparente și responsabile pentru implementarea activităților de cercetare și inovare, asigurarea capacității publice de cercetare și inovare a Republicii Moldova, revizuirea condițiilor-cadru pentru inovare, prin punerea în aplicare a unui set coerent de măsuri de politici publice. (Evaluare, 2018)

(c) Creșterea capacității de cercetare și participarea entităților de cercetare ale Republicii Moldova la programele-cadru de cercetare ale UE. (AA RM-EU, 2014) Ca prioritate a fost stipulată sporirea participării Republicii Moldova la Programul „Orizont 2020” (Planul AA 2014-2016) prin asigurarea funcționalității platformei instituționale pentru valorificarea statutului de țară asociată la

Programul „Orizont 2020” prin intermediul instrumentelor existente, și anume: a) susținerea rețelei punctelor naționale, regionale și locale de contact; b) asigurarea participării reprezentanților oficiali ai comunității științifice și a experților naționali la comitetele de Program „Orizont 2020”; c) susținerea activității Oficiului Republicii Moldova pentru Știință și Tehnologie pe lângă Uniunea Europeană (MOST); d) implementarea și popularizarea Programului EURAXESS și extinderea serviciilor sale în regiunile țării; e) implementarea principiilor Cartei europene a cercetătorilor și Codului de conduită pentru recrutarea cercetătorilor în instituțiile din domeniul cercetare-dezvoltare; organizarea evenimentelor de informare, instruire și promovare a Programului-cadru al Uniunii Europene cercetare și dezvoltare „Orizont 2020” (Planul AA 2014-2016).

În cadrul realizării angajamentelor asumate, a fost adoptat Regulamentul cu privire la activitatea entităților naționale în Programul cadru de Cercetare și Inovare al Uniunii Europene „Orizont 2020” (Regulament entități naționale), care stabilește principiile generale de activitate ale Punctelor Naționale de Contact, Reprezentanților oficiali, Experților naționali în Comitetele de Program și a Coordonatorului Rețelei Punctelor Naționale de Contact din Programul cadru de Cercetare și Inovare al Uniunii Europene Orizont 2020, desfășurate în beneficiul Agenției Naționale pentru Cercetare și Dezvoltare. Au fost introduse mai multe entități, care fac parte din platformă instituțională de cercetare, și anume: *Punct Național de Contact* (în continuare - NCP) – unitate structurală din Agenție, ocupată de o persoană fizică, în bază de concurs cu semnarea unui Contract pentru prestarea serviciilor de cercetare-dezvoltare, sarcina căreia este furnizarea de servicii de asistență tematică comunității științifice privind participarea și promovarea acestora în Programul Cadru pentru Cercetare și Inovare al Uniunii Europene – Orizont 2020, precum și comunicarea cu serviciile Comisiei Europene; *Rețeaua Punctelor Naționale de Contact* (în continuare - Rețeaua NCP) – principala structură specializată din Agenție, creată pentru coordonarea activităților NCP-ilor, menținerea conexiunii dintre Comisia Europeană și NCP, inclusiv prin baze de date de acces, și oferirea operativă a informațiilor practice și asistenței oricărui subiect național interesat, cu privire la aspectele legate de participare la Programul Orizont 2020; *Reprezentant oficial (delegat) și Expert național în Comitete de Program* – persoană fizică desemnată în bază de concurs și contractată de Agenție pentru prestarea serviciilor de asistență și promovare a Programului Orizont 2020 cu privire la toate sectoarele și temele Programului. (Regulament entități naționale)

Unul dintre punctele cheie în implementarea AA RM-UE în domeniul cercetării este susținerea activității Oficiului Republicii Moldova pentru Știință și Tehnologie pe lângă Uniunea Europeană. MOST a fost creat în conformitate cu prevederile Hotărârii Guvernului Republicii Moldova nr.790 din 22 octombrie 2012 „Cu privire la instituirea Oficiului Republicii Moldova pentru Știință și Tehnologie pe lângă Uniunea Europeană” în vederea asigurării implementării plene a statutului Republicii Moldova în calitate de țară asociată la PC7 (Memorandumului de Înțelegere între Uniunea Europeană și Republica Moldova privind asocierea Republicii Moldova la Programul Cadru 7 al Comunității Europene pentru cercetare, dezvoltare tehnologică și activități demonstrative (2007-2013). MOST își propune să acționeze în calitate de interfață între comunitatea științifico-inovațională din Republica Moldova actorii Spațiului European de Cercetare prin promovarea participării cercetătorilor, organizațiilor din sfera științei și inovării, întreprinderilor mici și mijlocii și organizațiilor din sectorul asociativ la programele de cercetare-inovare ale Uniunii Europene; creșterea vizibilității potențialului științific și tehnologic din Republica Moldova în spațiul european de cercetare, inclusiv în relațiile cu instituțiile europene; informarea permanentă, prin intermediul rețelei Punctelor Naționale de Contact, a actorilor naționali relevanți, dar și a factorilor decidenți din Republica Moldova, privind oportunitățile de participare în cadrul programelor de cercetare - inovare ale Uniunii Europene, precum și ultimele evoluții înregistrate în politica UE privind spațiul european de cercetare. (MOST) În acest context, remarcăm faptul că susținerea MOST este efectuată în special de către Agenția Națională pentru Cercetare și Dezvoltare

în special prin implementarea politicii naționale de cercetare, inovare și dezvoltare și coordonarea activității Agenției cu MOST.

Extinderea serviciilor Programului EURAXESS în toate regiunile țării s-a manifestat prin fondarea unei rețele cu centre științifice și oficii teritoriale. Centrele EURAXESS au fost amplasate în dependența de zone geografice, după cum urmează: a) Nord Centrul de servicii EURAXESS în Universitatea de Stat Alecu Russo Bălți; b) Centru Centrul de servicii EURAXESS în Academia de Științe a Moldovei; c) Sud Centrul de servicii EURAXESS în Universitatea de Stat din Comrat. (Welcome to EURAXESS in Moldova) În plus, a fost creată o rețea din 25 de puncte de contact locale amplasate în universități și centre de cercetare în toate regiunile țării.

(d) Promovarea proiectelor comune de cercetare în toate domeniile CDT (AA RM-UE 2014) prin diseminarea oportunităților de participare la apelurile de concurs pentru proiecte de cercetare prin intermediul paginii web: www.asm.md, www.cpi.asm.md, www.international.asm.md, www.h2020.md și altor surse de informare (zile de informare, seminare practice, consultații, materiale de promovare etc.) (Planul AA 2014-2016), participarea comunității științifice în proiectele bilaterale și paneuropene, inclusiv din cadrul Inițiativei Comune de Program, COFUND, ERANETS, INCONET, JRC etc. (Planul AA 2017-2019)

Proiectul COFUND oferă finanțare pentru programele regionale, naționale și internaționale axate pe formarea profesională și dezvoltarea carierei prin mecanisme de cofinanțare. Proiectul dezvoltă cele mai bune practici ale MSCA, promovând standarde înalte și condiții excelente de muncă. COFUND promovează învățământul durabil, mobilități internaționale, abordarea interdisciplinară și intersectorială. În cadrul proiectului pot participa persoane juridice dintr-un stat membru al UE sau într-o țară asociată Horizon Europe. COFUND colaborează cu următoarele organizații: structuri de stat, autoritățile regionale, agenții de finanțare, universități, organizații de cercetare, întreprinderi. Proiectul COFUND finanțează programe de doctorat, oferind doctoranzilor posibilitate să-și dezvolte și să-și extindă abilitățile și competențele și programe postdoctorale ca cursuri individuale de cercetare avansată, oferind burse de carieră pentru cercetătorii.(COFUND)

Un alt program finanțat de UE este programul ERA-NET destinat sprijinirii parteneriatelor public-public, a inițiativelor comune de programe între statele membre, în pregătirea acestor programe, crearea rețelelor, dezvoltarea, implementarea și coordonarea activităților comune, precum și completarea de către sindicate a unei licitații internaționale de propuneri. Astfel, ERA-NET se concentrează pe trecerea de la finanțarea rețelelor la finanțarea suplimentară a cererilor comune individuale în domeniul cercetării și inovării transnaționale de o importanță majoră europeană și relevanță pentru Orizont 2020. Aceasta vizează creșterea semnificativă a ponderii fondurilor pe care statele membre le alocă pentru domeniile cercetării și inovării axate pe soluționarea problemelor complexe. Participarea la ERA-NET permite unei țări/ regiuni să își conecteze programul de cercetare cu programele altor state și să participe la activități comune, în special prin finanțarea proiectelor de cercetare transnațională. Punerea în aplicare a programelor transnaționale de cercetare bazate pe un proces internațional de evaluare inter pares ar trebui să contribuie la îmbunătățirea calității cercetării, la creșterea nivelului de finanțare pentru atingerea obiectivelor pe care niciun stat membru nu le poate implementa singur.(ERA-NETs)

Remarcăm că promovarea proiectelor implementate de către UE în domeniul cercetării se axează în special pe antrenarea cercetătorilor din diferite state, în general, și din Republica Moldova, în particular, în proiecte de cercetare finanțate în cadrul proiectelor UE, care urmărește ca scop dezvoltarea multilaterală a științei și inovației.

(e) Desfășurarea unor activități de formare și a unor programe de mobilitate pentru oameni de știință, cercetători și pentru alte categorii de personal din domeniul cercetării implicat în activități CDT din cele două părți (AA RM-UE 2014) prin instruirea entităților naționale privind oportunitățile oferite de programele Orizont 2020, TAIEX, Cooperarea europeană în domeniul

științei și tehnologiei (COST) etc., prin organizarea zilelor de informare și a seminarelor practice de elaborare a proiectelor la programele menționate, precum și plasarea pe paginile web a informației corespunzătoare (Planul AA 2014-2016).

Referindu-ne la implementarea programei TAIEX, aceasta reprezintă un instrument de asistență tehnică și schimb de informații al Comisiei Europene. TAIEX oferă sprijinul administrațiilor publice în ceea ce privește apropierea, aplicarea și asigurarea respectării legislației UE, precum și facilitarea schimbului de bune practici ale UE. În mare parte programul este orientat spre oferirea expertizei individuale adecvate pentru a rezolva problemele existente prin: organizarea de seminare în cadrul cărora experți din statele membre ale UE prezintă funcționarilor statali domenii specifice ale legislației UE; organizarea misiunilor de experți din statele membre ale UE, care oferă administrației consiliere detaliată cu privire la transferul, punerea în aplicare sau asigurarea respectării legislației UE; organizarea vizitelor de studiu în care participă un grup din trei practicieni din administrația statului, care vizitează un stat membru al UE. (What is TAIEX?)

(f) Facilitarea, în cadrul legislației aplicabile, a liberei circulații a lucrătorilor din domeniul cercetării care participă la activitățile reglementate de Acordul RM-UE, precum și facilitarea circulației transfrontaliere a mărfurilor destinate acestor activități. (AA RM-UE 2014) Ca prioritate a fost stipulată sporirea participării Republicii Moldova în acțiunile Programului „Marie Skłodowska-Curie” prin menținerea platformei naționale EURAXESS și promovarea sistemului de cercetare-inovare din Republica Moldova în calitate de mediu de activitate pentru cercetătorii străini, implementarea principiilor Cartei europene a cercetătorilor și Codului de conduită pentru recrutarea cercetătorilor pentru obținerea recunoașterii excelenței în cercetare a instituțiilor din domeniul cercetării-dezvoltării din Republica Moldova la nivel european, promovarea oportunităților oferite de Programul „Marie Skłodowska Curie”, de Consiliul European de Cercetare (ERC), implicarea diasporei științifice a Republicii Moldova în proiectele de cercetare-dezvoltare din țara de origine prin susținerea mobilității circulare (Planul AA 2014-2016), implementarea și popularizarea Programului EURAXESS și extinderea serviciilor sale în regiunile țării, implementarea principiilor Cartei europene a cercetătorilor și Codului de conduită pentru recrutarea cercetătorilor pentru obținerea recunoașterii excelenței în cercetare a instituțiilor din domeniul cercetării-dezvoltării din Republica Moldova la nivel european, promovarea oportunităților oferite de Programul „Marie Skłodowska Curie” și de Consiliul European de Cercetare (ERC), implicarea diasporei științifice a Republicii Moldova în proiectele și activitățile de cercetare-dezvoltare din țara de origine prin susținerea mobilității circulare. (Planul AA 2017-2019)

(g) Alte forme de cooperare în materie de CDT (inclusiv prin abordări și inițiative regionale), în baza acordului comun al părților (AA RM-UE 2014) prin promovarea participării comunității științifice din Republica Moldova la Programul Transnațional al UE „Dunărea 2014-2020”; promovarea participării comunității științifice din Republica Moldova la programele bilaterale și multilaterale de cooperare cu instituțiile similare din România, Ucraina, Rusia, Germania, Italia, Franța, Belarus, Estonia etc. (Planul AA 2014-2016)

În conformitate cu prevederile pct. 129 din AA RM-UE 2014 *“În desfășurarea activităților de cooperare în materie de CDT, ar trebui căutate sinergii cu activitățile finanțate de către Centrul pentru Știință și Tehnologie (STCU) și cu alte activități desfășurate în cadrul cooperării financiare între UE și Republica Moldova”*. (AA RM-UE 2014) Guvernul a determinat ca prioritate în realizarea acestui angajament integrarea Agendei politicii privind știința deschisă (Planul AA 2017-2019). Ca măsuri pentru realizarea acestui angajament au fost stipulate: organizarea concursurilor comune de granturi în baza Acordului de colaborare dintre Academia de Științe a Moldovei și Centrul Științifico-Tehnologic din Ucraina (Planul AA 2014-2016); organizarea concursurilor comune de granturi în baza Acordului de colaborare dintre Academia de Științe a Moldovei și Centrul Științifico-Tehnologic din Ucraina, Proiectul hotărârii de Guvern pentru aprobarea

Strategiei Naționale privind Știința Deschisă și a planului de acțiuni aferent, Foia de Parcurș privind Specializarea Inteligentă în Republica Moldova. (Planul AA 2017-2019)

Concluzii

În conformitate cu prevederile Acordului de Asociere Republica Moldova – Uniunea Europeană, statul nostru urma să implementeze mai multe măsuri pentru reformarea domeniului cercetării, inovației și tehnologiilor cu scopul racordării științei la nivelul UE. Republica Moldova a implementat mai multe măsuri legislative și administrative îndreptate spre transpunerea în practică a prevederilor AA RM-UE. În plus, Uniunea Europeană a implementat mai multe proiecte internaționale, în cadrul cărora au fost finanțate proiecte de cercetare din diferite domenii-cheie pentru UE, în general, și Republica Moldova, în particular. Cu ajutorul UE, mai mulți cercetători din Republica Moldova au primit realiza proiecte de cercetare finanțate de către UE. Pornind de la cele expuse mai sus, putem concluziona că Republica Moldova a implementat cu succes prevederile AA RM-UE în domeniul cercetării și inovării.

Bibliografie:

1. Acord de Asociere între Uniunea Europeană și Comunitatea Europeană a Energiei Atomice și statele membre ale acestora, pe de o parte, și Republica Moldova, pe de altă parte L 260/4 Jurnalul Oficial al Uniunii Europene 30.8.2014. Online: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:22014A0830\(01\)&from=RO](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:22014A0830(01)&from=RO)
2. Bărbulescu I. De la Comunitățile Europene la Uniunea Europeană, București, Editura Arc, 2001, p. 75.
3. Cod Nr. 152 din 17-07-2014 Codul Educației al Republicii Moldova Publicat : 24-10-2014 în Monitorul Oficial Nr. 319-324 art. 634 *Modificat LP46 din 10.03.22, MO80-87/25.03.22 art.130; în vigoare 25.04.22* Online: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=130514&lang=ro#
4. Cod Nr. 259 din 15-07-2004 Codul cu Privire la Știință și Inovare al Republicii Moldova* Publicat : 30-07-2004 în Monitorul Oficial Nr. 125-129 art. 663 *Modificat LP271 din 23.11.18, MO441-447/30.11.18 art.717; în vigoare 01.12.18* Online: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=110232&lang=ro#
5. COFUND Marie Skłodowska-Curie Actions Developing talents, advancing research Online: <https://marie-skłodowska-curie-actions.ec.europa.eu/actions/cofund>
6. DANDARA, Liliana. Acordul de asociere Republica Moldova - Uniunea Europeană în șirul tratatelor și acordurilor europene. In: *Perspectivile și Problemele Integrării în Spațiul European al Cercetării și Educației*. Vol.6, Partea 1, 6 iunie 2019, Cahul. Cahul, Republica Moldova: Universitatea de Stat „Bogdan Petriceicu Hasdeu” din Cahul, 2019, pp. 94-99. https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/94-99_8.pdf
7. ERA-NETs Online: https://ec.europa.eu/research/participants/docs/h2020-funding-guide/cross-cutting-issues/era-net_en.htm
8. HORIZON 2020 Success Stories of Moldova Online: [https://ancd.gov.md/sites/default/files/-document/attachments/Istorie%20de%20succes%20in%20programul%20EU%20H2020%20\(2014-2018\)%20\(1\).pdf](https://ancd.gov.md/sites/default/files/-document/attachments/Istorie%20de%20succes%20in%20programul%20EU%20H2020%20(2014-2018)%20(1).pdf)
9. Hotărâre Nr. 1081 din 08-11-2018 cu privire la aprobarea Foi naționale de parcurs pentru integrarea Republicii Moldova în Spațiul european de cercetare pe anii 2019-2021 și a Planului de acțiuni privind implementarea acestuia Publicat : 11-01-2019 în Monitorul Oficial Nr. 6-12 art. 02 Online: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=111352&lang=ro
10. Hotărâre Nr. 196 din 28-02-2018 cu privire la organizarea și funcționarea Agenției Naționale pentru Cercetare și Dezvoltare Publicat: 02-03-2018 în Monitorul Oficial Nr. 68-76 art. 227 *Modificat HG559 din 19.11.19, MO352-359/29.11.19 art.864; în vigoare 29.12.19* Online: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=119172&lang=ro#
11. Hotărâre Nr. 381 din 01-08-2019 cu privire la aprobarea Programului național în domeniile cercetării și inovării pentru anii 2020-2023 și a Planului de acțiuni privind implementarea acestuia Publicat : 16-08-2019 în Monitorul Oficial Nr. 256-259 art. 506 *Modificat HG832 din 18.11.20, MO304-312/20.11.20 art.978; în vigoare 20.11.20* Online: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=124073&lang=ro#

12. Hotărîre de Guvern Nr. 920 din 07.11.2014 cu privire la aprobarea Strategiei de cercetare-dezvoltare a Republicii Moldova pînă în 2020 Publicat : 26.12.2014 în Monitorul Oficial Nr. 386-396 art Nr : 1099 Online: https://ancd.gov.md/sites/default/files/document/attachments/strategie.rom_.pdf
13. MOST Online: <https://www.h2020.md/ro/most-ro>
14. Planul național de acțiuni pentru implementarea Acordului de Asociere Republica Moldova – Uniunea Europeană pentru anii 2014-2016
15. Planului național de acțiuni pentru implementarea Acordului de Asociere Republica Moldova – Uniunea Europeană în perioada 2017–2019
16. Programul Orizont 2020, 2016 Online: <https://odimm.md/ro/femeiinafaceri/171-programul-orizont-2020.html>
17. Regulament cu privire la activitatea entităților naționale în Programul cadru de Cercetare și Inovare al Uniunii Europene ”Orizont 2020” Online: https://ancd.gov.md/sites/default/files/document/attachments/Regulament%20NCP_RO_EN.pdf
18. Román ARJONA, Stéphane VANKALCK, Diana SENCZYSZYN, *Peer Review: Evaluare inter pares a sistemului de Cercetare și inovare al Republicii Moldova* 2018 ISBN 978-92-79-87970-8 Online: https://ec.europa.eu/research-and-innovation/sites/default/files/rio/report/PR%2520Moldova_Executive%2520Summary%2520MD.pdf
19. Welcome to EURAXESS in Moldova Online: <https://www.euraxess-eu.md/>
20. What is TAIEX? Online: https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/funding-and-technical-assistance/taix_en
21. Tratatul privind Funcționarea Uniunii Europene (Versiune Consolidată) Jurnalul Oficial al Uniunii Europene C 326/49 din 26.10.2012 Online: https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:2b-f140bf-a3f8-4ab2-b506-fd71826e6da6.0001.02/DOC_2&format=PDF

IMPORTANȚA ASIGURĂRII DREPTULUI LA EDUCAȚIE PENTRU PERSOANELE CU DIZABILITĂȚI ÎN CONTEXTUL INTEGRĂRII EUROPENE

CZU: [342.733:364.26]:327:061.1 EU

DOI: 10.5281/zenodo.6992236

Gheorghe BOSII¹,
Universitatea de Stat din Moldova

ABSTRACT: Dreptul la educație reprezintă oportunitatea unei persoane de a acumula o totalitate de informații, de a deprinde anumite abilități, care facilitează realizarea tuturor drepturilor fundamentale. O persoană instruită și educată reprezintă garanția existenței statului de drept, posibilitatea existenței unei societăți pașnice, unde valorile și demnitatea umană sunt apreciate și apărate la justa valoare. Pentru persoanele cu dizabilități, educația reprezintă posibilitatea incluziunii, posibilitatea eliminării discriminării și posibilitatea dezvoltării potențialului propriu.

Cuvinte cheie: *dizabilitate, integrare, incluziunea, adaptare, drepturi*

SUMMARY. The right to education is the opportunity of a person to accumulate a totality of information, to learn certain skills, which facilitates the realization of all fundamental rights. An educated and educated person is the guarantee of the rule of law, the possibility of a peaceful society, where values and human dignity are valued and defended at fair value. For people with disabilities, education represents the possibility of inclusion, the possibility of eliminating discrimination and the possibility of developing one's own potential.

Key words: *disability, integration, inclusion, adaptation, rights*

Introducere. Dreptul la educație reprezintă un drept social, care este studiat din antichitate până în prezent. Educația unei persoane reprezintă acel fundament care determină o persoană ca purtător de valori și comportamente. Educația a început a fi apreciată în special odată cu dezvoltarea societății umane și i se acordă o importanță deosebită, reieșind din necesitățile societății. Astfel o educație calitativă contribuie la realizarea potențialului fiecărei persoane. Asigurarea unei educații calitative permite realizarea efectivă a dreptului la muncă, implicit la posibilitatea unei persoane de a avea o viață calitativă și de ce nu o viață lipsită de riscuri atât sociale, cât și profesionale. În fine o persoană bine educată reprezintă baza unei societăți pașnice și armonioase, în care democrația, pluralitatea de opinii și umanismul sunt temeliile de bază. Aceste obiective sunt prevăzute și în articolul 5 din Codul educației Republicii Moldova, care stabilește drept misiune a educației satisfacerea cerințelor educaționale ale indivizilor din societate, dezvoltarea potențialului uman, asigurarea bunăstării poporului, precum și promovarea dialogului intercultural, a nediscriminării și a incluziunii sociale. (Codul Educației Republicii Moldova, Legea nr. 152 din 17.07.2014)

1. Importanța Dreptului la Educație pentru persoanele cu dizabilități. Educația pentru persoanele cu dizabilități reprezintă una din condițiile incluziunii sociale. Accesul la educație, formele educației, modalitățile de accesare a educației, dar mai ales garanțiile asigurării educației reprezintă pentru persoanele cu dizabilități garanția realizării tuturor celorlalte drepturi. Fără acces la instituții educaționale sau la programe educaționale de diferit spectru, persoanele cu dizabilități se vor simți segregate și nu își vor putea realiza întregul potențial de care dispun sau care ar putea fi

¹ **Gheorghe BOSII**, Doctorand, Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea de Drept, Chișinău, Republica Moldova, e-mail: gheorghe.bosii@gmail.com

dezvoltat. Pentru societatea contemporană este importantă oferirea posibilității realizării dreptului la educație persoanelor cu dizabilități din câteva motive:

a. În primul rând educația nu reprezintă un lux, un moft sau un privilegiu. În prezent toți membrii comunității sunt încadrați în procesul educațional, fără nici o discriminare. Persoanele cu dizabilități nu sunt o excepție de la această regulă, or dizabilitatea, potrivit reglementărilor oferite de Convenția privind drepturile persoanelor cu dizabilități, este un concept în evoluție și care reprezintă o interacțiune dintre persoanele cu deficiențe fizice, intelectuale permanente, care în interacțiune cu barierele care țin de atitudine sau din mediul înconjurător, împiedică participarea lor deplină și eficientă la viața socială în condiții de egalitate cu ceilalți. Din aceste considerente excluderea barierelor existente contribuie la incluziunea în mediul educațional al persoanelor cu dizabilități.

b. În al doilea rând, asigurarea egalității în drepturi a persoanelor cu dizabilități cu ceilalți membri ai societății, pornește de la premisa unui mediu educațional incluziv, oferirea programelor educaționale în comunitate. Acest fapt pe de o parte constituie fundamentul evitării segregării, iar pe de altă parte contribuie la educarea comunității în ceea ce privește respectarea demnității persoanelor cu dizabilități, combaterea stereotipurilor legate de persoanele cu dizabilități.

2. Conceptul de educație incluzivă.

Mediul educațional a evoluat împreună cu societatea umană. În antichitate beneficiarii ai unui sistem educațional erau doar reprezentanții claselor conducătoare. Un mediu educațional care include toți membrii societății a apărut odată cu revoluțiile burgheze. Din acest moment tot mai multe persoane au început să fie cuprinși de sistemul educațional. Importanța acestei abordări pornea de la necesitatea dezvoltării economice și solicitarea unor persoane instruite în diverse domenii de dezvoltare economică. În țările române, la 05 decembrie 1864 Alexandru Ioan Cuza a introdus învățământul general și gratuit în România, fiind printre primele țări din Europa care a introdus acest avantaj. (Mihaela STOICA, Ziua în care A.I.Cuza a introdus învățământul obligatoriu și gratuit. Ce păteau părinții care nu se supuneau legii, 2021)

În ceea ce privește abordarea sistemului educațional pentru copiii cu dizabilități, în comunitatea internațională există trei tipuri de abordări – excluderea, segregarea și incluziunea (Тематическое исследование по вопросу о праве инвалидов на образование Доклад Управления Верховного комиссара Организации Объединенных Наций по правам человека, 18.12.2013).

1. Excluderea presupune interzicerea pentru persoanele cu dizabilități de a fi incluse în mediul educațional în baza faptului că persoana are o afecțiune medicală de lungă durată. În acest caz persoanele cu dizabilități sunt beneficiare ale sistemului de protecție socială sau medicală, fără a beneficia de programe educaționale.

2. Segregarea, presupune crearea de instituții educaționale specializate, în care persoane cu dizabilități de diferit spectru sunt incluse, în dependență de tipul afecțiunii medicale care o prezintă – locomotorii, senzoriale, intelectuale.

3. Incluziunea presupune încadrarea persoanelor cu dizabilități în școlile generale. În acest caz atât sistemul educațional, mediul înconjurător și programele educaționale sunt adaptate necesităților individuale a fiecărei persoane cu dizabilități.

4. Republica Moldova a ales calea mediului educațional incluziv. În anul 2011, Guvernul a ales calea edificării unui mediu educațional incluziv, care include copiii cu dizabilități în mediul educațional general. În această ordine de idei la data de 11.07.2011 a fost adoptat prin Hotărârea de Guvern nr. 523 Programul de dezvoltare a educației incluzive pentru anii 2011-2020. (Hotărârea Guvernului Nr. 523 din 11-07-2011 cu privire la aprobarea Programului de dezvoltare a educației incluzive în Republica Moldova pentru anii 2011-2020).

Prin acest document de politici au fost trasate principalele provocări pe care o include educația incluzivă și principalele acțiuni menite de a implementa un mediu educațional incluziv, care ar include copiii cu dizabilități în mediul educațional general.

Beneficiile educației incluzive urmează a include încadrarea persoanelor cu dizabilități în mediu educațional general, pornind de la grădiniță, școală, învățământ liceal, finisînd cu învățământul profesional și cel superior.

Educația incluzivă presupune crearea unui mediu educațional incluziv ce presupune o infrastructură accesibilă, programe educaționale adaptate cerințelor individuale, oferirea cadrelor educaționale de sprijin și a suportului individual, menit de a facilita însușirea cunoștințelor și formarea unor personalități autonome. Pentru obținerea unor rezultate pozitive în acest domeniu urmează a fi întreprinși următorii pași:

1. Adaptarea infrastructurii publice, ținând cont de necesitățile individuale ale persoanelor cu dizabilități – căi pietonale, transport public și clădiri ale instituțiilor educaționale accesibile.

2. Adaptarea programelor educaționale conform particularităților individuale ale persoanelor cu dizabilități. Un rol important în acest proces revine evaluării psiho-pedagogice a copiilor cu dizabilități, fiind adaptat un program educațional individualizat.

3. În fine pentru incluziunea educațională eficientă este importantă oferirea suportului necesar, adaptat particularităților individuale – cadru didactic de sprijin, interpreți în limbajul semnelor pentru persoane cu dizabilitate auditivă, sau oferirea tehnologiilor digitale pentru persoanele cu dizabilitate de vedere.

Reieșind din aceste teze sunt relevante concluziile oferite de Comitetul ONU pentru Drepturile Persoanelor cu Dizabilități în Comentariul nr. 4 privind educația incluzivă (Замечание общего порядка № 4 Комитета ООН по правам инвалидов (2016)б от 25.11.2016 о праве на инклюзивное образование):

1. Educația incluzivă reprezintă un drept fundamental al persoanelor cu dizabilități. Dreptul la educație aparține copilului și nu părintelui, iar responsabilitățile părintelui se subordonează drepturilor copilului.

2. Educația incluzivă este un principiu, potrivit căruia este apreciată bunăstarea persoanelor integrate în mediu educațional, este respectată demnitatea și autonomia individuală și sunt respectate necesitățile individuale și aportul în societate.

3. Educația incluzivă reprezintă un mijloc de realizare a altor drepturi. În special cu ajutorul unei educații incluzive persoana cu dizabilități poate depăși sărăcia, își poate realiza potențialul și poate pe deplin fi inclus în viața comunității.

Principalele elemente ale educației incluzive, definite de experții ONU (Comentariul nr. 4 al CRPD, pag. 4) sunt:

- a) Abordarea generalizată. Autoritățile publice urmează să asigure resurse suficiente pentru dezvoltarea educației incluzive și consolidarea acestor modificări în cultura instituțională, politică și practică;

- b) Mediu educațional comun. Atitudinea autorităților instituțiilor educaționale au o importanță primordială pentru consolidarea educației incluzive. E importantă implementarea mediului educațional incluziv prin sporirea unor relații corecte în mediul educațional, instruirea cadrelor didactice, diverse activități cu părinții, și implicarea comunității în acest proces;

- c) Abordare bazată pe particularitățile fiecărei persoane. Educația incluzivă presupune acordarea suportului necesar, asigurarea acomodării rezonabile, pentru ca persoanele cu dizabilități să-și poată realiza potențialul. În mediul incluziv, sistemul educațional este centrată pe persoană și nu invers;

- d) Suport pentru profesori, educatori. Formarea profesională a cadrelor didactice va contribui la crearea unui mediu educațional favorabil;

- e) Mediu educațional accesibil. Instituții educaționale accesibile, atitudinea lipsită de prejudecăți a cadrelor didactice și a colegilor din instituțiile educaționale, constituie o premisă de asigurare a incluziunii și contribuie la sporirea încrederii copiilor cu dizabilități.

Educația incluzivă presupune combaterea discriminării persoanelor cu dizabilități și oferirea posibilităților egale. În acest sens, orice acțiune, practică sau normă care îngreuează accesul persoanelor cu dizabilități la procesele educaționale, urmează a fi combătute.

Dreptul la egalitate presupune eliminarea barierelor fizice, care împiedică în primul rând persoanele cu dizabilități să aibă acces în instituțiile educaționale.

Nediscriminarea presupune și adaptarea rezonabilă a mediului de învățământ la necesitățile particulare ale persoanei cu dizabilități.

De asemenea este importantă și eliminarea normelor discriminatorii, care împiedică copiii cu dizabilități să beneficieze de oportunități egale. Un rol important în Republica Moldova în eliminarea discriminării îl are Consiliul pentru Prevenirea și Eliminarea Discriminării și Asigurarea Egalității. În scurtă perioadă de activitate a acestei instituții au fost emise decizii prin care s-a constatat discriminarea în domeniul accesului la educație a persoanelor cu dizabilități. Astfel într-o decizie din anul 2014 (Decizia CPEDAE din 18 octombrie 2019 cauza nr. 147/19) Consiliul a decis că există discriminare indirectă pentru copiii cu dizabilitate de auz, care nu pot urma cursurile de limbă străină în școlile speciale, după clasa a v-a. În aceeași cauză, Consiliul de Egalitate, a decis că nu există reglementări ce ar permite copiilor cu dizabilitate de auz să le fie acomodat procesul de susținere a examenelor de bacalaureat. Pentru acești copii, susținerea altei discipline în locul limbii străine, nu este prevăzută.

Într-o altă cauză (Decizia CPEDAE din 03 iulie 2020 cauza nr. 68/20), Consiliul de Egalitate a analizat plîngerea unor asociații obștești, care militează pentru protecția drepturilor persoanelor cu diabet zaharat. Esența încălcării consta în practicile normative restrictive, care limitează posibilitatea copiilor cu dizabilități care susțin examenele de absolvire a școlii medii sau a examenului de Bacalaureat, de a avea aparate speciale necesare menținerii stării de sănătate sau evitării agravării acesteia. În speță, tinerii sau copiii cu diabet zaharat au solicitat permisiunea de a avea în clasa de examinare telefoanele sau dispozitivele electronice care sunt în conexiune cu dispozitivele de măsurare a nivelului de glicemie în sânge. Ministerului Educației i-a fost solicitată de către Consiliu, extinderea obiectelor care sunt permise de a fi prezente în cadrul examenelor de absolvire. În cazul dat, restricțiile impuse pot cauza agravarea stării de sănătate și nu permit adaptarea rezonabilă a situației la particularitățile stării de sănătate a persoanei cu dizabilități.

3. Integrarea Europeană și Importanța Educației incluzive. Integrarea europeană reprezintă o oportunitate pentru persoanele cu dizabilități de a beneficia de avantajele oferite de spațiul European comunitar. Valorile aprobate de Uniunea Europeană, respectarea statului de drept, respectarea drepturilor și libertăților omului urmează să fie implementate și de către Republica Moldova în cadrul procesului de integrare europeană. Astfel directivele UE, legislația și standardele europene urmează a fi integrate în legislația națională. Acest aspect va impulsiona viața întregii comunități, avînd un impact pozitiv și asupra persoanelor cu dizabilități.

Educația incluzivă urmează să devină piatra de temelie pentru asigurarea tuturor drepturilor persoanelor cu dizabilități. Piața comună, proiecte finanțate de UE în Republica Moldova sunt menite de a schimba atitudinea societății față de grupurile vulnerabile, de a contribui la incluziunea socială și de a combate stereotipurile și practicile discriminatorii.

Proiectele implementate de UE, precum și companiile cu capital străin pun accent pe necesitatea asigurării unei educații incluzive și calitative pentru persoanele cu dizabilități. Aceste acțiuni vin să elimine barierele de atitudine a societății față de persoanele cu dizabilități, încurajează persoanele cu dizabilități să fie active, să-și realizeze drepturile și să devină parte integrantă cu drepturi depline a comunității.

4. Concluzii. Procesele de integrare europeană influențează benefic situația persoanelor cu dizabilități din Republica Moldova. Practicile pozitive, atitudinea bazată pe respectarea demnității persoanelor cu dizabilități, existente în spațiul european comunitar, vor contribui la eliminarea

stereotipurilor, vor contribui la consolidarea respectului față de specificul și demnitatea persoanelor cu dizabilități. În cadrul proceselor de integrare europeană este importantă preluarea practicilor pozitive, adaptarea și preluarea legislației naționale la standardele europene și asigurarea unui mediu favorabil respectării drepturilor persoanelor cu dizabilități. Sistemul educațional din Republica Moldova urmează a fi adaptat și dotat în asemenea mod în care persoanele cu dizabilități să simtă incluziunea educațională efectivă.

Referințe:

1. Codul educației Republicii Moldova, pentru mai multe detalii https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=110112&lang=ro, accesat pe 16 mai 2022
2. Decizia CPEDAE din 18 octombrie 2019 cauza nr. 147/19, pentru mai multe detalii pe https://egalitate.md/wp-content/uploads/2016/04/Decizie_constatare_147_2019.pdf, accesat pe data de 19.05.2022
3. Decizia CPEDAE din 03 iulie 2020 cauza nr. 68/20 pentru mai multe detalii pe https://egalitate.md/wp-content/uploads/2016/04/Decizie_constatare_68_2020.pdf, accesat pe data de 19.05.2022
4. Hotărîrea Guvernului Nr. 523 din 11-07-2011 cu privire la aprobarea Programului de dezvoltare a educației incluzive în Republica Moldova pentru anii 2011-2020. Pentru mai multe detalii pe https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=103260&lang=ro, accesat pe data de 17.05.2022)
5. Тематическое исследование по вопросу о праве инвалидов на образование Доклад Управления Верховного комиссара Организации Объединенных Наций по правам человека, 18.12.2013, pag. 3, Pentru mai multe detalii pe <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G13/190/26/PDF/G1319026.pdf?OpenElement> , accesat pe data de 17.05.2022
6. Ziua în care A.I. Cuza a introdus învățământul obligatoriu și gratuit. Ce păteau părinții care nu se supuneau legii Mihaela STOICA Publicat: 05.12.2021, pentru mai multe detalii pe <https://www.descopera.ro/cultura/14909257-ziua-in-care-aicuza-a-introdus-invatamantul-obligatoriu-si-gratuit-ce-pateau-parintii-care-nu-se-supuneau-legii>)
7. Замечание общего порядка № 4 Комитета ООН по правам инвалидов (2016)б от 25.11.2016 о праве на инклюзивное образование. Pentru mai multe detalii pe <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G16/263/02/PDF/G1626302.pdf?OpenElement>, accesat pe data de 17.05.2022.

**PREVENIREA ȘI COMBATerea CORUPȚIEI ÎN STATELE
PARTENERIATULUI ESTIC PRIN ANALIZA DE DREPT
COMPARAT A INFRAȚIUNII DE ÎMBOGĂȚIRE ILICITĂ**

CZU: 340.5:343.352(4-11)

DOI: 10.5281/zenodo.6992423

Petru VIRLAN¹,

Agencia de Administrare a Instanțelor Judecătorești

ABSTRACT. The theoretical importance consists in the fact that the research was subjected to the main ideas within a vast theoretical and practical material regarding the complexity of the offenses stipulated in art. 230² CP RM, being addressed problematic aspects of qualification or identified shortcomings of criminal-law criminality. The applicative value of the thesis is evidenced by the fact that it can be qualified as a theoretical basis for future adjoining investigations in the field of criminal law, as well as in the process of legislation and application of the norms stipulated in art. 230² CP RM.

Keywords: *illicit enrichment; holding; illicitly obtained goods; substantial overtaking; acquired means; public person.*

Autorul care apropos pentru prima dată conceptul de îmbogățire ilicită a fost, Corominas Segura a prezentat un proiect de lege care stipula că guvernul ar fi penalizează "oficialii publici care dobândesc avere fără a putea să-și dovedească legitimitatea sursă [1]". Deși acest proiect de lege nu a devenit niciodată lege, proiecte similare au fost introduse succesiv până în 1964.

În India, îmbogățirea ilicită a fost inițial adoptată ca măsură probatorie, mai degrabă decât ca o infracțiune. Secțiunea 5 (3) din Legea privind prevenirea corupției prevede o regulă probatorie permițând urmăririi penale să demonstreze că a comis o faptă de corupție enumerată (luare de mită, trafic de influență, deturnarea proprietății publice și conduita criminală în executarea sarcinilor prevăzute la punctele 5.1.a-5.1.d), prin demonstrarea faptului că acuzatul

(a) avea bunuri disproporționate față de sau venitul care ar fi trebuit să le obțină

(b) nu a justificat proveniența acestor venituri.

Această este o regulă cu totul nouă a fost implementate cu controverse deoarece, așa cum a fost interpretat, procuratura nu avea nevoie să prezinte dovezi ale unui act corupt pentru a obține o condamnare. În același timp, secțiunea 5 (3) nu ar putea da motive pentru o condamnare în sine.

În 1964, ca urmare a modificărilor aduse legislației existente, Argentina și India au devenit primele țări să incrimineze îmbogățirea ilicită. În India, statutul definește drept îmbogățire ilicită ca posesie a resurselor[2] "pentru care funcționarul public nu poate răspunde în mod satisfăcător", în timp ce Argentina definește acest lucru drept "eșecul" de a justifica originea oricărei îmbogățire apreciabilă pentru sine sau pentru o terță parte. " În cei 20 de ani de la îmbogățirea ilicită a fost criminalizată în Argentina și India, au fost introduse dispoziții în Brunei Darussalam, Columbia, Ecuador, Republica Egipt, Republica Dominicană, Pakistan și Senegal. Până în 1990, ilicită îmbogățirea a fost criminalizată în cel puțin 10 țări, până în anul 2000 în mai mult de 20 de țări.

Iar până în 2010 în mai mult de 40 de state. La fel ca în India, unele dintre aceste țări pur și simplu au incriminat dispozițiile care existau deja în temeiul dreptului lor de probă.

Pentru alții, îmbogățirea ilicită a fost un concept nou și un instrument radical împotriva corupției. Incriminarea îmbogățirii ilicite în trei convenții internaționale anticorupție accelerează fără

¹ **Petru Virlean**, Director adjunct al Agenției de Administrare a Instanțelor Judecătorești, doctorand Școala Doctorală Științe Juridice a USM, lector universitar Departamentul Drept Penal, Facultatea Drept al USM

îndoială adoptarea de noi norme în acest sens. Îmbogățirea a fost prima dată inclusă în Convenția interamericană împotriva corupției (IACAC), adoptată de Organizația Statelor Americane în 1996, apoi în Convenția Uniunii Africane privind Prevenirea și combaterea corupției (AUCPCC), aprobată în 2003 și definitiv în 2004 UNCAC, aprobată și în 2003 și intrat în vigoare în 2005. La nivel regional, îmbogățirea ilicită a fost, de asemenea, inclusă în Comunitatea Economică din Africa de Vest (ECOWAS) privind lupta împotriva corupției, adoptată în decembrie 2001 dar care nu este încă în vigoare.[3]

IACAC este singura convenție în care îmbogățirea ilicită este cu titlu obligatoriu restul vin cu titlu de recomandare. Atunci când au ratificat IACAC, atât Canada, cât și Statele Unite au exprimat rezerve cu privire la incriminarea îmbogățirii ilicite, invocând incompatibilitatea cu principiile constituționale și ale drepturilor omului, în special prezumția de nevinovăție. A continuat controversa în timpul negocierilor UNCAC, unele autorități susținând că dispoziția privind îmbogățirea ilicită ar trebui să fi renunțat, iar altele sugerând că ar trebui să se treacă la capitolul prevenire și prevăd numai sancțiuni administrative.

În cele din urmă, UNCAC a adoptat o îmbogățire ilicită ca a infracțiune și să considere incriminarea îmbogățirii ilicite", sub rezerva cerințelor constituției lor și fundamentale principiile" sistemelor lor juridice.

AUCPCC a urmat o abordare similară. Astăzi, dispozițiile privind îmbogățirea ilicită pot fi găsite în majoritatea regiunilor din lume, cu excepții notabile din America de Nord și cea mai mare parte din Europa de Vest. Printre țări alegând să nu incrimineze îmbogățirea ilicită de către oficialii publici, mulți au adoptat mijloace alternative de combatere a acesteia, cum ar fi măsuri care să faciliteze fie urmărirea penală sau pentru a confunda veniturile ilicite. Astfel de dispoziții legale se bazează, de obicei, pe prevederile referitoare la criminalitatea organizată, care uneori pot inversa proba acuzării.

Iar la 23.12.2013, Parlamentul Republicii Moldova a adoptat Legea Republicii Moldova pentru modificarea și completarea unor acte legislative [4]. Printre altele, conform acestei legi, Codul penal a fost completat cu articolul 330².

Adoptarea art.330² CP RM își este în baza în art.20 al Convenției ONU împotriva corupției [5]. La 06.07.2007, Parlamentul Republicii Moldova a adoptat Legea Republicii Moldova pentru ratificarea Convenției ONU împotriva corupției. Potrivit art.20 al Convenției ONU împotriva corupției, „sub rezerva Constituției sale și a principiilor fundamentale ale sistemului său juridic, fiecare stat Parte are în vedere să adopte măsurile legislative și alte măsuri care se dovedesc a fi necesare pentru a atribui caracterul de infracțiune, în cazul în care actele au fost săvârșite cu intenție, îmbogățirii ilicite, adică o mărire substanțială a patrimoniului unui agent public pe care acesta n-o poate justifica rezonabil în raport cu veniturile sale legitime[6]”.

Nota informativă la proiectul care stă la baza adoptării la 23.12.2013 a Legii pentru modificarea și completarea unor acte legislative, aflăm: „Mai multe state au optat pentru includerea în legislația națională a componentei de îmbogățire ilicită. Printre acestea, amintim Argentina, Ecuador, El Salvador, Paraguay, Peru, Venezuela, Hong Kong etc. La nivel european, o asemenea componentă de infracțiune se regăsește în legislația Ucrainei și Lituaniei.

În expertiza CoE (expert Tilman HOPE) pe marginea proiectului legii a fost menționat că „Proiectul de Lege pentru modificarea și completarea unor acte legislative prezintă o modalitate inovatoare în vederea evitării problemei drepturilor omului, de obicei asociată acestei infracțiuni (prezumția de nevinovăție și auto-incriminarea). Îmbogățirea ilicită, după cum este definită în proiectul de lege, ar lăsa sarcina probei pe deplin la discreția urmăririi penale. În timp ce peste 40 de țări din întreaga lume au introdus deja această infracțiune, Republica Moldova ar fi prima țară din Europa, în afară de Ucraina, care ar face acest lucru[7]. Odată ce această nouă infracțiune a trecut

testul practic, ea ar putea servi ca model și pentru alte țări din regiune, care deliberează cu privire la introducerea acestei infracțiuni.”

Din considerentele evocate supra, legiuitorul a incriminat faptele reunite sub denumirea marginală de îmbogățire ilicită. În art.330² CP RM, sub denumirea marginală de îmbogățire ilicită, sunt reunite două variante-tip de infracțiuni.

La 23.12.2013, Parlamentul Republicii Moldova a adoptat Legea Republicii Moldova pentru modificarea și completarea unor acte legislative [8]. Printre altele, conform acestei legi, Codul penal a fost completat cu articolul 330².

Adoptarea art.330² CP RM își este în baza în art.20 al Convenției ONU împotriva corupției. La 06.07.2007, Parlamentul Republicii Moldova a adoptat Legea Republicii Moldova pentru ratificarea Convenției ONU împotriva corupției. Potrivit art.20 al Convenției ONU împotriva corupției, „sub rezerva Constituției sale și a principiilor fundamentale ale sistemului său juridic, fiecare stat Parte are în vedere să adopte măsurile legislative și alte măsuri care se dovedesc a fi necesare pentru a atribui caracterul de infracțiune, în cazul în care actele au fost săvârșite cu intenție, îmbogățirii ilicite, adică o mărire substanțială a patrimoniului unui agent public pe care acesta n-o poate justifica rezonabil în raport cu veniturile sale legitime”.

Nota informativă la proiectul care stă la baza adoptării la 23.12.2013 a Legii pentru modificarea și completarea unor acte legislative, aflăm: „Mai multe state au optat pentru includerea în legislația națională a componentei de îmbogățire ilicită. Printre acestea, amintim Argentina, Ecuador, El Salvador, Paraguay, Peru, Venezuela, Hong Kong etc. La nivel european, o asemenea componentă de infracțiune se regăsește în legislația Ucrainei și Lituaniei.

În expertiza CoE (expert Tilman HOPE) pe marginea proiectului legii a fost menționat că „Proiectul de Lege pentru modificarea și completarea unor acte legislative prezintă o modalitate inovatoare în vederea evitării problemei drepturilor omului, de obicei asociată acestei infracțiuni (prezumția de nevinovăție și auto-incriminarea). Îmbogățirea ilicită, după cum este definită în proiectul de lege, ar lăsa sarcina probei pe deplin la discreția urmăririi penale. În timp ce peste 40 de țări din întreaga lume au introdus deja această infracțiune, Republica Moldova ar fi prima țară din Europa, în afară de Ucraina, care ar face acest lucru. Odată ce această nouă infracțiune a trecut testul practic, ea ar putea servi ca model și pentru alte țări din regiune, care deliberează cu privire la introducerea acestei infracțiuni.”

Din considerentele evocate supra, legiuitorul a incriminat faptele reunite sub denumirea marginală de îmbogățire ilicită. În art.330² CP RM, sub denumirea marginală de îmbogățire ilicită, sunt reunite două variante-tip de infracțiuni.

Prima variantă-tip de infracțiune, specificată la alin.(1) art.330² CP RM, constă în deținerea de către o persoană cu funcție de răspundere sau de către o persoană publică, personal sau prin intermediul unor terți, a bunurilor în cazul în care valoarea acestora depășește substanțial mijloacele dobândite și s-a constatat, în baza probelor, că acestea nu aveau cum să fie obținute licit.

La rândul ei, cea de-a doua variantă-tip de Reglementarea răspunderii pentru infracțiunile prevăzute la art.330² „îmbogățirea ilicită” din codul penal: controversă, soluții, perspective infracțiune, prevăzută la alin.(2) art.330² CP RM, se exprimă în deținerea de către o persoană cu funcție de demnitate publică, personal sau prin intermediul unor terți, a bunurilor în cazul în care valoarea acestora depășește substanțial mijloacele dobândite și s-a constatat, în baza probelor, că acestea nu aveau cum să fie obținute licit.

În practică prezenta normă este foarte greu de aplicat de la introducerea în Codul Penal a unei noi pedepse pentru îmbogățirea ilicită, procurorii recunosc că au rezerve în privința pornirii dosarelor penale în baza acestui articol.

Un caz de îmbogățire ilicită este suspectat fostul președinte al Judecătoriei sectorului Râșcani, Oleg Melniciuc, de comiterea acestei infracțiuni. Expertii au dubii că această cauză penală are sorți

de izbândă în judecată, din cauza unor formulări vagi din lege și a unei interpretări date de Curtea Constituțională.

Octavian Iachimovschi, procuror Anticorupție, a declarat că există două prezumpții prevăzute în Constituție care fac complicată sarcina de a demonstra cazurile de îmbogățire ilicită: prezumpția nevinovăției și cea de legalitate a proprietății. „Norma legală și interpretarea Curții Constituționale ne obligă pe noi să demonstrăm ilegalitatea proprietății și vinovăția persoanei. Am putea răsturna prezumpția de legalitate a proprietății, dar dacă o combinăm cu prezumpția de nevinovăție, ne creăm mari probleme în anchetă. Trebuie să demonstrăm nu doar că acea avere nu a fost obținută pe căi legale, dar și să o facem în condițiile unei prezumpții a nevinovăției persoanei. Dacă nu ar exista aceste prezumpții, ar fi mult mai simplu, aș aduna toate veniturile persoanei, aș face un calcul matematic al tuturor cheltuielilor și m-aș duce în fața instanței într-un proces civil. În cazul proceselor civile sarcina probațiunii se inversează și atunci să demonstreze persoana cum a obținut această avere. Dacă nu poate demonstra cum a obținut avere, aceasta este confiscată de stat”[9].

Fostul Vice directorul CNA Cristina Țărnă crede însă că aceste probleme pot fi soluționate. „În România, de asemenea există aceste prezumpții în Constituție, dar s-au făcut câteva modificări care să permită inversarea probei. La noi însă Curtea Constituțională a dat o interpretare diferită. Acum, fie Curtea își revizuieste această hotărâre, dând o nouă interpretare, ori se modifică Constituția ca să spună că această prezumție este pentru cetățeanul de rând, pentru a-l proteja, iar în cazul funcționarilor să poată fi aplicate anumite restricții”, a propus Țărnă.

Procurorul Iachimovschi dă asigurări că situația se va schimba în următoarea perioadă, ținând cont de faptul că a fost creată recent o instituție nouă – Agenția pentru Recuperarea Bunurilor Infractionale, care va investiga „anume proveniența proprietăților despre care mulți spun că le au, însă nu pot dovedi cum le-au obținut” [10].

Deocamdată nici un funcționar public din Republica Moldova din cei 14 pe numele cărora au fost pornite cauze penale în ultimii 3 ani pentru îmbogățire ilicită nu a ajuns să fie condamnat. În două cazuri, urmărirea penală a fost încetată, iar alte două cauze au fost expediate în instanța de judecată. În prezent, 10 angajați la stat sunt bănuți de îmbogățire ilicită. Asta reiese din datele Procuraturii Anticorupție.

La 27.08.2016 Ministerul Justiției propune un proiect de modificare a Codului penal, prin care cuantifică proporția, care va fi calculată la momentul aprecierii infracțiunii de ”îmbogățire ilicită”, prevăzută de articolele 106, și 330² al Codului penal.

Astfel, infracțiunii de ”îmbogățire ilicită” va fi constatată atunci când valoarea bunurilor dobândite de o persoană cu funcție de răspundere sau de o persoană publică va depăși veniturile obținute de acestea cu suma de 10.000 lei.

Proiectul de lege precizează că bunurile pot fi deținute nemijlocit de către persoanele cu funcții de răspundere și persoanele publice sau prin intermediul unor terți.

Prin acest proiect de lege Ministerul Justiției vine să se conformeze opiniilor expuse de Curtea Constituțională, care a arătat că legiuitorul a utilizat la constatarea infracțiunii de ”îmbogățire ilicită” noțiunea vagă de valoare a bunurilor, care depășește ”substanțial” mijloacele dobândite, adică veniturile legale obținute de subiecții infracțiunii. Prin stabilirea, în mod simplu, a sumei de 10.000 lei vor înlăturate interpretările arbitrare, fapt ce este confirmat și în aplicarea legislației europene și internaționale. Dar din păcate această inițiativă nu a fost pusă pe ordinea de zi a parlamentului pentru a fi adoptată.

Bibliografie:

1. Joseph M. Pico and K.B.U., Cámara Nacional de Casación Penal (National Chamber of Criminal Appeals).
2. Washington, DC: World Bank, Stolen Asset Recovery Initiative. Henning, P. J. 2001. “Public Corruption: A Comparative Analysis of International Corruption Conventions and United States Law.” Arizona Journal of International and Comparative Law

3. Protocolul ECOWAS, articolul 6 alin(3) litera (a) <https://documentation.ecowas.int/legal-documents/protocols/>
4. Legea Republicii Moldova pentru modificarea și completarea unor acte legislative nr.423 din 23.12.2013 Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2014, nr.47-48
5. Pereira, Julio. 2003. “O crime de riqueza injustifi cada e as garantias do processo penal.”Boletim do CCAC 7 (September): 1.
6. Jkuyucu-Ergün, Güne. 2007. “Anti-Corruption Legislation in Turkish Law.” German Law Journal 8 (9): 903–14.
7. United Nations Convention against Corruption. http://www.unodc.org/pdf/crime/convention_corruption/signing/Convention-e.pdf
8. Legea Republicii Moldova pentru modificarea și completarea unor acte legislative nr.423 din 23.12.2013 Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2014, nr.47-48
9. <https://anticoruptie.md/ro/stiri/video-imbogatirea-ilicita-da-batai-de-cap-procurorilor-parlamentul-a-blocat-aplicarea-acestui-articol-din-codul-penal>
10. Vitalie Stati ” Reglementarea răspunderii pentru infracțiunile prevăzute la art.330² „îmbogățirea ilicită” din codul penal: controverse, soluții, Revista Națională de Drept Nr.9 p. 2 .” Chișinău, 2015

EROARE MEDICALĂ PE CALEA ÎMBUNĂTĂȚIRII SIGURANȚEI PACIENȚILOR: ABORDĂRI JURIDICE ȘI EDUCAȚIONALE EUROPENE PENTRU REZOLVAREA PROBLEMEI

CZU: [343.347:614.256]:364.444

DOI: 10.5281/zenodo.6992438

Constantin PISARENCO¹,

Universitatea Liberă Internațională din Moldova

Serghei PISARENCO²,

IMSP Institutul de Ftiziopneumologie „Chiril Draganiuc”,

Structura de Management al Calității serviciilor medicale

ABSTRACT. The problem of medical errors is specific to the legal liability of medical workers, providers of medical and pharmaceutical services. There is no single view in the literature on the qualification of medical errors. From a legal point of view, it is necessary to distinguish between medical error and criminal error. The delimitation of these qualifications may facilitate the establishment and legal consolidation of the concept of medical error and malpractice in national law. Using new European legal and educational approaches to tackling medical malpractice will minimize the risk of citizens' rights being violated when providing healthcare, and will protect doctors against unfounded patient allegations.

Keywords: *medical error, malpractice, guilt, law, education, European standards.*

1. Introducere

Siguranța pacientului este un principiu fundamental al acordării asistenței medicale. Complexitatea tot mai mare a proceselor de furnizare a serviciilor de sănătate, este însoțit și de riscul crescut de a provoca anumite prejudicii pacienților din cadrul instituțiilor medicale, această situație creează premisă de a face concluzii din greșelile comise și continuu de a îmbunătăți procesul de acordarea asistenței medicale.

Erorile medicale au fost și vor fi, deoarece procesul de cunoaștere a corpului uman este infinit. Dumnezeu și natura nu ne-a dat posibilitatea de a cunoaște totul despre om. Fiecare generație de medici poate să cunoască și să-și aducă aportul în procesul general de cunoaștere (Ababii ș.a., 2015).

Infraacțiunile medicale contra vieții și sănătății pacienților prezintă un pericol major, deoarece în calitate de consecințe ar putea fi decesul pacientului sau vătămarea gravă a integrității corporale sau sănătății lui și cauzarea suferințelor morale. Statistica medicală din țările occidentale demonstrează că anual din cauza greșelilor medicale, au de pătimit mi de oameni și despăgubirile materiale și morale în urma acestor greșeli sunt considerabile.

Este un pas foarte corect pentru ca legiuitorii, cu ajutorul experților, să ne ofere nouă, avocaților, conceptul de eroare medicală. Ce este, care este conținutul acestui concept, care sunt limitele acestuia. Unde este cu adevărat o greșeală, când medicul nu și-a dat seama de posibilele consecințe și unde este neglijența criminală.

Sarcina principală a autorităților de anchetă nu este doar de a stabili o relație de cauzalitate între organizarea procesului de tratament (acțiunile medicilor) și consecințele adverse care au avut loc asupra pacienților, ci și de a informa autoritățile sanitare despre cauzele și condițiile, pentru

¹ **Constantin PISARENCO**, Doctor în drept, conferențiar universitar, Universitatea Liberă Internațională din Moldova, Facultatea de Drept, or. Chișinău, Republica Moldova, e-mail constantin.pisaremco@gmail.com

² **Serghei PISARENCO**, Doctor habilitat în științe medicale, IMSP Institutul de Ftiziopneumologie „Chiril Draganiuc”, Structura de Management al Calității serviciilor medicale, or. Chișinău, Republica Moldova, e-mail serghei.pisarenco@gmail.com

erori medicale pentru a lua măsurile corespunzătoare și a preveni astfel de cazuri de acum înainte (Bastrîkin, 2017).

Datele din literatură și experiența personală sugerează, că utilizarea de noi abordări juridice și educaționale europene pentru a rezolva problema erorii medicale va minimiza riscul încălcării drepturilor cetățenilor atunci când le acordă îngrijiri medicale, precum și va proteja împotriva acuzațiilor nefondate ale pacienților, cu condiția ca lucrătorii medicali să își îndeplinească cu conștiință îndatoririle profesionale.

2. Materiale și metode

Au fost studiate articole, monografii, acte metodice etc despre erorile medicale selectate din baze de date bibliografice, precum și acte legislative și normative selectate din registrului de stat al actelor juridice.

3. Rezultate și discuții

Proporția erorilor medicale este destul de mare. Potrivit unui studiu realizat de Universitatea Johns Hopkins, peste 250000 de oameni din Statele Unite mor în fiecare an din cauza erorilor medicale. Este a treia cauză de deces după bolile de inimă și cancerul. Alte studii raportează cifre mult mai mari, susținând până la 440000 de astfel de decese (Sipherd, 2018).

Spre comparație, în Statele Unite proporția erorilor medicale este de 3-4%, în Marea Britanie – 5%, în Franța – 3% (Cernikov ș.a., 2009).

În țările cu venituri mici și medii în fiecare an există aproximativ 134 de milioane de erori medicale. Aproximativ 2,6 milioane de oameni mor din cauza neglijenței și lucrătorilor din domeniul sănătății (WHO, 2019).

Tema erorii medicale și responsabilității lucrătorilor medicali în exercitarea activităților lor profesionale devine din ce în ce mai relevantă, numărul cererilor în instanță de judecată și a plângerilor împotriva instituțiilor medicale și a lucrătorilor medicali este în creștere, în legătură cu neasigurarea sau furnizarea necorespunzătoare a îngrijirilor medicale.

Istoricii continuă să argumenteze până în ziua de azi cine deține sigla: „Errare humanum est” – „A greși este uman”. Unii cred că a fost rostit pentru prima dată în secolul al V-lea î.Hr. e. poetul grec antic Euripide. Alții susțin că Cicero, care a exclamat cândva: „Este natura umană să greșești, dar nu este firesc ca nimeni, decât un prost să stăruie în eroarea lui”. Unul dintre medicii antici spunea că medicina este istoria erorii umane.

Cu siguranța este dificil de a accepta și de recunoaște greșelile comise, în special cele medicale. Cu toate acestea, nu există un astfel de domeniu de activitate în care această problemă să fi fost studiată la fel de atent ca în medicină, ceea ce se datorează unor consecințe care pot să survină: incapacitate, invaliditate și chiar moarte (Abdrakhmanova, 2022).

Există mai multe definiții ale erorilor medicale în literatura medicală și juridică. Cu toate acestea până în prezent, definiția erorii medicale, formulată de academicianul Ippolit Davydovsky, este larg răspândită: „erorile medicale sunt rezultatul unei erori de conștiință a unui medic în îndeplinirea îndatoririlor sale profesionale” (Davydovsky, 1941). Principala diferență dintre o eroare și alte defecte în practica medicală, în opinia sa, este excluderea acțiunilor intenționate.

Richard Rigelman notează că o eroare medicală poate fi săvârșită doar prin neglijență. Neglijența, în opinia sa, este o consecință a lipsei cunoștințelor necesare (Riegelman, 1991).

Legea privind drepturile și responsabilitățile pacientului, Nr. 263 din 27 octombrie 2005 [art. 1, alin. (2)] conține definiția noțiunii de „eroare medicală”. Potrivit acestei norme legale, eroarea medicală reprezintă „activitatea sau inactivitatea conștientă a prestatorului de servicii de sănătate, soldată cu moartea sau dauna cauzată sănătății pacientului din imprudență, neglijență sau lipsă de profesionalism” (LP Nr. 263 din 27.10.2005).

Legiuitorul stabilește că un pacient are dreptul la o diagnoză corectă, descifrarea acestei diagnoze, cât și la cele mai bune remedii și practici aplicate în domeniul medicinei cu privire la

problemele de sănătate pe care le are. Orice drept al pacientului este o obligație a medicului sau a cadrului medical și invers – orice obligație a pacientului este corelată de un drept al medicului (Iachimciuc, 2019).

Eroare medicală este un subiect cu dezbatere importantă, deși acest termen nu este unul nou, avînd semnificația de „practică defectuoasă sau necorespunzătoare”, în utilizare curentă, este asociat cu eroarea medicală. Deși acest termen este recunoscut în rândul practicienilor și se invocă faptul comiterii a erorilor medicale de către personalul medical, în pofida acestui fapt concluzionăm că la momentul actual nici termenul de malpraxis și nici termenul de eroare medicală nu au o definiție clară și unică. Definirea acestor termene ar facilita și ar asigura stabilirii acțiunilor și inacțiunilor personalului medical care ar putea duce la răspundere profesională, care urmărește protejarea intereselor și siguranța pacientului, și asigurarea comportamentului cu bună credință a personalului medical. Linia subțire dintre eroarea medicală și infrațiune face dificilă specificarea clară a acestui concept și excluderea posibilelor interpretări.

În mediul medical, se crede că eroarea medicală, indiferent de severitatea consecințelor, nu este pedepsită în mod legal; nu este o problemă de drept penal, ci una medicală (organizatorică și metodică). În acest context urmează să se facă distincție între actele săvârșite cu vinovăție ale lucrătorilor medicali și cazurile săvârșite fără vinovăție.

Cadrul legal național, care reflectă prevederile privind erorile medicale, include: Codul civil al Republicii Moldova; Codul de procedură civilă al Republicii Moldova; Codul penal al Republicii Moldova; Codul de procedură penală al Republicii Moldova; Codul contravențional al Republicii Moldova; Legea ocrotirii sănătății; Legea cu privire la drepturile și responsabilitățile pacientului; Legea cu privire la exercitarea profesiei de medic; Legea cu privire la expertiza judiciară, constatările tehnico-științifice și medico-legale; Codul deontologic al lucrătorului medical și al farmacistului.

Cadrul legal stabilește standardul serviciilor medicale și consecințele încălcărilor acestor regulilor de acordare a serviciilor medicale. În această ordine de idei tratamentul, prevenire, și diagnosticare corectă este o problemă majoră pentru orice sistem de sănătate, deși au apărut multe tehnici de cercetare pentru înțelegerea mai corectă a etiologiei și patogenezei bolilor, această întrebare rămâne fiind una din cele mai principale. Adevărul este că în zilele noastre medicina se confruntă cu problema de a stabili diagnoza corectă în timp restrâns. Orice afecțiune presupune în primul rând diagnosticare corectă și apoi prescrierea unui tratament adecvat. Stabilirea diagnosticului corect se face pe bază unor analize, tratamentul nu se prescrie fără ca medicul să fie convins de faptul ca tratamentul va duce la însănătoșire a pacientului, și nicidecum la agravarea stării de sănătate a acestuia. Însă din diferite motive, timp restrâns, analize incorecte, informații neveridice oferite de la pacient și mulți alți factori, diagnoza și tratamentul sunt unele incorecte. Ceea ce presupune comiterea erorilor medicale sau malpraxisului (termen provenit din latină: *malus* = „rău” și greacă: *praxis* = „practică”) care în dependența de situație poate duce chiar la decesul persoanei.

Malpraxisul conform dicționarul explicativ al limbii române „este tratamentul incorect sau neglijent aplicat de un medic unui pacient, care îi produce acestuia prejudicii de orice natură, în relație cu gradul de afectare a capacității fizice și psihice (DEX, 2009).

Malpraxisul conform Legii Nr. 95 din 14 aprilie 2006 privind reforma în domeniul sănătății a României [art. 642, alin. (1b)] „este eroarea profesională săvârșită în exercitarea actului medical sau medico-farmaceutic, generatoare de prejudicii asupra pacientului, implicând răspunderea civilă a personalului medical și a furnizorului de produse și servicii medicale, sanitare și farmaceutice.” (LP Nr. 95 din 14.04.2006).

Aceeași lege [art. 642, alin. (2)] stabilește răspunderea personalului medical din punct de vedere civil „pentru prejudiciile produse din eroare, care includ și neglijența, imprudența sau cunoștințe medicale insuficiente în exercitarea profesiei, prin acte individuale în cadrul procedurilor de prevenție, diagnostic sau tratament.”.

Pentru angajarea răspunderii juridice trebuie să existe cumulativ o conduită ilicită, un prejudiciu, legătura de cauzalitate între conduita culpabilă și rezultatul vătămător, vinovăție din partea personalului medical și să nu existe împrejurări sau cauze care înlăture răspunderea juridică. Cele mai multe cazuri de malpraxis sunt comise cu forma de vinovăție a culpei, asta nu exclude însă ca fapta ilicită să poată fi comisă și cu forma de vinovăție a intenției.

În doctrină se face distincția între culpa comisivă: manifestată în cadrul unei acțiuni inadecvate prin imprudență, nepricepere sau stângăcie, culpa omisivă manifestată în cadrul unei inacțiuni prin neexecutarea unei acțiuni necesare, culpa „în eligendo” constând în alegerea greșită a unor proceduri medicale ori în delegarea unei persoane necompetente și culpa „în vigilando” constând în nesolicitarea unui ajutor, prin neinformare etc.

Pentru o mai bună stabilire a formei de vinovăție este foarte important să se facă distincția între fapta comisă prin eroare și fapta comisă din greșeală. Eroarea este determinată de situații ca evoluția complicată a unei boli ori simptomatologia atipică, situații în care orice medic ar fi procedat în aceeași manieră. Greșeala presupune nerespectarea unor norme de comportament profesional pe care un medic cu aceeași capacitate profesională, în aceleași condiții, le-ar fi respectat. Spre deosebire de greșeala, eroarea apare în ciuda bunei-credințe și a conștiințiozității medicului.

Potrivit prevederilor Legii Nr. 95/2006, personalul medical răspunde civil pentru prejudiciile produse din eroare, care includ și neglijența, imprudența sau cunoștințe medicale insuficiente în exercitarea profesiei, prin acte individuale în cadrul procedurilor de prevenție, diagnostic sau tratament (Beliș, 2010).

Potrivit unor autori (Astărăstoae, 2015), noțiunea de malpraxis trebuie înțeleasă dintr-o perspectivă triplă ca: un act medical prin prisma dreptului medical; ca o forță antisocială, ce lezează drepturile ocrotite de legea penală; ca fapte generatoare de prejudicii ce impun reparații.

Legislația Republicii Moldova la momentul actual nu definește noțiunea de malpraxis. Totodată, conform proiectul de lege, malpraxisul medical „reprezintă eroarea profesională săvârșită de prestatorul de servicii de sănătate prin acțiune sau inacțiune, din neglijență, imprudență sau ignoranță în exercitarea actului medical, soldată cu deces sau vătămare a integrității corporale sau a sănătății pacientului care putea fi evitată, și care implică angajarea răspunderii civile.” (Gațcan, 2020).

Conceptul de „malpraxis medical”, în conformitate cu doctrina și practica internațională în domeniu (Pădure, 2011; Georgescu, Vintilă, 2012; Ețco, Mecineanu, 2013), întrupește câteva elemente indispensabile, după cum urmează: prezența unei îndatoriri profesionale medicale de îngrijire a pacientului; prezența erorii irelevante; fapta săvârșită cu vinovăție (Iftenie, 2007); prezența prejudiciului; legătura de cauzalitate dintre actul medical defectuos și consecințele nefaste survenite la pacient și manifestate în prejudicierea sănătății sau decesul acestuia (Pashinyan, Ivshin, 2006).

Un interes deosebit reprezintă malpraxisul medical comis la etapa de diagnosticare. (Gîrla, 2007). La această etapă, pot fi distinse următoarele forme de încălcări care cel mai des se întâlnesc în practica medicală: anamneza incompletă și evaluarea incorectă a datelor clinice; examinarea funcțională insuficientă; examenul instrumental întârziat; diagnosticul greșit, întârziat sau incomplet. Lista acestor încălcări nu are un caracter exhaustiv și poate fi extinsă (Gîrla, Suhorucov, 2017).

Legea ocrotirii sănătății, Nr. 411 din 28 martie 1995 [art. 14, alin. (3)] prevede: „Lucrătorii medico-sanitari și farmaceutici poartă răspundere pentru incompetența profesională și încălcarea obligațiilor profesionale, conform legislației în vigoare” (LP Nr. 411 din 28.03.1995).

Latura negativă a absenței conceptului este în faptul că malpraxisul este mai greu de depistat și de calificat de către organele de drept. De asemenea, există o libertate de a defini conceptul, ceea ce înseamnă că fiecare definiție este una subiectivă și fiecare teoretician și practician ar putea considera că de exemplu, un caz ar putea intra sub incidența erorii medicale, însă în aceleași timp, un alt practician crede altfel. Dacă nu se aplică o definiție unică, atunci ea nu poate fi aplicată în

cadrul procesului penal și atunci făptuitorul rămâne nepedepsit, în timp ce partea vătămată suferă consecințele unei astfel de erori medicale.

Erorile medicale pot fi clasificate după diferite criterii, ca de exemplu în funcție și legătura lor cu procesul de diagnostic și tratament: erori de diagnostic, organizatorice, terapeutic-tactice, deontologice, tehnice etc.

Erori de diagnostic: de multe ori medicii sunt limitați în timp și nu au posibilitatea să stabilească un diagnostic corect. Motivele pot fi diferite, boala în anumite cazuri procedează diferit decât este descris de obicei în practica medicală și sunt necesare teste suplimentare. Se întâmplă că sunt anumite caracteristici fiziologice ale corpului pacientului, din acest motiv, un diagnostic corect nu este posibil de stabilit în timp restrâns. Când persoană suferă de multiple boli cronice, și acest lucru complică și diagnosticul corect și dezvoltarea unei căi de tratament.

Erori de organizatoric: acest tip de eroare are două principale motive. Prima este lipsa de experiență sau de calificare a medicului. A doua problemă este echiparea insuficientă a spitalelor și policlinici cu medicamentele necesare și echipamente medicale. De foarte multe ori, aceste dificultăți au un impact direct asupra stării de sănătate a pacienților.

Erori de terapeutic-tactic: în cazul în care s-a pus inițial un diagnostic în mod eronat, procesul de tratament se îngreunează și poate avea consecințe fatale. Deseori în situații complicate sunt întrunite consiliu medical. Aceasta presupune noi examinări, prescrieri de medicamente și proceduri. Ca urmare, durata internării în spital se mărește, viața personală pacientul în afara spitalului are de suferit, și nu este clară care va fi finalitatea procesului. Recomandările consiliul urmează a fi executate obligatoriu de către medicul curant, în asemenea situații apar anumite dificultăți în stabilirea cercului de subiecți care se fac vinovați pentru stabilirea diagnozei și tratamentului incorect.

Erori de deontologic: pentru procesul de recuperare, un rol foarte important joacă nivelul de înțelegere reciprocă și respect reciproc între medic și pacient și rudele pacientului. Lipsa de atenție, atitudine nepolitica sau simpla neglijență. Toate acestea au un impact negativ asupra sănătății. Fără a lua în serios plângerile pacientului sau obiecțiile pacientului poate să provoace o evoluție mai severă a bolii sau efecte secundare nedorite.

Erori de tehnic: apar din cauza inexactităților asociate cu completarea documentației pacientului. Introducerea rezultatelor eronate ale testelor sau care se referă la alt pacient în fișa medicală a pacientului. În acest caz, cursul tratamentului se schimbă dramatic. Introducerea datelor eronate în certificatul de externarea a pacientului, descriere greșită a diagnosticului și măsurile ulterioare de reabilitare duc adesea la recidiva în sănătate.

Erori de farmaceutic: acest tip de eroare se caracterizează prin mai multe diverse manifestări. Prima este alegerea greșită a medicamentului sau doză greșită. În plus, efectele secundare ale medicamentelor prescrise nu sunt luate în considerare, și efectul acestora asupra organismului pacientului. Eroarea farmaceutică apare și atunci când, în loc de un medicament original, este prescris analogul său. Unele medicamente, datorită conținutului componentelor sale active ar putea să se excludă reciproc. Prin urmare, administrarea lor concomitentă poate prezenta un risc grav pentru sănătate, sau la apariția unor simptome sau efecte nedorite.

Divizarea erorilor medicale ar putea fi efectuată și după specializarea medicilor. Unele ramuri ale medicinei necesită cunoștințe suplimentare, prin urmare, în cazul unei dispute, corectitudinea acțiunilor sau inacțiunea medicului poate fi evaluată doar de către experți de specialitate.

Medicină stomatologică. Neglijarea testării reacției pacientului pentru sensibilitate la diferite medicamente sau soluții care sunt utilizate. Ca rezultat ar putea să survină moartea dintr-un atac acut de alergii sau de șoc dureros.

Obstetrică-ginecologie. Chiar și cea mai mică greșală poate fi fatală pentru o femeie și copilul ei nenăscut. Este foarte complicat de demonstrat astfel de acțiuni, erorile medicale în timpul

sarcinii ar putea duce și la apariția tulburări de dezvoltare a nou născutului sau la malformații acestuia. Aplicându-i măsuri greșite de reabilitarea amenință ca copilul să se dezvolte cu handicap.

Chirurgie. Chiar și cea mai mică intervenție chirurgicală ar putea duce afectare sănătății pacientul. Sursa problemei poate fi o anestezie necorespunzătoare, în timpul operației au fost operate injecții suplimentare, care au fost alese eronat sau zona greșită a injecției lor. Diagnosticul inițial a fost stabilit greșit, documentația a fost îndeplinită eronat, sau nu s-a efectuat toate analizele sau testele inițiale. Toate acestea pot provoca complicații după operație. Sau după intervenție chirurgicală în corpul pacientului rămâne „urme” suplimentare: instrumentar medical și consumabile igienice materiale. Detectarea lor devine posibilă numai după un alt examen cu raze X.

Medicină de urgență. Principala problemă este sosirea cu întârziere la bolnav. Deși există standarde stabilite, brigada ajunge la fața locului cu o întârziere serioasă, care este ar putea fi una fatală. Echipajul de ambulanță nu este echipat cu toate necesare, ca rezultat stabilirea diagnosticului eronat, sau neefectuarea unor proceduri obligatorii. Uneori, medicii refuză să spitalizeze pacientul sub diverse pretexte, lipsa de paturi în spital, vârsta pacientului, natura diagnosticului.

Este de remarcat faptul că fiecărei ramuri a medicinei îi este specific propriul procent de erori medicale. Potrivit unor rapoarte, chirurgia reprezintă până la 25%, stomatologie, ginecologie și obstetrică – 15%, terapie – 10% etc. (Krasnopeevea, 2017).

În ultima perioadă, Colegiul Medicilor din România înregistrează o creștere a cazurilor reclamate privind malpraxisul. Doar 8 la sută dintre acestea au fost calificate drept tratamente incorecte sau neglijente față de pacient, celelalte având alt interes, de obicei – unul financiar. Cele mai multe, și anume 80 la sută din cazurile de malpraxis, țin de obstetrică și ginecologie, chirurgie și cardiologie (Astărăstoae, 2015).

Exercitarea profesiei medicale se realizează pe baza angajamentului de a acorda îngrijiri atente și conștiințioase conform standardelor cunoștințelor medicale. Personalul medical are obligația de diligență, de a face tot ce este posibil prin utilizarea tuturor mijloacelor și metodelor în interesul pacientului, în strictă conformitate cu standarde de acordarea serviciilor medicale.

Încălcarea acestor standarde atrage responsabilitate a personalului medical, de la răspunderea disciplinară și până la răspunderea penală a subiectului care se face vinovat de consecințele produse. Atât răspunderea poate să survină și pentru instituția medicală în care s-a comis abaterea examinată. În esență, activitatea personalului medical, implică existența unei datorii profesionale, în vederea îndeplinirii profesionale și doar în interesul pacientului a acțiunilor sau inacțiunilor personalului medical, iar neîndeplinirea acestei datorii prin acțiune sau inacțiune care îmbracă forma unei vinovății, fie sine încrederea în sine sau neglijența, apariția unui prejudiciu material sau moral și existența legăturii de cauzalitate între fapta personalului medical și consecințele prejudiciabile produse, duce la apariție cele mai aspre forme de răspundere și anume a răspunderii penale.

În această ordine de idei tratamentul, prevenire și diagnosticare corectă este o problemă majoră pentru orice sistem de sănătate, deși au apărut multe tehnici de cercetare pentru înțelegerea mai corectă a etiologiei și patogenzei bolilor, această întrebare rămâne fiind una din cele mai principale. Adevărul este că în zilele noastre medicina se confruntă cu problema de a stabili diagnoza corectă în timp restrâns. Orice afecțiune presupune în primul rând diagnosticare corectă și apoi prescrierea unui tratament adecvat. Stabilirea diagnosticului corect se face pe bază unor analize, tratamentul nu se prescrie fără ca medicul să fie convins de faptul ca tratamentul va duce la însănătoșire a pacientului, și nicidecum la agravarea stării de sănătate a acestuia.

În ceea ce privește malpraxisul medical, personalul medical poate fi tras la răspundere disciplinară de către comitetul de etică, administrativă, prin intermediul comisiei administrative sau agenția medicamentului și dispozitivelor medicale, civilă, prin intermediul unei acțiuni civile formulate în fața unei instanțe care este reglementată de Codul Civil al Republicii Moldova, penală, prin tragerea la răspundere pentru săvârșirea unei infracțiuni conform Codului Penal al Republicii Moldova.

Fiecare formă de răspundere are efectele sale. Răspundere disciplinară intervine în cazul în care salariatul încalcă în mod culpabil obligațiile sale de serviciu, însă această formă nu presupune acordarea unor despăgubiri persoanelor vătămate în urma acțiunilor personalului. Acțiunile lucrătorului medical sunt examinate de către Comitetul de etică instituite în cadrul instituțiilor medico-sanitare, care se realizează în conformitate cu prevederile Codului deontologic al lucrătorului medical și al farmacistului (HG Nr. 192 din 24.03.2017).

Răspundere juridică civilă este un raport juridic obligațional în baza căreia o persoană este ținută să repare prejudiciul cauzat altei persoane, prin fapta sa ori în cazurile prevăzute de lege, pentru prejudiciul pentru care este răspunzătoare. Un caracter specific al răspunderii civile este determinat de necesitatea dovedirii unor elemente obligatorii ale răspunderii delictuale: vinovăție, faptă ilicită, prejudiciu și legătură de cauzalitate între faptă și prejudiciu.

În cazul în care lipsește unul dintre elementele menționate mai sus, atunci nu există posibilitatea tragerii la răspundere civilă și implicit a pronunțării unei hotărâri judecătorești. Modalitatea de dovedire a erorii medicale se va stabili în urma probelor ce vor fi dispuse și administrate în cauză.

Răspundere penală se caracterizează prin fapte ilicite care constituie infracțiunii, prezentând un anumit grad de pericol social. Fiecare infracțiune are elementele sale specifice care urmează să fie probate de către organul de urmărire penală. Răspunderea penală se întemeiază totdeauna pe vinovăția autorului faptei ilicite, care poate să fie sine încrederea în sine sau neglijența. Menționăm asupra faptului că răspunderea personală a medicului nu exclude și răspunderea instituției unde s-a produs incidentul investigat.

Linia subțire dintre eroarea medicală și infracțiune face dificilă specificarea clară a acestui concept și excluderea posibilelor interpretări. În acest context reglementarea noțiunii și conceptului de eroare medicală și a malpraxisului în legislația națională va schimba situația în care, orice act sau omisiune a unui lucrător medical care a condus la o dereglare a stării de sănătate a pacientului, va crea un cadru de reglementare și instituțional în definiția juridică a neglijenței medicale, va permite pacienților și profesioniștilor din domeniul medical să-și protejeze interesele în cadrul juridic.

O analiză a naturii juridice și a caracteristicilor unei erori medicale profesionale a arătat că răspunderea penală survine nu numai în cazul încălcării prevederilor legislative, dar și în cazul încălcării standardelor minime de acordare a îngrijirilor medicale necesare (Brînza, Stati, 2011).

Înăsprirea cadrului legal cu privire la reglementarea erorii medicale duce la apariția fenomenului de medicină defensivă – adică prescrierea în exces a analizelor și acțiunilor premergătoare actului medical propriu zis în vederea asigurării ulterioare de consecințele nefavorabile. Acest fenomen duce la sporirea costului intervenției medicale și la tergiversarea examinării cazului medical.

Complexitatea tot mai mare a proceselor de furnizare a asistenței medicale, însoțită de un prejudiciu crescut asupra pacienților din instituțiile de îngrijire a sănătății, solicită îmbunătățirea continuă a practicilor de învățare a erorilor (Buromsky, 2021) și nevoia de a transforma cultura dezvăluirii erorilor în comunitatea medicală dintr-o cultură care este adesea punitivă, într-o cultură de recuperare și sprijin (Han, Vapiwala, 2018).

Capacitatea de analiza, evaluarea obiectivă a rezultatelor propriei activități profesionale este o condiție importantă pentru prevenirea erorilor profesionale. Dar, din păcate, medicul nu are întotdeauna o înțelegere clară a aspectelor legale ale relației cu pacientul; în privința drepturilor și responsabilităților, în privința asigurării civile a acțiunilor sale și acoperii prejudiciului cauzat pentru vătămarea sănătății pacientului din cauza unei erori medicale. (Cernikov ș.a., 2009).

Tendențele moderne în reglementarea legislativă a tuturor aspectelor activității medicale fac relevantă introducerea unui curs special de pregătire universitară și postuniversitară a unui medic (Vorobiev, 2013; Pisarenko, 2019).

În ultimele decenii, la nivel internațional au fost luate inițiative pentru a asigura calitatea învățământului medical universitar și postuniversitar. Acestea includ introducerea de standarde și crearea de sisteme de recunoaștere și acreditare a universităților și a programelor.

Potrivit grupului de lucru internațional al WFME, educația medicală de bază în toate țările este influențată de principii care sunt comune tradițiilor majorității universităților.

Multe universități europene pun accentul pe pregătire practică – studenții petrec mult timp în clinici și centre de cercetare încă din primul an, se familiarizează cu realitățile medicinei moderne.

După cum a arătat studiul atitudinea studenților la medicină din diferite universități față de siguranța pacienților sunt similare, cu excepția înțelegerii erorii medicale, în comparație cu studenții care au primit instruire pe această temă și manifestă o atitudine semnificativ mai pozitivă (Alser et al. 2020).

În Republica Moldova și România problema greșelilor medicale și malpraxisului este într-o anumită măsură elucidată în programele de „etică medicală”, „Drept medical”, „Medicină legală” etc., printre obiectivele generale ale cărora le remarcăm la fel ca: dobândirea de cunoștințe și abilități necesare pentru gestionarea cazurilor curente și a situațiilor complexe, interdisciplinare din viitoarea practica medicală în conformitate cu cerințele legale aplicabile și pentru identificarea necesității dezvoltării unor noi reglementări; cunoașterea și înțelegerea cerințelor legale pentru a dezvolta o practica medicală eficientă și sigură; dezvoltarea relației cu pacienții pornind de la respectarea drepturilor specifice.

O imagine mai completă problemei cu privire la malpraxis studenții obțin în cursurile pe „Elemente juridice și malpraxis”, „Malpraxis și decizie morală în medicina clinică” etc., al cărui scop special este: conștientizarea faptului ca necesitatea alinierii practicii de zi cu zi la cerințele legale specifice influențează orice decizie medicală; conștientizarea responsabilității juridice; identificarea vulnerabilităților în fața acuzațiilor de malpraxis medical și inițierea de activități adresate acestora.

În cursul practicii clinice, studenții aprofundează cunoștințele teoretice dobândite în studiul disciplinelor de mai sus, își formează abilitățile de a rezolva profesionist situații dificile.

Cu scopul de a încuraja și a sprijini extinderea a discuțiilor despre siguranța pacienților și erorile medicale, Asociația Colegiilor Medicale Americane a dezvoltat un ghid de studiu. Manualul oferă o trecere în revistă amănunțită a literaturii din acest domeniu și includ: aspecte etice, juridice, profesionale și de cultură a medicinei; tratamentul recomandat al erorilor medicale; impactul greșelii asupra medicului și importanța conștientizării personale; prevenirea erorilor medicale; educați studenții de medicină și rezidenții cu privire la siguranța pacienților și erorile medicale etc. (Halbach, Sullivan, 2005).

Noile tehnologii înalte intră în practica zilnică a unui medic, necesitând noi cunoștințe și abilități pentru utilizarea lor eficientă, arsenalul de medicamente este de mii. Fluxul de informații medicale este ca o avalanșă. În aceste condiții de muncă devine evident că cunoștințele dobândite pe banca elevului nu mai sunt suficiente pentru un medic modern.

Activitățile de dezvoltare profesională continuă ar trebui să se bazeze pe un proces continuu, pe tot parcursul carierei medicale, începând cu admiterea studentului la facultatea de medicină (WFME, 2007).

Conform standardelor internaționale WFME, procesul de reînnoire a curriculum-ului ar trebui să se bazeze pe cercetări și analize prospective, iar revizuirea politicii și practicii programelor de formare medicală postuniversitară ar trebui efectuată în conformitate cu experiența trecută, activitățile curente și perspectivele viitoare.

În același timp, trebuie remarcat rolul asociațiilor și organizațiilor profesionale, precum Uniunea Europeană a Medicilor Specialiști (UEMS) și Comitetul permanent al medicilor europeni (The Standing Committee of European Doctors – CPME).

Consiliul European și Colegiul de Obstetrică și Ginecologie au lansat un „Proiect de Consens pentru Predare” pentru a armoniza educația în obstetrică și ginecologie în toată Europa. Acest proiect, numit EBCOG-PACT, va dezvolta un curriculum paneuropean avansat care va servi drept exemplu de armonizare a educației postuniversitare în Europa (van der Aa et al., 2016).

În Republica Moldova problema greșelilor medicale și malpraxisului este elucidată în programele de formare și dezvoltare profesională continuă. Medicii, cadrul managerial și personalul non-medical implicat în managementul IMSP au posibilitatea de a-și îmbunătăți cunoștințele și abilitățile cu privire la aspecte relevante în cursurile de „etică, integritate și legislație în activitatea lucrătorilor medicali, „etică, comunicare și consilierea pacientului”, „Managementul calității”; medici de familie – „Dreptul medical în practica medicului de familie”; experții ginecologi și obstetricieni – „Legislație în practica ginecologică și obstetricală”; experții judiciari – „Documentarea activității de expertiză judiciară”, „Reglementarea juridică a activității de expertiză judiciară”.

Armonizarea în continuare a educației medicale în Euroregiunea va contribui la extinderea schimbului internațional de bune practici în domeniul asistenței medicale, mobilitatea studenților-medecilor și specialiștilor medicali, dar în primul rând, la îmbunătățirea siguranței pacienților, inclusiv prin schimbarea atitudinilor față de erorile medicale și reducerea numărului acestora.

4. Concluzie

Problema erorilor medicale este specifică răspunderii juridice a lucrătorilor medicali, prestatorilor de servicii medicale și farmaceutice. În literatura de specialitate nu există un punct de vedere unic asupra calificării erorilor medicale. Din punct de vedere juridic, printre erorile este necesar să se facă distincția între eroarea medicală și infracțiune. Delimitarea acestor calificări poate facilita stabilirea și consolidarea juridică a conceptului de eroare medicală și a malpraxisului în legislația națională. Utilizarea de noi abordări juridice și educaționale europene pentru a rezolva problema erorii medicale va minimiza riscul încălcării drepturilor cetățenilor atunci când le acordă îngrijiri medicale, precum și va proteja medicii împotriva acuzațiilor nefondate ale pacienților.

Bibliografie:

1. Ababii, I. Astărăstoae V., Hotineanu, V. (2015, Ianuarie 28). Erorile medicale au fost și vor fi.... <https://fiziologie.usmf.md/ru/node/11557>
2. Alser, M., Böttcher, B., Alfaqawi, M. et al. (2020). Undergraduate medical students' attitudes towards medical errors and patient safety: a multi-center cross-sectional study in the Gaza Strip, Palestine. *BMC Med Educ* 20, 447. <https://doi.org/10.1186/s12909-020-02375-z>
3. Beliş, V. (2010, Mai 1) Malpraxisul în domeniul medical. <http://www.aafduim.ro/revista/anul-ii/malpraxisul-in-domeniul-medical/>
4. Brînză, S., Stați, V. (2011). Drept Penal, partea specială, vol. I. Chișinău: Tipografia Centrală, p. 86. 1062 p.
5. Cod Nr. 1107 din 06-06-2002 Codul Civil al Republicii Moldova. Publicat: 22-06-2002 în Monitorul Oficial Nr. 82-86 art. 661. Republicat în Monitorul Oficial Nr. 66-75 din 01.03.2019 art. 132. https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=110279&lang=ro
6. Cod Nr. 985 din 18-04-2002 Codul Penal al Republicii Moldova. Publicat: 14-04-2009 în Monitorul Oficial Nr. 72-74 art. 195. Publicat: 14-04-2009 în Monitorul Oficial Nr. 72-74 art. 195. Modificat. LP138 din 19.07.18 MO347-357 din 14.09.18 art. 584. https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=122429&lang=ro
7. Cod Nr. 122 din 14-03-2003 Codul de Procedură Penală al Republicii Moldova. Publicat: 05-11-2013 în Monitorul Oficial Nr. 248-251 art. 699. https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=96049-&lang=ro
8. Cod Nr. 225 din 30-05-2003 Codul de Procedură Civilă al Republicii Moldova. Publicat: 03-08-2018 în Monitorul Oficial Nr. 285-294 art. 436. Publicat: 03-08-2018 în Monitorul Oficial Nr. 285-294 art. 436. Versiune în vigoare din 14.01.19 în baza modificărilor prin LP133 din 15.11.18 MO 467-479 din 14.12.18 art. 784. https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=110220&lang=ro

9. Cod Nr. 218 din 24-10-2008 Codul contravențional al Republicii Moldova. Publicat: 17-03-2017 în Monitorul Oficial Nr. 78-84 art. 100. Modificat. LP133 din 15.11.18 MO 467-479 din 14.12.18 art. 784. https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=125094&lang=ro
10. Dandeu, V. (2019, Februarie 15). Правовые аспекты специфики медицинской деятельности. In: Știință, educație, cultură (conferință științifico-practică internațională), Vol. 1. Comrat, 2019, pp. 237-241. ISBN 978-9975-3246-7-0. <https://kdu.md/images/Files/%D0%A2%D0%9E%D0%9C1-20191605.pdf>
11. Dicționar explicativ al limbii române. Recuperat Aprilie 29, 2022 din <https://dexonline.ro/definitie/malpraxis>
12. Ețco, C., Mecineanu, A. (2013). Sistemul malpraxisului medical din Republica Moldova. *Sănătate publică, economie și management în medicină (Chișinău)*, vol. 46, p. 8-15. https://ibn.idsi.md/ro/vizualizare_articol/22788
13. Gațcan, Șt. (2003). Profilaxia greșelilor și culpelor medicale. *Info-Med (Chișinău)*, Nr. 1, p. 21-27. https://ibn.idsi.md/ro/vizualizare_articol/12663
14. Georgescu, Șt. O., Vintilă, D. (2012). Despre patologia iatrogenă. *Jurnalul de Chirurgie (Iași)*, vol. 8, Nr. 3, p. 217. <https://kdu.md/images/Files/%D0%A2%D0%9E%D0%9C1-20191605.pdf>
15. Gîrla, L., Suhorucov, A. (2016, Noiembrie 9-10). Repere privind malpraxisul medical comis la etapa de diagnosticare. In: Integrare prin cercetare și inovare (conferință științifico-practică internațională). Chișinău, 2017, p. 50-54. https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/50-54_25.pdf
16. Halbach, J., Sullivan, L. (2005, January 22). Medical Errors and Patient Safety: A Curriculum Guide for Teaching Medical Students and Family Practice Residents. https://doi.org/10.15766/mep_2374-8265.101
17. Jason J. Han & Neha Vapiwala (2019) Pre-specialization – Considerations for more focused and personalized educational modules in the twenty-first century. *Medical Teacher*, 41:2, 190-194, <https://doi.org/10.1080/0142159X.2018.1459532>
18. Hotărâre Guvernului Nr. 192 din 24-03-2017 cu privire la aprobarea Codului deontologic al lucrătorului medical și al farmacistului. Publicat: 31-03-2017 în Monitorul Oficial Nr. 92-102 art. 265. https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=98572&lang=ro
19. Iachimciuc, A. (2019, Februarie 10). În Moldova lipsește legislația care ar soluționa efectiv cazurile de malpraxis. <https://www.ziarelive.ro/stiri/avocat-in-moldova-lipseste-legislatia-care-ar-soluciona-efectiv-cazurile-de-malpraxis.html>
20. Iftenie, V. (2007). Culpă medicală. În: Revista Română de Medicină Legală, vol.15 (1), p. 63-66. https://www.mededportal.org/doi/10.15766/mep_2374-8265.101
21. Lege Nr. 263 din 27-10-2005 cu privire la drepturile și responsabilitățile pacientului. Publicat: 30-12-2005 în Monitorul Oficial Nr. 176-181 art. 867. Versiune în vigoare din 30.12.18 în baza modificărilor prin LP238 din 08.11.18 MO441-447 din 30.11.18 art. 709. https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=107308&lang=ro
22. Lege Nr. 411 din 28-03-1995 ocrotirii sănătății. Publicat: 22-06-1995 în Monitorul Oficial Nr. 34 art. 373. Modificat. LP169 din 06.12.19, MO367-377/13.12.19 art. 258; în vigoare 01.01.20. https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=119465&lang=ro
23. Lege Nr. 95 din 14 aprilie 2006 (**republicată**) privind reforma în domeniul sănătății. Emitent Parlamentul României. Publicat în Monitorul Oficial Nr. 652 din 28 august 2015. <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/71139>
24. Lege Nr. 264 din 27-10-2005 cu privire la exercitarea profesiei de medic. Publicat: 23-12-2005 în Monitorul Oficial Nr. 172-175 art. 839. Versiune în vigoare din 30.12.18 în baza modificărilor prin LP238 din 08.11.18 MO441-447 din 30.11.18 art. 709. https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=110649&lang=ro
25. Lege Nr. 1086 din 23-06-2000 cu privire la expertiza judiciară, constatările tehnico-științifice și medico-legale. Publicat: 16-11-2000 în Monitorul Oficial Nr. 144-145 art. 1056. Versiune în vigoare din 01.10.2012 în baza modificărilor prin LP120 din 25.05.12, MO103/29.05.12 art. 353. https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=65642&lang=ro
26. Medical Errors and Patient Safety: A Curriculum Guide for Teaching Medical Students and Family Practice Residents. Joseph Halbach, MD, MPH and Laurie Sullivan, PhD, LCSW. https://www.mededportal.org/doi/10.15766/mep_2374-8265.101

27. Midrigan, V.-S. (2011). Conceptul, particularitățile, sistematizarea și diferențierea erorilor și greșelilor medicale profesionale: polemici privind raționalitatea standardelor de calitate a îngrijirilor medicale. *Revista Națională de Drept (Chișinău)*, Nr. 12, p. 36-44. https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/Conceptul%20particularitatile%20erorilor%20medicale%2036_44.pdf
28. Pădure, A. (2011). Analiza medico-legală a deficiențelor admise în asistența medicală de profil chirurgical. Autoreferatul tezei de doctor habilitat în medicină. Chișinău, 2011, p. 5-6. http://www.cnaa.md/files/theses/2011/20252/andrei_padure_abstract.pdf
29. Planul de învățământ: programul de studii Medicina. Universitatea de Stat de Medicină și Farmacie „Nicolae Testemițanu” din Republica Moldova. https://didactic.usmf.md/sites/default/files/inline-files/Plan%20invatamant_Medicina%202021-2022.PDF
30. Planul de învățământ: programul de studii Medicina. Universitatea de Medicină și Farmacie „Carol Davila” din București. https://umfcd.ro/educatie/facultati-si-resurse/facultatea-de-medicina/#eluid-823830bf_1_4
31. Proiectul de Lege cu privire la malpraxisul medical. Autor: Gațcan Ștefan, deputat în Parlamentul Republicii Moldova. Număr înregistrare: 371. Data înregistrării: 03.09.2020. <https://www.parlament.md/ProcesulLegislativ/Proiectedeactelelegislative/tabid/61/>
32. Riegelman Richard, K. (1991). Minimizing Medical Mistakes. The Art of Medical Decision Making By. Little, Brown & Co., Boston, 1991, 228 pp.
33. Sipherd Ray (2018, Feb 22). The third-leading cause of death in US most doctors don't want you to know about. <https://www.cnbc.com/2018/02/22/medical-errors-third-leading-cause-of-death-in-america.html>
34. van der Aa, J.E., Goverde, A.J., Teunissen, P.W., Scheele, F. (2016) Paving the road for a European postgraduate training curriculum. *Eur J Obstet Gynecol Reprod Biol.*, 203:229-31. <https://doi:10.1016/j.ejogrb.2016.05.020>. Epub 2016 Jun 18.
35. Watson, K., & Kottenhagen, R. (2018). Patients' Rights, Medical Error and Harmonisation of Compensation Mechanisms in Europe, *European Journal of Health Law*, 25(1), 1-23. <https://doi:https://doi.org/10.1163/15718093-12460348>
36. WFME Global Standards for Quality Improvement in Medical Education: European Specifications. MEDINE The Thematic Network on Medical Education in Europe. Copenhagen, 2007. 80 p. ISBN: 978-87989108-6-2 <https://www.researchgate.net/publication/237189562>
37. Абдрахманова, Е.С. (2022, Май 25). Врачебная ошибка: юридические аспекты. Российская офтальмология онлайн. <https://eyepress.ru/article.aspx?13084>
38. Бастрыкин, А.И. (2017, Октябрь 7). Взаимодействие Следственного Комитета РФ и НМП. (съезд Союза медицинского сообщества «Национальная Медицинская Палата»). Москва, 2017. <https://nacmedpalata.ru/?action=show&id=29305>
39. Буромский, И. (2021, Апрель 19). Врачебные ошибки и последствия их совершения. Адвокатская газета. <https://www.advgazeta.ru/novosti/vrachebnye-oshibki-i-posledstviya-ikh-soversheniya/>
40. Всемирная Организация Здравоохранения (2019, Сентябрь, 17). Во Всемирный день безопасности пациентов в ВОЗ напоминают, что от врачебных ошибок страдают десятки миллионов человек. <https://news.un.org/ru/story/2019/09/1363052>
41. Воробьев, К. П. (2013). Какие виды компетентности необходимо формировать в процессе до- и последилоного образования врача? *Вестник Санкт-Петербургского университета*, сер. 11, 2013, вып. 3, с. 184-193. <https://cyberleninka.ru/article/n/kakie-vidy-kompetentnosti-neobhodimo-formirovat-v-protseesse-doi-poslediplomnogo-obrazovaniya-vracha>
42. Гырла Л. (2007). Нарушение по халатности правил и методов оказания медицинской помощи. *Studia Universitatis Moldaviae (Seriia Științe Sociale)*, Nr. 3, p. 116-119.
43. https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/23.%20Narushenie%20po%20halatnosti%20pravil%20i%20metodov.pdf
44. Давыдовский И.В. (1941). Врачебные ошибки. *Советская медицина*, 1941. №3, с. 3-10.
45. Краснопеева, М. К. (2017). Современные врачебные ошибки, статистика летальных исходов в России. *Проблемы современной науки и образования*, 2017, с. 78-80.

<https://cyberleninka.ru/article/n/sovremennye-vrachebnye-oshibki-statistika-letalnyh-ishodov-v-rossii/pdf>

46. Пашина, Г.А., Ившин, И.В. (2006). Профессиональные преступления медицинских работников против жизни и здоровья: Судебная медицина. Москва, 2006. 196 с. https://www.studmed.ru/view/pashinyan-ga-ivshin-iv-professionalnye-prestupleniya-medicinskih-rabotnikov-protiv-zhizni-i-zdorovya_14176a5b809.html
47. Писаренко, К.С., Писаренко, С.В. (2019, Октябрь 29 - Ноябрь 1). Стандарты оказания пульмонологической помощи в разграничении медицинской ошибки от преступления. In: 29-ый Национальный конгресс по болезням органов дыхания. Москва, №204, с. 167. ISBN 978-5-901450-18-5. <https://spulmo.ru/upload/Sbornik%20Trudov%202019%20Web.pdf>
48. Черников, Е. Э., Зарецкий, М. М., Черникова, Н. М. (2009). Врачебная ошибка: невежество или халатность? *Украинский медицинский журнал*, № 2(70), с. 70-73. https://www.umj.com.ua/wp/wp-content/uploads/archive/70/pdf/1402_rus.pdf?upload=

CHANGING THE MENTALITY IS NOT A MISSION OF THE UNIVERSITY

CZU: 378.4.096:34:159.922-057.87

DOI: 10.5281/zenodo.6992483

Natalia CRECIUN¹,
Moldova State University

ABSTRACT. This study is carried out within the framework of the State Project (Republic of Moldova) „Modernization of governance mechanisms focused on the protection of human rights” (cypher 20.80009.1606.15). The proposed theme for research is to identify the extent of the university mission and of the law faculty in the direct realization and promotion of education, research, innovation and societal integration. Does higher education have implications for mentality change? How do we react to defensive or skeptical attitudes from students regarding the university's involvement in changing mindset? What feedback can we give to skeptics, not to imagine that we might be persuasive, but at least to make them think? The research is a result of a reflection exercise in the context of conducting practical classes at the law faculty, with first-year students, Cycle I, licence (bachelor). Influenced by the social environment, affected by crises, in which even justice does not have the best image, they accept change in itself only as a theoretical formula, not as a practical one, only as a story told, not assumed. A formidable solution, excellently functional for reorienting the way of thinking of the current generation of students is hard to find, given the objective limits of communication and the formative substrate of the mentality of young people before their access to higher education. However, the university must also value ethical, attitudinal, affective, creative dimensions. And the law faculty must also emphasize the revitalization of the essence of civic courage, implicitly – to shape courageous lawyers.

Keywords: *university mission, law faculty, change, mentality*

Introduction. This study is carried out within the state project (Republic of Moldova) "Modernization of governance mechanisms focused on the protection of human rights" (cypher 20.80009.1606.15). Good governance, human rights, justice, education, university mission, law faculty, modernization, change, mentality: we try to validate the existence of a connection of essence and value between these conceptual landmarks, connection with direct implications on the orientation of governance mechanisms towards the protection of human rights.

Contextual reflection exercise

At one of the practical classes at the university, at the Faculty of Law, one of the students, first year, first cycle, bachelor, said that *the university has a clear and limited role - to provide knowledge for future law professionals. That's all. The change of mentality does not fall within the spectrum of the missions of law schools.*

This is true! Other students agreed, without even questioning the veracity of the statement and without admitting, even hypothetically, that it shatters the essence of education itself and shakes the value foundations of humanity.

The discussion took place against the background of a period of crisis. We refer to the global crisis generated by Covid-19, which also affected the national education system, to the humanitarian crisis generated by the invasion of the Russian Federation in Ukraine, to the human crisis, a phenomenon that turned man into a statistical element, accidental tourist in the journey for good governance (Creciun, 2022, p.121). All these have led to an increase in disorientation, social isolation, disappointment, awareness of the limits of the organizational and functional system of

¹ **Natalia CRECIUN**, PhD, university lecturer, Faculty of Law, Moldova State University, Republic of Moldova
natalia.creciun@gmail.com, +37379420007, <https://orcid.org/0000-0002-1936-9137>

society in times of crisis. The sound that announced the end of the class left the dilemma suspended and lacking adequate response - something that was noticed by the teacher rather than by the students. The dilemma, however, continued to concern me in the pedagogical path, the present study being a process of searching for answers, revealing limits, designing solutions. And invitation to discussions.

The problem. The problem is of a strategic nature, in the context of achieving the objectives of good governance (through policy development and implementation, especially in the field of education and justice, these being areas of interest for research), but also of a general value. The way we perceive the mission of the university and of the law faculty, not in terms of mission statements, but in terms of impact on the reasons of those who form the university world - teachers and students - directly influences the vector of higher education and its degree of engagement in the process of modernization of governance mechanisms in education and justice. The problem itself, which is subjectively addressed by the author, is that a good part of the students at law consider that the change of mentality is not a mission of the university, the mission of the university being reduced to providing knowledge, including applicative knowledge, not to get involved in changing "the particular attitude or way of thinking of a person or group " (Dictionary. Oxford learner's dictionaries).

Why do we study the problem? Why is the issue worth studying? Does it have practical significance? Research questions. Skepticism and nihilism, persisting continuously and becoming a natural learning environment, are brakes rather than tools for accelerating progress. What perspective would such an attitude have on medical research, which tends to invent an effective treatment for cancer, for immunodeficiency syndrome? Or for studies in the field of waste processing for the development of environmentally sustainable programs? The same questions apply to legal education. Even if the sphere of social sciences is more difficult to analyze through measurable variables, how can a judge for whom the letter of the law does not resonate with the spirit of the law, a prosecutor or a civil servant for whom loyalty to the system and to the hierarchical superior is more important than loyalty to the law and the institution whose image should not be undermined, a professor at law who does not admit that he/she can be overtaken by his own student, a law graduate who could not afford to overcome skepticism and nihilism, but becomes part of the mechanism for achieving governance, good governance? The issue is worth studying, not because it would help the authorities to govern, but because it would help the community to benefit from the benefit from the advantages of good governance.

This paper comprises 3 basic compartments: in the first section are generalized doctrinal approaches regarding the mission of the contemporary university and the role of the law faculty in the accomplishment of the university mission; the second section is dedicated to the explanation of the data and the methodology used, these being collected from the didactic activity at the Faculty of Law of the State University of Moldova, from the practical classes of administrative law with 1st year students (license/bachelor); the third section reveals the model and the findings, formulated, in a largely subjective way, given that the research started spontaneously and was carried out of curiosity and professional interest and not for the purpose of data accumulation and compilation of statistics. The study also contains some conclusions, perhaps more in the form of questions than deductions and judgments.

1.Literature review

1.1 What is the mission of the contemporary university?

The university, as a training institution in the field of higher education, has a not at all easy mission in the contemporary society, which is in a very accentuated development dynamism. The university has a central role to play in shaping a European knowledge area and "developing the European cultural dimension" (The Bologna Declaration). Specialists in various fields of real and social sciences are trained in the university so that, quantitatively and qualitatively, the economic,

political and cultural needs are covered, by ensuring the implementation of good governance policies on the labour market, and by promoting innovation and progress (Tajpour and Hosseini, 2021), locally, regionally and globally, "the COVID-19 pandemic [...] demonstrating that global issues know no borders and require global cooperation and engagement for the common good" (Jones, Leask, Brandenburg, and de Wit, 2021, p.342). It is not enough, for a university graduate, just to have knowledge, even elevated, current, interdisciplinary. Along with teaching and research, a third mission of higher education has become prominent for some time - that of societal impact or outreach (Knudsen, Frederiksen, and Goduscheit, 2019). Although the third mission is perceived and assumed differently, from one higher education institution to another, its dimensions, for the most part, remain the same: "Knowledge and technology transfer" ("Co-operative knowledge creation", "personal transfer" etc.), "Further education" ("Certificate studies", "Informal education" etc.) and "Societal engagement" ("Widening participation", "Civic engagement" etc.) (Berghaeuser and Hoelscher, 2020, Table 1). In this sense, skills training is imperative. Knowing and understanding the phenomena is a first step in training the professional: this allows him to formulate definitions, to explain concepts, to reproduce data. Application, analysis and synthesis are the second level and include the ability to use the knowledge gained. The third level is evaluation, which refers to the ability to integrate knowledge, to argue, to appreciate, to design, to make predictions, to create. It is the essence of "Bloom's Taxonomy [...]" made by Benjamin Bloom amid the 1950s [...]. There are six levels in the taxonomy, each requiring a more elevated amount of abstraction from the students" (Prasad 2021, p.1-2). In the midst of the Covid-19 pandemic, it has been revised, expanded and adapted to online education through synchronous and asynchronous teaching methods ("the model of Bloom's Digital Taxonomy", proposed by Andrew Churches, in 2008). "It not only functions as a savior for teachers amidst the 'work from home' culture but also helps students rediscover their strengths and rework on their weaknesses" (Bagchi and Parasar, 2021).

From a simpler formula (in terms of construction, not in essence) - *"To build a better world through higher education"* (the mission of The Association of Commonwealth Universities), to larger ones - *"IAU promotes collaboration [...], advocates for higher education policies and practices that respect diverse perspectives and promote social responsibility, [...] encourages innovation, mutual learning and cooperation among institutions"* (the mission of International Association of Universities) or *training highly qualified staff for the national economy [...]; organizing and conducting fundamental and applied scientific research, aimed at solving current socio-economic problems and achieving the technological transfer of the results of university scientific research* (the mission of Moldova State University), the mission of university education is a complex one.

"The university is not a company whose main purpose is to efficiently produce products for the market or to support governmental political programs" (Scholz, 2020). The university must invest in human capital. In this approach, the mission of higher education includes the training - creation, shape - of people well prepared in certain professional fields, with skills of application and integration of knowledge, able to enter the labour market, solve problems, but also design the architecture of a change in the social and cultural-value environment and to ensure the viability and sustainability of this edifice of progress. "Generation by generation universities serve to make students think" (Boulton and Lucas, 2011, p.2511).

The graduate of a higher education institution must be able to plant the germ of change and able to influence (systems, structures, procedures, principles, values, perceptions). Able to change and influence people. Able to change and influence the mentality.

1.2 The role of the law faculty in carrying out the university mission

"The humanities are concerned with what it means to be human: the stories, the ideas, the words [...]. They give voice to feeling and artistic shape to experience, exploring issues of morality and value." (Boulton and Lucas, 2011, p.2514). "Law is a dynamic field of knowledge. Therefore, a

stronger emphasis on the skills is vital for a successful legal career" (Luengvilai, Wongta and Yodmongkol, 2021, p.726). The law faculty should be part of that training for future lawyers, able to implement and integrate the knowledge gained in the educational process, to respond to social needs through topicality, adaptability, openness to progress and sustainable development. "[...] [E]xperts in the field of law are faced not only with the solution of classical problems of protecting human rights [...] but also with a willingness to [...] transform their own skills [...] to the [...] requirements of the [...] activity of a modern lawyer" (Myronets, Danyliuk, Dembytska, Frantsuz-Yakovets and O. Dei, 2020, p.449). The Faculty of Law also has the mission of encouraging the creative spirit, oriented equally towards the protection of permanent values (rule of law, democracy, human rights, freedom, non-discrimination, independent justice, fair trial etc.) and the promotion of innovation trends, as a value of topicality and perspective.

2. Data and methodology

2.1 Indicators used for the model, data source, methods used

The idea for this study came spontaneously, the primary source being the equally spontaneous statement of a student - that changing the mindset is not a mission of the university. As a research hypothesis, it was verified in the teaching activity at the Faculty of Law of the State University of Moldova, during 30 practical hours of administrative law, on a sample of 62 1st year students (license/bachelor).

The law student is initiated in understanding the legal phenomenon, the state mechanism, the role of person and society in its realization. The law student learns constitutional law, general theory of law, administrative law, organization of legal professions, civil law and procedure, criminal law and procedure, customs law, legal protection of human rights, legal philosophy, legal methodology etc. Elaboration of the curriculum for each discipline is an important component of the course administration. The development of (current and summative) assessment tests is another component, through which the student is evaluated: the extent to which he/she has developed skills. The teaching methods themselves are the dynamic part of the teaching-learning-evaluation process; they vary from one teacher to another, from one group of students to another, depending on the institution, institutional management, academic year, discipline, format (online or offline), purpose, objectives etc.

2.2 From the experience of teaching at the Faculty of Law

Regardless of the field, the university teaching experience consumes: by requiring basic professional training, continuous improvement and self-improvement ("lifelong learning [...] is a key to growth and jobs and can allow citizens to participate fully in society" (Association Agreement)), openness and communication, mastery of teaching methods, emotional dedication.

At law school (we do not rely on exclusivity) not only questions for and from students consume, but also their answers.

The oath of office of the civil servant is just a formality, a signature for the personal file. The principle of loyalty, specific to the public service, means fidelity to the hierarchical superior and to the system. Public authorities are affected by bureaucracy, conservatism and reluctance to innovate. Justice and the police are ordinary business. Justice is selective and corrupt. The legislation is imperfect, and the subjects involved in the legislative process have poor professional training. Law has nothing to do with morality, much less with religion. Discipline and public order can only be ensured through dictatorship. The efficiency of public services can be ensured by intensifying control and coercion. Ethical rules are optional for judges and civil servants. Graduation is not a proof of a solid training in the chosen field.

These are just some of the answers heard at the practical courses at the Faculty of Law. And additionally: *There is a need for a change in the judiciary. There is a need to change the (deviant) thinking and behaviour of the system. But I'm not the one to change things. Things are generally unlikely to change.*

3. The model and findings. The methods of verifying the hypothesis were oriented towards obtaining concrete data, which would allow, even subjectively, to appreciate the fact if the students who have just arrived to the university admit that, at the end of each year of study and, accordingly, at the graduation, they could perceive reality (including legal reality) differently, perhaps even to a different extent than that instilled in them by their living environment (parents, friends, colleagues, acquaintances holding positions in the state or practicing in the field of law), as well as whether such a possible change of mentality is only hypothetically accepted or absolutely necessary.

Such types of answers, mentioned above - under the heading "from the experience of teaching at the Faculty of Law" - consume. Consume emotionally. Consume mentally.

Because the civil servant's oath is a solemn assumption of respect for the Constitution, human rights, sovereignty, independence, territorial integrity of the state and the refusal to take the oath has the effect of dismissing the civil servant (Law on the civil service and the status of the civil servant, art.32). Loyalty is manifested to the Constitution, to the law, to the public authority, the image and prestige of which must be protected (Law on the Code of Conduct for Civil Servants, art.7). Loyalty is not an equivalent for fidelity to the superior, nor for the execution of his/her (illegal) indications, nor for organizational silence, or the acceptance, even in a tacit manner, of illegal practices. Public authorities in all states have a more or less bureaucratic organization and operation, which does not diminish their essence, degree of involvement and exclusivity in certain respects. Public authorities can and must be efficient, innovative, accessible, user-oriented. Justice and police are public services exercised as a state monopoly, they cannot be assigned, delegated to individuals, the activity in justice and police is not compatible with the activity of entrepreneurship. Justice is not selective and corrupt; there are incoherent and corrupt judges; the delimitation is significant. Perfect legislation does not exist anywhere in the world; the letter of the law matters, but the spirit of the law, the interpretation of the law, good faith in capitalizing on the discretionary right of the subjects involved in the legislative process matter too.

There are legal norms inspired by moral and religious norms. Law must also be moral; the symbiosis between law and religion in Islamic communities is an additional example of this. I am not sure we are talking about discipline in authoritarian regimes, but rather about fear. Obviously, it depends a lot on how you perceive things: whether discipline and public order involve terror and censorship or participation and culture, whether they are imposed or accepted voluntarily and assumed. In democratic regimes, discipline and public order can also be ensured through examinations of conscience. Social and legal culture and consciousness are also the pillars of efficient public services; coercion, as a method of conducting public administration, should be preceded by other methods, based on persuasion, participation in decision-making, collaboration and social control. Coercion and sanction are necessary, but only for serious violations, only as a result of a fair (including judicial) trial, with individualization of liability and punishment, in strict accordance with the law. Ethical (deontological) norms are not recommended, they are enshrined in Codes of Ethics and are binding (examples: for civil servants (Law on the Code of Conduct for Civil Servants, art.7), for civil servants with special status within the Ministry of Internal Affairs (Code of ethics and deontology of the civil servant with special status within the Ministry of Internal Affairs), for judges (Code of ethics and professional conduct of the judge), for prosecutors (Code of ethics of prosecutors) etc.).

It is just a synthetic feedback on the students' statements, mentioned above. Obviously, in the didactic activity of training future lawyers, the theoretical reasoning is not enough. Arguments of another nature are also needed, arguments that students can perceive, analyze, be aware of, appreciate. Important causes can be supported by examples and teaching methods. The examples from the professional practical activity on the one hand satisfy the curiosity, on the other hand offer memorable answers and explanations. Teaching methods are chosen according to multiple criteria; sometimes they are planned in advance (when planning the course), sometimes it is a momentary

decision, given the unpredictability of the reactions at the courses. For example, in sensitive situations - allegations that *judges are corrupt* or *corruption is a systemic problem that persists over time and cannot be overcome* – it is not enough to deny them. Could be useful methods involving empathic communication, which places the student on the position of the judge, litigant, civil servant, active citizen, as appropriate, and gives him/her the opportunity to decide on his/her own conduct in a concrete situation, arguing his/her decision and assessing the impact on human rights (direct impact, on the subjects involved in the case, but also indirect impact, with reference to the violation of the rights of third parties). This involves both the application of knowledge acquired at the law school (and not only) and the use of the properties of human nature. There is no right and wrong empathic communication; its role is to hear the student applying knowledge, appreciating situations, arguing decisions, building patterns of behaviour, advancing solutions. It is important to be prepared for less desired student options, for example - close to what in practical activity we call *organizational silence* (for example: if the system is corrupt, I will comply too; if I see that the system is corrupt, I leave and build my career in another institution or field). "Many young people complete their socialization by learning, explicitly or implicitly, that corruption is *normal*" (Denisova-Schmidt, 2017, p.18). And, in such cases, it is advisable to guide the student to make a decision in the spirit of law and morality: again, either by explanations, examples, or by additional inductive questions. All this is done not (only) to transmit knowledge, but to develop skills, to change perceptions, people, generations. Education should be student-centred: "Institutions should ensure that the programmes are delivered in a way that encourages students to take an active role in creating the learning process, and that the assessment of students reflects this approach" (Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area, 2015, standard 1.3).

Conclusions. The analyzes carried out have had and continue to have strong implications for my individual way of organizing practical classes, setting up tasks for group work or for assessment tests. Being revealed at a round table entitled "The role of legal education in promoting the values of good governance in justice", organized by the Laboratory of Scientific Research "Comparative Public Law and e-Government", within the project "Modernization of governance mechanisms focused on the protection of human rights", the findings and conclusions regarding the existence of some deficiencies (objective and subjective) in the process of fulfilling the assumed mission by the university was confirmed by other participants, among which representatives of academia, judges, civil servants, representatives of civil society .

At the same time, perhaps to a greater extent than the existence of some deficiencies, we find vulnerabilities: it is unrealistic not to be affected by skepticism and nihilism for a society part of a young democracy, such as the Republic of Moldova, which declared its independence only 30 years ago, with generations formed in the Soviet Union, society for which mere freedom to think critically was an illusion, a society in which the government allocates 0.2% of gross domestic product (compared to 2.3% in the EU) to research and development (Republic of Moldova versus European Union, 2022), in which the corruption perception index, in 2021, is 36 (100 meaning "very clean" and 0 (zero) – "highly corrupt"), the state ranking "105th out of 180 countries" (Corruption Perceptions Index, 2021), trust in justice is also a concern (44% - do not trust at all, 32% - do not trust much, 2% - some trust, 16% - very much trust) (Barometer of the public opinion, 2021). The methods of overcoming them, by creating the premises for another perception of reality, marked by achievable optimism, through initiative, creativity and courage, could be thought and elaborated applying in practice some recommendations proposed by the Centre for Civil and Political Rights (in the context of the fight against corruption, but also valid for the subject addressed in this study), on "[a]mplifying synergy" and on a "[t]heory of change [...] for the mid-term period in Moldova", through promoting "evidence-based research [...]" (Centre of Civil and Political Rights, p.74, 76).

Research shortcomings obviously exist. However, this was more out of curiosity and professional interest, than for the purpose of carrying out concrete measurements or compiling

statistics. However, I am convinced once again that the educational segment is in a very close symbiosis with the spiritual, emotional and value one. And higher education, in particular in law, this being the field about which I have already created a certain vision for myself, has the mission to train generations of lawyers capable of demonstrating application skills and community involvement, therefore, able to evaluate, create, design, be visionary. What would be the most appropriate methods to direct students to new spiritual horizons, by accepting the idea of change itself, remains a question on which, I suppose, come back teachers who are consciously and voluntarily dedicated to fulfilling the mission of the university. There are many avenues for research.

Beyond the conclusions, what feedback can we provide?

What feedback can we give in cases of such statements as: *Graduation is not a proof of a solid training in the chosen field. A change in the judiciary is needed. There is a need to change the (deviant) thinking and behaviour of the system. But I'm not the one to change things. Things are generally unlikely to change.*

Probably - that education (including legal education) and justice are interconnected, intended for those who can voluntarily assume their development and get involved in this process, becoming themselves agents of change. The mission of legal education is to train courageous lawyers.

The solution for the contextual reflection exercise

What would be the role of university training, if the distinction between the first year student and the graduate of the institution were limited to the volume of knowledge acquired and lacked the connection with reality, in terms of applicability and integration?

What role would university education have if the world of knowledge were detached from emotional experience and ethical valorisation - dimensions that guide human behaviour, shape behavioural and mental patterns?

What value would the mission statement of the university have?

What future awaits us?

Changing the mentality is not a mission of the university - is a false statement.

That's all.

References:

1. Association Agreement between the European Union and the European Atomic Energy Community and their Member States, of the one part and the Republic of Moldova of the other part. Official Journal of the European Union, L 260/4, 30.08.2014. http://publications.europa.eu/resource/ellar/19877a6a-300b-11e4-8c3c-01aa75ed71a1.0006.03/DOC_75
2. Association of Commonwealth Universities. Mission. <https://www.acu.ac.uk/about-us/about-the-acu/>
3. Bagchi, P., Parasar, A. (2021). Contextualizing Bloom's Taxonomy for Post-Pandemic Education. *Efflatounia*, 5(2), 246-253, ISSN: 1110-8703. https://www.researchgate.net/profile/Pronema-Bagchi/publication/355357812_Contextualizing_Bloom's_Taxonomy_for_Post-Pandemic_Education/links/616c04cc951b3574c6537d9e/Contextualizing-Blooms-Taxonomy-for-Post-Pandemic-Education.pdf
4. Barometer of public opinion, June 2021. <https://ipp.md/wp-content/uploads/2021/07/1-Prezentarea-rezultatelor-BOP-2021-iunie-1.pdf>
5. Berghaeuser ,H., Hoelscher (2020). M. Reinventing the third mission of higher education in Germany: political frameworks and universities` reactions. *Tertiary Education and Management*, 26, 57-76. <https://doi.org/10.1007/s11233-019-09030-3>
6. Bologna Declaration of 19 June 1999. The European Higher Education Area. http://www.ehea.info/media.ehea.info/file/Ministerial_conferences/02/8/1999_Bologna_Declaration_English_553028.pdf
7. Boulton, G., Lucas, C. (2011). What are universities for? *Chinese Science Bulletin*, 56(23), 2506-2517. Doi: 10.1007/s11434-011-4608-7
8. Centre of Civil and Political Rights. The impact of corruption on the fulfilment of human rights in Moldova: An analytical study with policy recommendations. Geneva-Chisinau, 2021. <https://www.undp.org/ro/moldova/publications/impactul-corup%C8%9Biei-asupra-realiz%C4%83rii-drepturilor-omului-%C3%AEn-republica-moldova-studiu-analitic-cu-recomand%C4%83ri-de-politici>

9. Code of ethics and professional conduct of the judge (Republic of Moldova). Approved by the Decision of the General Assembly of Judges, no.8 of 11.09.2015. Amended by the Decision of the General Assembly of Judges, no.12 of 11.03.2016. https://www.csm.md/files/Acte_normative/Codul_de_etica_al_judecatorului.pdf
10. Code of ethics and deontology of the civil servant with special status within the Ministry of Internal Affairs. Approved by Government Decision no. 629 of 08.08.2017. Official Gazette of the Republic of Moldova, 11.08.2017, no.289-300
11. Code of ethics for prosecutors. Approved by the Decision of the General Assembly of Prosecutors, no. 4 of 27.05.2016. <http://procuratura.md/file/CODUL%20de%20Etica%20Redactat%2015.07.2019.pdf>
12. Corruption Perceptions Index, 2021. Transparency International. <https://www.transparency.org/en/cpi/2021>
13. Creciun, N. (2021). Care, totuși, este miza călătoriei spre buna guvernare în justiție? [Which is, still, the stake of the journey to good governance in justice?] In Ciobanu, R. (Ed.) State, security and human rights in the digital era (pp.118-127) DOI 10.5281/zenodo.6393014
14. Denisova-Schmidt, E. (2017). The Challenges of Academic Integrity in Higher Education: Current Trends and Prospects. CIHE Perspectives no.5. The Boston College Center for International Higher Education, USA. ISSN: 2475-2657 (Print). ISSN: 2475-2657. <https://www.alexandria.unisg.ch/251258/1/Perspectives%20No%205%20June%2013%2C%202017%20No%20cropsFINAL.pdf>
15. Dictionary. Oxford Learner's Dictionaries. Retrieved June 09, 2022, from https://www.oxford-learnersdictionaries.com/definition/american_english/mentality#:~:text=%2Fm%C9%9Bn%CB%88t%C3%A6l%C9%99t%CC%AEi%2F,the%20mentality%20of%20video%20gamers.
16. International Association of Universities. Mission. <https://www.iau-aiu.net/Vision-Mission>
17. Jones, E., Leask, B., Brandenburg, U., & de Wit, H. (2021). Global Social Responsibility and Internationalisation of Higher Education for Society. Journal of Studies in International Education, 25(4), 330-347. DOI: 10.1177/10283153211031679
18. Knudsen, M. P., Frederiksen, M. H., & Goduscheit R. C. (2019). New Forms of Engagement in Third Mission Activities: A Multi-Level University-Centric Approach. Innovation 23(2), 209-240, DOI: 10.1080/14479338.2019.1670666
19. Law on the Code of Conduct for Civil Servants, no. 25 of 22.02.2008. Official Gazette of the Republic of Moldova, 11.04.2008, no.74-75
20. Law on the civil service and the status of the civil servant, no. 158 of 04.07.2008. Official Gazette of the Republic of Moldova, 23.12.2008, no.230-232
21. Luengvilai, C., Wongta, N., & Yodmongkol, P. (2021). Design and Application of a Legal Game to Promote Factual Investigation Knowledge for Undergraduate Law Students. Pertanika Journal of Social Sciences and Humanities, 29(1), 707-729. ISSN: 0128-7702 e-ISSN 2231-8534 DOI: <https://doi.org/10.47836/pjssh.29.1.39>
22. Myronets, P., Danyliuk, I. V., Dembytska, N. M., Frantsuz-Yakovets T. A., & Dei M. O. (2020). Current Issues and Prospects of Modern Higher Legal Education in Conditions of the Fight against COVID-19. Cuestiones Politicas, 37(65), 438-456. <https://doi.org/10.46398/cuestpol.3865.29>
23. Moldova State University. Mission. https://usm.md/?page_id=143
24. Prasad, G.N.R. (2021). Evaluating student performance based on Bloom's taxonomy levels. Journal of Physics: Conference series, 1797(012063). doi:10.1088/1742-6596/1797/1/012063
25. Republica Moldova versus Uniunea Europeana (UE-27) [Republic of Moldova versus European Union (EU-27)]. https://statistica.gov.md/public/files/publicatii_electronice/RM_vs._UE/Brosura_-RM_UE_2022.pdf
26. Scholz, R. W. (2020). Transdisciplinarity: science for and with society in light of the university's roles and functions. Sustainability Science, 15, 1033-1049. <https://doi.org/10.1007/s11625-020-00794-x>
27. Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area (ESG) (2015). Brussels, Belgium. ISBN: 978-9-08-168672-3. https://www.enqa.eu/wp-content/uploads/-2015/11/ESG_2015.pdf
28. Tajpour, M., & Hosseini, E. (2021). Towards the Creative-Oriented University. Journal of Business Strategy, Finance and Management, 02(1&2), 07-14. https://mail.jbsfm.org/pdf/vol2no1/-JBSFM_Vol2_No1_p_07-14.pdf

RASPUNDEREA ANGAJATORULUI IN CAZUL ACCIDENTULUI DE MUNCA

CZU: 331.468

DOI:10.5281/zenodo.7014374

Angela CIUBOTARU¹,
Universitatea de Stat din Moldova

ABSTRACT. *The Constitution of the Republic of Moldova states that the Republic of Moldova is a democratic state, where human dignity, rights and freedoms, the free development of the human personality, justice and political pluralism are supreme values and are guaranteed. Everyone has the right to work, to free choice of work, to fair and satisfactory working conditions, as well as to protection against unemployment, employees have the right to work protection. Employees have the right to labor protection.*

Keywords: *Constitution of the Republic of Moldova, right to work, working conditions, work protection*

Constituția Republicii Moldova afirmă că Republica Moldova - este un stat de drept, democratic, în care demnitatea omului, drepturile și libertățile lui, libera dezvoltare a personalității umane, dreptatea și pluralismul politic reprezintă valori supreme și sunt garantate.

Respectarea și ocrotirea persoanei constituie o îndatorire primordială a statului (art. 16 alin.(1) și (2) Constituția Republicii Moldova).

Orice persoană are dreptul la muncă, la libera alegere a muncii, la condiții echitabile și satisfăcătoare de muncă, precum și la protecția împotriva șomajului, salariații au dreptul la protecția muncii. Salariații au dreptul la protecția muncii. Măsurile de protecție privesc securitatea și igiena muncii, regimul de muncă al femeilor și al tinerilor, instituirea unui salariu minim pe economie, repaosul săptămânal, concediul de odihnă plătit, prestarea muncii în condiții grele, precum și alte situații specifice, art.43 alin. (1), (2) din Constituția Republicii Moldova.

Angajatorul, reieșind din alin.(2) art.10 al Codului muncii, este obligat să asigure prevenirea riscurilor profesionale, protecția lucrătorilor la locul de muncă, eliminarea factorilor de accidentare, instruirea lucrătorilor, etc, obligații impuse prin Legea specială, legea securității și sănătății în muncă nr. 186-XVI din 10.07.2008 aplicabilă domeniului privat, angajatorilor, salariaților, întru executarea căreia a fost adoptat regulamentul privind modul de organizare a activităților de protecție a lucrătorilor la locul de muncă și prevenire a riscurilor profesionale, aprobat prin Hotărîrea Guvernului nr.95 din 5 februarie 2009.

Obligația de a asigura securitatea și sănătatea lucrătorilor sub toate aspectele ce țin de activitatea desfășurată, este atribuită prin lege angajatorului.

Prin accident de muncă se înțelege acel eveniment care a produs vătămarea violentă a organismului salariatului (leziune, stres psihologic, electrocutare, arsură, degerare, asfixiere, intoxicație acută, leziuni corporale provocate de insecte și animale, de calamități naturale etc.), ca urmare a acțiunii unui factor de risc (însușire, stare, proces, fenomen, comportament) propriu unui element al sistemului de muncă (executant, sarcini de muncă, mijloace de producție, mediu de muncă) și care a condus la pierderea temporară sau permanentă a capacității de muncă ori la decesul salariatului.

Accident de muncă se consideră momentul când accidentul a survenit: *în timpul îndeplinirii sarcinii de muncă sau obligațiilor de serviciu; înainte de începerea sau după încetarea lucrului, când salariatul se deplasează de la intrarea în incinta întreprinderii, instituției, organizației (în continuare – unitate) până la locul de muncă, și invers, își schimbă îmbrăcămintea personală,*

¹ Angela CIUBOTARU¹, Doctorandă, Universitatea de Stat din Moldova

echipamentul individual de protecție și de lucru, și invers, preia sau predă locul de muncă și mijloacele de producție; în timpul pauzelor stabilite, când salariatul se află pe teritoriul unității sau la locul de muncă, precum și în timpul frecventării încăperilor sanitaro-igienice sau auxiliare; în timpul deplasării de la domiciliu la lucru, și invers, cu transportul oferit de unitate, în modul stabilit, precum și în timpul îmbarcării sau debarcării din acest mijloc de transport; în timpul deplasării la unitatea în care este încadrat salariatul, până la locul de muncă, organizat în afara teritoriului unității, sau până la o altă unitate, și invers, pentru îndeplinirea unei sarcini de muncă sau a obligațiilor de serviciu, în timpul util pentru aceasta și pe traseul stabilit al deplasării, indiferent de modul de deplasare sau mijlocul de transport utilizat; în cadrul participării la acțiuni culturale, sportive sau la alte activități organizate de unitate în baza ordinului sau dispoziției emise de angajator; în cadrul acțiunii întreprinse din proprie inițiativă pentru prevenirea sau înlăturarea unui pericol ori pentru salvarea altui salariat de la un pericol în circumstanțele specificate la literele a), b), c), d) și f) ale prezentului punct;) în timpul instruirii de producție sau practicii profesionale în bază de contract încheiat între angajator și instituția de învățământ, între angajator, elevi și studenți.

Nerespectarea condițiilor echitabile și satisfăcătoare de muncă, care ar cauza un accident individual, în urma căruia este afectat un singur salariat sau un accident colectiv, în urma căruia sînt afectați, în același timp, în același loc și din aceeași cauză, minimum doi salariați, atrage răspunderea angajatorului.

Or, anume conducerea întreprinderilor este obligată să introducă măsuri moderne de siguranță care să prevină vătămările industriale, să asigure condiții sanitare și igienice care să prevină apariția bolilor profesionale ale lucrătorilor. Angajatorul este obligat să asigure securitatea și sănătatea lucrătorilor sub toate aspectele ce țin de activitatea desfășurată. În cazul în care angajatorul apelează la servicii externe de protecție și prevenire, el nu este exonerat de responsabilitățile sale în domeniul securității și sănătății în muncă. Obligațiile lucrătorilor în domeniul securității și sănătății în muncă nu aduc atingere principiului responsabilității angajatorului.

În cadrul responsabilităților sale, angajatorul este obligat să ia măsurile necesare pentru protecția securității și sănătății lucrătorilor, inclusiv pentru prevenirea riscurilor profesionale, asigurarea informării și instruirii, precum și pentru asigurarea organizării și a mijloacelor necesare.

Angajatorul este obligat să vegheze la adaptarea măsurilor prevăzute la alin. (1), ținînd seama de schimbarea împrejurărilor, cu scopul de a ameliora situația existentă.

Angajatorul este obligat să aplice măsurile prevăzute la alin.(1) și (2) în baza următoarelor principii generale de prevenire: a) evitarea riscurilor profesionale;b) evaluarea riscurilor profesionale ce nu pot fi evitate;c) combaterea riscurilor profesionale la sursă;d) adaptarea locului de muncă în funcție de necesitățile persoanei, inclusiv ale persoanelor cu dizabilități, în special în ceea ce privește adaptarea rezonabilă a locului de muncă, alegerea echipamentelor de lucru, a metodelor de producție și de lucru, în vederea atenuării muncii monotone și a muncii normate și reducerii efectelor acestora asupra sănătății;e) adaptarea la progresul tehnic;f) înlocuirea aspectelor periculoase prin aspecte nepericuloase sau mai puțin periculoase;g) dezvoltarea unei politici de prevenire ample și coerente, care să includă tehnologia, organizarea muncii, condițiile de muncă, relațiile sociale și influența factorilor legați de mediul de lucru;h) acordarea priorității măsurilor de protecție colectivă față de măsurile de protecție individuală, cu excepția cazurilor cînd acestea se referă la persoanele cu dizabilități;i) asigurarea lucrătorilor cu instrucțiunile corespunzătoare privind securitatea și sănătatea în muncă, j) furnizarea de noi tehnologii și dispozitive de asistență, de instrumente și echipamente care să permită persoanelor cu dizabilități menținerea locului de muncă, k) crearea și menținerea unor condiții igienice pentru viață și muncă, l) propagarea odihnei active în rîndul salariaților.

Tot angajatorului îi revine obligația de a evalua riscurile profesionale, în special la alegerea echipamentelor de lucru, a substanțelor sau a preparatelor chimice utilizate, precum și la

amenajarea locurilor de muncă; de a asigura, ulterior evaluării prevăzute la lit.a) și în funcție de necesități, aplicarea de către angajator a măsurilor de prevenire, precum și a metodelor de producție și de lucru care să ducă la îmbunătățirea nivelului securității și al protecției sănătății lucrătorilor și să fie integrate în toate activitățile unității respective și la toate nivelurile ierarhice; de a lua în considerare capacitatea lucrătorilor în ceea ce privește sănătatea și securitatea acestora ori de câte ori le încredințează o sarcină; de a asigura că planificarea și introducerea de noi tehnologii fac obiectul consultării lucrătorilor și/sau a reprezentanților lor în ceea ce privește consecințele alegerii echipamentului, condițiilor de lucru și mediului de lucru asupra securității și sănătății lucrătorilor; de a lua măsurile corespunzătoare pentru ca în zonele de risc grav și specific să poată avea acces numai salariații care au primit instrucțiuni adecvate privind securitatea și sănătatea în muncă.

În cazul în care administrația întreprinderii nu întreprinde măsuri eficiente pentru asigurarea unor condiții de muncă în conformitate cu legislație în vigoare, nu îndeplinește contractele colective, planurile și alte măsuri de îmbunătățire a condițiilor de muncă și a securității muncii, Guvernul Republicii Moldova are dreptul, în baza avizului Expertizei de stat a condițiilor de muncă sau la propunerea organelor sindicale, să stabilească pentru aceste întreprinderi tarife majorate de decontări pentru asigurarea socială a lucrătorilor.

Întreprinderea vinovată de accidentul de muncă este obligată să repare prejudiciul material și moral salariatului, în modul stabilit de lege, să plătească instituțiilor curative și de internare costul tratamentului și să compenseze în întregime organelor de asigurare socială cheltuielile pentru plata pensiei și a altor indemnizații. Salariatului căruia i s-a evaluat procentul capacității de muncă păstrată ca urmare a unui accident de muncă sau a unei boli profesionale i se plătește, din contul unității care poartă vina pentru accidentul de muncă sau pentru boala profesională, pe lângă despăgubirea stabilită de lege, o indemnizație unică, luându-se ca bază salariul mediu lunar pe țară, pentru fiecare procent de pierdere a capacității de muncă, dar nu mai puțin de un salariu anual al accidentatului. În caz de deces al lucrătorului în urma unui accident de muncă sau a unei boli profesionale, unitatea care poartă vina pentru accidentul de muncă sau pentru boala profesională repară prejudiciul material persoanelor care au dreptul la aceasta, în modul și în mărimea stabilită de lege, și, în plus, le plătește, din contul mijloacelor proprii, o indemnizație unică, luându-se ca bază salariul mediu anual al celui decedat, înmulțit la numărul anilor compleți pe care acesta nu i-a trăit până la vârsta de 62 de ani, dar nu mai puțin de 10 salarii medii anuale. Dacă reducerea capacității de muncă sau decesul lucrătorului a survenit în urma unui accident de muncă nu numai din vina unității ci și a accidentatului, se aplică răspunderea mixtă conform legii și mărimea indemnizației unice se reduce în dependență de gradul de vinovăție a accidentatului. Indemnizația unică se plătește persoanelor care au dreptul la aceasta de către unitatea care poartă vina pentru accidentul de muncă sau pentru boala profesională, în modul stabilit de Guvern.

Pentru încălcarea actelor legislative și altor acte normative de protecție a muncii, angajatorul poartă răspundere penală, art. 183 Cod penal, care cristalizează răspunderea penală pentru încălcarea regulilor de protecție a muncii, de către o persoană cu funcție de răspundere ori de către o persoană care gestionează o organizație comercială, obștească sau altă organizație nestatală a tehnicii securității, a igienei industriale sau a altor reguli de protecție a muncii, dacă această încălcare a provocat accidente cu oameni sau alte urmări grave, faptă ce se pedepsește cu amendă în mărime de la 550 la 850 unități convenționale sau cu muncă neremunerată în folosul comunității de la 100 la 200 de ore, sau cu închisoare de până la 2 ani.

Potrivit alineatului (2) al aceluiași articol, aceeași acțiune care a provocat din imprudență decesul unei persoane, atrage răspunderea penală conform semnelor infracțiunii prevăzute la art. 183 alin.(2) Cod penal, care se pedepsește cu închisoare de la 2 la 6 ani cu privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate pe un termen de până la 3 ani.

În cazul în care, angajatorul încalcă legislația privind securitatea și sănătatea în muncă, dacă fapta nu constituie infracțiune, manifestată prin: a) neevaluarea riscurilor profesionale la locurile de muncă; b) neinformarea salariaților cu privire la riscurile profesionale; c) lipsa în unitatea economică a actelor în domeniul securității și sănătății în muncă, ce trebuie să fie elaborate și/sau deținute de angajator conform legislației în vigoare; d) neasigurarea salariaților cu instrucțiuni și instruire privind securitatea și sănătatea în muncă; e) atragerea la munci interzise de lege a unor categorii de salariați; f) admiterea la muncă a salariaților fără pregătire profesională și/sau instruirea necesare în domeniul securității și sănătății în muncă; g) nerespectarea obligației de stabilire pentru salariați a atribuțiilor ce le revin în domeniul securității și sănătății în muncă; h) nerespectarea obligației de creare și menținere a condițiilor igienice și sanitare de muncă; i) nerespectarea obligației de acordare gratuită a echipamentului de protecție; j) neasigurarea condițiilor de efectuare a examenului medical periodic în modul stabilit de lege și, după caz, a testării psihologice periodice a salariaților; k) nerespectarea obligației de a lua măsurile necesare pentru acordarea primului ajutor, stingerea incendiilor și evacuarea lucrătorilor; l) nerespectarea obligației de a asigura funcționarea permanentă și corespunzătoare a sistemelor și dispozitivelor de protecție, a aparaturii de măsurare și de control, precum și a instalațiilor de captare, de reținere și de neutralizare a substanțelor nocive degajate în timpul proceselor tehnologice, survine răspunderea contravențională conform art. 55³ alin.(1) Cod contravențional, care sancționează cu amendă de la 100 la 200 de unități convenționale aplicată persoanei cu funcție de răspundere, cu amendă de la 250 la 400 de unități convenționale aplicată persoanei juridice. În acest sens, cu ușurință, poate fi accesată practica judiciară, care atestă sancționarea contravențională, sau penală a administratorului persoanei juridice de drept privat pentru infracțiunea prevăzută la art. 183 Cod penal și 55³ alin.(1) Cod penal.

Cu părere de rău, tot practica judiciară, ușor accesabilă denotă faptul, că deși legea garantează salariatului dreptul la protecția muncii, drept constituțional garantat de normele de drept naționale și internaționale, acesta nu este respectat, deoarece, deseori sunt întâlnite, cauze, în care angajatorul, în instituția de drept privat, al cărui fondator administrator este, a avut loc un accident de muncă individual grav, nu poartă răspundere penală, civilă, pentru diferite motive, cum ar fi: expirarea termenului de tragere la răspundere penală (art. 60 Cod penal), intervenirea circumstanțelor care exclude urmărirea penală (art.53 Cod penal, 275 Cod de procedură penală), etc, circumstanțe, care ulterior, îngăduiesc dreptul salariatului la revendicarea prejudiciului material, moral suportat, urmare accidentului de muncă.

Pentru încălcarea regulilor de protecția muncii administratorul societății comerciale poate fi tras la răspundere penală conform art. 183 Cod penal. (decizia CSJ din 26.07.2017 prin care a fost respins recursul și menținută decizia și sentința instanțelor inferioare prin care PV a fost condamnat în baza art. 183 alin. (2) Cod penal, la 2 ani închisoare, fără privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate. În temeiul art. 90 Cod penal, pedeapsa stabilită a fost suspendată pe un termen de probă de 1 an.

Drept temei de tragerea la răspundere penală și aplicarea pedepsei penale a servit faptul PV, fiind conducătorul SRL, care activează în baza licenței seria cu genul de activitate: construcțiile de clădiri, reconstrucții, consolidări, conform „Instrucțiunii de îndatoriri funcționale directorului privind securitatea și sănătatea în muncă” a SRL, aprobată prin ordinul nr. 1 din 01 martie 2013, fiind persoană care gestionează o organizație comercială, obligat să asigure supravegherea securității și igienei muncii, dispunând de certificat de atestare tehnico-profesională seria 2009-DȘ nr.0183, eliberat la data de 01.10.2009, pentru a activa în calitate de diriginte de șantier, încălcând regulile de protecție a muncii, insuficient a controlat respectarea cerințelor de securitate și sănătate în muncă la efectuarea lucrărilor de betonare de către lucrătorii săi și la folosirea echipamentelor individuale de protecție și de lucru, la efectuarea lucrărilor pe șantierul de construcție amplasat pe adresa mun. Chișinău, str. Suceava 119 și ca rezultat, la 10.05.2013,

aproximativ la orele 1100, SS, angajat în baza contractului individual de muncă nr.10 din 01.11.2012, în timp ce efectua lucrări cu aparatul de vibrat la montarea betonului, a fost electrocutat, fapt care a provocat decesul acestuia.

Caz similar decizia CSJ din 28 aprilie 2021 din care NV a fost condamnat în baza art. 183 alin.(2) Cod penal, pentru că exercitând funcția de director a Î.C.S. „S” S.R.L., în baza statului întreprinderii vizate și a deciziei fondatorului din 25.07.2006 potrivit art.124 Cod penal, fiind persoană care gestionează o organizație comercială, ...căreia, i se acordă, permanent sau... prin numire și alegere... anumite drepturi și obligații în vederea exercitării funcțiilor și acțiunilor administrative de dispoziție și organizatoric-economice, în perioada 25.07.2006-19.10.2007 a încălcat regulile de protecție a muncii prevăzute de art.225 alin.1) din Codul Muncii. (Capitolul II organizarea securității și sănătății în muncă. Asigurarea dreptului salariaților la o muncă care să corespundă cerințelor de securitate și sănătate în muncă.)

Regretabil este faptul că atât angajații sistemului medical, cât și angajatorul personal, nu-și onorează obligațiunea legală de a comunica organelor responsabile despre producerea accidentului de muncă Inspecției Muncii, inspectorului teritorial de muncă, procuratura teritorială, etc), sau comunică acest fapt ulterior, cu mult peste termenul legal de comunicare a accidentului de muncă, ceea ce ulterior atrage faptul întocmirii a un act, de către organele competente în constatarea cauzelor accidentelor de muncă, în baza unor probe care nu se păstrează, emițind o concluzie în defavoarea salariatului, reieșind din probatoriul prezentat de către angajator, de multe ori, pierdut, dispărut, sustras, motive diferite, astfel, salariatul fiind dezavantajat în raport cu angajatorul, deși starea sănătății îi este vătămată, starea materială afectată din cauza sănătății, este impusă să-și caute dreptatea judiciar, probatoriul fiind lipsă, într-un caz destul de important în constatarea faptelor și circumstanțelor pentru justa soluționarea cauzei.

În concluzie: obligațiile angajatorului derivă de principiile generale înserate în contractul individual de muncă, în cazul unui accident de muncă răspunderea angajatorului se bazează pe principiile generale de protecție a salariaților, specificate în legislația muncii.

Pentru rezolvarea situațiilor litigioase, în care angajatorul este absolvit de răspunde penală, iar salariatul este în imposibilitatea revendicării dreptului legal, ar urma să se propună la nivel legislativ, includerea răspunderii fie disciplinară, penală, contravențională a reprezentantului Inspecției Muncii pentru calitatea actului întocmit urmare inspectării accidentului de muncă. În lipsa acestor prevederi legale, inclusiv cadrului legal învechit referitor la constatarea accidentelor de muncă, unii dintre salariați, afectat de un eveniment neplăcut, produs la locul de muncă, sunt neprotejați într-un stat democrat, ca efect al acțiunilor organelor statale.

Referințe:

1. Hotărâre Guvernului nr. 1361 din 22.12.2005 pentru aprobarea Regulamentului privind modul de cercetare a accidentelor de muncă. M.O. nr. 9-12 din 20.01.2006, art.51
2. Lege nr.186 din 10.07.2008 securității și sănătății în muncă, M.O. nr.143-144 din 05.08.2008 art.587
3. Lege nr.1137 din 02.04.1997 privind societățile pe acțiuni*, M.O. nr.372-382 din 31.12.2020 art.341
4. Lege nr.135 din 14.04.2007 privind societățile cu răspundere limitată, M.O. nr.127-130 din 17.08.2007 art.548
5. Cod Civil Al Republicii Moldova nr.1107 din 06.06.2002, M.O. nr.66-75 din 01.03.2019, art.132., republicat în Monitorul Oficial nr.66-75 din 01.03.2019 art.132
6. Cod Penal al Republicii Moldova nr.985 din 18.04.2002, M.O. nr.72-74 din 14.04.2009, art. 195
7. Codul Contravențional al Republicii Moldova nr.218 din 24.10.2008, M.O. nr.78-84 din 17.03.2017, art. 100
8. Codul Muncii al Republicii Moldova nr.154 din 28.03.2003, M.O. nr.159-162 din 29.07.2003, art. 648
9. Practica judiciară, portalul instanțelor de judecată.

**LEGAL-CRIMINAL ANALYSIS OF THE CRIME PROVIDED IN ART. 204
OF THE CRIMINAL CODE OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA - DISCLOSURE
OF THE SECRET OF ADOPTION**

CZU: 343.452:343(478)(094.4)

DOI: 10.5281/zenodo.6992511

Alina TAMAZLÎCARU¹,
Moldova State University

ABSTRACT. According to Directive (EU) 2016/680 of the European Parliament and of the Council of 27 April 2016, "the protection of individuals with regard to the processing of personal data and of fundamental rights". The Council of Europe Recommendation No. 582 (1970) on media communication and human rights defines the right to privacy, which includes "the right to protection against the disclosure of information provided or obtained confidentially by the individual". The secret of adoption is part of the person's right to privacy, being an element of the right to respect for private and family life, as well as the data provided in the adoption process are personal data, which must be treated accordingly.

Keywords: *professional secrecy, adoption, legal regime of adoption, protection of secrecy, privacy, conditionality, special subject etc.*

1. Introducere. Scopul lucrării constă în elaborarea conceptului științific al protecției juridico-penale a secretului adopției în legea penală a Republicii Moldova și în legislația statelor vecine, în accepțiunea aspectelor de lege ferenda.

Obiectivele cercetării analiza principiului confidențialității adopției și necesitatea incriminării faptei de divulgare a secretului adopției; analiza aspectelor juridico-penale a normei prevăzute la art.204 din CP al RM; elucidarea specificului subiectului infracțiunii și exemplificarea acestora; delimitarea infracțiunii prevăzute la art.204 cu cea incriminată la art.177 CP al RM.

Noutatea și originalitatea științifică derivă din abordarea multiaspectuală a protecției juridico-penale a secretului adopției în legea penală a Republicii Moldova, prin consolidarea prevederilor incriminatoare cu aspectele doctrinare, precum și cu instrumentele internaționale și regionale și cu mecanismele care le pun în acțiune pentru combaterea dezvăluirii și a altor încălcări ale secretului profesional (secretul adopției).

Familia reprezintă o realitate socială, prin ea realizându-se o comunitate de viață între soți, între părinți și copii, precum și, uneori, între alte persoane. Instituțiile specializate ale statului au obligația de a interveni prin măsuri de protecție a minorului și de a sprijini sau de a prelua integral, prin măsuri cu caracter temporar sau permanent, sarcina ocrotirii acestuia. [1, p.115.] Din mai multe considerente (biologice, sociale etc), un cuplu poate recurge la adopție ca formă specială de protecție, aplicată în interesul superior al copilului, prin care se stabilește filiația între copilul adoptat și adoptator, precum și legăturile de rudenie între copilul adoptat și rudele adoptatorului.

Unul din principiile de bază ale adopției este garantarea confidențialității informațiilor obținute în procesul de adopție în ceea ce privește datele de identificare ale copilului adoptabil, adoptatorului, precum și ale părinților biologici, în conformitate cu art.3, lit.g) din Legea Nr. 99 din 28-05-2010 privind regimul juridic al adopției.

Informațiile care constituie secretul de natură privată sunt personale și garantate de normele dreptului constituțional. Secretele profesionale, în conformitate cu criteriul continuității, aparțin

¹ **Alina TAMAZLÎCARU**, 4th year student, Faculty of Law, Moldova State University, Republic of Moldova, atamazlicaru@gmail.com, +373 79 211 922

clasei secretelor derivate. Pe de o parte, subiectul acestora este purtătorul profesionist al secretului străin și anume din acest motiv îi este încredințată informația. Pe de altă parte, activitatea acestui profesionist, de regulă, posedă un caracter public, respectiv relația privind secretul profesional este de natură mixtă (publică-privată). În cazul unui secret primar, proprietarul secretului își protejează propriile informații, iar în cazul unui secret derivat (secundar) informațiile se obțin din mâinile altora. [2, p.10]

Legiuitorul moldav a incriminat o normă ce prevede expres răspunderea penală pentru divulgarea informației păstrate în regim de secret profesional, cum ar fi în cazul divulgării secretului adopției contrar voinței adoptatorului, „săvârșită de o persoană obligată să păstreze faptul adopției ca un secret profesional sau de serviciu” (art.204 CP RM). Constatăm că din conținutul dispoziției incriminatoare putem statua că una și același secret, informația secretă este protejată de legiuitor în unul din două regimuri de confidențialitate, fie în regim de secret profesional, fie în regim de secret de serviciu.

Articolul 204 stabilește răspunderea pentru divulgarea secretului adopției contrar voinței adoptatorului, săvârșită de o persoană obligată să păstreze faptul adopției ca un secret profesional sau de serviciu. Incriminarea unei astfel de fapte rezidă anume în protecția interesului superior al copilului, principiu proclamat de actele internaționale în materia adopției și care se manifestă în asigurarea dezvoltării normale a copilului adoptat, pentru a nu tulbura copilul din punct de vedere psiho-emoțional. Din cele expuse putem deduce definiția secretului adopției privit în calitate de informație protejată de lege ce vizează faptul adopției, precum și alte împrejurări specifice divulgarea căruia duce la perturbarea regimului de confidențialitate, și poate provoca urmări negative pentru posesorii acestei informații (părinți adoptatori, copilul adoptat, rude apropiate).

Astfel, obiectul juridic special al infracțiunii prevăzute la art.204 CP RM îl formează relațiile sociale cu privire la inviolabilitatea secretului adopției. Obiectul imaterial al infracțiunii analizate îl reprezintă informațiile care conțin secretul adopției. Victimă a divulgării secretului adopției poate fi, după caz, copilul adoptat, părinții adoptatori sau unul dintre părinții adoptatori, părinții biologici sau unul dintre părinții biologici. Latura obiectivă a infracțiunii specificate la art.204 CP RM se exprimă în fapta prejudiciabilă, care se concretizează în acțiunea de divulgare a secretului adopției. Modalitatea prin care este realizată divulgarea (verbal, scris, cu utilizarea tehnologiilor informaționale) nu contează la calificare, ci doar la individualizarea pedepsei. Latura subiectivă a infracțiunii de divulgare a secretului adopției se exprimă, în primul rând, în vinovăție sub formă de intenție directă. De cele mai multe ori, motivele acestei infracțiuni sunt: interesul material; răzbunarea; invidia etc. Subiectul infracțiunii specificate la art.204 CP RM este persoana fizică responsabilă care la momentul comiterii infracțiunii a atins vârsta de 16 ani. În plus, subiectul trebuie să aibă calitatea specială de persoană obligată să păstreze faptul adopției ca un secret profesional sau de serviciu. Nici o altă persoană (inclusiv unul dintre părinții adoptatori) nu poate fi subiect al infracțiunii de divulgare a secretului adopției. [3, p.1328]

Cu referire la subiectul acestei infracțiuni, S. Brînza și V. Stati exprimă următoarea părere: „În prezența unor condiții necesare, sunt obligați să păstreze faptul adopției: ca pe un secret profesional, preoții (în ce privește secretul confesiunii); ca pe un secret de serviciu: judecătorul; unii participanți la procesul judiciar de încuviințare a adopției copilului (de exemplu, procurorul); reprezentantul Ministerului Muncii, Protecției Sociale și Familiei; reprezentantul secției/direcției de asistență socială și de protecție a familiei sau al Direcției municipale pentru protecția drepturilor copilului Chișinău”. De exemplu, din pct. 18 al Nomenclatorului serviciilor sociale, aprobat prin Ordinul Ministrului Muncii, Protecției Sociale și Familiei nr. 353 din 15.12.2011, aflăm că, printre altele, asistentul parental profesionist facilitează socializarea și (re)integrarea copilului în familia biologică, extinsă, adoptatoare sau în alte forme de îngrijire de tip familial. În pct. 19 al aceluiași act normativ se arată că același serviciu social este prestat de către părintele-educator. În aceste condiții

– în cazul în care asistentul parental profesionist sau părintele-educator căruia i-a fost încredințat ori i-a devenit cunoscut secretul adopției în virtutea obligațiilor profesionale îndeplinite, divulgă acest secret fără a avea consimțământul titularului secretului adopției – asistentul parental profesionist sau părintele-educator trebuie considerat subiect special al infracțiunii prevăzute la art. 204 CP RM. [4]

În ceea ce privește delimitarea infracțiunii de divulgare a secretului adopției (art. 204 CP) de alte infracțiuni, expunem următoarele. Comun pentru norma prevăzută de art. 177, cât și cea din art. 204 CP, este faptul că obiectul juridic special al ambelor componente este guvernat de garanția din art. 8 al Convenției Europene pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale, care proclamă dreptul la respectarea vieții private și de familie. Pe de o parte, obiectul infracțiunii specificate de alin. (1) art. 177 CP îl formează relațiile sociale cu privire la realizarea, în condițiile art. 28 din Constituția Republicii Moldova, dreptului la viața intimă, privată și de familie. Obiectul juridic al infracțiunii de la art. 204 CP îl formează relațiile sociale cu privire la inviolabilitatea secretului adopției, care, într-un fel, de asemenea constituie un aspect ce ține de viața privată. Victimă a infracțiunii prevăzute de art. 177 CP poate fi orice persoană, pe când, în cazul componentei de la art. 204 CP, aceasta se individualizează print-o calitate specială și anume: copilul adoptat, părinții adoptatori sau unul din părinții adoptatori, părinții biologici sau unul dintre ei. Cu referire la latura obiectivă a infracțiunilor analizate, merită de menționat că, în cazul infracțiunii prevăzute de art. 177 CP, există o serie de modalități cu caracter alternativ, și anume: fie culegerea ilegală a informațiilor ocrotite de lege, fie răspândirea fără consimțământul victimei a informațiilor protejate de lege, care vizează, în principal, secretul personal sau familial al acesteia. Astfel, nu va fi aplicabilă norma de la art. 204 CP în situația în care informațiile privind secretul adopției au fost culese de o terță persoană, însă nu au fost divulgate, mai mult – la art. 204 CP trebuie să existe calitatea specială a făptuitorului, care nu poate avea o calitate generală și impersonală precum în cazul infracțiunii de la art. 177 CP. În ipoteza componentei de infracțiune care incriminează divulgarea secretului adopției, se impune prezența calității speciale a făptuitorului, și anume persoana obligată să păstreze faptul adopției ca pe un secret profesional sau de serviciu. În final, menționăm că norma de la art. 204 CP apare ca o componentă specială în raport cu infracțiunile specificate la art. 177 și 2601 CP. [5, p.44]

Spre deosebire de Codul penal al Republicii Moldova (unde divulgarea secretului adopției este infracțiune contra familiei și minorilor), fapta infracțională de divulgare a secretului de adopție este plasată în Titlul V al Părții speciale a Codului penal al Ucrainei „Infracțiuni contra drepturilor electorale, muncii sau altor drepturi și libertăți personale ale omului și ale cetățeanului”, fiind incriminată în art.168 (Divulgarea secretului de adopție). La alin.(1) art.168 din acest Cod se prevede răspundere penală pentru „dezvăluirea secretului de adopție contra voinței adoptatorului”. Iar, la alin.(2) din același articol se prevede varianta agravată a acesteia – „același act comis de un funcționar sau de un angajat al unei instituții medicale căruia informațiile despre adopție au devenit cunoscute în virtutea obligațiilor de serviciu sau de muncă sau dacă au condus la urmări grave”. În opinia noastră, această abordare este oportună, luând în considerare specificul obiectului de atentare al faptei infracționale în cauză. [6]

La fel, este interesantă abordarea legislatorului Federației Ruse, care pe lângă persoana ce este obligată să păstreze secretul adopției ca fiind unul profesional sau de serviciu, legislația rusă incriminează și fapta persoanei care nu este obligată din punct de vedere profesional și de serviciu să păstreze secretul adopției, dar recurge la acest pas din motivele expres prevăzute de lege. Articolul 155 din Codul Penal al Federației Ruse are următorul conținut – „Dezvăluirea secretului adopției împotriva voinței adoptatorului, săvârșită de o persoană obligată să păstreze faptul adopției ca secret oficial sau profesional, sau de către o altă persoană din motive mercenare (cupiditate) sau alte motive josnice.

În urma analizei reglementărilor statelor străine, considerăm oportună modificarea art.204 prin introducerea și unei categorii noi de subiecți pasibile de răspundere penale și anume – persoanele care divulgă secretul adopției din motive meschine, josnice, răzbunare.

Concluzie. În calitate de concluzie, menționăm că legătura infracțiunii prevăzute de art.204 cu adopția – una dintre instituțiile dreptului familiei – este ceea ce o deosebește în raport cu celelalte infracțiuni contra familie. Cu siguranță, soluția adopției este preferabilă instituționalizării copiilor în casa de copii, deoarece oferă posibilitatea dezvoltării personalității copiilor într-un mediu firesc al familiei. Dar, pentru păstrarea acestui mediu, se cere ocrotirea secretului adopției, inclusiv ocrotirea pe cale penală. Factorul, care are menirea de a asigura existența normală a familiei, dezvoltarea benefică a copilului adoptat, păstrarea liniștii persoanelor care nu-i sunt rude de sânge, este tocmai secretul adopției. Actele internaționale protejează confidențialitatea datelor legate de adopție, statuând că autoritatea competentă încuviințează adopția numai după ce au fost realizate anchetele corespunzătoare cu privire la adoptator, la copil și la familia acestuia. [8] Pe durata acestor anchete și ulterior, datele pot fi colectate, procesate și comunicate numai în conformitate cu reglementările privind confidențialitatea profesională și protecția datelor cu caracter personal. Adoptatorii sunt cei care mizează, în mod rezonabil, pe intimitat, dreptul la respectul vieții private și de familie (care include și secretul adopției, deoarece ține nemijlocit de o familie creată prin filiația adoptivă a copilului) trebuie protejat, astfel articolul 46 din Legea cu privire la regimul juridic al adopției prevede expres cazurile, condițiile în care secretul adopției poate fi dezvăluit.

Referințe:

1. BRÎNZA S., BOTEZATU I., Răspunderea penală pentru infracțiunile în materie de adopție (art.204 și art.205 CP RM). În: Revistă Științifică a Universității de Stat din Moldova, 2012, nr.3(53), p.115
2. MOȚOC C., Secretul profesional în legea penală a României și în cea a Republicii Moldova: studiu de drept penal” Chișinău 2021 [citată 18 februarie 2022]. Disponibil: http://www.cnaa.md/files/theses/2021/57529/costica_motoc_thesis.pdf
3. BRÎNZA S., STATI V. Tratat de drept penal. Partea Specială. Vol. I. – Chișinău: Tipografia Centrală, 2015. – 1328 p.
4. STATI N., Răspunderea penală a personalului din sistemul de asistență socială, 2020 [citată 17 februarie 2022]. Disponibil: <https://juridicemoldova.md/9579/raspunderea-penala-a-personalului-din-sistemul-de-asistenta-sociala.html>
5. GUȚU D., Delimitarea infracțiunilor contra familiei de alte infracțiuni conexe. În Revista Institutului Național al Justiției nr.1(44), 2018, p.44
6. MOȚOC C., Secretul profesional în legea penală a României și în cea a Republicii Moldova: studiu de drept penal” Chișinău 2021 [citată 20 februarie 2022]. Disponibil: http://www.cnaa.md/files/theses/2021/57529/costica_motoc_thesis.pdf
7. BRÎNZA S., BOTEZATU I., Răspunderea penală pentru infracțiunile în materie de adopție (art.204 și art.205 CP RM). În: Revistă Științifică a Universității de Stat din Moldova, 2012, nr.3(53), p.115
8. Convenția europeană în materia adopției de copii, Strasbourg, 24 aprilie 1967 [Disponibil: <https://www.refworld.org.ru/cgi-bin/texis/vtx/rwmain/opendocpdf.pdf?reldoc=y&docid=55cb063e4>
9. COD Nr. 985 din 18-04-2002, CODUL PENAL AL REPUBLICII MOLDOVA. Publicat : 14-04-2009 în Monitorul Oficial Nr. 72-74 art. 195. MODIFICAT: LP73 din 31.03.22, MO115-117/20.04.22 art.196; în vigoare 20.04.22
10. LEGE Nr. 99 din 28-05-2010 privind regimul juridic al adopției Publicat : 30-07-2010 în Monitorul Oficial Nr. 131-134 art. 441. MODIFICAT. LP112 din 09.07.20, MO205-211/14.08.20 art.454; în vigoare 14.08.20

ASPECTE PRIVIND EVOLUȚIA RADIOULUI ÎN RSSM

CZU: 654.16(478)(091)

DOI: 10.5281/zenodo.6992541

Mariana ȚIBULAC-CIOBANU¹,
Institutul de Istorie

ABSTRACT. Today, in the age of the internet and borderless communications, it seems hard to imagine that a century ago there was not even a radio station in our country. This study is an attempt to outline, based on documents and photographs discovered in the National Radio Museum of the State Company TeleradioMoldova, recently chronologically classified documents, which allow us the evolution over the years of Radio Moldova and the analysis of the policy of the MSSR authorities. Politically, the national radio, was used as an important tool for the Soviet nomenclature which was duplicitous and ambiguous at the time, and which operated under unwritten laws, strengthened by the party and state apparatus, based on on the propagation by coercion in the MSSR space of communist and comsomolist values. At the same time, by broadcasting various educational and cultural shows on the radio, we notice that some of the artists have managed to preserve and pass on that specific nationality of the Bessarabians, as history, traditions and language, which has kept our national identity in the consciousness of the masses.

Keywords: *Radio station, communications, TeleradioMoldova Company, culture, soviet period.*

Articolul de față vine să prezinte istoria apariției, dar și evoluția radioului în perioada sovietică drept mijloc de promovare a politicilor totalitare pe teritoriul autohton. Așadar, în spațiul istoric al Republicii Moldova, emisia radiofonică a fost inițiată acum 93 de ani, adică în coordonate temporare aproape similare cu cele ale constituirii radiodifuziunii ca mijloc de informare în masă în lume (în SUA – în anul 1920, în țările din Europa Occidentală – între anii 1922 și 1926). Primul nod de telecomunicații, care retransmitea emisiuni radio în limbile ucraineană și rusă, printr-o rețea de cablu a fost constituit în luna februarie a anului 1928, la Balta – capitala de atunci a RASS Moldovenești. Prima emisiune în limba română însă a fost pusă pe post doi ani mai târziu, la 30 octombrie 1930, într-un studio improvizat în incinta serviciului poștal din Tiraspol, unde utilizarea unui emițător RV-57 oferea posibilitate ascultătorilor să audieze programele la radioreceptoare fără fir. Scopul principal al postului din Tiraspol, îl constituia propaganda antiromânească a Moldovei dintre Prut și Nistru, astfel ziua de 30 octombrie 1930 este considerată Ziua Radioului Național (Radio Moldova).

Istoria Radiodifuziunii Naționale începută în RSSM și continuată până astăzi a parcurs mai multe etape de dezvoltare:

a) În 1930 este inaugurată în Republica Autonomă Moldovenească difuzarea emisiunilor radio autohtone de la un emițător de 4 kHz instalat la Balta, care în principal era constituită doar din transmisiuni de la mitinguri și concerte;

b) Tot în toamna anului 1930 este dat în exploatare un emițător de 10 kHz la Tiraspol. Conținutul emisiunilor este determinat de obiectivele politice, sociale, culturale și de altă natură care erau promovate în acea perioadă;

c) În octombrie 1939 prin transmisiunea liturghiei de la Catedrala Metropolitană din Chișinău, este inaugurat postul de radio, Radio Basarabia. Programul era alcătuit din emisiuni muzicale și buletine de știri în limbile română și rusă, lansate de la un emițător de 20 kHz.

¹ Mariana ȚIBULAC-CIOBANU, Dr., Cercetător științific superior, Institutul de Istorie, mariana.tibulac@historyinstitute.md, +37369281668, <https://orcid.org/0000-0002-0857-3642>

d) din septembrie 1944 Radiodifuziunea Moldovei activează fără întrerupere, extinzându-și în timp volumul de emisie și spectrul tematic.

Analizând această evoluție, știm că emițătorul pus în funcțiune la Tiraspol în 1930 avea 4 kW, primele cicluri de emisiuni ale acestuia au fost „Colectivistul Moldovei” și „Gazeta muncitorească”, iar recepționarea emisiunilor radiofonice pe întregul teritoriu al RASSM a devenit posibilă în anul 1936, când la Tiraspol a fost construită Stația „M. Gorki” (Constantin, 2016. p. 761-778) care permitea o acoperire mult mai mare pe teritoriul Basarabiei.

Pe teritoriul Chișinăului primul post de radio, era Radio Basarabia, condus inițial de Gheorghe Neamu și era „de două ori mai puternic decât cel din București sau cel din Tiraspol”, scria „Gazeta Basarabiei” în iulie 1939. Acesta avea o putere de 20 kW și era dotat cu echipament de fabricație engleză. Durata de emisie era de 6 ore pe zi, având trei studiouri (unul mare - pentru orchestră, muzică militară și coruri, altul - pentru soliști-instrumentiști și cei vocali și unul mic - pentru crainici). Recepția era clară și puternică, atât ziua cât și noaptea, eliminând practic influența posturilor rusești de la Tiraspol și Odessa.

„Prin instalarea acestui post de radio emisiune la Chișinău se va putea desfășura, cât mai larg, atât propaganda cât și cultura națională, astfel ca ea să fie cunoscută de toți locuitorii acestei provincii, ceea ce este în interesul Țării. Afară de aceasta, Chișinăul, fiind un centru de cultură foarte dezvoltat, postul de radio ar da prilejul intelectualilor, artiștilor și instituțiilor de cultură să manifeste și să contribuie la programele ce se vor emite, răspândind astfel învățătura și cultura românească peste hotare și în toate straturile sociale” - se arăta în jurnalul primăriei Chișinău care cedează Societății Române de Radio, în anul 1937, clădirea fostului Auditoriu Pușkin din strada Carol I, drept sediu pentru Radio Basarabia. Emisiunile experimentale au început în primele zile din iunie 1939, dar programul zilnic era redus la 2 ore, între 21 00 și 23 00, iar emisia radiofonică a fost inițiată la 8 octombrie 1939, când a și fost inaugurat oficial Radio Basarabia odată cu transmiterea liturghiei de la Catedrala Mitropolitană din Chișinău. Acest post de radio a fost primul studio regional al Societății Române de Radiodifuziune, totodată fiind răspunsul Societății Române de Radio la cererea guvernului și a Marelui Stat Major de instalare a unor emițătoare în zonele limitrofe ale țării, destinate a combate propaganda bolșevică și revizionistă. Postul Radio Basarabia a existat 300 de zile, în tot acest timp serviciu de radio informa populația și contracara influența ideologică a URSS. Așadar, radiodifuziunea din RASSM a fost angajată în promovarea politicilor totalitare sovietice pe teritoriul autohton.

Odată cu ocupația sovietică a Basarabiei din iunie 1940, a însemnat închiderea postului Radio Basarabia. Cea mai mare parte a materialelor de rezervă, personalul și arhiva au fost retrase la Huși, dar nu și emițătorul de 20 kw. Pe cei rămași acolo sovieticii nu i-au cruțat, cadavrele lor fiind găsite într-un puț părăsit din curtea postului, iar clădirea, cu tot ce se afla în ea, a fost aruncată în aer de Armata Roșie. După revenirea armatelor și a administrației române în Basarabia în 1941, Societatea Română de Radiodifuziune i-a trimis la Chișinău pe inginerul Emil Petrașcu și pe Alexandru Hodoș (ziarist) pentru a evalua pagubele produse de armatele rusești în retragere. Clădirea postului, emițătorul și pilonii antenei au fost distruse prin dinamitare, iar toate aparatele de radio-recepție fuseseră confiscate. După ce Arhiva Centrală a Armatei Ruse a desecretizat o serie de materiale de la începutul războiului, cu referire la distrugerea Chișinăului, documentele îi nominalizează pe toți făptuitorii, pe fiecare cu „clădirea sa”. Bunăoară, stația de Radio Basarabia a fost aruncată în aer de către locotenentul inferior Hadji Kamalov, iar clădirea primăriei orașului, pe care o cunoaștem în această ipostază și astăzi, a fost distrusă până la temelie de către un grup operativ, condus de Pocernik Fiodor Semionovici și Merenkov. La fel s-a procedat cu alte peste 30 de obiective importante din Chișinău, printre care: Banca Centrală (astăzi, Sala cu Orgă), aruncată în aer de un oarecare Manin, Casa Eparhială - de Miroșnicenco și Pavlovski A. M., Gimnaziul nr. 2 – de Rehet și Bolgar A.P., Moara lui Kogan – de Lahov și Gorevoi M. A. (Mărzencu, 2020) etc.

Lucrarea lui Florian Bichir, „Război în eter” scrie că un an mai târziu, la 2 noiembrie 1941, la Iași, a fost înființat postul de radio „Radio Moldova” cu o putere de emisie de 10 kw și denumit mai târziu, în 1944 - „Radio Moldovița” (Bichir, 2015). Acesta a fost singurul post teritorial care a funcționat în timpul regimului antonescian, ca principal post de propagandă românească și antipropagandă sovietică. Postul de radio a fost desființat în cadrul unei acțiuni de restituire a materialelor radiofonice către URSS prevăzută în acordul de armistițiu, la 19 aprilie 1945.

Așadar, în 1941, armatele sovietice aflate în retragere și-au desăvârșit opera de distrugere aruncând în aer clădirea postului și emițătorul. Activitatea Radio Basarabia / Chișinău a fost continuată de „Radio Moldova” la Iași.

În ianuarie 1942, pe lângă alte emisiuni difuzate, postul „Radio Moldova” – Iași, pregătea pentru ascultătorii săi din Bucovina emisiunea „Ora Bucovinei”, iar programul postului urma să fie reluat și de un nou post de radio instalat la Chișinău ale cărui emisiuni trebuiau să acopere ținuturile Basarabiei, Bucovinei și Transnistriei. În contextul în care aparatele de radio intrate în patrimoniul statului, în urma politicii de românizare, urmau să fie împărțite comunelor, în martie 1942, Ministerul Propagandei Naționale a hotărât să repartizeze Căminelor Culturale din Bucovina, 200 de aparate de recepție. În Consiliul de Coordonare din 30 iunie 1942, Mareșalul Antonescu a dispus ca la distribuirea aparatelor de radio „să se țină seama în primul rând de Basarabia și Bucovina, apoi de Vechiul Regat, deoarece acolo acțiunea de propagandă prin radio și de scuturarea influenței comuniste rusești, trebuie să fie mai activă”. Propaganda radio a fost susținută și de un alt element: tocmai fiindcă Bucovina nu avea postul său de radio, la sediul Guvernului a fost instalat un post de radio amplificare, ale cărui emisiuni și retransmisiuni includeau comunicate și comentarii despre situația de pe front, propagandă pentru susținerea „moralului frontului intern”. Astfel, „difuzoare populare” ale postului de radio-amplificare au fost instalate în școlile secundare, spitalele și unitățile din zonă, în fabrici, iar primele emisiuni de probă au început în februarie 1943, în orașul Hotin.

La 14 februarie 1943, postul Radio Moldova începe să emită pe 64,5 m lungime de undă. În 1944, odată cu intrarea trupelor sovietice în Iași, postul „Radio Moldova” și-a încetat activitatea, iar propaganda radiofonică la est de Carpați, s-a atenuat foarte mult.

În fapt, după ce în anul 1944, „Radio Moldova” a fost singurul post teritorial care a funcționat în timpul regimului antonescian, la 18 martie 1944, postul este evacuat la Bod, unde a continuat să emită din 23 mai până la 23 august. Trebuie spus că „Radio Moldova” a fost desființat în cadrul unei acțiuni de restituire a materialelor radiofonice către U.R.S.S. prevăzută și în acordul de armistițiu din 19 aprilie 1945 (Moceanu, 2019, p.8). În epocă, „Radio Basarabia” era cunoscut și drept „Radio Chișinău” atât pe plan local cât și în documentele de la București. Condițiile tehnice cu timpul se îmbunătățeau tot mai mult, însă „supravegherea supremă” asupra conținutului, mesajului în programele artistice se simțea tot mai mult, ajungându-se la mari exagerări din partea „specialiștilor angajați” de anumite organe, ceea ce aduse într-un timp la „fabricarea” doar a cântecelor „de viață nouă”, ci și a creațiilor orientate „spre ziua de mâine”.

Redacțiile de informație și propagandă purtau un caracter vădit prioritar în fața programelor artistice (atât din punctul de vedere al atenției din partea celor ce stăteau la straja ideologiei regimului, cât și al dotării cu tehnica timpului), emisiunile muzicale și literare făcându-și loc spre undele de radio cu mult mai multe eforturi... Existau situații când se invita în studio o persoană care trebuia să sonorizeze de pe foaie un text redactat de redactorul emisiunii, șeful de secție, apoi redactorul-șef, iar în unele cazuri conținutul mesajului era adus și la cunoștința conducerii Comitetului de Stat al Sovietului Miniștrilor al RSSM pentru televiziune și radiodifuziune, ca nu cumva să se strecoare vreo frază ce ar putea da bănueli de o altă interpretare decât cea de „încredere fermă în viitorul luminos pe care ne duce partidul” și altceva era când trebuia să realizezi o emisiune „pe viu”, adică în direct, în condiții tehnice aproape insuportabile cu un colectiv artistic, de multe ori numeros, de la care se cerea calitate și, mai ales, un repertoriu în unison cu aspirațiile comuniste.

De multe ori în ajutorul acelor „specialiști” le venea și Consiliul artistic al radioteleviziunii, alcătuit în majoritatea cazurilor din autori și interpreți de valoare, dar care nu puteau spune ceea ce gândesc, pentru că mașina ideologică din acele timpuri strivea fără milă pe oricine ce îndrăznea să gândească altfel decât se „recomanda” de la partid. Dacă în privința textelor cântecelor populare nu apăreau probleme, pentru că era mai simplu să-ți dai seama dacă sunt proaste, sau, și mai grav, „fără conținut patriotic”, apoi ce ținea de melodii, se întâmplau discuții aprinse și interminabile pentru a defini că ele sunt proprii locuitorilor din spațiul pruto-nistean și nu a celor din Craiova, Dobrogea sau Ardeal. Se organizau audiții suplimentare, se invitau specialiști din afara Consiliului, ca până la urmă, pentru orice eventualitate, înregistrarea audio să fie pusă pe o poliță specială sau chiar demagnetizată. Despre calitatea creațiilor semnate de compozitorii autohtoni sau a celor din spațiul sovietic în general, se vorbea, de regulă, laconic, înregistrările fiind ușor acceptate pentru eter. Școală pentru regizori de sunete nu exista. Erau însă printre muzicieni doritori de a însuși această profesie, această artă a înveșnicirii armoniilor, meseria fiind transmisă din generație în generație și perfecționată în urma experiențelor acumulate, dar și datorită aparatelor de înregistrare, care din an în an se vroiau tot mai performante.

După 1940 toți reprezentanții intelectualității de creație a RSSM se aflau sub controlul organelor Securității de Stat. Caracterul acestui control este sugerat de nota informativă „Cu privire la existența unor materiale compromițătoare la adresa oamenilor de artă din RSSM”, întocmită de MSS al RSSM în mai 1947. În notă erau incluse date privind „petele întunecate” din biografiile unui grup mare de regizori, artiști, oameni de teatru, de televiziune și radio – despre relațiile lor cu străinătatea, comportamentul lor în perioada ocupației, „afirmațiile antisovietice” etc. Materialele de acest fel puteau deveni în orice moment un pretext pentru represalii. Autoritățile erau foarte atente la diverse denunțuri anonime privind intelectualitatea de creație. Astfel, la 18 aprilie 1951 de la al PC(b)U la CC al PC(b)M a fost transmisă prin telefonogramă o declarație anonimă în care, deopotrivă cu scriitorii Bucov și Istru, era acuzată de relații antisovietice cea mai faimoasă cântăreață din RSSM, - Ceban Tamara Savelievna (1914-1990) – solistă la radioul moldovenesc, iar din 1951, solistă la Filarmonica Moldovenească; artistă a poporului din URSS (1960), laureat al Premiului „Stalin” (1950), distinsă cu Ordinul „Lenin” și alte două ordine, deputat în Sovietul Suprem al URSS în anii 1950-1962.) Autorul scrisorii, ascuns după semnătura „un grup de comuniști”, nu afirma doar că Tamara Ceban ar avea relații de rudenie cu „membri activi și simpatizanți ai diverselor partide profasciste ale boierilor și românilor”, ci o și ofensa pe Ceban ca persoană. În pofida tonului revoltător al scrisorii și al caracterului ei anonim, a fost ca de obicei efectuată verificarea faptelor. La 10 iulie 1951, secretarul CC al PC(b)M pentru ideologie Gorban a comunicat la Moscova că „verificarea na confirmat faptele” enunțate. Amintim că astfel de denunțuri și verificările lor adumbreau viața multor oameni de cultură.

În ceea ce privește perioada „dezghețului”, în Moldova sunt întreprinse acțiuni concrete pentru extinderea rețelei de radio. „De acum, în anul 1950, aceasta depășea de două ori nivelul de până la război, iar opt ani mai târziu, în republică, a fost încheiată radioficarea tuturor orașelor.” După 1960, timp de 10 ani, asigurarea populației republicane cu aparate de radio și difuzoare a crescut de la 485 mii la 1093 mii, volumul mediu pe zi al emisiunilor radiodifuziunii moldovenești a crescut de la 17,5 la 55,1 ore, din care volumul programelor radiodifuziunii republican a crescut respective de la 12,1 la 24,1 de ore (Timpul, 1980, p.7).

La mijlocul anului 1965, I. Bodiul, prim-secretar al CC al PCM, și N. Șciolokov, președintele adjunct al Consiliului de Miniștri al RSSM, semnalau la Moscova despre tendința unei „părți considerabile a populației” din RSSM „de a privi și asculta programe ale tele - și radioemisiunilor străine, mai cu seamă din România”. „Necesitatea extremă” de a contracara influența României, care dispunea de instalații mult mai performante, determină pe I. Bodiul și N. Șciolokov să solicite organelor centrale „construirea unei Case Radio și a unui puternic ansamblu de aparatură pentru

studiouri, care să nu fie inferior capacității instalațiilor dispuse de-a lungul frontierei cu țările vecine”. Instituția TeleRadio Moldova a fost fondată în 1958 și este fosta companie de stat de radio și televiziune, care ulterior a fost transformată într-o companie publică de stat care se întinde pe un teren de 7,8 ha, pe care sunt construite mai multe clădiri, acestea fiind utilizate în activitățile de difuzare a informațiilor, iar motivațiile acestora erau vădit de ordin propagandistic și ideologic. Casa Radio (actuala Instituție Publică Națională a Audiovizualului Compania „Teleradio-Moldova”) a fost dată în exploatare la începutul anului 1985, aceasta dispune de 5 studiouri de imprimare, 3 studiouri de difuzare și 3 studiouri de înregistrare a fonogramelor muzicale cu o suprafață totală de 850 metri pătrați. Clădirea cu 10 etaje este asigurată cu tehnică și utilaje de ultimă oră care va permite ameliorarea considerabilă în difuzarea în eter a emisiunilor privind educația oamenilor muncii, sporind astfel influența asupra maselor.

Într-o altă corespondență secretă către CC al PCUS, din 10 decembrie 1966, I. Bodiul solicita dotarea radioului și televiziunii cu aparatură modernă și extinderea ariei de cuprindere a teritoriului RSSM cu emisiuni ale televiziunii unionale în scopul contrabalansării influențelor românești. „Zona de frontieră a republicii, de-a lungul râului Prut, unde locuiesc peste 600 mii de oameni, nota I. Bodiul, se află în afara zonei de acțiune a emițătoarelor republicii și, din această cauză, populația de aici beneficiază de transmisiunile din România. Din păcate, comitetul de Stat de Planificare al URSS a susținut doar o parte a lucrărilor de extindere a Centrului de Radioteleviziune al Moldovei. Pentru acoperirea întregului teritoriu de către canalul I TV sunt necesare alocări suplimentate pentru construcția a două retransmițătoare de 5 kW și cinci de putere mică, la prețul de 1 mil. de ruble”. Situația se complica și prin faptul că de-a lungul frontierei noastre românii au instalat un șir de retransmițătoare puternice, ceea ce face ca emisiunile lor, care conțin multe opinii de natură naționalistă, numeroase informații din China, din alte state imperialiste să fie accesibile în întregime în Moldova, sud – vestul Ucrainei și Bucovina. Locuitorii raioanelor de frontieră, neavând posibilitatea să recepționeze Chișinăul, privesc și ascultă aceste emisiuni.

În acest sens, guvernului de la Moscova i se solicita consolidarea bazei tehnico-materiale a radioului și televiziunii, să repartizeze investiții capitale suplimentare pentru construirea a unor transmițătoare puternice pentru a contrabalansa influența televiziunii și a radioului din RSR.

Analizând hotărârea din 3 iunie 1968 a Biroului CC al PCM „Despre măsurile privind îndeplinirea hotărârii CC al PCUS „Cu privire la măsurile de ajutorare a RSS Moldovenești în ameliorarea muncii ideologice” prevedea, printre alte acțiuni, „sporirea eficacității radioemisiunilor pentru România”, „lărgirea tematicii” și „ameliorarea calității emisiunilor” radioului unional și a ale celui chișinăuian. În acest scop, posturile de radio erau obligate să „informeze” radioascultătorii români despre:

a) „marea prietenie dintre popoarele moldovenesc, rus și ucrainean și alte popoare ale URSS”,

b) „cele mai importante evenimente istorico-revoluționare care s-au produs în republică”,

c) „realizările în dezvoltarea economiei și culturii RSS Moldovenești”,

d) „creșterea bunăstării poporului în anii puterii sovietice”,

e) „consolidarea mișcării comuniste mondiale”,

f) „îmbinarea obiectivelor naționale și internaționale în construcția socialistă”, etc.

În aceeași ordine de idei, Comitetul pentru Televiziune și Radiodifuziune al URSS era obligat să „sporească volumul radiodifuziunii locale în RSS Moldovenească” și să „extindă emisiunile pe teme politice în limba moldovenească, să asigure recepționarea sigură a radioemisiunilor pe teritoriul Moldovei, având în vedere că aceste emisiuni erau recepționate și pe teritoriul României”. România a fost învinuită că „seamănă discordie în comunitatea țărilor socialiste, că se îndepărtează tot mai mult și mai mult de acțiunile coordonate în politica internațională, uită principiile de clasă în relațiile de reciprocitate cu țările capitaliste”(Negru, 2010, p. 174.)

Așadar, controlul statului asupra informației în această perioadă poate fi departajat în: „cenzură de răspândire a informației” din anumite considerente de stat și „cenzură de control asupra procesului de creație a intelectualității.” Pentru perioada sovietică interdicțiile au o istorie aparte, cu o mulțime de pagini necunoscute sau pline de mister, interdicții care erau impuse de către „Glavlit”-ul din RSSM privind aparițiile media în periodicele republicane, periodice a căror informație putea fi sonorizată în diverse emisiuni radiofonice. Până la sfârșitul anului 1989, instituția dată reprezintă un model de suprimare a oricărei cugetări străine sistemului. Aceasta cenzură este determinată de creșterea fluxului informațional și de dificultățile pe care le întâlneau organele de interdicție privind controlul asupra acestui flux informațional și de schimbările social-politice ce aveau loc în întregul sistem sovietic.

Pentru înțelegerea situației create către anii ‘70 e necesar a se face niște referințe istorice privind constituirea acestui organ de cenzură în RSSM. Constituit în URSS încă în anii ‘20, îndată cu instaurarea puterii sovietice, organul de interdicție „Glavlit”, printre atribuțiile sale includea controlul prealabil al tipăriturilor periodice și neperiodice, al desenelor, fotografiilor difuzate și mediatizate în acele timpuri. Este de menționat că această instituție, care devine un organ de represiune cu caracter de oprimare ideologică pe teritoriul URSS, în RSSM se constituie în august 1944.

Analiza materialelor de arhivă ne permite să identificăm și alte interdicții spre publicare sau spre difuzare, care erau aduse la cunoștință Comitetului Central sau a altor instituții de resort, legate de problema națională. În scrisorile din partea „Glavlit”-ului atestăm aceleași suspiciuni legate de această problemă. În scrisoarea adresată ministrului Culturii RSSM, N.S. Constantinov, din data de 29 ianuarie 1969, șeful „Glavlit”-ului, I. Stelea indică (Lisnic, 2012, p. 305) încălcarea cerinței de acceptare spre regie a anumitor spectacole, emisiuni. Deopotrivă cu această formă de control asupra informației din mediul teatral, audiovizual și mass-media, atestăm o listă impunătoare de interdicții potrivit cărora nu se permitea a fi difuzate în publicații informații privitor la problema libertății confesionale. În 1971, la toate direcțiile „Glavlit”-urilor republicane este trimisă o scrisoare-circulară de la Moscova, în care se indică lista informației care era interzisă spre publicare. Printre interdicțiile pe care le întâlnim în această listă atestăm: „se consideră nedorit de a fi difuzate: date despre numărul de organizații religioase, biserici, moschei, sinagogi și alte instituții religioase care funcționează în URSS, despre numărul de lucrători ai cultelor; date privind numărul de ritualuri religioase efectuate în aceste edificii religioase; date despre veniturile și cheltuielile organizațiilor religioase din URSS; materiale (rapoarte, instrucții, stenograme, dări de seamă, date statistice etc.), care caracterizează starea de fapt a gradului de religiozitate a populației și a ritualurilor religioase din întreaga Uniune și din republicile unionale; dispozițiile Sovietului Suprem al URSS și ale republicilor unionale cu privire la efectuarea controlului privind legalitatea cultelor religioase; informații generalizatoare privitor la relațiile internaționale cu alte organizații religioase din lume, precum și rapoartele reprezentanților centrelor religioase referitor la deplasările lor de peste hotare; etc. Circulara dată vine să demonstreze existența unei stări tensionate în rândul populației din URSS și din republicile unionale.

Totodată, CC al PCM era preocupat de extinderea influenței radioului de la Chișinău și asupra românilor din RSR, care potrivit oficialităților comuniste sovietice, nu erau informați corect „despre politica PCUS și a statului sovietic”. Având în vedere că „posturile de radio străine desfășurau o propagandă dușmănoasă împotriva RSR și a RSSM, ceea ce ducea la dezorientarea unei părți a radioascultătorilor, Comitetul de Stat pentru Televiziune și Radiodifuziune din RSSM, în nota informativă secretă către CC al PCM din 30 decembrie 1971, considera necesar alocarea mai multor „secvențe de timp pentru emisiunile în limba moldovenească, destinate ascultătorilor din străinătate”. Deoarece, începând cu luna iulie 1970, emisiunile radioului de la Chișinău erau transmise prin stația de radio „Ștorm” („Furtuna” – n.n.), care avea o capacitate mai mare, permițând cuprinderea sub aria sa de influență a unui teritoriu mult mai vast peste hotarele

republicii, Comitetul de Stat pentru Televiziune și Radiodifuziune din RSSM stabilește un orar al emisiunilor în „limba moldovenească” destinate ascultătorilor din RSR. Astfel, în cadrul redacțiilor „propagandă”, „pentru copii și tineret”, „programe de schimb” au fost stabilite mai multe intervale de timp săptămânale, iar în cadrul redacției principale „informații” – intervale zilnice pentru difuzarea emisiunilor destinate ascultătorilor RSR.

La ședința Biroului CC al PCM din 3 august 1982, unde au participat o serie de miniștri și conducători de instituții conexe lucrului ideologic, s-a discutat chestiunea „Cu privire la faptele de manifestare a naționalismului în republică și sarcinile privind educația ideologico-politică și internaționalistă a oamenilor muncii”. În timpul dezbaterilor a fost abordat și subiectul referitor la „influența negativă sau pozitivă” a radioului și televiziunii române asupra locuitorilor RSSM. În această ordine de idei, editura de partid a Comitetului Central al PC al Moldovei, publica la Chișinău, în 1961, materialul metodic „Ziar Radiofonic” – din experiența nodului de radio colhoznic din sate, (satul Crasnencoe, raionul Rîbnița). Acesta scria precum că „alături de programele primite de aparatul de recepție de la stațiile de radiodifuziune, prin rețeaua de translație se mai pot face și emisiuni locale, numite „Ziar radiofonic”, care are un rol principal în implicarea muncitorilor de la cluburi și biblioteci să folosească dibaci această formă de radio în scopul educării politice și artistice a maselor. Ca orice redacție, redacția radiodifuziunii colhoznice șine o legătură strânsă cu masele. Ea primește o mulțime de articole, cereri și întrebări de la oamenii muncii din colhoz. De această dată cu mult interes au fost ascultate rubricile „Familia și școala”, „Educația prin muncă a școlarilor”, „Regimul școlarului”, totodată în colhoz se scriu zeci de foi volante, ziare de perete, note informative cu știri din brigăzi și de la ferme, unde cunt enumerați oamenii care muncesc cinstit și cu stăruință, de asemenea și cei care încalcă disciplina sunt acuzați la rubrica satirică a ziarului radiofonic. În brigăzile de colhoz se publică multă informație interesantă, dar un om singur nu reușește să le citească pe toate, de aceea este nevoie ca prin radio să se transmit sumarul presei de perete din colhozurile noastre, contribuind astfel la propagarea și informarea politică a populației, a mersului întrecerii socialiste, a experiențelor înaintate pre știință, artă sau literatură”. Despre importanța acestei sarcini se vorbește și în faptul că în Hotărârea Comitetului Central al PCUS „Despre sarcinile propagandei de partid în condițiile actuale”, precum și în hotărârile despre îmbunătățirea radiodifuziunii și dezvoltarea de mai departe a televiziunii se atrage atenția, că în acele vremuri, folosirea radioului în scopul educării maselor de la sate se ducea încă slab și necesita a fi dezvoltat.

În concluzie, menționăm că democratizarea societății moldovenești și trecerea la economia de piață a făcut necesară elaborarea unei politici în domeniul audiovizualului, adoptarea unor acte normative în domeniu, crearea unui mecanism independent de coordonare a emisiunilor și tematicilor acestora. Este de menționat zilele de 19, 20, 21 și 22 august 1991, când mii de cetățeni au creat un zid viu și au stat zi și noapte în jurul Televiziunii și Radioului, apărându-le, în eventualitatea unui atac al puciștilor. Jurnaliștii radio-ului nu au decepționat publicul ascultător: au fost prezenți cu dictofoanele în cele mai riscante situații și și-au făcut datoria de cronicari ai celor mai dramatice evenimente ale perioadei. Între ele – criza găgăuză din octombrie- noiembrie 1990, referendumul din martie 1991, provocările teroriste în zona transnistreană din 1990-1991, puciul din august 1991, războiul de pe Nistru din 1992. Au oglindit cu fidelitate, profesionist și emoționant, evenimente epocale ale vremii – Podurile de flori din 1990 și 1991, proclamarea Independenței în august 1991, multe alte evenimente de mare rezonanță politică și socială, caracteristice perioadei de mare schimbare.

Multe dintre transformările produse în interior s-au datorat poziției civice active a jurnaliștilor, editorilor, cameramanilor, tehnicienilor. Trecerea de la Comitetul de Stat pentru televiziune și radiodifuziune al perioadei sovietice la Radioteleviziunea Națională post-sovietică a fost marcată de greve redacționale, proteste împotriva tentativelor de menținere a instituției în

vechea tradiție sovietică. Numirile politice a redactorilor șefi au fost respinse de jurnaliști. În redacția Actualității, la insistența expresă a jurnaliștilor, funcțiile de conducere au fost suplinite prin vot moral și profesional. Popularitatea și credibilitatea emisiunilor a crescut, iar răscrucea de vremuri impunea altă abordare a jurnalismului, unul luat din serviciul clanului politic și dat în serviciul publicului larg. Așadar, dezvoltarea tehnologiilor informaționale din ultimele decenii ale secolului XX a oferit un support temerar de instaurare în societate a unei noi forme de informare operative și cu forță de convingere pentru cele mai largi categorii de populație, și anume apariția internetului, care pune la dispoziția cetățeanului diverse posturi de Radio și Televiziune, precum și presă scrisă, cu promovarea liberă a tuturor valorilor.

Referințe:

1. ANRM, F. 3209, inv. 1a, d. 5, f. 1.
2. ANRM, F. 3902, inv. 1, d. 46, f. 3.
3. Bichir F., Război în eter: 23 august 1944 pe unde radio Dezinformare și propagandă, Editura RAO, București, 2015.
4. Enciclopedia Moldovei. Republica Moldova. Ediție consacrată împlinirii a 650 de ani de la întemeierea statului moldovenesc. Chișinău: Enciclopedia Moldovei, 2009. –730 p.
5. Lisnic A., Cenzura din domeniul culturii în RSSM în anii '60-'70 ai secolului xx: referințe de arhivă. În: Tyragetia. Serie nouă, 2012, nr. 2 (21), pp. 305-320.
6. Marin C., Mass-media și activitatea editorială. Chișinău, 2016. p. 761-778.
<http://dspace.usm.md:8080/xmlui/bitstream/handle/123456789/1667/MASS-MEDIA%20%C3%8EN%20REPUBLICA%20MOLDOVA.pdf?sequence=3&isAllowed=y> [vizitat la 20.09.2021].
7. Mârzenicu G., Chișinăul în foc roșu. Ziarul Timpul, Chișinău. 18 august 2020.
8. Membru al Academiei Europene de Științe și Arte Aurelian Dănilă : Biobibliografie, Chișinău: Biblioteca Științifică (Institut) “Andrei Lupan”, 2018, p. 129-133.
9. Moceanu R., Documentar: Radio Iași, oglinda vieții profunde a Moldovei, împlinește 75 de ani de existență. <https://www.rador.ro/2016/11/02/radio-iasi-oglindea-vietii-profunde-a-moldovei-implineste-75-de-ani-de-existenta/> [vizitat la 25.07.2021].
10. Negru E., Gheorghe Negru, PCM și naționalismul (1965-1989). Documente adunate în cadrul programului de cercetări efectuate de către Comisia pentru studierea și aprecierea regimului totalitar comunist din Republica Moldova, în Destin românesc. Revistă de istorie și cultură, Ediție specială, nr. 5-6 (69-70), 2010, p. 174.
11. Pasat V., Intellectuali și puterea. Sovietizarea creației în RSS Moldovenească în primii ani postbelici. <https://tribuna.md/2020/07/16/intelectualii-si-puterea-sovietizarea-creatiei-in-rss-moldoveneasca-in-primii-ani-postbelici/> [vizitat la 20.05.2021].
12. Televiziunea și Radiodifuziunea Moldovei Sovietice, Chișinău: Timpul, 1980, p. 7.

2.3. EXPERIENCE OF EASTERN PARTNERSHIP COUNTRIES ASSOCIATED TO HORIZON EUROPE AND OTHER EU'S PROGRAMMES SUPPORTING EDUCATION, RESEARCH, INNOVATION, YOUTH AND SPORT

EaPConnect PROJECT - E-INFRASTRUCTURE AND SERVICES FOR RESEARCH AND EDUCATION SUPPORT

CZU: 004.45:[001.891 + 378]

DOI: 10.5281/zenodo.6996723

Petru BOGATENCOV¹,
Chair of RENAM Association Management Board

ABSTRACT: Described the development trends of the national and regional e-infrastructures in Moldova and in Eastern Partnership (EaP) countries for effective support of research and educational activities. Considering important initiatives, approaches and solutions for development of modern e-Infrastructure resources for providing specific services to the research and educational communities in Moldova and other EaP countries. The transition of the traditional science and higher education to e-Science and e-Education is fueled by the ever increasing needs to have access, process and visualize of exceedingly large amounts of data that can't be managed without modern communication and computing instruments. e-Infrastructure designates a new generation of integrated ICT based resources, services and is widely considered as a key enabler for intensification of research and educational activities. Such infrastructures represent a distributed medium based on high-bandwidth networks, distributed computing resources, High Performance Computing (HPC) and respective data repositories. Special attention is focused on description of implementation of new Cross Border Fibers (CBF) connections in the region, other components of the e-infrastructures in the framework of the UE EaPConnect project. Created networking infrastructure is the basis for deployment and operation of national and regional e-Infrastructures that are providing wide range of specific services for universities and research centers. Argued importance of developing of Research and Educational networks as a key e-Infrastructures' enables. Described outcomes of regional and national projects in the area of e-infrastructures and modern services deployment for research and education.

Keywords: *e-infrastructures, services for research and education, regional cooperation*

Introduction. The e-infrastructure for science and education in the Republic of Moldova is based on the networking infrastructure of RENAM Association, which provides the necessary specific services, ensures interaction with the pan-European academic network GEANT and other European e-Infrastructures. Organizational structure of RENAM Association uses the European model attributed to a National Research and Education Network (NREN) aimed to support collaborative research of regional and pan-European scale that is realizing in a form of various international projects. Current trends in the modernization of e-infrastructures indicate the need to expand the capabilities of the main national e-Infrastructure components like external networking connections, the internal optical networking infrastructure of NREN, distributed and HPC computing resources in order to improve connectivity, offer possibility to elaborate complex applications and deploy modern services for support research and education.

Expanding the capabilities of national optical infrastructure and Cross Border Fiber (CBF) connections are the main directions of RENAM networking infrastructure development that is supported by international projects. In this direction it is important participation of RENAM in the European Commission (EC) initiatives focused on analyzing current state and activities of NRENs

¹ **Petru BOGATENCOV**, PhD, RENAM Association, Chair of RENAM Association Management Board

in the Eastern Partnership countries (Azerbaijan, Armenia, Belarus, Georgia, Moldova and Ukraine), developing appropriate proposals for the regional NRENs operation enhancement, implementation of effective connections to GEANT network.

It should be mentioned that during last few years important development of e-Infrastructures in EaP countries has been made, however there is still a visible gap between the developed European countries and the EaP region in access to modern services and resources of European and national e-Infrastructures. Support from National Governments and EU for the further development of e-Infrastructures in the region is essential for the integration of scientific potential of these countries in the European Research Area. Since 2015 EaP countries are participating in the regional initiative named EaPConnect that is supported by European Commission in a form of co-funded project. The project is intending to intensify take-up of specialized services, use of resources of existing and also developing e-Infrastructures to support research and educational activities in the region.

EaPConnect project activities can be structured in following directions:

- development of regional networking infrastructure and its interconnection with the pan-European GÉANT network;
- development of the national networking backbone infrastructure;
- deployment of the national computing facilities integrated into European level computing infrastructure;
- deploying and development of specific services focused on support of research and educational activities.

The number of users of various networking services, computing resources and data repositories in EaP countries is constantly growing. Key research applications and services that are developing in the region covering a wide range of scientific disciplines, such as earth and climate sciences, particle physics, life sciences, computational chemistry, economical behavior, mathematical modelling, computational engineering, etc. Accumulated experience of new networking and computing technologies application shows that for more active and effective use of available e-Infrastructure resources and services is necessary to reorganize users' support activities, activate new approaches of users' communities engagement, enhance educational and training activities, provide operative consultations for professionals to raise their skills in deployment and use of new demanded services.

1. Development of regional networking infrastructure for connecting EaP NRENs to GEANT. In Europe research and education networking infrastructure represented by GÉANT network that is interconnecting almost all European national research and education networks. GÉANT network operation and development is supporting by a series of EU funded projects that endorse collaboration between 40 partners represented by European NRENs, including from EaP countries - Armenia, Azerbaijan, Belarus, Georgia, Moldova and Ukraine. GÉANT provides a high-bandwidth, first-class network infrastructure and services, connecting over 50 million users at over 10000 institutions across Europe.

Dialogue of NRENs from EaP countries with GEANT Association having the aim to investigate possible solutions for integrating EaP region to GÉANT and launch new initiative to support realization of proposed solutions was initiated in 2012. During EaPConnect project elaboration were analyzed requirements of national R&E users' communities in connectivity, computational resources and various specific IT services (Bogatencov, Astsatryan, Dombrougov et al, 2013). The accumulated information was used for EaPConnect project Concept Notes document elaboration, where systemized and analyzed information about needs in connectivity, resources of computing infrastructure, networking and other specific services for each EaP Country.

The development of the regional optical networking infrastructure for efficient access to the GEANT network and associated services required the identification of sustainable and cost-

effective technical solutions for new connections implementation. For this, a number of technical workshops were organized, in which specialists from GEANT, EU and EaP NRENs took part. The results of these studies and discussions allowed to form a common vision regarding the development of the regional network infrastructure in the Eastern Partnership region and recommendations for the use of long-term allocated DF or spectrum on fiber connections. The proposed regional network topology is consisting of two sub-regions that will have their own primary and back-up connections to GEANT:

- Eastern Europe networking segment, which covers NREN Belarus, Moldova and Ukraine;
- Caucasus Networking segment, which includes NRENs from three Caucasus countries.

The developed topology for Eastern Europe networking segment became the subject of implementation within the framework of the first stage of the EaPConnect project, during 2019-2021. At this stage a detail technical solution was developed to create a CBF connection between Moldova (NREN RENAM) and Ukraine (NREN URAN), to establish effective connections to GÉANT network PoPs in Poznan (Poland) and Bucharest (Romania) as development of regional communication arch implemented by support of the EaPConnect project that is now integrated in the GEANT optical networking backbone (Bogatencov, Secieru, Gaugas, Degteariov, 2021).

The general scheme of the implemented regional connectivity that is taking into account the requirements of RENAM and URAN, is shown in Figure 1. The realized solution based on results of previous studies and analysis of new RENAM and URAN connectivity requirements, overview of the available options to use DF, lambda or spectrum resources.

Fig. 1. RO-MD-UA-PL communication semi-ring based on CBF connections

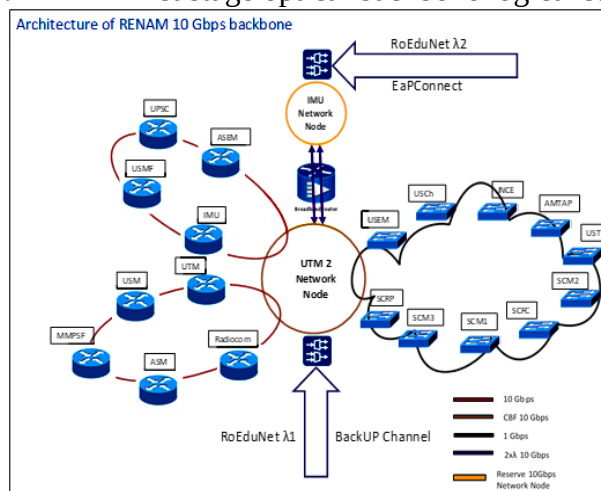
To comply with general approach of GEANT backbone extension, for connecting of Eastern Europe NRENs to GEANT network deployed new GEANT PoPs in Kiev and Chisinau. The initially elaborated technical proposal takes into account the long-term perspective of possible updates of the NRENs interconnection topologies and later it was extended by inclusion expansion of the GÉANT network in the Black Sea region for realization of new high-capacity and sustainable connections for South Caucasian countries.

2. Development of the national networking backbone in Moldova.

Implementation of new external connections to GEANT and analysis of RENAM users' needs obviously show necessity to extend capacity of internal optical infrastructure on the territory of Moldova. The development of the national backbone considering to be implemented in stage-by-stage manner.

Implemented the first stage of RENAM optical backbone development project covers only part of universities and research institutes campuses and buildings, limited number of students dormitories. After negotiation with research, educational, medical and cultural institutions of their requirements for optical infrastructure extension, RENAM prepared new technical project of optical the infrastructure extension in Chisinau. The project plans to cover by optical links all locations of the institutions connected to RENAM and inclusion them in the metropolitan DF optical backbone. The project presumes installation of five DF optical segments that will allow to extend RENAM backbone DF cloud by integrating 25 additional campuses and buildings of research, educational, medical and cultural institutions in Chisinau.

Fig. 2. RENAM 1st stage optical backbone logical structure

3. Computing and Data Infrastructures for use by research and educational communities.

Recent two decades EU via different projects contributed to the building of the next generation pan-European and regional computing infrastructures for providing intensive computation and analysis of shared large-scale datasets. SEE-GRID (South East European Grid) regional initiative pushed to deploy sustainable national Grid infrastructures in the EaP countries and to integrate them into the pan-European and worldwide e-Infrastructures. Armenian, Georgian and Moldavian infrastructures were part of the SEE-GRID initiative. In parallel National Computing Grid Initiatives (NGI) have been established in EaP countries, which manage the computing resources provided to the national users' communities and integrated into the European and regional computing infrastructures. In addition, NGIs are focusing on forming of national users' communities, organization end user support, analyzing the needs of users, deploying demanded services for users' communities.

In 2010 the European Grid Foundation (EGI) was launched. The goal of EGI-InSPIRE project (EU FP7 EGI-InSPIRE project, 2014) is to establish a sustainable European computing infrastructure and provide European scientists and their international partners with a sustainable, reliable distributed computing resources that can support their needs for large-scale data analysis and simulations. 51 national and international institutions from Europe and Asia Pacific region were partners of the project, among them organizations from Armenia, Belarus, Georgia, Moldova and Ukraine. Information about computing facilities in EaP countries is presented in Table 1.

Work on the implementation of National cloud infrastructure in Moldova began in 2013-2014, as a result of the participation of RENAM and the Institute of Mathematics and Computer Science (IMCS) in the regional project Experimental Deployment of an Integrated Grid and Cloud Enabled Environment in BSEC Countries on the Base of gEclipse (BSEC gEclipseGrid) supported by Black Sea Economic Cooperation Programme (Astsatryan, Hayrapetyan, Narsesian et al, 2013).

Table 1

Grid and cloud computing facilities in EaP countries

	Total Number of Sites	Number of Sites in EGI EGI	Physical CPU EGI	Logical CPU EGI	Storage Capacity EGI, TB	Supported VOs
Armenia	8	2	148	592	27	6
Azerbaijan	3	0	84	336	72	4
Belarus	6	1	64	228	28	2
Georgia	2	1	74	300	28	5
Moldova	3	2	48	192	11	5
Ukraine	41	10	938	2372	455	45

Source: GRID statistics (2015)

The experience accumulated within this project resulted in installation of the Cloud infrastructure based on OpenStack version 13 Mitaka (release 2016), accessible at <https://cloud.renam.md/> and available for technology evaluation and applications testing. It was deployed using part of resources of two multiprocessor clusters of IMCS and RENAM. Despite the modest resources deployed, this infrastructure was widely used, both for evaluation purposes, and in several short-term projects and tasks in which it was necessary to deploy quickly a virtual infrastructure to test various scenarios, applications and products.

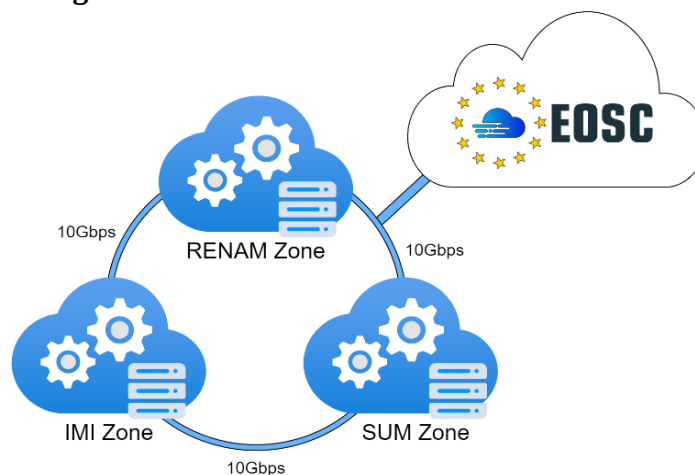
In 2018, the infrastructure was upgraded with modern high-performance servers. This upgrade has opened a new stage in the development of scientific Cloud computing facility – new resources were allocated for several projects in the field of Machine Learning and Neural Language

Processing. Since 2019 the created Cloud infrastructure began to use for new services – support of on-line lectures organization for the State University and the Technical University of Moldova. Although the deployed system had some disadvantages due to the limited number of available resources and lack of a high throughput network interconnection between nodes and storage elements, the experience gained over the years and user feedback made it clear the necessity of further development of National Cloud infrastructure (Degteariov et al, 2020).

To overcome the known limitations of the first realization of Cloud infrastructure in Moldova the State University of Moldova (SUM), IMCS and RENAM united efforts for developing and providing resources of the innovative federated Cloud environment that ensures the efficient use of available hardware and software resources for development of digital technologies for research and education (R&E) and solving problems that require high-performance computing resources and processing of large amounts of data. Computing facilities operated in SUM, RENAM and IMCS were upgraded: new high-performance servers for compute nodes and storage elements were installed; 10 Gbps optical network deployed between the main computing locations; IMCS and RENAM servers' rooms were modernized – modern uninterruptible power supply systems for server equipment and industrial air-cooling systems were installed. Current activities focused on deployment and development of HPC cloud infrastructure by implementing SaaS, PaaS, and IaaS service models for the joint use of parallel computing clusters integrated into a single distributed Cloud environment.

At the next stage of the distributed computing infrastructure development, it is planned to create a multi-zone IaaS Cloud infrastructure that combines existing and new perspective computing resources into one distributed computing network for processing scientific data, storing and archiving permanently increasing volumes of research data (Figure 3).

Fig. 3. Multi-zone cloud: RENAM - IMCS – SUM

Distributed computing infrastructure will use the adaptive execution framework that can be adapted for the solution of different complex applications, certified and on-boarded as generic service to EOSC. The research team from SUM developed several applications that require resources of multiprocessor clusters integrated in the distributed Cloud infrastructure.

4. Services for regional and national research and educational communities

During the EaPConnect project proposal elaboration the analysis of the most demanded e-Infrastructure services in EaP region was produced (Bogatencov, Astsatryan, Dombrougov et al, 2014). The services developing in EaP countries enable to support the needs of researchers, students, educators and other user communities both at national and regional levels. The services proposed for implementation are grouped as presented in Figure 4.

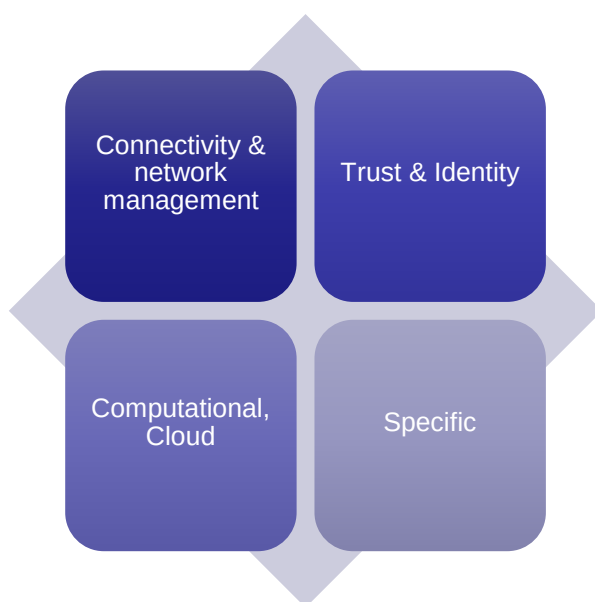
EaPConnect project contributed to the deployment of the following groups of services in EaP countries:

1. Connectivity & network management: *eduroam* - wi-fi roaming; *perfSONAR* - PERFORMANCE Service Oriented Network Monitoring Architecture; *Software Defined Networks* - allow users themselves to manage parameters of the owned network infrastructure.

2. Trust & Identity: *Web Single Sign-On* - the federated service available to connect campuses via identity federations; *eduGAIN* - service for organization of inter-federation environments.

3. Specific/thematic: *Open Access initiative* - a value-added service for NRENs that is dedicated to support and promote open access to electronic publications; *Platforms and tools* for support of Open Science; *Real-time musical collaboration LOLA* (LOW LATency audio visual streaming system); *Digitization of Cultural Heritage*.

Fig. 4. Grouping of the implemented e-infrastructure services

In 2021 RENAM with methodological support of EaPConnect project and organizational assistance of the Ministry of Education and research of Moldova organized Users' Needs Assessment Survey to determine real needs national users' community in e-Infrastructure services offering by RENAM. Analysis of 170 responses received identified the following priorities of services take-up in Moldova:

- Need to increase external and internal connectivity (53% of responders);
- eduroam - wi-fi roaming (70% of responders);
- eduGAIN and identity management services (72% of responders);
- Video conferencing (70% of responders);
- Research data virtual archiving service (61% of responders);
- Virtual learning environment service, such as Moodle, integrated with real-time communications (60% of responders);
- Use of the Cloud computing resources (52% of responders).

Conclusion

During the last few years important development of e-Infrastructure in EaP countries has been made. The realization of regional projects like EaPConnect significantly contribute to development

of the high-quality networking infrastructure, well-developed informational services deployment and also to providing access to European Research Infrastructures with global impact for research and educational communities in EaP region.

Complementary support from National Governments and EC of the further development of e-Infrastructure and associated services in the region is essential for the take-up modern educational technologies, integration of scientific potential of EaP countries in the European Research Area.

References:

1. Astsatryan, H., Hayrapetyan, A., Narsesian, W., Bogatencov, P., Iliuha, N., et al. (2013). Deployment of a Federated Cloud Infrastructure in the Black Sea Region. *Computer Science and Information Technologies. Proceedings of the CSIT Conference, Erevan, Armenia*, 283–285. ISBN 978-5-8080-0797-0.
2. Bogatencov, P., Astsatryan, H., Dombrougov, M., et al. (2013). E-Infrastructures for Research and Education in Eastern Europe Partnership Countries. *Computer Science and Information Technologies. Proceedings of the CSIT Conference, Erevan, Armenia*, 231-235. ISBN 978-5-8080-0797-0.
3. Bogatencov, P., Dombrougov, M., Galagan, V., et al. (2014). E-Infrastructures and E-Services in the Eastern Partnership Countries. “Networking in Education and Research”, *Proceedings of the 13th RoEduNet IEEE International Conference, Chisinau, Moldova*, 25-30. ISSN-L 2068-1038.
4. Bogatencov, P., Secieru, G., Gonciaruc, A., Orbu, M., Roşca, P. (2015). New Technologies Implementation in RENAM National Backbone. “Networking in Education and Research”, *Proceedings of the 14th RoEduNet International Conference, Craiova, Romania*, 68-72. ISSN 978-1-4673-8179-6
5. Bogatencov, P., Secieru, G., Gaugas, S., Degteariov, N. (2021). New developments of the RENAM-GEANT communication platform for support science and education in Moldova. *Proceedings of the 20th RoEduNet IEEE International Conference: Networking in Education and Research (RoEduNet), Iasi, Romania*, <https://doi.org/10.1109/RoEduNet54112.2021.9638287>.
6. Degteariov, N., Bogatencov, P., Iliuha, N., Secieru, G. (2020). Upgrading Cloud Infrastructure for Research Activities Support. *In Workshop on Intelligent Information Systems (WIIS2020) Proceedings, Chisinau, IMI*, 69-74. ISBN 978-9975-68-415-6.

2.4. CONNECTING BUSINESS, RESEARCH AND EDUCATION COMMUNITIES

BOOSTING ENTREPRENEURSHIP AND ENTREPRENEURIAL SKILLS OF ACADEMIC COMMUNITY AT THE UNIVERSITIES OF ARMENIA

CZU: 378.4(479.25):334.012

DOI: 10.5281/zenodo.6997136

Gohar DOKHOLYAN¹

Ph.D, Associate Professor,
International Relations and Grants Promotion Officer,
“Vanadzor State University after H. Tumanyan” Foundation

ABSTRACT. *The article introduces the steps carried out for the reinforcement of entrepreneurship at Armenian universities and the main mechanisms for the enhancement and development of entrepreneurial skills of students and staff. The research has been done according to oral and written inquiry, information placed on the websites and social media pages of Armenian universities, as well as surveys. To this end, much funding has been and is still being invested by European and British organizations for fostering entrepreneurial education at Armenian HEIs and establishing co-creative hubs, the main aim of which is to create a favorable environment for young entrepreneurs and to give birth to innovative ideas through entrepreneurship or open innovation. To lay ground and build capacities for the digital and entrepreneurial education, special centres have been established in major Armenian cities where the competences of younger generation could be improved. Still there is an urgent need for the embedment of entrepreneurial component in the curricula and for the creation of a favourable ecosystem for research and innovation at Armenian universities.*

Key words: *entrepreneurship, entrepreneurial skills, Armenian universities, ecosystem, co-creative hubs*

These days we are experiencing the drastic developments of the Fourth Industrial Revolution. People are connected by mobile devices, with unprecedented processing power, storage capacity, and access to knowledge and possibilities to learn something new, acquire various skills and create unique things. All these possibilities will increase and develop in fields such as artificial intelligence, robotics, the Internet of Things, autonomous vehicles, 3-D printing, nanotechnology, biotechnology, and many other new fields.

To work, to be competitive and to improve one's career in this rapidly changing world, special 21st century skills are required and not only knowledge. As the keynote speaker Dr Neil Marshal noted in his speech during the conference held on 13 October, 2021 in Tsakhkadzor [5], “learning is no longer about knowledge. Yes, it gives a base, but now it's also about learning how to learn”. Additionally, he stated in his speech that our research, knowledge creation is no longer possible by sitting in the lab. It's no longer an individual activity but collaboration and networking. Nowadays university graduates need the 21st century skills that demand considerably more soft than hard skills. That's why universities should be responsive to the changes of the labour market, engage with industry, review and update the curriculum, teaching and learning approaches, boost collaborative research as well as enhance the entrepreneurial abilities of their students.

Many Armenian universities have already started serious steps towards these developments and are quite cognizant of the need to respond to it as quickly as possible. In the 2030 Development

¹ **Gohar DOKHOLYAN¹**, Ph.D, Associate Professor, International Relations and Grants Promotion Officer, “Vanadzor State University after H. Tumanyan” Foundation

Draft Plan of the Education Law of Armenia, discussed during the period 14.02.- 01.03.2022 and given to the RA Government for approval, it is emphasized that there is an imperative need to bolster professional orientation, career guidance, set up relevant centers, introducing entrepreneurial training. Another very important imperative is to enhance the IT field, to intensively implement distant learning mechanisms and tools, to ensure the security of the virtual platforms, to enhance the innovative approaches to teaching and learning. In addition to this, the RA government responds to the European Commission's message, entitled "Rethinking Education", and considers work-based learning to be a strategic priority. Work-based learning, such as the dual approach, should be a central pillar of the vocational education and training system, with the aim of reducing youth unemployment, ensuring an easy transition from education to work, and developing the ability to respond to skills needed in the labor market (30). Special attention is also paid to the training of students in the fields of mathematics, natural sciences, engineering and information technologies (STEM), mastery of foreign languages, as well as the development of students' critical, analytical, innovative, independent and creative thinking. The total amount of STEM subjects in the RA general education programs is not enough, and more than half of the university students are involved in the fields of humanities, arts, management and law, while the share of ICT in the economy is constantly growing (24).

To support and assist Armenian universities for the mainstreaming entrepreneurship and innovation among the members of academic community, intensive European assistance has been provided throughout the recent years. Substantial funding in the development of entrepreneurial education has been provided by the GIZ program via EU4Business Innovative Tourism in Armenia project [7], Erasmus+ Capacity Building "INNOCENS," "SMART," "CONNECT," "FlexWBL" and "WBL4JOB" projects as well as British Council Creative Spark Programme [2] implemented by several Armenian and British institutions.

Due to the EU4Business Innovative Tourism in Armenia project Armenian HEIs and students have benefited in the main following spheres:

- Establishment of entrepreneurial relations among the students and community members,
- Exchange of International knowledge and support of high-tech researchers,
- Development and implementation of educational programs (BI and Customer Development, PM and Analytics, Growth Hacking, Enterprise Sales, UI/UX Design),
- Enhancement of capacities in Computer Science to engage in scientific activities in the fields of data science,
- Establishment / improvement of laboratories in some Armenian universities,
- Involvement of regional students in entrepreneurial and technological fields.

Erasmus+ Capacity building projects implemented in Armenia have had a great impact in reforming higher education and improving the educational spaces with modern equipment. Among the 30 implemented projects funded by the Erasmus+ program five projects are mainly related to entrepreneurial education and work-based learning.

The INNOCENS project [12] which ended in 2020, mainly aimed at enhancing innovation competences and entrepreneurial skills in engineering education through university-business cooperation in order to support creation of new enterprises, new jobs and economic growth in the partner countries. The main outcomes of the project are the establishment and exploitation of innovative centres (incubators) at National Polytechnic University of Armenia (NPUA) and National University of Architecture and Construction of Armenia (NUACA), creation of Business Mentor Teams and generation of innovative ideas, development and introduction of new courses: "Innovation systems", "Introduction to Engineering Entrepreneurship", "Engineering Entrepreneurship" and "Innovative Pedagogy and Innovative Teaching Methods".

The aim of the SMART project [14] was to encourage students' entrepreneurial intent and support open innovation approach in collaboration between companies and universities in creative,

supportive and motivating environment – SMART Caffes. As a result, two Armenian HEIs, Brusov State University and Gavar State University, benefited from the project and established centres for entrepreneurial education where various workshops, meetings and events were held to raise the entrepreneurial capacities of students. The project fostered the implementation of new teaching approaches, increased the entrepreneurial skills of teaching staff, and improved the quality of education. At the regional and national levels, the project created a new model of a public-private-people partnership and built a strong network of motivating environment for students in Eastern Partner Countries. Finally, yet importantly, the project fostered the integration of EaCP HEIs into the European Higher Education Area by using common tools for compatibility of EaCP higher education systems with the European ones.

Starting from 2021 three new Erasmus+ CBHE projects were funded which aimed at the development of entrepreneurial skills and work-based learning in Armenian HEIs: WBL4JOB/ Introducing work-based learning in higher education systems of Armenia and Moldova for better employability of graduates [17], FlexWBL/ Development of a flexible, innovative and practical framework for Work-based Learning in higher education of Armenia and Russia [8], and CONNECT/ Connecting universities-industry through smart entrepreneurial cooperation and competitive intelligence of students in MD, GE and AM [4]. The first two projects mainly focus on the creation of the work-based framework as well as development and implementation of supporting policy to enhance partnership between enterprises and HEIs and to increase graduates' employability. The CONNECT project aims at the reinforcement of university-industry relationship based on smart (multidimensional) entrepreneurial approach in HEIs from EaPCs and enhancement of students' and graduates' competitive intelligence (behaviours, skills, mindsets) and their ability to create jobs. The project intends to establish co-creative hubs, Smart Caffes, which would support students who generate, develop, market their own innovative ideas through entrepreneurship and/or open innovation in three EaPCs. This project has given a new breath to the academic community of consortium HEIs to improve the digital, entrepreneurial and art skills of students and staff by offering courses related to the mentioned fields. The members of this academic community are armed with great enthusiasm and skills to launch the activities of the Smart Caffes which will create a new environment for the young generation to co-create and build networking through enthusiastic teamwork, engagement and cooperation.

Serious investments have also been made by the Creative Spark Program of the British Council which has been funding projects since 2018 with Armenian and British partnership. All the projects implemented were aimed at the development of entrepreneurial and creative capacities of students at Armenian institutions. The beneficiary institutions are as follows:

1. American University of Armenia and Northumbria University, Newcastle;
2. V. Brusov State University, State Academy of Fine Arts in Armenia, University of Essex and Change School;
3. Armenian National Laboratories, CITY University of London and Change School;
4. Yerevan State University and Nottingham Trend University;
5. Armenian State Polytechnical University and the University of Southampton;
6. TUMO Centre for Creative Technologies and Norwich University of Arts;
7. FAST Foundation and Aston University, Birmingham.

Within the four-year long intensive undertaking the Creative Spark program greatly fostered the creation and establishment of 17 innovation centers (incubators), trained around 500 staff, implemented more than 100 courses directed to the development of different entrepreneurial skills, involved more than 15 000 students in the courses and prepared more than 500 students to take part in the competition “Big Idea Challenge” to develop innovative startups in four categories, which are Climate Change, Digital Technology, Social impact and Creative [3]. On the official website of the competition one can vote for the 12 Armenian finalists.

With the initiative of the RA government and the World Bank Enterprise Incubator Foundation (EIF) was established to enhance the IT/High-Tech development in Armenia [6]. It executes various activities such as ICT-related legal, business and educational reforms, investment channeling and creation of funding schemes for startups, individualized services and consulting for IT and Engineering companies, talent identification and workforce development. EIF provides different types of financial support to startups in various stages. With the support of EIF and the RA government Vanadzor Technology Center [16] and Gyumri Technology Center [10] were established to turn Vanadzor and Gyumri into regional and international high-tech centers which focus on assisting technology companies in business consultancy, mentoring, marketing and promotion, introduction to funding opportunities, and attracting the younger generation to create technology teams, start-ups and develop their innovative ideas into successful businesses within Armenia and internationally.

Another very important foundation which aims at building an ecosystem of innovation to lead scientists, technologists, and innovators in Armenia and beyond is the Foundation for Armenian Science and Technology [8]. It was founded with the initiative of an Armenian philanthropist Ruben Vardanyan who is also the leader of the “Future Armenian” movement endeavoring to bring creative, intellectual and progressive Armenians all over the world together around 15 main goals. FAST implements various projects related to education, research and commercialization. One of the projects implemented is the SciNova Program which developed a curriculum on “Research Design” and “Science Commercialization”. The curriculum introduces Masters and/or Ph.D. students in Armenia to the basics of conducting quality research and creating commercial value from scientific inventions. In 2021 it was first piloted in Armenian National Agrarian University (ANAU) and has recently organized training for trainers to introduce the courses at leading Universities of Armenia where STEM education is provided.

Since 2011 with the assistance of the representatives from Armenian Diaspora four TUMO Centers with 5 TUMO boxes operating in neighboring towns have been opened in Armenia (Yerevan, Dilijan, Gyumri and Stepanakert) with the aim of developing cutting-edge skills of the younger generation aged from 12 to 18 years to become competitive in the labour market [15].

Philip Morris International’s R&D Centre in Armenia, established in 2018 has adopted a unique approach to support the research and education ecosystem. In collaboration with EIF, PMI Science supports Masters and PhD programs, promotes Faculty team research projects, supports organization of scientific-technological conferences and conducts trainings. The centre has been cooperating with more than 125 scientists of leading scientific institutes and laboratories of the Republic of Armenia within the framework of the programs/projects implemented jointly with scientific institutions. Within the support of PMI Science R&D Center in Armenia, more than 120 Master’s, 40 PhD students and 62 Faculty research teams were awarded scholarships [13].

Apart from these centers there are also centres/hubs/incubators funded by various foundations such as Impact Hub [11], Agritech [1] and some other social innovation spaces founded in the capital city and other cities of Armenia in the recent years with a mission to support social impact projects and enterprises.

And yet, there are certain challenges that have to be overcome to create a thriving innovation ecosystem where people collaborate across organizations, cultures and generations to solve the grand challenges of our time. The main steps that have to be undertaken are as follows:

- development and promotion of an ecosystem of entrepreneurship in universities through private sector - university long-term and sustainable cooperation;
- establishment and development of legislative settings at all levels: university, private sector, state;
- enhancement and implementation of innovative approaches to teaching and learning;
- establishments of more creative spaces/hubs inside universities;

- regulation of intellectual property culture;
- integration of entrepreneurial component in academic programs to promote creative-entrepreneurial mentality, both among students and faculty.

In the long run, it is worth emphasizing the significance to create a collaborative spirit and to spread the responsiveness to meet the challenges and find reasonable solutions through creative mind and sensible solutions. Only through strategically designed and cutting-edge endeavors would it be possible to create a thriving community.

References:

1. Agritech, <https://anau.am/en/impact-aim-anau-agritech-incubator/>
2. Creative Spark, <https://www.britishcouncil.am/en/programmes/education/creative-spark>
3. Creative Spark Big Idea, <https://creativespark-bigidea.uk/finalists/>
4. CONNECT/ Connecting universities-industry through smart entrepreneurial cooperation and competitive intelligence of students in MD, GE and AM - 617393-EPP-1-2020-1-MD-EPPKA2-CBHE-JP, <http://connecterasmus.com/>
5. “Entrepreneurship and Innovation in Higher Education in Armenia” Conference, 13 October, 2021, <https://erasmusplus.am/entrepreneurship-and-innovation-in-higher-education-in-armenia/>
6. Enterprise Incubator Foundation, <https://www.eif.am/eng/>
7. EU4Business, <https://eu4business.eu/news/eu4business-supports-armenias-tourism-sector-through-an-action-grants-competition-innovative-in-of/>
8. FAST Foundation, <https://www.fast.foundation/>
9. FlexWBL/ Development of a flexible, innovative and practical framework for Work-based Learning in higher education of Armenia and Russia (610072-EPP-1-2019-1-LV-EPPKA2-CBHE-JP, <http://www.flexwbl.org/>
10. Gyumri Technology Centre, <https://gtc.am/>
11. Impact Hub, <https://yerevan.impacthub.net/>
12. INNOSENS/ Enhancing innovation competences and entrepreneurial skills in engineering education- 573965-EPP-1-2016-1-SE-EPPKA2-CBHE-JP, <https://gidec.abe.kth.se/innocens/>
13. Philip Morris Armenia LLC <https://staff.am/en/company/philip-morris-armenia-llc>
14. SMART/ Fostering University-Enterprise Cooperation and Entrepreneurship of Students Via Smart Caffes - 585620-EPP-1- 2017-1-ELEPPKA2-CBHE-JP, <https://www.smartcaffe.eu/>
15. TUMO, <https://tumo.org/>
16. Vanadzor Technology Centre, <http://vtc.am/en/>
17. WBL4JOB/ Introducing work-based learning in higher education systems of Armenia and Moldova for better employability of graduates - 618801-EPP-1-2020-1-AM-EPPKA2-CBHE-SP, <https://www.wbl4job.com/>

THE IMPACT OF DIGITALIZATION ON THE DEVELOPMENT OF ENTREPRENEURIAL PERFORMANCE IN THE CONTEXT OF GLOBALIZATION

CZU: [334:004]:316.42

DOI: 10.5281/zenodo.6997263

Rina ȚURCAN¹,
Technical University of Moldova
Iuliu ȚURCAN²,
Technical University of Moldova
Alina STRATILA³
Technical University of Moldova

ABSTRACT. The topicality of the research in this article is indisputable, considering that we live in the era of intense digitalization in all areas of socio-economic life. In order to face stiff competition and not be left behind, it is important to continuously improve its activities, intensifying the use of information technologies in the organization of its processes and in communication with customers. The main purpose of this article is to examine the importance of business digitization in the eyes of different researchers and in this context, to examine the real situation of business digitalization trends in the Republic of Moldova to establish the link between digitization and business performance. In the context of identifying future directions of development, this article has taken into account the results of the survey report organized within the Erasmus + Project “Connecting universities-industry through smart entrepreneurial cooperation & competitive intelligence of students in MD, GE and AM (CONNECT)”, being examined the desire for the participation of its employees in the trainings focused on the use of digital platforms in business and in the trainings focused on digital tools for communication and content creation. At the same time, in this article was examined the appreciation by the companies of the knowledges in communication and information technologies for entrepreneurship. The methods of discretionary statistics were applied as methods of analysis.

As methods of analysis were applied the methods of descriptive statistics and it was performed the dynamic and structural analysis, as well as the survey method focused on a sample of 78 companies operating in the Republic of Moldova.

The research was conducted within the Erasmus+ Project „Connecting universities-industry through smart entrepreneurial cooperation & competitive intelligence of students in MD, GE and AM (CONNECT)”, reference number: 617393-EPP-1-2020-1-MD-EPPKA2-CBHE-JP.

Keywords: communication, digitization, digital platforms, efficiency, entrepreneurship, information technology, performance.

Introduction

Today, human society and entrepreneurship are undergoing a rapid and intense transformation aimed at the transformation and use of information technologies more and more intensively. Digital tools come to streamline business, improve communication, facilitate employee work, increase sales, and more.

¹ **Rina ȚURCAN**, PhD, Technical University of Moldova, Faculty of Economic Engineering and Business, Department of Economics and Management, Chisinau, Republic of Moldova, e-mail: rina.turcan@emin.utm.md

² **Iuliu ȚURCAN²**, PhD, Technical University of Moldova, Faculty of Economic Engineering and Business, Department of Economics and Management, Chisinau, Republic of Moldova, e-mail: iuliu.turcan@emin.utm.md

³ **Alina STRATILA**, PhD, Technical University of Moldova, Faculty of Economic Engineering and Business, Department of Economics and Management, Chisinau, Republic of Moldova, e-mail: alina.stratila@emc.utm.md

Business digitalization is the driving force behind progress and performance that saves time and increases productivity, optimizes and improves communications, both internal and external, ensures competitiveness at all levels of activity. The strategies that companies take in terms of digitization differ considerably from one company to another. Some changes in this regard are well weighed and planned, and others are undertaken on purpose in response to the pressing needs of the environment or the market. In this context, the situation created in connection with the COVID-19 pandemic was a visible example that forced companies to move quickly to new technologies that they did not intend to implement for a while and to revise their strategic priorities.

1. Literature review

Technologies and the considerable increase in the amount of information in the internal and external environment of the company (Fernandez-Portillo A. and others, 2022). Digitization, according to some scholars, is a key factor in helping SMEs to develop and implement competitive strategies focused on innovation, cost reduction and internationalization (Raimo N. and others, 2021).

The research of many authors confirms that there is a very close direct link between the level of business digitalization and the level of business performance. Using the most advanced ICT tools, the digitalization of business has a direct impact on the performance of SMEs (Curraj E., 2020).

Innovation plays a very important role in ensuring the digitization and economic and financial performance of companies (Fernandez-Portillo A. and others, 2022). Research in the field shows that one of the most effective development strategies is to integrate digitization directions that will include the latest digital technologies, using modern online business platforms to create substantial digital changes (Miethlich B. and others, 2021).

A digital transformation project of the company must ensure the integration of innovative information technologies and in some cases combine them with existing technologies, developing complex automation projects so as to ensure the reduction of the number of operations in which manual work is performed (Sotnyk I and others, 2020).

Another important direction of digitization is the possibility of using it to analyze decisions and select new decision-making possibilities, considering the challenges of big data / fast data. Namely, the use of powerful intelligent systems is one of the relevant solutions after digitization, thus optimizing and streamlining the processes of planning, problem solving and decision making (Carlsson C., 2017).

Digitization currently underpins the priority model of global development, directly affecting production efficiency, economic and financial performance, competitiveness and growth, at various levels, from the business level, then to the country, region and up to world economy as a whole (Stroiko T. and others, 2022).

The development of information technologies is not only the basis of economic growth, but directly determines the transformation of the competitive space both at the company level and the transformation of acts of competition from a procedural and legal point of view, ultimately ensuring multiple advantages in terms of regarding the increase of labor productivity, the creation of new jobs and the improvement of living standards (Huru D. and others, 2021).

In order to intensify the digitalization of companies on the inside through processes, products, labor force, business models, etc. Adequate administrative-legal conditions, a digital-oriented society, available human capital and a thriving innovation landscape are needed (Buchel J. & Engels B., 2021).

Obviously, in addition to its positive and beneficial effects, digitalization is also linked to multiple risks: technical, competence, acceptance by staff, acceptance by customers and partners, data privacy and security and financial risks. According to research (Kovaite K. & Stankeviciene J., 2019) the biggest effect is related to customer channels, key resources, revenue and customer segmentation, while the lowest risk has been shown to be related to key partners.

2. Research results and analysis

The level of interest and the effort made to improve the situation regarding the use of information technologies can be assessed on the basis of the expenses incurred in this regard. Thus, figure 1 reflects the evolution of the legal entities' expenditures for information technologies in the Republic of Moldova during 2011-2020.

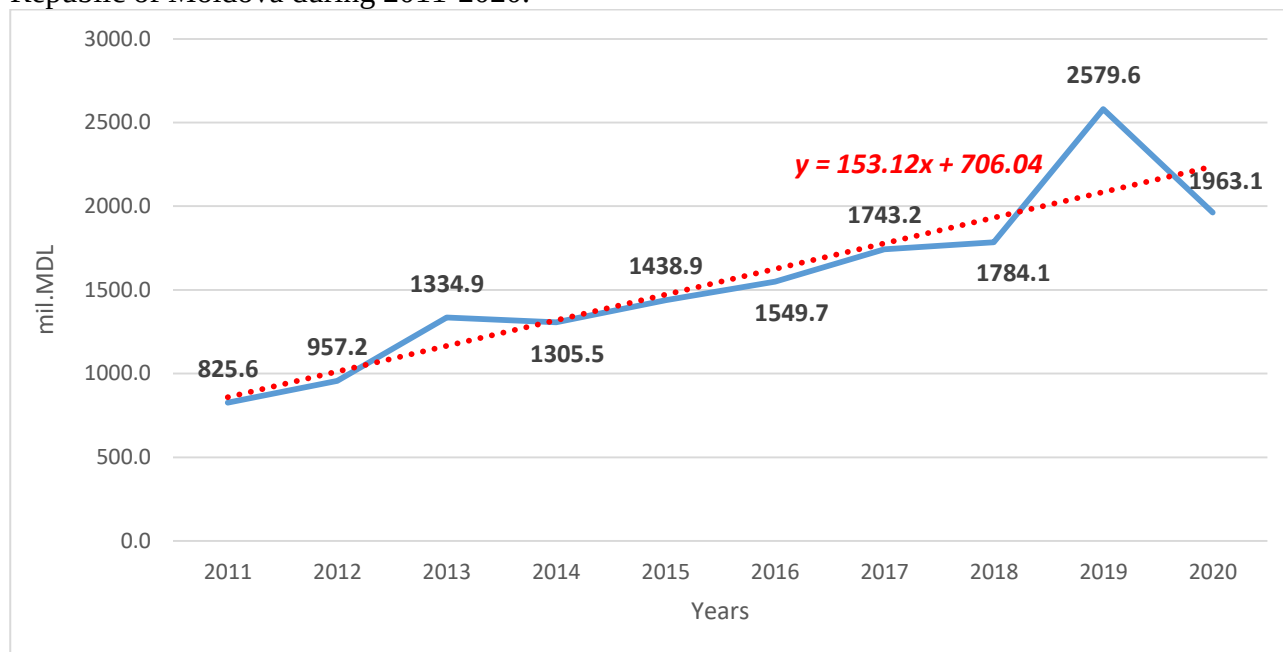

Fig. 1. The evolution of the legal entities' expenditures for information technologies in the Republic of Moldova during 2011-2020

Source: Elaborated by the authors based on statistical data available at <https://statistica.gov.md/>

The expenditures for information technologies of the legal entities from the Republic of Moldova during 2011-2020 have a continuous growth trend, increasing in the analyzed period 2.37 times. The maximum level of these expenses was reached in 2019 and amounted to about 2579.6 million lei. As shown by the regression coefficient in the trend line equation, annually the expenditures for information technologies of the legal entities from the Republic of Moldova increase by about 153.12 million lei. Theoretically positive is the increase in spending of domestic companies for the development of information technology, on the other hand is that these increases are quite modest, considering the number of active enterprises and the annual inflation rate.

If we analyze the directions for allocating expenditures for information technologies of legal entities from the Republic of Moldova in 2020, we will have the following situation:

- Procurement of computer equipment - 569.6 million lei;
- Procurement of software products - 359.03 million lei;
- Designs and elaborations of information systems - 182.31 million lei;
- Other expenses - 852.2 million lei.

The first three categories of expenses mentioned above have the highest expenses, the leader being the direction of purchasing computer equipment. It is positive that companies are investing in the acquisition and development of software tools, but their growth rates remain quite modest.

One of the statistical reports presented by the economic entities operating in the Republic of Moldova assumes the existence of the company's website. The following figure reflects the evolution of the number of legal entities that have a website in the Republic of Moldova during 2011-2020.

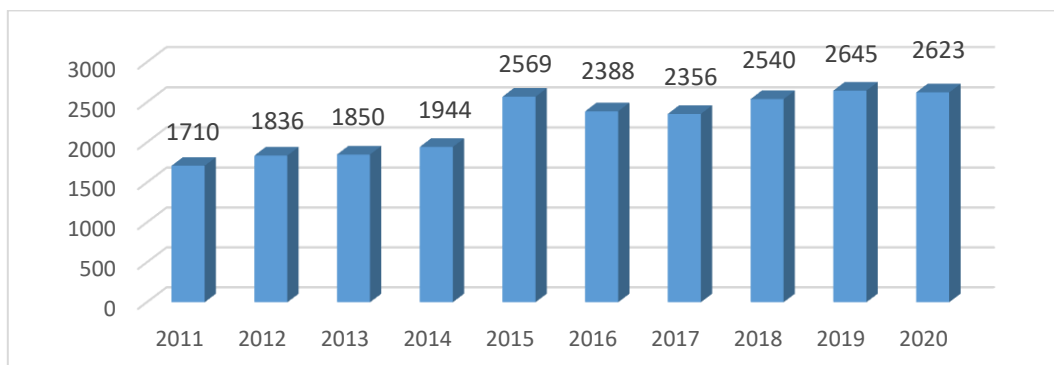

Fig. 2. The evolution of the number of legal entities that have a website in the Republic of Moldova during 2011-2020

Source: Elaborated by the authors based on statistical data available at <https://statistica.gov.md/>

According to the data presented, the number of companies that have a website is increasing, increasing in 10 years by about 53.4%. Thus, every year the number of legal entities that have a website in the Republic of Moldova increases by 111 companies. Finally, it can be concluded that the growth rates of the number of legal entities that have a website in the Republic of Moldova are quite modest.

At the same time, business digitization directly contributes to:

- meeting customer needs faster and better;
- facilitating communication between the company and the client;
- development of new sales tools;
- optimization of delivery and payment processes;
- automation of communications within the company;
- improving product quality;
- reduction of labor costs;
- improving the efficiency of the company's activity as a whole;
- encouraging self-confidence in its position in relation to technical and scientific progress.

The fact that Moldovan entrepreneurs are interested in increasing the use of digital tools is confirmed by the results of the survey. When the companies were asked about their desire of employees participating in trainings focused on the use of digital platforms in business, there obtained the following results (figure 3):

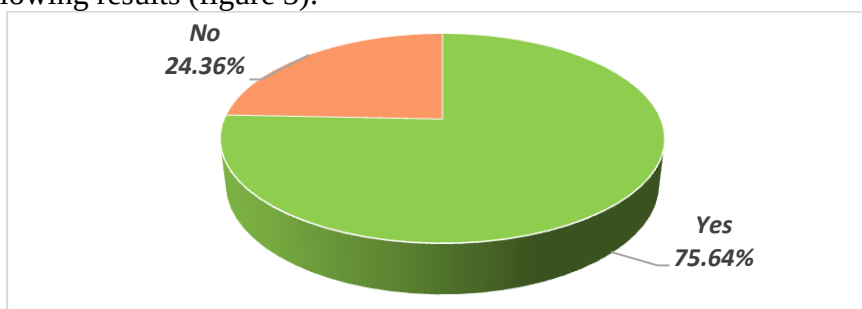

Fig. 3. The structure of the answers regarding the companies' desire for the participation of its employees in the trainings focused on the use of digital platforms in business

Source: Elaborated by the authors based on the statistical data obtained in the Erasmus+ Project 617393-EPP-1-2020-1-MD-EPPKA2-CBHE-JP „Connecting universities-industry through smart entrepreneurial cooperation & competitive intelligence of students in MD, GE and AM (CONNECT)”

As the responses of the interviewed companies regarding the companies' desire for the participation of its employees in the trainings focused on the use of digital platforms in business were distributed, it is observed that 75.64% (59 companies out of the 78) of the interviewed companies. would like to participate in such trainings. Although only 24.36% (19 of the 78 companies) of the interviewed companies consider that they do not need such training, we consider this share to be quite high, ie a part of the companies operating in the Republic of Moldova failed to be aware of the importance of digital tools in promoting and developing entrepreneurship.

Another question in the survey focuses on desire of employees participating in trainings focused on digital tools for communication and content creation, with the following results (figure 4).

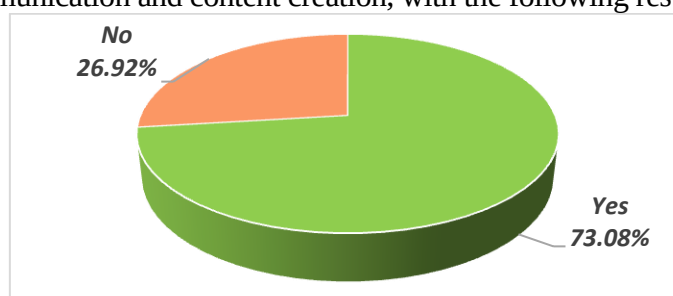

Fig. 4. The structure of the answers regarding the companies' desire for the participation of its employees in the trainings focused on digital tools for communication and content creation

Source: Elaborated by the authors based on the statistical data obtained in the Erasmus+ Project 617393-EPP-1-2020-1-MD-EPPKA2-CBHE-JP „Connecting universities-industry through smart entrepreneurial cooperation & competitive intelligence of students in MD, GE and AM (CONNECT)”

The companies' answers regarding the companies' desire for the participation of its employees in the trainings focused on digital tools for communication and content creation confirm that 73.08% (57 companies out of the 78) of the interviewed companies would like to participate in such trainings. At the same time, 26.92% (21 of the 78 companies) of the interviewed companies consider that they do not need such training. It is quite suspicious that in the age of digitalization, when more and more sales are made in the online format, local businesses are closed to change.

On the other hand, it is impressive that companies are aware of the importance of knowledges in Communication and Information Technologies for entrepreneurship. Figure 5 reflects the companies' distribution of answers to the question: “How important is knowledge in Communication and Information Technologies for entrepreneurship?”.

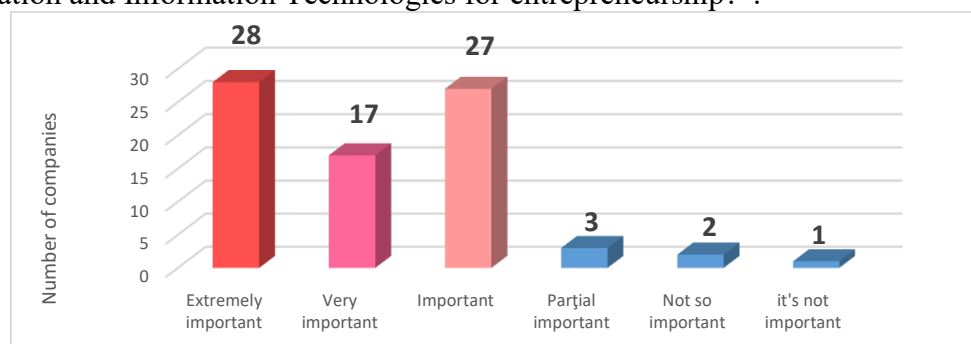

Fig. 5. The distribution of the companies' answers to the question: „How important is knowledge in communication and information technologies for entrepreneurship?”

Source: Elaborated by the authors based on the statistical data obtained in the Erasmus+ Project 617393-EPP-1-2020-1-MD-EPPKA2-CBHE-JP „Connecting universities-industry through smart entrepreneurial cooperation & competitive intelligence of students in MD, GE and AM (CONNECT)”

According to the distribution of the answers of the companies that participated in the study, the vast majority of companies, namely 92.30% consider that the knowledges in communication and information technologies for entrepreneurship are extremely important, very important and important. From this distribution of answers is observed the awareness by entrepreneurs of the importance of the knowledges in communication and information technologies for entrepreneurship.

When asked to mention the topics / themes of the courses / trainings that will increase the efficiency and productivity of your employees, the companies indicated the following:

- digital business instruments;
- digital business platforms;
- acceleration program for existing companies.

If we compare the results of the survey based on the last 3 figures, it can be concluded that local entrepreneurs are aware of the importance and need of the knowledges in communication and information technologies for entrepreneurship, but do not intend to improve their employees in this field.

Conclusions and suggestions

It is obvious that in the conditions of fierce competition that manifests itself in different fields of activity, only those companies that have the best digital tools able to respond to market changes, to perfect the organization of processes within the organization will survive in the long run. As evidenced by the results of the research, digitization is very important for businesses and provides multiple benefits in order to increase their performance.

In the Republic of Moldova, the evolution of the number of legal entities' expenditures for information technologies, as well as the number of legal entities that have a website has a positive dynamic, although the growth rates of this indicator are quite modest.

As demonstrated by the results of the survey report organized within the Erasmus+ Project “Connecting universities-industry through smart entrepreneurial cooperation & competitive intelligence of students in MD, GE and AM (CONNECT)”, most companies express their desire for the participation of its employees. In the trainings focused on the use of digital platforms in business and in the trainings focused on digital tools for communication and content creation. At the same time, local entrepreneurs are aware and appreciate at a high level the knowledges in communication and information technologies for entrepreneurship.

As an idea for previous research could serve to establish the mathematical-economic model that would reflect the dependence of the correlation between the intensity of digitization and the level of performance of companies.

References:

1. Fernandez-Portillo A., Almodovar-Gonzalez A, Sanchez-Escobedo M.C., Coca-Perez J.L. (2022). The role of innovation in the relationship between digitalization and economic and financial performance. A company-level research. *European research on management and business economics* 28 (2022) 100190, www.elsevier.es/ermbe, available on https://www.researchgate.net/publication/357599724_-The_role_of_innovation_in_the_relationship_between_digitalisation_and_economic_and_financial_performance_A_company-level_research
2. Curraj E. (2020). Business digitalization of SMEs in Albania: innovative approaches and their impact on performance. Available on <https://doi.org/10.31237/osf.io/p3yq9>
3. Raimo N., Turi I., Rubino M., Vitolla F. (2021) Which Italian SMEs fall in love with digitalisation? An exploration into the determinants. DOI: [10.1108/MEDAR-02-2021-1210](https://doi.org/10.1108/MEDAR-02-2021-1210)
4. Miethlich B., Belotserkovich D., Abasova S.T., Zatsarinna E., Veselitsky O. (2022) Transformation of Digital Management in Enterprises Amidst the COVID-19 Pandemic. DOI: [10.22452/IJIE.vol14no1.1](https://doi.org/10.22452/IJIE.vol14no1.1)
5. Sotnyk I., Zavrazhnyi K., Kasianenko V., Roubík H., Sidorov O. (2020) Investment Management of Business Digital Innovations. *Marketing and Management of Innovations. Issue 1, 2020*, available on <http://doi.org/10.21272/mmi.2020.1-07>

6. Carlsson C. (2017), Decision Analytics – Key to Digitalisation. DOI: [10.1016/j.ins.2017.08.087](https://doi.org/10.1016/j.ins.2017.08.087)
7. Stroiko T., Nazarova L., Danik N. (2022) Transformation of economic processes on the basis of digitalization. *Baltic Journal of Economic Studies* 7(1), DOI: [10.30525/2256-0742/2021-7-1-102-106](https://doi.org/10.30525/2256-0742/2021-7-1-102-106)
8. Huru D., Paraschiv A.M., Santa A.M. (2021), Digitalisation and Competition in the European Union. *Proceedings of the 4th International Conference on Economics and Social Sciences, 2021*. DOI: [10.2478/9788366675704-027](https://doi.org/10.2478/9788366675704-027)
9. Buchel J., Engels B. (2021) Digitalisation of the Economy in Germany Digitalisation Index 2021. Digitalisation Index 2021, available on <https://www.researchgate.net/publication/357402351>
10. Yadav S. (2021), Rethinking business revenue models in the age of digitalization, *International Journal of Technology Transfer and Commercialisation* 18(3):334, DOI: [10.1504/IJTTC.2021.118869](https://doi.org/10.1504/IJTTC.2021.118869)
11. Kovaite K., Stankeviciene J. (2019), Risks of digitalisation of business models, DOI: [10.3846/cibmee.2019.039](https://doi.org/10.3846/cibmee.2019.039)
12. Survey report organized within the Erasmus+ Project „Connecting universities-industry through smart entrepreneurial cooperation & competitive intelligence of students in MD, GE and AM (CONNECT)”, reference number: 617393-EPP-1-2020-1-MD-EPPKA2-CBHE-JP
13. <https://statistica.gov.md/>

ИЗМЕРЕНИЕ ФАКТОРОВ ВЛИЯНИЯ НА УРОВЕНЬ ОПЛАТЫ ТРУДА ЖЕНЩИН В МОЛДОВЕ

CZU: 331.215.8:316.346.2-055.2(478)

DOI: 10.5281/zenodo.6997285

Алина СТРАТИЛА¹,
Technical University of Moldova
Ина ГУМЕНЮК²,
Technical University of Moldova

Ключевая идея: в условиях постоянной борьбы мирового сообщества за равенство между мужчинами и женщинами, исследование проблемы гендерной дифференциации оплаты труда является весьма актуальным. Несмотря на конституционные гарантии соблюдения прав женщин в Молдове, гендерное неравенство сохраняется по сей день в экономической, политической и других сферах. Различие в оплате труда мужчин и женщин представляет собой комплексное явление, которое не поддаётся исчерпывающему объяснению. Ряд факторов влияния на уровень оплаты труда женщин является субъективным, а также не поддается количественному измерению. Данная публикация является продолжением научного исследования, связанного с изучением причин гендерного разрыва в оплате труда в Молдове и представляет собой более глубокий анализ и количественное измерение факторов, обуславливающих данный феномен. В данном исследовании выполняется идентификация и измерение факторов, оказывающих влияние на гендерный разрыв в оплате труда в Молдове при помощи применения метода корреляционного анализа. Исходной информацией для выполнения анализа послужили официальные данные Национального Бюро Статистики Республики Молдова за 7 лет (период 2014-2020 гг.). Результаты корреляционного анализа показали, что динамика гендерного разрыва в оплате труда на 86,61 % зависит от изменения включенных в математическую многофакторную стохастическую модель факторов, что позволяет заключить о высокой практической значимости для глубокого понимания рассматриваемого феномена.

Ключевые слова: *гендерный разрыв в оплате труда, статистический портрет женщин в Молдове.*

Введение

Различие в оплате труда мужчин и женщин представляет собой комплексное явление, которое не поддаётся исчерпывающему объяснению.

В данном исследовании выполняется идентификация и измерение факторов, оказывающих влияние на гендерный разрыв в оплате труда в Молдове при помощи применения метода корреляционного анализа.

Исходной информацией для выполнения анализа послужили официальные данные Национального Бюро Статистики Республики Молдова за 7 лет (период 2014-2020 гг.).

Данная публикация является продолжением научного исследования, связанного с изучением причин гендерного разрыва в оплате труда в Молдове и представляет собой более

¹ **Алина СТРАТИЛА**, PhD., Technical University of Moldova, Faculty of Economic Engineering and Business, Economics and Management Department, Chisinau, Republic of Moldova. <https://orcid.org/0000-0002-7119-9171>. E-mail: alina.stratila@emc.utm.md.

² **Ина ГУМЕНЮК**, PhD., Technical University of Moldova, Faculty of Economic Engineering and Business, Economics and Management Department, Chisinau, Republic of Moldova. <https://orcid.org/0000-0001-9626-4147>. E-mail: ina.gumeniuc@emin.utm.md.

глубокий анализ и количественное измерение факторов, обуславливающих данный феномен (Стратила & Гуменюк, 2021).

1. Методы исследования

В качестве инструментария исследования использовались общие методы экономического анализа. В частности, методы обработки и систематизации данных при помощи анализа, статистического метода обработки данных и корреляционной регрессии.

2. Результаты и обсуждение

В качестве результативного показателя выбрана доля разницы между среднемесячным валовым заработком мужчин и женщин в среднем валовом месячном заработке мужчин (Рисунок 1).

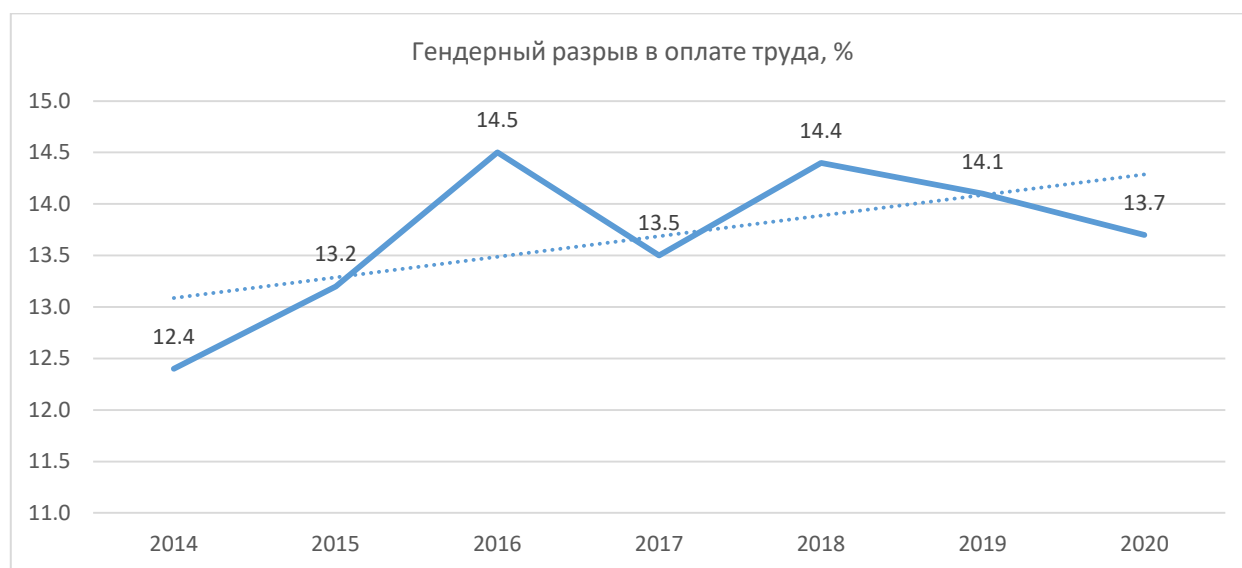

Рис. 1. Эволюция гендерного разрыва в оплате труда

Источник: Statistica gender, 2020.

Согласно данным, представленным на рисунке 1, наблюдается увеличение гендерного разрыва в оплате труда за рассматриваемый период.

Для того, чтобы понять суть рассматриваемого явления, необходимо составить среднестатистический портрет женщин в Молдове. (Portret statistic al femeilor și bărbatilor în Republica Moldova în anul 2018, Profilul femeilor în economie și afaceri 2016, Utilizarea timpului pentru îngrijirea copiilor de către părinții din Moldova, 2021).

По данным 2020 года женское население преобладало в общем населении Молдовы – удельный вес женщин 52,3 %. (Populația și procesele demografice, 2020). Корреляция между женщинами и мужчинами составила 109,4 % в 2020 году. (Populația și procesele demografice, 2020).

Женщины имели более высокий уровень образования по сравнению с мужчинами - 20,3 % женщин против 15,8 % мужчин. (Statistica socială, 2020).

Несмотря на преимущество с точки зрения уровня образования, занятость среди женщин была ниже, чем среди мужчин. Так, в частности, в 2020 году доля женщин составила 47,9 % в общей численности занятого населения. (Statistica socială, 2020).

Как уже было отмечено, в 2020 году женщины заработали в среднем на 13,7 % меньше мужчин. (Statistica socială, 2020). Наибольшие расхождения в доходах женщин и мужчин наблюдались в финансовой деятельности, информационные услуги и связи, здравоохранение и социальные услуги (Рисунок 2).

Рис. 2. Гендерный разрыв в оплате труда по видам деятельности, 2020 (%)

Источник: *Statistica socială*, 2020.

Доля женщин-руководителей на всех уровнях была ниже доли мужчин в 2020 году. Из общего числа лидеров всех уровней (законодатели, члены исполнительной власти, другие высшие должностные лица и руководители органов государственного управления, руководители и высшие должностные лица подразделений) 42,3 % составляли женщины и 57,7 % - мужчины. (*Statistica socială*, 2020).

Следует отметить, что, молдавские женщины полностью вписываются в мировой тренд: они имеют более высокий уровень образования, их доля в общей численности занятых идентична удельному весу мужчин, уровень оплаты труда женщин ниже, даже если они работают в одинаковых с мужчинами видах деятельности. (Kovalenko, 2019).

Представляется интересным определить часть факторов, оказывающих положительное либо отрицательное влияние на запросы женщин по уровню заработка в отсутствие объективных причин для его снижения. (*Genderное ravenstvo*, 2022; Стратила & Гуменюк, 2021).

Наряду с ранее рассмотренными аспектами женщин и их статусом, были проанализированы следующие показатели: возраст, уровень образования, наличие детей, статус безработного, участие в рабочей силе, неполная занятость по отношению к рабочему времени и пр.

Часть отобранных факторов была исключена из поля зрения по причине слабой связи с результивным показателем, либо по причине нарушения пропорциональности связи и пр.

В данном исследовании проводилось по отдельности измерение тесноты корреляционной связи между гендерным разрывом в оплате труда и такими факторами как:

- доля занятых женщин в возрасте 24-49 лет, имеющих не менее 1 ребенка (до 6 лет);
- валовой удельный вес охвата высшим образованием среди женщин;
- доля занятых женщин, по профессиональным группам 1-4* в общей численности занятых женщин (лидеры всех уровней, специалисты, административные чиновники и пр.);
- доля занятых женщин, имеющих высшее и профессионально-техническое образование в общей численности занятых женщин;

●доля занятых женщин возрастной группы 25-54 года в общей численности занятых женщин (более качественная категория работников по возрастному признаку).

Исходные данные для корреляционного анализа представлены в Таблице 1.

Таблица 1

Исходные данные

№	Показатели	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
1.	Доля занятых женщин в возрасте 24-49 лет, имеющих не менее 1 ребенка (до 6 лет), %	38,4	38,7	40,7	36,7	40,3	39,4	35,5
2.	Валовой удельный вес охвата высшим образованием среди женщин, %	57,3	57,1	58,4	59,9	62,5	65,3	73,5
3.	Доля занятых женщин по профессиональным группам 1-4 в общей численности занятых женщин, %	37,7	38,5	36,2	36,7	35	43,7	43,8
4.	Доля занятых женщин, имеющих высшее и профессионально-техническое образование в общей численности занятых женщин, %	60	60,6	59,4	60,2	57,8	66,5	66,7
5.	Доля занятых женщин возрастной группы 25-54 года в общей численности занятых женщин, %	77,1	76,4	75,5	74,2	72	74	75,2

Источник: Statistica gender, 2020; Statistica socială, 2021.

Результаты корреляционного анализа представлены в Таблице 2.

Таблица 2

Результаты корреляционного анализа

Факторы	Уравнение множественной корреляции	Коэффициент Детерминации	Коэффициент Корреляции
Доля занятых женщин в возрасте 24-49 лет, имеющих не менее 1 ребенка (до 6 лет), %	$1,8376 + 0,2788 x_1 + 0,2767 t$	0,7958	0,8921
Валовой удельный вес охвата высшим образованием среди женщин, %	$21,5664 - 0,1665 x_1 + 0,6110 t$	0,6509	0,8065
Доля занятых женщин по профессиональным группам 1-4 в общей численности занятых женщин, %	$17,3631 - 0,1284 x_1 + 0,3261 t$	0,5893	0,7677
Доля занятых женщин, имеющих высшее и профессионально-техническое образование в общей численности занятых женщин, %	$20,5980 - 0,1347 x_1 + 0,3457 t$	0,5758	0,7588
Доля занятых женщин возрастной группы 25-54 года в общей численности занятых женщин, %	$32,2376 - 0,2516 x_1 + 0,0742 t$	0,5411	0,7356

Источник: рассчитана авторами.

Проверка коэффициентов регрессии по критерию Стьюдента показала, что их величина считается существенной. Теснота корреляционной связи является высокой.

Вероятностная связь отобранных факторов с результативным показателем обуславливает его изменение в зависимости от оптимальности сочетания факторов, формирующих этот показатель.

С учетом ограничений по количеству наблюдений о величине исследуемого показателя в динамике, а также уровня значимости факторов (первые три фактора из Таблицы 2), далее была смоделирована модель, которая наиболее точно выражает сущность исследуемой зависимости (Рисунок 3).

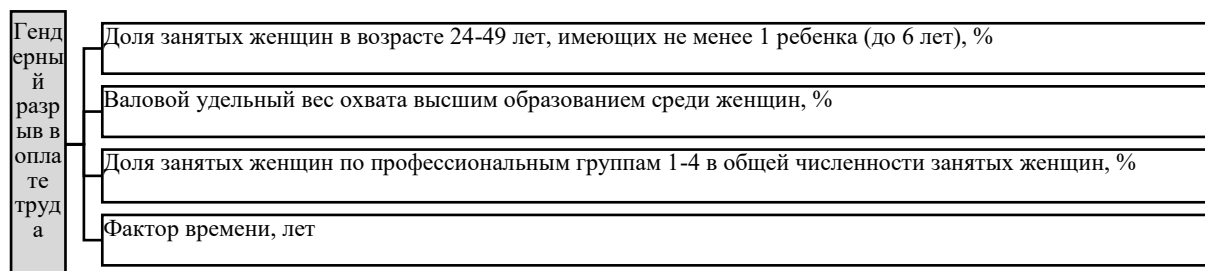

Рис. 3. Факторы влияния на гендерный разрыв в оплате труда, включенные в модель
Источник: составлен авторами.

Чтобы убедиться в надежности показателей связи и правомерности их практического использования, была проведена статистическая оценка по критерию Стьюдента. Расчетное значение надежности коэффициента корреляции выше табличного при уровне доверительной вероятности 0,05 (Таблица 3).

Таблица 3

Коэффициенты регрессии по критерию Стьюдента

Parameter	Coefficient	SEB	t _{calc}
Intercept	7,9227	9,5116	0,8330
b 1	0,2166	0,1365	1,5865
b 2	-0,0276	0,1117	-0,2468
b 3	-0,0626	0,0820	-0,7640
b 4	0,3891	0,2446	1,5908

Источник: рассчитана авторами.

Уравнение множественной корреляции получило следующий вид:

$$Y_x = 7,9227 + 0,2166 x_1 - 0,0276 x_2 - 0,0626 x_3 + 0,3891 t.$$

Экономическое значение коэффициентов регрессии может быть интерпретировано следующим образом:

- $b_1 = 0,2166$, коэффициент регрессии при факторе x_1 означает, что повышение доли занятых женщин в возрасте 24-49 лет, имеющих не менее 1 ребенка, на 1 % приведет к увеличению гендерного разрыва в оплате труда на 0,2166 %;

- $b_2 = - 0,0276$, коэффициент регрессии при факторе x_2 означает, что повышение валового удельного веса охвата высшим образованием среди женщин на 1 % приведет к снижению гендерного разрыва в оплате труда на 0,0276 %;

- $b_3 = - 0,0626$, коэффициент регрессии при факторе x_3 означает, что повышение доли занятых женщин по профессиональным группам 1-4 в общей численности занятых женщин на 1 % приведет к снижению гендерного разрыва в оплате труда на 0,0626 %;

- $t = 0,3891$, коэффициент регрессии при факторе t означает, что ежегодно гендерный разрыв в оплате труда увеличивается в среднем на 0,3891 %.

Полученное значение коэффициента детерминации (0,8661) свидетельствует о полноте уравнения связи. В корреляционную модель удалось включить наиболее существенные

факторы. Изменение гендерного разрыва в оплате труда на 86,61 % зависит от изменения включенных в модель факторов, а на долю неучтенных факторов приходится 13,39 % вариации результативного показателя. Коэффициент корреляции составляет 0,9306.

3. Выводы

Таким образом, выполненный многофакторный корреляционный анализ имеет высокую практическую значимость для глубокого понимания феномена «гендерного разрыва в оплате труда».

В Молдове существуют все предпосылки к тому, чтобы обеспечить снижение его уровня. В частности, на законодательном уровне существует возможность брать отпуск по уходу за ребенком для каждого из родителей (Codul muncii, 2022), урванен пенсионный возраст для обоих полов (Lege privind sistemul public de pensii, 1998), предоставлены равные права и оказывается поддержка женщин для открытия бизнеса (Programul femeii în afaceri, 2016; Lege cu privire la asigurarea egalității, 2012) и пр.

В будущих исследованиях представляется интересным детально рассмотреть взаимосвязь между приростом занятости женщин в экономике и экономическим развитием Молдовы в целом.

Литература:

1. Biroul Național de Statistică, Banca de date, Statistica gender. (2020). <https://statbank.statistica.md/pxweb/pxweb/ro/50%20Statistica%20gender/?rxid=d0197c39-e89b-4380-9e64-ec840a8a8066>.
2. Biroul Național de Statistică, Banca de date, Populația și procesele demografice. (2020). <https://statbank.statistica.md/PxWeb/pxweb/ro/20%20Populatia%20si%20procesele%20demografice/?rxid=b-2ff27d7-0b96-43c9-934b-42e1a2a9a774>.
3. Biroul Național de Statistică, Banca de date, Statistica socială. (2020). <https://statbank.statistica.md/PxWeb/pxweb/ro/30%20Statistica%20sociala/?rxid=b2ff27d7-0b96-43c9-934b-42e1a2a9a774>.
4. Biroul Național de statistică. (2016). *Profilul femeilor în economie și afaceri 2016*. https://statistica.gov.md/public/files/Cooperare_internationala/PNUD/10_tablouri_femei_RM/prof_4_economie.pdf.
5. Biroul Național de statistică. (2018). *Portret statistic al femeilor și bărbaților în Republica Moldova în anul 2018*. <https://statistica.gov.md/newsview.php?l=ro&idc=168&id=6599>.
6. Biroul Național de statistică. (2021). *Utilizarea timpului pentru îngrijirea copiilor de către părinții din Moldova*. https://statistica.gov.md/public/files/publicatii_electronice/Utilizarea_timpului_RM/Infografice/Timp_educatie.pdf.
7. Codul muncii. (2022). https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=129889&lang=ro#
8. Kovalenko I. (2019). Tsena gendernogo ravenstva. *Ekonomicheskoe obozrenie: Logos Press*, 17 (1279). http://logos.press.md/1279_12_1/.
9. LEGE Nr. 121 din 25-05-2012 cu privire la asigurarea egalității. https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=106454&lang=ro.
10. LEGE Nr. 156 din 14-10-1998 privind sistemul public de pensii. https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=125082&lang=ro.
11. Organizatsiya Ob"edinennykh Natsii. (2022). *Gendernoe ravenstvo*. <https://www.un.org/ru/global-issues/gender-equality>.
12. Programul femeii în afaceri. (2016). <https://www.odimm.md/ro/femeiinafaceri>.
13. Stratila, A., Gumeniuc, I. (2021). Gender wage gap in Moldova: influence factors. În: *tezele Conferinței economice internaționale „Competitiveness and sustainable development in the context of European integration”*, online, 4-5 noiembrie 2021. Chișinău, Tehnica-UTM, pp.175-180. ISBN 978-9975-45-739-2. https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/Culegerea-de-articole-a-Conferintei-FIEB-04.11.2021.pdf.

ВЛИЯНИЕ ФЕЙКОВЫХ НОВОСТЕЙ НА ОБЩЕСТВЕННОЕ И ЛИЧНОСТНОЕ ЗДОРОВЬЕ

CZU: 070.16:[613.86 + 614.2]

DOI: 10.5281/zenodo.6997315

Татьяна НОСОВА¹,
Людмила АНЦИБОР²,

Государственный университет Молдовы

АННОТАЦИЯ. Как показал двухлетний опыт пандемии, распространение фейков — опасная проблема мирового масштаба, из-за которой страдают самые разные группы населения. Непроверенная информация чаще всего появляется в Сети, нередко транслируется по телевидению и тиражируется в печатных изданиях. В результате массированного информационного диссонанса люди сталкиваются с колоссальным количеством проблем, от депрессивных расстройств и ПТСР, выраженного как травма свидетеля, до онлайн травли и/или офлайн буллинга. Ситуация заметно ухудшилась в конце февраля 2022 года на фоне геополитических изменений, причем очень серьезно пострадали жители стран, соседствующих с зоной конфликта и столкнувшихся с кризисом беженцев. Одной из первых удар приняла на себя Республика Молдова, чье географическое положение и история неизбежно были и будут связаны с любыми событиями, происходящими на территории Европы, поэтому невозможно рассматривать ни сам феномен, ни наше исследование вне европейского контекста. Правительство РМ предприняло ряд мер, направленных на борьбу с дезинформацией, а мы в своем исследовании попробуем разобраться в обоснованиях этих мер.

Ключевые слова: *фейк ньюс, фальшивые новости, посттравматическое стрессовое расстройство, здоровье личности, общественное здоровье, ангедония, выученная беспомощность, дистресс.*

Актуальность исследования. В контексте пандемии COVID-19 стало ясно, что большое количество тематической информации может привести индивидуума к кризису информационной перегрузки. Также уже в контексте пандемии стали проявляться негативные последствия ложной информации, распространяющейся как через СМИ, так и посредством частного постинга и/или перепоста непроверенных или заведомо ложных сведений.

Третья сторона проблемы состоит еще и в том, что данную ситуацию немедленно использовали политические силы для продвижения своих ценностей. Для этого чаще всего использовались синкретические человек-бот-технологии, в том числе с применением искусственного интеллекта — однако конкретно об искусственном интеллекте в связи с политтехнологиями и психологическим здоровьем мы расскажем в своих будущих исследованиях. Данное исследование посвящено лишь общему влиянию фейковых новостей на психологическое здоровье индивидуума и общества.

Фейковые новости — это ложная или вводящая в заблуждение информация, представленная как новость. Хотя фальшивые новости распространялись на протяжении всей истории, термин «фейковые новости» впервые был использован в 1890-х годах. Распространение термина началось после доклада ЮНЕСКО о мировых тенденциях 2017 и 2018 годов. Также в январе 2017 года Палата общин Соединенного Королевства впервые начала парламентское расследование «растущего феномена фейковых новостей» [18].

¹ Татьяна НОСОВА¹, докторант, tanya.nosova@gmail.com, +37369122138

² Людмила АНЦИБОР², доктор биологических наук, доктор хабилитат психологических наук, конференциар университетарб Кафедра общей психологии Государственного университета Молдовы

Важность этой проблемы очень ярко проявилась на фоне мировой пандемии, которая во временном срезе сразу же перешла в геополитический конфликт в Восточной Европе, который так или иначе затронул весь мир.

Все вышесказанное не только отражает актуальность нашего исследования, но и показывает, что продолжение изучения данного вопроса является абсолютным императивом в реалиях сегодняшнего дня и той особенной роли, которую играет в геополитическом кризисе позиция Республики Молдова и ее граждан.

7 апреля 2022 года Парламент РМ одобрил в первом чтении законопроект, предусматривающий введение новых мер по противодействию распространения дезинформации. Документ обсуждали более трех часов.

В новом законе было дано определение понятий медиапространства, публичного информационного пространства, недостоверной информации, информации, влияющей на безопасность публичного информационного пространства и дезинформации. В том же ключе проект предусматривает запрет на дезинформацию и/или распространение информации, влияющей на безопасность публичного информационного пространства. Также вводится наказание вплоть до уголовного за неисполнение положений Комиссии по чрезвычайным ситуациям или решений Высшего совета безопасности.

Проблема исследования. Основные положения:

- из-за массированного потока фальшивых новостей у человека может развиваться как незначительный психологический дискомфорт, так и серьезные психические проблемы, такие как посттравматическое стрессовое расстройство, большое тревожное расстройство, а также весь спектр симптоматики этих заболеваний от панических атак до суицидальных мыслей и намерений;

- дезинформация, намеренная или непреднамеренная, влияет на общественность, убеждая ее в истинности ложного контента и таким образом формируя массу важнейших факторов, от политической повестки дня и вопросов миграции до глобальных последствий, таких как изменения климата и нарушение вектора устойчивого развития человечества;

- угроза жизни, настоящая или придуманная, транслируемая через новости в СМИ и сетях, воспринимается конкретным человеком так же реально, а зачастую даже более ярко, чем реальная, то есть существующая в данный момент угроза для жизни данного человека;

- это, по-видимому, связано с древними механизмами защиты от опасности. Такие механизмы только начали изучаться, и наше исследование призвано стать частью будущих разработок;

- данные механизмы, по всей видимости, повинны в том, что вслед за психологическим проблемами возникают психические и физические негативные проявления, ухудшающие здоровье большинства людей и, как результат, снижающие показатели общественного здоровья;

- существует гипотеза о том, что невозможность противостоять негативным новостям, и, как следствие, отделять в информационном потоке достоверные новости от фальшивых, связана с комплексом Танатоса (понятие психоанализа, открытое как феномен Сабиной Шпильрейн и введенное в оборот Зигмундом Фрейдом), и эта гипотеза, безусловно, ждет дополнительных исследований, так как является небесспорной, но интересной, и имеет отличные фундаментальные обоснования;

- существует также гипотеза и наработки, позволяющие предположить, что освещение новостей средствами массовой информации увеличивает и/или изменяет продолжительность периодов экономического роста или экономического спада;

- несмотря на малоизученность проблемы, уже сегодня, по завершению нашего исследования, можно дать рекомендации для противостояния негативному влиянию фейковых новостей – рекомендации как индивидуальные, так и более глобальные.

Цель: это исследование было направлено на изучение того, как распространение фальшивых новостей и поведение пользователей при поиске информации влияют на воспринимаемую информационную перегрузку во время пандемии COVID-19 и геополитической напряженности 2022 года в Восточной Европе. Мы также исследовали влияние воспринимаемой информационной перегрузки на симптомы ПТСР и степень их выраженности.

Методология исследования представлена, прежде всего, обработкой и анализом научной и научно-популярной литературы, а также творческим обобщением эмпирических данных в области исследования феномена распространения фейковых новостей и их влияния на общественное здоровье.

Данные для нашего исследования были получены в результате анонимного опроса [13] совершеннолетних граждан Республики Молдова в возрасте от 18 до 76 лет без привязки к полу, уровню образования и роду деятельности. На момент начала опроса все респонденты были клинически здоровы и не демонстрировали радикальных политических или каких-либо иных взглядов. В итоговую выборку вошли 40 респондентов.

Степень депрессии была рассчитана на базе опросника Занга. *Шкала Занга для самооценки депрессии* — тест, разработанный в Университете Дюка психиатром доктором Уильямом Зангом. Этот инструмент самооценки психического состояния подтвердил свою эффективность для предварительной диагностики и скрининга депрессивного расстройства. Шкала Занга для самооценки депрессии переведена на многие языки, переделана и валидизирована в различных этнических и культурных средах. Тест позволяет оценить уровень депрессии пациентов и определить степень депрессивного расстройства [13].

Исследование направлено на то, чтобы выработать практические рекомендации для противостояния влиянию информационного хаоса в общем и фейковых новостей, в частности.

Контекст. 15 апреля 2013 года на финише ежегодного Бостонского марафона с произошло два взрыва. Три человека, в том числе 8-летний мальчик, погибли. Сотни были ранены, десятки из них столкнулись в итоге ампутацией. СМИ освещали происшествие много месяцев подряд: за трагедией последовали многочисленные интервью, ток-шоу и судебные заседания.

Ужасающие кадры раз за разом появлялись в СМИ и соцсетях. В эти дни Элисон Холмэн с коллегами из Калифорнийского университета в Ирвайне работала над вполне обычным исследованием психического здоровья, в котором участвовали 5000 американцев. Спустя несколько недель группа Холмэн, используя имевшуюся базу данных, опросила участников исследования повторно, чтобы узнать, как изменилось их состояние после трагедии. Среди опрошенных были как люди, пострадавшие от трагедии и бывшие на месте трагедии, так и те, кто никогда там не был и узнал все из новостей, просматривая их от шести часов в сутки и более. И вот что поразительно: психика тех из участников, которые не присутствовали на месте трагедии, пострадала сильнее, чем психика пострадавших и очевидцев, при этом высокий уровень стресса не был связан с тем, что люди близко знали кого-то, кто погиб или был ранен.

«Для нас это было озарением, - рассказывала Холмэн в интервью. - Я поняла, что люди очень недооценивают воздействие новостей» [21].

Аналогичное исследование провели российские ученые из Санкт-Петербургского государственного университета кино и телевидения. Они задались вопросом: почему же, если подобный контент шокирует зрителя, программ, использующих трагические, негативные и зачастую сфабрикованные инфоповоды, так много на телевидении? Ведь опросы показывают, что после просмотра эфиров на темы криминала, убийств, насилия, возникает чувство страха за собственную жизнь и за жизнь близких, пропадает уверенность в

завтрашнем дне. И выяснилось, что подавляющее большинство потребителей визуального контента не могут отказаться от потребности смотреть на катастрофы и страдания, будучи при этом в безопасности. И прежде всего поэтому, считают авторы исследования, у передач с изображением и/или обсуждением жестокости разрушения и катастроф такие высокие рейтинги [4].

Надо заметить, что это замкнутый круг: спрос побуждает производителей контента создавать всё больше подобных программ. Есть также данные, что на введении в сценарий сцен смертельной опасности и насилия настаивают рекламодатели, опираясь на устоявшееся мнение таргетологов [4], ссылающихся на труды Фрейда и утверждения ученых первой трети прошлого столетия о том, что зрелище смерти более всего возбуждает интерес потребителей контента. Второй момент— эмпирические наблюдения показывают, что человеку гораздо легче критиковать, чем хвалить, поэтому негативная новость всегда опережает по спросу позитивную.

Главным манипулятором в современном обществе являются средства массовой информации (в первую очередь телевидение), которые реконструируют и объективируют внутренний мир личности посредством всевозможных знаков и образов (зрительных, слуховых). Как следствие, внутренний мир человека хаотизируется при несостыковках «психологических матриц», выражающих деструктивные тенденции современного общественного сознания [1]. К сожалению, это стало обыденной историей в ситуации, когда большинство людей, являясь постоянными потребителями того или иного типа тщательно сформированных и/или отфильтрованных новостей, в качестве ориентиров используют слова и образы, созданные в нарративе постправды [2]. *Постправда* — положение дел, когда «объективные факты оказывают меньшее влияние на формирование общественного мнения, чем апелляции к эмоциям и личным убеждениям», как указала в 2016 году редакция Оксфордского словаря, которая выбрала этот термин «словом года» [18].

Следует упомянуть об опыте команды российского сайта «Городской репортер» (Ростов-на-Дону): в 2014 году журналисты решили провести эксперимент и выкладывали целый день только хорошие новости, игнорируя плохие. Результат – количество просмотров рухнуло, обвалившись на невероятные 68%.

Здесь надо подчеркнуть, что негативные новости, особенно фейковые, формируют представления аудитории об опасности: расширяется спектр ситуаций, воспринимаемых нами как опасные. Об этом давно знают политтехнологи, используя тот факт, что представления об опасности и безопасности являются базовыми для человека, поскольку позволяют ему адаптироваться к окружающей среде. Этот механизм объясняет, почему неудачи человека более заметны, чем его положительные стороны, почему утраты влияют на нас ярче, чем обретения, и почему страх нас мотивирует сильнее, чем новые перспективы [4].

К сожалению, новостные сообщения порой заставляют нас чувствовать опасность там, где объективно ее нет. Однако ряд экспериментов показал, что: после того, как люди просматривали драматичные новости, у них повышался уровень реактивной тревожности, который, как известно, характеризуется напряжением и беспокойством, а постоянные тревожные стимулы провоцировали хронизацию депрессивной симптоматики.

Митху Сторони в своей книге «Без стресса. Научный подход к борьбе с депрессией, тревожностью и выгоранием» [12] выделяет 7 главных последствий хронического стресса:

- трудности с концентрацией внимания;
- всплески или падение уровня кортизола;
- снижение синаптической пластичности (основной механизм мозга, с помощью которого реализуется феномен памяти и обучения);
- сонливость и/или бессонница;

- воспалительные реакции (повышение температуры, отеки, покраснения и боль);
- резистентность к инсулину (и как следствие повышение уровня сахара в крови);
- апатия.

Поскольку в новостях человек раз за разом получает информацию о ситуациях и обстоятельствах, на которые невозможно повлиять, он становится более пассивным и апатичным день ото дня. Количество людей, обратившихся за помощью в конце пандемийного периода с жалобой на симптомы, которые указывают на депрессивное, тревожное или посттравматическое расстройство (причем далеко не все эти люди переболели, потеряли близких или являются медработниками – среди представителей указанных групп цифры почти вдвое выше), по разным оценкам, равняется в среднем около трети популяции в развитых странах [5].

В подобных обстоятельствах невозможно говорить о свободе и контроле даже над собственной жизнью: попытки изменить ситуацию видятся бесполезными и бессмысленными, у человека развивается синдром выученной беспомощности. *Выученная беспомощность* – состояние человека или животного, при котором индивид не предпринимает попыток к улучшению своего состояния (не пытается избежать отрицательных стимулов или получить положительные), хотя имеет такую возможность [2].

Еще одно тяжелейшее последствие хронического стресса — ангедония. *Ангедония* — симптом, при котором снижается или полностью теряется способность получать удовольствие. При ангедонии пациент утрачивают мотивацию к активностям, которые раньше приносили удовольствие: например, спорт, хобби, музыка, общение, секс и т.д. [10].

Серьезную проблему представляет также дистресс — состояние страдания, при котором человек не может полностью адаптироваться к стрессовым факторам и вызванному ими стрессу и демонстрирует дезадаптивное поведение и неадекватное социальное взаимодействие (например, агрессия, пассивность или отстранённость. Дистресс — противоположность эустресса, положительного мотивирующего стресса [10].

К большому сожалению, именно фейковые новости становятся вирусными, особенно теперь, когда соцсети достигли действительно высокого развития по функционалу и количеству.

Удивительно еще и то, что фейковые новости уменьшают влияние реальных новостей, как показал анализ ресурса BuzzFeed: их статистка бесспорно доказала, что самые популярные новости о президентских выборах в США в 2016 были именно фейковыми, фальшивыми, сфабрированными.

Нельзя упускать из виду еще тот момент, что у потребителей новостного контента формируется картина мира, далёкая от реальности и абсолютно беспросветная: аварии, грабежи, убийства, взяточничество и разруха. Но, как мы уже указывали выше, пристрастие СМИ к «чернухе», в том числе фейковой, вполне объяснимо: такие сюжеты и заголовки быстрее и легче привлекают публику [7]. Возникает общее агрессивное настроение в обществе, агрессия нарастает, как снежный ком, начинает преобладать отрицательная модель поведения (агрессивность водителей и пешеходов на дорогах; реакция человека на обиду, несоизмерная с проступком, и т.д.). То же самое происходит и с экономическими новостями: исследование, проведенное в Нидерландах, подтвердило, что освещение экономики новостей обычно рисует куда более мрачную картину, чем в реальности, и в итоге совершенно не отражает существующего экономического положения [3].

Этот постоянный негативизм ведет к формированию неверной картины у каждого отдельного взятого человека и прямо влияет на общественное здоровье и экономику страны [2], [3]. *Общественное здоровье* – это совокупное здоровье общества, которое складывается из множеств здоровья и нездоровья отдельных людей, входящих в это общество. Как здоровье каждого отдельного человека, как и здоровье популяции людей оценивается

конкретными показателями, например, такими как ожидаемая продолжительность жизни, уровень рождаемости, заболеваемость [16].

Но если рассуждать шире, становится ясно: коллективный пессимизм, нарастая и закольцовываясь с новостями, может превратиться в самовоплощаемое пророчество. И виноваты в этом будут недостоверные, фальшивые новости.

При этом полученные в результате нашего исследования данные свидетельствуют о том, что никто из опрошенных не продемонстрировал истинного депрессивного состояния, что указывает на то, что хотя авторами и распространителями фейковых новостей используются яркие эмоции, преимущественно негативные (страх, отвращение, паника, жалость), у клинически здоровых людей это, по-видимому, не вызывает острого ПТСР, во всяком случае, если негативное влияние является относительно непродолжительным.. Однако проявление симптомов депрессии, тревожных расстройств и отсроченного ПТСР требуют дополнительных исследований, в том числе лонгитюдных.

Результаты исследования и обсуждение

Результаты данного пилотажного исследования согласуются с большинством исследований, проводимых в последние годы в поле личного и общественного здоровья, а также влияния СМИ на психическое состояние пользователей.

Так, в нашем исследовании никто из субъектов не продемонстрировал истинное депрессивное состояние, субдепрессивное или замаскированную депрессию – 7,5%, (3 чел.), легкую депрессию ситуативного или невротического генеза 22,5% (9 чел.). Полученные результаты указывают на то, что показатели депрессивных состояний на фоне фейковых новостей как минимум вдвое выше, чем в среднем по популяции, если опираться на данные ВОЗ [4].

Заметим, что в аналогичном исследовании психологов Квебекского университета от 2012 года [7] выяснилось, что женщины, подвергшиеся потоку негативных новостей, затем испытывали больший стресс и в других жизненных ситуациях, и это вело к скачкам уровня кортизола, гормона стресса, в их организме. «У мужчин обычно и так довольно высок уровень кортизола, так что, вполне возможно, что у них просто уже некуда его повышать, - отметила Мари-Франс Марин, психолог, автор исследования. – Однако у женщин, вероятно, лучше память на все негативное, так что на них, видимо, это действительно сильнее влияет».

Результаты китайских исследователей показали, что респонденты, которые были моложе, были женщинами, имели более высокий социально-экономический статус и имели уязвимых членов семьи, с большей вероятностью чувствовали себя подавленными негативной информацией [цит. по 7].

И сразу в нескольких исследованиях, в том числе опубликованных в 2022 году, упоминается о том факте, что перегрузка негативными новостями вызывает учащенное сердцебиение, и обнаружены признаки того, что это может иметь серьезные долговременные последствия для здоровья человека [15]. Например, когда Холмэн с коллегами изучала уже последствия событий 11 сентября, выяснилось, что респонденты, сообщавшие об учащенном сердцебиении в день теракта и последующие несколько дней, с вероятностью на 53% выше, чем в контрольной группе, сталкивались с сердечно-сосудистыми проблемами в последующие три года, причем было принято в расчет их состояние здоровья в период, предшествовавший трагедии [21].

Выводы. Полученных в данном исследовании результатов исследования недостаточно, чтобы сделать фундаментальные выводы, однако их можно использовать для дальнейших исследований, которые, безусловно, необходимы.

На данный момент для того, чтобы каждый человек и общество в целом могли противостоять шквалу фейковых новостей, особенно в сложившейся ныне в Восточной Европе геополитической ситуации, мы предлагаем следующие практические рекомендации:

1. Соблюдать информационную гигиену: отсекайте лишнее, читать и смотреть только реально необходимое.

2. Выбирать только качественную информацию: подписанную не анонимом, а автором, у которого есть реальный профайл. Брать ее на проверенных ресурсах, проверяя признаки сомнительного онлайн или офлайн издания: нет исходных данных о том, кому оно принадлежит, нет юридического адреса, не указаны данные главного редактора, нет информации о составе редакции.

3. Проверять лингвистику: жаргонизмы, просторечие, кликбейтные заголовки, Caps-Lock, восклицательные знаки, фразы, оборванные фразы, выражения «ШОК», «такого раньше не было», имена известных людей, отсылки к словам тайных «первых лиц», «первоисточника» указывают на то, что новость с большой вероятностью фальшивая.

4. Избегать ресурсов с большим количеством рекламы.

5. Проверять, эксплуатируются ли яркие эмоции, преимущественно негативные: страх, отвращение, паника, жалость.

6. Разделять личное мнение и факты. Как? Все факты – числа, даты, имена, события – можно подтвердить. Если нельзя – новость по умолчанию недостоверная, во всяком случае, на данный момент. Остальное – оценочное мнение, то есть выражение субъективной позиции автора, который интерпретирует новости, исходя из личного мировоззрения, опыта, имеющихся знаний, своих симпатий и антипатий.

7. Не допускать информационной перегрузки на уровне личности, на уровнях СМИ, на уровне правительственных и неправительственных организаций и институтов.

8. Стимулировать разработку медицинских технологий для борьбы с симптомами и последствиями тревожных, депрессивных, посттравматических расстройств, методов их диагностики, профилактики на ранней стадии и углубленного лечения.

9. Осуществить анализ результатов применения таких технологий: это должна быть последовательная цепочка доклинических и клинических исследований, обобщение международного опыта в систематических обзорах и клинических рекомендациях в соответствии с требованиями ВОЗ, комплексная клиничко-экономическая оценка, прогноз применения этих технологий, а также принятие органами власти протоколов и законов. Но самое главное – сделать управление общественным здоровьем проактивным, не исправляя уже возникшие трудности, а прогнозируя их и устраняя причины.

В заключение отметим, что хорошей новостью в этом плане можно считать уже то, что законопроект правительства РМ, предусматривающий введение новых мер по противодействию распространению дезинформации, получил положительное заключение правительства.

В документе четко говорится, что дезинформация и/или распространение информации, влияющей на безопасность публичного информационного пространства, будут запрещены и наказуемы.

Библиография:

1. Анцибор Л. Макиавеллизм в структуре современного психологического знания: проблемы теории и методологии анализа. – Кишинэу, СЕР USM, 2014. – 292 с. ISBN 978-9975-71-592-8.
2. Анцибор Л. Субъективная картина мира и образ жизни как источник развития и формирования зрелой личности. // *Studia Universitatis. Seria Științe ale Educației Pedagogice, Psihologie. Didactica științei*, nr. 9 (49). – Chișinău, СЕР USM, 2011, p. 153 -161. ISBN 1857-2103
3. Букун Н. Анцибор Л. Эволюционное трактование образа жизни как условие психического развития. // *Збізник наукових тез. «Особистість в єдиному освітньому просторі»*. III Міжнародний Форум (6-29 квітня, 2012), т. 1, – Україна, р.м. Запоріжжя, 2012, с. 168-174.
4. Журналистика, «фейковые новости» и дезинформация: Руководство для академической и профессиональной подготовки журналистов. Коллективный автор: ЮНЕСКО. Авторы: Ireton, Cheryl [editor], Posetti, Julie [editor] ISBN: 978-92-3-400027-7. Доступно: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000371785>
5. История и теория fake news: как их производили со времен Древнего Рима и как отличить их от правды. Артем Кавалерян. Доступно: <https://knife.media/fake-news-history>

6. Как новости влияют на человека и что с этим делать. Доступно: <https://weekend.rambler.ru/read/38912791>
7. Как новости искажают наше представление о мире и губят наше здоровье. BBC News Русская служба, Зария Горветт. Доступно: <https://www.bbc.com/russian/vert-fut-52774764>
8. Когда надо проверить информацию на достоверность. И как это сделать. Илья Бер. Доступно: <https://sdelano.media/checkinformation/>
9. Негативная медийная информация её влияние на человека. М.О. Руденко, Санкт-петербургский государственный университет кино и телевидения. Доступно: <https://cyberleninka.ru/article/n/negativnaya-mediynaya-informatsiya-i-ee-vliyanie-na-cheloveka/viewer>
10. Посттравматическое стрессовое расстройство (ПТСР). John W. Barnhill , MD, New York-Presbyterian Hospital. Доступно <https://www.msmanuals.com/ru>
11. Скоординированная травля. Фейковые новости отравляют жизнь невинным людям. Как это остановить. Доступно: <https://m.lenta.ru/articles/2021/12/17/fake/Keywords>
12. Стороны Митху. Издательство Манн, Иванов и Фербер, Москва, 2019 ISBN: 978-5-00117-633-6.
14. Шкала Занга для самооценки депрессии. Доступно: https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%A8%D0%BA%D0%B0%D0%BB%D0%B0_%D0%97%D0%B0%D0%BD%D0%B3%D0%B0_%D0%B4%D0%BB%D1%8F_%D1%81%D0%B0%D0%BC%D0%BE%D0%BE%D1%86%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%B8_%D0%B4%D0%B5%D0%BF%D1%80%D0%B5%D1%81%D1%81%D0%B8%D0%B8
15. Управление общественным здоровьем — это процесс управления сложной системой: <https://www.ipu.ru/press-center/57049>
16. COVID-19 Information Overload, Negative Emotions and Posttraumatic Stress Disorder: A Cross-Sectional Study. Jingjun Wang, Xia Huang, Ya Wang, Mengmeng WANG, Jiajun XUN and Xiaolin Li. Front. Psychiatry, 13 May 2022 . Доступно: <https://doi.org/10.3389/fpsyt.2022.894174>
17. Economic News Through the Magnifying Glass. How the media cover economic boom and bust. Arjen van Dalen, Claes de Vreese & Erik Albæk. Доступно: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/1461670X.2015.1089183>
18. Impacts of the 2010 VA PTSD Rule Change on Participation in SSA Disability Programs. Kara Contreary, PhD, Jennifer Tennant, PhD, Yonatan Ben-Shalom, PhD. Доступно: <https://doi.org/10.1177/104420732210948>
19. Fake News <https://www.buzzfeednews.com/article/craigsilverman/bogus-news-facebook-page-ads>
20. Fake news https://en.wikipedia.org/wiki/Fake_news
21. Lies That “Might” Eventually Come True: People Willing To Spread Misinformation if They Believe It Could Become True in the Future. AMERICAN PSYCHOLOGICAL ASSOCIATION APRIL 14, 2022. Доступно: <https://scitechdaily.com/lies-that-might-eventually-come-true-people-willing-to-spread-misinformation-if-they-believe-it-could-become-true-in-the-future/>
22. Media’s role in broadcasting acute stress following the Boston Marathon bombingsE. Alison Holman, Dana Rose Garfin, and Roxane Cohen Silver. Доступно: <https://www.pnas.org/doi/10.1073/pnas.1316265110>
23. Stratified Impacts of the Infodemic During the COVID-19 Pandemic: Cross-sectional Survey in 6 Asian Jurisdictions. Xi Chen et al. J Med Internet Res. 2022. Доступно: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/35103601/>
24. Terrorism, Acute Stress, and Cardiovascular Health. A 3-Year National Study Following the September 11th Attacks. E. Alison Holman, FNP, PhD; Roxane Cohen Silver, PhD; Michael Poulin, PhD. Доступно: <https://jamanetwork.com/journals/jamapsychiatry/fullarticle/482561>
25. The psychological impact of negative TV news bulletins: The catastrophizing of personal worries. Wendy M. Johnston, Graham C. L. Davey. Доступно: <https://bpspsychub.onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/j.2044-8295.1997.tb02622>
26. World Trends in Freedom of Expression and Media Development Global Report 2017/2018. UNESCO. 2018. p. 202

CROSS-CULTURAL RELATIONS AND BUSINESS CULTURE IN GEORGIA

CZU: 334.021(479.22):303.433.2

DOI: 10.5281/zenodo.6997356

Bondo GASVIANI¹,
Ilia State University, Tbilisi, Georgia

ABSTRACT. The present study "Cross-cultural relations and business Culture in Georgia" is dedicated to the Analysis of specifics of Georgian business culture according to the several characteristics of the value factors compiled by Geert Hofstede (1980, 1984) and Fons Trompenaars (1994). Prepared questionnaires related to the main characteristics of the culture (Power distance, individualism / collectivism, uncertainty avoidance rate, masculinity / femininity, universalism - particularism, neutral / emotional, specific (special) / diffuse, achievement and ascription culture and Time Attitude) Selective interviews were conducted with up to 50 respondents who were foreign nationals and owned a business or were employed in the Georgian labor market. As a result of the research, the peculiarities of the Georgian business-cultural phenomenon have been identified, which foreign entrepreneurs must take into account in order to effectively operate in the mentioned market.

The conclusions and recommendations will help all those who are interested in doing business in Georgia and will facilitate the effective implementation of business communications in the country.

Keywords: *Culture, Cross-Culture, Business-Communication, Business Negotiation, International Business*

Introduction. Modern business is impossible to imagine without a proper understanding of cross-cultural problems and their adequate cognition. As a result of globalization, business transnationalization has established a cultural factor priority in the field of business relationships, whereupon, the study of cross-cultural differences became the basis of successful business activity. The formation of human awareness is based on the knowledge, beliefs, morals, laws, values, norms and on the basis of the habits which they acquire in conducting public coexistence and conducting joint material activities. Consequently, only with the correct knowledge of a society with different cultural values and norms, with the correct perception of its traditions, successful business activities are possible. Culture is one of the main components of business and it has influence on its strategic directions, management, decision-making process and all business functions. Business culture is reflected in activities such as: meetings, negotiations, formalities, use of social media, location of office, etc. Business culture is connected to behavior, ethics, and etiquette. It presents the values, vision, work style, beliefs and habits of the organization.

The formation of the business culture of any country is impacted by the environment in which a certain society lives. Prerequisite for the formation of a society is the geographical and climatic conditions of the country, demographic status, linguistic affiliation, expression of self-identification, stratified castes and clusters in it. In the context of cross-cultural business relations, an objective assessment of certain characteristics of a country is especially important.

In view of all the above, the study of the characteristics of the Georgian business culture became important. For this, we have used the cultural characteristics of Hofstede and Trompenaars that give a general idea of the peculiarities of business culture. Due to the urgency of the research the following questions were formed:

¹ **Bondo GASVIANI**, Ph.D. in Business Administration, The Faculty of Business, Technology and Education, Ilia State University, Tbilisi, Georgia, e-Mail: bondo.gasviani@iliauni.edu.ge, +995577380204, <https://orcid.org/0000-0003-0763-5028>

- Which of the respondents' representatives are interested in doing business in Georgia;
- What kind of business activities are held in the Georgian market;
- Duration of their activities and dimensions of enterprises;
- Factors to consider when organizing business and negotiations in Georgia.

In view of all the above, the characteristics established by Hofstede (1980, 1984) and Trompenaars (1994) were analyzed and systematized. The main part of the paper discusses each characteristic and the results of their research (characteristics of other countries) which is compared with the Georgian reality. Where the result of the research is graphically represented and analyzed its impact on business processes. Thus, the data of our study are compared with the results of similar studies, the differences are analyzed and the relevant conclusions are made.

1. Literature review

Cultural understanding is a key issue in the development of cross-cultural relationships and is one of the major issues facing multi-national organizations both internally within their human resource development and externally with the numerous relationships they develop with buyers and suppliers in many different international countries (Tse, Lee, Vertinsky and Wehrung 1988). Yet, although these issues have been highlighted previously (see Ajiferuke and Boddewyn 1970; Adler 1983; Bhaghat and McQuaid 1982; Smircich 1983) the academic community is still grappling with these contentious issues. With insufficient progress being made towards cultural research, especially cultural studies external to the United States, more research needs to be conducted. Aspects of cross-cultural business relations are widely discussed in recent scientific literature. (Lowe, Purchase & Veludo, 2002, p.2) In modern business literature, media and Internet sources the peculiarities of this or that country are reflected in the process of business activity (Team management, leading style, negotiation, etc.).

However, it should be noted that Georgian culture is less studied in terms of business relations, team management and generally only in unit cases it is discussed in the context of cross-cultural business relations.

Based on the obtained scientific research, published literature and other available materials (information), we have found that the characteristics of business culture are undergoing some changes in parallel with the process of globalization. However, the study of key factors requires constant monitoring and consideration of the implementation process in the country, especially at the initial stage when there is a primary contact with local cultures.

Dutch researcher of organizational culture typology, scientist, professor of anthropology Geert Hofstede conducted research from 1960 to 1980 in 70 countries around the world. More than 60,000 respondents were interviewed about their satisfaction with their work, colleagues, leading, life goals, perception of labor process problems, and professional priorities. In addition, he took into account gender-age and professional (work experience, profession) indicators. National-state and ethnic factors were considered as the criteria of this typology. He constructed a four-factor value model (1980) and identified the following key characteristics: power distance, individualism / collectivism, uncertainty avoidance rate, masculinity / femininity. All four dimensions of culture are closely interacting, and based on and combining them, it is possible to identify important characteristics such as the management style of a given organization, potentially probability of unleashing conflicts, the nature of their course and the means of solving them. Based on these data, a conclusion can be made about the compatibility of organizations and possible outcomes.

G. Hofstede research is widely accepted. Nevertheless, a certain "weakness" of the structure stimulates the use of other approaches. The research of a Holland scientist Fons Trompenaars (1994) has found wide recognition. He singled out five cultural variables that can be considered G. Hofstede's indices analogous. These characteristics are: universalism - particularism, individualism-collectivism, neutral and emotional cultures, specific and diffuse cultures, achievement and

ascription culture (belonging to a group). F. Trompenaars also paid special attention to the commandment of time and its attitude toward it. In this regard, he notes the existence of two approaches: consistent (American) and synchronous (Mexican).

The scientific findings of Trompenaar have not been widely criticized. However, some researchers point to a number of defects in the Trompenaarsian classification of business culture. For example, his research has been criticized for being too territorial. Finally, it is noteworthy that in the survey there were the lack of situational tests used, which lies in the fact that the researcher offers the respondent in advance possible options for behavior, so the researcher restricts the respondent's freedom of expression.

Nevertheless, assessing the cultural and value side of the impact on the organizational environment and the competitiveness of the company is one of the most important issues for modern management. Trompenaars's research has given us a lot of information on how to do business in different countries.

Georgian scientific literature on the study of cross-cultural business relations is very poor, but in this regard, the article "Cultural Values and Georgian Society in Business Communication" published in 2015 in the journal Education and Humanities by the Georgian professor Maia Kutateladze is noteworthy. In this article she discusses and analyzes several important features of the cultural values of Georgian society according to the criteria established by Hofstede and Trompenaars. According to the article, Georgian society is characterized by a high power distance, one can always feel deep respect and reverence towards superiors and elders. It is very difficult to specifically attribute Georgian culture to the individual or the collective, as individual achievements are valued in the country, although kinship is also important. Living without belonging to a particular group, membership, is actually impossible. Georgians are characterized by a high rate of avoidance of uncertainty, they are less risk-averse and prefer clarity and security in business. According to masculinity / femininity, Georgian culture is characterized as strongly masculine, with small traits of femininity. He tends to be more particular, so relationships are very important and involving a relative or family member in the business is natural and acceptable, even if it is against certain rules. We Georgians are very emotional, which in many cases is not hidden. Georgian people are very diffuse, people who meet in one work environment often become close friends, sometimes they even make relative connections between others. Achievements are valued, however ascription is still characterizing and belonging to a particular group gives certain advantages. As for time management, Georgians love to do everything at the last second, even though they try to be punctual, a 10-15 minute delay is acceptable to them (Kutateladze, 2015).

2. Data and Methodology

For in-depth study and practical support of the arguments, as mentioned above, we conducted an interview-questionnaire in the local market with about 50 foreign nationals who owned a business or were employed in the Georgian labor market. The results of the research reflected the opinions, problems and recommendations of entrepreneurs and / or employees in almost all major economic sectors. The representativeness of the survey results was also conditioned by the fact that the survey concerned enterprises of different sizes and duration of activities. In particular, according to the number of employees, 83.3% of the respondents surveyed are employed in small enterprises (up to 50 employees), 5.6% - in medium enterprises (employs 50 to 250 employees), and 11.1% - in large ones. (Number of employees exceeds 249). As for the annual turnover, the turnover of 88.9% of the enterprises that owned or operated was less than 12 million GEL, while 11.1% exceeded 60 million GEL. One of the important criteria for the research is the duration of operation in Georgia. It was found that 55.6% of the above-mentioned enterprises have been operating in the Georgian market for less than three years, 27.8% for 3-5 years, 16.7% for more than 5 years.

3. The Model and Findings

The aim of the research was to determine the representatives of which countries are engaged in business activities in Georgia. The results are distributed as follows (Figure 1):

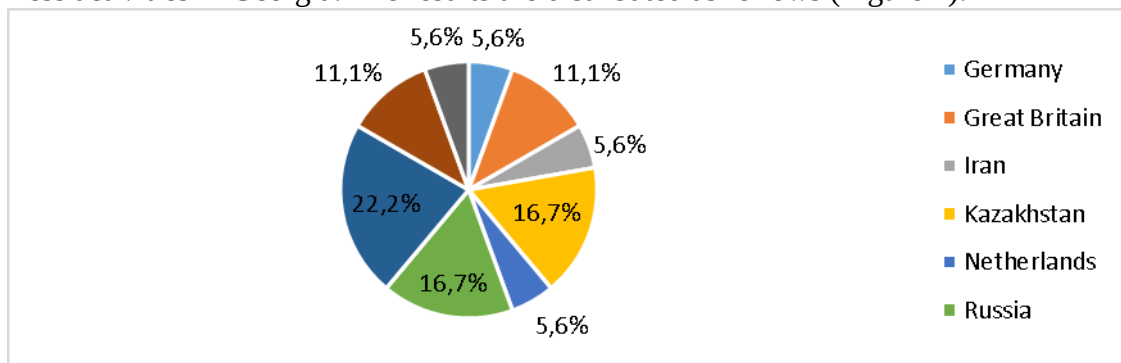

Fig. 1. Foreigners engaged in business in Georgia by nationality

Source: Compiled based on the results of surveys conducted by the author.

According to the analysis of the Figure, a large part of foreign businessmen belongs to the representatives of the countries included in the clusters of South-Eastern Europe, Eastern Europe and the Middle East. Georgia has a historical connection with these countries (50.0% of the former USSR). The interest of American, British and Iranian entrepreneurs toward Georgia is also noteworthy.

The most interesting cultural value especially in business is the distance of power. It is connected to how much culture encourages leaders to use power. A high index of power distance means recognizing that hierarchy is naturally unequal, orders are not obeyed, power prevails over law, top management is not available, employees are afraid to express their opinion, they trust less each other. Low index, in turn, means that inequality of roles is quite pronounced in the organization, while hierarchical leadership is focused on the style of convenient management of employees, law prevails over power, higher management is available, it is enough to redistribute power to change the existing hierarchy; There is a hidden harmony between managers and subordinates, and solidarity between ordinary employees. Culture with a high degree of power distance is typical for France and India for example, while culture with a low power distance index is typical for Austria and Israel (Hofstede 1980).

The views of the respondents were equally divided in this case (See Figure 2). In fact, it has been confirmed that "Georgian society is inclined to the distance of high power, always feels awe and respect for leaders and superiors. Although Georgians are very sociable and the workplace is no exception, it is possible to see more informal relations with both superiors and leaders (Kutateladze 2015).

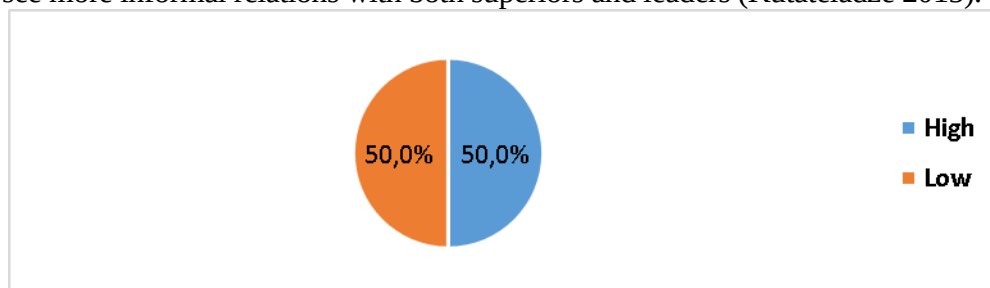

Fig. 2. Characteristics of Georgian Culture Distance of power

Source: Compiled based on the results of surveys conducted by the author.

Another characteristic that clearly expresses cultural differences is individualism and collectivism. The parameter evaluates the degree of integration of individuals into groups. Individualism means that a person acts in the interests of both himself and the people closest to him, so in the interests of relatives. Individualist culture (e.g., USA, England) emphasizes personal initiative and

achievement, and everyone has the right to personal life and opinion. Collectivism (Iran, Peru), on the other hand, holds that all people by birth or work belong to a more or less close group and has no right to consider himself separate from it. The group cares about its members and they, in turn, make every effort to ensure its well-being. In an individualistic culture the ideal is a good leader (Hofstede, 1980; Trompenaars, & Hampden-Turner 1994).

Judging by the results of the survey, it is difficult to clearly define which characteristic of Georgian society belongs. 27.8% of respondents consider them individualists, 11.1% perceive them as a collective society, 27.8% attribute both characteristics, and 33.3% find it difficult to answer (Figure 3).

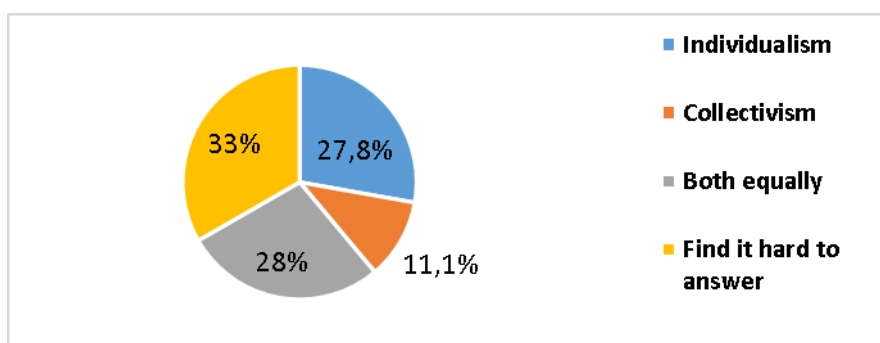

Fig. 3. Characteristics of Georgian culture according to individualism / collectivism
Source: Compiled based on the results of surveys conducted by the author.

Individualism is valued in Georgia, some people have benefits. But society also has a close connection with collectivism, because Georgians are very close to their relatives and living without belonging to a small group literally makes no sense. It is noteworthy that individualistic cultures believe in the existence of universal values that must be shared. Some Georgians believe that the way of life they go through individually is preferable. Most share the belief of collectivism that different groups may have different values (Kutateladze 2015).

Another difference between cultures is the rate of avoidance of uncertainty. Cultures with a high rate of avoidance of uncertainty feel uncomfortable because of risk and uncertainty and use multiple rituals, routines and bureaucracies (Japan, Argentina, France). Risk in the society of low rate of avoidance of uncertainty is acceptable and more informality and flexibility is observed in business communication (Hofstede 1980). The results of the survey gave us a different picture (from Kutateladze 2015), unequivocally Georgians can be attributed to a society with a low culture of avoiding the risk of uncertainty, 88.9% of respondents believe that they are informal in business relationships, they are flexible and love to take risks. Only 11.1% of respondents believe that they are characterized by a high level of avoidance of uncertainty, although it is noteworthy that in this case the majority of respondents work as consultants, or implement projects of donor organizations in the public sector, which is characterized by bureaucracy and routine (Figure 4).

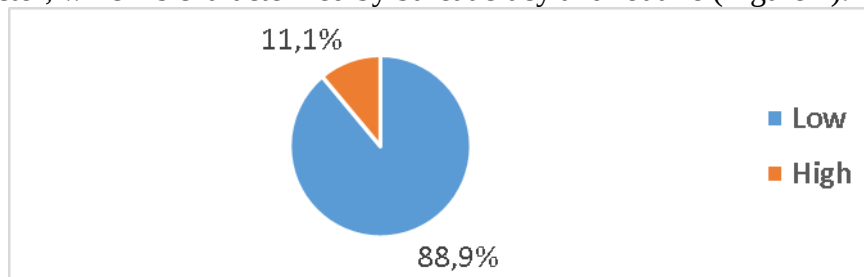

Fig. 4. Characteristics of Georgian culture according to uncertainty avoiding
Source: Compiled based on the results of surveys conducted by the author.

Masculinity and femininity are cultural dimensions that reflect a culture's tendency to follow the style of male or female behavior. The name of this parameter is related to the traditional representation of the social roles of women and men. The man is usually committed to demonstrating strength, on the production of livelihoods while the woman should be engaged in improving the quality of life and caring for the weak. Accordingly, the role of men in relation to the organization means "life for work", or orientation to achieve the goal, and the role of women - work "for life" or orientation to accomplish the task. Consequently, in "masculine" cultures, the humanization of labor is perceived as an opportunity for recognition, self-realization, and career building. In "feminine" cultures, the humanization of labor is seen as the existence of constant attention to employees, good relations between members of the organization. Examples of "masculine" culture are Austria, Italy and "feminine" are the Netherlands, Sweden.

"Masculine" and "feminine" cultures choose different ways of solving problems. Where "feminine" values predominate, preference is given to group decision-making, while in "masculine" culture, individual effort is preferred. Ways of resolving conflicts also depend on the nature of the culture. In "masculine" organizations, the conflict is open and strict, which usually reaches a logical end, while in "feminine" organizations it is more often disguised, has latent nature and solution is made by non-violent methods, but in the process of discussion, negotiations (Hofstede 1980).

The results of the research show (Figure 5) that Georgian culture is significantly masculine (88.9% of respondents), with very few traits of femininity. Georgians love competition, success and money, but on the other hand they are people who care a lot about others and more or less support them (Kutateladze 2015).

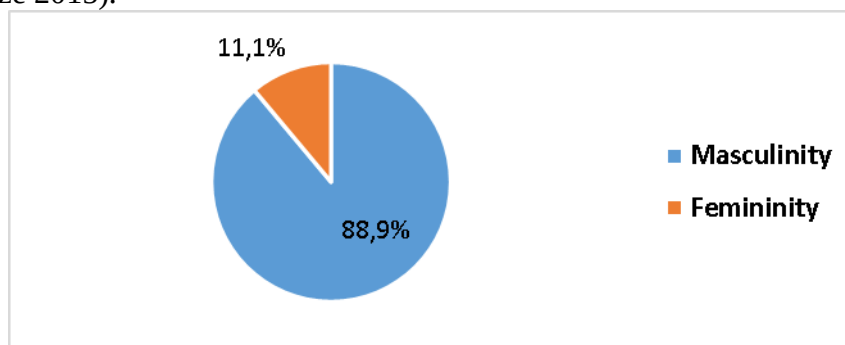

Fig. 5. Characteristics of Georgian Culture Masculinity / femininity
Source: Compiled based on the results of surveys conducted by the author.

One of the characteristics of the differences between cultures is particularism or relationship-based and universalism or rule-based cultures. Universalism is the belief that ideas and practices can be applied everywhere, without change. Specialization arose from the belief that circumstances dictate how ideas and practices should be applied. Cultures with a high universalism index focus more on formal rules than on relationships. Business contracts are considered very narrow because people think that "a deal is a deal". In low-value cultures of universalism, the focus is on relationships and trust rather than formal rules. In such cultures, contracts change frequently, and because partners know each other much better, depending on the circumstances they often change the way to achieve results (Trompenaars, & Hampden-Turner, 1994).

In Trompenaars's early studies was found that the United States, Australia, Germany, Sweden, and the United Kingdom were with a high value of the Universalism Index, while Venezuela, the CIS, Indonesia, and China were low.

On question how Georgians are characterized in this regard, 55.6% of respondents believe that Georgians are more inclined to particularism, 38.8% found it difficult to give a specific answer, and only 5.6% perceive Georgians as universalists (Figure 6).

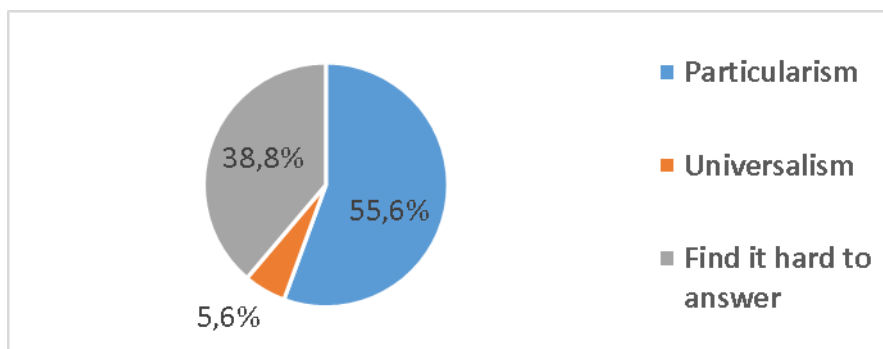

Fig. 6. Characteristics of Georgian Culture Particularism / universalism
Source: Compiled based on the results of surveys conducted by the author.

In fact, we can conclude that particularism is characteristic of Georgian culture and it is based more on relationships. In Georgia, it is accepted (in some cases even mandatory) to involve a friend or family member in business, although this may be against certain rules. In contrast to a rule-based society, where a businessman "can invest in family or friends, but this is not a general model and this can lead to more tensions that relationships can withstand" (Kutateladze 2015). Thus, it is clear that international business demands of knowledge of the nature of obedience to the rules of society somehow.

One of the interesting dimensions is Neutral and Emotional cultures. In neutral cultures, emotion control is accepted. In this field similar approaches have such different cultures as Japanese and English. Representatives of these nations do not express their feelings. They calmly deal with difficulties. Otherwise representatives of emotional cultures express their feelings openly and naturally. They are mostly noisy and sociable. According to Trompenaars, representatives of emotional culture include Mexicans, Dutch, and Swiss. Their restraint does not constitute support for projects or lack of interest. Rather, it may indicate a focus on the issue. On the other hand, representatives of a neutral culture should adequately respond to openness and emotionality, while at the same time not overestimating the importance of strong expression of feelings (Trompenaars, & Hampden-Turner, 1994).

According to the results of the survey Georgians can be attributed to emotional culture, 88.9% of respondents believe that they are very emotional and sometimes that's cannot be hidden. During negotiations Georgians can be quite emotional talkers - the tone of voice may increase and gestures may become more active. Only 11.1% of respondents attributes them to representatives of a neutral culture, but it is noteworthy, that in this case the majority of respondents were members of no less emotional cultures as the Italians, the Spaniards and the Greeks (Figure 7).

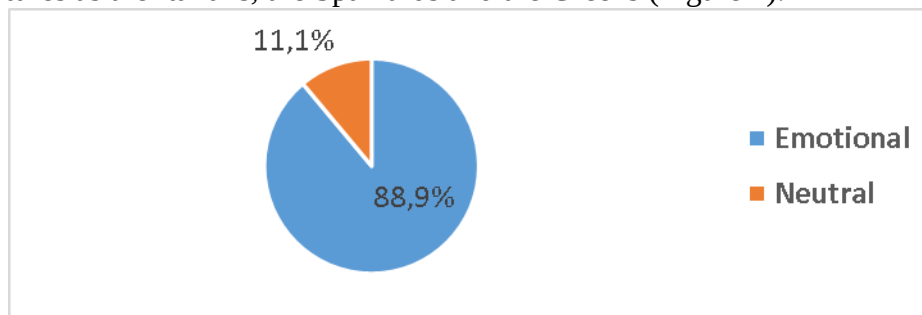

Fig. 7. Characteristics of Georgian Culture Neutral / Emotional
Source: Compiled based on the results of surveys conducted by the author.

When starting a cross-cultural business, it is important to determine whether the culture is specific or diffuse. Special culture implies a strict separation of a person's public and private space. Representatives of a special culture try to expand their own public space, they are happy to share it

with others and easily get in touch. At the same time, they are quite strict about protecting their personal life and share it only with close friends and colleagues. Diffuse culture is characterized by a combination of public and private spaces. Representatives of this type of culture are stricter with regard to public space, since its accessibility means personal penetration. According to empirical studies, countries with special cultures include the United Kingdom, the United States, and Switzerland. Diffuse culture dominates in Venezuela, China and Spain (Trompenaars et al, 1994).

88.9% of respondents believe that Georgian culture is diffuse, only 11.1% attribute it to specific (Figure 8). So we can confirm that Georgian people are diffuse in relations. People who work together often become very close friends, sometimes even relatives or get married. Diffuse cultures are characterized by less workforce mobility and a greater focus on company success. They also value solitude and the personal, but fully or almost completely "living alone causes alienation and superficiality" (Kutateladze 2015).

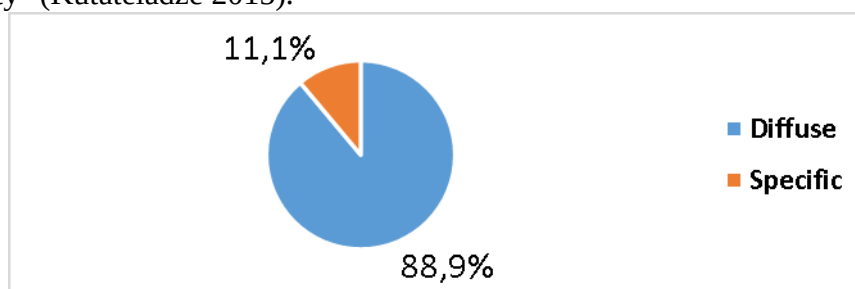

Fig. 8. Characteristics of Georgian culture according to specific / diffuse
Source: Compiled based on the results of surveys conducted by the author.

An important feature of culture is the focus on achievement and belonging. The culture of achievement is characterized by the fact that the status of a member of the community is determined by the successful performance of his functions. Belonging status culture is determined by a person belonging to a particular group on the basis of kinship or professional sign (Trompenaars et al, 1994). Trompenaars (1994) attributed the culture of achievement to Austria, USA, Great Britain, Switzerland, Mexico, Germany. Attribution-oriented indicators characterize Venezuela, Indonesia, Chile, CIS countries.

The recommendations of the Trompenaars (1994) for the interaction of the representatives of this type of culture are as follows: in order to work in the countries of the respective cultures, it is necessary to select the most authoritative individuals to establish partnerships, who have high status due to age, social ties, etc. (Relevant information, technical experts, etc.). To ensure a favorable climate in a country with a culture of achievement, you need to convince your partners that your team is staffed and professionally competent (has relevant information, has technical experts, etc.).

The diversity of Georgian society and its aspiration for equal human capabilities make it difficult for it to belong to achievement-oriented or belonging-oriented cultures. According to the survey, 16.7% of respondents consider it achievement-oriented, 22.2% perceive it as attribution-oriented, while 61.1% find it difficult to give a specific answer and believe that both characteristics are equally felt in society (Figure N9).

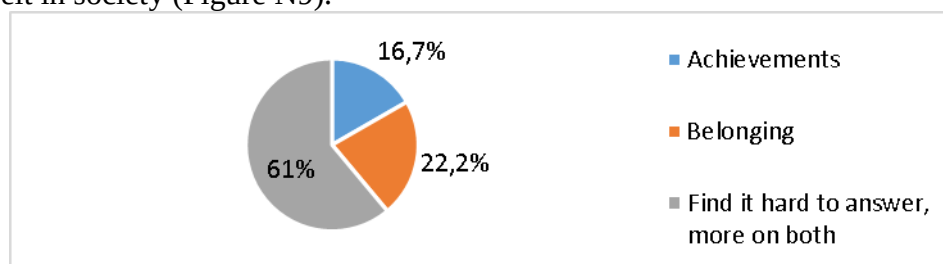

Fig. 9. Characteristics of Georgian culture, orientation towards achievement / belonging

Source: Compiled based on the results of surveys conducted by the author.

In achievement-oriented cultures, people are judged by their achievements and the successful performance of their assigned functions. Georgian society remembers and appreciates human merit for a long time. However, belonging orientation is not unusual in Georgia. Belonging means giving status with something like birth, kinship, gender, age, personal connections, or educational attainment. This is not a bad practice, however, its excessive use can lead to unintended consequences not only in business, but also can create some problems in human rights.

In addition to the above, another important feature of comparing cultures is the approach to time. In terms of time management there are consistent and synchronous cultures. Consistent cultures such as North Americans, English, Germans, and others typically focus on each item on the agenda. They believe that the individual can have an impact on the future, but there are plenty of opportunities and making the right decision is vital. Thus, they are more focused on short-term planning in business. Representatives of synchronous cultures such as Southern Europe, South America, Asia time is seen as a kind of section from the past, present and future. More precisely, “time is flexible and different activities can be carried out at the same time. Representatives of synchronous culture have a goal, but there is no single “critical way” to achieve this goal. There are many ways to achieve a goal and one can switch between activities as needed” It is these factors that affect the ability to meet deadlines (Trompenaars et al, 1994). 88.9% of the respondents describe Georgians as representatives of synchronous culture and think that they are less punctual and mostly procrastinators - The case is completed by the last second (see Figure N10). This in itself affects their strategic thinking and business development. They usually have long-term plans and feel uncomfortable with short-term planning. This is also a problem as the development of modern, especially international business is more focused on short-term planning, as it is difficult to find solid ground or stable demand for one type of business with limitless diversity. Especially if we take into account the socio-political and economic situation of the country, the unstable social environment, the high degree of regular legislative changes and the creeping occupation create additional problems in the long-term strategic planning and execution of the plan.

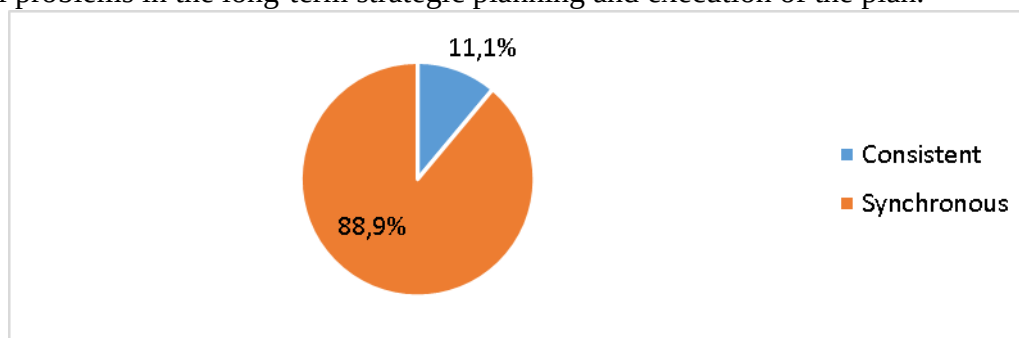

Fig. 10. Characteristics of Georgian culture in the approach to time

Source: Compiled based on the results of surveys conducted by the author.

Time management skills also affect punctuality, Georgians generally try to be punctual, although a 10 or 15-minute delay is natural and acceptable. Restraint should not be left without attention, which is the biggest challenge for Georgians.

Doing business in Georgia, as in many other countries, is not easy in some contexts. Here people have an individual pace of culture that is foreign to other countries, their timeliness, expressiveness, and ability to obey the law can be confusing, but their sociable, managerial, and caring nature truly has fertile ground for promising, successful and profitable business communication. Which is a good foundation for a promising and profitable partnership. There are

many small things in interpersonal and business relationships in Georgia (Kutateladze, 2015). Local environment has a significant impact on building long-term mutually beneficial relationships. Georgian business culture is less formal compared to other countries. Therefore, in the sources published by various foreign researchers and businessmen, we come across the following theses and advice for those who plan or have business relations in Georgia (Georgian Journal, 2011):

- Shake hand to everyone when meeting and saying goodbye;
- Maintain eye contact when greeting, speaking. Avoiding the eye contact is perceived as hiding something or telling a lie;
- Georgians do not avoid of expressing emotions. Do not be surprised if you witness the manifestation of anger at a business meeting;
- Georgians can be quite emotional talkers. During speech, the tone of voice may increase and gestures may become more active;
- Although Georgians are distinguished by kindness and kindness, they can be quite direct and direct in arguing;
- At the beginning of the meeting, the attendees are introduced according to the hierarchy (leaders) and age, women are introduced first;
- Be prepared to talk in detail about your education, professional experience and the purpose of the visit;
- At the very first meeting you will be watching the possibility of establishing a business relationship. Do not wait for any contract to be signed immediately. Be patient, this step takes time;
- Meetings can be in the form of lunch or dinner. The topics of conversation will be far from business issues, but they are very important as the Georgian hosts try to get to know the partner on a personal level;
- In most cases, all decisions are made at the highest level of the company;
- The meeting can often be delayed by external problems. It should not be understood as if the host is not interested in a particular issue, Georgians simply do not see the difficulties in doing several things at the same time;
- In business relations with Georgians, their lack of punctuality should be taken into account. Being late as an early departure from work is accepted event here;
- Trade with Georgians is not even possible but necessary. The practice of discounts and concessions is widely spread and common here;
- Subordinate watching from above is not accepted in Georgia. In this case leader may be considered as a despot or a tyrant;
- If you learn a few words in Georgian, you can gain the goodwill of your Georgian partners.

Conclusions

Overall, despite the process of economic and social transformation in the country, the particularism is still high, it is more relationship-based. People try to deal with the uncertainty of the future in different ways. Frequency of stress and tension, health status are important elements for assessing the avoidance of uncertainty, the level of which is low in Georgian society. Elements of masculinity dominate for Georgian society. With the Georgian mentality, national traditions must be adapted to a new environment, which indicates a long-term orientation of culture. Our culture is characterized by high contextually.

Based on the above, foreign entrepreneurs should take into account the following features of the Georgian cross-cultural phenomenon:

- Georgian society is based on the foundations of individualism as a result of modernization and transformation. Therefore, the individual achievements of employees in the process of encouragement, promotion should be taken into account;

●The pursuit of individualism and the low level of avoidance of uncertainty give us reason to conclude that high hierarchy and inflexible management style do not work effectively in our country. It is important for the international manager to show an encouraging attitude towards local workers' initiatives;

●Due to the low level of avoidance of uncertainty, the introduction of new technologies in Georgia and the entry of new products into the market will increase the competitiveness of companies;

●International managers need to connect motivation to masculine values;

●Due to the socio-cultural peculiarities revealed in Georgia, the cross-cultural factor hindering international business relations is the low level of trust. Therefore, it is important for foreign businessmen to establish an atmosphere of mutual trust.

References:

1. Alder, N.J. (1983), "A typology of management studies involving culture," *Journal of International Business Studies*, Fall, 29-47
2. Ajiferuke, M. and Boddewyn, J. (1970), "Culture" and other explanatory variables in comparative management studies," *Academy of Management Journal*, 13, 153-163
3. Bhagat, R. and Mc Quaid S. (1982), "Role of subjective culture in organizations: A review and directions for future research," *Journal of Applied Psychology Monography*, 67(5), 653-685
4. Georgian Journal, (2011). Business Etiquette and Customs in Georgia. <https://georgianjournal.ge/-business/6469-business-etiquette-and-customs-in-georgia-.html>
5. Hofstede, G. (1980), *Culture's Consequences: International Differences in Work Related Values*, Beverly Hills/London: Sage, Volume: 4 issue: 4, page(s): 390-391. <https://doi.org/10.1177/0170840-68300400409>
6. Hofstede, G (1984), *Culture's Consequences* (abridged edition), Beverly Hills/London and New Delhi: Sage, Volume: 5 issue: 4, page(s): 379-380. <https://doi.org/10.1177/017084068400500423>
7. Kutateladze M (2015). Cultural Values and Georgian Society in Business Communication. *Journal in Humanities*; Volume 4, Issue 2, 35–37. <https://doi.org/10.31578/sjh.v4i2.322>
8. Lowe S., Purchase S. and de Lurdes Veludo M. Business relationships: cross-cultural analysis. Proceedings of the 18th IMP-conference. Perth, Australia. 2002 https://www.researchgate.net/publication/255661755_Business_relationships_cross-cultural_analysis
9. Smircich, L. (1983), "concepts of culture and organizational analysis," *Administrative Science Quarterly*, 28, 339-358.
10. Trompenaars, F. & Hampden-Turner Ch. (1994), *Riding the Waves of Culture – Understanding Diversity in Global Business*, London, Nicholas Brealey Publishing (1997). https://www.academia.edu/6693076/Riding_The_Waves_Of_Culture_by_Trompenaars
11. Tse, D., Lee, K., Vertinsky, I. and Wehrung, D. (1988), "Does Culture Matter? A Cross Cultural Study of Executives' Choice, Decisiveness, and Risk Adjustment in International Marketing," *Journal of Marketing*, 52(4), 81 -95.
12. Wikipedia Geert Hofstede. (2022, May 4). In Wikipedia. https://en.wikipedia.org/wiki/Geert_Hofstede

CUPRINS

1.1: EASTERN PARTNERSHIP AS A SUCCESSFUL FORM OF THE EUROPEAN UNION'S COOPERATION WITH THIRD COUNTRIES

Virginia ZAHARIA, <i>Universitatea Cooperatist-Comercială din Moldova</i>	
Veronica POZNEACOVA, <i>Universitatea de Stat din Moldova</i>	
Implementarea Acordului de Asociere Republica Moldova – Uniunea Europeană în domeniul învățământului superior	3
Vasile MUSTEATA, <i>State University of Medicine and Pharmacy "N. Testemitanu"</i>	
Veronica CIOBANU, <i>Institute of Oncology, Consulting-Diagnostic Center</i>	
Diana SIMASCO, <i>Institute of Oncology, Service of Institutional Coordination</i>	
Veronica FINCIUC, <i>Institute of Oncology, Department of Hematology</i>	
Cristina DUDNIC, <i>Institute of Oncology, Department of Hematology</i>	
Olesea MUSTEATA, <i>State University of Medicine and Pharmacy "N. Testemitanu"</i>	
Innovation and education for the development and piloting of smart care and healthcare models in the Republic of Moldova	12
Nicolae COȘLEȚ, <i>Moldova State University</i>	
Dumitru STOICA, <i>Moldova State University</i>	
The Europeanization of the Eastern Partnership Countries through the local and national initiatives	19
Mirela PANDELICĂ, <i>Universitatea de Stat din Moldova</i>	
Istoria cercetărilor psihopedagogice din România în contextul europenizării	26
Viorel BULIMAGA, <i>Universitatea de Stat din Moldova</i>	
Concept și model funcțional pentru sistem suport decizii destinat exportului de date din registrul de stat al accidentelor rutiere în formatul CADaS al Uniunii Europene	34

1.2: INTEGRATION OF EASTERN PARTNERSHIP IN EU THROUGH EDUCATION-RESEARCH-INNOVATION

Viorica CONDRAT, <i>„Alec Russo” Balti State University</i>	
Developing the intercultural communicative competence through task-based learning: a case study	38
Liudmila TODOROVA, <i>Association for Supporting Innovations and Sustainable Development "IMPULS"</i>	
The use of modern technologies in higher education as an opportunity to increase the competitiveness of universities in the European space	45
Larisa BUGAIAN, Natalia VLADEI, Cristina DIACONU, <i>University Center "Erasmus+", Technical University of Moldova</i>	
European Integration of Technical University of Moldova through the straightening of education, research and innovations	51

1.3: KNOWLEDGE ECONOMY – UNIVERSAL LANGUAGE FOR THE EUROPEAN UNION AND EASTERN PARTNERSHIP COUNTRIES

Maria MOGÎLDEA, <i>Universitatea de Stat din Moldova</i>	
Analysis of university business cooperation– good practices through research	56
Liviu VACARCIUC, <i>State Agrarian University of Moldova</i>	
Elizaveta BREAHA, <i>The National Office of Vine and Wine (ONVV)</i>	
Eugen BOGATÎI, <i>State Agrarian University of Moldova</i>	
Filiera vitivinicolă a Republicii Moldova în contextul alinierii la cerințele UE	66

2.1: YOUTH AND EUROPENIZATION OF EASTERN PARTNERSHIP COUNTRIES THROUGH EDUCATION, RESEARCH, INNOVATION

Ala OBERȘT, *Technical University of Moldova*

Stela CUCOȘ, *Technical University of Moldova*

The importance of communication in managerial leadership 72

Victoria POSTOLACHE, *“Alec Russo” Balti State University*

Formarea economiei cunoașterii în Republica Moldova: probleme și soluții 80

Svetlana PETRASCU, *State Agrarian University of Moldova*

Essential trends in academic mobility (SAUM study case) 86

Lidia STRAH, *Moldova State University*

Suggestions for teaching and learning semantic

and textual relations to foreign students 90

2.2: LEGAL ASPECTS OF THE EUROPEAN INTEGRATION PROCESS

Svetlana SLUSARENCO, *Moldova State University*

Veronica POZNEACOVA, *Moldova State University*

Implementarea Acordului de Asociere Republica Moldova – Uniunea

Europeană în domeniul cercetării 96

Gheorghe BOSÎL, *Moldova State University*

Importanța asigurării dreptului la educație pentru persoanele

cu dizabilități în contextul integrării europene 105

Petru VÎRLAN, *Moldova State University*

Prevenirea și combaterea corupției în statele parteneriatului estic prin analiza de drept

comparat a infracțiunii de îmbogățire ilicită 110

Constantin PISARENCO, *Universitatea Libera Internațională din Moldova*

Serghei PISARENCO, *IMSP Institutul de Ftziopneumologie „Chiril Draganiuc”,*

Eroare medicală pe calea îmbunătățirii siguranței pacienților: abordări juridice și

educaționale europene pentru rezolvarea problemei 115

Natalia CRECIUN, *Moldova State University*

Changing the mentality is not a mission of the university 127

Angela Ciubotaru, *Moldova State University*

Răspunderea angajatorului în cazul accidentului de muncă 135

Alina TAMAZLÎCARU, *Moldova State University*

Legal-criminal analysis of the crime provided in art. 204 of the Criminal Code of the

Republic of Moldova - disclosure of the secret of adoption 140

Mariana ȚÎBULAC-CIOBANU, *Institutul de Istorie*

Aspecte privind evoluția radioului în RSSM 144

2.3: EXPERIENCE OF EASTERN PARTNERSHIP COUNTRIES ASSOCIATED TO HORIZON EUROPE AND OTHER EU'S PROGRAMMES SUPPORTING EDUCATION, RESEARCH, INNOVATION, YOUTH AND SPORT

Petru BOGATENCOV, *RENAM Association,*

EaPConnect project - E-Infrastructure and Services for Research and Education support 152

2.4: CONNECTING BUSINESS, RESEARCH AND EDUCATION COMMUNITIES

Gohar DOKHOLYAN, *“Vanadzor State University after H. Tumanyan” Foundation*

Boosting Entrepreneurship and Entrepreneurial Skills of Academic Community at the

Universities of Armenia 160

Rina ȚURCAN, <i>Technical University of Moldova</i>	
Iuliu ȚURCAN, <i>Technical University of Moldova</i>	
Alina STRATILA, <i>Technical University of Moldova</i>	
The impact of digitalization on the development of entrepreneurial performance in the context of globalization	165
Алина СТРАТИЛА, <i>Technical University of Moldova</i>	
Ина ГУМЕНЮК, <i>Technical University of Moldova</i>	
Измерение факторов влияния на уровень оплаты труда женщин в Молдове	172
Татьяна НОСОВА, <i>Государственный университет Молдовы</i>	
Влияние фейковых новостей на общественное и личностное здоровье	178
Bondo GASVIANI, <i>Ilia State University, Georgia</i>	
Cross-cultural relations and business culture in Georgia	186

Lucrările conferinței internaționale „Integrarea europeană prin redresarea educației, cercetării, inovației în țările Parteneriatului Estic” face parte din activitățile realizate în cadrul proiectului nr. 610666-EPP-1-2019-1-MD-EPPJMO-PROJECT „Integrarea economică europeană a Republicii Moldova prin valori comune ale UE: educație-cercetare-inovare”.

Obiective:

- Încurajarea și consolidarea înțelegerii și conștientizării publicului larg cu privire la calitatea educației și a activităților științifice-educative-tehnologice comune ale Parteneriatului Estic-UE;
- Promovarea implicării publicului larg într-un dialog de politici publice privind integrarea europeană a Moldovei;
- Informarea și conștientizarea reprezentanților lumii academice, tinerilor, cercetătorilor, tinerilor profesioniști, societății civile la nivel regional și local cu privire la importanța valorilor comune ale UE (inovare-cercetare-educație) pentru dezvoltarea țării și promovarea implicării lor în dialogul politic în comunitățile locale;
- Îmbunătățirea implicării, conștientizarea și informarea publicului larg asupra progreselor realizate în direcția asocierii economice a Republicii Moldova cu UE datorită accesului la programele de finanțare UE pentru educație-cercetare-inovare.

Reproducerea este permisă. Pentru orice utilizare sau reproducere a fiecărei părți în parte, trebuie să se solicite direct permisiunea deținătorului drepturilor de autor și/sau citarea autorului

Date de contact:

[simciuc.elena@gmail](mailto:simciuc.elena@gmail.com)

Denumirea proiectului: **Integrarea economică europeană a Republicii Moldova prin valori comune ale UE: educație-cercetare-inovare”**

Acronim: **EUSHARE**

Nr.: **610666-EPP-1-2019-1-MD-EPPJMO-PROJECT**

Data de începere: **16 octombrie 2019**

Instituția beneficiară: **Universitatea de Stat din Moldova (USM)**

Pagina oficială a proiectului:

www.eushare-project.eu

www.eushare-project.eu

Opiniile prezentate în acest document sunt ale autorilor și nu neapărat reprezintă poziția Uniunii Europene

The European Commission support for this publication does not constitute an endorsement of the contents which reflects the view of the authors, and Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein.

With the support of the
Erasmus+ Programme
of the European Union

EUROPEAN INTEGRATION THROUGH THE STRENGTHENING OF EDUCATION, RESEARCH, INNOVATIONS IN EASTERN PARTNERSHIP COUNTRIES

**Universitatea
de Stat din Moldova**

With the support of the
Erasmus+ Programme
of the European Union

International Scientific Conference

**EUROPEAN INTEGRATION
THROUGH THE STRENGTHENING
OF EDUCATION, RESEARCH,
INNOVATIONS IN EASTERN
PARTNERSHIP COUNTRIES**

**Conference Proceedings
Second edition**

Chisinau, 2022

International Conference „European integration through the strengthening of education, research, innovations in Eastern Partnership Countries”. Second edition

SCIENTIFIC COMMITTEE

SIMCIUC Elena, PhD, Head of the Projects and Grants Office, Moldova State University
KHACHATRYAN Robert, PhD, associate professor, Brusov State University, Armenia
HOVHANNISYAN Samvel, PhD, Associate Professor, Yerevan State University, Armenia
HANGANU Aurelia, Vice Rector for Research and International Relations, Moldova State University
BULIMAGA Tatiana, Head of International Relations Department, Moldova State University
TODOROVA Ludmila, PhD, associate professor, NGO „Creativity”
HAMURARU Maria, PhD, associate professor, Moldova State University
MANOLESCU Irina, PhD, associate professor, A.I. Cuza University, Iasi, Romania
PRIȚCAN Valentina, Vice Rector for Research and International Relations, Aleco Russo Bălți State University
ZAMFIR Natalia, PhD, associate professor, Moldova State University

EDITORIAL BOARD

SIMCIUC Elena, PhD, Head of the Centre for European Studies “EUroSTUDIES”
BULIMAGA Tatiana, Head of International Relations Department, Moldova State University
GHEORGHÎȚA Eugenia, Projects and Grants Office, Moldova State University
POZDNEACOVA Veronica, Projects and Grants Office, Moldova State University

DESCRIEREA CAMEREI NAȚIONALE A CĂRȚII

EUROPEAN INTEGRATION THROUGH THE STRENGTHENING OF EDUCATION, RESEARCH, INNOVATIONS IN EASTERN PARTNERSHIP COUNTRIES

First edition. **International Scientific Conference „European integration through the strengthening of education, research, innovations in Eastern Partnership Countries”**: Conference Proceedings. Second edition ed. board: Elena Simciuc [et al.]. Chișinău: S. n., 2022

(252) p, 31.5 c.a.

Texte, rez: Ib. rom., engl., rusă. - Bibliogr. la sfârșitul art.

ISBN 978-9975-165-23-5 (PDF).

082 E 90

"The European Commission support for this publication does not constitute an endorsement of the contents which reflects the view of the authors, and Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein"

The Publication is issued within the No. 610666-EPP-1-2019-1-MD-EPPJMO-PROJECT “EUSHARE: European economic integration of the Republic of Moldova through EU shared values: education-research- innovation” (<https://eushare-project.eu>)

Electronic edition

An electronic edition of the publication is available at <https://eushare-project.eu/ro/blog/>

Editorial correspondence

Copyright rules

All right reserved. No part of this publication may be reproduced, transmitted, or disseminated, in any form, without the permission of the authors.

ISBN: 978-9975-165-23-5

EDUCATION RESEARCH, AND INNOVATION POLICY ISSUES BETWEEN MOLDOVA AND THE EU

THE URGENT NEED TO RETHINK THE EDUCATION SYSTEM IN MOLDOVA

CZU: 37.017:159.942(478)

Viorica CONDRAT¹,
Alecu Russo Balti State University

ABSTRACT. *An effective education system provides the solid basis for a whole country's future prosperity. Due to the rapid technological development in the 21st century, the gap between what is taught and the learners' actual needs has widened. The education system still heavily relies on the 19th - 20th century approaches when it comes to educating the younger generation; whereas the technology integration, which has been massively adopted across the country, has been erroneously perceived as the only solution to the existing problems. Undeniably, educators should use technology in the education process, yet they should have the exact purpose of why they are doing it and the vision of how it is going to answer their learners' needs. However, the central focus at present should be helping learners become emotionally intelligent, or, in Brené Brown's words, emotionally literate. Similarly, educators should foster flexibility and cognitive agility so that learners can be able to effectively function in the 21st century society, in which the biggest problem might not be their ability to think, but their ability to constantly rethink the habitual patterns.*

Keywords: *education, emotional intelligence, emotional literacy, rethinking, social and emotional learning.*

The extremely fast technological development in the 21st century context has had a tremendous impact on the way people feel, think, and live. Undeniably it has substantially facilitated people's lives; yet, it has also been challenging in terms of redefining the new way of accessing the information. Although it was meant to contribute to people's intellectual and social development, the reverse appears to have happened.

In his book *The Death of Expertise*, Nichols (2017) warns against the consequences of digitalization. Although people have had access to an enormous amount of information, they seem to have resisted learning. Otherwise said, they have refused to develop intellectually. Nichols (2017) claims:

The Internet is a magnificent repository of knowledge, and yet it's also the source and enabler of a spreading epidemic of misinformation. Not only is the Internet making many of us dumber, it's making us meaner: alone behind their keyboards, people argue rather than discuss, and insult rather than listen. (p. 9)

Nichols' stance is rather radical. Yet, one cannot help noticing the present attitudes and tendencies of the younger generation, in particular, who seems to have delegated some of the functions of their brain to the Internet. For example, they do not develop their memory as they know they can have access to the information at all times. Having access to the information and processing it are two different things. People can show sound, independent judgment only if they have acquired profound knowledge. This knowledge is the result of complex processes that involve above all memorization.

This seems rather reasonable as every teacher is familiar with Bloom's taxonomy, where remembering is placed at the very bottom of the pyramid, meaning that it is the foundation on which other cognitive processes are built. Indeed, one cannot develop higher order thinking skills without having developed lower order thinking skills (Condrat, 2018). One can't analyze and evaluate

¹ Viorica CONDRAT, PhD, Associate Professor Faculty of Philology Alecu Russo Balti State University viorica.condrat@usarb.md <https://orcid.org/0000-0002-7779-0587>

something in order to form a judgment if they have not memorized the knowledge that will allow them to think critically. However, what scholars like Nichols appear to emphasize is that remembering is not that developed as it should be so that learners can think critically and independently.

The book strikes a chord with teachers who are all too eager to tend to wholeheartedly agree with that. From my research log where I put down the summaries of interactions I have with both teachers and students, it appears that there is a gap between teachers and learners. Most teachers tend to complain about learners' inability to think independently, but above all to be autonomous learners (Condrat, 2021).

On the other hand, learners name teachers' lack of understanding and support as well as their inflexibility as main causes of their reluctance to be involved in the education process. Students claim that they are demotivated and discouraged particularly when they are expected to give answers to open-ended questions targeting their ability to think critically. It appears that teachers expect students to answer the way they think is right without guiding the learners in the process of discovering the answer. All this contributes to the disruption of the education process leading to the disengagement and frustration of all the parties involved, who can end up being engaged in some of the games Berne described in his famous book *Games People Play* (1964).

These are not didactic games meant to boost learners' skills. These are psychological games that are destructive and do not help create the optimal environment for the education to take place. The purpose of such games is varied, some are to find solace in putting the blame on other people, others - to promote what eventually develops into whataboutism. Berne did not examine these games in the classroom, but they definitely happen, and children start playing some of them at an early age.

Games like those do not create the friendly and safe atmosphere that helps create rapport. When teachers and learners manage to create safe environments, the education process thrives. It is vital to establish rapport as this is what any education institution should prioritize. Schools / universities offer the context in which social skills are built and developed. Being social is the essential component of our existence. In his book *Social: Why Our Brains Are Wired to Connect*, Lieberman (2013) challenges the well-known Maslow's hierarchy of needs by claiming that social needs should come first, before physiological needs, a point he tries to prove throughout his book.

It is probably worth quoting here the famous American author, Maya Angelou, who said: "I've learned that people will forget what you said, people will forget what you did, but people will never forget how you made them feel." Establishing and maintaining social relationships is directly linked to the ability to be aware of one's own and others' emotions. At the end, "we're not thinking machines that feel, we're feeling machines that think" (Damasio, as cited in Brown, 2018, p. 43).

Another important factor to remember is that the teacher has a pivotal role of being the more knowledgeable other (MKO) and facilitating the learner's cognitive development so that they become more autonomous. The teacher guides the learner while covering the distance between what they can do without assistance and what they can do with the help of a MKO, otherwise known as the zone of proximal development, a term introduced by Lev Vygotsky and which is still valid. The renowned scholar also believed that cognitive development is facilitated by the interaction the learners have while solving a problem. Thus, learning happens through interaction which contributes to a malteratelar development of the learner's personality and not only to knowledge acquisition. This is why it is important that these interactions happen in psychologically safe settings.

Goleman (2020) believes that the primary role of schools is to help learners develop emotional and social competence. In his words, '[school] offers a place to reach children with basic lessons for living that they may never get otherwise' (Goleman, 2020: p. 247). Consequently, teachers should rethink their traditional view on the purpose of education and what their role is.

Brown (2018) considers teachers as some of the most important leaders in learners' lives whose ethical call is to create safe psychological spaces, as this will help learners acknowledge their

vulnerability, rumble with it, and progress. Growing emotionally literate learners means growing more daring and curious learners, who will definitely understand that education is a lifelong process, and not an end point. In particular, she states:

We must be guardians of a space that allows students to breathe and be curious and explore the world and be who they are without suffocation. They deserve one place where they can rumble with vulnerability and their hearts can exhale. And what I know from the research is that we should never underestimate the benefit of a child of having a place to belong - even one - where they can take off their armor. It can and often does change the trajectory of their lives. (Brown, 2018: p.13)

The acclaimed American researcher on shame and vulnerability, puts special emphasis on the development of emotional literacy if teachers are committed to help their learners succeed. They should never reward armored behaviors like perfectionism, emotional stoicism, numbing, cynicism, fear, and avoidance of tough conversations. Such behaviors contribute to the learners' becoming disembodied from their emotions. This will eventually backfire as learners will not be able to properly recognize the physical feeling created by a concrete emotion ending up losing control, not gaining it. This is the period when the decision-making process is guided by emotions which can result in bad behavior. Being emotionally literate will only contribute to the learners' motivation to develop the fundamental skills through grounded practice. Indeed, one cannot concentrate and stay focused on the task at hand if they cannot manage their emotions properly.

Goelman (2020) introduced another quite popular term at present, i.e. emotional intelligence. Simply put, this is a person's ability to recognize emotions in oneself and others. The key element is to develop awareness of one's own emotions first as it is impossible to recognize them in others if they can't name them in themselves. This is how empathy is developed. Thus, the biblical phrase 'thou shalt love thy neighbor as thyself' becomes even clearer.

One might righteously ask themselves: how difficult can it be? The biggest problem is that modern societies have promoted the feelings of shame and fear. Teachers might not be at ease talking about their feelings, as a result they are not prepared for social and emotional learning programs.

When it comes to learners, they'll admit that they have been shamed at school for the way they look, behave, and talk. This fosters fear and other armoring feelings that can lead sometimes to quite disruptive behaviors. And this gets us back to what I quite often hear teachers say: 'You simply can't understand the way they are at present.' Teachers might be surprised to find out that students feel just the same way about them. So the gap between them keeps growing with no future prospect of bridging it. This might lead us to assume that teachers can be just as disconnected from their emotions as their learners are. As seen, one should first develop emotional intelligence in themselves before developing it in others. Hence, teachers should be helped on the way.

Goleman sees emotional intelligence as consisting of four elements: self-awareness, self-management, social awareness, and relationship management. By being able to acknowledge one's emotions, a person can manage their behavior in more productive ways. People with high emotional intelligence tend to be motivated people as they are better at self-regulating themselves. They feel emotionally balanced, being able to adapt to new situations and challenges better. Their outlook is rather positive and this contributes to their achievements.

On a social level, such people can empathize and create strong relationships with others. They are good at conflict solving, influencing and inspiring others. Such people can guide, coach, and inspire. And isn't this what teachers should do?

The principles of Social and Emotional Learning (SEL) have been developed to assist educators in the process. SEL is based on Goleman's theory. The skills that are fostered are: self-awareness, self-management, social awareness, relationship awareness, and responsible decision making. The purpose is to scaffold the learners' intellectual development as well as their emotional intelligence. Educators should view their role as essential in shaping learners' identities and their emotional wellbeing. Schools should be considered the optimal environments where learners establish and

maintain relationships, where they develop the ability to empathize and socialize with others to achieve personal and collective goals.

By applying the principles of SEL to the education process, learners will be helped to recognize their emotions, control their impulses, stay focused on tasks, increase their motivation, and problem solve. As a result the negative technological impact on the learners' cognitive development could be diminished. People were talking about disconnection and a sense of alienation even before the COVID-19 pandemic, yet after 2020 the seriousness of the crisis became even more obvious (Condrat, 2020). Hence, educators should rethink the way they approach the education process and create safe educational environments where learners will be able to develop their cognitive and emotional skills.

Although Nicholls (2017) was quite critical in his book and provided the necessary evidence to prove his point, the question that one might ask themselves is: 'Wasn't he also a victim of the confirmation bias he mentioned in his book?' Indeed, whenever embracing a certain point of view there might be the pitfall of not observing one's own blind spots. In order to avoid this, one should keep a flexible mind, and always question the validity of one's own claims. Teachers might also have to tackle this issue. It is rather challenging to change one's own deep-seated beliefs, it is much easier to keep the other in the wrong, being guided by the confirmation and desirability biases.

Hence, it is vital to help teachers rethink their old deep-seated beliefs on education. They should realize the pivotal role they have in their learners' cognitive and emotional intelligence development. However, they should start with themselves by developing emotional intelligence in themselves first. This change should be supported by the Ministry of Education which should train teachers to become emotionally literate.

References:

1. Berne, E. (1964). *Games People Play: The psychology of human relationships*. Penguin Books.
2. Brown, B. (2018). *Dare to lead: Brave work. Tough conversations. Whole hearts*. London: Vermilion.
3. Condrat, V. (2021). *A personal reflection on the benefits of doing action research*. In "Empowering English language educators through action research", virtual international spring symposium proceedings. VII Virtual International Spring Symposium Proceedings. Balti: Tipografia din Balti. 39-54.
4. Condrat, V. (2020). Developing learners' soft skills in the time of a pandemic. In: *Studia Universitatis Moldaviae (Seria Științe Umanistice) 134 (4)*, 37-40.
5. Condrat, V. (2018). Helping students develop higher order thinking skills. In *The use of modern educational and informational technologies for the training of professional competences of the students in higher education institutions (conference proceedings)*. Profadapt, Tipografia din Bălți. 238-242.
6. Goleman, D. (2020). *Emotional Intelligence: Why it can matter more than IQ*. Bloomsbury Publishing.
7. Grant, A. (2021). *Think Again: The power of knowing what you don't know*. New York: Viking.
8. Lieberman, M. (2013). *Social: Why Our Brains Are Wired to Connect*. Crown Publishing Group.
9. Nichols, T. (2017). *The Death of Expertise: The Campaign against Established Knowledge and Why It Matters*. New York: Oxford University Press.

AVANTAJELE FORMĂRII CONTINUE A PROFESIONIȘTILOR MEDIA ÎN CONTEXTUL INTEGRĂRII EUROPENE A REPUBLICII MOLDOVA

CZU: 378.126:374.1:070(478)

Natalia BEREGOI¹,
Universitatea de Stat din Moldova

ABSTRACT. *The continuous training of media professionals is an imperative in the conditions of the accelerated and current development of the media field. The evolution of information technologies and social networks have catalyzed major changes in the mass media and conditioned the adaptation of journalists to the trends and preferences of media products consumers. In the context of these transformations, it became necessary to establish a training entity that would contribute to the support and continuous training of the journalists of the public broadcaster of the Republic of Moldova in its effort to keep up with the changes in the media environment. Consequently, the Continuing Training Center of the "Teleradio-Moldova" Company organized training courses for media professionals employed by national private and regional public media service providers, significantly contributing to the improvement of the media product and the adaptation of journalists to media market requirements.*

Recently, the Republic of Moldova received the status of a candidate state for integration into the European Union, making it necessary and important for society that the events organized by the institutions of the European Union are reflected in the local mass media. Thus, an adequate and complex training of journalists is absolutely necessary to be able to cover the meetings and major events of the European Union institutions, especially related to the European integration efforts of the Republic of Moldova.

Keywords: continuous training, European affairs, European integration, mass media, training center, media professionals.

REZUMAT. *Formarea continuă a profesioniștilor media este un imperativ în condițiile dezvoltării accelerate și actuale a domeniului mediatic. Evoluția tehnologiilor informaționale și rețelelor sociale au catalizat schimbări majore în mass-media și condiționat adaptarea jurnaliștilor la tendințele și preferințele consumatorilor de produse mediatice. În contextul acestor transformări a devenit necesară înființarea unei entități de instruire care va contribui la susținerea și formarea continuă a jurnaliștilor radiodifuzorului public din Republica Moldova în efortul său de a ține pasul cu schimbările mediul mediatic. Consemnativ, Centrul de instruire continuă al Companiei "Teleradio-Moldova" a organizat instruire și pentru profesioniștii media angajați ai furnizorilor de servicii media private naționale și publice regionale, contribuind semnificativ la îmbunătățirea produsului mediatic și adaptarea jurnaliștilor la cerințele pieței mediatice.*

Recent, Republica Moldova a primit statutul de stat candidat la integrarea în Uniunea Europeană, devenind necesar și important pentru societate ca evenimentele organizate de instituțiile Uniunii Europene să fie reflectate în mass-media autohtonă. Astfel, devine absolut necesară instruirea corespunzătoare și complexă a jurnaliștilor pentru a fi capabili să mediatizeze reuniunile și evenimentele majore ale instituțiilor Uniunii Europene, în special legate de eforturile de integrare europeană a Republicii Moldova.

Cuvintele-cheie: instruire continuă, Afaceri europene, Integrare Europeană, mass-media, centru de instruire, profesioniști în mass-media.

1. Introducere

Dezvoltarea tehnologiilor informaționale contemporane și apariția mediei sociale au condiționat apariția schimbărilor în domeniul mass-mediei tradiționale. Instituțiile mediatice au pierdut teren, odată cu dezvoltarea rețelelor de socializare, videoblog-urilor, influencerilor care au devenit un concurent pentru ele, ca surse de informare, educare și distracție a publicului. Aceste schimbări au condiționat regândirea activității multor instituții mediatice. În consecință, acele instituții care au conștientizat necesitatea schimbărilor iminente s-au reformat și acceptat că pentru

¹ Natalia BEREGOI¹, dr., lect. universitar, Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea Jurnalism și Științe ale Comunicării, Departamentul Comunicare și Teoria Informării, Chișinău, Republica Moldova. E-mail: natalia.beregoi@usm.md.

supraviețuirea sau dezvoltarea lor este necesară orientarea către piață și instruirea continuă a profesioniștilor media. Mulți radiodifuzori din lume s-au adaptat acestei tendințe, conștientizând că investirea în resursele lor umane poate aduce beneficii pe termen lung.

Reieșind din considerentul că nu există reguli obligatorii la nivelul Uniunii Europene (UE) pentru mijloacele de informare în masă și nici un model prevalent în acest sens, există o varietate de modele conform cărora mass-media din diferite țări organizează acțiunea de educare a angajaților lor și a altor părți interesate. În funcție de aria de competență, finanțare și alte aspecte specifice la nivel corporativ și de organizare, precum și în funcție de obiectivele educaționale, un centru de instruire își organizează activitățile educaționale fie în cadrul administrării resurselor umane sau ca sferă separată de activitate, complementară nu doar administrării resurselor umane, ci și activităților care promovează inovarea.

Informațiile prezentate se vor axa preponderent pe activitatea Centrului de instruire continuă (CIC) a radiodifuzorului public, creat în anul 2017 cu misiunea de a instrui și califica proprii salariații și de a-i perfecționa profesional continuu, ținând cont de necesitățile specifice de instruire a personalului IP Compania „Teleradio-Moldova” (TRM). Astfel contribuind la îmbunătățirea cuantificabilă a profesionalismului și competențelor salariaților săi, eficiența activității acestuia se va regăsi în calitatea superioară a produselor mediatice (Strategia, p.3).

Justificarea pentru înființarea unui centru de instruire continuă s-a axat pe eforturile radiodifuzorului public din Republica Moldova de a ține pasul cu mediul mediativ și social care evoluează și se schimbă rapid pentru a-și îndeplini în continuare obiectivele statutare.

Instruirile continue, bine concepute pot ajuta profesioniștii din mass-media:

- să înțeleagă și să reacționeze mai bine la provocările mediului digital care sunt mereu complexe;
- să asigure în continuare relevanța pentru public, inclusiv pentru publicul tânăr, prin elaborarea unui conținut relevant din punct de vedere cultural, pentru toate grupurile socio-demografice;
- să asigure transparența și răspunderea în ceea ce privește utilizarea fondurilor publice;
- să consolideze și să dezvolte economia creativă la nivel național.

Dat fiind aspirațiile de integrare europeană ale Republicii Moldova, s-a acordat o atenție deosebită formării în ceea ce privește chestiunile legate de afacerile europene. Cursul ”Relatări despre afacerile europene” s-a înscris în lista de priorități de instruire continuă a jurnaliștilor. Obiectivele cursului respectiv reprezintă familiarizarea jurnaliștilor (reporteri știri, editori, redactori, producători) cu arhitectura Uniunii Europene, crearea de abilități de a utiliza resursele mass-media ale instituțiilor europene, adaptarea limbajului oficial al UE pe înțelesul cetățeanului de rând, și, nu în ultimul rând, înțelegerea importanței relatărilor informațiilor UE, cu interes sporit pentru publicul din Republica Moldova.

Formarea a inclus chestiuni legate de specificul relatării jurnalistice despre instituțiile europene, asemănările și deosebirile dintre instituții, specificul serviciilor de presă europene. Totodată, axându-se pe cunoștințele acumulate anterior, cursul a accentuat aplicabilitatea utilizării resurselor mass-media ale instituțiilor europene. Materialele video/audio, imaginile pot fi preluate gratuit, în regim non-stop, ceea ce ar putea contribui la îmbogățirea conținutului TV/radio al TRM, dar și la difuzarea rapidă a știrilor breaking news sau din surse originale europene, fără utilizarea intermediarilor.

Premisa apariției acestui curs a fost necesitatea de omitere a greșelilor/erorilor făcute de către reporteri, redactori, producători în cadrul procesului de realizare a materialului jurnalistic de informare despre afacerile europene. Aceștia deseori confundau nu doar denumirea, dar și funcția, sediul, scopul și jurisdicția unor organizații internaționale și instituții europene. Reieșind din aceasta, cursul a inclus sesiuni teoretice și practice, în cadrul cărora li s-a format abilități de accesare a portalurilor media și de redactare a știrilor instituțiilor europene pe înțelesul cetățeanului de rând din Republica Moldova.

Sesiunile teoretico-practice au inclus prezentări (prelegeri de scurtă durată) despre *Arhitectura instituțională a Uniunii Europene, Istoricul democrației europene: cum se iau deciziile în UE și*

Politica Europeană de Vecinătate și Parteneriatul Estic. În ceea ce privește sesiunile practice, ele s-au diferențiat prin rolul atribuit participanților. Astfel, la sesiunile despre *Erorile făcute de mass-media*, *Resursele media din UE disponibile*, *Cum relatăm despre UE: surse și resurse*, *serviciile de presă*, *resurse video/audio online*, *transmisiuni în direct*, participanții au notat informațiile, adresând întrebări de precizare, fără implicarea lor în conținut. Contrar, în cadrul sesiunilor *De ce relațiile despre UE sunt importante pentru Moldova*, *Înregistrarea și logarea pe portalul web al Consiliului European*, *Parlamentului european*, *accesarea arhivei acestor resurse*, *redactarea unei știri oficiale a Comisiei Europene pe înțelesul cetățeanului de rând din RM* și *scrierea unui material de presă legat de UE*, participanții activi au fost cursanții, ei având totală libertate de exprimare și selectare a materialelor informative și prezentarea lor, dar și decizia de a selecta cea mai reușită versiune a știrii.

Prin intermediul acestui curs s-a dorit formarea la cursanți a deprinderilor de accesare și utilizare a conținutului audio/video direct din sursele instituțiilor europene, a competențelor de identificare și analiză a materialului informativ despre instituțiile europene. Cunoștințele obținute îi vor ajuta să identifice greșelile, făcute de alte surse de informare intermediare, de unde s-au informat anterior.

Metodologia de predare a inclus o serie de metode și tehnici, care s-au alternat pentru captarea și menținerea atenției cursanților. Printre acestea se înscriu:

1. *Metode de transmitere și însușire a cunoștințelor* – au fost folosite procedee precum, explicația, descrierea, conversația, demonstrația.

2. *Metode de explorare și descoperire* – și anume explorarea directă și cea prin intermediul substitutelor realității. Principalul procedeu fiind demonstrația cu ajutorul imaginilor și înregistrărilor video.

3. *Metode bazate pe acțiune și simulare* – exercițiul, studiul de caz, lucru în grup, jocul de competiție, învățarea bazată pe simulare. Acestea au fost folosite când cursanții au accesat și audiat materiale audio cu ajutorul motorului de căutare, au redactat o știre oficială a Comisiei Europene pe înțelesul cetățeanului de rând din RM, au dezbătut cea mai potrivită versiune a știrii și au propus tema unui material de presă legat de UE care să fie interesant pentru cetățeanul de rând.

Totodată, au fost folosite metodele de recapitulare cognitivă, comunicare bidirecțională și evaluare sumativă.

Categoria de vârstă a participanților și experiența de muncă în domeniul jurnalistic a fost diferită. Au fost instruiți tineri, angajați în calitate de reporteri știri, pentru care utilizarea computerului și a resurselor mass-media în format online este o activitate cotidiană și firească. Totodată, unii beneficiari ai cursului au avut experiență vastă în domeniul jurnalismului și mai puțină în utilizarea versiunilor online a conținutului media. Deși a existat o diferență de utilizare anterioară a resurselor media online, majoritatea beneficiarilor cursului au participat activ la sesiunile practice, reușind la final să demonstreze că au obținut cunoștințe și abilități de accesare a resurselor media ale portalurilor instituțiilor europene.

Participanții la instruire au completat la final un chestionar de evaluare. Ei au menționat că trainingul este necesar și util. Au existat doar comentarii pozitive. Menționăm unele din ele: „*Orice training ne împropătează cunoștințele și ne face să fim mai bine informați într-un domeniu dat*”, „*Interesant. Informație scurtă, dar necesară procesului de muncă în domeniul media. Ar fi recomandabil să efectuăm vizite la instituțiile europene*”, „*Folosirea mai multor tehnici de predare a fost foarte benefică, deoarece a fost mult mai simplu să reținem informația*”.

Centrul de instruire continuă a organizat în anul 2021 o serie de instruirii pentru jurnaliștii radiodifuzorului public, dar și ai unor instituții media private. Din cauza restricțiilor COVID 19, multe din instruirii au avut loc în format online. Dar aceasta nu a redus din activitatea centrului, care a organizat 35 de traininguri la care au participat jurnaliști începători și cu experiență, angajați ai radiodifuzorului public, dar și alte instituții media de pe întreg teritoriul țării. Cursurile organizate pot

fi divizate în 3 categorii: cursuri susținute de formatori interni, de formatori externi și/sau în colaborare cu instituții naționale și internaționale și cele organizate în cadrul proiectului „Consolidarea comunității creative a generației viitoare de jurnaliști și profesioniști mass-media din Republica Moldova” (Raportul anual, p. 76).

La finalul fiecărui curs de instruire participanții au îndeplinit un chestionar de evaluare. Pe parcursul anului 2021, 486 de participanți au completat chestionarele propuse de echipa Centrului de instruire continuă. Chestionarele au fost elaborate cu scopul de a primi feedback de la beneficiarii instruirilor în vederea cunoașterii nivelului de apreciere a trainerilor, a informației propuse, a cursurilor de instruire, dar și a activității CIC în general. Prelucrarea acestora relevă că fiecare curs de instruire contribuie benefic la creșterea profesională a jurnaliștilor.

Analiza chestionarelor denotă faptul că au fost atinse obiectivele propuse. Participanții apreciază actualitatea temelor în general și a subiectelor în particular, menționând că materialul propus a fost bine structurat și prezentat pe înțelesul tuturor, iar sesiunile de întrebări și răspunsuri au amplificat gradul de înțelegere a informației oferite de către trainer, personalizând răspunsurile și adaptându-le nevoilor participanților. Răspunsurile la întrebarea *Cât de bine a fost structurat și prezentat materialul?*, unde cifra 1 este calificativul cel mai slab, iar 5 – cel mai înalt, au fost introduse în graficul din fig. 1.

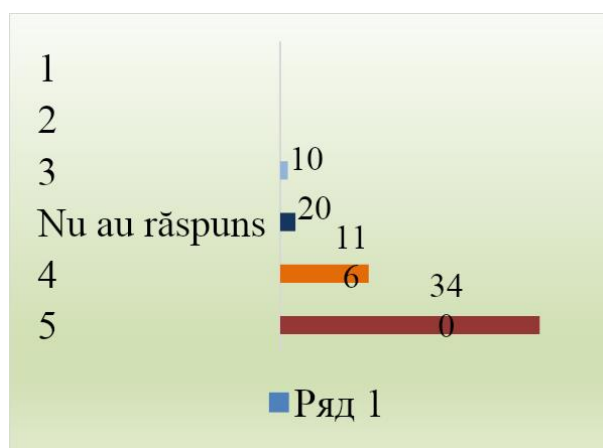

Fig. 1. Structurarea și prezentarea materialului

Respondenții au apreciat și prestația formatorului, pentru fiecare curs în parte, iar majoritatea participanților la instruire au apreciat formatorii cu calificativele cele mai înalte. Răspunsurile la întrebarea *Pe o scară de la 1 la 5, unde 1 este calificativul cel mai slab, iar 5 – cel mai înalt, cum apreciați prestația formatorului?* au fost introduse în graficul din fig.2. Participanții au apreciat experiența formatorilor și felul în care s-au organizat trainingurile, faptul că li s-a oferit posibilitatea de a se exprima liber, de a adresa întrebări și primi răspunsuri. A fost menționat faptul că trainerii au oferit informația compact și dinamic în termeni accesibili și bine argumentați. A fost apreciată abordarea profesionistă și capacitatea de a interacționa calitativ cu participanții.

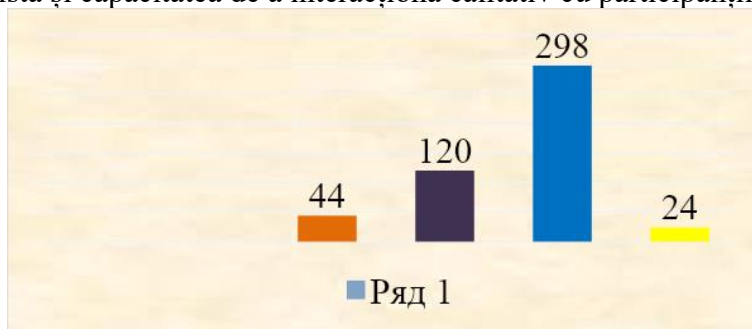

Fig. 2 Prestația formatorului

În graficul din fig. 3 au fost introduse răspunsurile la întrebarea *Cum ați evalua conținutul general al cursului?*, cursurile au fost evaluate cu calificative înalte de către majoritatea respondenților. Astfel 286 de participanți consideră că conținutul a fost foarte bun, 171 – bun, 19 – satisfăcător, iar 10 nu au răspuns la această întrebare.

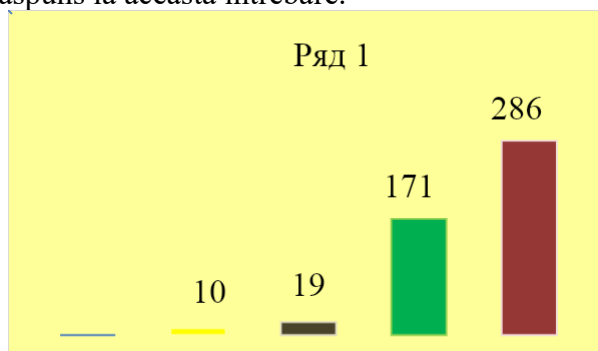

Fig. 3 Calitatea conținutului cursului

În chestionare a fost introdusă și întrebarea *Cât de utilă a fost informația acumulată la training pentru necesitățile dvs. profesionale?*, respondenții la chestionar au menționat că informația oferită pe durata zilelor de training este utilă și imediat aplicabilă în activitatea profesională, fiind actualizate cunoștințele în domenii specifice de activitate, iar participarea la cursuri va îmbunătăți calitatea produselor mediatice și emisiunilor produse de către participanți. În baza răspunsurilor participanților a fost realizat graficul din fig. 4.

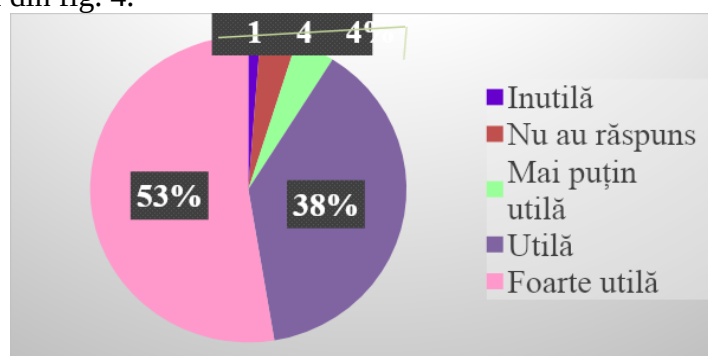

Fig. 4 Utilitatea informației

Cât de des trainerul v-a oferit șansa să participați la discuții? – întrebare care a fost introdusă în chestionar cu scopul de a stabili în ce măsură, pe parcursul trainingurilor, participanților li s-a oferit șansa de a interacționa și a se implica în discuții. Răspunsurile sunt introduse în graficul din fig. 5 și demonstrează faptul că trainingurile au fost interactive, iar participanților li s-a oferit posibilitatea de a adresa întrebări și a participa la discuții. Trainerii au oferit participanților șanse de a-și expune opiniile implicându-i în discuții și deliberări pe marginea subiectelor, ceea ce a contribuit la sporirea interesului față de informația prezentată și asimilarea acesteia nu doar prin ascultare, dar și prin metode participative de lucru.

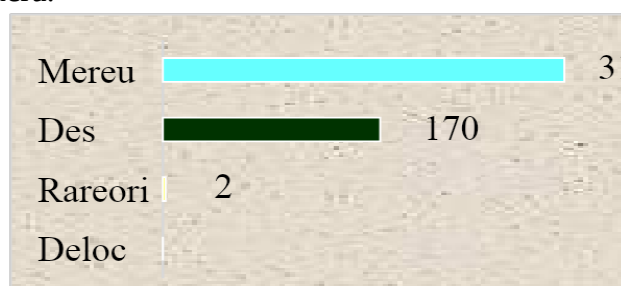

Fig. 5 Participarea la discuții

Totodată, respondenții la chestionar au avut de apreciat și activitatea Centrului de instruire continuă, oferind răspunsuri la întrebarea *Cum evaluați activitatea administrativă și logistică a Centrului de instruire continuă?*. Cea mai mare parte a respondenților au apreciat activitatea CIC cu calificative înalte. Răspunsurile la această întrebare au fost introduse în graficul din fig. 6. Participanții au menționat că trainingurile au fost bine organizate.

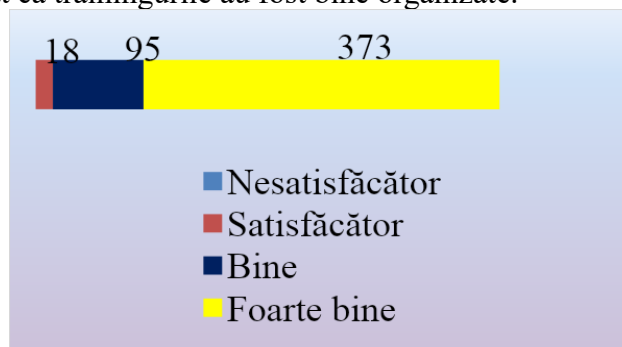

Fig. 6 Activitatea Centrului de instruire continuă

Analiza chestionarelor denotă faptul că participanții apreciază actualitatea temelor în general și a subiectelor în particular, menționând că sesiunile de întrebări și răspunsuri au amplificat gradul de înțelegere a informației oferite de către trainer, personalizând răspunsurile și adaptându-le nevoilor participanților.

În chestionare a fost introdusă și întrebarea *Cât de utilă a fost informația acumulată la training pentru necesitățile dvs. profesionale?*, respondenții la chestionar au menționat că informația este utilă și imediat aplicabilă în activitatea profesională, fiind actualizate cunoștințele în domenii specifice de activitate, iar participarea la cursuri va îmbunătăți calitatea produselor mediatice și emisiunilor produse de către participanți. Jurnaliștii respondenți consideră că instruirea continuă este absolut necesară și benefică. Totodată, pe lângă beneficiile cognitive ale sesiunilor de instruire participanții menționează și crearea/menținerea relațiilor interumane, ca rezultat al interacțiunii în cadrul cursurilor.

Sondajele realizate anual în cadrul centrului de instruire, au arătat că există un interes relativ mare din partea profesioniștilor media pentru educație, însă atunci când se organizează cursurile, angajamentul lor efectiv poate fi diferit. Una dintre provocările pe care trebuie să le abordeze un angajator este motivarea angajaților pentru educație. Salariile mici și necompetitive, un sistem de recompensare rigid (sau inexistent), tehnologiile și echipamentele învechite, îmbătrânirea personalului și fluctuația mare a tinerilor și a majorității angajaților calificați contribuie la un nivel redus de motivare în câmpul muncii. Problemele structurale esențiale semnificative legate de gestionarea resurselor umane nu pot fi rezolvate într-un timp foarte scurt. Tinerii angajați ar putea fi mai nerăbdători să învețe, însă totodată mai predispuși să migreze spre alți angajatori media după ce au dobândit cunoștințele necesare și valoarea lor a crescut pe piața locurilor de muncă în sectorul mass-media.

Astfel, propunem câteva **recomandări**, pentru a spori motivația profesioniștilor media de a participa la formarea continuă în domeniu:

- Cursuri specifice adresate celor mai motivați angajați;
- Axarea pe cursuri care să formeze competențe ce pot fi transpuse rapid și eficace în activitățile cotidiene (în caz contrar se generează frustrări);
- Pentru anumite cursuri, introducerea participării obligatorii în rândul obligațiilor de muncă;
- Corelarea cu descrierea posturilor și catalogul de competențe al fiecărui tip de post;
- Corelarea cu analiza anuală regulată a performanței angajaților și eventual acordarea unei prime sau creșterea salariului;
- Introducerea de teste după cursuri - pentru o dedicare mai bună obiectivelor formării și în scop de evaluare;

- Comunicarea și promovarea internă a educației ca fiind valoroasă și utilă;
- Prioritate la cursuri participative și bazate pe proiecte;
- Angajarea formală a beneficiarilor de a rămâne în companie pentru o anumită perioadă de timp sau de a returna costurile aferente cursurilor predate.

În **concluzie**, instruirile continue ale profesioniștilor media vizează consolidarea profesionalismului mediatic, a motivării, a creativității și a inovării în vederea îmbunătățirii calității produselor mediatice. Formarea continuă trebuie să aibă la bază necesitățile de instruire ale profesioniștilor media, exprimate anual prin completarea Chestionarului de evaluare a necesităților de instruire. Totodată, trebuie să includă și necesitățile pieței mediatice, tendințele în tehnologiile digitale, dezvoltare personală. Împreună doar pot crea o listă de necesități de instruire continue în domeniul mediatic, la fel ca planificarea și implementarea unui sistem de evaluare a sustenabilității acestor instruirii la nivel instituțional, pentru măsurarea indicelui rentabilității.

În acest moment crucial, când Republica Moldova a primit statutul de stat candidat la integrarea în Uniunea Europeană, este important să se reflecteze în mass-media evenimentele din domeniul UE. Acest lucru va permite asigurarea faptului că publicul este bine informat, are o bună înțelegere a ceea ce implică acest lucru pentru procesele de reformă ale țării. Mai mult ca atât, se consideră că jurnaliștii nu doar vor informa publicul despre UE, ci vor fi un element al controlului public necesar asupra puterii și un instrument de diplomatie publică. O astfel de semnificație se concentrează pe rolul comunicării în susținerea noilor forme de angajament internațional și este absolut necesară instruirea adecvată și complexă a jurnaliștilor pentru a fi capabili să mediatizeze reuniunile și evenimentele majore ale instituțiilor UE, în special legate de eforturile de integrare europeană a Republicii Moldova și de evoluțiile regionale, precum și de a educa publicul cu privire la procesul de integrare europeană a Republicii Moldova.

Referințe:

1. Evenimentele organizate de către Centrul de instruire continuă. [on-line:] <https://trm.md/ro/cic> (accesat la 09.09.2022)
2. Raport anual de activitate al IP Compania "Teleradio-Moldova" pentru anul 2021. [on-line:] https://trm.md/files/documente/rapoarte/rapoarte-de-activitate/2021%20RAPORT%20DE%20ACTIVITATE%20AL%20IP%20COMPANIA%20TELERADIO-MOLDOVA_27801.2022.pdf 114 p. (accesat la 09.09.2022)
3. Raportul de evaluare a necesităților de instruire a persoanei de creație a IP Compania "Teleradio-Moldova" pentru anul 2021. Ianuarie 2021. 15 p.
4. Regulamentul de organizare și funcționare a Centrului de instruire continuă. Mai, 2021. [on-line:] <https://trm.md/ro/regulament> (accesat la 10.09.2022).
5. Strategia și planul de acțiuni pentru înființarea și asigurarea funcționării Centrului de instruire continuă din cadrul Companiei "Teleradio-Moldova" (2017-2022). 27 p. [on-line:] <https://trm.md/ro/strategie> (accesat la 10.09.2022).

METODE FINANCIARE DE STIMULARE A ACTIVITĂȚII INOVAȚIONALE ȘI INTERACȚIUNEA SUBIECȚILOR ACTIVITĂȚII VENTURE DIN REPUBLICA MOLDOVA

CZU: 005.591.6 + 658.148(478)

Viorica UNGUREANU¹,
Universitatea de Stat din Moldova

ABSTRACT. *The contemporary economy must respond to the challenges of society, the environment, and the need for development and innovation in various fields, and in order to achieve performance, an interaction of the state with the business environment is necessary in order to finance and stimulate innovative activity. The role of innovations in the development of the country presupposes the existence of an appropriate legal framework, the developed institutional framework, which ensures sustainable management of innovation through the evaluation of state policies for the definition of priorities and the analysis of the real situation that would respond to the needs of society but would also bring a super-profit for all subjects involved in the innovation process. In this sense, it is necessary to establish a constructive collaboration between the state and the business environment, because the innovative project (IP) is considered to be a risky one. In order to effectively use the IP financing program, a special mechanism for structuring free financial resources, or venture funds, whose activities are often stimulated and balanced by the state, must be developed and used. In the study, the author formulated a hypothesis: as a result of the effective cooperation of the state with the business environment, based on responsibility, systematic review, reporting and monitoring mechanisms, through the allocation of subsidies, the implementation of (IP), the financing of the activity with venture capital (risk), entities, can earn a higher income, and this leads to the payment of more taxes and fees in the state budget. The main purpose of venture financing is for the financial resources of investors (private entrepreneurs, funds, banks, government, state) and the possibilities of entities (original ideas and technologies) to come together in order to manage the business to obtain a super-profit.*

Keywords: innovation activity, Innovation Project, Venture capital, Venture Funds, business-angels, financing, investments

REZUMAT. *Economia contemporană, trebuie să răspundă provocărilor societății, a mediului, a necesităților de dezvoltare și inovare în diverse domenii, iar pentru a obține performanțe, este necesară o interacțiune a statului cu mediul de afaceri în vederea finanțării și stimulării activității inovaționale. Rolul inovațiilor în dezvoltarea țării, presupune existența unui cadru legal adecvat, cadrul instituțional dezvoltat, care să asigure un management durabil al inovării prin evaluarea politicilor statului pentru definirea priorităților și a analizei situației reale care ar răspunde la necesitățile societății, dar și ar aduce un super-profit pentru toți subiecții implicați în procesul de inovare. În acest sens, este necesar de stabilit o conlucrare constructivă între stat și mediul de afaceri, deoarece proiectul inovațional (PI), este considerat ca fiind unul riscant. Pentru a utiliza eficient programul de finanțare a PI, trebuie elaborat și utilizat un mecanism special de structurare a resurselor financiare libere, sau fonduri venture, ale cărui activități este deseori stimulat și echilibrat din partea statului. În cadrul studiului, autorul a formulat o ipoteză: ca urmare a unei conlucrări eficiente a statului cu mediul de afaceri, bazată pe responsabilitate, revizuire sistematică, mecanisme de raportare și monitorizare, prin alocarea de subvenții, implementarea de (PI), finanțarea activității cu capital venture (de risc), entitățile, pot câștiga un venit mai mare, iar aceasta, duce la achitarea mai multor impozite și taxe în bugetul de stat. Scopul principal al finanțării venture este ca resursele financiare ale investitorilor (antreprenori privați, fonduri, bănci, guvern, stat) și posibilitățile entităților (idei originale și tehnologii) să se reunească în vederea administrării businessului de a obține un super-profit.*

¹ Viorica UNGUREANU, doctorandă USM, Școala doctorală de Științe Economice "Contabilitate, audit, analiză economică", Contabilă șefă la Broker Asigurare-Reasigurare "Capital Broker" SRL, Chișinău, Republica Moldova e-mail: vioricaungureanu.dreptate@gmail.com; vioricaung@mail.ru, +37369388002, <https://orcid.org/0000-0002-2874-439X>

Cuvinte cheie: *activitate inovațională, proiect inovațional, capital venture (de risc,) fonduri venture, Business-angels, finanțare, investiții.*

Clasificare JEL: *M 41, H 20*

1. Introducere

În economia actuală și modernă, bazată pe cunoaștere și pe digitalizarea activităților umane, rolul inovației este unul important și influențează radical dezvoltarea tuturor domeniilor economice (Bernela și Levy, 2017; Stenholm, 2011; McKelvie și Wiklund, 2010; OECD, 2010; Walde și Woitek, 2004). Potrivit lui G.M. Grossman și E. Helpman (2001), economia mondială contemporană se caracterizează prin două particularități evidente: prima este faptul că inovațiile, în special din domeniul tehnologic, au devenit un important factor ce contribuie la creșterea competitivității și productivității economice, iar a doua se reflectă în faptul că statele sunt din ce în ce mai deschise și dispuse să inițieze relații economice cu alte state, devenind, în același timp, tot mai interdependente.

Inovarea, în conformitate cu Comunicarea Comisiei Europene COM (1995) 688 „Cartea verde a inovării”, constă în:

- înnoirea și lărgirea gamei de produse, servicii și piețe asociate;
- stabilirea de noi metode de producție, aprovizionare și distribuție;
- introducerea de schimbări în management, organizarea muncii, condițiile de muncă și instruire a personalului.

Entitățile care merg în același ritm cu impulsul inovațiilor au o durată de activitate mai lungă și corespund provocărilor sau nevoilor de consum din societate ce generează o creștere și dezvoltare economică. Sistemul economic este unul dinamic și funcționează ca un organism viu, anume din aceste motive generatorul lui sunt inovațiile. Astfel, pentru a se menține competitive, pentru a reduce costurile de producție, pentru a diversifica produsele sau pur și simplu a intra pe piață cu un produs nou de performanță, entitățile i-au decizia de a recurge la proiecte inovaționale. Decizia de a implementa inovații este una indispensabilă, dar nu atât de simplă pentru managerii entităților, deoarece prezumă niște costuri suplimentare sau un capital necesar sau, cel puțin suficient. În mare parte resursele financiare sunt considerate primordiale în înfăptuirea efortului inovațional.

Entitățile din Republica Moldova apelează într-o proporție ridicată la împrumuturi bancare pentru a obține finanțare și numai în cazuri excepționale accesează surse alternative de finanțare, precum fondurile cu capital venture, iar fondurile atrase sunt, în majoritatea cazurilor, insuficiente, și aceasta datorită practicii învechite și neîncrederii în ideile inovatoare, precum și, în riscurile mari ce pot parveni.

Fondurile cu capital de risc reprezintă un tip de capital privat, de obicei societăți pe acțiuni, care oferă resurse financiare entităților imature, dar care au un potențial sporit de dezvoltare, cu scopul de a genera venituri prin realizarea obiectivelor propuse sau vânzarea acțiunilor companiei. Fondurile cu capital venture provin de la investitori instituționali sau persoane independente cu venituri avansate și sunt atrase de către entități specializate în investiții.

2. Revizuirea literaturii

Interesul statului în dezvoltarea activității venture se manifestă prin suportul oferit, fapt indicat în actele strategice de dezvoltare. Inovarea a constituit nucleul Strategiei Europa 2020 convenite de statele membre în cadrul Consiliului European și care susține creșterea inteligentă, durabilă și favorabilă incluziunii. În Strategia Europa 2020 se abordează conceptul de inovare într-un sens mai larg: atât inovarea bazată pe cercetare, cât și cercetarea care vizează modelele comerciale, proiectarea, strategiile de marcă și serviciile. Creativitatea și diversitatea cetățenilor europeni și puterea industriilor creatoare europene oferă un potențial ridicat de a genera creștere și de a crea noi locuri de muncă prin inovare, în special pentru IMM-uri.

Necesitatea consolidării legăturilor dintre mediul de cercetare și cel de afaceri, precum și accelerarea importanței cercetărilor științifice pentru necesitățile domeniului de afaceri, sunt indicate în toate documentele de politici care au guvernat și guvernează domeniul inovațiilor (Programul național în domeniile cercetării și inovării pentru anii 2020-2023, Strategia de cercetare-dezvoltare a Republicii Moldova până în anul 2020, Strategia inovațională a Republicii Moldova pentru perioada 2013-2020 „Inovații pentru competitivitate” și Strategia Națională de dezvoltare „Moldova Europeană 2030”).

Drept o vulnerabilitate a sistemului de cercetare și inovare de către toate analizele efectuate, a fost identificată lipsa dialogului știință-business (Facilitatea de Suport a Politicilor (H2020 PSF) UNECE Innovation Policy Outlook, rapoartele anuale privind Starea Științei etc.). În Republica Moldova se regăsește în câteva documente de politici definirea noțiunilor inovare și inovație, care diferă prin abordare. Potrivit art. 20 din Codul cu privire la știință și inovare al Republicii Moldova nr. 259 din 15.07.2004: ”inovarea este aplicare a rezultatului final, nou sau perfecționat, al activității din domeniul cercetării științifice și transferului tehnologic realizat în formă de cunoaștere, produs, serviciu, proces competitive, noi sau perfecționate, utilizate în activitatea practică sau comercializate pe piață”.

Strategia inovațională a Republicii Moldova pentru perioada 2013-2020 „Inovații pentru competitivitate” are la bază o viziune, potrivit căreia „inovațiile sunt tehnologii și practici noi pentru societate. Însă, în Strategie se constată și unele lacune cu referire la definiția noțiunii de inovare, dată de Codul cu privire la știință și inovare, care scoate în afara cadrului legal anumite tipuri de inovații ce nu fac parte din procesul de cercetare științifică, dar se implementează la nivel de entitate, în urma inovărilor organizaționale, nontehnologice.

3. Scopul și obiectivele cercetării: constă în studierea metodelor financiare de stimulare a activității inovaționale, a trăsăturilor specifice gestionării activităților de creație și inovare, mecanismului specific de finanțare cu venture capital, îmbunătățirea cadrului legal în domeniul inovării și a activității venture, analiza interdependenței și interacțiunii subiecților activității venture.

4. Metodologie de cercetare

În prezenta cercetare am recurs la metodele fundamentale de investigație a legislației, printre care menționăm metoda logică, care se bazează în linii generale pe interpretarea logică a prevederilor legislației naționale și a Uniunii Europene în domeniul inovațiilor. De asemenea, am utilizat metoda comparativă în examinarea Raportului „Indicele Global al Inovării 2021”. Am apelat și la metoda analitică a cercetării cu ajutorul căreia am studiat și am analizat reglementările primare și secundare adoptate pentru realizarea prevederilor legislației în domeniul dat. Cercetarea realizată mai are la bază metodologii bazate pe principii teoretico-științifice și empirice și metode analitice: analiza și sinteza documentelor literaturii științifice, analiza comparativă a informațiilor, metode statistice; observația; inducția și deducția.

4. Rezultate și discuții

Procesul inovării este deosebit de complex și sistematic, condiționat de mai mulți factori și determinat de un concurs de împrejurări social-economice, iar abordarea procesului dat, impune o viziune extrem de amplă. În acest context, foarte actual, este raportul „Indicele Global al Inovării 2021”, care, folosește 84 de indicatori diverși pentru o evaluare comparativă a 142 de țări potrivit capacităților lor de inovare. Potrivit Indecului (2021), elementele economiei naționale care asigură activitățile inovatoare includ 5 piloni de bază la intrări (Fig. 1) care se referă la:

- mediul instituțional (politic, regulator și de afaceri);
- capitalul uman și cercetarea (educația generală și superioară, institutele de cercetare);
- infrastructura (TIC, infrastructura, sustenabilitatea ecologică);
- nivelulul complex al piețelor (credite, investițiile, comerțul și concurența);
- nivelulul complex al companiilor (cunoștințele angajaților, interacțiuni inovaționale, asimilarea cunoștințelor),

iar rezultatele activităților inovatoare în cadrul economiei sunt grupate în doi piloni la ieșiri:

- rezultatele în materie de cunoștințe și tehnologie (formarea cunoștințelor, impactul cunoștințelor) și
- rezultatele creative (bunuri, produse și servicii creative, creativitate on-line).

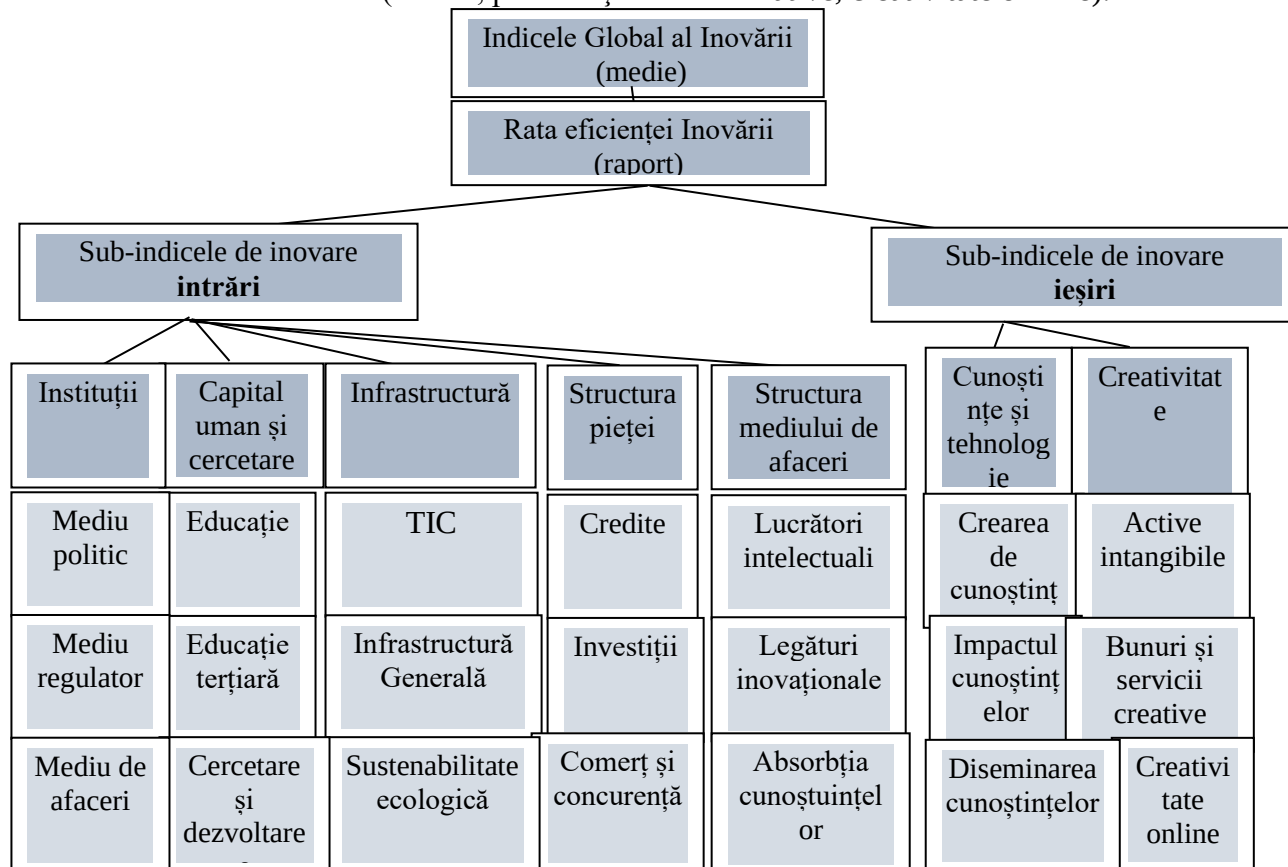

Fig.1. Cadrul Indicelui Global al Inovării 2021

Sursa: Raportul „Indicele Global al Inovării 2021”, ediția a XIV-a, a fost realizat de WIPO, Intellectual Property Organization. Editors: Soumitra Dutta, Bruno Lanvin, Lorena Rivera León and Sacha Wunsch-Vincent.

Inovarea și tehnologia sunt procese perfecționiste și antreprenoriale. Inovarea rezultă dintr-o interacțiune continuă între entități, furnizori și cumpărători, precum și actorii externi așa ca organizațiile de cercetare și dezvoltare sau universitățile.

Guvernul Republicii Moldova recunoaște necesitatea inovațiilor și trasează importanța lor pentru dezvoltarea economică durabilă și a creșterii competitivității țării. În țară s-au adoptat mai multe măsuri de formare a cadrului instituțional și normativ-juridic și ale elementelor care stau la baza infrastructurii inovaționale.

În clasamentul Indicelui global al inovației 2021 (The Global Innovation Index, GII), Republica Moldova este plasată pe locul 64 din 132 de țări, acumulând în total 32.3 de puncte din 100.

Tabelul 1

Poziționarea Republicii Moldova după diferite criterii

Anul	Innovation Input (Intrări)	Innovation Output (Ieșiri)	infrastructură	capitalul uman și cercetare	sofisticarea pieței	sofisticarea afacerilor	instituții	ieșiri creative	cunoștințe și rezultate tehnologice
2021	80	54	82	77	74	87	81	53	54

Sursa: Raportul „Indicele Global al Inovării 2021”

În anul 2021, potrivit clasamentului, sub-indicele intrări de inovații Republica Moldova s-a clasat pe locul 80, iar la sub-indicele ieșiri de inovații a ocupat locul 54 (Tabelul 1). La capitolul infrastructură suntem poziționați pe locul 82, capitalul uman și cercetare – locul 77, sofisticarea pieței – locul 74, sofisticarea afacerilor – locul 87, iar instituții – locul 81. La ieșiri creative, țara noastră, a înregistrat, un clasament mai bun – locul 53 și la indicatorul cunoștințe și rezultate tehnologice – locul 54. Republica Moldova s-a poziționat pe locul 6 la nivel global în rândul țărilor cu venituri medii inferioare.

Cel mai mare obstacol cu care se ciocnesc actorii procesului inovațional este lipsa surselor financiare necesare lansării procesului de inovare. Îndeosebi aceasta se referă la entitățile la etapa incipientă, dar nu numai. Cu lipsa banilor sau insuficiența acestora se confruntă și instituțiile de cercetare-dezvoltare, deoarece aducerea unei invenții sau a rezultatelor cercetării la stadiul de implementare poate atinge până la 80% din costul întregului proiect inovațional. În mod inevitabil, evoluarea afacerilor inovatoare se aseamănă cu un consum avansat de resurse: umane, materiale, financiare etc. Rezultatul favorabil și reușit al afacerii inovatoare și perspectivele ei, în mare parte, depind de măiestria de atragere a resurselor financiare.

Pentru dezvoltarea entităților inovatoare pot fi atrase următoarele surse de finanțare:

- ✓ finanțarea publică (subvenții, granturi, credite preferențiale);
- ✓ credite comerciale; – investiții, parteneriate strategice;
- ✓ capitalul venture (investiții de capital de risc).

Inovațiile tehnologice presupun cele mai mari costuri, dar în schimb sunt și cele mai revoluționare. De regulă, ele se bazează pe invenții rezultate din cercetări științifice de laborator și de cele mai multe ori sunt finanțate fie de companiile care le comandă, fie de către stat, în totalmente sau parțial, așa numita finanțare dublă, când statul asigură baza materială, inclusiv aparatajul științific foarte costisitor, iar cealaltă parte de cheltuieli o suportă partenerii privați (comanditarii și ulteriorii beneficiari). Pe parcursul a 30 de ani s-a schimbat radical sistemul de finanțare a activității inovaționale. Drumul parcurs de la **fondurile de investiții** în inovații, răspândite pe larg în SUA la începutul anilor '80, menite în mare parte realizării infrastructurii necesare, la **programe de participare a statului** în dezvoltarea businessului venture, prin metode de stimulare indirectă prin înlesniri fiscale, atragerea investitorilor prin facilități legislative etc. Business-ul inovativ, la capitolul finanțare, se referă la tipurile riscante de activitate, iar fondurile cu capital venture sunt printre elementele-cheie în finanțarea activității de inovare.

Capitalul venture este un gen de investiții destinat în mare parte start-up-urilor. Finanțarea venture e percepută ca finanțare a noilor entități sau activități, considerate riscante, care nu permit entităților obținerea finanțărilor sub formă de credite bancare sau alte mijloace tradiționale. În Republica Moldova, inițiativa reglementării unui mecanism la nivel legislativ a apărut de mai mult timp. Încă în 2010, Institutul de Economie, Finanțe și Statistică a elaborat un studiu amplu consacrat elaborării mecanismelor de finanțare cu capital venture a proiectelor de inovare, precum și a transferului tehnologic.

De regulă, fondurile cu capital de risc, sunt închise, gestionate de către profesioniști și aprovizionate din surse publice (stat, instituții financiare publice) sau private (fonduri de pensii, de asigurări, bănci, întreprinderi mari, persoane private etc.). Cel mai înalt nivel al investițiilor societăților europene a capitalului de risc s-a înregistrat în țările Europei de Nord (Suedia, Danemarca, Finlanda). Unul din elementele de bază ale sistemului antreprenorial din SUA este lanțul de finanțare de zeci de mii de Business Angels care investesc sume uriașe în mii de entități noi. Datorită acestor Business Angels, fondurile venture dispun de un număr impunător de proiecte cu cel mai mare potențial de creștere.

În SUA ținta entităților inovatoare este orientată și spre o altă modalitate de susținabilitate a dezvoltării businessului inovațional, și anume accesarea diferitor scheme de garanții de stat ale investițiilor în cazul finisării nereușite a proiectelor ce vizează crearea noilor tehnologii. Un astfel de

program al împrumuturilor garantate, realizat de către Administrația pentru Activitatea Businessului Mic al SUA, este răspândit asupra 75% din sumele împrumuturilor pentru crearea noilor entități și dezvoltarea IMM-urilor cu un potențial înalt de creștere. În Canada, volumul de garanții acordat de către un program asemănător atinge 90%. În Germania și Franța pentru atingerea acestor obiective sunt create și finanțate instituții speciale. Paralel cu aceasta, statul devine ca cel mai mare acționar al acestora sau ca un garant. În multe țări ale lumii au fost adoptate programe de stat pentru dezvoltarea finanțării inovațiilor ce unește sursele private și cele bugetare. Creditele guvernamentale și investițiile reprezintă o modalitate de atragere a capitalului venture în economie. Drept exemplu poate servi faptul că în anul 1994, în Finlanda, a fost creat un fond statal Suomen Teollisuus-sijoitus. De asemenea, guvernele diferitor state europene creează fonduri mixte de investiții în entitățile mici cu activitate inovațională. În Germania, în anul 1995, a fost elaborat programul în conformitate cu care se efectua finanțarea entităților mici ce se ocupau cu fabricarea produselor și serviciilor inovaționale împreună cu entitățile din sectorul privat. În rezultatul acestora, Austria, creând Fondul investițional inovațional. În Irlanda, ca alternativă a fondul venture, există și Enterprise Ireland established the Innovative HPSU and Established SME Fund¹ pentru a sprijini costurile de inițiere și dezvoltare ale companiilor Start-Up cu potențial ridicat pentru care sunt stabilite niște condiții eligibile pentru a primi cofinanțarea proiectului dorit.

Mecanismele de stimulare a inovațiilor reprezintă o componentă esențială a dezvoltării infrastructurii de inovare, care se rezumă la:

- finanțarea publică a proiectelor de transfer tehnologic a rezidenților;
- finanțarea proiectelor de dezvoltare a infrastructurii;
- parteneriate dintre mediul de afaceri și mediul academic în cadrul Parcurilor științifico-tehnologice și incubatoarelor pentru inovații;
- reduceri pentru arenda încăperilor și serviciilor comunale pentru rezidenții parcurilor științifico-tehnologice și incubatoare de inovare;
- prestarea serviciilor gratuite sau la prețuri reduse;
- facilități la tarifele pentru protecție obiectelor de proprietate industrială.

În țările dezvoltate, crearea structurilor inovaționale se realizează în paralel cu formarea fondurilor venture, prin intermediul cărora, rezidenții structurilor respective beneficiază de investiții pentru realizarea proiectelor inovaționale.

Necesitatea inovării este deja vizibilă, mai ales, în condițiile de criză energetică în care se află țara noastră la momentul actual. Astfel, obiectivul nr.1 al Strategiei Naționale de dezvoltare „Moldova Europeană 2030” este creșterea veniturilor din surse durabile și atenuarea inegalităților, iar ca premiză apare dezvoltarea oportunităților pentru inovații și antreprenoriat. SND „Moldova Europeană 2030” este un document național de viziune strategică pe termen lung, care indică direcțiile de dezvoltare a țării și care adaptează prioritățile, obiectivele, indicatorii și țintele angajamentelor internaționale pe care și le-a asumat Republica Moldova în contextul național. Potrivit acesteia, pe de o parte implementarea inovațiilor în practică pentru dezvoltare, pe de altă parte - investirea de resurse financiare în organizații ale căror activități sunt legate de dezvoltarea și ideilor inovatoare, dintre care, în mare parte, nu dispun de resurse financiare suficiente.

Un fapt binecunoscut este că investiția ține cont de doi factori importanți: 1) riscurile și 2) profitul așteptat. Orice investitor urmărește să obțină din companii venture cu activități inovatoare un super-profit. Necătând la acestea, obținerea unei rentabilități este posibilă numai printr-o coincidență fericită, pe moment ce riscurile suportate pot duce la pierderi, astfel, pe de-a lungul întregii perioade de dezvoltare proiectul inovator, este considerat ca fiind unul riscant. Finanțând o entitate nouă, fiind pentru investitor un pas riscant, ca urmare apare compania de risc numită venture. Pentru

¹ Fondul pentru IMM-uri înființat care permit companiilor irlandeze să ofere investiții în capitaluri propriilor clienților pe bază de cofinanțare

utilizarea eficientă a programului de finanțare cu riscul de pierderi înalt, iar probabilitatea de obținere a super profituri este scăzută, a fost elaborat și utilizat un mecanism special de structurare a resurse financiare libere, numite fonduri de risc sau fonduri venture, ale cărui activități este în mare parte stimulat și reglat din partea statului. Acest fond, reieșind din anumite condiții, înfăptuiește investiție într-un antreprenor individual, fiind cointerestat de posibilitatea de a obține super-profituri (Țurcanu V., Golocalova I. (2017). Din punct de vedere juridic, fondul venture este un fond de investiții format din investitori, cu sau fără studii juridice, persoane juridice și/sau persoane fizice cu orice formă organizatorico-juridică în modul prevăzut de legislația în vigoare. În Fig.2 schematic este prezentată interacțiunea și interdependența a trei subiecți ai activității venture.

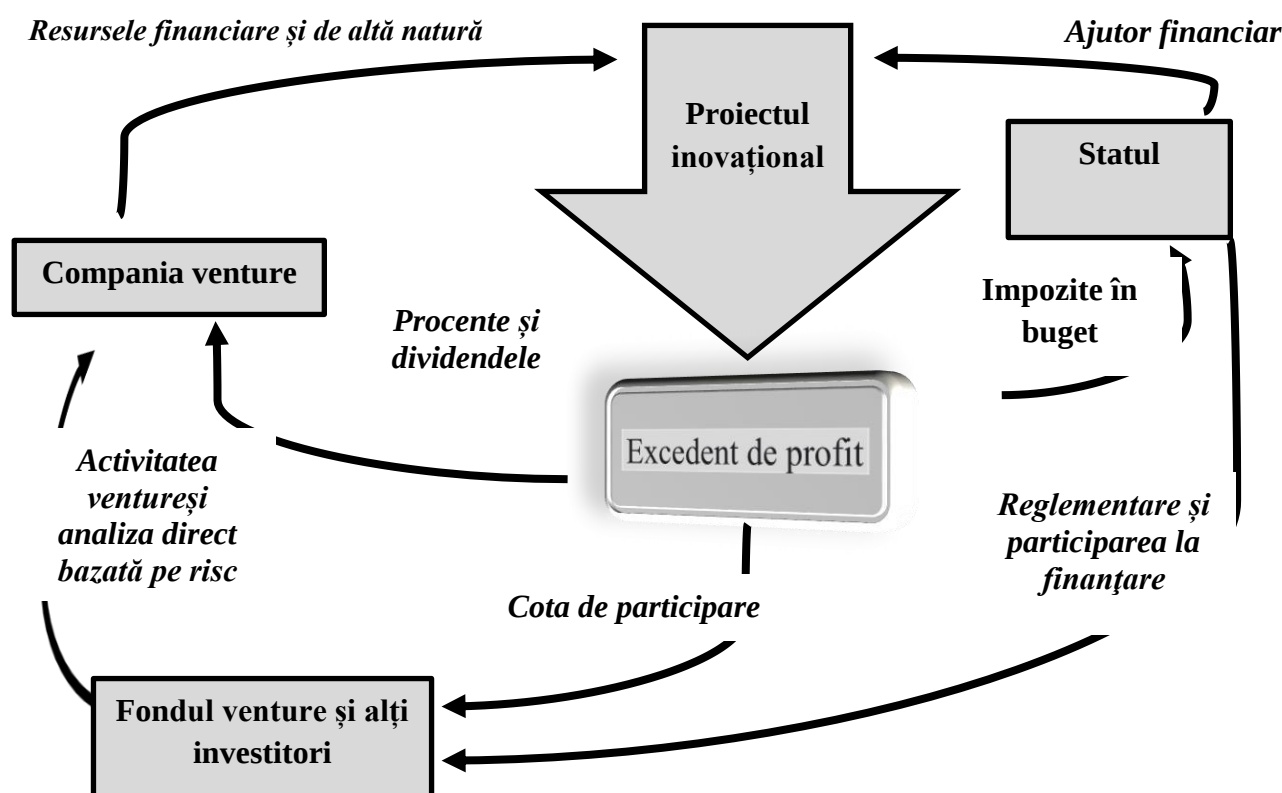

Fig.3 Relația, interacțiunea și interdependența subiecților entităților activității venture.

Sursă: Țurcanu V.I., Golocalova I.N. (2017). Unele aspecte ale activităților de venture: implementare și contabilitate (pe exemplul Republicii Moldova). *Economica*. Ediția 1 (49). T.1

De aici desprindem, că principalul obiectiv al finanțării venture rezidă în faptul că resursele financiare care aparțin investitorilor (antreprenori privați, fonduri, bănci, guvern sau stat) și posibilitățile intelectuale a entităților și oportunitățile pentru antreprenori (idei originale și tehnologii) se reunesc în vederea organizării businessului de a obține un super-profit în sectorul real al economiei.

Conducându-se de ideea națională de a influența inovarea în economie, statul acordă susținere nu doar la etapa incipientă a activității venture (subvenții și facilități la creditare), dar continuă să acorde sprijin prin investirea resurselor statului în fonduri venture, acordarea facilităților fiscale pentru investitorii care participă la formarea fondurilor venture, acordă garanții în cazul rezultatelor nesatisfăcătoare a activității venture. Bineînțeles, că statul acordă unele facilități și stimulează inovațiile mai esențiale și a cercetărilor din industrii care sunt atractive pentru economie: industria tehnologiilor de vârf, medicină, farmaceutică, biochimie, bioenergie, inginerie genetică, precum și industriile tradiționale îndreptate spre produse industriale semnificative. Poziția echidistantă este ocupată de investitori pentru activitățile de comerț cu ridicata pentru care este greu de găsit un

investitor (echipamentele medicale fiind ca excepție). Referindu-ne la comerțul angro și industria divertismentului, capitalul venture, ia o poziție mai categorică și în majoritatea cazurilor nu sunt acceptate ca materie pentru investiții. În așa mod, finanțarea venture este o diversitate a businessului de investiții, care a apărut sub efectul sistemului de subvenții pentru cercetarea științifică în diverse domenii.

În dezvoltarea și comercializarea proiectelor inovaționale sunt cointeresați atât investitorii interni și externi cât și statul, care are un rol reglementar și catalizator. Investitorii interni sunt deținătorii invențiilor, al capitalului inițial, iar cei externi sunt Business-Angels (Investitori providențiali), sectorul privat, statul. Finanțarea din partea fiecărei categorii de investitori este dependentă de faza dezvoltării la care se află proiectul inovațional: la etapa de inițiere (seed, start-up) investitorii principali constituie deținătorii capitalului uman, autorii ideii, entitățile inovatoare și investitorii providențiali; la etapa dezvoltării (development expansion) entitățile venture se alipesc și alți investitori, cum ar fi statul, fondurile venture, sectorul privat de afaceri (companiile mari). Fiecare investitor urmărește propriile obiective: cele interne – contează în primul rând pe realizarea ideii, ocuparea unei noi nișe pe piață și obținerea cotei sale din capital, cele exterioare – se așteaptă la recuperarea investițiilor și la obținerea unui excedent de profit, statul vede avantajele economice pentru îmbunătățirea situației economice, stimularea ocupării forței de muncă și posibilitatea consolidării bugetului din contul obligațiilor fiscale (Țurcanu V., Golocialova I., 2017, p. 47-52). Investitorul cu capital venture nu investește direct în producere, ci în pachetul de acțiuni sau capitalul statutar al companiei, care nu poate fi retras din inițiativă proprie până la sfârșitul termenului indicat în acordul de finanțare.

În dependență de scopul propus, fiecare investitor se implică consecutiv la anumite etape în mecanismul finanțării cu capital venture al proiectului inovațional. Obiectivul de bază a investitorilor constă în consolidarea capacităților intelectuale și a resurselor financiare pentru organizarea afacerii și obținerea unui excedent de profit.

Respectiv, trend-ul în materie de investiții riscante este considerat unul strategic, orientat spre susținerea companiilor care oferă servicii în domenii cu o aplicabilitate esențială în contextul apariției unor noi provocări ca pandemie, război sau alte situații de criză economică, socială, politică sau de altă natură care determină societatea la noi acțiuni de consolidare a capacităților intelectuale pentru a face față și ține piept la toate dificultățile.

5. Concluzii

Potrivit studiilor efectuate, pot concluda că susținerea de către stat a activității inovaționale este, indiscutabil, necesară și, în unele cazuri, obligatorie. Însușirile și facilitățile fiscale, simplificarea, promovarea și implementarea capitalului venture vor influența benefic din perspectiva macroeconomică asupra dezvoltării procesului de finanțare a activității inovaționale în Republica Moldova.

Concluzionând, la capitolul - ”stimularea inovațiilor”, pot menționa că: una din dificultățile actuale ale infrastructurii inovaționale o reprezintă numărul scăzut al rezidenților în cadrul parcurilor și incubatoarelor. Acest fapt este condiționat de absența facilităților fiscale și vamale, iar atractivitatea infrastructurii inovaționale, în aceste condiții, descrește impunător. În scopul dezvoltării infrastructurii de inovare, activitatea de inovare întâmpină o serie de alte dificultăți:

- stimularea insuficientă a activităților de inovare prin politicile publice;
- relație și interacțiune slabă între mediul de cercetare și cel de afaceri;
- nivel redus al finanțării activității inovaționale la nivel național;
- activitatea inovațională scăzută;
- necesitatea impulsării activității inovaționale prin intermediul facilităților fiscale
- necesitatea dezvoltării a schemelor de finanțare cu capitalul venture a activității inovaționale.

Deși un pas înainte spre legiferarea finanțării proiectelor inovaționale s-a făcut, odată cu apariția actelor legislative privind capitalul de risc, și anume Legea Nr.2 din 06.02.2020 privind organismele

de plasament colectiv alternative, totuși la capitolul mecanisme de implementare nu se observă tendințe pozitive și concrete pentru entitățile cu activitate venture. Consider că mecanismele existente se dovedesc a fi insuficiente pentru sporirea atractivității parcurilor și incubatoarelor de inovare. În acest sens, pornind de la instrumentele care există în alte țări, infrastructura inovațională a Republicii Moldova necesită implementarea unor mecanisme de stimulare noi, care vor spori preferințele antreprenorilor pentru inovare, atrăgând astfel mai mulți rezidenți.

Apărută ca rezultat a mecanismului de subsidare a activităților de cercetare, activitatea capitalului venture a motivat participanții săi principali să-și dezvolte proiectul inovațional, realizând interdependența între entitățile cu activitate venture și stat.

Consider că pentru dezvoltarea activității venture trebuie ținut cont de riscurile care pot apărea la fiecare etapă a activității sale prin stabilirea unor reglementări în politicile fiecărei entități ce ține de riscuri, și anume:

a) conturarea principalelor obiective ale abordării bazate pe eventualele riscuri posibile, a pierderilor sau a eșecurilor;

b) determinarea principiilor de evaluare a riscurilor legate de finanțare a activității venture,

c) implementarea sistemului de gestionare a riscurilor și abordării bazate pe risc a PI;

d) descrierea particularităților procedurilor de audit intern bazate pe risc a activității.

Fiind o țară cu economie în tranziție, caracterizată prin adaptarea imediată și capacitatea de a învăța din mers, Republica Moldova trebuie să preia experiențele țărilor care au obținut performanțe economice de dezvoltare, prin transferul de cunoștințe, prin modelele de practici, adaptarea tehnologiilor și altele.

Referințe:

1. G.M. Grossman, E. Helpman. Innovation and Growth in the Global Economy. The MIT Press, 2001. Disponibil: <http://mitpress.mit.edu/books/innovation-and-growth-global-economy>.
2. COM (1995) 688. Green Paper on Innovation. European Commission. December 1995. Disponibil: http://europa.eu/documents/comm/green_papers/pdf/com95_688_en.pdf
3. Oslo Manual (2018) GUIDELINES FOR COLLECTING AND INTERPRETING INNOVATION DATA. Third edition. A joint publication of OECD and Eurostat. <https://www.oecd-ilibrary.org/docserver/9789264304604-en.pdf?expires=1668347076&id=id&accname=guest&checksum=4200E7490773C674ED757D6D1BE11598>
4. EUROPA 2020 – O strategie europeană pentru creștere inteligentă, durabilă și favorabilă incluziunii.: <https://ec.europa.eu/eu2020/pdf/COMPLET%20EN%20BARROSO%20%20%20007%20-%20Europe%202020%20-%20EN%20version.pdf>.
5. Codul cu privire la știință și inovare al Republicii Moldova nr.259/2004 (republicat în Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2018, nr.58-66, art.131) https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=110232&lang=ro
6. Strategia inovațională a Republicii Moldova pentru perioada 2013-2020 „Inovații pentru competitivitate”, adoptată prin Hotărârea Guvernului nr. 952 din 27.11.2013.
7. Raportul „Indicele Global al Inovării 2021”, ediția a XIV-a, a fost realizat de WIPO, Intellectual Property Organization. Editors: Soumitra Dutta, Bruno Lanvin, Lorena Rivera León and Sacha Wunsch-Vincent. <https://www.globalinnovationindex.org/home>
8. Hotărâre de Guvern Nr.53 din 05.02.2020 cu privire la aprobarea Metodologiei de finanțare instituțională a organizațiilor de drept public din domeniile cercetării și inovării. (Publicat: 07.02.2020 în Monitorul Oficial Nr. 36-43 art. 65). https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=120178&lang=ro
9. STRATEGIA NAȚIONALĂ DE DEZVOLTARE „MOLDOVA EUROPEANĂ 2030” <https://gov.md/ro/moldova2030>.
10. Legea Nr. 2 din 06.02.2020 privind organismele de plasament colectiv alternative. Publicat : 27-03-2020 în Monitorul Oficial Nr. 94-98 art. 142. https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=120967-&lang=ro

11. Convenția de constituire a Organizației Mondiale a Proprietății Intelectuale, semnată la Stockholm, la 14 iulie 1967, la care Republica Moldova este parte din 25.12.1991 prin Hotărârea Parlamentului nr. 1328-XII din 11 martie 1993.
12. Declarația Mondială a Proprietății Intelectuale, adoptată la 26 iunie 2000, la Geneva.
13. Convenția de la Paris pentru protecția proprietății industriale, semnată la 20 martie 1883, în vigoare pentru Republica Moldova din 25.12.1991, Hotărârea Parlamentului nr. 1328-XII din 11 martie 1993.
14. Agarkov S.A., Kuznetsova E.S., Gryaznova M.O (2011). Managementul inovării și politica statului de inovare. Editura “Академия Естествознания” Disponibl: <http://www.rae.ru/monographs/112>
15. Țurcanu V.I., Golocalova I.N. (2017). Unele aspecte ale activităților de venture: implementare și contabilitate (pe exemplul Republicii Moldova). Economica. Ediția 1 (49). T.1.Mod de acces: <http://visnyk-ekon.uzhnu.edu.ua/article/view/137310>.
16. McKaskill T. (2009. 239 p.)Raising Angel & Venture Capital Finance – An entrepreneur’s guide to securing venture finance. Sidney: Breakthrough Publications.
17. Zheng, Y., (2006), Dynamism in capabilities and networks: Implications for wealth creation in technology start-ups. Working Paper, Imperial College London.
18. Spencer E. Ante (2008), „Creative capital: Georges Doriot and the birth of Venture Capital”, Harvard Business Press, Boston, Massachusetts, 2008, pg.xii, ISBN 978-1-4221-0122-3, link: https://books.google.dk/books?id=XzFm6_dv6jUC&printsec=copyright&hl=ro#v=onepage&q&f=false (accesat la 27.03.2020);

RESEARCH AND INNOVATION – FAITHFUL AND DEVOTED SUPPORT IN
EUROPEAN INTEGRATION

MANAGEMENT OF CHRONIC MYELOPROLIFERATIVE NEOPLASMS IN
EMERGING REGIONS

CZU: 616-006:542.978

Vasile MUSTEATA¹,
*State University of Medicine and Pharmacy “N. Testemitanu”,
Institute of Oncology, Department of Hematology*
Veronica CIOBANU²,
Institute of Oncology, Consulting-Diagnostic Center,
Valentina STRATAN³,
Institute of Oncology, Immunology and Molecular Genetics Laboratory
Ivana CLIPCA⁴,
Institute of Oncology, Consulting-Diagnostic Center
Igori VINOGRADOV⁵,
Institute of Oncology, Department of Hematology
Nina SGHIBNEVA-BOBEICO⁶,
Institute of Oncology, Outpatient Ward
Stela PINZARI⁷,
Institute of Oncology, Department of Hematology
Dumitrita URESCU⁸,
Institute of Oncology, Consulting-Diagnostic Center
Aliona MONUL⁹,
Institute of Oncology, Department of Hematology

ABSTRACT. Background and aim of the project: Chronic myeloid leukemia (CML) is a relatively common BCR-ABL-positive chronic myeloproliferative neoplasm within the structure of morbidity by hematologic malignancies with primary bone marrow (BM) involvement, being characterized in the advanced phases by a relapsing evolution, sizable disease burden, poor prognosis and negative socio-economic impact. The aim of the manuscript was the assessment of disease burden and management options in CML patients in the Republic of Moldova and globally. **Participants:** The patients' age ranged between 14-81 years old. The median age was 51.4 ± 2.13 years. There were 78 (58.2%) males and 56 (41.8%) females. The ECOG score varied between 1-3. **Material and Methods:** We performed the unicentric, analytical, case-control study of 134 CML patients, who were treated and followed up in the period of 2007 – 2022 at the comprehensive cancer

¹ Vasile MUSTEATA¹, PhD, MPH, State University of Medicine and Pharmacy “N. Testemitanu”, Institute of Oncology, Department of Hematology, Chisinau, Republic of Moldova, e-mail: vmusteata@yahoo.co.uk

² Veronica CIOBANU², PhD, MPH, Institute of Oncology, Consulting-Diagnostic Center, Chisinau, Republic of Moldova, e-mail: chebanu_1971@mail.ru

³ Valentina STRATAN, Institute of Oncology, Immunology and Molecular Genetics Laboratory, Chisinau, Republic of Moldova, e-mail: valentinastratan@yahoo.com

⁴ Ivana CLIPCA, PhD, MPH, Institute of Oncology, Consulting-Diagnostic Center, Chisinau, Republic of Moldova, e-mail: ivana_clipca@yahoo.com

⁵ Igori VINOGRADOV, Institute of Oncology, Department of Hematology, Chisinau, Republic of Moldova

⁶ Nina SGHIBNEVA-BOBEICO, Institute of Oncology, Outpatient Ward, Chisinau, Republic of Moldova

⁷ Stela PINZARI, Institute of Oncology, Department of Hematology, Chisinau, Republic of Moldova

⁸ Dumitrita URESCU, Institute of Oncology, Consulting-Diagnostic Center, Chisinau, Republic of Moldova

⁹ Aliona MONUL, Institute of Oncology, Department of Hematology, Chisinau, Republic of Moldova

center – Institute of Oncology from Moldova. The quantitative real-time PCR was used in order to determine the expression of the BCR-ABL gene p210 and p190 transcripts while proceeding CML diagnosis. The study was related to the ambulatory and hospitalized care. **Interventions:** Imatinib mesylate and nilotinib were used as a front-line therapy in the newly diagnosed CML patients and in the cases of resistance to non-TKIs chemotherapy and interferon- α . The treatment with tyrosine kinase inhibitors (TKIs) was provided as a donation by The Max Foundation via Max Access Solutions (MAS) program. **Results and data analysis:** The diagnosis of CML was established in chronic phase in 122 ($91,04 \pm 2,32\%$) patients, in the accelerated and acute phases – in 12 ($8,96 \pm 2,03\%$). The rate of Ph-chromosome-positive BM cells ranged between 20-100%. In the majority of cases (72.7%) the Ph-chromosome was detected in over 70% of the BM cells. BCR-ABL p210 transcript range was 14-100%. In most cases (69.8%) the BCR-ABL gene transcripts were identified in over 65% of the peripheral blood cells. Under the TKIs therapy the complete clinical-hematologic response was achieved in 92.8% of cases, and the complete molecular response – in 30.4% of cases. The overall one- and 5-year survival of CML patients treated with TKIs was 98.5% and 89%, respectively. The patients' ECOG score was recovered up to 0-1, with the regression or considerable reduction of the disease burden. IFN α -2b was used in rare cases of resistance to conventional chemotherapy and TKIs, with partial response. In the majority of CML patients (79%) treated initially with the conventional chemotherapy, only the minor cytogenetic response was obtained (Ph-chromosome range: 60-100%). **Conclusions:** MAS program may be considered as an efficient and transparent management option to ensure CML patients with potentially curable medications in the emerging regions countries regardless the age, gender and social categories. This program is based on an expanded partnership with local cancer centers from low- and middle-income countries, reaching oncologic patients with life-threatening conditions in order to provide a portfolio of life-saving antineoplastic drugs on a regular and equity basis.

Keywords: chronic myeloproliferative neoplasms, management, tyrosine kinase inhibitors, molecular response, emerging regions

Introduction

Chronic myeloid leukemia (CML) is a relatively common BCR-ABL-positive chronic myeloproliferative neoplasm within the structure of morbidity by hematologic malignancies with primary bone marrow involvement, being characterized in the advanced phases by a relapsing evolution, sizable disease burden, poor prognosis and negative socio-economic impact. Morbidity due to chronic myeloid leukemia varies between 1-2 cases per 100,000 population [1,2,3,15]. Between 2006 and 2016, the incidence of acute and chronic leukemias increased by 26%, from 37,000,000 to 467,000 cases [4]. In 2011, an estimated 44,600 cases were diagnosed with acute and chronic leukemias in the United States, and 21,780 patients passed away due to the progression of these diseases [2]. Globally, leukemias caused 10.2 million DALYs (disability-adjusted life-years) in 2016.

Aims of the manuscript: The aim of the manuscript was the assessment of disease burden and management options in CML patients in the Republic of Moldova and globally.

1. Literature review

The narrative review of the published world experience was performed with the aim to assess the disease burden and financial impact of CML on public health. In 2017 the study of the global burden of disease (GBD) analyzed data on the annual morbidity and mortality by CML, DALYs, risk attributive factors, as well as information on age, geographical distribution and sex. The GBD 2017 study classified the countries of the world into 5 quintiles (high, high-medium, medium, low-medium, low) of social-demographic index (SDI). With regard to CML, the GBD varied significantly from country to country due to different possibilities for early screening, accessibility of new antineoplastic agents and medical resources [8,9]. In order to describe the CML burden, annual incidence cases, death cases, DALYs and the corresponding age-standardized rate (ASR) were analyzed. The estimated annual percentage changes (EAPC) were appreciated on the ASR base and used to quantify

the ASR trend. In 1990, the age-standardized incidence rate (ASIR) was higher (1.34 per 100000 population) in quintiles with high SDI. By 2017, there was a significant upward trend of ASIR in low SDI quintiles (0.65 per 100000 population, 95% IU), which exceeded high SDI quintiles (0.53 per 100000 population, 95% IU). Regarding the geographical distribution, in 2017 Western Europe with an incidence of 61.62×10^2 (95% IU) of cases and South Asia with an incidence of 80.44×10^2 (95% IU) of cases remained in the top of the higher morbidities among regions of the world. In the same year in these geographical areas the highest number of deaths and DALYs was found - respectively 42.45×10^2 (95% IU) and 66.60×10^2 (95% IU), 68.46×10^3 (95% IU) and 207.79×10^3 (95% IU). In 1990 the age-standardized death rate (ASDR) (0.92 per 100000, 95% IU) and the ASR of DALYs (24.23 per 100000, 95% IU) proved to be superior in quintiles with high SDI. In 2017, the situation was considerably opposed, with a comparatively high level of ASDR (0.6 per 100000 population, 95% IU) and ASR of DALYs (16.71 per 100000 population, 95% IU) in quintiles with low SDI. The study found that ASIR ($\rho = -0.610$, $p < 0.01$), ASDR ($\rho = -0.471$, $p < 0.01$) and age-standardized DALYs rate ($\rho = -0.403$, $p < 0.01$) in 1990 exhibited negative correlation with the corresponding EAPC. The correlations between SDI and EAPC incidence ($\rho = -0.509$, $p < 0.01$), deaths ($\rho = -0.620$, $p < 0.01$) and DALYs ($\rho = -0.632$, $p < 0.01$) were also negative. Herewith, the referring study could demonstrate a faster decreasing trend of ASR in countries with ponderable disease reservoir baseline in 1990 or with higher SDI in 2017. The trends in the CML burden revealed by the GBD study provided important information for the promotion of medical services and public health. Despite the declining overall trend of ASIR, ASDR, and age-standardized DALYs in quintiles with high SDI, the CML burden remains stable due to increased population growth in the emerging region countries and an aging population in the developed countries [4]. Between 1990-2017, the incidence decreased by 34.9% in quintiles with high SDI, increasing by over 60% in quintiles with low SDI, medium-small and medium SDI. Developing countries continue to bear the substantial burden of CML mainly due to the reduced access to the newest targeted antineoplastic therapy [10].

Nowadays, the advent of tyrosine kinase inhibitors (TKIs) has transformed CML from a fatal disease into a chronic condition, which even may be cured. Nevertheless, treatment milestones, including changing TKIs for resistance, or discontinuation of TKIs after a durable deep response, are based on the BCR/ABL1 monitoring [11]. To bring TKIs to low- and middle-income countries (LMICs), The Max Foundation partnered with Novartis to launch the Glivec® International Patient Assistance Program (GIPAP), an innovative access model that made Novartis' breakthrough oral TKIs therapy, Glivec® (imatinib) available to patients at no cost. Glivec was made available to patients in selected LMICs around the world who met specific program criteria, such as confirmed indication for the medication, presence of partner institutions for diagnosis and management, and tax waivers for donated TKIs by governments among other criteria [12]. The Max Foundation administered the program, working closely with a global network of more than 1500 trained physicians in 80 LMICs [12]. A Microsoft Excel-based demand, supply and forecast model was developed by The Max Foundation in cooperation with Cepheid for the monitoring of CML patients in a selected group of countries and a selected group of patients in the countries covered by access initiatives and using preferential prices available via The Max Foundation for the GeneXpert® system [11]. The gap in PCR capacity for monitoring was estimated as the difference between current/projected demand and current/projected supply over a 5-year time horizon from 2017 to 2021. Over the 5-year period, the estimated gap in PCR monitoring capacity was \$29,143,083 across all countries covered by access initiatives. Over the 5-year period, due to the combination of country-specific trends and anticipated patient increases due to improved access to PCR testing, the patient population was estimated to grow from 26,915 patients to 30,071 patients at year-end 2021 [11]. The distribution of the total PCR monitoring capacity gap by TKIs access level was as follows: 22.09% (\$6,438,176) in countries with all five TKIs, 19.64% (\$5,723,011) in countries with four TKIs, 49.73% (\$14,493,223) in countries with three TKIs, 7.64% (\$2,227,083) in countries with two TKIs,

and 0.90% (\$261,590) in countries with one TKI. This estimate corresponds to the cost of monitoring patients with CML every 3 months over a 5-year period, categorized by access to TKIs. Approximately one-fifth of the total gap in PCR monitoring capacity is in countries with access to all five TKIs through the Max Access Solutions current portfolio. One-third of the gap is in countries with access to four out of five TKIs. There was substantial variability in the country-specific estimates of the gap in PCR monitoring capacity, based largely on the number of patients needing testing. The overall range was from \$29,515 in Central African Republic to \$13.2 million in India where more than 50% of The Max Foundation's total CML patient population is treated. It would be worthwhile to apply, in addition to a TKI-access-based prioritization scheme, a prioritization scheme on a country-by-country basis to ensure that countries with GeneXpert® instruments have the resources to procure cartridges in the short- and medium-term [11]. Given that GeneXpert® cartridges and GeneXpert® instruments are linked resources, it is preferable to take a pragmatic approach and examine access on the basis of potential utility. The authors have concluded that removing the 5-year gap in PCR monitoring capacity for CML in LMICs will require the mobilization of significant resources and will likely lead to better treatment outcomes and reduced treatment costs through optimization of treatment, discontinuation of therapy in appropriate patients, and facilitation of clinical research.

2. Data and Methodology

We performed the unicentric, analytical, case-control and cross-sectional studies of 134 CML patients, who were treated and followed up in the period of 2007 – 2022 at the comprehensive cancer center – Institute of Oncology from Moldova. The following research methods were applied: epidemiological, descriptive statistics, clinical-analytic, molecular-genetic [5]. The type of hematologic malignancy was identified according to the criteria of the WHO Classification of Tumors of Hematopoietic and Lymphoid Tissue revised in 2017 [6.7]. The quantitative real-time PCR was used in order to determine the expression of the BCR-ABL gene p210 and p190 transcripts while proceeding CML diagnosis. The study was related to the ambulatory and hospitalized care. The patients' age ranged between 14-81 years old. The median age was 51.4 ± 2.13 years. Interventions: Imatinib mesylate and nilotinib were used as a front-line therapy in the newly diagnosed CML patients and in the cases of resistance to non-TKIs chemotherapy and interferon- α . The treatment with TKIs was provided as a donation by The Max Foundation via Max Access Solutions (MAS) program. The qualitative type studies were complemented by the narrative synthesis of the literature data. The accumulation of information for our researches was done by analyzing the data from the world literature and official statistics. In order to realize the forwarded aim, the scientific medical publications were searched via GoogleSearch, PubMed, Z-library, NCIB, Medscape and Hinari database. More than 50 reference bibliographic sources were reviewed. Eighteen relevant and significant primary sources were identified and selected according to the impact score, with a scientific and reproducible approach to the subject under discussion, with subsequent data selection and evaluation.

3. The Model, Findings and Discussion

The diagnosis of CML was established in chronic phase in 122 ($91.04 \pm 2.32\%$) patients, in the accelerated and acute phases – in 12 ($8.96 \pm 2.03\%$). There were 78 (58.2%) males and 56 (41.8%) females. The ECOG score varied between 1-3. The rate of Ph-chromosome-positive BM cells ranged between 20-100%. In the majority of cases (72.7%) the Ph-chromosome was detected in over 70% of the BM cells. BCR-ABL p210 transcript range was 14-100%. In most cases (69.8%) the BCR-ABL gene transcripts were identified in over 65% of the peripheral blood cells. Under the TKIs therapy the complete clinical-hematologic response was achieved in 92.8% of cases, and the complete molecular response – in 30.4% of cases. The overall one- and 5-year survival of CML patients treated with TKIs was 98.5% and 89%, respectively. The patients' ECOG score was recovered up to 0-1, with the regression or considerable reduction of the disease burden. IFN α -2b was used in rare cases

of resistance to conventional chemotherapy and TKIs, with partial response. In the majority of CML patients (79%) treated initially with the conventional chemotherapy, only the minor cytogenetic response was obtained (Ph-chromosome range: 60-100%).

All TKIs-treated patients were approved for MAS program, which had been implemented in the Republic of Moldova and other LMICs as a successor of GIPAP. In the Republic of Moldova, the quantitative real-time PCR is performed on a regular basis at the Immunology and Molecular Genetics Laboratory of the Institute of Oncology and is covered by the Unique Program of compulsory medical assistance insurance (AOAM).

CML had a poor prognosis and a median survival of less than 5 years before 2001, but is now considered a chronic disease since the advent of targeted therapies such as imatinib [13,14,15]. With the introduction of imatinib, 5-year cumulative relative survival ratios of CML in Swedish patients younger than 79 years increased from 0.54 between 1994 and 2000 to 0.80 between 2001 and 2008 [16]. Similarly, the five-year survival rate of CML increased from 63% with interferon therapy to 88% with the introduction of imatinib in a cancer treatment center in the United States [15,17]. About 63,000 GIPAP patients in 93 countries received over 71 million defined daily doses of imatinib between 2001 and 2014. The discussed analysis showed that GIPAP patients had a 5-year survival rate of 89% which compares favorably to survival in high income countries despite the challenges of delivering cancer care in LMICs. Age at enrollment into the program, sex, duration between diagnosis and enrollment into program, year of enrollment, and patients' diagnosis (CML vs non-CML) were factors that influenced survival.

The Max Foundation has led the development and implementation of the widely recognized model for cancer patients assistance programs by which manufacturers make available some of their innovative products to patients in LMICs [18]. Recognizing that a limitation of a pharmaceutical patient assistance program is the focus on a particular product while a patient's cancer need is company agnostic, the MAS program borrowed from all the lessons learned from developing and managing access programs while shifting the focus from the drug to the patient. This innovative long-term access approach provided a treatment bridge to individually identified patients in countries where the treatment is not otherwise locally available. The Max Foundation established the following measurable objectives: identify all treatments approved for a particular cancer, identify the supportive care needed to successfully treat the disease, identify local and international stakeholders for the success of the initiative, develop collaborative agreements with each of them, and establish an end-to-end validated supply chain into each country/cancer institution. Results In the first year of implementation, The Max Foundation delivered more than 700,000 needed daily doses of oral cancer medication for CML to more than 10,000 patients in 65 countries, made 2,500 molecular tests available to patients, executed more than 220 collaboration agreements, and established a gross domestic product-validated supply chain into 90 cancer-treating institutions.

Conclusions

By treating thousands of patients since 2001 in eligible countries, The Max Foundation's access programs have added thousands of life-years, reverted disease burden and improved the life quality in thousands of people living with CML.

MAS program may be considered as an efficient and transparent management option to ensure CML patients with potentially curable medications in the emerging regions countries regardless the age, gender and social categories.

This program is based on an expanded partnership with local cancer centers from LMICs, reaching oncologic patients with life-threatening conditions in order to provide a portfolio of life-saving antineoplastic drugs on a regular and equity basis.

The model of MAS program may be reproduced in a variety of noncommunicable disease areas in order to decrease health disparities globally, and to ensure patients' physical rehabilitation and social reintegration.

References:

1. Hughes T.P., Ross D.M., Melo J.V. (2016). Handbook of chronic myeloid leukemia (pp. 1–66). Springer International Publishing Switzerland.
2. Mehta J. et al. Epidemiology of myeloproliferative neoplasm in the United States. (2014). *Leuk. Lymphoma*, 55 (3), 595-600.
3. Thompson P.A., Kantarjian H.M., Cortes J.E. (2015). Diagnosis and Treatment of Chronic Myeloid Leukemia in 2015. *Mayo Clinic Proceedings*, 90 (10), 1440–1454.
4. Fitzmaurice C. et.al. (2018). Global, Regional, and National Cancer Incidence, Mortality, Years of Life Lost, Years Lived With Disability, and Disability-Adjusted Life-Years for 29 Cancer Groups, 1990 to 2016. A Systematic Analysis for the Global Burden of Disease Study. *JAMA Oncol.*, 4 (11), 1553-1568.
5. Saha I, Paul B. (2020). Essentials of biostatistics & research methodology – 3rd edition (pp. 1-398). Academic Publishers, Kolkata.
6. Carbone A. (2020). Classification of Tumors of the Hematopoietic and Lymphoid Tissues. Discovering Diseases – Defining Their Features. *Bloods*, 1, 7-9.
7. Swerdlow S.H., Campo E., Harris N.L. et al. (2017). WHO Classification of Tumours of Haematopoietic and Lymphoid Tissues, Revised 4th ed. IARC: Lyon, France.
8. Lin L., Yan L., Liu Y. et al. (2019). Incidence and death in 29 cancer groups in 2017 and trend analysis from 1990 to 2017 from the Global Burden of Disease Study. *J. Hematol. Oncol.*, 12 (96), 1-21.
9. Ning L., Hu C.H., Lu P. et al. (2020). Trends in disease burden of chronic myeloid leukemia at the global, regional, and national levels: a population-based epidemiologic study. *Exp. Hematol. Oncol.*, 9 (29), 1-14.
10. Bower H., Björkholm M., Dickman P.W. et al. (2016). Life expectancy of patients with chronic Myeloid Leukemia approaches the life expectancy of the general population. *J. Clin. Oncol.*, 34, 2851-2857.
11. Rowley S., Garcia-Gonzalez P., Radich J.P. (2021). Analysis of the gap in PCR monitoring availability for patients with chronic myeloid leukemia in 60 low- and middle-income countries. Cost Effectiveness and Resource Allocation. 19:18. <https://doi.org/10.1186/s12962-021-00271-x>
12. Garcia-Gonzalez P., Boulton P., Epstein D. (2015). Novel humanitarian aid program: the glivec international patient assistance program – lessons learned from providing access to breakthrough targeted ncology treatment in low- and middle-income countries. *J Glob Oncol.*, 1, 37-45.
13. Reed S.D., Anstrom K.J., Ludmer J.A., Glendenning G.A., Schulman K.A. (2004). Cost-effectiveness of imatinib versus interferon- α plus low-dose cytarabine for patients with newly diagnosed chronic-phase chronic myeloid leukemia. *Cancer*, 101 (11), 2574-2583.
14. Hehlmann R., Heimpel H., Hasford J.T., Kolb H.J., Pralle H., Hossfeld D.K., Queisser W., Löffler H., Hochhaus A., Heinze B. (1994). Randomized comparison of interferon-alpha with busulfan and hydroxyurea in chronic myelogenous leukemia. The German CML Study Group. *Blood*, 84(12), 4064-4077.
15. Umeh C.A., Garcia-Gonzalez P., Tremblay D., Laing R. (2020). The survival of patients enrolled in a global direct-to-patient cancer medicine donation program: The Glivec International Patient Assistance Program (GIPAP). *EClinicalMedicine.*, 19, 1-8.
16. Björkholm M., Ohm L., Eloranta S., et al. (2011). Success story of targeted therapy in chronic myeloid leukemia: population-based study of patients diagnosed in Sweden from 1973 to 2008. *J Clin Oncol.*; 29 (18): 2514-2520.
17. Kantarjian H.M., Talpaz M., O'Brien S., Jones D., Giles F., Garcia-Manero G., Faderl S., Ravandi F., Rios M.B., Shan J., Cortes J. (2006). Survival benefit with imatinib mesylate versus interferon-a-based regimens in newly diagnosed chronic-phase chronic myelogenous leukemia. *Blood.*, 108 (6), 1835-1840.
18. Novakowski A.K., Garcia-Gonzalez P. (2018). The Max Access Solution: A 'No Patient Left Behind' Model for Treatment Access. *Journal of Global Oncology*, October, 29s.

АКТИВНАЯ РОЛЬ СОИСКАТЕЛЯ-АСПИРАНТА КАК ГАРАНТИЯ ЭФФЕКТИВНОСТИ ПРОЦЕДУРЫ АККРЕДИТАЦИИ ОНП: ПОЗИТИВНАЯ ПРАКТИКА УКРАИНЫ НА ПРИМЕРЕ СПЕЦИАЛЬНОСТИ 081 ПРАВО

CZU: 378.2:005.6:34(477)

Дарья КРЕМОВА¹

Запорожский национальный университет

ABSTRACT. Features of legal status, the role of applicant-aspirant in the system of subjects of accreditation legal relations as the newest type of procedure in the sphere of higher education are analyzed, its dual nature is noted: the role of applicant-expert (representative of the subject, which is authorized to conduct ESP accreditation) as well as the role of applicant-representative of the subject, ESP of which is subject to accreditation. Equivalence of the legal status of the applicant-aspirant in each of the subsystems of the subjects (in addition to the pedagogical staff, employers, the administration of the subject ESA, due to the inclusion of the applicant-aspirant to the focus groups during the on-site examination), at the preparatory stage (development, improvement, influence on the quality of implementation by formulating proposals for improvement of ESP), and at all stages of the procedure itself (along with other experts, in the Industry Expert Council, in the National Agency for Quality Assurance in Higher Education (in the process of fulfilling the duties of the applicant-expert)). The methodological basis includes the method of expert assessments, special legal, comparative-legal, historical, systemic, logical methods. It has been established that it is the active role of the applicant-expert that allows to reveal "from within" peculiarities of ESP implementation, weak and strong points in the process of its formation and implementation, as well as in the process of accreditation procedure. Attention is focused on its innovative, active role in providing professional assistance - in the formation of proposals for the improvement of ESP according to the results of accreditation. The conclusion is formulated that the active dual role of applicant-aspirant allows to consider it as a guarantee of accreditation procedure effectiveness and its focus on the full satisfaction of the interests of applicants of the relevant level of higher education.

Key words: accreditation, good practice, applicant, expert, procedure, guarantee, effectiveness

АННОТАЦИЯ. Анализируются особенности правового статуса, роли соискателя-аспиранта в системе субъектов аккредитационных правоотношений как новейшего вида процедуры в сфере высшего образования, отмечается ее двойственный характер: роль соискателя-эксперта (представителя субъекта, который уполномочен на проведение аккредитации ОНП), а также роль соискателя-представителя субъекта, ОНД которого подлежит аккредитации. Обосновывается равнозначность правового статуса соискателя-аспиранта в каждой из подсистем субъектов (наряду с НПП, работодателями, администрацией субъекта ОНД, благодаря включению соискателя-аспиранта к фокус группам во время выездной экспертизы), на подготовительной стадии (разработка, усовершенствование, влияние на качество реализации путем формулирования предложений по усовершенствованию ОНП), и на всех стадиях самой процедуры (наравне с другими экспертами, в Отраслевом экспертном совете, в Национальном агентстве по обеспечению качества высшего образования (в процессе выполнения обязанностей соискателя-эксперта)). Методологическую базу составляют метод экспертных оценок, специально-юридический, сравнительно-правовой, исторический, системный, логический методы. Установлено, что именно активная роль соискателя-аспиранта позволяет выявить «изнутри» особенности реализации ОНП, слабые и сильные стороны в процессе ее формирования и реализации, а также в процессе аккредитационной процедуры. Акцентировано внимание на его новационной, активной роли в оказании профессиональной помощи – при формировании предложений по усовершенствованию ОНП

¹ Дарья КРЕМОВА. Доктор философии, преподаватель кафедры административного и хозяйственного права Запорожского национального университета, Украина, darya_ezh@ukr.net, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5334-8498>

по результатам аккредитации. Формулируется вывод о том, что активная двойственная роль соискателя-аспиранта позволяет рассматривать ее в качестве гарантии обеспечения результативности аккредитационной процедуры и ее ориентированности на полное удовлетворение интересов соискателей соответствующего уровня высшего образования.

Ключевые слова: аккредитация, позитивная практика, соискатель, эксперт, процедура, гарантия, эффективность

Введение. В связи с реформированием системы высшего образования в Украине все большее внимание приобретает использование Национальным агентством по обеспечению качества высшего образования новационного инструмента, который приобретает роль «индикатора» качества подготовки соискателей-аспирантов. Таким новационным инструментом выступает аккредитация образовательно-научных программ, в т.ч. и специальности 081 Право. Среди системы субъектов, непосредственно связанных с аккредитационными правоотношениями, важная роль отведена соискателям-аспирантам, при этом отмечается их двойственная роль – роль соискателя-эксперта-представителя субъекта, который уполномочен на проведение аккредитации образовательно-научных программ, а также роль соискателя-представителя субъекта, образовательно-научная деятельность которого подлежит аккредитации, что и обусловило формирование цели работы. Цель работы – определение особенностей роли соискателя-аспиранта как гарантии эффективности процедуры аккредитации образовательно-научных программ, с обоснованием важности активной роли соискателя-аспиранта как на подготовительной стадии аккредитационной процедуры, так и на всех ее стадиях без исключения, при этом формируются следующие задачи: анализ роли соискателя-эксперта – представителя субъекта, который уполномочен на проведение аккредитации образовательно-научных программ, его правовой статус, особенности отбора Национальным агентством по обеспечению качества высшего образования кандидатов на получение статуса эксперта и допуск такого эксперта к выполнению обязанностей, определение равнозначности соискателя-эксперта в подсистеме субъектов (наравне с другими экспертами, в Отраслевом экспертном совете, в Национальном агентстве по обеспечению качества высшего образования (в процессе выполнения обязанностей соискателя-эксперта), определение его новационной роли как субъекта оказания профессиональной помощи по усовершенствованию образовательно-научных программ, анализ роли соискателя-представителя субъекта, образовательно-научная деятельность которого подлежит аккредитации, его влияние на разработку, усовершенствование и качество реализации образовательно-научной программы, по которой реализуется его подготовка, путем формулирования предложений по ее усовершенствованию, определение равнозначности такого соискателя-аспиранта в подсистеме субъектов (на ряду с НПП, работодателями, администрацией субъекта ОНД, благодаря включению соискателя-аспиранта к фокус группам во время выездной экспертизы).

Работа состоит из введения, двух пунктов, охватывающих характеристику двойственной роли соискателя-аспиранта как гарантии эффективности процедуры аккредитации образовательно-научных программ, в т.ч. специальности 081 Право, выводов.

1. Обзор литературы. Актуальным вопросам осуществления аккредитационных процедур в Украине посвящен ряд исследований специалистов отдельных отраслей знаний, которые раскрывают те или иные аспекты такой процедуры. Среди работ, посвящённых реализации деятельности Национального агентства по обеспечению качества высшего образования, аккредитационной процедуре, аккредитационным правоотношениям, актуальным проблемам реализации такой процедуры, ее месту в системе высшего образования, в т.ч. и юридического, следует отметить работы Ю. Бойка, Й. Пуделька, А. Бутенка, Р. Стефанчука, А. Пыжова, Н. Давыдовой, С. Кушнира, Н. Онищенко и др. Следует

отметить, что среди всего многообразия работ, отсутствуют работы, посвященные роли соискателя-аспиранта в системе субъектов аккредитационных правоотношений, что и актуализирует данное исследование.

2. Данные и методология. Методологическую базу исследования составляют метод экспертных оценок, специально-юридический, сравнительно-правовой, исторический, системный, логический методы, которые позволили раскрыть сущность роли соискателя-аспиранта как гарантии эффективности процедуры аккредитации образовательно-научных программ, выделить его двойственную роль и охарактеризовать значение каждой из них на этапах реализации такой процедуры.

3. Основное содержание. Роль соискателя-эксперта – представителя субъекта, который уполномочен на проведение аккредитации ОНП. Среди разветвленной системы представителей субъекта, уполномоченного на аккредитацию образовательных программ, в т.ч. и образовательно-научных, важная роль отведена именно соискателям. Соискатели, как и научно- педагогические работники, имеют право на участие в отборе экспертов Национальным агентством по обеспечению качества высшего образования. Для этого лицу, изъявившему желание приобщиться к проверке качества образовательных программ, по которым осуществляется подготовка соискателей, необходимо успешно пройти несколько этапов такого отбора. Так согласно С порядком отбора и ведения реестра экспертов Национального агентства по обеспечению качества высшего образования для проведения аккредитаций образовательных программ (протокол от 21 мая 2019 г. № 5, с изменениями протокол от 8 апреля 2021 г. № 5 (48) такими этапами являются следующие : а) опубликование информации о начале отбора на официальном веб-сайте Национального агентства (с этого момента лица, желающие стать представителями органа и обеспечивать проверку качества образовательных программ в Украине и имеющие все основания для этого, должны начать сбор и формирование пакета документов) ; б) Национальным агентством начинается принятие от кандидатов заявлений и документов (соискателю, изъявившему желание присоединиться к числу экспертов, необходимо заполнить электронную анкету, к которой прилагается мотивационное письмо, в котором необходимо обосновать цели, которыми руководствуется соискатель, претендуя на статус эксперта Национального агентства по обеспечению качества высшего образования, к анкете прилагается профессиональное резюме (CV), в котором указывается специальность или специальности (если несколько), по которым лицо квалифицировано быть экспертом, информация о лицах, которые могли бы предоставить рекомендации по такому соискателю, с указанием контактной информации , а также претендент из числа соискателей должен приобщить к анкете справку с места обучения (но и здесь есть особенность – такая справка должна быть выдана не ранее чем за месяц до дня подачи заявления такого соискателя), документы, подтверждающие специальность или специальности, по которым лицо квалифицировано быть экспертом (опять же справка с места обучения (в случае, если лицо на момент подачи заявления получает образование по специальности, а документы по получению предыдущего образования отсутствуют, или уже имеющийся документ по получению предыдущего образования, например, по другой специальности или по той же, но другой степени образования и т.п.), по желанию соискатель может приобщить к заявлению дипломы, сертификаты, свидетельства, документы, подтверждающие повышение квалификации, стажировку, в т.ч. и за границей. В CV соискателю необходимо указать ФИО, дату рождения, место обучения, курс обучения, контактный адрес, контактные телефоны для связи, указать информацию о предыдущем и/или текущем образовании, и контакты лиц, которые могут предоставить рекомендации, указывается уровень владения иностранным языком (и каким именно) и, по желанию и в случае наличия, информация о стажировках, повышении квалификации (в отечественных или зарубежных учреждениях), детали участия в научных проектах, общественных организациях,

конкурсах, научно-организационной деятельности, участия в региональных, всеукраинских и международных мероприятиях и т.п.). в) этап рассмотрения поданных документов лиц, претендующих на статус эксперта Национального агентства (в случае, если у представителей Национального агентства возникают вопросы относительно электронной анкеты соискателя или документов, приложенных к ней, такой представитель имеет право проводить телефонное интервью с кандидатом в эксперты); г) формирование предварительного списка кандидатов в эксперты для приглашения к обучению и опубликованию такого списка на официальном веб-сайте Национального агентства; д) лиц, попавших в список кандидатов, приглашают к обучению по процедуре и критериям аккредитации образовательных программ, применению Стандартов и рекомендаций по обеспечению качества высшего образования в Европейском пространстве высшего образования (обучение кандидатов в эксперты входит в полномочия представителей секретариата Национального агентства), в течение обучения кандидаты прорабатывают нормативные документы, тренируются применять положения этих документов и критерии оценивания образовательных программ, работать в команде, налаживать связи с другими кандидатами (поскольку в экспертной группе традиционно три человека (руководитель экспертной группы и два эксперта (один из числа соискателей)., представители секретариата предоставляют консультации, акцентируют внимание на правильности или некорректности совершения тех или иных действий или употреблении тех или иных словосочетаний при написании отчета, кандидаты тренируются писать отчет о проведении выездной экспертизы и рассматривают кейсовые задания по поведению и культуре речи экспертов. е) после завершения обучения, кандидатам в эксперты необходимо пройти тестирование, осуществляется проверка полученных в процессе обучения знаний и умений применять эти знания, понимание ситуаций, непосредственно связанных с проведением аккредитации и алгоритм действий эксперта в любой ситуации. е) финальным, «решающим» этапом является принятие решения Национальным агентством о включении кандидатов в число экспертов, а соответственно, и в Реестр экспертов Национального агентства по обеспечению качества высшего образования. В таких условиях соискатель, который был внесен в число экспертов, стал представителем Национального агентства и приобрел соответствующий правовой статус, должен сообщать секретариат об изменении своего статуса (например, отчисления из числа соискателей и т.п.). Так, после успешного прохождения профессионального конкурсного отбора и этапа обучения, соискатель, имевший статус кандидата, приобретает новый статус – статус эксперта. При этом нужно отметить, что эксперт из числа соискателей имеет равнозначность правового статуса на всех этапах проведения аккредитационной процедуры (наравне с другими экспертами, в Отраслевом экспертном совете, в Национальном агентстве по обеспечению качества высшего образования (в процессе выполнения обязанностей соискателя-эксперта). Эксперт из числа соискателей, представитель субъекта, уполномоченного на проведение аккредитации образовательных программ, всегда равен в отношениях с такими же экспертами из числа научно-педагогических работников, начиная от обучения (обучение, организованное Национальным агентством, проходит совместно для кандидатов-соискателей и кандидатов-научно-педагогических работников), к совместному проведению выездных экспертиз для осуществления аккредитации образовательных программ, эксперты соискатели имеют равные права с экспертами-научно-педагогическими работниками во время осуществления аккредитации образовательных программ, проведение бесед с фокус-группами, осуществление запросов документов в учреждении образования, аккредитация образовательной программы в котором осуществляется. Кроме того, привлечение экспертов из числа соискателей-аспирантов является одним из преимуществ деятельности Национального агентства по обеспечению качества высшего образования в реализации аккредитации образовательно-научных программ, ведь активная роль соискателя-аспиранта

позволяет выявить «изнутри» особенности реализации образовательно-научных программ, слабые и сильные стороны такой образовательной программы. Учитывая, что соискатель-аспирант является главным стейкхолдером образовательно-научных программ, и такие программы нацелены на качественную подготовку соискателей, он, в свою очередь, может с легкостью продемонстрировать как сильные стороны образовательно-научной программы, по которой осуществляется его подготовка, подготовка соискателей-аспирантов других научных программ в других учреждениях высшего образования, и слабые стороны таких программ (которые нужно усовершенствовать учреждениям высшего образования для качественной реализации такой образовательно-научной программы). Так, можно с уверенностью утверждать, что соискатель-аспирант как представитель субъекта, уполномоченного на проведение аккредитации ОНП: а) имеет равнозначный правовой статус в подсистеме субъектов осуществления аккредитации (наряду с другими экспертами, в Отраслевом экспертном совете, в Национальном агентстве по обеспечению качества высшего образования (в процессе реализации обязанностей соискателя-эксперта) абсолютно на всех стадиях осуществления аккредитации образовательно-научных программ; б) является особым субъектом осуществления аккредитации – его активная роль в процессе аккредитации образовательно-научных программ позволяет выявлять слабые и сильные стороны отдельной программы и гарантировать результативность аккредитационной процедуры; в) играет важную роль в осуществлении аккредитации образовательно-научных программ благодаря возможности выявлять особенности таких программ «изнутри», ведь эксперт из числа соискателей является сам соискателем определенной образовательной программы. А также стоит обратить внимание на новационную роль соискателя-аспиранта при осуществлении аккредитации образовательно-научных программ, а именно профессиональная помощь – формирование предложений по усовершенствованию образовательной программы, подлежащей аккредитации. А какая же при этом роль отведена соискателю-представителю субъекта, образовательно-научная деятельность которого подлежит аккредитации?

Роль соискателя-представителя субъекта, ОНД которого подлежит аккредитации. Роль соискателя-представителя субъекта, образовательно-научная деятельность которого подлежит аккредитации, не только является не меньшей в осуществлении аккредитации образовательно-научных программ, но и такой же важной, как и роль соискателя-представителя субъекта, уполномоченного на осуществление аккредитации образовательно-научных программ. Следует рассмотреть, в чем именно такова важность. Во-первых, соискатель-аспирант, подготовка которого осуществляется по отдельной образовательно-научной программе, оказывает непосредственное влияние на качество такой программы. Так, при разработке отдельной образовательно-научной программы рабочей группой учитываются предложения соискателей по усовершенствованию такой программы и реализуются при их подготовке (соискатель-аспирант имеет право предлагать внести изменения в образовательно-научную программу, по которой осуществляется его подготовка, например, на заседаниях студенческого совета факультета / университета, совета молодых ученых учреждения высшего образования, на заседаниях кафедры, которая ответственна за подготовку соискателей по данной образовательно-научной программе и т.п.). Такие предложения могут быть учтены как в процессе разработки образовательно-научной программы, так и в течение всего периода подготовки соискателей по ней, ведь благодаря предложениям образовательно-научная программа усовершенствуется, и, как результат, качество подготовки соискателей повышается. Так, соискатель-аспирант приобретает статус «индикатора качества» такой образовательно-научной программы.

Во-вторых, соискатель-аспирант имеет большое значение при непосредственном осуществлении аккредитации образовательно-научных программ, ведь во время общения с соискателями отдельной образовательно-научной программы члены экспертной группы

Национального агентства по обеспечению качества высшего образования могут узнать иногда даже больше особенностей такой программы, ее сильные и слабые стороны, чем из сведений самоанализа, от сайта учреждения высшего образования, или собеседований с отдельными фокус-группами и т.д., ведь соискатели-аспиранты являются ярким отражением той образовательно-научной программы, подготовка по которой осуществляется (при проведении выездной экспертизы во время осуществления аккредитации той или иной образовательно-научной программы экспертами Национального агентства по обеспечению качества высшего образования особое внимание уделяется встрече с фокус-группой из числа соискателей такой программы, выделяется промежуток времени на беседу с такой фокус-группой, во время которой соискатели-аспиранты раскрывают те или иные особенности их подготовки, анализируют качество такой подготовки и подтверждают либо опровергают релевантность описания процедур их подготовки в нормативных документах с тем, как проходит такая подготовка по данной образовательно-научной программе на практике). Не меньшую роль во влиянии на качество подготовки по той или иной программе является систематически реализовываемый опрос соискателей-аспирантов. При учреждениях высшего образования нередко существуют структурные подразделения (например, отдел мониторинга, отдел мониторинга и оценки качества образования и т.п.), в обязанности которого входит разработка анкет для соискателей (составления наиболее актуальных вопросов, ответы на которые отображают уровень качества подготовки соискателей-аспирантов по отдельной образовательно-научной программе, например, касающиеся общих знаний о целях такой программы, индивидуальной образовательной траектории, информирования об учебном процессе, практической подготовки, знаний о дуальной форме обучения, поточном и заключительном контролях, доступе к информационным ресурсам университета, степени ознакомленности с нормативными документами, которые регламентируют учебный процесс, с правилами приема, формами и методами обучения и т.п.), не редко такие анкеты включают раздел предложений по усовершенствованию образовательно-научной программы. Результаты такого мониторинга качества подготовки соискателей отдельной программы передают рабочей группе, а последняя, в свою очередь, на заседаниях анализирует показатели, выделяет слабые места программы и усовершенствует ее.

В третьих, необходимо отметить равнозначность правового статуса соискателей-аспирантов, представителей субъекта, образовательно-научная деятельность которого подлежит аккредитации, в рамках соответствующей подсистемы субъектов. Так, равнозначность его отражается наряду со статусом научно-педагогических работников, администрации субъекта и т.п., благодаря включению соискателя-аспиранта в фокус-группы во время осуществления выездной экспертизы. Во время аккредитации образовательно-научной программы все без исключения фокус-группы нацелены на результативность такой аккредитации, получение полезных советов от экспертов отрасли по усовершенствованию такой программы. Именно активная роль соискателя-аспиранта во время его подготовки по программе и непосредственно в процессе осуществления аккредитации такой программы позволяет выявить «изнутри» особенности ее реализации, слабые и сильные стороны в процессе ее формирования и подготовки соискателей-аспирантов, позволяет формировать предложения по усовершенствованию такой программы и стремлению получить статус «образцовой» в результате оценивания данной образовательно-научной программы по критериям качества высшего образования.

Выводы. Таким образом, активная роль соискателя-аспиранта в системе субъектов аккредитационных правоотношений как новейшего вида процедуры в сфере высшего образования приобретает огромное значение. Можно отметить ее двойственный характер: во-первых, роль соискателя-эксперта (представителя субъекта, уполномоченного на проведение аккредитации образовательно-научной программы), а также роль соискателя-представителя

субъекта, образовательно-научная деятельность которого подлежит аккредитации. При этом и для первого вида, и для второго вида отмечается равнозначность правового статуса в каждой из подсистем субъектов, на подготовительной стадии (разработка, усовершенствование, влияние на качество реализации путем формулирования предложений по усовершенствованию образовательно-научной программы), и на всех стадиях самой процедуры (наряду с другими экспертами, в Отраслевом экспертном совете, в Национальном агентстве по обеспечению качества высшего образования (в процессе выполнения обязанностей соискателя-эксперта.) Следует отметить, что именно активная роль соискателя-аспиранта позволяет выявить «изнутри» особенности реализации той или иной образовательно-научной программы, ее слабые и сильные стороны, а также следует сделать акцент на новационной, активной роли в оказании профессиональной помощи – при формировании предложений по усовершенствованию образовательно-научной программы по результатам аккредитации (со стороны эксперта-соискателя). Так, активная двойственная роль соискателя-аспиранта позволяет рассматривать ее как гарантию обеспечения результативности реализации аккредитационной процедуры и ее ориентированности на полное удовлетворение интересов соискателей соответствующего уровня высшего образования.

АККРЕДИТАЦИЯ ОБРАЗОВАТЕЛЬНО-НАУЧНОЙ ПРОГРАММЫ КАК НОВАЦИОННЫЙ ИНСТРУМЕНТ ОБЕСПЕЧЕНИЯ КАЧЕСТВА ПОДГОТОВКИ АСПИРАНТОВ: ОПЫТ УКРАИНЫ (НА ПРИМЕРЕ НАПРАВЛЕНИЯ ПОДГОТОВКИ 08 ПРАВО СПЕЦИАЛЬНОСТИ 081 «ПРАВО»)

CZU: 378.2:005.6:34(477)

Татьяна КОЛОМОЕЦ¹

Запорожский национальный университет

ABSTRACT. *The experience of Ukraine in the use of ESP accreditation as an innovative tool to ensure the quality of 081 Law specialty training is analyzed. The author investigates accreditation as an "innovative" procedure in the sphere of higher education, its "subjective cut", its subject matter in the criterial evaluation, "basic" characteristics determining its uniqueness, substantiates the expediency of its use as a "quality filter" for postgraduate education. The methodological basis - general scientific and special methods of research. Dialectical method characterized it in dynamics, and to reveal the essence, uniqueness, originality of its subject, system of subjects allowed comparative-legal, special-legal, logical, systematic methods. It is established that the ESP accreditation is an innovative, unique "quality filter", due to: 1) innovations in the formation of the subject composition (representation of all ESP subjects, at all stages; simplicity, transparency, professionalism, competition in their selection; model of "checks and balances"); 2) activity of the ESP subject at all stages of the procedure; 3) "internal-external" orientation of the procedure (self-evaluation, criterial external evaluation, trust and "in-depth expectation" of help); 4) "criteriality" of ESA quality evaluation; 5) voluntariness, initiative of the ESA subject to start the procedure; 6) efficiency, publicity, maximum transparency, publicity, accessibility, informatization. This unifies the "rules of the game", eliminates discretion, "external influences", strengthens trust, responsibility and professionalism, provides a "quality filter" of ESA.*

Key words: accreditation, education, law, quality, experience, procedure, standards, integration.

АННОТАЦИЯ. *Анализируется опыт Украины в использовании аккредитации ОНП как новационного инструмента обеспечения качества подготовки 08 Право специальности 081 Право. Исследуется аккредитация как «новационная» процедура в сфере высшего образования, «субъектный ее срез», предмет его в критериальном оценивании, «базовые» признаки, определяющие ее уникальность, обосновывается целесообразность ее использования как «фильтра качества» подготовки аспирантов. Методологическая основа – общенаучные и специальные методы исследования. Диалектический метод охарактеризовал ее в динамике, а раскрыть сущность, уникальность, своеобразие ее предмета, системы субъектов позволили сравнительно-правовой, специально-юридический, логический, системный методы. Установлено, что аккредитация ОНП является новационным, уникальным «фильтром качества», благодаря: 1) новациям в формировании субъектного состава (представительство всех субъектов ОНД, на всех стадиях; простоте, прозрачности, профессионализму, конкуренции в их отборе; модели «сдерживания и противовесов»); 2) активности субъекта ОНД на всех стадиях процедуры; 3) «внутренне-внешней» направленности процедуры (самооценивание, критериальное внешнее оценивание, доверие и «унормированное ожидание» помощи); 4) «критериальности» оценивания качества ОНД; 5) добровольности, инициативности субъекта ОНД для начала процедуры; 6) оперативности, публичности, максимальной прозрачности, гласности, доступности, информатизации. Это позволяет*

¹ Татьяна КОЛОМОЕЦ, Доктор юридических наук, профессор, Заслуженный юрист Украины, Член-корреспондент Национальной академии правовых наук Украины, декан юридического факультета Запорожского национального университета, г. Запорожье, Украина, t_deputy@ukr.net, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1101-8073>

унифицировать «правила игры», устранить усмотрение, «внешние влияние», усилить доверие, ответственность и профессионализм, обеспечить «фильтр качества» ОНД.

Ключевые слова: аккредитация, образование, право, качество, опыт, процедура, стандарты, интеграция.

Введение. В условиях реформирования системы высшего образования в Украине, модернизации образовательного права, в т.ч. с углубленным анализом позитивного, апробированного практикой и временем зарубежного опыта, актуализировалась проблематика внедрения инструментов результативного и эффективного обучения не только соискателей уровней высшего образования бакалавра и магистра, но и соискателей образовательно-научного уровня высшего образования. С учетом особенностей как самого процесса подготовки аспирантов, так и всего многообразия субъектов их подготовки (в т.ч. и ведомственных, с детализацией нормативных основ их деятельности), вектор внимания общественности сконцентрировался на оптимизации всего процесса такой подготовки и унормирования предпосылок для «качественной» подготовки аспирантов, перехода от «количества» (по оценкам Отчета НАОКВО за 2021 год количество субъектов подготовки аспирантов превысило 998, а по специальности 081 «Право» - 200, что уже заставляет говорить о «количественных показателях» их работы) к «качеству» (внедрение результатов исследования в правотворческую и правоприменительную работу, в образовательный процесс, «ценность» финального научно-исследовательского «продукта» для правовой науки, отсутствия решений НАОКВО об отмене решений спецсоветов о присуждении степени доктора философии и др.). В таких условиях важно гарантировать соблюдение унормированных критериев для субъектов подготовки относительно кадровой, информационной, ресурсной способности к «качественной» подготовке соискателей, востребованности последних и результатов подготовки в сфере правового регулирования общественных отношений. Роль «пропускного фильтра» для такой подготовки отведено аккредитации образовательно-научных программ специально созданным для этого органом – Национальным агентством по обеспечению качества высшего образования, с использованием целой группы непосредственных участников такой процедуры и соблюдением общепринятых европейских принципов процедур обеспечения качества образовательно-научного процесса. Новационный характер соответствующей процедуры для Украины обусловил «сложности» в ее восприятии в образовательном обществе, существенную активизацию нормотворческой тематической деятельности и формирование отечественной позитивной практики «пилотных» субъектов для всеобщего понимания уникальности ресурса процедуры аккредитации образовательно-научных программ, и, несмотря на существование этого вида процедуры в арсенале инструментов обеспечения качества высшего образования в Украине более трех лет, и до настоящего времени, к сожалению, вся уникальность ее ресурса познана и используется не в полном объеме всеми участниками образовательно-научного процесса в Украине, что и обусловило формирование цели этой работы. Цель – определение уникального ресурса аккредитации образовательно-научной программы как эффективного «фильтра» качественной подготовки аспирантов по специальности 081 Право в Украине, с обоснованием возможности ее дальнейшего использования и заимствование позитивной ее практики для зарубежных партнеров. Предполагается решение следующих задач: анализ аккредитации ОНП по направлению 08 Право специальности 081 Право как новационного «инструмента» в системе высшего образования; «субъектный срез» этой процедуры для определения роли и значения каждого из субъектов в этой процедуре; концентрация внимания на предмете аккредитации в аспекте критериальности его оценивания в ходе соответствующей процедуры; характеристика «базовых» признаков аккредитации ОНП, которые и определяют уникальность ее, с

обоснованием целесообразности ее дальнейшего использования как «фильтра качества» подготовки соискателей третьего (образовательно-научного) уровня высшего образования.

Работа состоит из введения, четырех пунктов, охватывающих всю характеристику «новационного» характера аккредитации ОНП по направлению 08 Право, 081 Право в Украине, заключения. Структурированность основной части работы позволила в пункте первом определить правовые основания, предпосылки внедрения соответствующей процедуры в инструментарий публичного администрирования в сфере высшего образования в целом и в сфере обеспечения качества высшего образования в частности. Кроме того, уделено внимание специфике правового статуса «базового» субъекта реализации государственной политики в сфере обеспечения качества высшего образования – Национального агентства по обеспечению качества высшего образования (НАОКВО), а также аккредитации как «базовому» направлению деятельности этого субъекта. Второй пункт посвящен характеристике субъектного элемента аккредитации ОНП, с акцентом на его системный характер, выделением двух условных подсистем-субъектов аккредитации (экспертом, отраслевого экспертного совета, НАОКВО) и субъектов, в отношении деятельности которых такая деятельность осуществляется, что позволяет установить высокую их активность в процедуре, наличие взаимосвязей, широкое представительство в процедуре всех заинтересованных лиц – научно-педагогических работников, соискателей, работодателей, общественности и др. Третий пункт посвящен предмету аккредитации, а именно образовательно-научной деятельности субъекта, в аспекте ее анализа согласно «критериям качества» в европейском образовательном пространстве, что и позволяет определить реальное положение дел в деятельности субъекта (степень соответствия этим критериям) и сформулировать профессиональные рекомендации («ожидание помощи») по улучшению «качества» ОНП и ее реализации. В последнем пункте выделяются «базовые» признаки соответствующей процедуры, которые и формируют ее «новационный» характер, обуславливают целесообразность ее дальнейшего использования как «реального фильтра качества» подготовки соискателей соответствующего уровня высшего образования как в Украине, так и возможность использования в других странах.

1. Обзор литературы. Вопросы аккредитации ОНП, с учетом специфики предмета исследования, привлекают внимание представителей разных научных направлений – педагогов, психологов, социологов, юристов и др. Естественно, что упор на аккредитацию ОНП по направлению 08 Право специальности 081 Право существенно сужает сферу научного поиска, прежде всего, благодаря усилению принципа специализации, концентрации внимания ученых-юристов. Но даже с учетом этого, достаточно широким является спектр вопросов, которые исследуют ученые-юристы, а именно: аккредитация как метод публичного администрирования в сфере высшего образования или высшего юридического образования (например, работы И. Бойко, Й. Пуделька, О. Скрипнюка), аккредитация в аспекте проблематики «базовых направлений» реформирования высшего юридического образования (например, работы Ю. Барабаша, Р. Стефанчука, Н. Онищенко и др.), как фильтр для коррупционных деяний в области высшего образования (например, работы М. Хавронюка, А. Банчука), как направление работы Национального агентства по обеспечению качества высшего образования (например, работы, И. Назарова, Ю. Бойка, А. Бутенка и др.), как вид процедуры в деятельности субъекта публичной власти (например, работы, С. Кушнера, В. Савищенко, Н. Кузнецовой, В. Тимошука, И. Колиушка, А. Пыжова), в аспекте формирования института образовательного права (например, работы О. Кулинич, В. Костицкого, Б. Андрусишина, Н. Давыдовой, В. Ковальского, Е. Орлюк) и др. Тем не менее, при всем многообразии работ, посвященных в той или иной степени детализации проблематике аккредитации ОНП, непосредственно уникальность ее, в аспекте направления 08 Право специальности 081 Право, с акцентом на уже сформированную позитивную

практику, которую можно было бы рекомендовать для заимствования зарубежным партнерам, остается вне углубленного анализа, что, конечно же, признать приемлемым в условиях кардинального обновления высшего юридического образования, модернизации соответствующего законодательства, нельзя, а следовательно это и актуализирует данное исследование.

2. Данные и методология. Методологическую основу работы сформировали как общенаучные, так и специальные методы научного исследования. В динамике формирования позитивной практики аккредитации ОНП в Украине охарактеризовать позволяет диалектический метод, а раскрыть сущность самой процедуры, ее отличие от смежных инструментов обеспечения качества высшего образования, своеобразие ее предмета, правового статуса субъектов и др. – сравнительно-правовой, логический, историко-правовой, системный методы, а также методы прогнозирования, моделирования.

3. Основное содержание. Аккредитация образовательно-научной программы как «новый» инструмент в системе высшего образования. Согласно ст. 5 Закона Украины от 01.07.2014 года (с изменениями и дополнениями) «О высшем образовании» подготовка соискателей высшего образования осуществляется по нескольким уровням: а) образовательным (начальному, первому (бакалаврскому), второму (магистерскому); б) образовательно-научному (третьему, для соискателей степени «доктор философии»). Подготовка соискателей третьего уровня высшего образования степени «доктор философии» осуществляется на базе учреждений высшего образования и научных учреждений. При этом нужно отметить определенное разграничение как нормативно-правовой базы, переделывающей основы такой подготовки, так и «сферу влияния» субъектов властных полномочий относительно различных уровней высшего образования и научных степеней. Если основы правового регулирования подготовки соискателей первого-третьего уровней детализированы в актах образовательного законодательства (законодательства об образовании), а органом публичной власти, ответственным за реализацию государственной политики в сфере высшего образования является МОН Украины, а в сфере обеспечения качества высшего образования – НАОКВО, тогда как для четвертого (научного) уровня – доктора права – нормативно-правовую базу формируют акты законодательства о научной и научно-технической деятельности, и это «сфере влияния» является неотъемлемой частью сферы реализации полномочий МОН Украины, НАН Украины и др.

Специфика третьего уровня высшего образования отражена уже в его названии – образовательно-научный уровень, что предполагает не только обучение соискателей и осуществление ими научно-исследовательской деятельности, подготовку научных работ, в т.ч. и «финальной работы» - диссертации на соискание степени доктора философии. Специфика соответствующего уровня высшего образования с необходимостью предполагает сочетание ресурсов, необходимых для «качественного» образовательного процесса и аналогичной научно-исследовательской деятельности, способности субъекта подготовки оказать «качественные» услуги в полном объеме» (от допуска и до защиты научной работы соискателей, выполнения ОНП в полном объеме), для чего фактически и внедрен институт аккредитации образовательно-научных программ (далее ОНП).

Правовые основы осуществления аккредитации ОНП регламентированы Положением об аккредитации образовательных программ, по которым осуществляется подготовка соискателей в высших учебных заведениях, научных учреждениях, утвержденным приказом МОН Украины № 977 от 11.07.2019, многочисленными актами НАОКВО, которые фактически и объединяются в институт образовательного права.

При этом необходимо сразу же акцентировать внимание на «новационный» характер соответствующей процедуры, которая заменила лицензирование образовательной деятельности по подготовке аспирантов в 2016 году. Применительно к направлению

подготовки 08 Право специальности 081 Право следует уточнить, что, наряду еще с незначительным перечнем других специальностей, 081 Право – это вид «регулируемых» специальностей, для которых предусмотрено «повышенное внимание нормотворца», детализированное регулирование, повышенный контроль (согласно Лицензионным условиям осуществления образовательной деятельности, утвержденным Постановлением КМУ № 1187 от 30.12.2015 года, с изменениями, в редакции Постановления КМУ № 365 от 24.03.2021 года). Для подготовки соискателей третьего уровня высшего образования по специальности 081 Право предусмотрено жесткое, строгое соблюдение требований лицензированного набора (для каждого года определен лицензированный объем, превышения которого, как и перераспределение с другими специальностями невозможны) и конечно же аккредитация ОНП. Аккредитация ОНП представляет собой вид процедуры, в ходе которой «оценивается качество образовательной программы и образовательной деятельности по этой программе, на предмет соответствия требованиям стандарта высшего образования, а если их нет – рекомендациям и стандартам по обеспечению качества высшего образования в европейском пространстве высшего образования, способности выполнения требований стандарта, достижения заявленных в программе результатов обучения в соответствии с критериями оценивания качества образовательных программ» (п. 6 Положения). Поскольку аккредитация ОНП является добровольной, осуществляется исключительно по инициативе субъекта образовательно-научной деятельности, соответственно ее целью является: установление соответствия качества образовательной деятельности и образовательно-научной программы критериям, помощь субъекту осуществления соответствующей деятельности в определении сильных и слабых сторон ОД и ОНП, представление заинтересованным лицам информации об ОД и ОНП такого субъекта, усиление доверия к высшему образованию в Украине, содействие интеграции отечественных УВО в европейское пространство высшего образования (п. 5 Положения).

Как цель, так и содержание, особенности этой процедуры унормированы и интерпретированы «главным ее субъектом», которым является Национальное агентство по обеспечению качества высшего образования. Соответствующий субъект был сформирован в Украине как аналог зарубежным институтам обеспечения качества высшего образования. Наагентство – это коллегиальный постоянно действующий орган по вопросам реализации государственной политики в сфере обеспечения качества высшего образования (п. 1 Постановления КМУ № 244 от 15.04.2015 года «О создании Национального агентства по качеству обеспечению высшего образования»). Именно этот субъект обеспечивает реализацию государственной политики Украины в сфере обеспечения качества высшего образования. Специфика его правового статуса, организационной структуры, форм деятельности во многом обуславливают специфику аккредитации ОНП, в т.ч. и по специальности 081 Право. Ключевыми являются вопросы – кто осуществляет эту процедуру? Какими являются ее содержание, результат, последствия? В чем уникальность этой процедуры для обеспечения качества подготовки аспирантов?

Аккредитация ОНП: субъектный срез. Отвечая на первый вопрос, отметим следующее. Своеобразным является принцип формирования всей системы субъектов аккредитационной процедуры, которого составляют субъекты, которые осуществляют аккредитационные действия, и субъекты, в отношении которых также действия осуществляются. Говоря о первых, следует иметь в виду многоэлементность соответствующей подсистемы, а именно: а) экспертов (из числа научно-педагогических кадров и соискателей высшего образования различных уровней); б) членов отраслевых экспертных групп (из числа научно-педагогических работников, соискателей, работодателей); в) Наагентство. При этом инициатива в реализации желания стать субъектом аккредитации опять же играет ключевую роль, как и прозрачность, публичность процедуры отбора «достойных» лиц,

представительства всех участников образовательно-научного процесса на каждом уровне системы субъектов аккредитации. Именно такие принципы формирования соответствующей подсистемы субъектов аккредитации позволяют обеспечить широкое представительство интересов образовательно-научного сообщества, профессионализм, конкуренцию, «погружение в сферу объективизации аккредитационной процедуры – взгляд изнутри». При этом роль и значение каждого субъекта достаточно важны, и они все влияют на финальный результат всей процедуры (заключение экспертной группы, заключение отраслевого экспертного совета, решения Национального агентства). Как процедура формирования субъектов (широкое представительство и многочисленность экспертов по аккредитации образовательных программ, отбор членов отраслевых экспертных советов и выборы членов Национального агентства с временными рамками их деятельности), так и формы их деятельности (выездные экспертизы при сохранении основного места работы эксперта; заседания отраслевого экспертного совета при сохранении основного места работы члена группы; заседания Наагентства с определением как основного места работы для членов) существенно отличают субъектный аспект аккредитации от субъектов публичной администрации в классическом понимании. Наагентство как «постоянно действующий коллективный орган по вопросам реализации государственной политики в сфере обеспечения качества ВО» (ст. 1 Устава), «неприбыльная организация» (ст. 4 Устава), «юридическое лицо публичного права, учредителем которого является государство» (ст. 5 Статута) наделено возможностью принимать акты в пределах ведения (например, Порядок обжалования решений НАОКВО, утверждённый согласно протоколу № 5 от 21.05.2019 года с изм. протокол № от 26.05.2020 года; Рекомендации для УВО по разработке и внедрению университетской системы обеспечения академической добросовестности, протокол № от 29.10.2019 года) и многие другие, которые желательно было бы систематизировать в контексте обоснования необходимости разработки и принятия Образовательного кодекса Украины и включить в него в виде отдельной главы (раздела), что существенно упростило бы правоприменение в соответствующей сфере отношений, а его решения об аккредитации (условной аккредитации), не аккредитации порождают соответствующие последствия для субъектов представления образовательно-научных услуг (осуществление соответствующей деятельности с выдачей документа о выполнении ОП). Для направления 08 Право специальность 081 Право сформированы: 1) реестр экспертов в количестве около 300 лиц «из числа лиц, владеющих соответствующими знаниями, навыками, что позволяет им эффективно осуществлять оценивание качества ОД и ОНП и разрабатывать рекомендации для улучшения из качества по специальности» (р. IV Положения), среди которых НПП, соискатели всех уровней высшего образования (реестр общий размещен на официальном сайте Наагентства, осуществляется систематическая ротация, повышение квалификации и др.); 2) отраслевой экспертный совет (в составе 13 человек, представляющих учреждения высшего образования, научные учреждения, общественные профессиональные юридические образования), действующий согласно Положению об отраслевом экспертном совете НАОКВО, утвержденный решением НАОКВО № 2(7) от 10.02.2022 (с изменениями, утвержденными решением № 9(14) от 07.06.2022 года); 3) в составе Наагентства включены 3 члена с образованием по специальности 081 Право. Такое представительство позволяет вовлечь в процедуру не только научно-педагогических работников (оказывающих соответствующие услуги), но и всех стейкхолдеров (соискателей, работодателей), что и позволяет проанализировать всю ОП, процесс ее реализации, выявить слабые, сильные стороны, позитивные практики, проблемные моменты и предложить конкретные пути их решения, что и составляет основное назначение аккредитации – определить способность субъекта реализовать ОНП и меры по улучшению такой реализации.

Вторую подгруппу субъектов аккредитационной процедуры формируют субъекты оказания образовательно-научной деятельности, субъекты реализации ОНП. В Украине такие

программы реализуют учреждения высшего образования (не только профильные (например, Национальный юридический университет имени Ярослава Мудрого) и классические (например, Киевский национальный университет имени Тараса Шевченка), но и т.н. «ведомственные» (например, Национальная академия внутренних дел, Национальный университет биоресурсов и природопользования, Национальный авиационный университет, Сумской национальный аграрный университет), а также научные учреждения (например, Институт государства и права имени В.М. Корецкого НАН Украины, все институты НАПрН Украины и др.). Кроме того, такие услуги оказывают в пределах реализации ОНП по специальности 081 Право (в большинстве своем) и с возможным делением на специализации (например, «Медицинское право», «Публичное право» и др.), что в условиях отсутствия стандарта (хотя для первого и второго уровней высшего образования соответствующие стандарты уже приняты) вполне допустимо, что обуславливает уточнение уникальности ОПП, ресурсообеспеченности, региональную специфику. Многообразие субъектов оказания услуг во многом обуславливает и многочисленность, территориальное представительство в реестре экспертов. Субъектный элемент процедуры аккредитации позволяет своевременно реагировать на запросы общества, в т.ч. и реформирование высшего юридического образования, обеспечивая представительство и защиту интересов всех без исключения участников (в т.ч. и потенциальных) образовательно-научной деятельности и фактически отношения «партнерства» в системе субъектов процедуры.

Предмет аккредитации ОНП в аспекте его «критериального» анализа. Предметом аккредитационной экспертизы как процедуры является степень соответствия, способности субъекта оказания образовательно-научных услуг к результативной, эффективной деятельности, соотношения фактических данных (сведений самооценивания и «полевых данных») с формулированием рекомендаций по десяти критериям.

В соответствии с Положением об аккредитации образовательных программ, по которым осуществляется подготовка соискателей высшего образования, утвержденным приказом МОН Украины № 977 от 11.07.2019 года определяется соответствие заявленных в Сведениях самооценивания субъектом образовательно-научной деятельности (подготовительный этап аккредитации) данных фактическому положению дел (по каждому критерию), с выделением слабых и сильных сторон ОНП, формулированием предложений по усовершенствованию условий для реализации ОНП, выделением (в случае наличия) «позитивных практик» как «образцовых» для возможного из распространения и заимствования.

Вполне логичным, полным, объективносформированным, с учетом всех необходимых условий, является перечень критериев оценивания ОНП, что позволяет, во-первых, осуществить самооценивание самим субъектом оказания образовательно-научных услуг, во-вторых, сопоставить соответствующие данные с фактическими во время выездной экспертизы (работы экспертной группы). Анализ критериев оценивания ОНП, позволяет определить: 1) проектирование и цели ОНП (с акцентов внимания на соответствие целей ОНП миссии и стратегии субъекта ОД, их определении с учетом позиций и потребностей заинтересованных лиц, тенденций развития специальности, рынка труда, отраслевого, регионального контекста, опыта зарубежных и отечественных партнеров, стандартам высшего образования); 2) структуру и содержание ОНП (объем общих, компонентов, дисциплин выбора соискателя, соответствие предметной области для специальности, формирование индивидуальной образовательной траектории соискателя, практическая подготовка, приобретение soft skills, дуальное образование); 3) доступ к ОНП (правила приема, неформальное образование, академическая мобильность); 4) обучение и преподавание (формы и методы, академическая свобода, совмещение обучения и исследований, интернационализация ОД); 5) контрольные меры, оценивание (формы, доступность, прозрачность, объективность); 6) людские ресурсы (подбор НПП, привлечение работодателей, экспертов отрасли, профессиональное развитие,

поощрение); 7) образовательное пространство и материальные ресурсы (безопасность, организационная, информационная, образовательная, консультативная поддержка, инклюзивность и др.); 8) внутреннее обеспечение качества ОНП (мониторинг ОНП и его периодичность, привлечение работодателей); 9) прозрачность и публичность; 10) обучение через исследование (соответствие научным интересам соискателей, полноценность подготовки к исследовательской и преподавательской деятельности по специальности, релевантность тем исследований соискателей и трудов руководителей, способность субъекта ОП обеспечить защиту финальных работ соискателей, активность научных руководителей, академическая «чистота»). Благодаря наличию Методических рекомендаций для заполнения ведомостей самооценки и Методических рекомендаций для экспертов НАОКВО относительно применения критериев оценивания и конечно же Рекомендаций для экспертов относительно образовательных программ третьего уровня высшего образования «правила игры» общедоступны, понятны для всей и исключаются любые предпосылки для субъективного усмотрения, разновекторность их толкования. Кроме того, добровольность процедуры аккредитации обуславливает автономию субъекта ОД в возможности инициирования процедуры, в т.ч. и досрочно (в «лучший период» реализации ОНП). Предметом аккредитации является деятельность субъекта по реализации ОНП, с акцентом внимания на «критерии» качественной образовательно-научной деятельности. Именно критерии в своей совокупности и позволяют анализировать «реальное положение дел» с реализацией ОНП, ее динамику, формирование «сильных и слабых сторон», «качество» образовательной, научной составляющей ОНП. Комплексный характер каждого из критериев «углубляет» анализ ОД и позволяет раскрыть всю уникальность каждого элемента ОНП. Безусловно, критерии, хотя и равнозначны в оценивании и влиянии на финальный результат всей процедуры (например, «образцовой» может быть признана ОНП, если по результатам аккредитации пять или более критериев получили оценку «А», а «условная» аккредитация предусмотрена в случае, если один-два критерия были оценены «Е», а вот в случае, если три критерия были оценены «Е» - по результатам процедуры принимается решение об отказе в аккредитации ОНП (п. III Положения), однако они существенно отличаются по объему фиксированной информации и по характеру последней. Так, например, традиционной «проблемными» в практике аккредитации ОНП являются критерии № 2 и критерий № 8, которые аккумулируют сведения о структуре, содержании ОНП, а также системе обеспечения качества высшего образования. Именно эти критерии и результаты их оценивания и результат их оценивания в большинстве своем «снижают» финальный результат процедуры, обуславливают принятия решений об «условной» аккредитации (при наличии недостатков, дефектов, которые могут быть устранены в течении года, а, следовательно, и необходимость прохождения аналогичной процедуры в следующем году). «Вес» критерия № 2 позволяет фактически проанализировать подход субъекта оказания образовательно-научных услуг к формированию образовательной составляющей ОНП (учебный план, объем, индивидуальная траектория соискателя, практические компетентности, soft skills и др.), соответствие этой части ОНП рекомендациям относительно наличия образовательных компонентов, обеспечивающих углубленную подготовку лица по специальности, приобретение им общенаучных (философских), а также языковых компетентностей, универсальных компетентностей исследователя (в пределах кредитов ЕКТС) и «векторных» рекомендаций, обусловленных требованиями времени (например, письма НАОКВО от 21.06.2022 и 28.06.2022 относительно историко-культурной составляющей образовательного процесса и внедрения тематики европейской интеграции в образовательный процесс и тематику научных исследований). Для этого в систему подгружаются сведения, касающиеся формирования «каталога дисциплин для выбора соискателями»; документы, подтверждающие реальные факты академической мобильности соискателей и практики зачисления ее результатов как

выполнение ОНП; материалы, подтверждающие привлечение экспертов отрасли, юристов-практиков в реализацию образовательной составляющей ОНП и др. Одновременно, с учетом равнозначности в содержании ОНП и научной составляющей, аналогичным является и «вес» критерия № 10 «Обучение через исследование», анализу которого НАОКВО призывает усилить внимание как субъектов оказания соответствующих услуг, так и субъектов, осуществляющих аккредитацию. С учетом этого, критерий №10 также является «проблемным» для ОНП, так как предполагает самооценивание, а в последующем и «внешнее оценивание» способности субъекта реализовать эту составляющую ОНП – таблицы релевантности тем научных исследований соискателей и руководителей, их совместные исследования, грантовые работы, таблицы способности субъекта к созданию разовых спецсоветов, «активность» научных руководителей, интернационализацию такой деятельности и др. Что позволяет определить способность субъекта «качественно» реализовать ОНП и одновременно «перекрестно» сопоставить сведения, изложенные в критерии № 10, с критериями № 1-9. Так, например, отсутствие способности субъекта сформировать разовый специализированный совет для защиты диссертационной работы соискателя непосредственно связано с «дефектностью» других критериев (относительно кадрового обеспечения, ориентированности образовательных компонентов на обеспечение интересов соискателей, формирование каталога дисциплин выбора соискателя и др.). И, наоборот, изложение сведений критерия № 10 позволяет не только синхронизировать из с сведениями других критериев (например, корреляция тематики научных исследований и образовательных компонентов), но и «усилить» их благодаря детализации и дополнению (например, акцентируя внимание на успешную практику двойного научного руководства, в т.ч. с привлечением иностранных коллег). Все это в итоге влияет на формирование как промежуточных, так и финального акта – заключений экспертной группы, отраслевого экспертного совета и решения НАОКВО. Так, согласно Отчету НАОКВО за 2021 год, процедуру аккредитации было проведено по 30 ОНП, результаты которой распределились: «образцовая» - 1, «аккредитована» - 24, «условно аккредитована» - 2, «направлена на повторное изучение отраслевым экспертным советом» - 2, «направлена на повторную экспертизу» - 1. Что в свою очередь определяет основные «векторы» в деятельности НАОКВО по «усилению качества» подготовки соискателей третьего уровня высшего образования – усовершенствование сотрудничества с МОН Украины по унормированию новых общественных отношений в сфере высшего образования (например, в аспекте дуального, неформального образования, академической мобильности), усиление разъяснительной работы в системе субъектов образовательно-научной деятельности (тематические вебинары, школы, обучение гарантов ОНП и др.), координация сотрудничества с НАПрН Украины (координация тематики научных исследований; комплексные научные проекты, с участием научных правовых школ; экспертная деятельность и др.), поиск партнеров для «повышения качества» реализации ОНП по отдельным критериям (субъекты формирования репозитариев научных текстов, разработчики антиплагиатных программ, образовательные тематические курсы, презентации результатов исследований с помощью БД Web of Science и др.).

Формирование принципа «критериальности» (с унормированными моделями поведения всех участников процедуры и интерпретационными актами НАОКВО по «острым ее вопросам») позволяет обеспечить «внутреннее» и «внешние» оценивание образовательно-научной деятельности субъекта, фактически спрогнозировать возможный результат процедуры с «ожиданиями» («унормированными ожиданиями») рекомендаций по усовершенствованию ОНП и ее реализации. Более того, общедоступность нормативно-правовых основ аккредитации ОНП, в т.ч. и критериев для заполнения сведений самоанализа, а также и для оценивания во время аккредитации, доступность всех материалов аккредитационных процедур на сайте НАОКВО, а, следовательно, и возможность

ознакомления с практиками других субъектов и ожидания получения профессиональных рекомендаций для усовершенствования ОНП фактически позволяет рассматривать аккредитацию как вид процедуры «фильтрации» («внутренне-внешней»), ориентированной не на поиск недостатков в деятельности субъекта оказания образовательно-научных услуг, а подготовленной самим субъектом, осознающим «состояние дел с реализацией ОНП», инициированной процедуры «внутренне-внешней» оценки соответствия деятельности такого субъекта по реализации ОНП общепринятым требованиям европейского образовательного пространства относительно качества такого образования, с демонстрацией тех практик, которые уже сформировались, и ожиданием получения профессиональных консультаций для их увеличения и усовершенствования, что и существенно отличает эту процедуру от ранее доминирующих лицензирования и инспекции.

«Базовые» признаки аккредитации ОНП, определяющие уникальность ее ресурса. Сама же процедура аккредитации ОНП является добровольной (хотя нужно отметить, что добровольность заключается в инициировании ее субъектом или в последний год обучения соискателей первого набора определенного уровня высшего образования или досрочно, поскольку документ об окончании ОНП (как академическую справку, так и диплом доктора философии успешного выполнения всей ОНП и защиты финальной работы) выдается только при наличии решения НАОКВО об аккредитации ОНП (даже, если решение принято об «условной» аккредитации), инициированной (возникновение процедур возможно только по инициативе субъекта образовательно-научной деятельности), платной (для выплаты гонорара экспертам, членам Отраслевого экспертного совета, членам НАОКВО и возмещения текущих расходов, хотя в период действия правового режима военного положения в Украине был введен «упрощенный» вариант процедуры с «условным» финалом и на бесплатной основе), оперативной (с момента подачи заявки о намерениях пройти аккредитацию и до финального решения НАОКВО приблизительно 4 месяца, при четком унормировании сроков деятельности каждого субъекта и временных рамок каждого этапа (например, выездная работа экспертной группы – 3 дня, подготовка ее отчета – 10 дней, ответ субъекта деятельности на ее отчет – 3 дня), публичной, прозрачной (все материалы формируются в системе «Аккредитация ОП» на сайте НАОКВО, заседание НАОКВО еще и с участием СМИ, общественности, свободный доступ к всем материалам аккредитационных дел на сайте НАОКВО и др.).

Для данной процедуры «активность» субъекта, ОНП и реализация которой подлежит аккредитации, является достаточно высокой на всех стадиях процедуры (при подготовке программы визита экспертной группы, сопровождении работы последней в период визита, подготовке ответа на отчеты экспертной группы, отраслевого экспертного совета и во время заседания НАОКВО, с возможностью обжалования его решения). Позитивным можно считать и принцип «сдерживания и противовеса» в процедуре во взаимоотношениях между субъектами аккредитации (возможность изменения результатов оценивания субъектом следующей стадии по отношению к решению субъекта предыдущей стадии и возможность обоснования принятого решения последним на всех без исключения стадиях процедуры). Немаловажным преимуществом аккредитации является принцип «доверия субъекту образовательно-научной деятельности» в изложении сведений самоанализа (сведения самооценивания, ОНП, учебный план, рецензии, отзывы), которые фактически являются «базовым материалом» для работы субъектов аккредитации (при размещении всех, в т.ч. и дополнительных, а не только тех, которые включены в базу «Аккредитация ОНП», данных на сайте такого субъекта) и сопоставляются с реальными данными во время самой процедуры. Хотя в случае выявления недостоверных данных, как и препятствование субъектам аккредитации в получении такой информации во время процедуры, может служить основанием для оценивания результатов («F») – отказе в аккредитации такой деятельности, а, следовательно, и прекращение последней. «Доверие к субъекту аккредитации» также имеет

место в процедуре и предполагает объективное, полное, профессиональное оценивание деятельности субъекта по реализации ОНП (в критериальном подходе), определение слабых и сильных сторон такой деятельности (по каждому критерию отдельно и по ОНП в целом каждым из субъектов аккредитации) и формирование предложений по улучшению «качества» такой деятельности. Таким образом, во время аккредитации ОНП субъект образовательно-научной программы не только предварительно оценивает себя, но и получает реальные результат «внешнего оценивания» такой деятельности, что позволяет выявить достижения и недостатки (в т.ч. и «скрытые» для самого субъекта) и получить профессиональную помощь для устранения последних, для повышения «качества» реализации ОНП.

Выводы. Успешная подготовка соискателей третьего (образовательно-научного) уровня высшего образования в Украине по направлению 08 Право специальности 081 Право зависит от «качества» ресурсной способности субъекта образовательно-научной деятельности. В условиях активной интеграции отечественного образовательно-научного общества в европейское образовательное пространство, имплементации многочисленных «инструментов качества» высшего образования, ориентации на подготовку «финального продукта», который был бы конкурентоспособным на европейском и международном образовательно-научном пространстве, объективно обусловленным, своевременным можно считать внедрение процедуры аккредитации образовательно-научных программ как своеобразного «фильтра качества» подготовки соискателей третьего уровня высшего образования.

Уникальность ресурса этой процедуры обуславливают: 1) своеобразие формирования субъектного состава процедурных отношений (принцип широкого представительства всех без исключения субъектов образовательно-научной деятельности, на всех стадиях процедуры аккредитации; простота, прозрачность, конкурсный профессионализм в отборе и ротации экспертов, членов отраслевого экспертного совета и НАОКВО; значимость решения каждого из субъектов процедуры для принятия финального акта, с внедрением модели «сдерживания и противовесов»); 2) активное участие в процедуре субъекта, деятельность которого подлежит аккредитации (как в подготовке сведений самоанализа, так и сопровождении всех стадий процедуры); 3) «внутренне-внешняя» направленность процедуры (предварительная оценка соответствия образовательно-научной деятельности критериям «качества деятельности» самим субъектом, «внешняя» оценка и профессионализм рекомендации для усовершенствования ОНП и ее реализации с соблюдением «принципов доверия и унормированных ожиданий»); 4) «критериальность» в оценивании и формулировании предложений позволяет охватить все аспекты образовательно-научной деятельности, выделить слабые и сильные стороны, «дефекты» и «образцовые практики» для заимствования; 5) добровольность и инициативность субъекта научно-образовательной деятельности для возникновения процедурных отношений и возможность отказа на любой стадии; 6) оперативность, публичность, прозрачность, гласность, доступность. Все это с одной стороны устраняет какие-либо предпосылки для субъективного толкования, субъективного усмотрения, ограниченного доступа, «внешнего» влияния, противоправных деяний, в ходе всей процедуры принятия решения необъективного решения по результатам процедуры, а, с другой стороны, именно такой ресурс аккредитации и позволяет определить реальное состояние «качества» образовательно-научной деятельности субъекта, его «дефекты» и соответственно оказать профессиональную помощь такому субъекту в улучшении «качества» соответствующей деятельности, а при наличии «сильных, позитивных практик такого качества» в его деятельности – способствовать ее популяризации и заимствованию другими субъектами подготовки соискателей соответствующего уровня высшего образования.

ПРЕИМУЩЕСТВА ВНЕДРЕНИЯ ВОЗОБНОВЛЯЕМЫХ ИСТОЧНИКОВ ЭНЕРГИИ В МОЛДОВЕ

CZU: 620.97:574(478)

Людмила ТОДОРОВА¹,
Государственный Университет Молдовы
Василий НИКОЛАЕНКО²,
Государственный Университет Молдовы

ABSTRACT. *This study analyzed the prospects for the introduction of renewable energy sources in Moldova. Such an analysis can be carried out by studying the experience of Germany in the field of introducing renewable energy sources, since Germany has similar climatic conditions.*

Based on statistics, since 2000, Germany has been able to increase its share of renewable energy consumption to 49%. Such dynamics suggests that the introduction of renewable energy sources is becoming a global task at the global level, as well as that progressive states are increasingly focusing on the environmental friendliness of the energy received.

Information obtained from statistical databases once again confirms the global trend of switching to renewable energy sources, because their share in the total energy consumption of various countries is only growing every year.

Key words: *renewable energy sources, solar energy, wind energy, ecology.*

1. Введение

Начиная с 2019 года, в Молдове на государственном уровне все чаще обсуждается возможность и перспективы внедрения в экономику возобновляемых источников энергии (возобновляемых источников энергии). Интерес к возобновляемым источникам энергии подкрепляется возможностью стать не только менее зависимыми от экономико-политических изменений в мире и поставок ископаемых источников энергии из-за рубежа, но и выйти на определенный уровень стран Европейского Союза в области энергетики. Примером внешних изменений, влияющих на Молдову, может служить конфликт Российской Федерации и Украины, впоследствии чего сократились поставки энергетических ресурсов, таких как нефть и газ, что напрямую отрицательно влияет на экономику страны.

Уже сейчас на территории Молдовы активно привлекаются местные и зарубежные инвесторы с целью увеличения объема инвестиций в сектор возобновляемых источников энергии, что позволит существенно увеличить объемы добычи. Так в конце 2021 года министерство инфраструктуры рассчитывало привлечь от 400 до 800 млн евро в сектор, что позволило бы реализовать план Правительства по увеличению доли использования возобновляемых источников энергии в общем потреблении энергии с 3% до 30% к 2025 году.

к возобновляемых источников энергии традиционно причисляют:

1. Солнечная энергия. Солнечная энергия является самым богатым из всех энергетических ресурсов и может использоваться даже в пасмурную погоду. Скорость, с которой солнечная энергия улавливается Землей, примерно в 10 тыс. раз превышает скорость, с которой человечество потребляет энергию. Солнечные технологии могут обеспечивать тепло, охлаждение, естественное освещение, электричество и топливо для множества применений. Эти технологии позволяют преобразовывать солнечный свет в

¹ Людмила ТОДОРОВА¹, PhD, Государственный Университет Молдовы, Факультет экономических наук, Департамент Экономики, Маркетинга и Туризма, Кишинев, Республика Молдова e-mail: liudmila.tod@gmail.com

² Василий НИКОЛАЕНКО², Студент 2 курса, Государственный Университет Молдовы, Факультет экономических наук, Департамент Экономики, Маркетинга и Туризма, Кишинев, Республика Молдова e-mail: Vasilij.nikolaenko.01@mail.ru

электрическую энергию с помощью фотоэлектрических панелей либо зеркал, концентрирующих солнечное излучение.

2. Энергия ветра. Ветроэнергетика использует кинетическую энергию движущегося воздуха с помощью больших ветряных турбин, расположенных на суше (наземные ветроэлектростанции) или в морской или пресной воде (морские/прибрежные ветроэлектростанции). Энергия ветра используется на протяжении тысячелетий, однако за последние несколько лет технологии наземной и морской ветроэнергетики эволюционировали в направлении максимального увеличения объема производимой электроэнергии за счет более высоких турбин и большего диаметра вращающейся части. Хотя средняя скорость ветра сильно варьируется в зависимости от местности, мировой технический потенциал ветроэнергетики превышает мировой объем производства электричества, а большинство регионов мира располагают достаточными возможностями для создания значительного количества ветроэлектростанций.

3. Геотермальная энергетика. Геотермальная энергетика использует доступную тепловую энергию недр Земли. Тепло получают из геотермальных резервуаров посредством бурения скважин или иными способами. Резервуары, которые по своей природе являются достаточно горячими и проницаемыми, называются гидротермальными резервуарами, а достаточно горячие резервуары, улучшенные с помощью гидравлической стимуляции – усовершенствованными геотермальными системами. Оказавшиеся на поверхности жидкости разной температуры могут быть использованы для выработки электроэнергии.

4. Гидроэнергия. Гидроэнергетика использует энергию воды, перемещающейся с большей высоты на меньшую. Такая энергия может быть получена с помощью водохранилищ и рек. Гидроэлектростанции на водохранилищах задействуют находящиеся в них запасы воды, в то время как русловые ГЭС используют энергию доступного речного стока. Гидроэнергетические водохранилища часто служат нескольким целям, обеспечивая питьевую воду и воду для орошения, возможность бороться с наводнениями и засухами, навигационные услуги и энергоснабжение. В настоящее время гидроэнергетика является крупнейшим источником возобновляемой энергии в электроэнергетическом секторе. Она зависит от в целом стабильных режимов распределения осадков и может подвергаться негативному воздействию вызванных климатом засух или изменений в экосистемах, которые влияют на такие режимы.

5. Биоэнергия. Биоэнергию получают из разных органических материалов, называемых биомассой, таких как древесина, древесный уголь, навоз и другие органические удобрения, применяемые для производства тепла и электроэнергии, и сельскохозяйственные культуры, применяемые для производства жидких видов биотоплива. Большая часть биомассы используется в сельской местности.

Современные системы биомассы включают специальные сельскохозяйственные культуры или деревья, остатки, образующиеся в процессе ведения сельского и лесного хозяйства, и различные потоки органических отходов. При получении энергии посредством сжигания биомассы образуются выбросы парниковых газов, но в меньших объемах, чем при сжигании ископаемых видов топлива, таких как уголь, нефть или газ.

Прежде чем перейти к возобновляемым источникам энергии актуальных непосредственно для Молдовы проанализируем существующие источники возобновляемых источников энергии.

Наиболее подходящими источниками возобновляемой энергии для Молдовы являются солнечная энергия и энергия ветра. Это обусловлено такими факторами как географическое расположение страны и ее климатические условия.

Далее, более подробно будут рассмотрены преимущества и недостатки использования данных источников энергии. Касаясь солнечной энергии, можно выделить следующие преимущества:

1. Возможность энергоснабжения территорий, удаленных от централизованных сетей электроснабжения;
2. Экологичность данного вида энергоснабжения;
3. Обеспечение энергией мест, не имеющих возможности получения энергии посредством ГЭС.

К недостаткам солнечной энергетики причисляются:

1. Высокая стоимость оборудования;
2. Для установления солнечных панелей необходимо много пространства;
3. Зависимость от количества солнечных дней в году.

К преимуществам энергии ветра традиционно относят:

1. Ветряные электростанции занимают небольшие территории;
2. Создают дополнительные рабочие места;
3. Ветроэнергетика является одним из наиболее дешевых способов получения энергии.

К недостаткам ветроэнергетики причисляются:

1. Сложность доставки и установки ветряных электростанций;
2. Сложность поставок электроэнергии от самих станций к населенным пунктам;
3. Негативное влияние на дикую природу из-за шума от лопастей.

2. Материалы и методы

В данном исследовании рассматривается перспективность внедрения возобновляемых источников энергии в Молдове на примере опыта Германии в этой сфере. Основными информационными ресурсами служили данные ООН, статистические базы данных Enerdata (с 2000 года по 2022 год) и Solargis. Статистическая база данных Enerdata содержит в себе данные, связанные с уровнем потребления разных видов энергии в странах мира. База данных Solargis располагает картами солнечного излучения и информацией об уровне солнечного излучения в странах мира.

Также, в исследовании была использована информация из ресурса WindPower, посвященному использованию и внедрению ветроэнергетики в странах мира. Также, была проанализирована и использована информация министерства инфраструктуры Молдовы. Все эти источники позволяют охарактеризовать динамику и уровень внедрения возобновляемых источников энергии в изучаемых странах.

4. Анализ возобновляемых источников энергии Германии

Так как Молдова определяет своей стратегической целью вступление в ЕС Нам стоит опереться на опыт одной из стран-лидеров Евросоюза, такой страной является Германия.

Германия занимает 11 место в мире по доле возобновляемых источников энергии в производстве электроэнергии.

В 2021 году доля энергии из возобновляемых источников энергии составила 41% от всей электроэнергии, а уже в первом полугодии 2022 года эта доля увеличилась до 49%. Рост доли возобновляемых источников энергии в Германии в период с 2000 по 2021 год представлен на рисунке ниже:

Рис. 1. Рост доли возобновляемых источников энергии в Германии в период с 2000 по 2021 год

Источник: Энергетическая база данных <https://energystats.enerdata.net/>

По данным гистограммы можно увидеть стремительный рост доли возобновляемых источников энергии в Германии. Такая тенденция является положительной, так как возобновляемых источников энергии являются более экологичными и переход на возобновляемых источников энергии стал общемировой тенденцией. Следующим этапом будут рассмотрены составляющие доли возобновляемых источников энергии по отраслям.

Рис. 2. Составляющие доли возобновляемых источников энергии по отраслям

Источник: составлено автором по данным энергетической базы данных

<https://energystats.enerdata.net/>

В первой половине 2022 года лидерами в возобновляемых источниках энергии Германии являются: ветряная энергия (21%) и солнечная энергия (12%).

Далее рассмотрим состояние солнечной энергетики в Германии на сегодняшний день. Ниже представлена карта солнечного излучения на Территории Германии.

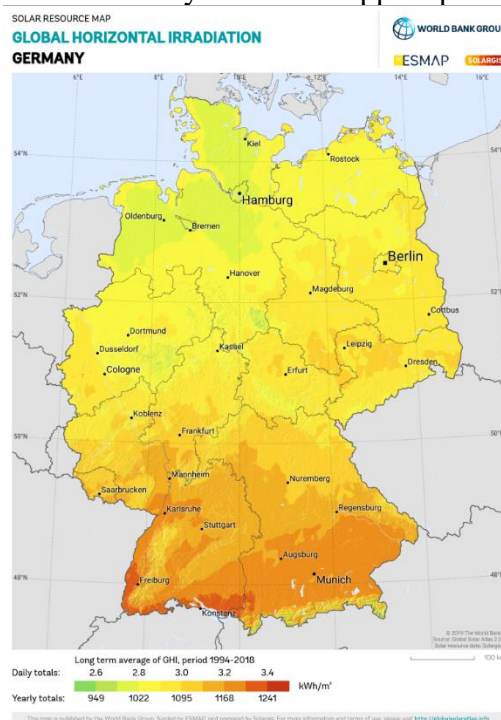

Рис. 3. Карта солнечного излучения на Территории Германии

Источник: База данных, располагающая данными по уровню солнечного излучения

<https://solargis.com/>

По данным карты можно увидеть, что в целом на всей территории Германии использование является эффективным, особенно в южных районах.

Если говорить о ветряной энергии в Германии, то на 2021 год в стране действуют 6 109 ветряных ферм, совокупная мощность которых 70 008 МВт. В настоящее время в Германии насчитывается около 30 000 ветряных станций. К 2030 году планируется увеличить установленные мощности до 100 000 МВт. Стоит отметить уверенный рост мощностей, так как в конце 2020 года установленные мощности составляли 55 000 МВт. Немаловажным фактором развития ветроэнергетики Германии является её географическое положение, а точнее выход к морям (Балтийское и Северное). Так как выход к морям находится в северной части страны, то выгоднее будет располагать ветряные станции именно там.

Однако внедрение ветряных станций имеет сложности на своем пути. В первую очередь это связано с тем, что по нормам ветряные станции должны находиться на достаточно большом расстоянии от жилых домов. Из-за этого многие компании не могут получить разрешение на строительство станций. Во вторую очередь, трудности возникают из-за того, что сфера производства возобновляемых источников энергии – конкурентный рынок, из-за чего некоторые компании не могут вести экономически эффективный бизнес.

Из-за того, что внедрение возобновляемых источников энергии относительно молодое явление, не все государства справляются с разработкой соответствующего законодательства, и Германия не стала исключением. Благодаря внедрению возобновляемых источников энергии. Германия имеет возможность избавиться от зависимости от невозобновляемых источников энергии, таких как уголь и газ. Поэтому страна борется с вышеперечисленными трудностями.

4. Перспективы и потенциал Молдовы

В связи с тем, что у Германии и Молдовы сопоставимые климатические и природные условия, солнечная и ветряная энергетика в Молдове имеет большие перспективы развития.

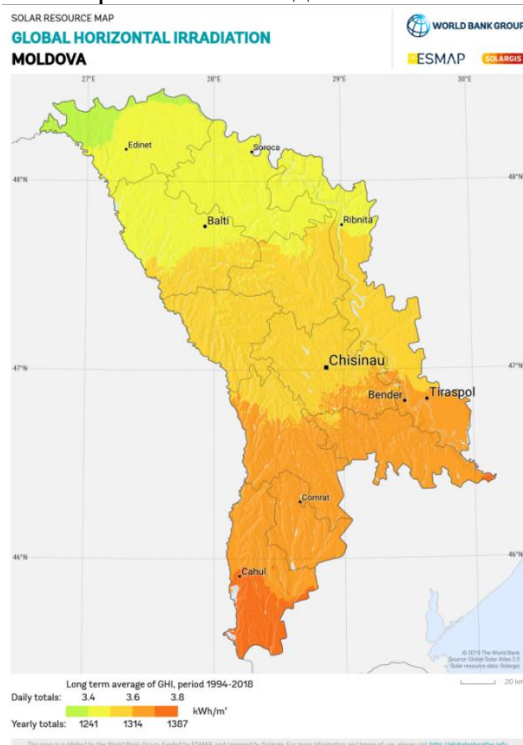

Рис. 4. карта солнечного излучения на территории Молдовы

Источник: База данных, располагающая данными по уровню солнечного излучения

<https://solargis.com/>

На рисунке выше представлена карта солнечного излучения на территории Молдовы. Исходя из представленных данных на картах солнечного излучения стоит выделить факт того, совокупное тепловое излучение на территории Молдовы выше более чем на 100 кВт/ч, чем на территории Германии.

Одним из важнейших стимуляторов развития возобновляемых источников энергии в Молдове стало национальное агентство по регулированию энергетики (НАРЭ) совместно с правительством Молдовы, которые разработали и внедрили законопроект (Nr.10 din 26-02-2016) о квотах, подразумевающий поощрение для правомочных производителей возобновляемых источников энергии, но мощность должна быть не менее 10 кВт.

Это приведет к значительному увеличению доли электроэнергии, получаемой из возобновляемых источников энергии. Законопроект планируется реализовать к 2025 году.

Подводя итог, следует сделать вывод, что наиболее перспективными областями возобновляемых источников энергии являются солнечная и ветряная энергетика, на которые и стоит сделать основной упор.

Особый потенциал присутствует в секторе солнечной энергии. Молдова обладает большим количеством незанятых территорий, которые могут быть использованы для размещения солнечных панелей.

Источники:

1. Борьба с изменениями климата. Официальный сайт Организации Объединённых Наций: <https://www.un.org/en/climatechange>
2. Evaluation of energy-climate trajectories 2030-2050 for the European Commission: <https://www.ener-data.net/about-us/company-news/>
3. The Wind Power is a comprehensive database of detailed raw statistics on the rapidly growing sphere of wind energy and its supporting markets: <https://www.thewindpower.net/index.php>
4. Weather data and software for solar power investments. Reduce risks and maximise profitability of your solar energy assets <https://solargis.com/>
5. Амбиционный план развития возобновляемой энергетики и реальная ситуация: <https://www.mold-street.com/?go=news&n=13293>

LIFE SCIENCES AND THE KNOWLEDGE PARADIGM

CZU: 504.7:574.4:165.1

Veaceslav SYTNIC¹,
Institute of Zoology

ABSTRACT. *The purpose of the paper is to reflect the concepts and forms of knowledge in the life sciences. The actuality and popularity of ecology and biospheric issues demonstrate positive achievements in the thinking of contemporary man. The subject of discussion remains the concrete content in understanding evolution, its factors and driving forces. The current situation in evolutionary biology shows that it is precisely in this field of biological knowledge that the integrity of the general biological problems about evolution is formed, which reflects the direction of theoretical searches in all compartments of biology. The conceptual position of a researcher in the field of life sciences is formed under the action of intra-scientific factors and the socio-political character and presents a complex phenomenon in itself. This requires a more concrete determination in the initial positions of analysis, due to the fact that we are more interested in the conceptual aspects of scientific research activity, first of all it is necessary to emphasize the historical-social importance of its conceptions of existence. Following the gradual concentration of the entire scientific complex about life, regarding the problems of man, the meeting of the new ethical and axiological aspects of science, biology presents itself at the moment not as a "pure" natural science, but also as a consolidated promoter of the science of nature and social science.*

Keywords: *knowledge, evolutionism, organism, population, biocenosis, biosphere*

1. Introduction

The biological knowledge of the world has always attracted the attention of philosophers, who are constantly in search of new phenomena that have a general scientific character, with a conceptual aspect. The science of life is closely related to the problem of the conception of the world. Depending on the depth of man's knowledge of the essence of life, his place in the world largely depends. Scientific knowledge throughout the entire history of science accumulates in the treasury of ideas about the world with the aim of creating new scientific principles of the conception of the world.

The deepening of the knowledge of the different levels of organization of matter, especially the molecular level, favored the formulation of revolutionary conceptions in biology, and the interaction of sciences in the research of living matter and the formation of new synthetic directions of knowledge, the formulation of modern biological theories opened up new facets of philosophical ideas. around scientific hypotheses and theories.

In creating new conceptions of life, conceptual interests about the world and knowledge are positively correlated. The distinction between living and non-living matter, life on earth, which is the cause of its development, is contingent, how to explain the adaptation of living organisms – these problems are explained depending on the philosophical position of the scientist, on the character of his conception.

In the process of scientific knowledge of the role of biology, the materialistic forms of conception appropriate to the intended purpose are of great importance. Only in such a way is it possible to develop the hypothesis, scientifically argued, of the human position in the problem of using scientific innovations for the development of optimal ways of overcoming ecological crises, as well as the main directions of biological synthesis and knowledge of human problems (Карацкова, 1979). In the literature, regarding the philosophical problems of biology, the aspect of the

¹ Veaceslav SYTNIC, Institute of Zoology

conception of the world is addressed, but it has not become an object of special research. This conditioned the need to analyze the situation created in contemporary biology.

Considering the concrete research of the nature and functions of the scientific conception in different branches of science, in the same context and biology, a deeper knowledge of the role of the conception of the world in contemporary science and in political-social practice is necessary (Фролов, 1980).

2. Literature review

In the discussions about the status of biology as a science, its primary role in solving the problems of the development of the organic world is unanimously recognized (Алексеев, 1983). In connection with this, the evolutionary theories present themselves with those fundamental methodologies, which, uniting the strictly special directions, play the role of the integration factor in the system of biological sciences. The importance of the evolutionary theory, its current results are at the forefront when we talk about the specifics of biology and the content of generalizing concepts. It is known that Darwinism was studied and appreciated by the great philosophers, for its determined resistance to the idealistic and metaphysical vision of living nature. The main merit of the Darwinist theory was the evolutionary process, presented in it as a natural-historical one. It can certainly be mentioned that the great majority of biologists support the idea of the historical-natural character of evolution and this is the result of the triumph of Darwinism, the process of development of the evolutionary concept. Darwinian principles will not turn into dogmas. The conceptual component of any scientific theory necessarily develops as a result of the enrichment of the theory itself. Darwinism receiving the name "synthetic theory of evolution" is not a finished science about evolution, it is only a certain stage of development with all the minuses and pluses of science. It is difficult to really appreciate the role of Darwinist ideas in the theoretical appropriation of evolution, to specify the circle of problems solved in a science that is gradually expanding its research space. It is important to recognize that in the assessment process not only scientifically argued facts are introduced, but also certain concepts of some scientists. For the aspects of scientific activity, which reflect certain social aspects in the matter of choosing the principles of activity, the conceptual background that determines this choice is important (Марчук, 1980). The basic concepts of scientific activity are of great importance in the direction of scientific discoveries and the emergence of new ideas, which perfect research methods. The recognition of the population as an elementary unit of the evolutionary process definitively changed the entire philosophical direction of biology, which is rejected by organocentrism, and the new principles gave birth to co-traditions between different aspects of the evolutionary study. The notions "population", "biocenosis", "biogeocenosis", "biosphere" represent an important level of knowledge and reflect the new directions of research in life sciences. During the period of intensive development of science, the epistemological problem of the content of new ideas and the absolute and objective conception appears in the foreground. The priority of methodological principles becomes in biology a problem of objective importance of the existing directions in the research of evolution (Карпинская, 1980). The creation of the concept of "non-Darwinian evolution" necessary for studying the molecular bases of the evolutionary process does not correspond to the scientific criteria and is methodologically wrong. The conceptions of the accidental appearance of life on Earth are also anti-Darwinist, precisely because they ignore the very principle of global evolution, which is the basis of Darwinism. Various forms of Darwinism research also appear in the case of its basic notions at the stage of preexistence or in the field of human activity. Obviously, each of these conceptions requires a special analysis with the aim not only to remove the opponent, but also to discover the real evidence of the criticism of Darwinism, which allows its improvement (Воронцов, 1984). It is necessary to bear in mind the main difference between the dialectical relations in the history of biology and the current methodological bases, which recognize Darwinism. The "free choice" of the theoretical bases of biology, which accompanies the penetration of the concepts of

the exact sciences, is illusory. This is why the dialectical idea of absolute unity is important, first of all, from the point of view of the "free choice" of the theoretical basis of biology, which accompanies the penetration of the concepts of the exact sciences into it (Фролов, 1980).

The process of prebiological research and biological evolution itself are however misunderstood from a methodological, theoretical and even empirical point of view. The subject of discussion remains the concrete content in understanding evolution, its factors and driving forces. The current situation in evolutionary biology shows that it is precisely in this field of biological knowledge that the integrity of the general biological problems about evolution is formed, which reflects the direction of theoretical searches in all compartments of biology. The exact sciences do not fully explain the changes in the natural sciences.

The actuality and popularity of ecology and biosphere issues demonstrate positive achievements in the thinking of contemporary man. We will briefly stop at another important point about understanding

3. Data and Methodology

The following methods were used in scientific research: inductive and logical-deductive.

3. The Model and Findings

3.1. Life sciences in the elaboration of the scientific conception of the world. With the development of contemporary biology in conceptual issues, a qualitatively new basis is opened, new possibilities appear conditioned first of all by the achievements of biology and molecular genetics and the emergence of the microevolutionist conception. These fields of biological science are accumulated in experiences, approaching according to their character to the exact sciences, which is explained by the wide penetration of the methods of these sciences in the field of biology. It is also natural that the conceptions of the real sciences present in the arsenal of methods for accumulating empirical and theoretical knowledge, in the style of thinking, etc.

When one talks and writes about the "revolution" in biology, first of all the successes of molecular biology are emphasized, then the achievements in the study of systems influenced by the organism are mentioned. A total study of the living world is required (Callahan, 1968). In order to demonstrate the role in perspective of all the compartments of the biological sciences, we stop first of all at the natural sciences and at the trends necessary for the foundation of the scientific conception. In this context, the use of fundamental methodological bases is important. Many evolutionary biologists recognize that the contemporary form of evolutionary theory presents itself as a theoretically unfinished science, in which the basic theories and their structure have not yet been developed. This allows to understand the specific importance of biology as an independent science in the formation of its conception.

A special role in the development of genetics and molecular biology was played by the use of physico-chemical research methods. The process of bringing biology closer to the real sciences approaches not only the field of research methods, but also forms an increasingly complex character of knowledge, giving impetus to the methodology as well. The emergence and development of molecular biology became an important factor in the direction of strengthening methodological principles in physics and biology. It is considered first of all the ideas of keeping and approaching the universal presence for all matter of the resistance property. The development of biochemistry led to the acquisition of a new methodology. If biologists currently analyze the problem of activity, as one of the basic questions, then it is necessary to recognize a reflection of universal properties even if the creationist conception of terrestrial objects is present.

So the contribution of molecular biology in the formation of the scientific conception is particularly conditioned by the use of physical methods. With the transition to the issue of evolutionary science, the picture changes, a methodological orientation takes place and, in parallel, new connections appear towards the conceptual requirements accumulated by the science of

knowledge. It is possible to highlight those aspects, which are determined by the special qualities of biological science, its existence being a compartment of science, necessary for solving the whole circle of questions, including the conceptual character.

3.2. Conceptual functions of life sciences. The conceptual position of a researcher in the field of life sciences is formed under the action of intra-scientific factors and the socio-political character and presents a complex phenomenon in itself. This requires a more concrete determination in the initial positions of analysis, due to the fact that we are more interested in the conceptual aspects of scientific research activity, first of all it is necessary to emphasize the historical-social importance of its conceptions of existence. The formation of conceptions about scientific doctrine is included in the "conceptual climate" common to a certain country, in the system of social relations, conditioned by the concrete socio-economic character (Марчук, 1980).

Biological science has a historical purpose in strengthening the materialist conception, in the emergence of the dialectical-materialist principles of scientific research. It can certainly be mentioned that the scientific and methodological arrangement of genetic problems, molecular biology, and evolutionary science currently have a lasting foundation, a conscious orientation of natural research under a philosophical and methodological aspect. The new trends in the development of biological science are associated with the problems of the humanities, raising the question of the collaboration of scientific research more and more acutely. This is why such a form of methodology remains current, according to which the philosophical position of the character of the generalized conception in science is advanced and implemented in the struggle of philosophical ideas (Алексеев, 1983).

One more function of the natural sciences can be highlighted – communication. It all consists in the fact that scientists understand each other not only because they speak the same language regarding the given field, but also belong to certain communities of people, the purpose of whose activity includes objective ideas about the world. In the sphere of the life sciences, this is done in a less organized way compared to the social sciences. This explains the existence of a wide and complicated network of communicative links between the life sciences.

In the biological sciences, as postulates included in the style of thinking, it is absolutely necessary to have some data, which reflect the level and character of the understanding of two units of the "beginning of life" – social structure and development (Mihai, 1968).

From the material, known to us from biology, it is proven not only the appearance or even the absence of the only biological theory, but also the fact that all the biological sciences, in the great majority, obviously oppose the notion – style of thinking, thereby implying a single moment in the problem date.

Because the genesis of theoretical conceptions in biology is quite specific and it is difficult to impose a strict classification, determined by the intrascientific factors of development.

3.3. Current philosophical concepts in the life sciences. There is a point of view according to which the recognition of a hereditary apparatus, in which the unique particularities of the individual are encoded, is a deviation from the dialectical conception of development (Callahan, 1968). It is stated that there is not and cannot be a special hereditary mechanism in the body.

The discoveries of molecular biology formed philosophical concepts of another order. The term "molecular biology" contains in itself "contradictio in adjecto" – contradiction in determination, because everything that is important and specific to life is always at the supramolecular level. It is stated that there are no "living molecules" or vital reactions and the specificity of life is formed by the interaction of molecules in correlation with other higher level systems (Callahan, 1968). However, recently the number of biologists who hold idealistic and agnostic positions is decreasing. In the field of genetics, Meller G. Dj., insistently stressing the possibilities of this modern science, confirms that the origin of life on Earth can be explained from genetic positions, overestimating the role of nucleic acids in the destiny of mankind.

One of the peculiarities of the fight between philosophical currents in biology is the formation of a couple between neo-mechanists and neo-vitalists, who abuse the discoveries in the field of

cybernetics and the application of physico-chemical methods in biology. The biochemist Şramm G. tries to prove the presence of the "order and rational" factor in biological processes (Карпинская, 1980).

Every historical era, in one way or another, is faced with the need to "build bridges" between natural sciences and social sciences, its introduction in all the processes that take place in society causes a considerable increase in the interest of scientific researchers towards the problems social-political (Караnova, 1979).

Following the gradual concentration of the entire scientific complex about life, regarding the problems of man, the meeting of the new ethical and axiological aspects of science, biology presents itself at the moment not as a "pure" natural science, but also as a consolidated promoter of the science of nature and social science. Namely in this direction we can talk about a leadership role of biology. The correlation of philosophical knowledge and the problems of man, the environment that surrounds him, the character and conditions of activity, requires highlighting the internal methodological resources of biology, to carry out the "inventory" of personal means of knowledge, in order to understand the connection between biology and philosophy (Bertocci, 1970).

The biosocial approach requires a perfection of the methodological means of biology, because nowadays they are becoming less and less. As a compartment of the natural sciences, biology maintains a link with the fundamental branches, successfully extends the development of intermediate branches of knowledge (biophysics, biochemistry, biocybernetics), uses scientific conceptions and methods for solving conceptual problems.

3.4. Life sciences in the scientific vision of the world. Currently, in the works dedicated to the analysis of the scientific activity of knowledge as a multifactorial phenomenon, research is described on the process of forming the scientific picture of the world, its dependence on the fundamental theory, on the accumulation of new empirical material and the action of the conception of the world. It is necessary to recognize that the questions about the ontologization of knowledge, theory, the difference and similarity between theory and the picture of the world, of the connection of the picture of the world with the socio-cultural characteristics of the era are viewed on the basis of the materials of the exact sciences (physics, mathematics, cybernetics) (Mihai, 1968). Obviously, there is also the need to apply evolutionary research methods. From what has been said, biology also has a special contribution. So what is the contribution of the biological sciences in the formation of the scientific picture of the world? First of all, the way to show the summary form in terms of the new sciences about structure, the methods of organizing biological systems and many others that enrich the unitary conception of the world is also welcome. In the given case, there is indeed the possibility of drawing concrete data about the highlighted properties of biopolymers, about architecture, as well as about the vital activity of organisms practically based on the use of new research methods, in the broad notion of a "scientific picture". As a result, biology appears as a supplier of that empirical material, the understanding of which is rendered through the postulates of physical science (Mihai, 1968). In order to show the specificity of biology's participation in the formation of the scientific picture of the world, we emphasize the following 3 moments: the biological argumentation of the idea of preservation, the scientific importance of evolutionary principles, the emphasis of contemporary biology on the problems of man as a biosocial being, which concentrated in its development the objective laws of natural and social processes. But more actively biology takes part in the formation of the scientific picture of the world, first of all due to its contribution to the idea of global evolution, which really works in the structure of scientific knowledge and can be seen as an embodiment of a special form of the general principle of development. The progressive trends of the development of biological knowledge are directed towards the problems of man, as well as towards the preservation of life on Earth, make the organic link between the concept of the world and social ethics.

Conclusions

1. With the transition to the issue of evolutionary science, the picture changes, a methodological orientation takes place and, in parallel, new connections appear towards the conceptual requirements accumulated by the science of knowledge.

2. It can certainly be mentioned that the scientific and methodological arrangement of genetic problems, molecular biology, evolutionary science currently have a lasting foundation, a conscious orientation of natural research under a philosophical and methodological aspect.

3. The new trends in the development of biological science are associated with the problems of humanistic science, raising the question of the collaboration of scientific research more and more acutely.

References

1. Bertocci, P. (1970). The Perspective of a Teleological Personalistic. In.: *Contemporary American Philosophy*. L. N.Y, 1970. P.249.
2. Callahan, D. (1968). Human experience and God. In.: *American philosophy and the Future*. N.Y. P.231.
3. Mihai, N. (1968). *Materialismul dialectic și fizica modernă*. Chișinău, 1968.
4. Алексеев, П. В. (1983). *Наука и мировоззрение*. М. , С.20-24.
5. Воронцов, Н. Н. (1984). *Теория эволюции- истоки, постулаты и проблемы*. М., С.14-19.
6. Каганов,а З. В. (1979). *Проблемы философских оснований биологии*. М., С.37-39.
7. Карпинская, Р. С. (1980). *Биология и мировоззрение*. М., С. 68-70.
8. Марчук, Г. И. (1980). *Молодым ученым о науке*. М.,С. 7-9.
9. Фролов, И. Т. (1980). *О диалектике и этике биологического познания*. М., С.12-15

The article was developed within the State Program project 20.80009.7007.02.

AN EDUCATIONAL APPROACH TO HUMAN TRANSLATION VERSUS MACHINE TRANSLATION: A CASE STUDY ON THE ENGLISH-ROMANIAN LANGUAGE COMBINATION

CZU: 811.111`322.4`255.2=135.1

Ina SITNIC¹,
Moldova State University

ABSTRACT. *The present study is a comparative approach to the human translation (HT) quality produced by 22 students in the 3rd year from the Department of Translation, Interpretation and Applied Linguistics, Moldova State University, and the pure machine translation (MT) of the same text by Systran, Google Translate and DeepL. The source-text proposed for translation is a selection of three sentences excerpted from a prescription in English. The research questions are formulated as follows: What types of errors are made by HT and MT? How does the quality of the two types of translation impact the final product of translation? Is MT output of lower quality compared to HT? Comparative analysis and qualitative analysis are the main research methods used in the study. The results show that although both humans and machines are prone to making errors, they appear in different ways and at different rates in both cases. The study also raises awareness to the fact that even if MT has achieved good improvements since its initial stages, it can achieve its highest potential only if accompanied by human post-editing. Prospective studies that would derive from this research will be oriented towards undergraduates' understanding of the role and importance of human post-editing of MT for the English-Romanian language pair, the contexts and the types of texts tolerated by MT.*

Keywords: *human translation, neural machine translation, translation quality, translation errors.*

Introduction

This article presents general insights supported with linguistic analysis on how Systran, Google translate and DeepL, on the one hand, perform in correlation with human translation (HT) carried out by students, on the other hand. Structurally, the article is divided into three sections: Section 1 presents *an overview of Machine Translation systems* in which we make a general description of the MT systems used in the study. Section 2 develops on the *methodology of the study*, and includes the research methods applied, the detailed presentation of the context in which the study was carried out, the sample group that participated in the study, the type of text that was used, the rationale for choosing such type of text etc. Section 3 *data analysis and findings* reflects the actual detailed qualitative investigation of the corpus of examples extracted from the HT and the MT output, being an illustration of the comparative assessment of the translation quality of MT and HT.

The **main objective** of this research is to perform a comparative study on HT versus MT of a piece of specialized text, in order to determine the quality of the translation obtained in both case-scenarios, based on the types of errors that result from the qualitative analysis of the target-texts, 22 texts obtained from students' translation and 3 texts obtained from MT systems.

The **research questions** formulated in the context of this study are as follows: *What types of errors are made by human translation and machine-translation? How does the quality of the two types of translation impact the final product of translation? Is machine translation output of lower quality compared to human translation?* Comparing HT and MT is with the purpose of determining the translation quality of the final product based on the identified types of errors and their impact,

¹ Ina SITNIC, Moldova State University

trying to raise awareness and thus educate future translators about the advantages and limitations of pure MT.

Machine translation has been brought to a very wide audience with the main aim to make translation available to users whenever they need it. In recent years, a wide range of machine translation systems emerged, among them being *Systran*, *Google Translate* and *DeepL*. From personal experience as a lecturer at the department of Translation, Interpretation and Applied Linguistics, *Google Translate* remains the MT system which is most used by students whether for their need to gain access to the meaning of the text, to acquire a general glimpse of what the information is about or to translate the texts they are given as home assignment. This is proof of the fact that *Google Translate* “has more than anything brought machine translation to a wider audience and opens up the web across all languages” (Koehn, 2020, p. 19), but what should students know (as well as some practicing translators and clients) is that although MT is already good enough to perform translation, it has not achieved perfection yet. Teachers constantly draw students’ attention to the fact that MT services still need improvement and therefore, they cannot simply submit pure machine-translated texts for their academic assignments.

1. An overview of Machine Translation systems

Machine translation is a sub-field of computational linguistics or natural language processing that investigates the use of software to translate text or speech from one natural language to another. The core of MT itself is the automation of the full translation process, which is different with the related terms such as machine-aided human translation, human-aided machine translation and computer-aided translation. (Chan, 2015, p. 105)

In comparison with HT, MT has advanced enormously since its inception in the 1940s (Chan, 2015, p. 23)

Systran is one of the oldest technologies in MT. It was founded in 1968 as one of the first developers of MT software and it has carried out extensive work for the United States Department of Defense and the European Commission. After 50 years in the market, it is introducing its Neural Machine Translation enterprise solution. To help organizations enhance multilingual communication and increase productivity, Systran delivers real-time language solutions for internal collaboration, search, eDiscovery, content management, online customer support and e-Commerce. Today, it continues its research in natural language processing – both linguistic and statistical – to improve machine translation technology in terms of quality, performance and interoperability. (SYSTRAN, 2022). Though Systran is still a distance from the levels attained by HT, the research conducted throughout the decades could be argued to have helped MT to survive until now.

Google Translate was developed in 2006, and was originally released as a statistical MT service. It used United Nations and European Parliament documents and transcripts to gather linguistic data. Rather than translating languages directly, it first translates text to English and then pivots to the target language in most of the language combinations. During a translation, it looks for patterns in millions of documents to help decide which words to choose and how to arrange them in the target language. Its accuracy, which has been criticized has been measured to vary greatly across languages. In November 2016, Google announced that Google Translate would switch to a neural machine translation engine – Google Neural Machine Translation – which translates “whole sentences at a time, rather than just piece by piece. It uses this broader context to help it figure out the most relevant translation, which it then rearranges and adjusts to be more like a human speaking with proper grammar” (Turovsky, 2016). According to *acutrans.com* (2020), by 2012, Google Translate said it translated enough text to fill 1 million books every day. While it is still being improved and added to, Google Translate is already one of the most comprehensive translation tools on the web today. Even if most people know the translations are not very good, they use the service because it is convenient.

Founded in Cologne in 2009 under the name Linguee, *DeepL Translator* caused a sensation in 2017 with its free DeepL Translator service. The service can be used for free with a 5,000 characters limit per translation. Reception of DeepL Translator in 2017 has been generally positive. It was appreciated for the accuracy of its translations, with TechCrunch stating that it was more accurate and nuanced than Google Translate. (Wikipedia Entry References DeepL Translator, 2022)

Being a translator is more than an automated robotic process and this is what even first year students from the Department of Translation, Interpretation and Applied Linguistics claim when questions such as *what is translation?* and *how should it be perceived: as a science, art or craft?* are being discussed during classes. There is no doubt that compared to its early development in the 1940s, MT has much improved since then, and it is a vital tool for the HT, although not without any problems. (Calude, 2003, p.1) With reference to MT versus HT quality output there are plenty of recent studies that have already demonstrated that “human translation still provides the best translation quality” (Maučec, Donaj, 2019), that “human evaluation is still considered the “gold standard” to measure the final quality of the translation” (Vela-Valido, 2021, p. 106) and that “although MT quality is getting better all the time, for this to be truly impactful in industry, we will need to see a quantum leap in terms of improved output” (May, 2018).

2. Methodology of the study

The sample of this study is representative in that it comprises 25 individuals in the 3rd year of studies, enrolled in the *Translation and Interpreting. English Language and German* study programme at the Department of Translation, Interpretation and Applied Linguistics, Faculty of Letters, Moldova State University. The task presupposed that students performed a mixed type of translation (to be explained later) of three utterances (81 words in total) extracted from a technical instructional text, the patient information leaflet of how to use Naproxen. Nevertheless, the output produced by only 22 students was analysed because 3 of the 25 individuals misunderstood the task and performed the writing of the text in the original (English) rather than its translation; therefore, they were excluded from the study. The subjects were selected randomly among the students that attended the lesson at the day the respective didactic activity was carried out. The translation was produced in writing, on paper.

It is important to specify that the chosen text does not contain too much contextual and pragmatic information and the cultural aspects are absent. Texts which contain little pragmatic information, clear and shorter sentences and restricted semantic domains achieve best results in MT. In contrast, those which are heavily dependent on contextual information, have long, elaborate sentences and a broad semantic domain are poorly translated by machines. The type of text selected for this study is for the very reason that computers also be able to transfer the meaning from English into Romanian with some level of accuracy. Ambiguity, idioms, collocations and structural and lexical differences have also been avoided for the reason of not discriminating between MT capacities and HT capabilities in terms of providing an acceptable translation quality.

It was used a mixed type of translation, involving students' concentrated listening, mnemonic, linguistic and writing skills. The didactic activity unfolded as follows: The teacher presented some key-terms for the students to have a general understanding of the type of text and the domain it refers to and gave them 1-2 minutes to search for the translation of potential unknown terms. The teacher read each sentence once, then segmented them on shorter logical units for the students to have time to translate in writing from English into Romanian. After the students have had translated all the utterances, they were given 1 minute to verify the correctness of their translation. The reason why the mixed translation mode was chosen was to exclude any possibility for the students to use MT of the entire text. For the purpose of the comparative analysis, MT of the same input was performed by *Systran*, *Google translate* and *DeepL* systems (Annex).

In terms of translation quality which we intend to thoroughly explore in the section below, we were interested in analysing discrepancies such as **lexical errors** and namely, the rendition of

lexical units considered translator's false friends for the English-Romanian language combination, **terminological errors**, **semantic errors** like sense distortion, additions and omissions, **grammatical and pragmatic errors** such as lack of cohesion, ambiguity, lack of parallelism, and **language mistakes**. These types of errors were determined based on previous didactic activities and research studies carried out with the participation of the students at the Department of Translation, Interpretation and Applied Linguistics.

3. Data analysis and findings

In this section we intend to examine selective errors made by students as well as deviations in MT. The correct equivalents suggested here in regard with HT are selected from students' translation versions.

In examining students' errors, we identified the erroneous rendition of the linguistic units: "conditions", "physician" and "drug" transposed into Romanian as "condiții", "fizician" and "drog" by one student. The respective lexemes formally resemble the original but translate differently, therefore they are considered **translator's false friends**. Apparently, the term *conditions* was translated through a variation of equivalents which, regrettably, do not correspond with the original meaning in the given context. The versions that the majority of the students opted for were "condiții", "simptome", "prescripții", "efecte" enumerated here in the descending order of their uses. One student translated the word as "probleme" which could be regarded as quite general but closer to the context compared to the aforementioned translation versions. Its specification as "probleme de sănătate" would have contributed to the translation quality. It is worth mentioning that the three terms under discussion were not among the key-words specified by the teacher. The decision was to enhance and verify students' attention and concentration to the meaning of the words rather than to their form. Also, in the context of translator's false friends the syntagm *if you notice stomach pain* was rendered erroneously by one student as "dacă notați dureri de stomac" (correct equivalent – "dacă simțiți dureri de stomac"). In this case, the word *noted* was mistranslated because of its similar form with the Romanian verb *a nota*.

Terminological deviations that lead to semantic distortions were the translation of the syntagms: *bowel movements* rendered as "mișcări intestinale", "schimbări intestinale", "tranzit intestinal", "dureri intestinale" (correct equivalent – "scaun"), "drug reaction" rendered as "reații alergice" (correct equivalent – "reații adverse la medicament"), "weight gain" translated as "obezitate" (correct equivalent – "adăugare în greutate").

Several examples of **inappropriate choice of equivalents** that caused sense alterations are reflected in the following linguistic units: "notify your physician" – "atenționați-vă medical" (correct equivalent – "anunțați-vă medical"), "without warning" translated as "fără a vă face griji" (correct equivalent – "brusc", "spontan"), "seek medical treatment" – "căutați tratament medical" (correct equivalent – "solicitați tratament medical").

Lack of cohesion was another type of translation inconsistency that students sometimes struggle with. An example of absence of cohesion is the translation version of the first utterance: "... când se folosește acest medicament în special oamenii mai în vârstă" which could have been easily corrected if the student intervened with the preposition *la* or *de către*: "...în special de către oamenii mai în vârstă".

Language mistakes represent a separate category of inconsistencies among which could be mentioned incorrect use of the article: "părți a corpului, reacție a preparatelor, îngălbenirea pielii sau ochilor", incorrect grammatical agreement: "pastile care poate să vă afecteze întregul organism; reacții care poate ataca". Although they do not necessarily originate in students' translation skills, they affect, to some extent, the quality of the product of translation.

A **lexical mismatch** encountered in a student's translation version is attributed to calque. The direct translation of the preposition in the following phrase "in older adults" – "în adulți mai în

vârstă” does not affect the meaning but rather represents a deviation in the student’s correct use of the target language (mother tongue).

During the translation classes, students are constantly reminded about the role of the **grammatical parallelism** which, in case it is not observed, can result in confusing and/or hard to understand linguistic units. Vivid examples are reflected in the linguistic structures below: “*Încetează să administrezi naproxen și căutați un tratament medical dacă aveți reacții adverse...*” / “*Nu mai administrați naproxen dacă observi dureri de stomac ...*”. The ambiguity resides in the variation of the form of the verb conjugated both in the second person singular and in the second person plural in the same sentence. Another type of lack of parallelism can be observed in the inconsistent use of the part of speech: “*slăbiciuni*”, “*dureri de stomac*”, “*îngălbenirea pielii sau a ochilor*”, “*greață sau vomități...*”. The transition from one grammatical category to another, here from noun to verb is detrimental to the cohesion of the target-text.

Sense distortions were reflected through partial or total mistranslations as illustrated in the translation versions below: “*Întrerupeți tratamentul cu naproxen și alte tratamente medicale dacă aveți o reacție adversă la medicament care vă afectează mai multe părți ale corpului.*” (3rd sentence) / “*Aceste condiții se pot întâmpla fără a vă face griji în timp ce utilizați acest tratament, mai ales pentru adulți.*” (3rd sentence) / “*Aceste prescripții pot fi utilizate dacă v-ați consultat cu un medic, îndeosebi pentru persoanele adulte.*” (1st sentence) / “*yellow skin or eyes*” translated completely erroneously as “*față palidă, ochi obosiți*”.

Redundancy could have been easily prevented if students concentrated on the type of text to translate and its peculiarities. Being an instructive text, it is characterized by precision, conciseness and accuracy, therefore, repetitive formulations like the ones in the following sentence: “*Încetați să folosiți Naproxen și vizitați medical de familie dacă aveți dureri de stomac..., dacă aveți fecale negre, lipicioase sau cu sânge, dacă pielea voastră este iritată, dacă aveți pierdere sau creștere în greutate, sau dacă mâinile și picioarele sunt inflamate*”, unnecessarily overburden the linguistic structure, which may cause difficult reading.

Use of colloquial language such as “*din senin*” instead of “*spontan*”, “*gălbenele*” instead of “*icter*”, as substitutes for more specialized language, prejudice the quality of the target-text.

Additions and **omissions** of relevant information were also encountered in some translation versions proposed by students. Unjustified additions and omissions lead to sense distortions.

The results of the HT showed that 5 out of 22 students that participated in the study, produced acceptable translation versions, adequate and fluent, with very little discrepancies. Two students provided one wrong equivalent each, and the other three students made two translation errors each, along with up to three language mistakes that did not impact negatively on the meaning. Thus, their translation could be qualified as good, containing a few minor errors, as most of the meaning was conveyed. The remaining students made at least three translation errors which negatively impacted on the semantic quality of the translated text.

Regarding the analysis of the MT versions provided by the three systems indicated in the previous section, we can state that the product of translation produced by Systran, Google translate and DeepL (Annex) is very much alike, only with small exceptions in terms of the types of inconsistencies.

The addition of an adjective in the Systran translation caused partial sense distortion. The use of the adjective “*trecător*” in the following phrase “*erupții trecătoare pe piele*” is unjustified. Another deviation is of grammatical nature. In the linguistic structure “*scădere în greutate inexplicabilă sau creștere în greutate*” the adjective “*inexplicabil*” should refer to both nouns “*weight loss and weight gain*” and should have been translated as “*scădere sau creștere în greutate inexplicabile*”. What the MT system did, was to relate the adjective to the noun in its closest proximity, hence the distortion.

Four inconsistencies were encountered with the Google translate system: the use of an inappropriate term “*intestine sângeroase*” instead of the correct version “*scaun*”; “*piele sau ochi îngălbeniți*” instead of “*piele sau ochi galbeni*” or “*icter*”; the use of an inappropriate equivalent “*seek medical treatment*” translated as “*căutați tratament medical*” instead of “*solicitați tratament medical*” and the use of the phrase “*umflare a mâini și picioare*” which denotes a language mistake that causes lack of cohesion. Another fact that attracted our attention was Google’s inconsistent use of the diacritical marks (Annex), which represents a deviation from the Romanian language linguistic norms.

DeepL contained one repetitive element in the linguistic structure “*pierdere sau creștere în greutate inexplicabilă în greutate*” which does not necessarily affect the meaning of the translation but may hinder its clarity and one language mistake “*umflarea mâinilor și picioarelor*” instead of “*umflarea mâinilor și a picioarelor*”.

The results show that DeepL performed better compared with the other systems for the English-Romanian language combination, considering that it did not contain errors to affect the meaning of the translation. The repetitive element identified in its output as well as the language mistake mentioned above can be easily and quickly post-edited.

Conclusions

The findings of the qualitative analysis of this study showed that neither HT nor MT was able to produce an entirely lexical, terminological, grammatical, semantic and pragmatic accurate, adequate and fluent output. Third year undergraduates are capable to produce semantically and linguistically correct translation versions of specialized texts but not entirely without inconsistencies. Meanwhile, MT represents an intriguing realm that, if explored cautiously, could produce a number of benefits to future-translators and to the entire translation industry. Although the present transversal study showed that, overall, there is a wider diversity of types of errors in students’ translation versions for the given type of text, MT did not perform without fault either. MT users need to understand its capacities and to be aware of its limitations. The comparative translation analysis of the quality of the three MT systems makes us conclude that there is a slight variation in expression and reinforce the idea that MT cannot be delivered as such, in its pure form (especially if the translated text is to be published) and that it needs further human intervention for corrections and/or adjustments of different linguistic and extralinguistic aspects to the benefit of the final product of translation. As Hutchins (Hutchins, 2001, p. 5) claims “there is no doubt that computer-based translation systems are not rivals to human translators, but they are aids to enable them to increase productivity in technical translation”.

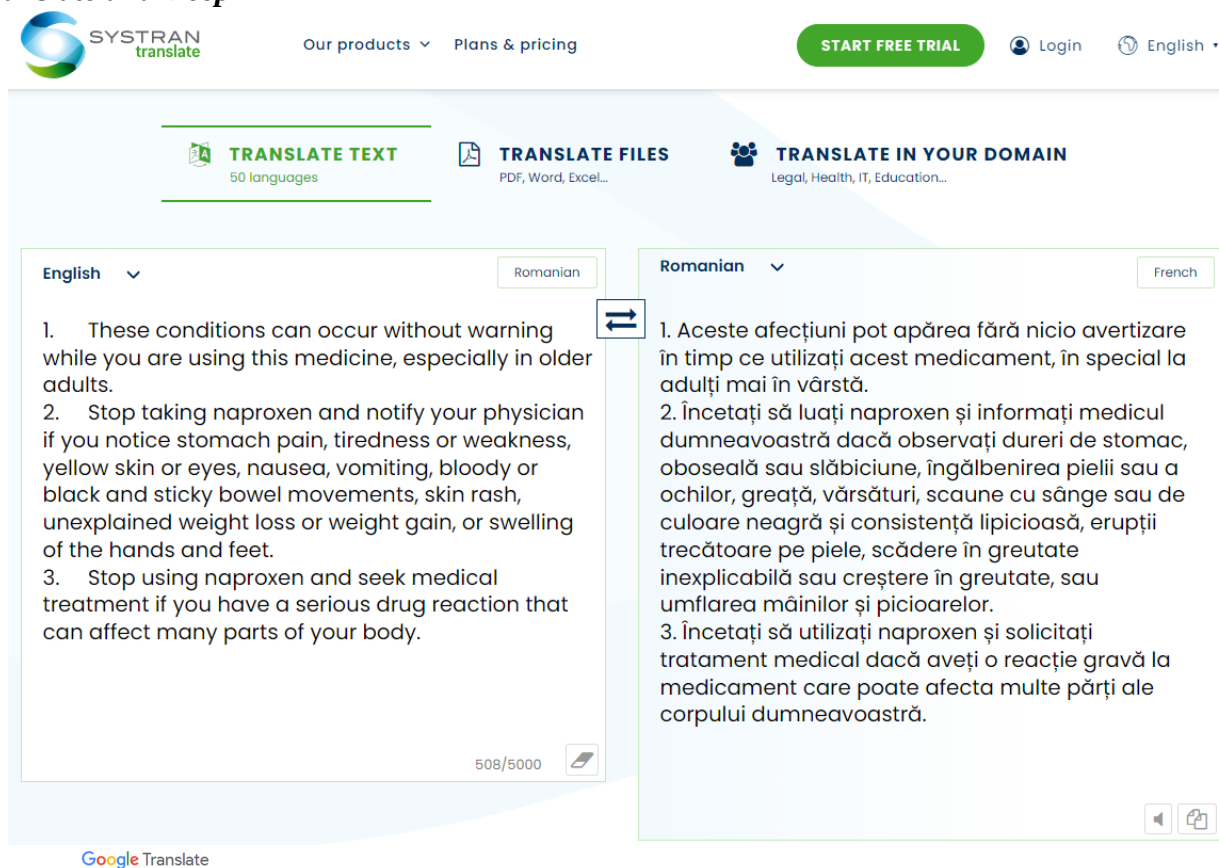
In prospective research studies we will look into students’ ability to post-edit MT and we also aim at extending the scope of this investigation by conducting similar comparative research involving MT in order to obtain more accurate results for the English-Romanian language pair.

References

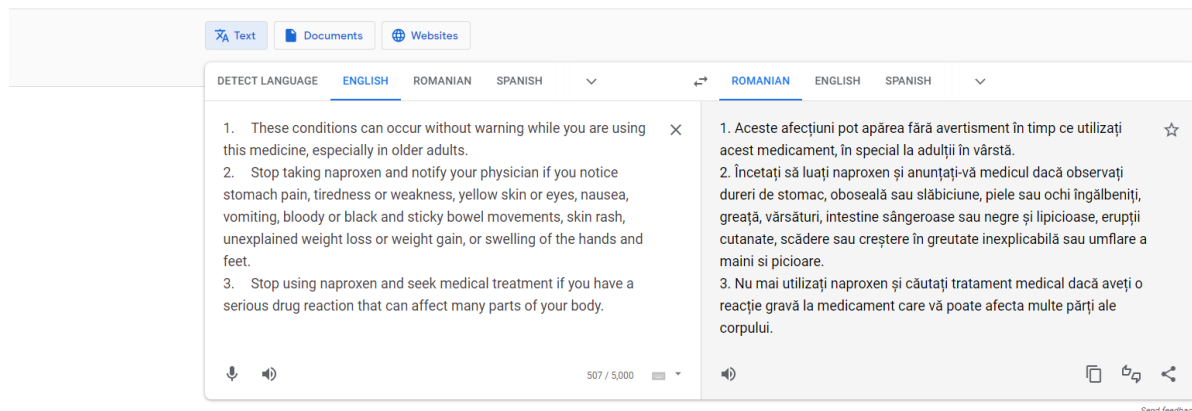
1. Calude, A. (2003). Machine Translation of Various Text Genres. 12.
2. Chan, S. (Ed.). (2015). The Routledge Encyclopedia of Translation Technology. 718.
3. Cieślak, M. (2011). The Scope and Limits of Machine Translation. eLingUp. 3 (1). 156-174.
4. Hutchins, J. (2001). Machine translation and human translation: in competition or in complementation? International journal of translation. 13. 5-20.
5. Koehn, P. (2020). Neural Machine Translation. Cambridge University Press. 393.
6. Sepesy Maučec, M., Donaj, G. (2019) Machine Translation and the Evaluation of Its Quality. In: Recent Trends in Computational Intelligence. 198. DOI: 10.5772/intechopen.89063
7. SYSTRAN. (2022, June 15). <https://custom.mt/mt-tech/systran/>
8. The Surprising History of Machine Translation. (2020, December 1). <https://acutrans.com/history-of-google-translate/>

9. Turovsky, B. (2016, November 15). Found in translation: More accurate, fluent sentences in Google Translate. <https://blog.google/products/translate/found-translation-more-accurate-fluent-sentences-google-translate/>
10. Vela-Valido, J. (2021). Translation Quality Management in the AI Age: New Technologies to Perform Translation Quality Management Operations. *Revista Tradumàtica. Technologies de la Traducció*, 19, 93-111. <https://doi.org/10.5565/rev/tradumatica.285>
11. Way, A. (2018). Quality Expectations of Machine Translation. In: Moorkens, J., Castilho, S., Gaspari, F., Doherty, S. (Eds.) *Translation Quality Assessment. Machine Translation: Technologies and Applications*, vol 1. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-319-91241-7_8
12. Wikipedia Entry References DeepL Translator. (2022, October 20). In Wikipedia. https://en.wikipedia.org/wiki/DeepL_Translator.

Annex. Original text proposed for translation and the versions translated with Systran, Google translate and DeepL

The screenshot shows the Systran Translate website. At the top, there is a navigation bar with the Systran logo, 'Our products', 'Plans & pricing', a 'START FREE TRIAL' button, and links for 'Login' and 'English'. Below the navigation bar, there are three main service areas: 'TRANSLATE TEXT' (50 languages), 'TRANSLATE FILES' (PDF, Word, Excel...), and 'TRANSLATE IN YOUR DOMAIN' (Legal, Health, IT, Education...). The main content area features a translation interface with two panels. The left panel is set to 'English' and contains three numbered paragraphs of text. The right panel is set to 'Romanian' and shows the translated text. A double-headed arrow icon is visible between the two panels. At the bottom of the interface, there is a 'Google Translate' logo.

The screenshot shows the Google Translate website. At the top, there is a navigation bar with 'Text', 'Documents', and 'Websites' tabs. Below the navigation bar, there is a language selection bar with 'DETECT LANGUAGE', 'ENGLISH', 'ROMANIAN', and 'SPANISH'. The main content area features a translation interface with two panels. The left panel is set to 'ENGLISH' and contains three numbered paragraphs of text. The right panel is set to 'ROMANIAN' and shows the translated text. At the bottom of the interface, there is a 'Send feedback' link.

 DeepL Translator DeepL Pro Why DeepL? API Plans and pricing Apps FREE

Start free trial Login

 Translate text
29 languages

 Translate files
.pdf, .docx, .pptx

English (detected)

 Romanian

Glossary

1. These conditions can occur without warning while you are using this medicine, especially in older adults.

2. Stop taking naproxen and notify your physician if you notice stomach pain, tiredness or weakness, yellow skin or eyes, nausea, vomiting, bloody or black and sticky bowel movements, skin rash, unexplained weight loss or weight gain, or swelling of the hands and feet.

3. Stop using naproxen and seek medical treatment if you have a serious drug reaction that can affect many parts of your body.

1. Aceste afecțiuni pot apărea fără avertisment în timp ce utilizați acest medicament, în special la adulții în vârstă.

2. Întrerupeți administrarea de naproxen și anunțați medicul dumneavoastră dacă observați dureri de stomac, oboseală sau slăbiciune, piele sau ochi galbeni, greață, vărsături, scaune cu sânge sau negre și lipicioase, erupții cutanate, pierdere sau creștere în greutate inexplicabilă în greutate sau umflarea mâinilor și picioarelor.

3. Întrerupeți utilizarea naproxenului și solicitați tratament medical dacă aveți o reacție medicamentoasă gravă care poate afecta mai multe părți ale corpului dumneavoastră.

 508 / 5000

Dictionary

IMPACTUL TATUAJELOR ASUPRA COMUNICĂRII PROFESIONALE

CZU: 391.91:005.57:316.47

Galina RADU¹,
Academia de Studii Economice din Moldova

ABSTRACT. Tattoos are painful, permanent, and expensive, but not to everyone's taste. Over the years, tattoos have had contrasting implications: from pertaining to a group, authority, form of punishment, mystical connotations, courage, a form of rebellion or being viewed as a way of expressing certain emotions, feelings or mere accessories, they represent one of the most controversial phenomena of the modern world, especially when it comes for one to get hired. Even if they are no longer included in the sphere of illegality in many countries of the world, tattoos are up until now perceived as having quite a few connotations outside the sphere of morality. There are no penalties or bans when tattooed people are discriminated against in the workplace. Nevertheless, viewed from a psycho-sociological perspective, they affect interpersonal relationships both in everyday life and in the professional community.

Keywords: tattoo, taboo, career, disadvantage, impact, employment, company image, piercing

Rezumat: *Tatuajele sunt dureroase, permanente, scumpe și nu pe placul tuturor. De-a lungul anilor, tatuajele au avut semnificații diverse: de la apartenența unui grup, putere, formă de pedeapsă, conotații mistice, curaj, formă de rebeliune, fiind privite ca modalitate de exprimare a trăirilor, sentimentelor sau simple accesorii, dar ele reprezintă unul dintre cele mai controversate fenomene ale lumii moderne, mai ales când vine vorba de angajarea în serviciu. Chiar dacă nu mai sunt încadrate în sfera ilegalității în foarte multe țări din lume, totuși ele mai sunt percepute ca având conotații ieșite din sfera moralității. Nu există sancțiuni sau interdicții atunci când persoanele tatuate sunt discriminate la locul de muncă. Dar, privite din perspectivă psiho-sociologică, ele afectează relațiile interpersonale atât în viața de zi cu zi, cât și în comunitatea profesională.*

Cuvinte-cheie: *tatuaj, taboo, carieră, dezavantaj, impact, angajare, imaginea firmei, piercing*

„Tatuajele sunt cicatrici vorbitoare”²
Alexandre Lacassagne

Introducere

Tatuajul, asociat cândva cu rebeliunea, criminalitatea, delincvența etc., a devenit un fenomen modern de afirmare a identității și de exprimare a personalității. Cu toate acestea, în ciuda unei anumite democratizări și *de-ierarhizări*, tatuajul are și conotații negative, provocând discriminare și prejudecăți la anumite locuri de muncă. În această ordine de idei, întrebările de tipul:

- ✓ sunt tatuajele taboo în lumea de business?
- ✓ specialiștii tatuați sunt ușor încadrați în câmpul muncii?
- ✓ au tatuajele un impact în comunicarea profesională?
- ✓ tatuajele vizibile pot fi un impediment în găsirea unui loc de muncă?
- ✓ sunt selectivi angajatorii cu tinerii nonconformiști?
- ✓ influențează tatuajul evoluția profesională în carieră?
- ✓ sunt interzise tatuajele persoanelor ce ocupă o funcție publică?
- ✓ cum sunt tatuajele văzute la locurile de muncă în RM?
- ✓ sunt tatuajele un dezavantaj la angajare ?

Aproximativ 70% din comunicarea noastră se realizează prin mijloace nonverbale. Mesajele comunicării nonverbale sunt transmise prin **mimică, privire, gestică** și prin **elementele de para-**

¹ Galina RADU, Academia de Studii Economice din Moldova, radu.galina@ase.md

² Lacassagne, 1881, apud Minovici, 1913/2007

limbaj. De altfel, tatuajele, piercing-urile, semnele rutiere, machiajul, îmbrăcămintea fac parte din comunicarea nonverbală.

Vorbind de tatuaje, ținem să precizăm că acestea nu sunt doar niște desene, ci un fel de mesaje pe care persoanele le transmit lumii, este o formă de artă extrovertită, ce depășește granițele creației artistice prin multitudinea de reprezentări pe pielea umană. (Fig. 1)

Fig. 1. Tatuajul – formă de artă extrovertită

Fiind un mod de exprimare care acoperă corpul uman la fel ca și hainele, tatuajele comunică celorlalți identitatea psihosocială a persoanelor care le poartă.

Opiniile referitor la tatuaje sunt împărțite. Pentru unii, să ai un tatuaj în ziua de azi este printre cele mai comune lucruri posibile, iar pentru alții, ceva foarte straniu. Unii numesc tatuajele o formă de expresivitate artistică, alții o consideră o boală psihică netratată. Unii tineri condamnă tatuajele, alții însă chiar dacă nu ar recurge la asemenea acțiuni, nu sunt împotriva lor.

Cu ceva timp în urmă, persoanele cu tatuaje erau etichetați, la prima vedere, drept pușcăriași, azi, pentru unii, aceste picturi corporale sunt în vogă.

Psihologii consideră că majoritatea celor ce au corpul tatuat au făcut-o fie ca să lupte cu singurătatea, fie ca să devină mai duri, fie să-și dovedească iubirea. Unii oameni vor să-și marcheze cumva poveștile de viață, așa că aleg s-o facă prin semnele purtate pe piele. Alți indivizi, care se simt ostracizați de societate, de prieteni, de colegi sau chiar de familie și nu simt că fac parte dintr-un grup pot să ajungă în impasul de a-și scade încrederea sau stima de sine. Sigmund Freud vorbește despre interanalizare ca fiind un proces în care un individ interanaliza o idee, o persoană sau o imagine. Copiii sunt încântați de prietenii lor, cei care au o relație sunt încântați de oameni pe care le iubesc, oamenii de știință sunt încântați de teorii și formule matematice. Prin artă și cerneală o persoană poate deveni una cu imaginea, persoana, ideea sau simbolul pe care îl sau o adora cu disperare. Aceasta este o formă de atașament și egoul se înalță împreună cu simbolul care-l face să devină o unitate. *[Sigmund Freud, Totem și tabu, Dover Thrift Editions, Mineola, New York, 2011, pp. 200-210]*

De fapt, persoanele care-și fac mai mult de trei tatuaje au un nivel scăzut al stimei de sine, relatează un studiu realizat în 2009, la Liverpool Hope University. Pentru a ascunde aceste minusuri

sau, pentru a atrage atenția cuiva, tind să facă anumite tipuri de schimbări, inclusiv tatuaje corporale, operații estetice etc. Fiecare tatuaj are o anumită semnificație, e o poveste sau o legătură cu o persoană, un talisman, un stil de viață, dar și o hartă cu oamenii dragi. Profesorul Universității de Lyon, Alexandre Lacassagne, unul dintre creatorii antropologiei criminale, le-a numit „cicatrici vorbitoare”, care comunică deschis despre persoana care-l poartă.

Tatuajul este o formă de artă imprimată pe piele, născută din îngemănarea designului, artelor decorative și artelor clasice. Motivele apariției obiceiului tatuajului, de asemenea nu sunt clare. O teorie ar afirma, că, atunci când omenii din epoca de piatră primeau accidental niște leziuni corporale, ei puteau fi deosebiți în trib. Rănile și vânătăile se contopeau în cicatrici bizare oferindu-le un avantaj de a fi considerați „războinici curajoși”, „vânători de succes”. Dacă la început aceste cicatrici erau primite accidental, de-a lungul timpului familiile primitive s-au unit în comunități organizate, iar semnele erau deja aplicate special pe piele, având o semnificație aparte în cadrul unui anumit grup social. În trecutul îndepărtat se credea că menirea tatuajelor are o strânsă legătură cu vindecarea organismului.

Referitor la istoricul termenului, precizăm că lexemul „tatuaj” provine din cultura polineziană, unde „tattaw” înseamnă „inscripționare” sau „ornamentare”, termen preluat de exploratorul James Cook în pelerinajul său din Pacific. Polinezienii realizau tatuajele cu niște baghete ascuțite, lovite de un vraci cu experiență. Alte surse informează că acest cuvânt ar proveni de la „tatau”, folosit de către locuitorii insulei Tahiti, și ar însemna „a lovi”.

Această artă controversată a apărut cu mii de ani în urmă. În antichitate, tatuajele se realizau cu ajutorul unor ustensile din os asemănătoare unor dălți zimțate, cu care se introducea tușul într-un strat superficial al pielii, creându-se diferite motive. Amerindienii foloseau un fel de cuțite mici îmbibate în cerneală colorată, iar populația maori din Noua Zeelandă își cresta pielea tot cu niște cuțite din os. În China, se folosea cărbunele pentru colorare, alături alte prafuri colorate obținute din fructe, în Africa se folosea rașina arsă, iar în India arta desenării cu pastă de henna datează de mii de ani.

1. Istoricul apariției tatuajelor

Rădăcinile istorice ale tatuajelor sunt foarte adânci, datând de cel puțin 60.000 de ani în urmă. Dacă până în 1991 se credea că egiptenii și nubienii sunt cei care au folosit primii arta tatuajelor, atunci această ipoteză a fost invalidată, când arheologii au desoperit o mumie, numită „omul ghețurilor”, ce data de prin anul 3300 înaintea erei noastre.

Dacă rădăcinile istorice ale tatuajelor sunt implementate adânc, atunci geografia tatuajului este și ea foarte impresionantă. Vom face o scurtă prezentare de la origini a artei tatuajelor și a modului în care au fost ele create:

Popoarele antice foloseau tatuajul în ritualuri religioase, ca amuletă și ca ornament. (Fig.2)

Izvoarele istorice îi menționează pe **egipteni** ca fiind cei care au răspândit arta tatuajului în lume. În general, egiptenii își tatuau doar faraonii și cei mai puternici preoți. Totuși, într-un mormânt datat în 2160-1994 î. Hr. și descoperit în anul 1891, a fost găsită o mumie de sex feminin care avea tatuat un desen geometric format din puncte și linii. (Fig.3)

Fig. 2. Tatuaj în ritualuri religioase pe mâinile femeilor egiptene.

[Sursa: <https://spbtp.ru/ro/istoriya-proishozhdeniya-tatu-istoriya-tatuirovki-1-foto-tehnika-naneseniya/>]

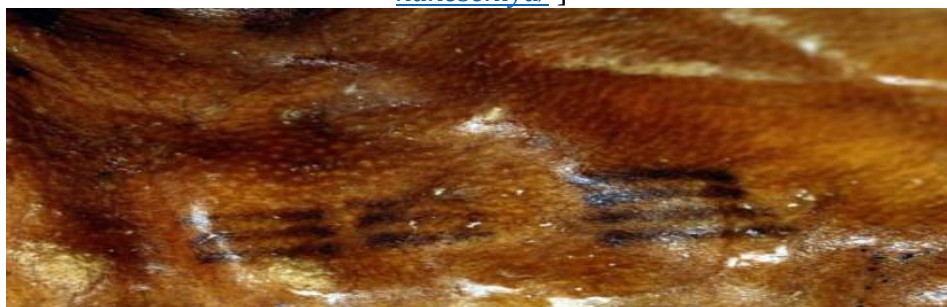

Fig. 3. Piele de mumie antică cu urme de tatuaj

[Sursa: <https://spbtp.ru/ro/istoriya-proishozhdeniya-tatu-istoriya-tatuirovki-1-foto-tehnika-naneseniya/>]

În pofida contactelor restrânse cu cei din jur, populația **Naga din junglele Indoneziei** purta tatuaje. La ei, secretele semnificației tatuajelor erau transmise din generație în generație. Aceștia aplicau tatuajele pe corpurile războinicilor, în semn de recunoștință, soțiilor bătrânilor tribului, dar și fetelor tinere, în semn de protecție față de spiritele rele. După căsătorie, femeile din tribul Naga erau tatuate pe umeri.

Grecii își perforau spionii lor cu tatuaje criptate, iar **romanii** își stigmatizau criminalii și sclavii. De exemplu, împăratului roman Caligula, de dragul distracției, impunea cetățenii bogați să-și perforeze corpul cu tatuaje pe care le aveau și sclavii.

Japonezii au adoptat practicile și formele tatuajelor folosite de chinezi, în primul mileniu al erei noastre. Grație tatuajelor de pe buze, obraji, pleoape era ușor de stabilit starea civilă a femeilor japoneze: dacă erau căsătorite, câți copii aveau etc.. Inițial, japonezii, timp de mai multe secole, între anii 700 și 1700, au folosit tatuajul ca mod de pedepsire a infractorilor. În plus, în Japonia, a fost descoperită cea mai înaltă cultură a tatuajelor, maieștrii japonezi fiind primii cei care au perforat pe piele imagini tridimensionale și colorate.

În **Noua Zeelandă**, triburile Maori purtau tatuaje sub formă de o mască pe față, numită Moko.

Fiecare desen era individualizat, avea un cod personal al persoanei tatuate. (Fig.4)

Fig. 4. Tatuaj Moko

[Sursă : <https://www.elitattoo.ro/blog-tatuaje/tatuajele-maori-09-05-2013/>]

În urma examinării atente a acestor tatuaje ușor se putea citi: vechimea familiei, meritele speciale. Un alt obicei al localnicilor triburilor Moko ar fi fost că, dacă un războinic decedat avea o mască Moko pe față, atunci i se acorda cea mai mare onoare: capul tăiat se păstra ca o relictă a tribului. În schimb cadavrele războinicilor netatuați erau lăsate să fie sfâșiate de animale.

La **vechii indieni**, tatuajul se asocia ritualurilor magice, având sens sacru. Indienii desenau modelul necesar pe corp, apoi, cu ajutorul unui dinte ascuțit de rechin ori cu ajutorul unui ciocan,

transformau modelul într-un tatuaj. Ei credeau cu fermitate că acele tatuaje îi vor putea ajuta în viață și o vor schimba în bine.

În **Europa**, arta tatuajului a venit din Australia, și anume de pe insula Samoa, devenind un semn onorific, de elită în rândurile nobilimii europene. De menționat că pe insulele Samoa, tatuajul se aplică, ca și acum multe secole, cu scopul de a marca poziția socială înaltă în societate, obicei caracteristic și tracilor din **peninsula Balcanică**. Potrivit altei versiuni, în Europa, s-a aflat despre tatuaj datorită navigatorului James Cook, care în 1769, a adus din călătoriile sale un polinezian, complet acoperit cu tatuaje. De altfel, imaginile fetelor iubite, crucifixe, nume ale persoanelor dragi erau imprimate pe corpurile marinarilor, fiind considerate talisman împotriva nenorocirilor.

Tatuajul a fost interzis, odată cu răspândirea creștinismului, fiind considerat un act păgân, păcătos. De asemenea, Constantin cel Mare (274 – 337 d.H.), primul împărat roman creștin, a interzis tatuarea feței. Nu cu mult timp în urmă, în *societățile estice*, până spre 1970, tatuajele reprezentau „un taboo cultural, asociat cu cei din afara *mainstream*, precum soldații, criminalii încarcerați, membrii bandelor de infractori și alți indivizi din grupurile marginalizate și contra-culturale” (Roggenkamp et al., 2017, p. 148). În lumea modernă, tatuajele nu sunt considerate ceva neobișnuit, agresiv sau nepotrivit. Astfel, începând din anii '70, arta tatuajelor trece într-o nouă etapă și devine parte a culturii pop, numeroase celebrități expunându-și fără reținere tatuajele. Noul val de tatuaje aduce culorile vii, înglobate în stiluri și elemente din toate culturile lumii, lăsând libertate de creație artistului. În New York, de exemplu, tatuajul a fost legalizat în anul 1997, fapt ce a determinat o explozie de cerere și ofertă, foarte multe saloane specializate deschizându-și porțile. Actualmente, din păcate, unele tatuaje au un aspect dezgustător, neputând fi asociate cu noțiunea de gust estetic sau semnificație simbolică. (Fig. 5)

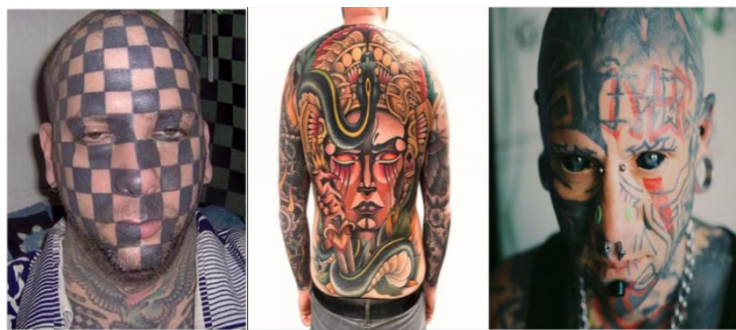

Fig. 5. Tatuaje fără semnificații simbolice

Aceste tatuaje sunt aplicate în cazul când persoanele sunt în lipsa conștiinței de ceea ce fac sau din cauza nivelului intelectual scăzut. [Ele nu evidențiază nici un simbol, nu spun nimic de valoare.](#)

2. Impactul tatuajului asupra comunicării profesionale

Din îndepărtatul sistem comunal primitiv și până în zilele noastre, viața oamenilor, aspectele lor de viață, se asociază cu simbolismul tatuajelor. Dacă tatuajele au avut, de-a lungul anilor, semnificații diverse, de la apartenența la un grup, putere, formă de pedeapsă, conotații mistice, curaj sau formă de rebeliune, astăzi ele sunt privite ca modalitate de exprimare a trăirilor, sentimentelor sau sunt simple accesorii.

[Totodată, tatuajele reprezintă unul dintre cele mai controversate fenomene ale lumii moderne, mai ales când vine vorba de angajarea în câmpul muncii. Astfel, nu puține organizații dovedesc reticență față de candidații tatuați, iar legislația ce reglementează fenomenul discriminării la locul de munca nu prevăd nici într-un articol de descurajare a acestui gen de discriminare. Chiar dacă nu mai sunt încadrate în sfera ilegalității în foarte multe țări din lume, totuși tatuajele mai sunt percepute ca având conotații ieșite din sfera moralității: unele persoane își ascund tatuajele sau își](#)

tatuează corpul în zone mai puțin vizibile, pentru a nu cădea pradă prejudecăților semenilor mai puțin deschiși față de această formă de reprezentare personală sau sunt mai reticenti pentru că, în timp, tatuajul își pierde atractivitatea. Totodată, alții renunță la această practică, atât din cauza codului vestimentar impus la locul de muncă, cât și din teama de a nu obține jobul pe care și-l doresc: „În cele din urmă, angajatul este o reflecție a firmei sale și a valorilor companiei în care lucrează”, explică McNeely. „Trebuie să vă imaginați: dacă lucrați într-o bancă, un client ar putea fi un tânăr milenial care acceptă în totalitate (tatuajele), iar următorul ar putea fi o bunică de 80 de ani care are preocupări foarte diferite. Trebuie să fii conștient de varietatea clienților – și acesta este un factor determinant” [Sursa: <https://neverthoughtaboutthat.com/ro/ce-este-cu-obsesia-milenialilor-pentru-tatuaje/>]

În industriile în care angajații au o mulțime de interacțiuni față în față cu clienții (bănci, instituții financiare și alte domenii conexe), tatuajele sunt mai puțin susceptibile de a fi acceptate la fel de ușor ca în domenii mai creative. La joburile cu ținuta mai „casual”: IT, design grafic, bar angajatorii sunt mai loiali față de funcționarii tatuați.

Conform sondajului Harris din 2015 în rândurile americanilor, la întrebarea „dacă s-ar simți confortabil ca o persoană cu tatuaje vizibile să îndeplinească roluri într-o gamă diversă de domenii și profesii”, au fost acceptate tatuajele la: sportivi – 86%, din domeniul IT – 81%, bucătari – 78%; profesori și judecători – 59%. [Sursa: <https://www.opiniatimisoarei.ro/tatuajele-si-piercing-urile-impedimente-in-gasirea-unui-job-angajatorii-sunt-extrem-de-severi-cu-tinerii-nonconformisti/27/01/2013>] O concluzie se impune aici că tatuajul nu mai este taboo, dar acceptarea lui este în funcție de vârstă, sex și poziție socio-profesională.

În această ordine de idei, în noiembrie 2021, în Republica Moldova a fost publicat, cu suportul financiar al Uniunii Europene și al Consiliului Europei, „Studiul privind percepțiile și atitudinile față de egalitate”. Obiectivul general al studiului vizează evaluarea atitudinilor și percepțiilor populației față de diferite persoane și grupuri vulnerabile și/sau marginalizate din Republica Moldova, conform principiului „Chiar dacă sunt diferiți, oamenii trebuie să fie egali.” Astfel, în opinia moldovenilor, o persoană „normală” în Moldova are un comportament respectuos față de cei din jur, muncește și este educată, iar a fi normal înseamnă să fii ca alții; aici se include să ai familie și să mergi la serviciu de la care să revii seara acasă. [Sursa: <https://rm.coe.int/studiu-privind-perceptiile-si-atitudinile-fata-de-egalitate-study-on-p/1680a655e7>]. În tabelul următor prezentăm aprecierile pe care le fac moldovenii în raport cu ideea de normalitate: (Tab. 1)

A fi normal înseamnă...	A fi anormal înseamnă...
- să fii onest - să fii respectuos - să ai o familie - să ai o viziune corectă față de lume și societate - să ai două mâini, două picioare - să îți placă sexul opus - să fii responsabil de acțiunile tale - să respecti drepturile altor persoane - să respecti legea - ceva obișnuit, standard - să fii creștin	- să nu lucrezi - să faci abuz de alcool - să faci abuz de droguri - să fumezi - să fii vagabond - să ai comportamente care pun în pericol societatea - să nu îi stimezi pe alții - să fii iresponsabil - să nu ții la ideile și principiile tale

Tabel 1. Aprecierile moldovenilor în raport cu ideea de normalitate

[Sursa: <https://rm.coe.int/studiu-privind-perceptiile-si-atitudinile-fata-de-egalitate-study-on-p/1680a655e7>]

Totodată, e de menționat că persoanele care au participat la sondaj au optat preponderent pentru afirmațiile care conțin poziții nediscriminatorii față de persoanele tatuate. De altfel, atitudinea angajaților față de tatuaje variază în funcție de activitate și zona geografică. (Fig. 6)

De exemplu, cel mai tatuat om din Franța este Sylvain Hélaine, profesor de școală primară, în vârstă de 35 de ani. Tânărul, pe corpul căruia cu greu mai găsești un loc liber și-a pigmentat inclusiv și sclerotica. Profesorul spune că nu i s-a mai permis să predea la o grădiniță, după ce un părinte l-a reclamat autorităților educaționale pentru faptul că i-ar fi speriat copilul. Și nu e singurul copil care a avut coșmaruri. În ciuda tuturor piedicilor, Sylvain Helaine a precizat că își va practica în continuare meseria: „Sunt profesor de școală primară... îmi iubesc meseria”.

[Sursa: <https://stirileprotv.ro/stiri/international/un-profesor-din-franta-spune-ca-nu-i-s-a-mai-permis-sa-predea-la-o-gradinita-din-cauza-tatuajelor.html>]

Fig. 6. Sylvain Hélaine, cel mai tatuat om din Franța

[Sursa : <https://www.digi24.ro/stiri/externe/este-celebru-si-starneste-controverse-cui-ii-este-frica-de-freaky-hoody-cel-mai-tatuat-profesor-video-galerie-foto-1550051>]

Piața muncii pare extrem de reticentă la nonconformismul tinerilor care au trecut peste prejudecăți și se prezintă la interviurile de angajare cu tatuaje sau piercinguri la vedere. Elementele de decor corporal pot afecta cariera. Aceste accesorii ar putea avea conotații negative în ochii angajatorilor. În cazurile când se lucrează cu clienți, cu publicul este vorba despre imaginea firmei. Potrivit unui sondaj realizat de o companie de cercetare a pieței muncii, 85% dintre persoanele intervievate cred că tatuajele și piercingurile reprezintă impedimente în găsirea unui loc de muncă.

În viziunea sa, angajatorul caută seriozitate la un potențial angajat, iar garanțiile de seriozitate comunicate de o persoană prin tatuaje și piercinguri la vedere sunt apropiate de zero.

Concluzii

- În lumea contemporană, actul de tatuare tinde să devină o artă, un simț estetic al corpului. Dar nu putem vorbi despre o artă că este frumos, dacă se recurge la automutilare sau dacă simbolurile desenate pe piele nu sunt cunoscute de deținător. În acest caz, considerăm că frumusețea este constituită deja de aspectul nostru fizic, iar tatuarea corpului este o mutilare a esteticii, a ceea ce este frumos. Nu consider că niște desene ne vor înălța omul estetic și îl transforma într-un ideal de frumusețe. Frumosul este dat de construcția genetică, care fac oamenii perfect diferiți, armonioși, unici. Din punct de vedere estetic, omul este un obiect al artei, deoarece este o creație. Iar, faptul că omul adaugă noi elemente corpului, nu face decât să ruineze o operă de artă.

- Există persoane care se tatuează pentru a masca anumite defecte (de pildă, unele arsuri sau operații chirurgicale), însă cei mai mulți sunt nemulțumiți de natură lor și tind să-și schimbe ceva,

aceasta pornind de la neadaptarea într-un context social sau de la o traumă personală. În primul caz, tatuajele sunt considerate o manifestare estetică, iar în al doilea caz – o manifestare grotescă, deoarece la mijloc este un act de mutilare a corpului. Din punctul nostru de vedere, actul de tatuare este un tipăt, un manifest, pentru ca oamenii să fie observați de ceilalți. Acest act ne poate comunica că, în secolul vitezei, tehnologiilor moderne, trăim printre controverse: probleme politice, sociale, economice, morale, religioase.

- Tatuajul nu mai este taboo, acceptarea lui este în funcție de vârstă, sex și poziție, statut socio-profesional.

- Personal, consider că tatuajele sunt produsul societății. Iar dacă privim din perspectivă psiho-sociologică, ele afectează relațiile interpersonale atât în viața de zi cu zi, cât și în comunitatea profesională.

- Într-o lume a fast-food-ului și a satisfacției instantanee, credem că sentimentele de dragoste, prietenie, credință ar fi minunat să nu fie perforate, tăiate în corp, ci simțite, trăite intens, socializate, împărtășite.

- Aș recomanda de a soluționa problema tatuajului la psihologi, psihiatri, și nu la un perforator de corp, deoarece considerăm tatuajul a fi nici igienic, nici artistic.

Consider că în instituțiile de învățământ, la disciplinele ce țin de etică, estetică, psihologie etc., în curriculumurile respective trebuie introduse teme ce se referă la impactul tatuajului asupra sănătății și activității profesionale, asupra încadrării indivizilor în viața socială etc.

Referințe:

1. Guéguen, Nicolas (2012). „Tattoos, piercings, and alcohol consumption”, *Alcoholism Clinical & Experimental Research*, 36, 7, pp. 1253-1256.
2. Isabelle Duvernois. „Limbajul corpului. Atenție, gesturile vorbesc pentru noi”
3. Ivan, Loredana, Chelcea, Adina, Chelcea, Septimiu (2021). Comunicarea nonverbală în interacțiunile cotidiene. București, Editura Comunicare.ro.
4. Kalambayi, Fidelie, Jderu, Gabriel (2010). „Corp și încarcerare: schiță sociologică despre tatuaje în penitenciar”, *Sociologie Românească*, 8, 3, pp. 64-70.
5. Lacassagne, Alexandre (1881). *Les tatouages, étude anthropologique et médico-légale*. Paris, J.-B. Baillière.
6. Minovici. Nicolae S. [1898] (2007). *Tatuajele în România*. București, Curtea Veche.
7. Roggenkamp, Hannah et al. (2017). „Tattoos as a window to the psyche: How talking about skin art can inform psychiatric practice”, *World Journal of Psychiatry*, 7, 3, pp. 148-158.
8. Shannon-Missal, Larry (2016). „Tattoo takeover: Three in ten americans have tattoos, and most don't stop at just one”, *The Harris Poll* (http://www.theharrispoll.com/health-and-life/Tattoo_Takeover.html).
9. <https://minikar.ru/ro/prayers/kak-deistvuet-tatuirovka-na-cheloveka-kak-tatuirovka-vliyaet-na-harakter-i-sudbu/>
10. <http://www.interferente.ro/tatuajul-intre-ritual-moda-capriciu-si-incultura.html>
11. <https://www.ganduridinierusalim.com/tatuajul-slutirea-chipului-lui-dumnezeu/>
12. <https://vorosh-bib.ru/ro/romeo-and-juliet/hto-oznachaet-tatuirovka-malenkii-princ-tatu-lisa/>
13. <https://spbtp.ru/ro/istoriya-proishozhdeniya-tatu-istoriya-tatuirovki-1-foto-tehnika-naneseniya/>
14. <https://www.linkedin.com/pulse/sunt-tatuajele-inca-taboo-lumea-de-business-cristian-milcu/?originalSubdomain=ro>
15. <https://www.politisti.ro/forums/topic/1589-tatuajele-la-politisti/>
16. <https://www.opiniatimisoarei.ro/tatuajele-si-piercing-urile-impedimente-in-gasirea-unui-job-angajatorii-sunt-extrem-de-severi-cu-tinerii-nonconformisti/27/01/2013>

17. <https://www.manager.ro/articole/legislatia-muncii-90/analiza-cum-influenteaza-piercingul-sau-tatuajul-cariera-ta-25478.html>
18. <https://www.romanasociala.ro/o-forma-de-comunicare-nonverbala-tatuajul/>
19. <https://stirileprotv.ro/stiri/social/statutul-politistilor-ar-putea-fi-modificat-ca-sa-permita-si-angajarea-celor-cu-tatuaje.html>
20. <https://www.sabon.ro/ro/blog/procontra-tatuaje>
21. <https://www.youtube.com/watch?v=LcJt5IlrFaQ>

TRANZIȚIA REPUBLICII MOLDOVA LA STANDARDELE EUROPENE DE ORDINE ȘI DECURITATE PUBLICĂ

PROTECȚIA DATELOR CU CARACTER PERSONAL ÎN PROCESUL PENAL – ANALIZA DOCTRINEI ȘI STANDARDELE UE¹

CZU: 343.12:343.522:061.1 EU

Dinu OSTAVCIUC²,
Academia „Ștefan cel Mare” a MAI

ABSTRACT. *Personal data is a sensitive subject, especially when we refer to their protection in criminal proceedings. The right to the protection of this data is a procedural guarantee both international and domestic. The protection of personal data is part of the private life of the person and, respectively, is guaranteed by art. 8 of the ECHR. However, there are opinions, which consider that the right to the protection of personal data is a separate right, viewed much more widely than the right to private life. Therefore, the respective article comes to analyze the national framework and international standards, doctrine, and jurisprudence, as well as to highlight some practical aspects that lead or may lead to the violation of the respective right, and as a result, comes with viable recommendations in this regard or with Ferenda law proposals.*

Keywords: *protection, personal data, criminal prosecution body, prosecutor, procedural documents, investigating judge, court of law, party to the process.*

REZUMAT. *Datele cu caracter personal este un subiect sensibil, în special atunci când ne referim la protecția acestora în cadrul procesului penal. Dreptul la protecția acestor date este o garanție procesuală atât internațională, cât și internă. Protecția datelor cu caracter personal face parte din viața privată a persoanei și, respectiv, este garantată de art. 8 CEDO. Cu toate acestea există opinii care consideră că, dreptul la protecția datelor cu caracter personal este un drept separat, privit cu mult mai larg decât dreptul la viața privată. Prin urmare, articolul respectiv vine să analizeze cadrul național și standardele internaționale, doctrina și jurisprudența, precum și a scoate în evidență unele aspecte practice ce duc sau pot duce la vătămarea dreptului respectiv, iar ca urmare, vine cu recomandări viabile în acest sens sau cu propuneri de lege ferenda.*

Cuvinte cheie: *protecție, date cu caracter personal, organ de urmărire penală, procuror, acte procesuale, judecător de instrucție, instanță de judecată, parte în proces.*

Introducere. Unul din cele mai sensibile subiecte discutate în ultima vreme nu doar la nivel național, ci și la nivel internațional este protecția datelor cu caracter personal.

În cele mai de bază acte internaționale care garantează și asigură respectarea drepturilor și libertăților fundamentale ale persoanei nu se regăsesc norme care ar proteja datele cu caracter personal. Este firesc acest lucru, deoarece în perioada adoptării acestor acte internaționale tehnologiile informaționale nu erau dezvoltate, iar accesul la diferite date era unul limitat.

Ulterior, dreptul la protecția datelor cu caracter personal și-a găsit reglementarea, la nivel european, în art. 8 alin. (1) din Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene și art. 16 B alin.

¹ Articol elaborat în baza proiectului „Asigurarea drepturilor omului în cadrul etapelor prejudiciare: normativul procesual penal național, practici europene și internaționale”, din cadrul Programelor de Postdoctorat pentru anii 2022-2023, cu cifrul 22.00208.0807.04/PD I.

² Dinu OSTAVCIUC, dr., conf. univ., Academia „Ștefan cel Mare” a MAI, rector

(1) din Titlul II al Tratatului privind funcționarea Uniunii Europene. Aceste norme reglementează că, *Orice persoană are dreptul la protecția datelor cu caracter personal care o privesc.*

Un instrument internațional special în privința garantării protecției datelor cu caracter personal este Convenția pentru protecția persoanelor referitor la prelucrarea automatizată a datelor cu caracter personal.

Metode și materiale aplicate. Publicația a fost elaborată prin folosirea materialului teoretic, normativ și empiric. Problema respectivă a fost cercetată cu folosirea mai multor metode de investigație științifică specifice teoriei și doctrinei procesual-penale: metoda logică, metoda analizei comparative, analiza sistemică etc.

Scopul cercetării. Cercetarea și analiza cadrului normativ intern, jurisprudenței și doctrinei privind aspectele practice ale protecției datelor cu caracter personal și elaborarea recomandărilor optime în vederea garantării dreptului respectiv.

Rezultate obținute și discuții. Urmare a progreselor tehnologice, în anul 2016, Uniunea Europeană a adoptat Regulamentul (UE) 2016/679 al Parlamentului European și al Consiliului din 27 aprilie 2016 privind protecția persoanelor fizice în ceea ce privește prelucrarea datelor cu caracter personal și privind libera circulație a acestor date și de abrogare a Directivei 95/46/CE (Regulamentul general privind protecția datelor). În anul 2018, Parlamentul European și Consiliul Europei, adoptă încă un Regulament privind protecția persoanelor fizice în ceea ce privește prelucrarea datelor cu caracter personal de către instituțiile, organele, oficiile și agențiile Uniunii și privind libera circulație a acestor date și de abrogare a Regulamentului (CE) nr. 45/2001 și a Deciziei nr. 1247/2002/CE. Pentru o claritate, Regulamentul (UE) 2016/679 reprezintă Regulamentul general privind protecția datelor, iar Regulamentul (UE) 2018/1725 este destinat instituțiilor, organelor, oficiilor și agențiilor Uniunii.

Pe lângă Regulamentul general privind protecția datelor (2016/679), în 2016, Parlamentul European și Consiliul Europei adoptată Directiva (UE) 2016/680, referitoare la prelucrarea datelor cu caracter personal de către autoritățile competente în scopul prevenirii, depistării, investigării sau urmăririi penale a infracțiunilor sau al executării pedepselor. Această Directivă urmărește să contribuie la realizarea unui spațiu de libertate, securitate și justiție.

Directiva respectivă „vizează protejarea datelor cu caracter personal colectate și prelucrate în următoarele scopuri legate de justiția penală:

a) prevenirea, investigarea, depistarea sau urmărirea penală a infracțiunilor sau executarea pedepselor, inclusiv protejarea împotriva amenințărilor la adresa securității publice și prevenirea acestora;

b) executarea unei sancțiuni penale;

c) în cazurile în care poliția sau alte autorități de aplicare a legii acționează pentru a respecta legea, pentru a proteja împotriva amenințărilor la adresa siguranței publice și a drepturilor fundamentale ale societății și pentru a preveni aceste amenințări, care ar putea constitui infracțiuni.” (Manualul de legislație europeană privind protecția datelor, 2020, p. 28).

Statul este obligat să garanteze că datele cu caracter personal:

a) sunt prelucrate în mod legal și echitabil;

b) sunt colectate în scopuri determinate, explicate și legitime și nu sunt prelucrate într-un mod incompatibil cu aceste scopuri;

c) sunt adecvate, relevante și neexcesive în ceea ce privește scopurile în care sunt prelucrate;

d) sunt exacte și, dacă este necesar, sunt actualizate; trebuie să se ia toate măsurile rezonabile pentru a asigura faptul că datele cu caracter personal care sunt inexacte, având în vedere scopurile pentru care sunt prelucrate, să fie șterse sau rectificate fără întârziere;

e) sunt păstrate într-o formă care permite identificarea persoanelor vizate pe o perioadă care nu depășește perioada necesară îndeplinirii scopurilor pentru care sunt prelucrate datele respective;

f) sunt prelucrate într-un mod care să asigure securitatea adecvată a datelor cu caracter personal, inclusiv protecția împotriva prelucrării neautorizate sau ilegale și împotriva pierderii, a distrugerii sau a deteriorării accidentale, prin luarea de măsuri tehnice sau organizatorice corespunzătoare.

Totodată, este necesară a se face distincție clară între datele cu caracter personal ale diferitor categorii de persoane vizate, precum:

a. persoane în privința cărora există motive serioase să se creadă că au săvârșit sau că urmează să săvârșescă o infracțiune;

b. persoane condamnate pentru săvârșirea unei infracțiuni ;

c. victime ale unei infracțiuni sau persoane în privința cărora, în baza anumitor fapte, există motive să se creadă că persoanele respective ar putea fi victimele unei infracțiuni; și

d. alte părți care au legătură cu infracțiunea, ca de exemplu persoane care ar putea fi chemate să depună mărturie în cadrul anchetelor legate de infracțiuni sau în cadrul procedurilor penale ulterioare sau persoane care pot oferi informații cu privire la infracțiuni sau persoane care sunt în legătură sau asociate cu persoanele menționate la literele (a) și (b) (Directiva (UE) 2016/680, 2016, art. 4).

În același timp, este necesară, în mod obligatoriu, garantarea legalității prelucrării datelor cu caracter personal, astfel încât să fie necesară executarea unei sarcini de către autoritățile competente în scopul prevenirii, depistării, investigării sau urmăririi penale a infracțiunilor sau al executării pedepselor, inclusiv al protejării împotriva amenințărilor la adresa securității publice și al prevenirii acestora și doar în cazul în care aceste deziderate se întemeiază pe dreptul internațional și pe cel intern.

Pentru prevenirea, investigarea și urmărirea penală a infracțiunilor, autoritățile competente trebuie să prelucreze datele cu caracter personal colectate în contextul prevenirii, depistării, investigării sau urmăririi penale a anumitor infracțiuni dincolo de acest context pentru a înțelege mai bine activitățile infracționale și pentru a face legături între diferitele infracțiuni detectate.

Colectarea datelor cu caracter personal ar trebui să fie efectuată în scopuri determinate, explicate și legitime în cadrul domeniului de aplicare al prezentei directive, iar prelucrarea acestora nu ar trebui să se facă în scopuri care sunt incompatibile cu obiectivele prevenirii, depistării, investigării sau urmăririi penale a infracțiunilor sau ale executării pedepselor, inclusiv al protejării împotriva amenințărilor la adresa securității publice și al prevenirii acestora. În cazul în care datele cu caracter personal sunt prelucrate de către același sau de către un alt operator într-un scop care se încadrează în domeniul de aplicare al prezentei directive, dar este diferit de scopul în care au fost colectate, o astfel de prelucrare ar trebui să fie permisă cu condiția ca o astfel de prelucrare să fie autorizată în conformitate cu dispozițiile legale aplicabile și este necesară și proporțională în raport cu acest alt scop.

Principiul exactității datelor ar trebui aplicat luând în considerare natura și scopul prelucrării în cauză. În special în cadrul procedurilor judiciare, declarațiile care conțin date cu caracter personal se bazează pe o percepție subiectivă a persoanelor fizice și nu sunt întotdeauna verificabile. În consecință, acest principiu nu ar trebui să se aplice exactității unei declarații, ci doar faptului că o anumită declarație a fost făcută.

Prelucrarea datelor cu caracter personal în domeniul cooperării judiciare în materie penală și al cooperării polițienești presupune prelucrarea datelor cu caracter personal referitoare la diferite categorii de persoane. Prin urmare, ar trebui să se facă o distincție clară, după caz și în măsura posibilului, între datele cu caracter personal ale diferitelor categorii de persoane vizate, cum ar fi suspectii, persoanele condamnate pentru comiterea unei infracțiuni, victimele și alte părți, cum ar fi martorii, persoanele care dețin informații sau contacte relevante și complicii suspectilor și ai infractorilor condamnați.

În anul 2011, a fost adoptată Legea privind protecția datelor cu caracter personal (Legea Republicii Moldova nr. 133 din 08.07.2011). Această lege creează cadrul juridic necesar aplicării Directivei 95/46/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 24 octombrie 1995 privind protecția persoanelor fizice în ceea ce privește prelucrarea datelor cu caracter personal și libera circulație a acestor date. Legea în referință a fost modificată și completată până în prezent, fiind armonizată și adoptată conform rigorilor și normelor internaționale.

Cât privește aspectul de procedură penală, Legea privind protecția datelor cu caracter personal își extinde domeniul de acțiune și asupra prelucrării datelor cu caracter personal în cadrul acțiunilor de prevenire și investigare a infracțiunilor, punerii în executare a sentințelor de condamnare și al altor acțiuni din cadrul procedurii penale sau contravenționale în condițiile legii (art. 2 lit. d) al Legii nr. 133/2011).

Sub protecția legii respective intră și categoriile speciale de date cu caracter personal: datele care dezvăluie originea rasială sau etnică a persoanei, convingerile ei politice, religioase sau filozofice, apartenența socială, datele privind starea de sănătate sau viața sexuală, precum și cele referitoare la condamnările penale, măsurile procesuale de constrângere sau sancțiunile contravenționale (art. 3 al Legii nr. 133/2011). Datele respective ne interesează în mod special, deoarece ele sunt specifice procesului penal și sunt pe larg obținute în timpul efectuării acțiunilor procesuale.

Este important de a menționa faptul că, organele din domeniul apărării naționale, securității statului și ordinii publice, organele de urmărire penală și instanțele judecătorești cărora li se comunică date cu caracter personal în cadrul exercitării competențelor stabilite de lege nu sunt destinatari în sensul art. 3 al Legii nr. 133/2011.

Potrivit art. 8 din Legea privind protecția datelor cu caracter personal, *„Prelucrarea datelor cu caracter personal referitoare la condamnări penale, măsuri procesuale de constrângere sau sancțiuni contravenționale poate fi efectuată numai de către sau sub controlul autorităților publice, în limitele competențelor acordate și în condițiile stabilite prin legile ce reglementează aceste domenii. Registrul informațiilor criminalistice și criminologice este ținut de Ministerul Afacerilor Interne.”*

Art. 9 din Legea privind protecția datelor cu caracter personal stipulează că, *„Prelucrarea numărului de identificare de stat (IDNP) al persoanei fizice, a amprentelor digitale sau a altor date cu caracter personal având o funcție de identificare de aplicabilitate generală poate fi efectuată în următoarele condiții:*

- a) subiectul datelor cu caracter personal și-a dat consimțământul;*
- b) prelucrarea este prevăzută în mod expres de legislație.”*

Există și alte acte normative care vin să garanteze respectarea dreptului persoanei la protecția datelor cu caracter personal. Spre exemplu, art. 13 alin. (1) lit. f/1) al Legii privind statutul ofițerului de urmărire penală (Legea Republicii Moldova, nr. 333 din 10.11.2006), care stipulează că, *„Ofițerul de urmărire penală este obligat să respecte prevederile Legii nr. 133 din 8 iulie 2011 privind protecția datelor cu caracter personal.”*

De menționat că, în cazul în care persoana își dă acordul la prelucrarea datelor cu caracter personal nu există probleme privind lezarea dreptului în acest sens. Probleme pot apărea doar în cazul în care aceste date au fost divulgate sau utilizate în alt scop decât cel reglementat de lege.

O să ne oprim la prevederile art. 9 lit. b) din Legea 133/2011, și anume atunci când prelucrarea este prevăzută de lege, unde, de regulă, persoana nu-și dă consimțământul sau, în general, nici nu cunoaște că a avut loc prelucrarea datelor cu caracter personal al acesteia.

Există o serie de acte normative care permit autorităților, inclusiv celor judiciare, să prelucreze datele cu caracter personal pentru a-și realiza atribuțiile de serviciu. De exemplu, potrivit art. 25 alin. (5) pct. 3) și 7) al Legii cu privire la activitatea Poliției și statutul polițistului (Legea Republicii Moldova, nr. 320 din 27.12.2012), *„..., polițistul are împuternicirea să stabilească identitatea persoanelor care încalcă dispozițiile legale ori dacă sunt indicii că acestea pregătesc*

sau au săvârșit o faptă ilicită sau prejudiciabilă, precum și a persoanelor care solicită intrarea într-un perimetru restricționat; să efectueze imprimări audio și video, să fotografieze persoanele care încalcă ordinea publică.”

În aceeași ordine de idei, art. 260 alin. (3) pct. 3) CPP, prevede că, „procesul-verbal trebuie să cuprindă: numele, prenumele și calitatea persoanelor care au participat la efectuarea acțiunii de urmărire penală, iar dacă este necesar, și adresele lor, obiecțiile și explicațiile acestora. Art. 263 alin. (3) CPP, stipulează că, *Plângerea sau, după caz, denunțul trebuie să cuprindă: numele, prenumele, calitatea și domiciliul petiționarului, descrierea faptei care formează obiectul plângerii sau denunțului, indicarea făptuitorului, dacă acesta este cunoscut, și a mijloacelor de probă.*” Art. 281 alin. (2) CPP reglementează că, „*Ordonanța de punere sub învinuire trebuie să cuprindă: ... numele, prenumele, ziua, luna, anul și locul nașterii persoanei puse sub învinuire, precum și alte date despre persoană care au importanță juridică în cauză.*” Art. 308 alin. (8) lit. d) CPP prevede că, „*Mandatul de arestare preventivă sau, după caz, de prelungire a termenului arestării preventive cuprinde date cu privire la datele de identitate a învinuitului, inculpatului.*” Art. 358 alin. (1) CPP menționează că, „*Președintele ședinței de judecată stabilește identitatea inculpatului, și anume: 1) numele, prenumele și patronimicul; 2) anul, luna, ziua și locul nașterii, cetățenia; 3) domiciliul; 4) ocupația și datele despre evidența militară; 5) situația familială și datele despre existența la întreținerea lui a altor persoane; 6) studiile; 7) datele despre dezabilitate; 8) datele despre existența titlurilor speciale, gradelor de calificare și a distincțiilor de stat; 9) dacă posedă limba în care se desfășoară procesul; 10) dacă a fost în această cauză în stare de reținere sau de arest și în ce perioadă; 11) alte date referitoare la persoana inculpatului.*” Exemple de felul dat sunt multe, însă evident este că aceste date cu caracter personal sunt prelucrate din necesitatea legală și interesul public privind investigarea infracțiunilor și tragerea la răspundere penală a făptuitorilor.

Alte norme stipulează că atunci când în unele acte procesuale nu se regăsesc date cu caracter personal se schimbă conținutul și consecința juridică a acestor acte. De exemplu, art. 263 alin. (8) CPP prevede că, „*Plângerile și denunțurile anonime nu pot servi temei pentru pornirea urmăririi penale, însă, în urma controlului efectuat în temeiul acestor plângeri sau denunțuri, organul de urmărire penală se poate autosesiza în vederea urmăririi penale.*”

Prelucrarea datelor cu caracter personal în cadrul procesului penal se efectuează în conformitate cu prevederile Legii nr. 133 din 8 iulie 2011 privind protecția datelor cu caracter personal (art. 15 alin. (2) CPP). Prevederile procesuale penale respective acordă garanții suficiente dreptului la viață privată, interzicând organului de urmărire penală și a instanței de judecată să acumuleze informații despre viața privată și intimă a persoanei fără existența unei necesități. Totodată, observăm că în sfera vieții private intră și datele cu caracter personal a persoanei, iar legea procesuală penală acordă garanții și în această privință.

„Curtea a notat că protecția datelor cu caracter personal are o importanță fundamentală pentru exercițiul dreptului la viața privată al persoanei. Articolul 28 din Constituție garantează un drept la autodeterminare informațională, care le permite persoanelor să se bazeze pe dreptul lor la viața privată cu privire la informații care, deși neutre, sunt colectate, procesate și diseminate în mod colectiv și de o manieră în care face incident acest articol (a se vedea *Satakunnan Markkinapörssi Oy și Satamedia Oy v. Finlanda* [MC], 27 iunie 2017, § 137; HCC nr. 29 din 12 decembrie 2019, § 40; HCC nr. 5 din 25 februarie 2020, § 61).” (Hotărârea Curții Constituționale nr. 5 din 25.02.2020, pct. 61).

„Curtea relevă că însăși Curtea Europeană a statuat că conceptul de „viață privată” ... include informațiile cu caracter personal în privința cărora există o speranță legitimă că nu vor fi publicate fără consimțământul celor la care acestea se referă (*Flinkkilä și alții v. Finlanda*, hotărârea din 6 aprilie 2010, § 75; *Saaristo și alții v. Finlanda*, hotărârea din 12 octombrie 2010, § 61).” (Decizia Curții Constituționale nr. 10 din 05.01.2018).

De rând cu prevederile art. 15 alin. (2) CPP, legea procesuală penală conține și alte norme care asigură dreptul persoanei la protecția datelor cu caracter personal. Spre exemplu, art. 211 alin. (4) CPP reglementează că, *„Accesul la dosarele și materialele care se păstrează în condițiile prevăzute de prezentul articol se decide de către conducătorul organului sau, după caz, președintele instanței la care se păstrează acestea, cu respectarea prevederilor prezentului capitol și ale Legii nr. 133 din 8 iulie 2011 privind protecția datelor cu caracter personal.”* În același timp, art. 212 alin. (1) CPP prevede că, *„Materialele urmăririi penale nu pot fi date publicității decât cu autorizația persoanei care efectuează urmărirea penală și numai în măsura în care ea consideră că aceasta este posibil, cu respectarea prezumției de nevinovăție, și ca să nu fie afectate interesele altor persoane și ale desfășurării urmăririi penale în condițiile Legii nr. 133 din 8 iulie 2011 privind protecția datelor cu caracter personal.”*

„Informațiile publice se pot încadra în sfera de aplicare a noțiunii de viață privată în cazul în care acestea sunt sistematic colectate și stocate în fișiere deținute de către autorități. Acest fapt este cu atât mai valabil cu cât astfel de informații se referă la trecutul îndepărtat al unei persoane.

Această declarație a Curții ilustrează modul în care colectarea și depozitarea de către stat a informațiilor și datelor referitoare la persoane fizice, cu sau fără acordul lor, precum și accesibilitatea lor, va viza întotdeauna viața privată a unui individ, în așa fel încadrându-se în limitele prevăzute de Articolul 8. Eventual, utilizarea consecventă a acestora nu are nici o legătură cu constatarea în cauză. Exemple în acest sens includ:

- recensământul oficial în care datele privind sexul, starea civilă, locul de naștere, identitatea etnică și alte informații concludente sunt colectate în mod obligatoriu;
- înregistrarea de către poliție a amprentelor digitale, imagini, mostre de celule, profiluri ADN și alte informații personale sau publice, chiar dacă sunt confidențiale;
- colectarea și stocarea de datelor medicale și alte documente relevante în domeniu;
- constrângerea de a furniza detalii ale cheltuielilor cu caracter personal în scopuri fiscale (cu toate că astfel se dezvăluie aspecte intime ale vieții private);
- interceptarea, înregistrarea și/sau stocarea conversațiilor telefonice;
- un sistem de identificare personală realizat pentru scopuri administrative și civile, cum ar fi sănătatea, baze de date sociale și fiscale;
- imagini capturate de CCTV în locurile publice;
- sistemul de interceptare a conversațiilor între deținuți și rudele lor în camerele de vizitare a penitenciarelor.

Pentru a stabili dacă informațiile personale deținute de către autorități implică oricare din aspectele vieții private, protejate de Articolul 8, Curtea trebuie să țină cont de contextul specific în care informațiile în cauză au fost înregistrate și păstrate, natura înregistrărilor, durata de depozitare, modul în care aceste înregistrări sunt utilizate și prelucrate și rezultatele care pot fi obținute. Indiferent de tipul de caz, ori de câte ori informațiile despre o persoană sunt deținute de către stat, aceasta trebuie neapărat să aibă acces rapid la informația în cauză. Exercițarea dreptului de acces la informația dată ar putea fi afectată de o serie de constrângeri, legate, de exemplu, de prezența unor investigații penale împotriva persoanei respective sau necesitatea de a echilibra drepturile individuale cu interesele colective. Oricum, în toate circumstanțele refuzul accesului ridică o problemă în temeiul Articolului 8. La fel se întâmplă și în cazul informației personale dezvăluită presei sau altor instituții. Dacă refuzul accesului la informație conduce la o încălcare, depinde foarte mult de motivele invocate de către stat pentru a justifica o astfel de decizie, precum și de faptul dacă refuzul poate fi considerat proporțional cu scopul urmărit și necesar într-o societate democratică.” (Ivana Roagna, 2012, p. 26-28).

De menționat că, pentru încălcarea dreptului persoanei la protecția datelor cu caracter personal, legea națională prevede sancțiuni. Aceasta denotă că, legislatorul autohton a prevăzut

instrumente efective în vederea protejării dreptului vizat. Astfel, potrivit art. 33 al Legii 133/2011, *„Pentru încălcarea prezentei legi, persoanele vinovate răspund în conformitate cu legislația civilă, contravențională sau penală.”* Această prevedere pe deplin corespunde prevederilor internaționale (de exemplu, art. 57 al Directivei (UE) 2016/680).

„Simpla înregistrare a datelor referitoare la viața privată a unui individ constituie o ingerință în sensul art. 8 din Convenție. Utilizarea ulterioară a informațiilor stocate nu are niciun impact asupra acestei constatări. Cu toate acestea, pentru a stabili dacă informațiile personale reținute de autorități implică orice [aspect] al vieții private, Curtea va ține seama în mod corespunzător de contextul specific în care informațiile în litigiu au fost înregistrate și reținute, natura înregistrărilor, modul în care sunt utilizate și prelucrate respectivele înregistrări și rezultatele care pot fi obținute ... (S. și Marper împotriva Regatului Unit, hotărâre (Marea Cameră) din 4 decembrie 2008, pct. 67).” (Institutul European din România, Protecția datelor cu caracter personal, p. 1).

O problemă practică des întâlnită este refuzul unor persoane și autorități de a furniza informații cu caracter personal invocând faptul că nu au dreptul în temeiul Legii nr. 133/2011, deși cerința organului de urmărire penală și a procurorului este legală și informațiile solicitate se administrează într-o cauză penală concretă. De exemplu, în cauza penală nr. 2013870245, pornită la 24 iulie 2013, de către organul de urmărire penală al Ministerului Afacerilor Interne instituit în cadrul Inspectoratului General al Poliției de Frontieră, în baza semnelor constitutive ale componenței de infracțiune prevăzute de art. 362¹ alin. (3) lit. a) din Cod penal, s-a constatat că cerința legală de a transmite informațiile cu caracter personal din dosarele unui grup de afgani, Biroul Migrație și Azil a refuzat acest lucru invocând Legea nr. 133/2011. Ulterior, la cerința repetată și argumentată a organului de urmărire penală, aceiași autoritate din nou a refuzat prezentarea informațiilor corespunzătoare, care, de fapt, erau importante pentru cauza penală instrumentată. Într-un final, organul de urmărire penală forțat a ridicat dosarele respective având un mandat judiciar în acest sens.

Practica respectivă este una vicioasă, deoarece duce la tergiversarea investigațiilor, probele pot dispărea, iar identificarea persoanelor și acțiunile procesuale în privința acestora riscă a nu se face în general, în special în cazul părăsirii teritoriului țării de către persoanele străine. Totodată, în aceste cazuri, organul de urmărire penală este lipsit sau împiedicat de a lua măsurile necesare în vederea localizării persoanelor, audierea martorilor, precum și aplicarea, după caz, a măsurilor procesuale de constrângere în privința bănuților. Or, potrivit art. 6 al Legii nr. 133/2011, *„Nu sînt considerate destinatari organele din domeniul apărării naționale, securității statului și ordinii publice, organele de urmărire penală și instanțele judecătorești cărora li se comunică date cu caracter personal în cadrul exercitării competențelor stabilite de lege.”* În același timp, în conformitate cu dispozițiile art. 15 alin. (3) CPP, *„... Persoana nu este în drept să refuze de a prezenta informații despre viața privată și intimă a sa sau a altor persoane sub pretextul inviolabilității vieții private ...”*

Un aspect important la care dorim să tragem atenția este prevederea reglementată în art. 15 alin. (3) CPP, și anume: *„Persoanele de la care organul de urmărire penală cere informație despre viața privată și intimă sunt în drept să se convingă că această informație se administrează într-o cauză penală concretă.”* Din imperativele legale reiese că informațiile privind viața privată și cea intimă a persoanei se vor administra doar atunci când organul de urmărire penală instrumentează o cauză penală, adică urmărirea penală este începută. Considerăm că, această reglementare limitează dreptul organului de urmărire penală și a procurorului, implicit limitează dreptul pozitiv a statului de a investiga infracțiunile la etapa inițială, deoarece la etapa sesizării organului de urmărire penală sau chiar la etapa sesizării organului de constatare, acestea au acces la unele date cu caracter personal. Totodată, la etapele respective se pot dispune constatări tehnico-științifice și medico-legale, se pot accesa baze de date, se culeg informații privind constatarea bănuiei rezonabile despre comiterea unei infracțiuni etc. Prin urmare, este necesară modificarea și completarea art. 15 CPP, astfel încât colectarea unor date cu caracter personal să fie permisă în cadrul procesului penal

și chiar la etapa actelor de constatare. De exemplu: identificarea persoanei, domiciliul acesteia, studii, locul de muncă, informații din bazele de date pe care le dispune Ministerul Afacerilor Interne etc. Cu alte cuvinte, la etapele respective să se permită administrarea acelor date cu caracter personal care nu sunt necesare a fi obținute prin mandat judiciar.

Bineînțeles că, organul de urmărire penală și organul de constatare trebuie să întocmească solicitările sau actele procedurale argumentat, cu indicarea numărului materialului, a procesului penal sau a cauzei penale ce se află în gestiune și motivul solicitării informațiilor cu caracter personal.

Concluzie. Dreptul la protecția datelor cu caracter personal are un domeniu de aplicare mai larg decât dreptul la respectarea vieții private. Din argumentele descrise se desprinde clar faptul că, protecția datelor cu caracter personal este un drept distinct al persoanei protejate de art. 8 CEDO. O dată ce acesta este un drept separat considerăm oportun a fi completat CPP cu o nouă normă care să reglementeze acest drept. Or, privitor la alte drepturi legislatorul național le-a distins prin norme diferite (de exemplu: secretul corespondenței, inviolabilitatea domiciliului).

Este necesară, totodată, modificarea și completarea art. 15 CPP, astfel încât colectarea unor date cu caracter personal să fie permisă în cadrul procesului penal și chiar la etapa actelor de constatare. De exemplu: identificarea persoanei, domiciliul acesteia, studii, locul de muncă, informații din bazele de date pe care le dispune Ministerul Afacerilor Interne etc. Cu alte cuvinte, la etapele respective să se permită administrarea acelor date cu caracter personal care nu sunt necesare a fi obținute prin mandat judiciar.

Referințe:

1. Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene, proclamată la 07.12.2000. Disponibilă: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:12012P/TXT> [accesată: 01.08.2022].
2. Tratatul privind funcționarea Uniunii Europene, încheiat la Roma la 25.03.1957, modificat prin Tratatul de la Lisabona, semnat la Lisabona la 13.12.2007. Disponibil: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=CELEX:12007L/TXT> [accesată: 01.08.2022].
3. Convenția pentru protecția persoanelor referitor la prelucrarea automatizată a datelor cu caracter personal, Nr. 208 din 28.01.1981, întocmită la Stasbourg. Disponibilă: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=117361&lang=ro [accesată: 02.08.2022].
4. Regulamentul (UE) 2016/679 al Parlamentului European și al Consiliului din 27.04.2016 privind protecția persoanelor fizice în ceea ce privește prelucrarea datelor cu caracter personal și privind libera circulație a acestor date și de abrogare a Directivei 95/46/CE (Regulamentul general privind protecția datelor). Disponibil: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=CELEX%3A32016R0679-#ntr1-L_2016119RO.01000101-E0001 [accesată: 03.08.2022].
5. Regulamentul (UE) 2018/1725 al Parlamentului European și al Consiliului din 23.10.2018 privind protecția persoanelor fizice în ceea ce privește prelucrarea datelor cu caracter personal de către instituțiile, organele, oficiile și agențiile Uniunii și privind libera circulație a acestor date și de abrogare a Regulamentului (CE) nr. 45/2001 și a Deciziei nr. 1247/2002/CE. Disponibil: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ro/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018R1725&from=ro> [accesată: 03.08.2022].
6. Directiva (UE) 2016/680 a Parlamentului European și a Consiliului Europei din 27 aprilie 2016 privind protecția persoanelor fizice referitor la prelucrarea datelor cu caracter personal de către autoritățile competente în scopul prevenirii, depistării, investigării sau urmăririi penale a infracțiunilor sau al executării pedepselor și privind libera circulație a acestor date și de abrogare a Deciziei-cadru 2008/977/JAI a Consiliului. Disponibilă: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ro/TXT/?uri=CELEX%3A32016L0680> [accesată: 03.08.2022].
7. Manual de legislație europeană privind protecția datelor. Ediția 2018, Agenția pentru Drepturi Fundamentale a Uniunii Europene și Consiliul Europei, 2020, p. 28. Disponibil: https://www.echr.coe.int/Documents/Handbook_data_protection_ROM.pdf [accesat: 02.08.2022].
8. Legea nr. 133 din 08.07.2011 privind protecția datelor cu caracter personal. Disponibilă: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=129123&lang=ro# [accesată: 03.08.2022]. Hotărârea CC nr. 5 din 25.02.2020 privind excepția de neconstituționalitate a unor prevederi ale articolului 8

- alin. (1) lit. d) din Legea nr. 294 din 21 decembrie 2007 privind partidele politice (numărul de membri necesar pentru înregistrarea unui partid politic) (pct. 61).
9. Decizia nr. 10 din 05.01.2018 de inadmisibilitate a sesizării nr. 177g/2017 privind excepția de neconstituționalitate a articolului 177 alin. (1) din Codul penal (încălcarea inviolabilității vieții personale) (pct. 19).
 10. Hotărârea CtEDO, cauza Rotaru c. României, din 04.05.2000. Disponibilă: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58586> [accesată: 04.08.2022].
 11. Hotărârea CtEDO, cauza Haralambie c. României, din 04.05.2000. Disponibilă: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-123267> [accesată: 04.08.2022].
 12. Ivana Roagna, Protejarea dreptului la respectarea vieții private și de familie în cadrul Convenției Europene a Drepturilor Omului. Manualele Consiliului Europei pentru Drepturile Omului, Consiliul Europei, Strassbourg, 2012, p. 26-28. Disponibilă: <https://rm.coe.int/16806f15c5> [accesată: 27.07.2022].
 13. Institutul European din România, Protecția datelor cu caracter personal, p. 1. Disponibil: https://www.echr.coe.int/Documents/FS_Data_ROM.pdf [accesată: 03.08.2022].

LIBERTATEA INDIVIDUALĂ ȘI SIGURANȚA PERSOANEI – DIMENSIUNEA STATULUI DE DREPT

CZU: 342.721:343.41

Alexandru ARSENI¹,
Universitatea de Stat din Moldova

“Jus este ars boni et acqui” (Dreptul este arta binelui și al echității)

ABSTRACT. Today it is unanimously recognized that the free development of the human personality represents a supreme value and is the synthetic indicator of the rule of law. This natural state lies in ensuring the fundamental rights and freedoms of man and citizen, constitutionally guaranteed.

A special role in these rights and freedoms plays the rights to the “individual freedom and security of the person” condition of his existence protected by the state. In this article we analyze the doctrinal concepts and the normative constitutional regulations on ensuring the right to liberty and security.

Keywords: individual freedom, security of the person, supreme value, respect for the person, protection of the person, protection of the state, constitutional guarantee, fundamental rights.

REZUMAT. Astăzi este unanim recunoscut că libera dezvoltare a personalității umane reprezintă o valoare supremă și este indicatorul sintetic al statului de drept. Această stare naturală a lucrurilor rezidă în asigurarea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului și cetățeanului, constituțional garantate.

Un rol aparte în cadrul acestor drepturi și libertăți îi revine “libertății individuale și siguranței persoanei” condiție al existenței sale, condiție protejată de către stat. În comunicarea data vom supune cercetării conceptele doctrinare și reglementările normative-constituționale privind asigurarea libertății individuale și siguranței persoanei.

Cuvintele-cheie: libertatea individuală, siguranța persoanei, valoare supremă, respectarea persoanei, ocrotirea persoanei, protecția statului, garanție constituțională, drepturi fundamentale.

Adnotare. Raportul dintre persoană și statului în toată complexitatea sa a fost științific fundamentată de către fondatorul liberalismului politic John Lock. În concepția lui “Omului, în starea de natură este o ființă rezonabilă și liberă, dornică să trăiască bine. Pentru aceasta el renunță, voluntar, prin contract, la unele dintre pretențiile și prerogativele lui în favoarea statului, care îi datorează respect și protecție... în baza... pactului social” (John Lock, 1999, p. 54). Iar acest “pact social” în accepțiunea contemporană este constatat în art. 16 alin. (1) al căreia este stipulat: “Respectarea și ocrotirea persoanei constituie o îndatorire primordială a statului” (Constituția Republicii Moldova, 1994, în continuare CRM)

Respectiv și “libertatea individuală și siguranța persoanei element structural al statutului juridic al persoanei este încadrat în textul Constituției” (art. 25 din CRM), fapt ce confirmă definiția dată în doctrina constituțională. Astfel, drepturile fundamentale “sunt acele drepturi subiective ale cetățenilor, esențiale pentru viața, libertatea și demnitatea acestora, indispensabile pentru libera dezvoltare a personalității umane, drepturi stabilite prin Constituție și garantate prin Constituție și legi” (I. Moraru, E. S. Tănăsescu, 2005, p. 140).

Cât privește reglementarea libertății individuale și siguranței persoanei la nivel normativ, apoi avem: Convenția Europeană pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale din 04.11.1950 (art. 5) și Constituția Republicii Moldova (art. 25). În același timp, acest drept de o

¹ Alexandru ARSENI, dr. hab. în drept, prof. univ., Departamentul Drept Public, Universitatea de Stat din Moldova, alexandruarseni@gmail.com

potrivă ci celelalte drepturi și libertăți fundamentale, este garantat instituțional (art. 134 alin. (3) din Constituție). Totodată merită de a constatat în ce măsură și sub ce aspecte este tratată de doctrină constituțională libertatea persoanei. În acest context observăm că acest subiect, în complexitatea sa nu se regăsește, decât în unele lucrări. Astfel, libertatea individuală și siguranța persoanei constituie obiect de cercetare în lucrările autorilor: T. Drăganu, I. Deleanu, I. Muraru și E. S. Tănăsescu, G. Bourdeanu, J. Rivero, M. Duverger, Ph. Brand, A. Arseni.

Scopul. În aceste circumstanțe scopul comunicării rezidă în a determina pe cât de autentic asigură mecanismul juridico-statal libertatea individuală și siguranța persoanei racordată la rigorile standardelor fundamentale și la normele și principiile unanim recunoscute.

Scopul trasat ne propunem al elucida prin prisma următoarelor obiective:

- Definirea și identificarea esenței elementelor sintagmei “libertatea individuală și siguranța persoanei”;
- Încadrarea libertății individuale și siguranței persoanei în cadrul categoriilor drepturilor și libertăților fundamentale cetățenești;
- Încadrarea normativă a libertății individuale și siguranței persoanei în textul constituțional;
- Identificarea mecanismului juridico-statal de garantare a libertății individuale și siguranței persoanei;
- Securitatea și stabilitatea garanțiilor libertății individuale și siguranței persoanei.

1. Definirea categoriilor “libertatea individuală și siguranța persoanei”

a) Libertatea persoanei

Pe bună dreptate, “istoria îndelungată și sinuoasă a libertății individuale, permanente conflicte ce intervin între lege și teorie, pe de o parte, și, practica autorităților publice, pe de altă parte – practică ce nu rareori a înregistrat abuzuri și ilegalități, uitându-se uneori (din păcate prea des) că autoritățile trebuie să fie în slujba cetățenilor și nu invers – au impus formularea unor reguli constituționale clare, a căror aplicare să nu fie stânjenită de interpretări și speculații” (I. Muraru, E.S. Tănăsescu, 2005, p. 210)

Pe această cale se impune de a identifica semnificația doctrinară a “dreptului la “libertatea individuală” ceea ce semnifică “libertatea individului în sens „clasic”, adică libertatea fizică a persoanei” (I. Deleanu, 1996, vol. 1, p. 159). În acest context, autorii noii doctrini liberale, doctrinari francezi la 1807 menționau că libertatea individuală “este pentru omul trăind în societate primul dintre toate bunurile, cel a cărui conservare interesează cel mai mult fericirea lui. Guvernul și legea trebuie deci să o protejeze și să o apere cu o atenție riguroasă, contrară oricărui act arbitrar din partea miniștrilor și agenților lor” (Brand Ph., 1968, p. 13).

Această semnifică “capacitate de autodeterminare a unei persoane umane” (citată după Arseni A., 2021, vol. 1, p. 250) și găsește o interpretare complexă în următoarea definiție: “Libertatea individuală privește libertatea fizică a persoanei, dreptul ei de a se putea comporta și mișca liber, de a nu fi ținut în sclavie sau în orice altă servitute, de a nu fi reținută, arestată sau deținută decât în cazurile și după formele expres prevăzute de Constituție și legi” (I. Moraru, E. S. Tănăsescu, 2005, p. 166).

Rezumând cele menționate, considerăm că Libertatea individuală este capacitatea naturală, înăscută de autodeterminare a unei persoane în societatea umană, este o valoare supremă ce marchează libertatea fizică de a se mișca și comporta liber, garanție a exercitării plenare a tuturor drepturilor și libertăților fundamentale ale omului și cetățeanului.

b) Siguranța persoanei

Originea dreptului la “siguranța persoanei” pornește de la actul scris cu forță juridică constituțională “Habeas Corpus Act” (1679), parte componentă a Constituției engleze. Tocmai din această tradiție englezii numesc acest drept “habeas corpus” înțelegând prin această sintagmă “garanția dată de Constituție fiecărui cetățean, potrivit căreia o dată reținut sau arestat, va fi deferit fără întârziere unui juriu, chemat să pronunțe fie punerea în libertate a individului, fie menținerea lui în stare de detenție” (Arseni A., 2021, p. 249).

Declarația franceză a drepturilor omului și cetățeanului din 26 august 1789 în art. 7 a stabilit că “Nici un om nu poate fi acuzat, arestat, deținut decât în cazurile determinate de lege și potrivit formelor prevăzute de ea” (Arseni A., Ivanov V., Suholitco L., 2003, p. 192).

Doctrina constituțională tratează din diferite perspective “dreptul la siguranța persoanei”. Astfel, într-o opinie, “dreptul la siguranță”, deși nu poate avea o semnificație fundamentală, diferită de “libertatea individului” – aceasta implicând și siguranța persoanei – totuși, poate evoca și un sens propriu, anume protecția față de ingerințele arbitrare ale autorităților publice în spațiul libertății individuale, ingerințe nematerializate în reținerea sau deținerea persoanei; dreptul aici în discuție privește persoana fizică...” (I. Deleanu, 1996, p. 147-148) Iar, într-o altă viziune, “siguranța persoanei” exprimă ansamblul garanțiilor care protejează persoana în situațiile în care autoritățile publice, în aplicarea Constituției și legilor, iau anumite măsuri care privesc libertatea individuală, garanții care asigură ca aceste măsuri să nu fie ilegale” (I. Muraru. E. S. Tănăsescu, 2005, vol. 1 p. 166).

Ambele opinii dezvoltă și explică în complexitatea sa “dreptul la siguranța persoanei” ca un drept fundamental al omului și cetățeanului.

Rezumând aspectele normativ-istorice și doctrinare considerând că “dreptul la siguranța persoanei” îmbracă două ipostaze, pe de o parte, capacitate și drept subiectiv iar, pe de altă parte, este un ansamblu de garanții prevăzut și asigurat de Constituție și legi ca protecție împotriva ingerinței arbitrare ale autorităților publice în spațiul libertății individuale ale persoanei fizice.

Concluzia generală care se impune constă în aceea că libertatea individuală și siguranța persoanei sunt organic legate și unitatea lor proclamată și garantată prin Constituție și lege este o concluzie edificatoare a statului de drept în calea asigurării libertății umane.

2. Libertatea individuală și siguranța persoanei – veritabile valori constituționale

Doctrina și practica constituțională, fără echivoc recunosc și includ “libertatea individului” și “siguranța persoanei” în cadrul drepturilor și libertăților fundamentale cetățenești. Nu prezintă dificultate nici cât privește încadrarea lor în conformitate cu clasificările în categoria “Inviolabilități” (Arseni A., p. 246). Această clasificare se încadrează în limitele art. 25 alin. (1) din Constituție, în conformitate cu care “Libertatea individuală și siguranța persoanei sunt inviolabile”. De remarcat faptul că toți autorii examinează “libertatea individuală și siguranța persoanei” în unitatea lor organică, indisolubil legate între ele. Aceasta, deoarece singularitatea lor, separația în categorii aparte duce la ruptura artificială dintre conținut și formă. Conținutul fiind libertatea individuală, forma siguranța personală în calitate de garant al libertății individuale.

3. Încadrarea normativă a libertății individuale și siguranței persoanei în textul constituțional

Pornind de la proprietățile sistemului dreptului una dintre care stabilește o ordine ierarhică în interiorul dreptului unitar. Astfel, “dreptul constituțional, ca ramură a sistemului de drept, este o ramură structurantă față de toate celelalte pentru că sursa hotărătoare a normelor acestei ramuri de drept este chiar Legea Fundamentală, care se găsește la vârful piramidei actelor normative” (Arseni A., 2021, vol. 1, p. 50). Totodată și în cadrul Constituției se stabilește o ordine ierarhică în funcție de relațiile sociale și valorile constituțional proclamate.

Astfel, Titlu 1 din Constituție stabilește principiile generale de organizare și funcționare a mecanismului statal. Iar titlul doi este dedicat drepturilor, libertăților și îndatoririlor fundamentale ale cetățenilor. Și în interiorul titlului avem din nou o ierarhie, potrivit cărei capitolul unu stabilește “Dispozițiile generale”, practic toate îndreptate la asigurarea libertății individuale și siguranței persoanei, condiție de exercitare a tuturor drepturilor, libertăților și îndatoririlor fundamentale. Â

Pe curând, Capitolul doi “Drepturile și libertățile fundamentale” suportă și el o ierarhie în acest domeniu. Articol de bază, „24 Dreptul la viața și la integritatea fizică și psihică” este urmat de art. 25 „Libertatea individuală și siguranța persoanei”.

În explicarea spiritului și literei acestui articol urmează a face următoarele precizări de rigoare. În primul rând, „libertatea individuală, ca de altfel toate libertățile umane, nu este, nu poate

și nu trebuie să fie absolute” (I. Deleanu, 1996, p. 173), de unde rezultă că ea trebuie să se realizeze în strictă conformitate cu prevederile constituționale, adică conform ordinii de drept. Și doar încălcarea de către individ a ordinii de drept legitimează autoritățile publice la intervenție.

În al doilea rând, „acțiunile autorităților publice de restabilire a ordinii de drept, de represiune (atunci când este cazul) sunt și trebuie să fie la rândul lor condiționate și clar determinate, astfel încât libertatea individuală și fie respectată și nici o persoană care este inocentă să nu fie victima unor acțiuni abuzive sau determinate eventual de rațiuni pur politice” (I. Deleanu, 1996, vol. 2, p. 173).

Anume aceste raționamente științifice stau la baza art. 5 din Convenția europeană pentru apărarea drepturilor omului și libertăților fundamentale „Orice persoană are dreptul la libertate și siguranță personală” și ale art. 25 din Constituția Republicii Moldova.

4. Garanții constituționale ale libertății individuale și siguranței persoanei

Indubitabil, statul de drept și democratic se întemeiază pe demnitatea omului, drepturile și libertățile lui, libera dezvoltare a personalității umane, dreptate, care reprezintă valori supreme și sunt garantate (art. 1 alin. (3) din Constituția Republicii Moldova). Acest principiu fundamental este confirmat și întărit prin obligațiile statului stipulate constituțional.

Astfel, potrivit art. 16 alin. (1) din Constituție „respectarea și ocrotirea persoanei constituie o îndatorire primordială a statului”, iar art. 18 alin. (1) stabilește că „Cetățenii Republicii Moldova beneficiază de protecție statului atât în țară, cât și în străinătate”.

În același timp, în conformitate cu art. 142 alin. (2) din Constituție „Nici o revizuire nu poate fi făcută, dacă are ca rezultat suprimarea drepturilor și libertăților fundamentale ale cetățenilor sau a garanțiilor acestora”. Pentru a nu rămâne doar declarații aceste prevederi, Constituție, prin art. 134 alin. (3) stabilește că „Curtea Constituțională... garantează responsabilitatea statului față de cetățeni...”.

Așadar, Constituția stabilește întregul arsenal normativ precum și mecanismul statal de garantare asigurării a libertății individuale și siguranței persoanei.

5. Stabilitatea și securitatea garanții libertății individuale și siguranței persoanei

Pionerul controlului constituționalității legilor John Marshall, Președintele Curții Supreme de Justiție al SUA, pronunțându-se în cursul „*Marbury vs. Madison*” la 1806 în motivarea deciziei a menționat „Domeniul de competență al Curții este exclusiv de a decide în privința drepturilor individului și nu a de a cerceta modul în care executivul sau funcționarii acestuia își îndeplinesc îndatoririle în privința cărora au atribuții discreționare” (Constituțional Interpretation, 2016, p. 153). Această funcție a fost atribuită ulterior și Curților Constituționale, inclusiv și celei a Republicii Moldova (art. 134 alin. (3)).

În raport cu subiectul temei date, inițial, la momentul adoptării și intrării în vigoare a Constituției art. 25 alin. (3) stabilea că „Reținerea nu poate depăși 24 de ore”. Această normă este aplicată în toate statele de drept și democratice. Însă, ulterior, prin Legea constituțională nr. 351-XV din 12 iulie 2001 alin. (3) al art. 25 din Constituție a fost modificat în următoare redacție: „Reținerea nu poate depăși 72 de ore”.

Pe această cale, Curtea Constituțională prezentând avizul corespunzător favorabil modificării, atribuție stipulată în art. 141 alin. (2) și art. 135 alin. (1) lit. c) din Constituție a încălcat stabilitatea dreptului la libertatea și siguranță persoanei, asigurată prin art. prin art. 142 alin. (2) din Constituție, prezum și funcția sa (art. 134 alin. (2) din Constituție). Cu alte cuvinte libertatea individuală și siguranța persoanei nu și-a obținut stabilitatea și garanția constituțională.

Concluzii. Societatea umană contemporană constituită în respectivul stat de drept și democratic se caracterizează prin aceea că recunoaște indubitabil principiul în conformitate cu care „Omul este oglinda prin care trebuie privit universul” (B. Shaw).

În acest circumstanțe:

1. Libertatea individuală și siguranța persoanei sunt dreptul general, condiție în calea făuririi unei societăți bazate pe respectul personalității umane.

2. Instituțiile statului, implicit Curtea Constituțională au obligația de a asigura și ocroti personalitatea umană și nu de a îndreptăți incompetența organelor de drept prin încălcarea ordinii constituționale.

Recomandare. Pornind de la principiul constituțional care proclamă libera dezvoltare a personalității umane, drepturile și libertățile lui ca valori supreme, considerăm oportun și natural de a restabili prevederile art. 25 alin. (3) din Constituție în următoarea redacție: „Reținerea nu poate depăși 24 de ore”.

Această propunere se încadrează plenar în acțiunile concrete de dobândire a statutului de membru al Uniunii Europene de către Republica Moldova.

Referințe:

1. Arseni Alexandru, Drept constitutional și instituții politice. Tratat Ed. A 3-a, actualizată și restructurată, Chișinău CEP USM, 2021, ISBN 978-9975-149-39-6 Vol. 1, p. 250
2. Brand Philipe, La liberté publiques en droit francuis. Paris, 1968, p. 13
3. Constitutional interpretation. Workshop Materials, Module I/3, Aproal, May 2016, p. 153
4. Constituția Nr. 1 din 29-07-1994 Constituția Republicii Moldova* Publicat : 29-03-2016 în Monitorul Oficial Nr. 78 art. 140 *MODIFICAT LP120 din 23.09.21, MO238/01.10.21 art.274; în vigoare 01.04.22* Online: [CRM1/1994 \(legis.md\)](http://CRM1/1994 (legis.md))
5. Convenție Nr. 1950 din 04.11.1950 pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale* Publicat : 30.12.1998 în Tratatate Internaționale Nr. 1 art Nr : 342 Data intrării în vigoare : 01.02.1998 *Adoptată la Roma la 4 noiembrie 1950. A intrat în vigoare la 3 septembrie 1953. Online: lex.justice.md/md/285802/
6. Deleanu Ion. Drept constitutional și instituții politice. Tratat Editura Europa Nova București vol 1, p. 159
7. John Lock, Al doilea tratat despre cărmuire. Scrisoare despre toleranță. Ed. Nemira, București 1999
8. Legea nr. 351 – XV din 12 iulie 2001. Republicată în Monitorul Oficial al Republicii moldova nr. 91 din 02.08.2001, art. nr. 699
9. Muraru Ion, Tănăsescu Elena Simina, Drept constituțional și instituții politice. Ed. A 12-a rev. București ALL Beik, 2005, Vol. 2 ISBN 973-665-740-5

DE CE TRANZIȚIA LA STANDARDE DE ORDINE ȘI SECURITATE PUBLICA SUNT PE AGENDA INSTITUȚIILOR DE ÎNVAȚAMANT ?

CZU: 351.75:378.017.4

Rodica CIOBANU¹,
Universitatea de Stat din Moldova

Idealul este în sine o realitate în devenire.
Titulescu N.

ABSTRACT. *Given that we assign to higher education an important role in training the skills of future professionals, then standardisation may be explored as a tool for sharing theoretical knowledge, designed and accessible to support the development of practice. Change, transition, and reform are dependent on the human factor, that is willing to transfer the knowledge, and the existing good practices into realities translated into state policies, action plans and development strategies.*

The objective of this article is to highlight the benefits that can be brought about by an educational process in accordance with the standards of efficiency, performance and quality, as well as detailing some key aspects that make legal education a facilitating factor in the transition to standards of order and security acknowledged and promoted at European level.

The contextualisation of three major topics: transition, standards and education is carried out in the context of a strong preference for the modernisation of the Republic of Moldova, in the hope of a significant impact through time, in particular for ensuring security, order and protection of citizens.

Keywords: standards, transition, modernisation, legal education, education system.

REZUMAT. *În condițiile în care alocăm învățământului superior un rol important în formarea competențelor viitorilor profesioniști, atunci standardizarea poate fi explorată în calitate de instrument de partajare a cunoștințelor teoretice, create și disponibile pentru a contribui la dezvoltarea practicii. Schimbarea, tranziția, reformarea sunt dependente de factorul uman care este dispus să realizeze transferul cunoștințelor, bunele practici existente în realități materializate în politici de stat, în planuri de acțiune, strategii de dezvoltare.*

Obiectivul acestui articol este de a scoate în evidență beneficiile pe care le poate aduce după sine un proces educațional conform standardelor de eficiență, performanță și calitate, precum și detalierea unor aspecte cheie ce determină ca educația juridică să fie un factor facilitator al tranziției spre standarde de ordine și securitate recunoscute și promovate la nivel european.

Contextualizarea a trei subiecte majore: tranziția, standardele și educația se realizează în condițiile unor pronunțate preferințe pentru modernizarea Republicii Moldova, în speranța unui impact semnificativ în timp, în special pentru asigurarea securității, ordinii și protecției cetățenilor.

Cuvinte cheie: standarde, tranziție, modernizare, educație juridică, sistem educațional

1. Perspective preliminare de analiză

Actualitatea a identificat interogații majore în raport cu modalitatea în care ordinea juridică, drepturile și libertățile sunt asigurate de instrumente diversificate și funcționale într-o lume bulversată și anunțată a fi în criză.

În același timp procesele ce s-au precipitat în regiune au declanșat tendințe mult mai pronunțate de aderare la standarde declarate esențiale pentru societățile, statele și oamenii secolului XXI și valori europene apreciate a fi dominante și relevante. Situații nici pe departe dezirabile au

¹ Rodica CIOBANU¹, Ph habilitated in law, Moldova State University, Faculty of Law, Department of Public Law, Chisinau, Republic of Moldova, e-mail: rod.ciobanu@gmail.com ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6071-8178>

făcut ca RM să-și reafirme cu încredere anumite preferințe pentru valorile și principiile pe care le îmbrățișează. Concomitent, efortul depus de guvernare de a depăși situații critice, parcurse de RM, dar și de alte state, se mai continuă cu insistență, ca rezultat al statutului de candidat UE obținut, să fie inițiate și aprofundate eforturile de ajustare la standarde europene: de ordine, de securitate, de protecție, de educație etc.

Întrebarea la care încercăm să găsim răspuns este oare societatea în care trăim pregătită pentru a îmbrățișa valori și principii europene la modul practic, de a realiza zi de zi implementarea acestor standarde, suntem capabili de a avea un grad de responsabilitate înalt și asumat pentru a valorifica, practica și transmite în continuare valori și principii esențiale pentru o bună organizare a sferelor vieții publice și private în conformitate cu cerințele standard? Suntem dispuși să recunoaștem relevanța acestor standarde pentru buna dezvoltare a RM ca stat de drept și cu valori democratice împărtășite, practicate și respectate? Acestea și multe alte întrebări se cer a fi formulate și supuse dezbaterilor în condițiile în care urmărim realizarea unui parcurs ireversibil și o tranziție sigură spre standarde europene.

Centrați pe a asigura acest parcurs, de a fi un suport sigur pentru tranziția Republicii Moldova (R.Ciobanu (coord.), 2022) la standarde de ordine și securitate, ca rezultat al mai multor cercetări realizate, constatăm că sunt mai mulți factori care se cer a fi luați în considerare pentru a facilita ori menține prin eforturi realizarea priorităților naționale. Printre acestea se menționează, instituții și autorități, persoane care și-au asumat activitatea în serviciul public, factori de decizie care asigură realizarea coerentă și eficientă la nivel central și local a politicii de bună guvernare, răspunzând necesităților cetățenilor, dar și promovând prin prestații personale valori, principii, profesionalism, etc.

Din punct de vedere al priorităților asumate lucrurile parcă au certitudine, la modul practic parcă se depun eforturi în vederea realizării obiectivelor asumate. Totuși rămânem nedumeriți, dezamagiți, atunci când se anunță că „lucrurile nu merg așa cum trebuie”, ori „merg într-o altă direcție decât cea în care ar trebui”?

Logica lucrurilor care nu merg, s-au se derulează altfel decât „ar fi trebuit” trimite la probleme mai vechi care trebuiesc reconsiderate din perspectiva nu doar a problemelor actuale cu care ne confruntăm, dar și din perspectiva viitorului apropiat, dacă nu și cel îndepărtat. Odată ce înțelegem că tranziția spre standarde europene este un proces de durată, care odată asumat necesită eforturi ale fiecărui actor al tranziției, necesită profesionalism, competență și devotament cauzei comune asumate, atunci oare nu ar trebui mai mult decât altceva să ne preocupe modalitatea în care noi, ca societate răspundem prin contribuții personale acestor standarde și modul în care se configurează calitățile profesionale în carieră a celor care trebuie să realizeze implementare politicii tranzitorii în mod judicios. Autoarea Katharina Pistor (Pistor, 2000) susține că în condițiile actuale arhitectura juridică este centrată pe arminizarea legislației prin elaborarea de standarde juridice. Aceste standarde, în opinia autoarei, pot fi încorporate în convenții internaționale, în tratate bilaterale sau pot lua forma unor recomandări care vor contribui la accelerarea procesului de convergență juridică și creșterea calității instituțiilor juridice în țările ale căror instituții sunt mai puțin dezvoltate. Această așteptare se bazează pe ipoteza că convergența către un cadru juridic internațional (standarde internaționale) va îmbunătăți mediul instituțional în țara de destinație. Standardele propuse pentru a fi implementate au o agendă normativă clară și aceasta ar trebuie să faciliteze procesul de tranziție.

2. Cadrul teoretico-metodologic al cercetării

Pentru a pune accentele de rigoare cu referire la problema abordată este necesară o clarificare asupra modalității în care se operează cu concepte dominante, în special este indicat să aducem unele delimitări conceptuale în raport cu noțiunea de standardizare și cea de tranziție.

Formula cea mai simplă explicativă care se deduce din DEX indică că [standard-ul] este o normă sau ansamblu de norme care reglementează calitatea, caracteristicile, forma etc. unui produs, ori model lipsit de originalitate, făcut după un șablon, dar cu aplicare obligatorie, aprobat de

autorități (guvern), un documente care consemnează norme comune. Autorul lucrării *Paradigma managementului calității în instituțiile de învățământ superior* indică că: „Standardele constituie un set de criterii pentru judecarea calității unui sistem / proces educațional, fiind dezvoltați cu indicatori specifici” (Baciu, 2014, p.97). Dar în același timp se indică că standardizarea celor mai bune practici sau a unei legi eficiente într-o regiune, un stat este orientată către un ideal al „construcției perfecte a dreptului” (Pistor, 2000), care în loc să îmbunătățească sistemele juridice naționale, poate să submineze dezvoltarea unor sisteme juridice eficiente. Deaceea standardizarea este un proces care trebuie privit cu atenție și grijă ținându-se cont de faptul că pot fi comise greșeli. Rațiunea posibilei greșeli se identifică în: 1. Construcția sistemică a dreptului, caracterizată de dependențe și conexiuni interne complexe; și 2. Dreptul este o instituție cognitivă.

Chiar și așa, tendințele și procesele actuale întăresc ideea necesității unor standarde juridice, care mai degrabă vor avea relevanță la nivel național, ca rezultat al concursului de factori sociali, politici, economici etc. reconsiderați pentru a realiza tranziția și modernizarea socio-statală prin aderarea la valori europene ori/și internaționale. Astfel, scopul standardizării normelor juridice este acela de a realiza conformități în ceea ce privește conținutul și calitatea dreptului în diferite țări.

Societatea și educația constituie un sistem integrat. Societatea fiind interconectată proceselor globale, în mod inevitabil, se reflectă asupra stării educației și asupra modului în care ea trebuie direcționată ori prioritarizată. Astfel, așa cum se întâmplă în cazul standardizării normelor juridice, așa și în cazul educației se urmărește realizarea conformităților.

Apriori, pornind de la premiza considerată a fi adevărată prin care se recunoaște că învățământul are un rol semnificativ în formarea de competențe profesionale a generațiilor de profesioniști, atunci standardizarea poate fi exploatată ca un instrument de garanție a tranziției la standarde europene, prin crearea unui mediu ce oferă condiții favorabile pentru formarea de competențe profesionale conform cerințelor, cu impact ulterior asupra dezvoltării socio-juridice a societății. Prin consecință tranziția este un element important al procesului de aderare și implementare la nivel național a unor standarde, inclusiv și în cadrul sistemului educațional.

În această ordine de idei, subiectul supus cercetării este configurat în temeiul ipotezei după care educația modernă este influențată de mai mulți factori, deaceea este necesar de a fi abordată în cheia transformărilor la care este supusă societatea RM, în special pe dimensiunea tranziției la standardele de ordine și securitate europene, la valorile statului de drept. În acest sens, este necesară clarificarea conexiunii dintre standardizare și educație juridică; care sunt factorii care determină necesitatea standardizării sistemului educațional; care este conexiunea dintre educația juridică și mediul profesional; cum se justifică preferințele pentru o anume politică educațională promovată; care este principiul de bază al eficienței sistemului educațional în condițiile transformărilor la care sunt supuse statele.

3. Naționalizarea standardelor

Transformările la care sunt supuse societățile se manifestă pe diverse paliere ale organizării sociale și a vieții umane, inclusiv și asupra educației. Or, este absolut inadecvat să construiești o societate bazată pe standarde europene, dar cu sistem educațional încorsetat trecutului. Pe parcursul timpului, au fost înaintate tot mai multe cerințe de conformitate față de sistemul educațional, unele fiind asumate și promovate cu insistență, altele trezind nemulțămiri și reticență, a treia categorie fiind dependentă de resurse financiare de care nu prea dispun instituțiile de învățământ. Un exemplu în acest sens ar fi cerința de implementare a instrumentelor TIC în procesul educațional, cerință care se regăsește în *Metodologia de evaluare externă a calității în vederea autorizării de funcționare provizorie și acreditării programelor de studii (HG 616, 18.05.2016)* și care face referință la Standardele și liniile directe pentru asigurarea calității în spațiul european al învățământului superior (Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area, ESG 2015), elaborate de Asociația Europeană pentru Asigurarea Calității în Învățământul Superior (ENQA); Recomandarea Parlamentului European și a Consiliului din 18 iunie 2009 privind

stabilirea unui cadru european de referință pentru asigurarea calității în educație și formare profesională (2009/C 155/01); Cadrul european pentru asigurarea calității în educație și formare profesională (EQAVET Framework), elaborat de Rețeaua Europeană pentru Asigurarea Calității în Educație și Formarea Profesională (EQAVET – European Quality Assurance in Vocational Education and Training). În același document se aduc clarificări cu referire la ceea ce este un standard: „instrument de măsurare, asociat unui indicator de performanță, care reflectă cerințele/exigențele impuse calității programului de studiu și activității instituției de învățământ și permite determinarea nivelului de realizare a acestor cerințe. Standardul de evaluare descrie (cantitativ și/sau calitativ), cu un anumit nivel de detaliere, cerințele și condițiile care trebuie îndeplinite și reprezintă baza concluziilor de evaluare.” (HG 616, 18.05.2016) Astfel, standardele înaintate față de sistemul educațional per ansamblu sunt obligatorii de a fi întruniți pentru a justifica funcționalitatea din punct de vedere al acoperirii necesităților mediului profesional. Mai mult, implementarea acestora este pusă pe seama instituțiilor de învățământ. Acum revenind, la exemplul pe care ni l-am propus, implementarea instrumentelor TIC, atunci această cerință era una mai degrabă asumată la nivel formal și nu funcțional, în schimb în condițiile în care s-a dovedit imposibilă realizarea misiunii procesului de formare profesională, în condițiile crizei pandemice, schimbarea abordării a fost inevitabilă și însoțită de acțiuni rapide de adaptare la instrumente digitale de lucru. Astfel standardul (digitizarea educației), în acest caz, transformându-se într-o necesitate vitală, *volens-nolens* a fost recunoscut și implementat în practica de predare-învățare în anul 2020.

Există multiple formule în care se utilizează noțiunea de standard în sistemul educațional, semnificații care adesea sunt valorificate parțial ori sunt considerate inadecvate pentru activitățile de învățare cotidiene. Se operează cu standarde de competență, standarde de eficiență, standarde de performanță, standarde de calitate etc. Un reper al reorientării obiectivelor fundamentale ale educației spre schimbările majore din societate și de răspuns la nevoile sociale se identifică în Programul de activitate a Guvernului RM „Integrarea Europeană: Libertate, Democrație, Bunăstare” 2009-2013. Codul Educației, la rândul său, operează cu termeni precum: standard de acreditare, standarde educaționale de stat, standarde naționale de referință. În cazul de față vom accentua definirea standardului național de referință, care este „ansamblu de cerințe care definesc un nivel optim de realizare a activităților furnizorului de educație/instituției furnizoare de educație în baza bunelor practici existente la nivel național, european sau internațional. Standardele naționale de referință sînt specifice fiecărui program de studii și fiecărei instituții” (Codul Educației, art.3), accepțiune ce indică cerințe, condiții care trebuie respectate la fiecare etapă a procesului de învățare.

Nevoia de standarde în domeniul educației este definită și de accentul pus pe competitivitate, standarde superioare de învățare și pe calitatea serviciilor. „Astfel a apărut nevoia de comparații internaționale și analize riguroase, inclusiv în cadrul sistemelor naționale (...) nevoia de răspundere publică, pe baza unor criterii precise de măsurare a progreselor (...) ; nevoia de compatibilitate (...) în contextul globalizării și al integrării regionale, (...) interesul pentru calitate, (...) abordarea educației într-o viziune integrată, care consideră că învățământul împreună cu formarea profesională și coeziunea socială (...) capabile să cuprindă diversele aspecte ale resurselor umane” (Ghid metodologic, 2014, p.7).

Autorii lucrării *Standarde de competență-instrument de realizare a politicilor educaționale* (2010, p.7) analizează practicile internaționale de proiectare a standardelor în educație și accentuează două accepțiuni: a. Standardizarea unui produs în vederea corespunderii lui anumitor cerințe/norme specifice stabilite, care îl fac comparabil și compatibil cu alte produse similare. b. Standardizarea se referă la specificarea nivelurilor de calitate ale unui produs acceptabile sau recomandate. Suplimentar, se indică că standardele „sînt principii de orientare sau ghiduri pentru a evalua ceva și nu reguli fixe care trebuie aplicate mecanic”. Standardele pot fi considerate și indicatori ai nivelului de viață pe care îl avem sau la care aspirăm. În acest sens, standardul este atît un scop (care trebuie realizat/ atins) cît și o măsură a progresului nostru spre acest scop (cît de bine

el a fost atins). Din aceste explicații se concluzionează că standardul este un instrument de orientare și pregătire pentru viitor. Standardul este o consecință a evaluării și generalizării realizate asupra celor mai reușite rezultate obținute, iar conținutul acestuia nu este altceva decât o generalizare care se percepe a fi o recomandare, regulă, normă, principii recunoscute ca utile și necesare pentru dezvoltare

Rezultă, că ideia de standardizare mai vine și cu o dimensiune pronunțat normativă și valorică, ceea ce face ca să răspundă mai multor necesități. Chiar și așa, procesul de modernizare a sistemului educațional fiind impus de condițiile timpului (sociale, economice, pandemice, etc.) totuși standardelor sunt considerate impedimente birocratice în buna/libera desfășurare a procesului didactic, atitudine împărtășită de bună parte a personalului angajat în procesul de formare profesională. În același timp practicile altor state indică că atingerea calității în educație cere existența și dezvoltarea continuă a standardelor educaționale în conformitate cu procesele sociale, economice și politice, adică conectarea educației necesităților mediului profesional.

Agenda Europeană, lansată de Comisia Europeană la 01 iulie 2020 a Competențelor pentru competitivitate sustenabilă, echitate socială și reziliență (Comunicarea Comisiei Europene privind Agenda Europeană a Competențelor pentru competitivitate sustenabilă, echitate socială și reziliență), formulează ca obiective: Consolidarea competitivității durabile; - Asigurarea echității sociale; - Creșterea rezilienței sociale; - Promovarea învățării pe tot parcursul vieții; - Formarea competențelor pentru un loc de muncă; - Reziliența economiei la nivelul UE. Accentul pus pe „Resetarea educației și formării pentru era digitală (2021- 2027)” de către Comisia Europeană, a noului Plan de acțiune pentru educația digitală, la 30 septembrie 2020, vine să completeze Viziunea asupra Spațiului european al educației. În acest context, mai plasăm și statutul obținut de RM de stat candidat UE în acest an și înțelegem că compatibilizarea urmează să fie realizată pe mai multe dimensiuni și nu doar pe cea a sistemului de educație.

Unii autori operează nu cu termenul standardizare a învățământului, dar cu cel de aliniere. În acest sens autorul lucrării *Paradigma managementului calității în instituțiile de învățământ superior* (Baciu, 2014, p.10-11) indică necesități cărora sistemul educațional trebuie să răspundă, printre acestea se menționează: necesitatea dezvoltării culturii calității; alinierea la standarde europene, asigurarea pregătirii de performanță a studenților pentru piața serviciilor educaționale; gestionarea eficiență a resurselor bugetare; creșterea încrederii societății în calitatea ofertei educaționale naționale ș.a.

Cadrul European al calificărilor (EQF) a fost inițiat pentru a compatibiliza la nivel European și a crea condiții care ar facilita compararea calificărilor crearea de condiții favorabile mobilității, posibilității valorificării diverselor piețe de muncă precum și pentru asigurarea posibilității formării continue. Raportarea nivelurilor de învățare naționale la cele europene este o etapă în direcția standardizării/compatibilizării, dar și un imbold de modernizare și de ajustare a procesului la standarde de competență solicitate de piețe și medii profesionale extranaționale. Această perspectivă de abordare întâlnește mai multe deficiențe în condițiile unor domenii mai particulare precum domeniul dreptului, dar fiind particularitățile construcției juridice naționale. În consecință se considera fi adecvată elaborarea unei imagini ghidate de organizare a educației juridice prin definirea țințelor, măsurarea progreselor și evaluarea rezultatelor.

Pornind, pe de o parte, de prioritățile țării în condițiile statutului de stat candidat UE, pe de alta de la criticele aduse în raport cu gradul de competență și profesionalism al angajaților instituțiilor cu profil juridic, dar și de la cheia în care se realizează formarea profesională la facultățile de drept din țară pot fi setate sarcini în vederea ajustării educației juridice la standarde de eficiență, calitate și performanță. În acest sens, este necesar să avem:

1. O **viziune clară** asupra modului în care înțelegem profesionalismul în domeniul dreptului, astfel încât procesul de formare profesională să fie construit astfel încât să genereze resurse umane pregătite, capabile de a furniza servicii de calitate, conforme interesului profesional/instituțional/național și cerințelor de competență, integritate, responsabilitate.

2. **Valori și principii** promovate. Așa cum s-a stabilit, standardele sunt ancorate normativ și valoric, printr-un angajament de cultivare și de transfer a acestora prin bunele practici existente. Conștientizarea avantajelor și dezavantajelor, riscurilor profesionale trebuie să definească angajamentul pentru consolidarea și promovarea statului de drept și valorilor democratice.

3. **Standarde de calitate** la toate etapele procesului de formare profesională. În acest caz, standardele trebuie să fie acel filtru care permite accesarea în profesie, ele fiind urmărite a fi implementate cu rigurozitate la fiecare etapă a parcursului spre obținerea calificării/certificării.

4. **Capacitate de asimilare a experiențelor existente.** Educația operează cu cunoștințe care necesită a fi transmise și valorificate eficient. Deaceia cel puțin trei aspecte sunt importante în procesul de standardizare: transferul de cunoștințe, gestionarea eficientă a cunoștințelor și crearea de noi cunoștințe.

Sistemul educațional trebuie să fie capabil să exploateze/exploreze cunoștințe universal valabile, practici existente și să pună accentul pe pregătirea pentru activitate profesională nu doar în context îngust (național), ci într-un mediu extins al tendinței de globalizare a pieței muncii. Or, odată ce RM a preluat și și-a asumat îndeplinirea unor obiective comune de politică educațională la nivel european (Cadrul Strategic pentru Cooperare Europeană în Domeniul Educației li formării profesionale ET 2020) atunci prin implicit ne asumăm implementarea acelorași standarde și priorități la nivelul educației sectoriale. Împărtășind opinia lui G.M. Peter Swann (2010) care afirmă că: „Nu există nici o îndoială că standardele, care conțin - așa cum o fac - o mulțime de cunoștințe codificate, acționează ca instrumente importante în diseminarea celor mai bune practici, atunci ele pot fi considerate instrumente esențiale ale transferului de cunoștințe, ale tranziției și modernizării.

4. Care sunt termenii în care măsurăm beneficiile standardizării în educația juridică?

Probabil că vor fi unii critici în raport cu poziția expusă, considerându-se că standardizarea este contrară identității, libertății academice, autenticității și creativității. Chiar și așa, cu respectul pentru dreptul fiecăruia la opinie, se va prefera susținerea unei evidențe - cea a beneficiilor aduse de standardizare. Trebuie să înțelegem și să acceptăm că așa cum standardele îndeplinesc diferite roluri, aduc și diferite beneficii. Newell Hampson-Jones, în această perspectivă a abordării, susține că: „la început ele sunt necesare pentru a realiza transferul de cunoștințe prin intermediul cercetării de bază în cercetare la nivel strategic, pentru ca standardele să convertească aceste cunoștințe de la cercetarea strategică la cercetarea aplicată” (Hampson-Jones, p.21) Autorul menționat constată caracterul insuficient studiat al standardelor și al standardizării, dar și necesitatea studiilor suplimentare în mai multe domenii conexe. Anume în această perspectivă a fost inițiată deschiderea unor subiecte în raport cu rolul standardelor în educația juridică. Abordarea indică perspective utile evaluării și cercetării modului în care aduce beneficii realizarea în practică a standardizării în raport cu obiectivele conceptului. Mai mult, în condițiile actuale de digitizare a proceselor și serviciilor, relevanță are și opinia Uniunii Internaționale a Telecomunicațiilor (2010), care indică că standardizarea permite schimburi informaționale dintre state, dintre guverne și cetățeni, oferă posibilitatea cetățenilor de a avea acces la forme emergente de educație, precum și de a participa mai activ la viața culturală și politică.

Tranzițiile majore la care am asistat în ultimii ani au indicat relevanța și importanța împărtășirii acelorași valori la nivel de societăți, state și instituții. Concomitent, tranziția este un proces prin care se realizează ori se dezvoltă abilități, cunoștințe, relații pentru a trece la alt nivel de pregătire și de organizare etc. De aceea, aderarea la standarde care formează competențe și promovează valori și principiile de ghidare într-o lume în schimbare este și o provocare majoră pentru mediul academic. Parcurusul de la declarații precum că răspundem standardelor educaționale spre asumarea cu adevărat și implementarea acestora este un traseu asumat și conștientizat, care trebuie să fie inițiat pornind de la un proces de autoevaluare, realizat prin diverse instrumente disponibile, concepute în temeiul acestui obiectiv. Așa cum legile sunt lipsite de valoare în condițiile în care nu pot fi puse în aplicare, în același mod și standardele, dacă nu putem să ne

conformăm acestora. Privirea retrospectivă pune în față evidențe care indică că preferința pentru standarde și aderarea/implementarea acestora aduce după sine beneficii în timp: recunoaștere; competitivitate, tratament preferențial, eficiență, performanță ș.a.

Probabil că ar fi posibil să dezvoltăm beneficii distincte ale standardizării, înțeleasă în termeni de cerințe și condiții necesare a fi întrunite, printre care vor fi atât beneficii economice cât și sociale. Standardizarea poate fi prezentată ca un instrument vital al procesului de cercetare, dezvoltare și difuzare a cunoștințelor, dar probabil că cel mai important avantaj spre care trebuie să ne orientăm este cel valoric. Printre concluziile care se impun a fi formulate sunt cele care indică necesitatea urmăririi în procesul educației juridice (și nu doar aici) a standardelor de calitate, precum și că educația juridică actuală trebuie să răspundă necesităților și provocărilor timpului. Dar pentru a răspunde provocărilor actuale este necesar să ne clarificăm asupra unor momente esențiale: care este opțiunea noastră - specializări înguste ori oferim competențe, gândire critică și capacitate de învățare pe parcursul vieții, adică în termenii lui M.Foucault (1999), unelte utile pentru azi și pentru ziua de mâine?

Calitatea educației juridice semnifică înțelegerea profundă a particularităților domeniului de activitate, care este unul flexibil și dinamic, aflându-se într-o fluctuație continuă și într-un proces de ajustare la cerințele mediului profesional, la prioritățile naționale. Standardele pe lângă faptul că descriu ceea ce trebuie să cunoască și să fie capabil să facă un student ce absolvă un domeniu de formare profesională mai sunt și obiective urmărite a fi realizate, precum statul de drept, democrație, ordinea și securitate etc. toate recunoscute ca valori prioritare, ca obiective urmărite și în procesul de învățare.

Referințe:

1. Baci S. Paradigma managementului calității în instituțiile de învățământ superior. Chișinău: Editura ASEM, 2014.
2. Ciobanu R. (coord.) Tranziția spre o bună guvernare și protecție eficientă a drepturilor și libertăților omului. Chișinău: Cartea Juridică, 2022.
3. Codul Educației al RM. Publicat în: Monitorul Oficial nr.319-324 din 24.10.2014.
4. Dicționarul explicativ al limbii române. Disponibil: <https://dexonline.ro/>
5. Foucault M. Arheologia cunoașterii. București: Editura Univers, 1999.
6. Hampson-Jones Newell. Higher Education and standardization. Disponibil: <https://unece.org/DAM/trade/wp6/AreasOfWork/EducationOnStandardization/BSI-AcademicWhitepaper.pdf>
7. Hotărârea Guvernului nr.616 din 18.05.2016. Modificat prin HG 1270 din 26.12.2018
8. Pistor K. The standartization of Law and its Effect on Developing Economies. United Nations Conference on trade and Development.Discussion Paper Series. Nr.4. 2000. Disponibil: <https://unctad.org/system/files/official-document/pogdsmdpbg24d4.en.pdf>
9. Sistemul national de indicatori pentru educație. Ghid methodologic. București, 2014, P.7. Disponibil: https://nou.siphd.ro/doc/resurse_virtuale/resurse032.pdf
10. Standarde de competență-instrument de realizare a politicilor educaționale. Chișinău, 2010. Disponibil: https://mecc.gov.md/sites/default/files/standarde_de_competente.pdf
11. Swann Peter G.M. , 2010, International standards and trade - a review of the empirical literature. In: https://www.oecd-ilibrary.org/trade/international-standards-and-trade_5kmdbg9xktwg-en

ANALIZA AMENINȚĂRILOR-CHEIE A SECURITĂȚII EUROPENE ȘI A REPUBLICII MOLDOVA

CZU: 341.231.14:351.75(478):061.1 EU

Veaceslav URSU¹,
Academia „Ștefan cel Mare” a MAI

ABSTRACT. *In humanitarian law, the terms public order or public security describe the general conditions that must exist for citizens to enjoy their rights and freedoms.*

States thus become responsible for the defense of public safety. The Republic of Moldova, like other countries around the world, remains influenced by events outside its borders, especially those that can trigger conflicts. Directly or indirectly, due to a strategic geopolitical positioning, the Republic of Moldova is forced to create mechanisms that are functional and appropriate to the real contexts in order to be able to deal with possible difficulties, which, moreover, continue to leave their mark on the citizens.

Also, the Republic of Moldova can be affected not only by classic threats, such as international terrorism or cross-border organized crime. In this sense, the situation in Transnistria and the involvement of the Russian Federation as a hegemonic force should also be outlined.

Keywords: *security and public order, European Union, regional instability, liquidation of statehood.*

REZUMAT. *În dreptul umanitar, termenii ordine publică sau securitate publică descriu condițiile generale care trebuie să existe pentru ca cetățenii să se bucure de drepturile și libertățile lor.*

Statele astfel devin responsabile pentru apărarea siguranței publice. Republica Moldova, ca și alte state din întreaga lume, rămâne a fi influențată de evenimentele din afara hotarelor ei, în special ale celor care pot declanșa conflicte. Direct sau indirect, datorită unei poziționări geopolitice strategice, Republica Moldova devine impusă în a-și crea mecanisme funcționale și potrivite contextelor reale pentru a putea face față eventualelor dificultăți, care de altfel, rămân a-și lăsa amprenta asupra cetățenilor.

De asemenea, Republica Moldova poate fi afectată nu doar de amenințările clasice, cum ar fi terorismul internațional sau crima organizată transfrontalieră. În acest sens este primordial de conturat și situația din Transnistria și implicarea Federației Ruse ca forță hegemonică.

Cuvinte-cheie: *securitate și ordine publică, Uniunea Europeană, instabilitate regională, lichidarea statalității.*

1. Introducere.

După destrămarea Uniunii Sovietice, Republica Moldova a devenit stat independent și suveran, cetățenii noului stat pledând pentru un regim democratic și stat de drept. Guvernarea, pe parcursul anilor de independență, a fost nevoită să se preocupe, inclusiv, de crearea unui mediu de siguranță și securitate pentru țară și cetățenii săi. Bineînțeles, asigurarea stabilității și securității naționale ar trebui să revină organelor statului din domeniul apărării și securității, administrației publice centrale și locale, dar tuturor entităților care, direct sau indirect, contribuie la asigurarea și menținerea acestui climat de siguranță și securitate. Doar că astăzi securitatea națională este interdependentă și în strânsă legătură cu securitate regională și globală. Republica Moldova, la ziua de azi, este statul de periferie, poziționat geografic la granițele Uniunii Europene, fiind o zonă “de tampon” între Est și Vest.

Drept consecință a procesului de extindere spre est a Uniunii Europene și NATO, frontiera vestică a Republicii Moldova a devenit frontiera de est a comunității statelor Euro-Atlantice.

¹ Veaceslav URSU, Decanul facultății Drept, administrație, ordine și securitate publică, Academia “Ștefan cel Mare” a MAI, doctor în drept, conf. universitar

Ținând cont de aceste realități, am putea afirma că nu numai securitatea statelor membre este indivizibilă, dar și că există o strânsă legătură între securitatea statelor de la periferia UE și securitatea însăși, adică securitatea acestor două entități nu poate fi separată în Europa interdependentă de astăzi.

Conceptul de interdependență, menționat deja, se manifestă pe două direcții: dinspre Est spre Vest și viceversa, conform formulei “ori Vestul va stabiliza Estul, ori Estul va destabiliza Vestul” (Un concept românesc privind viitorul Uniunii Europene, 2001, p. 122).

2. **Suportul teoretico-metodologic.** În cadrul elaborării articolului, suportul teoretico – metodologic a servit analiza bazei conceptuale și juridice a securității naționale din Republica Moldova,. De asemenea, au fost utilizate un șir de publicații tematice pe problemele de securitate ale Republicii Moldova și Uniunii Europene.

3. **Conținutul de bază.** Comunitatea europeană (CE), încă de la înființarea sa, și-a trasat un scop prioritar, și anume, neadmiterea izbucnirii unor conflagrații în Europa postbelică. De la crearea Uniunii Vamale în 1957, prin Tratatul de la Roma, ulterior, prin Tratatul de la Maastricht (Tratatul Uniunii Europene, 01.11.1993), comunitatea s-a preocupat de asigurarea securității comune, componenta militară fiind parte a politicii și procesului de integrare a statelor europene.

Titlul V al TUE prevede că “politica externă și de securitate (PESC) va include toate chestiunile legate de securitatea Uniunii, inclusiv, dezvoltarea unei eventuale politici de apărare comună, care, cu timpul, ar putea duce la o apărare comună” (Tratatul privind Uniunea Europeană, 2012).

Aici, vom face o precizare necesară: PESC este pilonul II al Uniunii Europene. PESA (Politica europeană de securitate și apărare) este o parte componentă a PESC, și are menirea de a contribui la întărirea și argumentarea credibilității PESC. Elementul nou introdus de PESA în PESC este dezvoltarea unei capacități a UE de a lua decizii și de a acționa autonom în domeniul securității și apărării.

Ulterior, pe parcursul anilor, istoria PESC a avansat, fiind organizate mai multe întâlniri și reuniuni, constituirea unor unități ca, de exemplu, EUROFOR și EUROMAFOR (unități militare, concepute pentru diverse intervenții în cadrul crizelor, misiuni de menținere și impunere a păcii, etc).

După care vine momentul adoptării deciziei de creare a unei FORȚE DE REACȚIE RAPIDĂ (FRR) către anii 2000 (atacurile teroriste din 11.09.2011, operațiuni militare în Afganistan). Astfel, FRR devine un principal instrument al PESA.

Printre factorii favorabili formulării PESA pot fi menționați:

- Responsabilitatea crescută a UE pentru Europa de Sud Est, pe fundalul implicării militare a SUA în Asia Centrală și Caucaz;

- Incapacitatea NATO de a combate/preveni noile amenințări de securitate – terorism, criminalitatea transfrontalieră, trafic de arme, etc.

- Necesitatea de a formula noi abordări în politica externă de securitate (PESC) a UE față de “Noua Europă de Est” (Moldova, Ucraina, Belarus), inclusiv, cu scopul de a întări controlul la viitoarele hotare estice ale UE.

Un rol nu mai puțin important în asigurarea și gestionarea sectorului securității în Europa îi revine NATO.

Astfel, astăzi ideea de securitate a membrilor NATO nu mai este strict legată de noțiunile de integritate și suveranitate teritorială a statelor membre, aceasta extinzându-se peste hotarele statelor membre, având în vedere apariția unor riscuri netradiționale la adresa securității, și anume, proliferarea armelor de distrugere în masă (ADM), traficul de arme și droguri, conflicte regionale cu “background” etnic, religios sau social, fluxuri de refugiați, încălcarea drepturilor omului, probleme ecologice, etc.

În așa mod, NATO devine interesată nu doar de securitatea proprie, ci și de securitatea statelor nemembre, având în vedere riscurile susmenționate ce pot genera probleme de securitate, inclusiv, statelor membre.

În condițiile realităților în care trăim, securitatea acestor două entități (statele membre și nemembre) nu poate fi separată, atât în Europa, cât și în întreaga lume, având în vedere tendințele globalizării, ș.a.

Dacă vorbim despre o ierarhizare a statelor europene din perspectiva NATO, atunci avem: statele membre, statele membre ale UE dar care nu sunt membre ale Alianței, urmează statele, identificate drept țări importante pentru NATO și capabile pe viitor să se integreze pe deplin în Alianță (astăzi, două dintre acestea - Suedia și Finlanda, deja au devenit state membre).

Republica Moldova ar fi țara din grupa a patra, după importanța pentru NATO, fiind alături de Elveția, Ucraina, Croația (Belarus și Rusia erau, anterior, printre aceste state).

Astăzi, NATO este prezentă politic în RMoldova, preocupându-se, în unele cazuri, și de unele aspecte ale securității țării (consultanță, instruire, misiuni de menținere a păcii, exerciții militare comune, etc.).

Acest fapt se datorează poziției pe care o are RMoldova în grupul de țări menționat.

Republica Moldova nu prezintă importanță pentru securitatea europeană și a NATO, din altă parte, poziționarea sa geografică, dimensiunile mici, existența diferendului transnistrean, instabilitatea vectorului politic, etc., generează necesitatea acestei prezențe a NATO și atenția acordată de către UE Republicii Moldova.

Probabilitatea ca RMoldova să rămână un focar de instabilitate regională este ridicată. Chiar dacă vom admite că diferendul transnistrean va fi rezolvat, integrarea militară, politică, economică și socială v-a dura și ar putea genera tensiuni cu repercursiuni pentru țara noastră, în special și regiune, în general.

Evident, asigurarea stabilității și securității naționale ar trebui să revină, în primul rând, factorilor interni; iar concursul unor forțe externe ar trebui să fie doar un element adițional.

Totuși, capacitatea Moldovei de a depăși cu succes crizele care afectează securitatea statului este destul de dubitabilă, ceea ce argumentează posibilitatea unei implicări directe a factorilor externi în aplanarea problemelor de securitate a Moldovei, pentru a nu permite proliferarea instabilității.

Revenind la analiza celor mai actuale amenințări la adresa securității europene și care, vizează, inclusiv, securitatea Republicii Moldova, vom menționa că, conform analistului Barry Buzan *“Viața umană variază în funcție de cadrul în care se desfășoară și, din acest motiv, pe baza aceluiași criteriu, se poate vorbi și despre domenii diferite în care trebuie studiate tipurile de amenințări: politic, economic, social, militar, de mediu ș.a.”* (Buzan B., 2000, p. 147).

Așa dar, Republica Moldova a fost, și mai este, ținta unor pericole și amenințări orientate la lichidarea statalității. Statul este dezmembrat, având în vedere existența regimului separatist de la Tiraspol, dar și în Autonomia găgăuză se promovează retorică antistatală, fapt care se datorează unei politici de duble standarde din partea unor actori externi și interni. Populația este dezorientată, propaganda operată de unele surse de informare în masă (cu preponderență, străine) își “face meseria”.

Pe de altă parte un șir de riscuri economice afectează securitatea societății și a persoanei în domeniul energetic, alimentar, ecologic, demografic, informațional etc.

Insecuritatea și instabilitatea au rămas printre cele mai importante obstacole pe calea stabilizării democrației Republicii Moldova, ceea ce a condus la persistența unor efecte sociale deosebit de nefaste pentru populație, pentru stat și societatea civilă în ansamblu. Amplasarea geografică este foarte importantă pentru securitatea națională a Republicii Moldova. Țara se află la intersecția a trei zone geopolitice: Sud-est-europeană, Central-europeană și Euroasiatică.

După destrămarea Uniunii Sovietice, Republica Moldova nu a întrerupt relațiile cu fostele republici sovietice din motive economice și pentru a păstra piețele externe de desfacere și asigurarea cu resurse energetice și materie primă. Situația actuală ne demonstrează că, lipsa de viziune a fostelor guvernări, mizarea pe relațiile de prietenie cu principalii furnizori de energie și materie

primă, din care motiv nu s-au diversificat surse alternative de aprovizionare cu resurse energetice, Republica Moldova are grave probleme la acest capitol, fiind totalmente dependentă de factori externi, fapt ce pune în pericol securitatea sa energetică.

Nici calitatea de membru al CSI nu a permis Republicii Moldova soluționarea problemelor stringente ale securității naționale.

Autorul Yuri Josanu, menționează în articolul său intitulat “Riscuri și amenințări în adresa securității naționale a Republicii Moldova” că *“vulnerabilitatea Republicii Moldova ca stat în tranziție, pe de o parte, și sindromul post-imperial al politicii Federației Ruse în așa-numita “vecinătate apropiată”, pe de altă parte, creează un mediu generator al unei situații de creștere permanentă a instabilității și riscului. Pe parcursul ultimilor ani, situația din regiunea transnistreană, controlată de forțele separatiste pro-ruse, a devenit o provocare la adresa intereselor de securitate și valorilor democratice ale comunității Euro-Atlantice largite”* (Josanu Y., 2010).

Convențional, amenințările în adresa securității naționale, dar și europene, pot fi clasificate în:

1. Riscuri și amenințări militare;
2. Economice;
3. Sociale;
4. Politice.

În plan regional, acestea pot fi legate de crima organizată transnațională, terorism internațional, trafic ilicit de droguri, arme și ființe umane, ș.a.

La 11.07.2022 Ministrul de Interne al Republicii Moldova a participat la Praga la reuniunea Miniștrilor justiției și afacerilor interne din toate statele membre ale UE, la ședința Consiliului de Justiție și Afaceri Interne al UE (JAI).

Consiliul dezvoltă cooperarea și politici comune cu privire la probleme transfrontaliere în scopul construirii unui spațiu de libertate, securitate și justiție la nivelul Uniunii Europene. În luna mai 2022, Republica Moldova a propus comisarului european pentru afaceri interne înființarea unui HAB de securitate al UE la Chișinău, pentru o mai bună protecție și reziliență a riscurilor și amenințărilor provocate de războiul din Ucraina, propunere acceptată de către statele UE. În cadrul acestei structuri, reprezentanți ai statelor UE, împreună cu angajații MAI al RM vor dezvolta strategii de contracarare a traficului de droguri, arme și persoane, terorism și activități ale crimei organizate, care amenință granițele statelor aflate la frontiera cu războiul.

Urmare a dialogului și schimbului de opinii în cadrul Consiliului, s-a constatat că Moldova are capacități să apere Europa împreună cu statele UE și că poziția sa geografică și capacitățile țării noastre sunt importante în stabilitatea și pacea întregului continent european. În așa mod, Republicii Moldova îi este recunoscut rolul de producător de securitate pentru spațiul european, formând împreună cu țările membre UE o centură de securitate fortificată la frontiera cu războiul.

4. Concluzii.

4.1. Republica Moldova, la fel ca și orice alt stat contemporan, depinde foarte mult de procesele ce au loc în afara hotarelor ei, procese ce influențează situația internă din țară, starea ordinii de drept și, în general, nivelul securității ei.

4.2. În calitate de noi riscuri și amenințări generate de schimbările în mediul internațional de securitate le constituie: terorismul internațional; proliferarea armelor de distrugere în masă; crima organizată transfrontalieră; traficul ilegal de persoane, armament și substanțe narcotice; migrațiunea ilegală.

4.3. Amenințarea privind coerciția (presiunea) externă nu este atât de explicită ca în cazul Transnistriei, unde este direct indicată Federația Rusă ca forță hegemonică. Totodată, se pune accent pe integrarea în Uniunea Europeană în calitate de potențial scut față de presiunile externe.

4.4. Crima organizată transnațională și terorismul internațional sunt trecute în revistă mai mult ca niște riscuri în plan regional decât niște amenințări directe la securitatea națională. La acest

capitol pot fi atribuite și amenințările care derivă din activitatea umană, factorii tehnogeni și calamitățile naturale, tehnologiile informaționale etc.

4.5. În calitate de factor generator de riscuri și amenințări poate fi invocată imperfecțiunea cadrul normativ, la general, cât și a celui inerent domeniului apărării și securității naționale. Prin urmare, trebuie de conștientizat faptul că Republica Moldova are nevoie de un sistem de securitate națională bazat pe un cadru instituțional definit cu claritate prin acte normative relevante și pe un personal de înaltă calificare, ce va funcționa în conformitate cu legislația în vigoare. Acest cadru instituțional îl constituie sectorul securității naționale al Republicii Moldova. Din sectorul securității naționale al Republicii Moldova fac parte instituțiile de stat coercitive destinate implementării sarcinilor de protecție a cetățenilor și statului (nivel operațional) și instituțiile civile de stat care exercită funcțiile de guvernare, planificare, control și supraveghere în sistemul de securitate națională (nivel administrativ). Sectorul securității naționale este responsabil de realizarea obiectivului securității naționale.

4.6. Republica Moldova constituie, pe de o parte, o sursă de insecuritate pentru regiune, având în vedere Transnistria, pe de altă parte, are un rol din ce în ce mai activ în asigurarea securității internaționale, având în vedere cele expuse mai sus.

Referințe:

1. Un concept românesc privind viitorul Uniunii Europene, selecție de studii, Iași, Polirom, 2001.
2. BUZAN, Barry, Popoarele, statele și teama. O agendă pentru studii de securitate internațională în epoca de după Războiul Rece, Ed. Cartier, Chișinău, 2000.
3. Nicolae Dolghin, Alexandra Sarcinschi, Mihai-Ștefan Dinu, Riscuri și amenințări la adresa securității României. Actualitate și perspectivă, Editura Universității Naționale de Apărare, București, 2004, ISBN 973-663-143-5.
4. Tratatul privind Uniunea Europeană, versiunea consolidată, în Jurnalul Oficial al UE, C 326/15 https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:2bf140bf-a3f8-4ab2-b506-fd71826e6da6.0001.02/DOC_1&format=PDF (vizitat la 10.10.22)
5. Josanu, I. "Riscuri și amenințări în adresa securității naționale a Republicii Moldova." *Revista de Filosofie, Sociologie și Științe Politice* 154.3 (2010): 43-48. https://ibn.idsi.md/sites/default/files/-imag_file/43-48_Riscuri%20si%20amenintari.pdf (vizitat 10.10.2022)

DE CE TRANZIȚIA LA STANDARDELE EUROPENE DE ORDINE ȘI SECURITATE PUBLICĂ SUNT PE AGENDA DE LUCRU A INSTITUȚIILOR DE ÎNVĂȚĂMÂNT?

INTEGRAREA PERSPECTIVEI DE GEN ÎN SECTORUL DE SECURITATE ȘI ORDINE PUBLICĂ

CZU: 351.75:305:316.346.2

Liliana CREANGĂ¹,
Academia „Ștefan cel Mare” a MAI

ABSTRACT. *The security of the state and society, the security of the person are fundamental social values. Their existence and realization depend on the normal conduct of the state's activity in carrying out its tasks and functions. The regulation of social relations, the rule of law and discipline constitute true democratic values.*

The issue of public order and citizen safety is being raised in the European area, with a lot of topicality, and the concerns of decision-makers in this regard are increasingly evident, but also of citizens who find it increasingly difficult to accept the climate of insecurity. Therefore, at the heart of the public authorities' concerns is public order and citizen safety, as major benchmarks that condition the proper functioning of the competent state bodies.

Keywords: *security and defense sector, public order, gender equality, non-discrimination, public policy, gender analysis.*

REZUMAT. *Securitatea statului și a societății, siguranța persoanei reprezintă valori sociale fundamentale. De existența și realizarea lor depinde normala desfășurare a activității statului în realizarea sarcinilor și funcțiilor care îi revin. Reglementarea relațiilor sociale, domnia legii și disciplina constituie adevăratele valori democratice.*

Problema ordinii publice și a siguranței cetățeanului se pune în spațiul european, cu multă actualitate, fiind tot mai evidente preocupările factorilor de decizie în acest sens, dar, în egală măsură, și ale cetățenilor cărora le este din ce în ce mai greu să accepte climatul de insecuritate. De aceea, în centrul preocupărilor autorităților publice se află ordinea publică și siguranța cetățeanului, ca repere majore ce condiționează buna funcționare a organelor de stat abilitate.

Cuvinte-cheie: *sector de securitate și apărare, ordine publică, egalitate de gen, nediscriminarea, politici publice, analiza de gen.*

Introducere

În istoria sa, Republica Moldova a trecut prin diverse transformări politico-juridice și social-economice, iar caracterul lor a demonstrat un adevăr cert: țara noastră se află într-un proces de transpunere în viață a celor mai bune practici europene și internaționale de afirmare a personalității umane și de consolidare a democrației.

Securitatea statului și a societății, siguranța persoanei, constituie valori fundamentale, iar de existența și nestingherita lor realizare depinde normala desfășurare a activității statului în realizarea sarcinilor și funcțiilor care îi revin. Reglementarea riguroasă a relațiilor sociale, așezarea întregii vieți sociale pe bazele trainice ale legalității, ale ordinii de drept, reprezintă o cerință firească a democrației.

Problema ordinii publice și a siguranței cetățeanului este tratată în spațiul european, cu multă actualitate, fiind tot mai evidente preocupările factorilor de decizie în acest sens, dar, în egală măsură, și ale cetățenilor cărora le este din ce în ce mai greu să accepte climatul de insecuritate. De

¹ Liliana CREANGĂ, conf.univ, dr. în drept, Catedra „Drept public, securitate a frontierei, migrație și azil” a Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI al RM

aceea, în centrul preocupărilor autorităților publice se află ordinea publică și siguranța cetățeanului, ca repere majore ce condiționează buna funcționare a organelor de stat abilitate.

Ordinea publică viabilă într-o lume în schimbare permite consolidarea unei stabilități interne durabile și este rezultatul a două tendințe complementare (V. Ovedenie, S. Nicoleta): prima este cea de continuitate, se bazează pe o anumită cultură a ordinii publice specifică sportului și pe evoluțiile interne ale sistemului de ordine și siguranță publică. Rezultat al modernizărilor succesive și al unei culturi specifice acestui spațiu, ordinea și siguranța publică au o tendință de echilibru.

A doua tendință este cea de reformă, impusă de rolul schimbărilor care antrenează spațiul european și cel global. În cadrul acestei reforme, criteriul de interoperabilitate reprezintă o necesitate. Pentru realizarea acestei necesități, Republica Moldova trebuie să-și adapteze administrația și serviciile publice la standardele europene. Sistemul de securitate și ordine publică nu poate fi abordat izolat, el trebuie abordat din contextul internațional actual, în care opțiunea fundamentală este regionalizarea și globalizarea securității.

Scopul studiului constă în elucidarea aspectelor teoretice și practice, precum și a reglementărilor juridice ale egalității de șanse și depășirea discriminării de gen în sectorul de securitate și ordine publică, cât și în comunitate.

Metode aplicate și materiale utilizate. În vederea realizării scopului și a obiectivelor trasate ne-am ghidat de un complex de metode teoretice și empirice, care au permis cercetarea problemelor de gen în mod multiaspectual, în particular: metoda istorică, metoda sistematică, metoda comparativă, metoda sociologică, metoda logică. Rezultatele cercetării au ca bază actele normative, inclusiv reglementările constituționale în vigoare, actele internaționale, prevederile legii cu privire la asigurarea egalității.

Rezultatele obținute și discuții. Multe dintre evoluțiile legislative și politice recente ce țin de aspectele de gen, pace și conflicte, precum dispozițiile Agendei „Femeile, Pacea și Securitatea”, rezultă din criticile teoreticienilor din domeniul egalității de gen în legătură cu unele teorii ale relațiilor internaționale și studiilor de război. De exemplu, unii au efectuat studii de gen pentru a pune la îndoială percepția noastră tradițională a teoriilor „Războiului Drept” care aparțin gânditorilor precum Hugo Grotius și Carl von Clausewitz. Alții au susținut că, dacă dreptul de a merge la război (*jus ad bellum*) este justificat de necesitatea de a proteja femeile, atunci trebuie depuse eforturi pentru a asigura că femeile decid dacă acest fapt ar răspunde nevoilor lor de securitate sau nu și, dacă răspunsul este afirmativ, ce fel de acțiuni ar fi proporționale. Cu toate acestea, femeile continuă să fie excluse de la luarea deciziilor legate de securitate, inclusiv de la înțelegerile de pace în urma războaielor (*jus post bellum*) aparent duse în numele lor. Pilonul de „participare” al Agendei „Femeile, Pacea și Securitatea” poate fi perceput ca reacție la această critică (Bodrug-Lungu V., 2021).

Problematica egalității de gen, prin asigurarea oportunităților și tratamentului egal, între bărbați și femei, se dovedește a fi de cea mai mare actualitate la nivel internațional în cadrul ONU, NATO, UE. Politicile de promovare a perspectivei de gen ale acestor organizații contribuie la aprofundarea eforturilor în asigurarea egalității de gen în sectorul de securitate și ordine publică. De aceea, este oportună o analiză atentă, continuă și realistă a politicilor și modalităților concrete de aplicare a prevederilor Rezoluției 1325/2000, cu referire la conceptul Femeile, Pacea și Securitatea, adoptată de Consiliul de Securitate ONU în timpul celei de-a 4213 sesiune. După cum este unanim acceptat, Rezoluția 1325 – Femeile, Pacea și Securitatea – constituie documentul de referință în domeniul respectării drepturilor femeilor, prin care s-a reafirmat importanța rolului femeii în prevenirea și soluționarea conflictelor și în procesul de construire a păcii, s-a subliniat importanța creșterii rolului femeilor în procesul de luare a deciziei cu privire la prevenirea și soluționarea conflictelor și în procesul de pace etc. Statele, având la bază angajamente internaționale de implementare a Agendei Femeile, Pacea și Securitatea, încearcă să sporească rolul femeii în structurile civile și militare la nivel național (Albu N. 2016).

Ce relevanță au cele descrise anterior pentru sectorul de securitate și ordine publică? În primul rând, diferite națiuni au obligații internaționale, regionale și naționale cu referire la Agenda „Femeile, Pacea și Securitatea”, iar majoritatea mandatelor ONU pentru operații militare includ, în prezent, referințe la Rezoluția 1325 și la celelalte rezoluții conexe. Prin urmare, forțele armate și poliția trebuie să încorporeze obiectivele și rezultatele scontate aferente acestor documente în planurile lor operaționale. La aceste constatări s-a ajuns în urma unei autoevaluări interinstituționale pe dimensiunea de gen în sectorul de securitate și apărare națională în perioada anilor 2015-2016, drept rezultat, fiind identificate opt bariere care reduc din reprezentarea și influența femeilor în sectorul de securitate și apărare:

1. În cadrul sectorului (dar și în afara acestuia) persistă stereotipuri de gen despre participarea femeilor;
2. Sectorul de securitate și apărare nu permite bărbaților și femeilor să îmbine viața profesională cu cea de familie;
3. Sectorul de securitate și apărare nu are capacitatea deplină de a preveni și combate discriminarea, hărțuirea și violența bazată pe gen;
4. Sectorul de securitate și apărare nu dispune de un sistem incluziv și proactiv de management al resurselor umane;
5. Sectorul de securitate și apărare nu aplică ajustarea rezonabilă și măsurile temporare speciale pentru a permite o reprezentare mai largă a femeilor;
6. Sectorul de securitate și apărare nu este suficient de transparent și deschis față de participarea societății civile, organizațiilor de femei și a cetățenilor;
7. Politicile sectorului de securitate și apărare sînt insensibile la dimensiunea egalității de gen;
8. Politici limitate privind asigurarea participării egale în procesul de consolidare a păcii și în cadrul misiunilor de menținere a păcii.

În al doilea rând, includerea perspectivelor de gen ca instrument în desfășurarea atribuțiilor funcționale oferă șanse mai mari de a aborda într-un mod mai eficient provocările constante, cum ar fi protecția civililor, conștientizarea situației și înțelegerea nevoilor de securitate ale diferitor grupuri de persoane. Pentru persoanele cu statut special, aceasta înseamnă eforturi de protecție a forțelor, a datelor și informațiilor, în special în contextul unor situații de urgență complexe.

Integrarea perspectivei de gen în sectorul de securitate și ordine publică este logică dacă se promovează atât justiția, cât și eficacitatea. Spre exemplu, abilitatea de a pune în aplicare perspectiva de gen la toate nivelele în cadrul operațiilor militare crește odată cu implicarea unui număr mai mare de femei în misiunile și operațiile internaționale. Prin urmare, sunt fundamentale eforturile care vizează recrutarea și menținerea femeilor în cadrul sectorului de securitate și apărare. Aceasta implică minimizarea prejudecăților/stereotipurilor și promovarea oportunităților de carieră pentru femei, având o forță de muncă diversă, care include o masă critică de personal feminin, încurajarea unui mediu de activitate cooperant și echitabil, precum și asigurarea faptului că persoanele din grupurile minoritare au acces la funcții superioare. Acest fapt va rezulta în angajarea mai multor femei în instituțiile naționale ale sectorului de securitate și ordine publică, creând astfel un fond mai mare de recrutare pentru participare în misiuni și operații internaționale.

În plus, instituțiile naționale ale sectorului de securitate și ordine publică vor trebui să facă modificări pentru a garanta că structura, funcțiile și cultura organizațională a acestora asigură un mediu prosper atât pentru bărbați, cât și pentru femei (DCAF, OSCE/ODIHR, UN Women, 2019). Aici intervine necesitatea integrării unei perspective de gen în educația, formarea și dezvoltarea profesională. Totuși, acest fapt nu poate fi realizat fără sprijinul deplin și implicarea conducerii superioare. Având în vedere aceasta, includerea perspectivei de gen trebuie, în primul rând, să fie integrată în documentele directe pe care se bazează educația, formarea și dezvoltarea profesională.

Concluzie

În concluzie, menționăm că integrarea perspectivei de gen în sectorul de securitate și ordine publică va crea o conștientizare situațională mai bună și va contribui în mod substanțial la atingerea

obiectivelor ce țin de angajamentele internaționale de a depune eforturi pentru o societate egală și utilizarea mai eficientă a resurselor existente (Braga A, 2010).

Pentru a contribui la asigurarea și promovarea egalității de șanse în cadrul sectorului de securitate și ordine publică, sunt binevenite următoarele acțiuni:

- Dezvoltarea, adoptarea și punerea în aplicare a unei abordări strategice de lungă durată, pentru a mări numărul de candidate femei calificate pentru sectorul de securitate și ordine publică.

- Desemnarea, instruirea și acordarea suportului necesar în continuu persoanelor responsabile de dimensiunea de gen în cadrul sectorului de securitate și ordine publică și definirea exactă a scopului și rolului activităților acestora la diferite niveluri.

- Îmbunătățirea nivelului de management sensibil la dimensiunea de gen:

- a. perfecționarea capacității de menținere a statisticilor sensibile la dimensiunea de gen;

- b. perfecționarea bazelor de date cu privire la resursele umane;

- c. monitorizarea cantitativă și calitativă sensibilă la dimensiunea de gen a avansării în carieră și rotația personalului, precum și reglementarea corespunzătoare a colectării, diseminării și analizării acestor date.

- Sporirea participării femeilor în cadrul activităților educaționale și de instruire profesională, prin încurajarea decidenților de a identifica și a recomanda femei competente, precum și prin încurajarea femeilor de a depune cereri în acest sens.

- Adaptarea infrastructurii, echipamentului, uniformelor la condițiile de serviciu astfel încât să se potrivească necesităților femeilor.

- Întreprinderea măsurilor de rigoare pentru asigurarea unui echilibru între cariera profesională și viața familială.

- Încurajarea victimelor să denunțe cazurile de discriminare în bază de gen și hărțuire sexuală, precum și consolidarea mecanismelor instituționale de intervenție și protecție în astfel de situații.

- Integrarea în mod sistematic a perspectivei de gen prin intermediul sistemului de educație și a instruirilor profesionale.

- Adoptarea limbajului sensibil la dimensiunea de gen, promovarea și utilizarea acestuia.

- Încurajarea și instruirea femeilor pentru a participa în misiuni și operații internaționale (multinaționale).

- Fortificarea cooperării regionale în cadrul organizațiilor, structurilor și mecanismelor relevante domeniului egalității de gen.

Referințe:

1. Vlad (Ovedenie) Simona Nicoleta, Rezumat la teza de doctor: Implicațiile dinamicii mediului internațional asupra managementului ordinii publice. Evoluția și modernizarea cadrului legislativ național în context european și euroatlantic. București, 2017, 20 p.
2. Bodrug-Lungu Valentina, Drăgulean Alexandru, Țarălungă Elena, Valorificarea dimensiunii de gen în domeniul apărării naționale, Chișinău 2021, 108 p.
3. Albu Natalia, Dimensiunea de gen în sectorul de securitate și apărare. Tipografia „Elan Poligraf”, Chișinău 2017, 76 p.
4. DCAF, OSCE/ODIHR, UN Women (2019), „Guvernanța sectorului de securitate, Reforma sectorului de securitate și genul”, în Setul de instrumente privind aspectele de gen și securitatea. Geneva: DCAF, OSCE/ODIHR, UN Women, 62 p.
5. Braga Andreea, Abordarea intergratoare a egalității de gen în forțele de ordine publică. Lucrare de dizertație, București 2010, 78 p.

INSTRUIREA ANGAJAȚILOR DIN DOMENIUL ORDINII PUBLICE CONFORM STANDARDELOR ȘI PRACTICILOR EUROPENE

CZU: 351.75:355.231.2

Sergiu STARODUB¹,
Academia „Ștefan cel Mare” a MAI

ABSTRACT. *In his work, the author presents the process of changing the training of non-commissioned officers of public order within the subdivisions of the Ministry of Internal Affairs in accordance with police training practices taken from European states. Quality services can be provided to society only by well-trained police officers, who must know, respect and correctly apply the laws of the Republic of Moldova, know how to communicate effectively and resolve conflict situations, possess appropriate physical and tactical training, and, regardless of the circumstances, defend the rights and freedoms of citizens, to be ready at any time to intervene and offer help to people in risky situations. During the last years, the activity of the Ministry of Internal Affairs and its subordinate subdivisions focused primarily on the creation and implementation of its own, efficient training and professional training system for employees. Taking over the good European training practices can ensure a modern and more efficient management of human resources, which is based on the development of the skills necessary for an employee in the process of managing the work situations they face every day, in the spirit of democratic values and the state of right, as well as in the interest of law-abiding citizens.*

Keywords: law enforcement, NCO training, training process, occupational standards, professional skills, competency-based NCO training program.

REZUMAT. *În lucrarea sa, autorul prezintă procesul de schimbare a instruirii subofițerilor de ordine publică din cadrul subdiviziunilor Ministerului Afacerilor Interne în conformitate cu practicile de instruire a polițiștilor preluate din statele europene. Serviciile de calitate pot fi prestate societății doar de către polițiști bine instruiți, care trebuie să cunoască, să respecte și să aplice corect legile Republicii Moldova, să știe să comunice eficient și să soluționeze situațiile de conflict, să posede o pregătire fizică și tactică corespunzătoare, și, indiferent de circumstanțe, să apere drepturile și libertățile cetățenilor, să fie gata oricând să intervină și să ofere ajutor persoanelor aflate în situații de risc. Pe parcursul ultimilor ani activitatea Ministerului Afacerilor Interne și a subdiviziunilor subordonate acestuia s-au axat prioritar, pe crearea și implementarea unui sistem propriu, eficient de instruire și formare profesională a angajaților din sistemul afacerilor interne. Preluarea bunelor practici europene de instruire poate asigura un management modern și mai eficient al resurselor umane, care să fie bazat pe dezvoltarea competențelor necesare unui angajat în procesul gestionării situațiilor de serviciu cu care se confruntă zi de zi, în spiritul valorilor democratice și ale statului de drept, cât și în interesul cetățenilor care respectă legea.*

Cuvinte cheie: ordine publică, instruirea subofițerilor, proces de instruire, standarde ocupaționale, competențe profesionale, program de instruire a subofițerilor bazat pe competențe.

Cu toții ne dorim o Poliție bine instruită, responsabilă, transparentă și profesionistă, dar acest lucru poate fi realizat, în primul rând, prin acele schimbări și investiții în sistemul de instruire inițială și continuă al angajaților Poliției, cât și prin aportul altor subdiviziuni ale MAI.

După cum vedem, instruirea ocupă un loc primordial în realizarea acelor transformări, din care considerent, activitatea dată, cât și procesele conexe urmează a deveni prioritate. Pe bună dreptate, se consideră că doar un polițist bine instruit și echipat poate oferi acel sentiment de garanție și profesionalism pe care îl așteptă cetățenii, cât și întreaga societate.

¹ Sergiu STARODUB, Șef al Direcției „Centrul integrat de pregătire pentru aplicarea legii” a Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI, comisar-șef, email: sergiu.starodub@mai.gov.md

Astfel, formarea polițiștilor reprezintă primul și cel mai important pas către conturarea unor practici polițienești mai eficiente și mai profesioniste în viitor (Formare pentru polițiști din perspectiva drepturilor fundamentale, Manual pentru formatorii polițiștilor, 2018, pag. 5).

Totodată, pentru îndeplinirea la un nivel calitativ înalt a atribuțiilor ce le revin la locul de muncă, angajații trebuie să-și extindă în mod constant bagajul de cunoștințe teoretice, aptitudini, deprinderi și abilități practice. Pregătirea continuă devine astfel „o obligație permanentă de serviciu a persoanelor încadrate în câmpul muncii, avându-se ca scop perfecționarea continuă a pregătirii profesionale prin dobândirea de noi cunoștințe, care să le permită aplicarea la zi a cunoștințelor din domeniul propus” (Constantin Roșca, Mihai Vărzaru, Ion Gh. Roșca, București, 2005).

Este corectă abordarea precum că „sistemul de poliție este organizat ierarhic și funcționează potrivit unui set riguros de norme și reguli. Pregătirea continuă a angajaților este ea însăși considerată nu doar un drept, ci o obligație de serviciu, o îndatorire prevăzută în actele normative care reglementează în mod specific problematica vizată” (Cristina Udrea, Concepția privind pregătirea continuă în sistemul polițienesc – o abordare tridimensională, pag. 4).

Pe de altă parte, politica de pregătire profesională reflectă trecutul organizației și se leagă de cultura instituțională a acesteia (Constantin Brătianu, Management strategic – suport de curs pentru învățământul deschis la distanță, București, 2000).

Dacă privim în retrospectivă, sub aspect conceptual, pe parcursul ultimilor ani activitatea ministerului și a subdiviziunilor subordonate acestuia s-au axat prioritar, printre gestionarea domeniului respectiv din responsabilitatea pe care o au, pe crearea și implementarea unui sistem propriu, eficient de instruire și formare profesională a angajaților din sistemul afacerilor interne. (Nota anuală de activitate a Ministerului Afacerilor Interne, anul 2020, Chișinău, 2021, pag. 2).

Asigurarea unui management modern al resurselor umane, care să fie bazat pe criterii concrete de evaluare a performanțelor în îmbunătățirea calității sistemului de pregătire a personalului și care să conducă la creșterea responsabilității și eficienței activității polițienești a reprezentat unul din obiectivele principale propuse spre realizare în cadrul amplului proces de reformare a sistemului afacerilor interne.

Astfel, în anul 2015, de către un grup de experți internaționali a fost efectuat un exercițiu complex de evaluare a tuturor proceselor organizaționale și operaționale din cadrul MAI, iar ca și rezultat a fost elaborată analiza funcțională a MAI, care a scos în evidență anumite deficiențe la capitolul „formarea profesională”, în sensul că:

a) Formarea ofițerilor la specialitatea „Drept” nu permite stabilirea în planul de învățământ a raportului favorabil disciplinelor de specialitate. Ca efect, formarea profesională, îndeosebi practică, este necorespunzătoare, fapt reliefat unanim de beneficiari.

b) Formarea de scurtă durată a personalului încadrat din sursa externă prezintă riscul deprofesionalizării sistemului. Așadar, poate fi compromisă pe termen lung calitatea îndeplinirii misiunilor/atribuțiilor și a serviciului public (Raport privind analiza funcțională a Ministerului Afacerilor Interne al Republicii Moldova, Chișinău 2015, pag. 15-16).

Raportul Institutului de politici publice „Activitatea polițienească în Republica Moldova percepții interne și externe” (Raport-Activitatea-politieneasca, 2016), menționează că, în răspunsurile privind profesionalismul poliției ponderea percepțiilor pozitive este relativ mai mare, decât ponderea percepțiilor negative. Astfel, 51.0% din respondenți sunt de acord sau parțial de acord cu afirmația „poliția este prezentă în locurile și în cazurile necesare” și 49.8% din respondenți sunt de acord sau parțial de acord cu afirmația „poliția știe cum să lupte cu criminalitatea, să ajute victimele și societatea în general”.

În opinia publicului, cele mai importante probleme ale poliției țin de etica, moralitatea, educația, motivațiile și comportamentul polițiștilor. Astfel, cele mai mari defecte ale poliției ar fi corupția – 45.3%, salariul mic – 27.1%, nivelul profesional scăzut – 23.5%, lipsa dorinței de a proteja oamenii simpli – 15.4%, nivelul scăzut de educație – 15.1%.

Suntem conștienți că doar având un sistem de instruire modern și eficient alături de acele reforme instituționale ce au loc în cadrul Poliției naționale putem contribui la transformarea acesteia într-o instituție modernă, comparabilă cu instituțiile similare din statele-membre ale UE.

Schimbarea sistemului de instruire al angajaților Poliției a ocupat un loc primordial în realizarea documentelor de importanță majoră pentru domeniul polițienesc, și anume: Acordul de finanțare pentru Reforma Poliției, încheiat între Republica Moldova și Uniunea Europeană, (Hotărârea Guvernului Nr. 1257/2016) cât și Strategia de dezvoltare a Poliției pentru anii 2016-2020 (Hotărârea Guvernului nr. 587 din 12-05-2016).

Întru realizarea obiectivului „Consolidarea responsabilității, eficienței, transparenței și profesionalismului Poliției”, parte a documentelor menționate, au fost propuse următoarele acțiuni:

1. Ajustarea curriculei și dezvoltarea sistemului privind pregătirea inițială a polițiștilor, punându-se accentul pe pregătirea practică a acestora;
2. Elaborarea curriculei privind pregătirea profesională continuă bazată pe indicatori concreți, orientați în vederea îmbunătățirii abilităților practice și de aplicare a legii;
3. Crearea Centrului comun de instruire.

Inițial, de către un grup de experți a fost dezvoltat un concept al Centrului comun de instruire, care prevedea că, Centrul va face parte din sistemul național de învățământ și educație, și va fi supus dispozițiilor legale în vigoare cu privire la autorizarea și acreditarea instituțiilor de învățământ.

În acest caz, Centrul comun de instruire urma a fi încadrat în unul din nivelele sistemului de învățământ prevăzut în Codul Educației „nivel 3 - Învățământul profesional tehnic secundar; nivelul 4 - Învățământul profesional tehnic postsecundar sau nivelul 5 - Învățământul profesional tehnic postsecundar nonterțiar” (Codul Educației al Republicii Moldova, 2014).

Perioadele stabilite pentru nivelele ISCED erau prea mari și presupuneau suportarea unor cheltuieli majore în procesul de instruire a angajaților de către Ministerul Afacerilor Interne al RM.

În aceiași ordine de idei este de menționat că, conform Metodologiei de evaluare externă a calității în vederea autorizării de funcționare provizorie și acreditării programelor de studii și a instituțiilor de învățământ profesional tehnic, superior și de formare continuă, prevăzută în Anexa nr.1 la Hotărârea Guvernului nr. 616 din 18 mai 2016, procesul de autorizare de funcționare provizorie și acreditare a programelor de studii și a instituțiilor de învățământ profesional tehnic, superior și de formare continuă se realizează cu respectarea prevederilor Codului Educației al Republicii Moldova, iar în cazul neautorizării de funcționare provizorie/neacreditării programului de studiu/instituției de învățământ, instituția de învățământ suportă unele consecințe, chiar și de a nu avea dreptul de a organiza admiterea la studii și nici emiterea actelor de studii.

Totodată, conceptul Centrului comun de instruire presupune crearea unei instituții de învățământ similară Colegiului de Poliție „Dimitrie Cantemir”, care s-a dovedit a fi o instituție care necesită suportarea unor cheltuieli financiare majore de către Ministerul Afacerilor Interne, de aceea a fost sistată activitatea acesteia.

Un alt risc care persista consta în faptul că, candidații la funcțiile de subofițer vor fi numiți în funcții la absolvirea studiilor de formare inițială. Dar, nu se știe cu certitudine câte funcții vacante vor fi în cadrul subdiviziunilor MAI la absolvirea studiilor de formare inițială și dacă vor corespunde numărului de absolvenți. Prin această experiență a trecut Poliția din România, când la absolvirea școlilor de poliție nu au existat suficiente funcții vacante pentru absolvenți, respectiv aceștia nu puteau fi numiți în funcții.

Urmare a riscurilor care persistau ce puteau perturba grav activitatea și funcționalitatea subdiviziunilor Ministerului Afacerilor Interne, având în vedere insuficiența de personal și fluctuația cu care se confrunta sistemul MAI, sa decis asupra elaborării unui nou concept al Centrului comun de instruire, care să asigure necesitățile de personal ale Ministerului Afacerilor Interne al RM.

Drept urmare, s-a decis asupra înființării unei instituții de formare profesională continuă, care să asigure implementarea prevederilor art. 26 al Legii nr. 288/2016 care menționează că „În cazul angajării de persoane care au absolvit alte instituții de învățământ decât cele ale Ministerului Afacerilor Interne, cu excepția celor care s-au format profesional la comanda Ministerului Afacerilor Interne, aceste persoane urmează un curs de formare inițială înainte de exercitarea atribuțiilor funcționale conform fișei postului, în modul stabilit de Ministerul Afacerilor Interne” (Legea nr. 288/2016).

Totodată, pct. 71 al Regulamentului cu privire la ocuparea funcțiilor publice cu statut special din cadrul Ministerului Afacerilor Interne aprobat prin anexa nr. 2 a HG nr. 460/2017, menționează că „Candidatul din sursă externă învingător al concursului se numește în funcție și se delegează la cursurile de formare inițială, conform procedurilor stabilite. După absolvirea cursului de formare inițială, angajatului respectiv i se stabilește un termen de probă, în modul stabilit de Regulamentul cu privire la perioada de probă pentru funcționarul public cu statut special debutant din cadrul Ministerului Afacerilor Interne” (HG nr. 460/2017).

Prevederile pct. 31 al aceluiași Regulament menționează că „Pentru participarea la concursul de suplinire a unei funcții publice cu statut special vacante, candidații din sursă externă depun copia autenticată notarial a actului de studii (diplomă, atestat) sau copia actului de studii însoțită de original și copiile certificatelor de absolvire a cursurilor de perfecționare profesională și/sau de specializare”.

Nivelul studiilor care urmează să le posede candidatul din sursă externă pentru participarea la concursul de suplinire a unei funcții publice cu statut special vacante sunt menționate în fișa postului pentru care candidează candidatul.

Urmare a celor relatate sa propus ca angajarea în Poliție să se realizeze conform prevederilor Regulamentului cu privire la ocuparea funcțiilor publice cu statut special din cadrul Ministerului Afacerilor Interne, prevăzut de Anexa nr. 2 la HG nr. 460/2017, iar candidatul din sursă externă învingător al concursului să fie numit în funcție și să fie delegat la cursurile de formare inițială, conform procedurilor stabilite de Ministerul Afacerilor Interne.

Astfel, în baza prevederilor actelor normative menționate, a fost creat Centrul integrat de pregătire pentru aplicarea legii al MAI. Inițial, acesta a fost organizat ca instituție publică de învățământ de formare profesională continuă independentă din subordinea Ministerului, (Hotărârea Guvernului Nr. 53/2018) ulterior prin Hotărârea Guvernului nr. 429 din 24.06.2020 (Hotărârea Guvernului Nr. 429/2020) s-a decis fuzionarea acestuia cu Academia „Ștefan cel Mare” a MAI, dar cu păstrare autonomiei funcționale, legate de organizarea și desfășurarea procesului de instruire.

Argumentele care au stat la baza deciziei date au fost de ordin conceptual, funcțional, financiar, logistic și administrativ, așa cum ar fi:

1. Obligatoritatea implementării obiectivului 2.1 din Planul de acțiuni al Guvernului pentru anii 2020-2023 (Hotărârea Guvernului nr. 636/2019) privind îmbunătățirea sistemului de pregătire inițială și continuă, cu accent pe pregătirea practică; unificarea sistemului de pregătire la nivelul MAI sub umbrela Academiei de Poliție „Ștefan cel Mare”;

2. unificarea efortului în vederea creării unui sistem viabil, eficient și corespunzător necesităților de instruire în domeniul afaceri interne;

3. planificarea inițială deficitară a bugetului, cât și selectarea neinspirată a unui teren dificil pentru construcții, complexitatea impunătoare a proiectului, mijloacele financiare insuficiente în raport cu proiectul existent;

4. dezvoltarea infrastructurii necesare pentru activitatea Centrului în baza infrastructurii de acum existente în cadrul complexului Academiei „Ștefan cel Mare” din str. Sf. Vineri, nr. 7, mun. Chișinău și operaționalizarea acestuia în limita resurselor financiare disponibile;

5. excluderea cheltuielilor suplimentare pentru întreținerea a două structuri administrative (resurse umane, finanțe, IT, logistică, management operațional, cooperare internațională, etc.);

6. un management mai bun al resurselor umane, în special al angajaților implicați în cadrul procesului de instruire;
7. posibilitatea instituirii funcțiilor de formator și salarizarea corespunzătoare a acestora;
8. corelarea și ajustarea tuturor proceselor interne legate de pregătirea profesională;
9. optimizarea cheltuielilor legate de utilizarea spațiilor comune necesare instruirii (biblioteci, săli de lectură, laboratoare, săli sportive, poligoane, tiruri, etc.), cât și a facilităților comune (cazărni, cantine, etc.);
10. asigurarea de către o singură instituție a întregului ciclu de activități desfășurate conform Ghidului carierei, pentru accesarea în sistemul polițienesc, dedicat pentru categoria de subofițeri, ofițeri și conducători;
11. asigurarea beneficiarului pentru toate pozițiile (subofițeri, ofițeri și conducători) a resursei umane cu o pregătire și calificare profesională înaltă dintr-o singură sursă;
12. organizarea în comun a diferitor activități de instruire, științifice și de cercetare, etc.;
13. îmbinarea reușită a cunoștințelor teoretice cu pregătirea practică.

O etapă importantă în cadrul schimbărilor sistemului de instruire a subofițerilor de ordine și securitate publică a constituit-o implementarea Proiectului Twinning *"Reforma instruirii inițiale și continue a sistemului de Poliție din Republica Moldova"*, lansat în octombrie 2018 și finalizat în martie 2021. Proiectul a fost implementat de către un consorțiu: Departamentul de Poliție din Lituania și Poliția Națională a Poloniei, cu un buget total de 2.000.000 EURO.

Proiectul în cauză a avut ca prioritate modernizarea și consolidarea instruirii inițiale și continue a sistemului de poliție în conformitate cu standardele și practicile cele mai bune ale UE și cele internaționale, acesta fiind divizat în 4 compartimente:

1. Elaborarea și implementarea programelor de învățământ și a metodologiilor de instruire moderne.
2. Instruirea și pregătirea personalului de poliție care trebuie să interacționeze cu cetățenii în mod profesionist și modern.
3. Contribuirea la modernizarea Academiei MAI în conformitate cu standardele UE și cele internaționale.
4. Consolidarea capacităților Centrului integrat de pregătire pentru aplicarea legii.

Astfel, pe perioada implementării proiectului s-a stabilit următoarea formulă de elaborare a Programului de formare inițială a subofițerilor de ordine și securitate publică:

1. Dat fiind faptul că art. 3 al Legii nr. 288/2016 stabilește că pentru funcționarul public cu statut special sînt elaborate standarde ocupaționale specifice în modul stabilit de Ministerul Afacerilor Interne (Legea nr. 288/2016) s-a decis asupra elaborării în primul rând a standardelor ocupaționale care trebuiau să stabilească competențelor care urmează să le posedă subofițerii de ordine și securitate publică în conformitate cu prevederile actelor normative departamentale care le reglementează activitatea profesională.

2. Elaborarea Programului de formare inițială a subofițerilor de ordine și securitate publică, avînd la bază competențele generale și speciale menționate în standardele ocupaționale ale subofițerilor de ordine și securitate publică.

Standardele ocupaționale ale subofițerului de poliție și subofițerului de carabinieri, au fost validate prin decizia Comisiei MAI nr. 479 din 08 octombrie 2018 și aprobate prin Ordinul MAI nr.321 din 12 octombrie 2018 (Ordinul MAI nr.321 din 12 octombrie 2018).

Astfel, standardul ocupațional definește competențele generale (acordarea de sprijin polițienesc persoanelor; aplicarea tehnicilor speciale de conflictologie; comunicarea în context profesional; aplicarea normelor de etică, deontologie și integritate profesională; aplicarea tehnicilor și tacticilor de intervenție profesională; aplicarea normelor de sănătate și securitate în muncă) și competențele speciale (cercetarea contravențiilor; constatarea infracțiunilor; menținerea ordinii

publice; asigurarea și restabilirea ordinii publice; supravegherea și controlul circulației pe drumurile publice) care urmează să le posedă polițiștii de ordine și securitate publică.

Urmare a analizei conținutului Standardului ocupațional putem menționa că, subofițerul de ordine și securitate publică urmează să posedă deprinderi de comunicare în relațiile cu publicul, de asemenea, datorită naturii specifice a sarcinilor urmează să posedă tehnici de gestionare a conflictelor, respectiv capacitatea de negociere, care sunt necesare în contextul orientării prioritare a activității polițienești pentru rezolvarea problemelor comunității.

Totodată, pe timpul executării activității profesionale, subofițerul de poliție urmează să gestionează date cu caracter personal și informații clasificate, fiind astfel obligat să aplice cadrul legislativ în materie. Acesta respectă și asigură respectarea, de asemenea, a drepturilor fundamentale ale omului, a prevederilor Codului de etică și deontologie, a normelor de integritate profesională.

În aceeași ordine de idei, acțiunile subofițerului de poliție trebuie să fie bazate pe respectarea principiului nediscriminării pe criterii de rasă, naționalitate, etnie, limbă, religie, categorie socială, convingeri, sex, orientare sexuală, vârstă, handicap, boală cronică necontagioasă, infectare HIV, apartenență la categorii defavorizate.

La necesitate subofițerul de poliție de ordine și securitate publică urmează să acorde în mod particular sprijin victimelor, persoanelor aflate în situații de risc și în dificultate.

Deci, Programul nou de instruire a subofițerilor debutanți de ordine și securitate publică a fost elaborat în comun cu experții din Polonia, Lituania și România, în baza standardelor ocupaționale, coordonat și avizat de Inspectoratul General al Poliției și Inspectoratul General de Carabinieri și care asigură dezvoltarea la fiecare cursant a acelor competențe de comunicare, tactice și juridice ce urmează să le posedă fiecare subofițer de ordine și securitate publică pentru a soluționa eficient situațiile de serviciu cu care se confruntă zi de zi, în spiritul valorilor democratice și ale statului de drept, cât și în interesul cetățenilor.

Programul urmărește, ca obiectiv, dezvoltarea la fiecare subofițer debutant următoarele cunoștințe, abilități și aptitudini:

- promovarea valorilor morale, cultura profesională, respectul și ajutorul reciproc;
- amabilitate în societate și atitudine politicoasă și fermă, respectarea demnității umane și toleranță zero față de actele de tortură, tratamentele inumane sau degradante;
- folosirea tehnicilor de comunicare eficiente, adaptate interlocutorilor și situației, iar în caz de necesitate aplicarea tehnicilor specifice de negociere și aplanare a conflictului în situații de criză;
- acordarea primului ajutor persoanelor aflate în dificultate în dependență de tipul accidentului;
- dezvoltarea pregătirii fizice în strictă corelare cu rezultatele probelor de evaluare individuale;
- aplicarea tehnicilor și procedeele eficiente de folosire și aplicare a forței fizice, mijloacelor speciale și armelor de foc;
- realizarea activităților de prevenire a faptelor ilegale și reacționarea la apelurile cetățenilor;
- asigurarea fluentei circulației rutiere;
- realizarea dispozitivelor de asigurare a ordinii publice pe timpul desfășurării evenimentelor de amploare și în caz de necesitate aplicarea măsurilor întru stoparea acțiunilor ilegale;
- constatarea faptelor de natură contravențională și întocmirea, potrivit competențelor, a actelor de constatare a contravențiilor și aplicarea sancțiunilor corespunzătoare;
- identificarea faptelor de natură penală și întreprinderea primelor măsuri la fața locului în caz de constatare a acestora.

Cunoștințele și deprinderile pe care le obține subofițerul debutant de ordine și securitate publică în cadrul cursului de formare inițială reprezintă profilul profesional al acestuia în calitate de om al legii.

Din momentul lansării noii programe de instruire și până la momentul elaborării acestui studiu, în cadrul cursurilor de formare inițială au fost instruiți 912 de subofițeri debutanți de poliție și carabinieri.

Având în vedere faptul că, în anul 2018, Ministerul Afacerilor Interne a aprobat standardele ocupaționale ale subofițerului de poliție de ordine și securitate publică, subofițerului de carabinieri și subofițerului poliției de frontieră, iar în anul 2021 standardul ocupațional al salvatorilor și pompierilor, cât și întru continuarea dezvoltării sistemului de formare inițială a subofițerilor și îmbunătățirea acestuia, s-a decis asupra elaborării și aprobării unui program unic de formare inițială a subofițerilor din cadrul MAI, în cadrul căruia vor fi instruiți subofițerii din toate autoritățile și subdiviziunile MAI, cum ar fi: polițiștii, carabinierii, polițiștii de frontieră, salvatorii/pompierii.

Deoarece competențele generale sunt comune, s-a propus desfășurarea modulelor de instruire la compartimentul „Pregătirea generală” pentru toate categoriile de subofițeri în cadrul Centrului integrat de pregătire pentru aplicarea legii al academiei „Ștefan cel Mare” a MAI, iar modulele de instruire la compartimentul „Pregătirea de specialitate” pentru unele categorii de subofițeri să fie organizate în cadrul:

1. Centrului de Excelență în Securitatea Frontierei al Inspectoratului General al Poliției de Frontieră – pentru subofițerii poliției de frontieră;
2. Centrului de instruire al Inspectoratului General de Carabinieri – pentru subofițerii carabinieri;
3. Centrului Republican de Instruire al Inspectoratului General pentru Situații de Urgență – pentru subofițerii din cadrul IGSU. Totodată, Centrul Republican de Instruire al IGSU organizează și desfășoară modulul de instruire „Acordarea primului ajutor persoanelor” pentru toate categoriile de subofițeri.

Beneficiile organizării pregătirii generale comune sunt următoarele: este asigurată o pregătire generală uniformă pentru toate categoriile de subofițeri din cadrul MAI; este valorificată activitatea formatorilor instruiți conform practicilor europene, cât și infrastructura renovată; pe perioada desfășurării instruirii în cadrul Direcției „Centrul integrat de pregătire pentru aplicarea legii” a Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI, subofițerii au posibilitatea să interacționeze și ulterior să stabilească relații de colaborare, prin aceasta fiind promovat mesajul că toate autoritățile Ministerului Afacerilor Interne realizează un scop comun: împreună asigură liniștea și siguranța în societate; în prima lună de instruire subofițerii depune jurământul solemn, în cadrul unei festivități comune, eveniment prin care subofițerii se obligă să-și facă datoria față de popor și stat, în același timp fiindu-le dezvoltat spiritul de patriotism.

Este de menționat faptul, că pe parcursul desfășurării cursului de formare inițială, cursanții au calitatea de funcționari publici cu statut special și sunt salariați corespunzător funcției deținute, ce reprezintă un factor motivațional pentru persoanele care doresc să înceapă o carieră în cadrul subdiviziunilor Ministerului Afacerilor Interne.

Un Program de instruire poate fi implementat doar de către formatori cu experiență, motivați și bine instruiți în conformitate cu cele mai bune practici europene și internaționale.

De aceea, un prim pas întru dezvoltarea unui sistem de formare inițială eficientă a avut la baza sa identificarea, selectarea și instruirea angajaților din cadrul subdiviziunilor MAI în calitate de formatori.

Astfel pe parcursul implementării Proiectului Twinning „Reforma instruirii inițiale și continue a sistemului de Poliție din Republica Moldova” susținut de Delegația Uniunii Europene în Republica Moldova, precum și cu ajutorul Programului Națiunilor Unite pentru Dezvoltare, susținut de Ambasada Statelor Unite ale Americii în Republica Moldova a fost posibilă certificarea a 63 angajați ai subdiviziunilor MAI, în calitate de formatori, care ulterior au fost implicați în procesul de instruire inițială și continuă a subofițerilor de ordine și securitate publică.

Totodată, în cadrul Proiectului Twinning au fost realizate vizite de studiu, în cadrul cărora au participat angajații responsabili de procesul de instruire din cadrul Ministerului Afacerilor Interne, Inspectoratului General al Poliției, Inspectoratului General de Carabinieri, Centrului integrat de pregătire pentru aplicarea legii, academiei „Ștefan cel Mare” a MAI, cât și formatorii implicați în procesul de instruire inițială și continuă. În cadrul acestor vizite participanții au avut posibilitatea să se familiarizeze cu infrastructura, organizarea procesului de instruire inițială și continuă din cadrul: Centrului polițienesc de instruire din Legionowo, Polonia; Școala de poliție din Katowice, Polonia; Academia de poliție din Szczytno, Polonia; Școala de poliție din Kaunas, Lituania; Școala de agenți de poliție „Vasile Lascăr”, Câmpina România; Academia de Poliție „Alexandru Ioan-Cuza”, România, precum și cu activitatea subdiviziunilor polițienești din Polonia, Lituania și România.

Nu mai puțin important a fost și aspectul motivațional, de aceea întru motivarea formatorilor implicați în procesul de formare inițială și continuă, cât și punerea accentului pe instruirea practică, MAI a înaintat propuneri cu privire la operarea modificărilor în Normele de calcul al salariului pe oră (unitate de timp) pentru personalul antrenat în activitatea didactică în toate ramurile economiei naționale (Hotărârea Guvernului Nr. 1231/2018), iar ca urmare a ajustării reglementărilor menționate, funcționarii publici cu statut special au obținut dreptul să presteze munca didactică în orele de program, fără a fi eliberați de la exercitarea obligațiilor de bază și, respectiv, fiind salariați corespunzător de către instituția de învățământ.

În prezent, în procesul de formare a subofițerilor de ordine publică sunt implicați următoarele categorii de formatori: formatori titulari; formatori prin cumul; formatori pe unitate de timp.

Deci, poate fi menționat faptul că, subofițerii debutanți de ordine și securitate publică sunt instruiți de către cei mai buni formatori, care posedă experiență, sunt motivați și aplică cele mai eficiente metode și tehnici de instruire.

Pe parcursul implementării Proiectului Twinning s-a reușit și dezvoltarea procesului de formare continuă al angajaților MAI, în special cel al subofițerilor de ordine și securitate publică, fiind elaborate și implementate programele de instruire ale 11 cursuri de formare continuă (prevenirea și combaterea violenței în familie; prevenirea și combaterea infracțiunilor cibernetice; tactica audierii; cursul de perfecționare pentru serviciul de gardă și dispecerat; managementul emoțiilor în situațiile de risc; managementul stresului ocupațional; hărțuirea sexuală și integrarea dimensiunii de gen în activitatea MAI; comunicarea cu diferite categorii de persoane; prevenirea și combaterea delincvenței juvenile; intervenția profesională; conducerea defensivă a mijloacelor de transport de serviciu.

Ce ține de perspectivele și prioritățile pentru perioada imediat următoare considerăm, că pentru îmbunătățirea prestației formatorilor în procesul de instruire, cât și având în vedere necesitatea adaptării procesului de formare inițială și continuă atât cu prezență fizică, cât și la distanță, urmează a fi dezvoltate proiecte pentru organizarea de noi instruirii în domeniul formării formatorilor din rândul angajaților subdiviziunilor MAI, care doresc să se implice în procesul de formare inițială și continuă.

Un aspect important, în continuare, rămâne dezvoltarea colaborării în domeniul formării profesionale cu instituțiile de învățământ din țară, cât și cu cele de peste hotarele Republicii Moldova, în special instituțiile de formare pentru aplicarea legii, cât și organizațiile non guvernamentale care vin să contribuie la îmbunătățirea sistemului de instruire polițienesc.

Odată cu dotarea Poliției cu tehnică și mijloace speciale destinate activității profesionale să fie transmise câte o unitate din fiecare mijloc și tehnică specială instituțiilor de învățământ ale MAI, întru asigurarea instruirii în domeniul folosirii și aplicării corecte a acestora.

În concluzie, putem menționa că, astăzi se pune accentul pe pregătirea practică a subofițerilor de ordine și securitate publică care trebuie să cunoască, să respecte și să aplice corect legislația Republicii Moldova, să știe să comunice eficient și să soluționeze situațiile de conflict, să posede o pregătire fizică și tactică corespunzătoare.

Considerăm că subofițerii debutanți de ordine publică sunt mult mai bine pregătiți pentru a face față provocărilor, cât și pentru a realiza cu succes atribuțiile funcționale.

Schimbarea sistemului de instruire al angajaților Poliției, lansată câțiva ani în urmă, este în plin proces de realizare, urmând a fi asigurată continuitate, cât și implementarea metodelor și tehnicilor moderne în acest sens.

Formarea profesională a angajaților reprezintă în continuare o prioritate pentru Ministerul Afacerilor Interne, fapt confirmat prin proiectul Strategia de dezvoltare a domeniului afacerilor interne pentru anii 2022-2030, unul din obiectivele acesteia fiind „Modernizarea sistemului de formare profesională și cercetare pe domeniul afacerilor interne” (Proiectul Strategia de dezvoltare a domeniului afacerilor interne pentru anii 2022-2030).

Referințe:

1. Formare pentru polițiști din perspectiva drepturilor fundamentale, Manual pentru formatorii polițiștilor, FRA – Agenția pentru Drepturi Fundamentale a Uniunii Europene, Luxemburg: Oficiul pentru Publicații al Uniunii Europene, 2018, pag. 5.
2. Constantin Roșca, Mihai Vărzaru, Ion Gh. Roșca (coord.), Resurse umane – management și gestiune, Ed. Economică, București, 2005.
4. Cristina Udrea, Concepția privind pregătirea continuă în sistemul polițienesc – o abordare tridimensională, pag. 4 (https://cered.ro/2015/volum-conferinta/04_W3_C.UdreaPregatirea_continua_politienesc.pdf):
5. Constantin Brătianu, Management strategic – suport de curs pentru învățământul deschis la distanță, București, 2000.
6. Nota anuală de activitate a Ministerului Afacerilor Interne pentru anul 2020, Chișinău, 2021, pag. 2.
7. Raport privind analiza funcțională a Ministerului Afacerilor Interne al Republicii Moldova, Chișinău 2015, pag. 15-16. <https://ipp.md/wp-content/uploads/2016/04/Raport-Activitatea-politieneasca-rom.pdf> (accesat la data de 07.10.2021).
8. Hotărârea Guvernului Nr. 1257 din 16-11-2016 cu privire la inițierea negocierilor și aprobarea semnării Acordului de finanțare dintre Guvernul Republicii Moldova și Uniunea Europeană privind Programul de suport bugetar pentru reforma poliției în Republica Moldova pentru anii 2017-2020, Publicat: 18-11-2016 în Monitorul Oficial Nr. 399-404 art. 1348.
9. Hotărârea Guvernului nr. 587 din 12-05-2016 pentru aprobarea Strategiei de dezvoltare a Poliției pentru anii 2016-2020 și a Planului de acțiuni privind implementarea acesteia. Publicat: 20-05-2016 în Monitorul Oficial Nr. 134-139 art. 645.
10. Codul Educației al Republicii Moldova Publicat : 24-10-2014 în Monitorul Oficial Nr. 319-324 art. 634.
11. Legea nr. 288 din 16.12.2016 privind funcționarul public cu statut special din cadrul Ministerului Afacerilor Interne, Publicat: 10.02.2017 în Monitorul Oficial Nr. 40-49 art. 85.
12. HG nr. 460 din 22.06.2017 pentru punerea în aplicare a prevederilor Legii nr. 288 din 16 decembrie 2016 privind funcționarul public cu statut special din cadrul Ministerului Afacerilor Interne, Publicat: 23.06.2017 în Monitorul Oficial Nr. 214-215 art. 538.
13. Hotărârea Guvernului Nr. 53 din 17.01.2018 cu privire la Centrul integrat de pregătire pentru aplicarea legii al Ministerului Afacerilor Interne, Publicat: 19.01.2018 în Monitorul Oficial Nr. 18-26 art. 59.
14. Hotărârea Guvernului Nr. 429 din 24.06.2020 cu privire la organizarea și funcționarea unor instituții publice de învățământ din subordinea Ministerului Afacerilor Interne, Publicat: 10.07.2020 în Monitorul Oficial Nr. 165-176 art. 559.
15. Hotărârea Guvernului nr. 636 din 11.12.2019 cu privire la aprobarea Planului de acțiuni al Guvernului pentru anii 2020-2023, Publicat: 13.12.2019 în Monitorul Oficial Nr. 378-379 art. 976.
16. Legea nr. 288 din 16.12.2016 privind funcționarul public cu statut special din cadrul Ministerului Afacerilor Interne, Publicat: 10.02.2017 în Monitorul Oficial Nr. 40-49 art. 85.
17. Ordinul MAI nr.321 din 12 octombrie 2018, cu privire la validarea standardelor ocupaționale în domeniile de specialitate „Ordine și securitate publică”.
18. Hotărârea Guvernului Nr. 1231 din 12.12.2018 pentru punerea în aplicare a prevederilor Legii nr. 270/2018 privind sistemul unitar de salarizare în sectorul bugetar. Publicat: 14-12-2018 în Monitorul Oficial Nr. 480-485 art. 1310.
19. Proiectul Strategia de dezvoltare a domeniului afacerilor interne pentru anii 2022-2030 <https://mai.gov.md/sites/default/files/QR%20Code/subiect-12-nu-484-mai-2022.pdf> (accesat la data de 30.09.2022)

EVOLUȚIA JURISPRUDENȚEI PRIVIND PROCEDURA APLICĂRII ARESTUL PREVENTIV ȘI PRELUNGIRII ACESTEI MĂSURI

CZU: 347.995:343.125:347.964.1

Tudor OSOIANU¹,
Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice
Dinu OSTAVCIUC²,
Academia „Ștefan cel Mare” a MAI

ABSTRACT. *The article in reference comes to analyze the evolution of the jurisprudence on the application of preventive detention and its extension. The purpose of this research is to analyze domestic judicial practice in relation to international jurisprudence, as well as to expose the weak points of the judicial authorities in the application and extension of this preventive measure. At the same time, the scientific investigation brings considerable contributions to the activity of judicial bodies with a view to the correct and uniform application of the provisions of the national norms and of the ECHR, so that the actions of these bodies should correspond to the European Act of Justice for the respect of human rights and freedoms in the criminal process.*

Keywords: *jurisprudence, preventive measure, arrest, extension, grounds, motivation, conclusion, prosecutor, investigating judge, ECHR standard.*

REZUMAT. *Articolul în referință vine să analizeze evoluția jurisprudenței de aplicare a arestului preventiv și prelungirea acestuia. Scopul acestei cercetări este de a analiza practica judiciară internă în raport cu jurisprudența internațională, precum și a expune punctele slabe ale autorităților judiciare la aplicarea și prelungirea acestei măsuri preventive. Totodată, investigarea științifică aduce aporturi considerabile activității organelor judiciare în vederea aplicării corecte și uniforme ale dispozițiilor normelor naționale și ale CEDO, astfel încât acțiunile acestor organe să corespundă actului european de justiție pentru respectarea drepturilor și libertăților omului în cadrul procesului penal.*

Cuvinte cheie: *jurisprudență, măsură preventivă, arest, prelungire, temeiuri, motivare, încheiere, procuror, judecător de instrucție, standard CEDO.*

1. Introducere. Aplicarea și prelungirea arestului preventiv a fost și rămâne o problemă discutabilă, atât la nivel intern, cât și internațional. Această măsură ține de inviolabilitatea persoanei și este garantată de art. 5 CEDO, precum și de normele constituționale și procesual-penale naționale. Normele interne garantează în mare parte dreptul persoanei la libertate. Cu toate acestea, aplicarea lor practică denotă carențe esențiale, pe care ne propunem să le discutăm în cercetarea respectivă.

Metode și materiale aplicate. La elaborarea acestei publicații a fost folosit materialul teoretic, normativ și empiric. De asemenea, cercetarea respectivului subiect a fost posibilă prin aplicarea mai multor metode de investigare științifică specifice teoriei și doctrinei procesual-penale: metoda logică, metoda analizei comparative, analiza sistemică etc.

Scopul cercetării. Cercetarea și analiza cadrului normativ intern, jurisprudenței și doctrinei privind inviolabilitatea persoanei în procesul penal și efectul nerespectării condițiilor stabilite de actele interne și cele internaționale, în vederea respectării drepturilor participanților în procesul penal, precum și evoluția jurisprudenței în acest sens.

2. Rezultate obținute și discuții. „Privarea de libertate este un act la fel de grav, indiferent când se produce, în faza de urmărire penală sau în cursul judecării cauzei și deci nu trebuie să existe nici un element de diferențiere de tratament în funcție de faza în care se găsește procesul penal.” (Neagu, 1997, p. 332).

¹ Tudor OSOIANU, dr., prof. univ., Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice

² Dinu OSTAVCIUC, dr., conf. univ., Academia „Ștefan cel Mare” a MAI, rector

„Constatând insuficiența altor măsuri preventive neprivative de libertate pentru înlăturarea riscurilor prevăzute la art. 176 alin. (1) CPP și necesitatea aplicării față de învinuit a măsurii arestării preventive, arestării la domiciliu ori de a prelungi durata ținerii sub arest, procurorul înaintază în instanța judecătorească un demers, respectând competența teritorială.” (HP CSJ nr. 1 din 15.04.2013, pct.1.4). Aplicarea arestului de către o instanță necompetentă încalcă prevederile art. 5§4 CEDO (a se vedea, spre exemplu, cauza Hermeziu c. României, Hot. CtEDO din 17.04.2012).

În demersul procurorului se indică fapta care face obiectul învinuirii, prevederile legale în care aceasta se încadrează și pedeapsa prevăzută de lege pentru infracțiunea săvârșită, circumstanțele, însoțite de probe pertinente, din care rezultă *bănuiala rezonabilă* că învinuitul a săvârșit fapta, circumstanțele care justifică insuficiența altor măsuri preventive, motivele, temeiurile și necesitatea de aplicare a arestării preventive sau a arestării la domiciliu potrivit condițiilor și criteriilor stabilite în art. art. 176, 185 și 186 CPP, argumentele, circumstanțele de fapt și lista probelor în susținerea demersului.

La demers se anexează toate materialele și probele care confirmă insuficiența altor măsuri preventive, temeiurile de aplicare a arestării preventive și a arestării la domiciliu.

CtEDO „consideră că dispunerea detenției unei persoane doar în baza demersului procurorului și în absența altor materiale în sprijinul acestuia este contrară exigențelor articolului 5 § 3 al Convenției.” (Hot. CtEDO Feraru c. Moldovei din 24.05.2012, (§. 65)).

Conform art. 68 alin. (2) pct. 3) CPP, apărătorul are dreptul să ia cunoștință de materialele și probele prezentate de procuror împreună cu demersul sau recursul său cu privire la aplicarea, prelungirea, revocarea, înlocuirea măsurii procesuale de constrângere, înainte de a fi transmise judecătorului de instrucție sau instanței de judecată. Neacordarea acestui acces reprezintă o violare a art. 5 par. 4 CEDO (Hot. CtEDO Țurcan și Țurcan c. Moldovei, 23.10.2007, (§. 55-64); Hot. CtEDO Mușuc c. Moldovei, 06.10.2007, (§. 49-56)).

„În jurisprudența sa, Curtea Europeană a reiterat că o instanță judecătorească, la examinarea legalității arestării preventive, trebuie să asigure toate garanțiile unei proceduri judiciare. Procedurile trebuie să fie contradictorie și să asigure întotdeauna „egalitatea armelor” între părți.” (HCC nr. 40 din 21.12.2017, pct. 59).

„Astfel, Curtea Europeană a relevat că, având în vedere impactul dramatic al privării de libertate asupra drepturilor fundamentale ale persoanei în cauză, în circumstanțele unei investigații în derulare, procedurile desfășurate în temeiul articolului 5 § 4 al Convenției trebuie, în principiu, să întrunească în cea mai mare măsură posibilă cerințele de bază ale unui proces echitabil (cauza Shishkov v. Bulgaria, hotărârea din 9 ianuarie 2003, §77).” (HCC nr. 40 din 21.12.2017, pct. 60).

Înainte de a fi depuse la judecătorul de instrucție, demersul cu privire la aplicarea sau prelungirea măsurii arestării preventive sau a arestării la domiciliu, împreună cu toate materialele și probele anexate la acesta, care confirmă sau infirmă temeiurile de aplicare sau prelungire a măsurii, se prezintă în prealabil învinuitului ori avocatului său.

În privința accesului la materialele dosarului, CtEDO notează în cauza Muradu c. Moldovei (19.01.2021, §85), că Guvernul nu a contestat afirmația reclamantului, potrivit căreia, înainte de adoptarea încheierii din 9 aprilie 2009, el nu văzuse materialele referitoare la demersul procurorului cu privire la arestul său. Astfel, el a fost lipsit de posibilitatea de a-și pregăti apărarea și de a prezenta judecătorului de instrucție argumente împotriva detenției sale. Faptul că avocatul său a reușit ulterior să obțină copii de pe acele materiale nu schimbă faptul că, la data adoptării deciziei cu privire la arestul său, el nu a avut acces la materialele relevante.

CC „a menționat că probele sau informațiile care justifică aplicarea arestului sunt cuprinse în actele procedurale care însoțesc demersul procurorului, și ele trebuie depuse la dosar, cu acces pentru parte, chiar și cu riscul dezvăluirii unor aspecte pe care procurorul le dorea încă secrete.” (DCC nr. 1 din 19.01.2017, pct. 21).

Faptul că învinuitul și avocatul au primit copia demersului și materialele anexate se confirmă prin semnăturile lor, indicând data și ora, pe demersul adresat judecătorului de instrucție. În cazul în care învinuitul refuză sau dacă avocatul se află în imposibilitate să ia cunoștință de demers, de materialele și probele anexate la acesta, procurorul consemnează acest fapt și transmite neîntârziat demersul, materialele și probele anexate la acesta judecătorului de instrucție, care, la solicitarea învinuitului ori a avocatului său, le va oferi acestora suficient timp pentru a lua cunoștință de conținutul lor înainte de începerea ședinței.

Textul art. 308 alin. (2) CPP, prevede în mod alternativ înmânarea demersului de aplicare ori de prelungire a arestului preventiv învinuitului sau avocatului său. Interpretarea *stricto sensu* a acestor dispoziții constatată în practică, permite procurorului să poarte discuții neformale cu învinuitul în lipsa avocatului, însoțite uneori de îndemnuri și presiuni de a fi cooperant cu organele de urmărire penală. Prevederile în discuție nu coroborează cu dispozițiile art. 68 alin. (1) pct. 2) CPP, care impun în conformitate cu cele din art. 66 alin. (2) pct. 12 CPP și 69 alin. (1) pct. 7) CPP, asistarea învinuitului de către avocat în caz de antrenare a primului în realizarea acțiunilor procesual penale. Există situații în care învinuitul, deținut în stare de arest este în imposibilitate a transmite apărătorului său demersul înmănat de procuror, dacă din motive obiective sau subiective nu sunt posibile întreveneri până la ședința de examinare a demersului în ordinea prevăzută de art. 308 CPP. Este important în opinia CC ca demersul și materialele anexate să fie puse la dispoziție din timp pentru a permite exercitarea efectivă a dreptului de a contesta legalitatea arestării solicitate (HCC nr. 40 din 21.12.2017, pct. 63). Învinuitul care a primit din timp demersul evident se poate pregăti independent pentru a opta în defavoarea detenției sale. O apărare eficientă, evident este posibilă numai prin intervenția apărătorului, care acordă asistență juridică calificată în condițiile legii.

CC a ținut cont de acest deziderat, reținând că, „(...) în conformitate cu prevederile art. 308 alin. (2) din Codul de procedură penală, procurorul este obligat să prezinte avocatului (s.a.) demersul cu privire la prelungirea măsurii arestării, împreună cu toate materialele și probele anexate la acesta, care confirmă sau infirmă temeiurile de prelungire a măsurii, înainte de a fi depus în instanța de judecată.” (s.a.) (HCC nr. 40 din 21.12.2017, pct.71).

Raționamentele expuse ne justifică de a propune *de lege ferenda*: a înlocui textul – *învinuitului ori avocatului său*, cu textul *învinuitului asistat de avocat sau avocatului acestuia* din textul art. 308 alin (2) teza I CPP; completarea art. 308 alin. (3) CPP RM, cu prevederi referitor la soluția de respingere a demersului privind arestarea preventivă și prelungirea acestei măsuri urmează și în cazul când procurorul nu va face dovada înmânării apărătorului și învinuitului o copie a demersului cu anexe sau a refuzului de a le primi în condițiile art. 308 alin. (2) CPP.¹

Demersul de arestare se depune la judecătorul de instrucție cu cel puțin 24 de ore până la expirarea termenului de reținere, iar în cazul minorului – cu cel puțin de 5 ore până la expirarea termenului de reținere. Demersul de prelungire a arestării se depune cu cel puțin 5 zile² până la expirarea termenului de arestare.³ Depunerea demersului în instanța de judecată se certifică prin menționarea pe prima pagină a demersului a orei și datei primirii demersului în instanță.

¹ Această recomandare a fost discutată și agreată pentru a fi înaintată autorităților responsabile în cadrul proiectului „Respectarea drepturilor omului în procesul de aplicare a măsurilor preventive restrictive de libertate”, implementat de Institutul de Reforme Penale (IRP), cu sprijinul Departamentului Justiție și Drepturile Omului al Fundației Soros Moldova.

² „...instituirea acestor reglementări au drept scop acordarea unui interval de timp suficient pentru ca demersul cu privire la prelungirea duratei arestării învinuitului să fie soluționat cu respectarea dreptului la apărare și garantarea libertății individuale a învinuitului reținut.” DCC nr. 22 din 10.03.2017 de inadmisibilitate a sesizării nr. 23g/2017 privind excepția de neconstituționalitate a art. 308 alin. (2), (4) și (6) CPP al Republicii Moldova (examinarea demersurilor privind prelungirea duratei arestării) (pct.24).

³ HCC nr. 40 din 21.12.2017 (pct.70) „...Prin urmare, având în vedere cele menționate, Curtea relevă că acest termen are natura juridică a unui **termen peremptoriu**, nerespectarea căruia atrage consecințele prevăzute de art. 230 alin. (2)

CC „a reținut că regula instituită la art. 232 alin. (2) din Codul de procedură penală, potrivit căreia actele procurorului se consideră ca depuse în termen la data la care au fost trecute în registrul de ieșire, nu poate fi raportată la demersurile pentru care legea stabilește procurorului termene imperative de depunere în instanța de judecată. În aceste situații termenul urmează a fi calculat de la data înregistrării actului în instanța de judecată.” (HCC nr. 40 din 21.12.2017, pct.75). În caz de nerespectare a acestor termene, judecătorul de instrucție, fără a convoca ședința, printr-o încheiere motivată, respinge demersul în temeiul art. 230 CPP în raport cu prevederile art. 308 alin. (4) CPP.¹

Demersul cu privire la aplicarea sau prelungirea arestării preventive ori a arestării la domiciliu se examinează fără întârziere de către judecătorul de instrucție, în ședință închisă, cu participarea procurorului, avocatului, învinutului,² cu excepția cazului în care învinutul se eschivează de la participarea la judecată sau de la urmărirea penală și este anunțat în căutare.

În cazul în care se constată că învinutul lipsește, nu se poate proceda la examinarea demersului de arestare în lipsa persoanei decât dacă există probe că este dat în căutare (se depune ordonanța de anunțare în căutare), este dispărut (se depun declarații ale rudelor cu privire la lipsa de la domiciliu, documente privind trecerea frontierei de stat), se sustrage (există dovada citării, însă persoana nu s-a prezentat la organul de aplicare a legii).

Dovada citării legale de către procuror a persoanei față de care este solicitată arestarea preventivă, trebuie să fie prezentată de procuror, atunci când învinutul nu este reținut, precum și în cazurile în care este anunțat în căutare și a fost identificat locul de aflare.³

din Codul de procedură penală, și anume pierderea dreptului procesual și nulitatea actului efectuat peste termen. De altfel, însăși Curtea Europeană a statuat în cauza Ialamov v. Republica Moldova (hotărârea din 12 decembrie 2017) că acceptarea demersului procurorului de prelungire a arestului preventiv prezentat judecătorului de instrucție cu două zile până la expirarea termenului de arestare a fost contrară legislației naționale. În consecință, prelungirea duratei arestării a fost constatată de Curtea Europeană ca ilegală, fiind astfel contrară art. 5 §. 1 din Convenție.” HCC nr. 40 din 21.12.2017 (pct.74).

¹ HCC nr. 40 din 21. 12. 2017 (pct. 73) „în lipsa unui termen suficient în care să studieze propunerea înaintată prin demers, instanța ar putea pronunța o soluție ce nu s-ar baza pe cunoașterea amănunțită a cauzei. Prin Încheierea interlocutorie a Judecătoriei Chișinău, sediul Buiucani din 08. 02. 2018, s-a stabilit că procurorul Z. S. la înaintarea demersului de prelungire a arestului preventiv nu a ținut cont de prevederile art. 308 alin. (2) Cod de procedură penală, adică a încălcat termenul de 5 zile la depunerea demersului, violând astfel dreptul la apărare. Deși s-a constatat această încălcare judecătorul de instrucție nu a respins demersul de prelungire a arestului preventiv în conformitate cu prevederile art. 308 alin. (4) CPP, dar ulterior instanța care a judecat fondul cauzei a redus din pedeapsa stabilită inculpatului în conformitate cu prevederile art. 385 alin. (4) CPP, având la bază încheierea interlocutorie din 08.02. 2018. (Sentința Judecătoria Chișinău, sediul Buiucani din 30. 07. 2018, p.70., dos. nr. 1- 326/2018).

² CtEDO „nu a constatat o încălcare în drepturile reclamantului privind petrecerea ședințelor de judecată de prelungire a măsurii preventive în lipsa acestuia, reiterând că, după ce reclamantul a suferit un infarct cerebral, fiind deținut în Penitenciarul nr. 16, nu a putut participa din cauza stării sale de sănătate la mai multe ședințe de judecată desfășurate de către judecătorul de instrucție și CA Chișinău. Cu toate acestea, reclamantul a fost reprezentat la fiecare ședință de judecată de către avocații săi, care cunoșteau atât dosarul cât și pe reclamant și că nu se contestă de către părți că ei au avut timp suficient pentru a pregăti apărarea. În același timp, până la infarctul său cerebral, reclamantul a fost audiat de către judecătorul de instrucție și de CA Chișinău. Având în vedere aspectele particulare ale prezentei cauze, CtEDO consideră că absența reclamantului la ședințele de judecată respective nu au adus atingere respectării garanțiilor ce decurg a art.5§4.” CEDO, Hot. CtEDO Tripăduș c. Moldovei, din 22. 04. 2014. (§. 128-135). Disponibilă: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-147402>. (accesat: 22.08.2021).

³ A se vedea §.§. 17, 18, 39 Hot. CtEDO Vasiliciuc c. Moldovei din 02. 05. 2017: „Potrivit materialelor din dosar, procurorii au contactat fiul adult al reclamantei și o rudă a ei, dar nu i-au cerut acestora să informeze reclamanta despre faptul că trebuie să se prezinte în fața lor, și nu au încercat să urmărească informația potrivit căreia ea se afla în Grecia. De fapt, materialele din dosar nu conțin nicio probă care să ateste faptul că autoritățile au întreprins orice încercare rezonabilă de a informa reclamanta cu privire la procedura penală și necesitatea de a se prezenta în fața acestora în cadrul procedurii respective. (par. 38). Deci, Refuzul instanțelor naționale de a verifica argumentele reclamantei cu privire la citarea necorespunzătoare și de a-i oferi șansa să se prezinte în fața autorităților a convins

La ședință pot participa reprezentantul legal al învinuitului și martorii invitați de procuror sau de învinuit ori de avocat. În cazul învinuiților minori, este obligatorie participarea reprezentantului legal și al pedagogului sau psihologului în condițiile art. 479 și 480 CPP.

Procurorul asigură participarea la ședința de judecată a învinuitului reținut, înștiințează avocatul și reprezentantul legal al învinuitului, precum și martorii invitați de acesta. Învinuitul sau avocatul înștiințează martorii invitați de el. În doctrină se susține pe bună dreptate că „Judecătorii motivează refuzul de a audia martorii apărării prin termenele restrânse de examinare a demersurilor, în mod firesc acesta nefiind un argument acceptabil.” (Dolea, 2020, p. 103). În cazul neprezentării avocatului înștiințat, judecătorul de instrucție îl asigură pe învinuit cu avocat din oficiu. Neprezentarea martorilor invitați din partea procurorului, a învinuitului sau a avocatului său nu împiedică examinarea demersului.

Învinuitul, poate solicita examinarea demersului privind aplicarea, prelungirea arestării preventive sau a arestării la domiciliu în ședință publică. Judecătorul de instrucție, consultând opinia procurorului, dispune examinarea demersului în ședință publică. „Examinarea demersurilor de aplicare a arestului preventiv în ședințe publice ar putea responsabiliza judecătorii de instrucție să trateze cu mai multă seriozitate acest subiect și să îmbunătățească și calitatea hotărârilor adoptate.” (Chirtoacă și alții, 2018, p. 39). În cazul în care există circumstanțele prevăzute la art. 18 CPP, judecătorul de instrucție poate respinge prin încheiere motivată cererea de examinare a demersului în ședință publică.

La deschiderea ședinței, judecătorul de instrucție anunță demersul care va fi examinat cu respectarea dispozițiilor prevăzute la art. art. 355–362 și 364 CPP, care se aplică în mod corespunzător. După anunțarea completului, a demersului care se judecă, verificarea prezenței, identității și imputernicirilor participanților, judecătorul de instrucție urmează să explice drepturile învinuitului, inclusiv va verifica dacă i s-a explicat dreptul de a tăcea și de a nu se autoincrimina, precum și dacă nu a fost supus maltratării prin tortură, tratament inuman sau degradant. În caz de necesitate, polițiștii care asigură escorta sunt înlăturați din sala de ședințe.

Nu este exclusă înaintarea cererilor de ridicare a excepțiilor de neconstituționalitate în cadrul ședinței de examinare a demersului procurorului privind aplicarea arestului ori arestului la domiciliu (DCC nr. 71 din 26.05.2022, pct. 4, 5).

Procurorul își va argumenta demersul făcând referință la materialele anexate. Procurorul poate anexa la demers procesele-verbale de audiere a martorilor deja audiați în cadrul urmăririi penale, a rapoartelor de constatare, a documentelor etc. El trebuie să motiveze existența *bănuielii rezonabile*, și cel puțin unul din temeiurile de aplicare sau prelungire măsurii preventive solicitate indicate în art. 176 alin. (1) CPP. În lipsa existenței unei suspiciuni rezonabile care să rezulte din probe, în calitate de condiție prealabilă a arestării preventive, examinarea temeiurilor este de prisos (Negru, 2022, p. 437).

În Hotărârea nr. 3 din 23.02.2016, pct. 83, 84, CC a menționat că, „(...) atunci când aplică o măsură preventivă, judecătorul nu va pune în discuție chestiunea privind vinovăția persoanei bănuite de a fi comis o infracțiune, ci numai dacă sunt probe sau informații suficiente din care să reiasă bănuiala că acea persoană a comis acea faptă.”

Constatarea *bănuielii rezonabile* impune stabilirea faptelor reținute în sarcina învinuitului, precum și constatarea incidenței normei penale care ar descrie fapta infracțională.

CtEDO a concluzionat în Hot. O.P. c. Moldovei din 26.10.2021, că probele prezentate de către acuzare, pe care instanțele naționale s-au bazat pentru a dispune măsura de arest preventiv în privința reclamantei, nu au fost suficiente pentru a convinge un observator independent că reclamaanta ar fi putut săvârși infracțiunea imputată ei. Prin urmare, CtEDO a statuat că detenția rec-

lamantei în perioada cuprinsă între 21 ianuarie 2017 și 3 ianuarie 2018 nu s-a bazat pe o *bănuială rezonabilă* că aceasta ar fi săvârșit o infracțiune, prin urmare, a existat o încălcare a art. 5§1 CEDO.

CtEDO nu a considerat în cauza Moldoveanu c. Moldovei, Hot. din 14.09.2021, că materialele prezentate de procuratură, pe care s-au bazat instanțele de judecată naționale pentru a o deține în arest pe reclamantă și a prelungi arestul său, erau suficiente pentru a convinge un observator obiectiv că reclamanta ar fi putut săvârși infracțiunea care i se imputa. Prin urmare, CtEDO a concluzionat că detenția reclamantei între 14 mai și 23 iunie 2015 nu s-a bazat pe o *bănuială rezonabilă* că ea a comis o infracțiune și, prin urmare, a existat o încălcare a art. 5§1 din CEDO.

CtEDO a constatat în cauza Salinschii c. Moldovei, Hot. din 06.09.2022 (§23), că materialele prezentate de procuror în fața judecătorului de instrucție și folosite de judecător pentru privarea reclamantului de libertate pentru o perioadă ce depășește trei luni, nu erau suficiente pentru a convinge un observator obiectiv că reclamantul ar fi comis fapta ce i se imputa.

Cu privire la aspectul juridic, existența unei „bănuieli rezonabile” impune ca faptele reținute să poată fi considerate în mod rezonabil o infracțiune, făcând incidență o prevedere din legea penală care descrie o conduită infracțională (Wfoch v. Polonia, 19 octombrie 2000, § 109; Sabuncu și alții v. Turcia, 10 noiembrie 2020, § §146-147; Selahattin Demirtaş v. Turcia [nr. 2] [MC], 22 decembrie 2020, § 317).

CtEDO a dat dreptate și reclamantului, care a invocat că detenția sa nu a fost legală și/sau bazată pe o suspiciune rezonabilă că el ar fi comis infracțiunea de proxenetism. La momentul desfășurării afacerii sale nu existau prevederi legale în Codul penal care ar fi stabilit în mod clar că prestarea serviciilor de video-chat erotic este incriminată (Hot. CtEDO Litschauer c. Moldovei din 13.11.2018; Hot. CtEDO Baraboi și Gabura c. Moldovei din 27.04.2021).

CtEDO a considerat că motivele dispunerii și prelungirii privării de libertate în privința reclamantului fuseseră relevante și suficiente. În special, ținând cont de faptul că reclamantul a eșuat să se prezinte în ședința de judecată după eliberarea sa din arest preventiv, riscul de eschivare invocat fusese aparent justificat. Prin urmare, CtEDO a respins cererea ca fiind inadmisibilă (Decizia CtEDO Burlacu c. Moldovei din 11.01.2022).

Instanța națională a acceptat alegerile procurorului privind riscul eschivării reclamantului în cauza Gilanov c. Moldovei, care nu a putut fi găsit. Avocatul desemnat de instanță a susținut că nu există nici o dovadă că reclamantul știa că a fost începută o anchetă penală în privința sa, ceea ce presupunea că nu se poate sustrage de la o anchetă de care nu cunoștea. Procuratura, care încercase să stabilească locul în care se afla reclamantul, și, prin urmare, și instanța, nu ar fi putut să nu știe că în anul 2000 reclamantul obținuse un permis de ședere temporară și că în 2006 a părăsit oficial Republica Moldova. Nu s-a prezentat nici o dovadă că autoritățile moldovenești au încercat să obțină cooperarea omologilor lor georgieni în localizarea reclamantului în țara sa de origine. În lumina celor de mai sus, CtEDO a constatat că concluzia cu privire la fuga reclamantului de la autoritățile moldovenești nu avea o bază faptică (Hot. CtEDO Gilanov c. Moldovei, din 13.09.2022, §§71-75).

CtEDO a reținut că, la aplicarea și prelungirea detenției reclamantului, instanțele interne au considerat, *inter alia*, că exista riscul de ingerință în cadrul investigației. Teama instanțelor interne cu privire la acest risc pare să fi fost justificată, deoarece reclamantul a fost acuzat că încercase să influențeze un martor pentru a depune declarații false în cadrul unui alt set de proceduri penale, cunoscând că justificări considerate a fi „relevante” și „suficiente” în jurisprudența Curții includeau, *inter alia*, riscul exercitării presiunilor asupra martorilor. În asemenea împrejurări, Curtea a considerat că arestarea preventivă a reclamantului pare să fi fost justificată. Mai mult, Curtea nu a putut concluziona că instanțele nu acționaseră cu suficientă diligență și că detenția reclamantului ar fi fost excesiv de lungă. Astfel, Curtea a respins cererea în conformitate cu Articolul 35 § 4 din Convenție (Decizia CtEDO Grîu c. Republica Moldova din 30.06.2022).

Învinuitul este audiat după ce i se explică drepturile de către judecător. Apărătorul va expune poziția sa privitor la solicitarea procurorului. Avocatul este în drept a solicita anexarea la

materialele dosarului de arestare a unor documente relevante,¹ precum și să solicite audierea martorilor² pentru a verifica existența temeiurilor invocate de procuror. Instanța trebuie să se expună asupra acestor cereri.³

Martorul nu se audiază cu privire la fondul cauzei (probe principale) decât dacă au legătură cu legalitatea arestării. CtEDO „consideră că refuzând, fără nici o explicație, de a-l audia pe B.I. în privința chestiunii returnării datoriei, Judecătoria Râșcani a încălcat drepturile reclamantului garantate de Articolul 5 § 4 al Convenției” (Hot. CtEDO Feraru c. Moldovei din 24.05.2012, §74).

Nu este exclus ca apărarea să insiste pe audierea părții vătămate în cazurile în care acuzarea invocă riscul anumitor presiuni asupra părții vătămate, precum și pentru a verifica *bănuiala rezonabilă*. Nu există încă în tradiția juridică autohtonă o înțelegere autonomă a noțiunii de *martor*, atunci când se impune. Audierea părții vătămate în procedura de examinare a demersului de prelungire a arestului preventiv a permis instanței de judecată să constate fabricarea plângerii depuse la poliție și în consecință lipsa bănuielii rezonabile, dispunând eliberarea reclamantului. (Hot. CtEDO Stepuleac c. Moldovei, 06. 11. 2007, §§ 75-78).

Atunci când există probe care par să aibă *prima facie* o legătură directă cu chestiunea legalității detenției continue, pentru ca art. 5 par. 4 CEDO să fie respectat, este esențial ca instanțele judecătorești naționale să le examineze și să le evalueze (Becciev c. Moldovei, §. 72; Țurcan și Țurcan c. Moldovei, §. 67, Feraru c. Moldovei, §. 72). CtEDO în cauza Stepuleac c. Moldovei a reținut că, deși motivele instanțelor interne pentru a dispune reținerea reclamantului au fost relevante ca atare, ele nu au fost suficient întemeiate pe probele din dosar, iar justificarea detenției prelungite a reclamantului nu a fost demonstrat în mod convingător.

Instanța nu poate plasa un obstacol foarte greu asupra celui arestat cerând, de exemplu, ca acesta să aducă dovadă că el nu va fugi, nu va recidiva sau nu se va opune justiției.

După terminarea cercetării în conformitate cu prevederile art. 373 CPP, aplicate în mod corespunzător, materialele anexate de participanți, judecătorul de instrucție anunță dezbaterile judiciare, care constau din luările de cuvânt ale procurorului, apărătorului și învinuitului. Întocmirea procesului-verbal al ședinței de judecată este obligatorie. Procesul-verbal urmează să fie întocmit de grefier, în conformitate cu prevederile art. 336 CPP. Declarațiile învinuitului, reprezentantului și ale martorilor se consemnează în modul prevăzut de art. 337 CPP.

¹ Referințe de la unitatea de învățământ sau locul de muncă, acte de proprietate, cazierul judiciar, documente în legătură cu domiciliul sau reședința, starea de sănătate, situația familială etc.

² CtEDO reamintește în cauza Țurcan și Țurcan c. Moldovei (Hot. CtEDO din 23.10. 2007), că, deși ține în primul rând de instanțele judecătorești naționale să evalueze admisibilitatea, relevanța și importanța probelor într-o cauză, anume pentru a evita pericolul interpretării incorecte a declarațiilor martorului și pentru a evita aplicarea arestării în lipsa unui temei corespunzător, C.N. trebuia audiată în fața instanței judecătorești. În lumina celor de mai sus, CtEDO consideră că prin refuzul, fără nicio explicație, de a o audia pe C.N. în calitate de martor la ședința judecătorească din 22.11.2005, Judecătoria Buiucani a încălcat drepturile lui V.T. garantate de art 5 par. 4 CEDO. (§.§. 69, 70).

³ „Asupra cererii apărării cu privire la audierea martorilor, declarațiile cărora ar putea avea importanță pentru soluționarea demersului, decide judecătorul de instrucție prin încheiere motivată. Plenul readuce în atenția judecătorilor și procurorilor că neadoptarea unei decizii cu privire la solicitările apărării de a audia martorii, declarațiile cărora pot avea importanță pentru soluționarea demersului este contrară art. 5 §. 4 CEDO (a se vedea hotărârile Becciev c. Moldovei, 4 octombrie 2005, §.§. 65-76 și Țurcan și Țurcan c. Moldovei, 23 octombrie 2007, §.§. 65-70).” HP CSJ nr. 1 din 15.04.2013 (pct.28). În Hot. Mușuc c. Moldovei, din 06.11. 2007, (par.45, 46) CtEDO a constatat că: „...instanțele judecătorești naționale au invocat în sprijinul arestării faptul că reclamantul a încercat să influențeze un martor. Curtea notează, în primul rând, că această afirmație a constituit o interpretare eronată a declarației procurorului că, între anii 1999 și 2002, reclamantul ar fi amenințat o persoană, care a devenit ulterior martor în cauza acestuia (a se vedea paragraful 10 de mai sus). Totuși, ceea ce este mai important, deși s-au bazat pe o astfel de afirmație, instanțele judecătorești naționale au respins cererile insistente ale reclamantului de a audia acel martor (a se vedea, pentru comparație, Becciev v. Moldova, citată mai sus, §.§. 73-76) sau cel puțin de a vedea o copie a declarațiilor acestuia (a se vedea paragrafele 12, 15 și 17 de mai sus). Într-adevăr, deși a declarat că reclamantul i s-a prezentat un astfel de înscris, Guvernul nu a prezentat nicio probă pentru a dovedi acest lucru.”

CtEDO, în cauza Stepuleac c. Moldovei din 06.11.2007 a reținut că, „Chiar dacă procurorul a dovedit existența bănuiei rezonabile că persoana a săvârșit o infracțiune care justifică aplicarea arestului și, cel puțin existența unuia din cele patru riscuri, menționate în pct. 6) al prezentei Hotărâri, demersul de aplicare a arestului urmează a fi respins dacă procurorul nu dovedește că măsurile preventive mai ușoare decât arestul stipulate în art. 175 alin. (3) Cod de procedură penală, nu pot înlătura riscurile invocate.”

În urma examinării demersului, judecătorul de instrucție sau, după caz, instanța de judecată adoptă o încheiere motivată privind admiterea sau respingerea demersului și, după caz, dispune aplicarea, prelungirea, revocarea sau înlocuirea, față de învinuit, a măsurii arestării preventive ori a arestării la domiciliu.¹

CC „admite că o persoană poate comite mai multe infracțiuni în timp diferit și în locuri diferite și, prin urmare, motivele care justifică aplicarea arestului pot fi diferite. Astfel, în privința aceleiași persoane ar putea fi emise tot atâtea mandate de arest câte dosare penale are intentate. Tocmai pentru evitarea unor astfel de situații și în vederea analizării comprehensive a cauzelor penale, legislatorul a reglementat instituția conexității cauzelor penale (articolele 42 alin. (3) și 279¹ alin. (1) din Codul de procedură penală).” (DCC nr. 32 din 22.03.2022, pct. 23). „Totuși, Curtea nu exclude faptul că, în unele situații, circumstanțele cauzelor penale ar putea cere examinarea lor în mod separat, iar în privința aceleiași persoane să fie emise mai multe mandate de arest. Problema ridicată de autorul excepției cu privire la prioritatea și la ordinea executării acestor mandate ține de organizarea activității organelor de urmărire penală și a instituțiilor care pun în executare mandatele de arest.” (DCC nr. 32 din 22.03.2022, pct. 24).

Nu reprezintă o încheiere motivată de arestare încheierea care nu face referire la materialele care susțin concluzia judecătorului și în care nu sunt combătute argumentele apărării care pledează împotriva arestării (Hot. CtEDO Feraru c. Moldovei, 24.01.2012, §. 59-66).

„Judecătorul de instrucție este obligat să adopte o încheiere cu privire la refuzul de a aplica arestarea preventivă sau arestul la domiciliu, dacă, la examinarea demersului, procurorul nu va dovedi în cumul că există o bănuială rezonabilă privind săvârșirea infracțiunii de către bănuț, învinuit, cel puțin unul din riscurile menționate în pct. 6) al Hotărârii și imposibilitatea aplicării unei măsuri preventive mai ușoare pentru prevenirea riscului sau riscurilor indicate în demers.” (HP CSJ nr. 1 din 15.04.2013, pct. 30).

CtEDO a considerat în cauza Grîu c. Republica Moldova din 07.06.2022 că arestarea preventivă a reclamantului a fost autorizată în temeiul reținerii riscului de ingerință în cadrul investigației. „Teama instanțelor interne cu privire la acest risc pare să fi fost justificată, deoarece reclamantul a fost acuzat că încercase să influențeze un martor pentru a depune declarații false în cadrul unui alt set de proceduri penale, cunoscând că justificări considerate a fi „relevante” și „suficiente” în jurisprudența Curții includeau, *inter alia*, riscul exercitării presiunilor asupra martorilor.”²

CC a reiterat că, „orice prelungire a arestului în fapt se desfășoară potrivit unei proceduri similare celei ce ține de aplicarea inițială a arestului. Prin urmare, la prelungirea arestului judecătorul trebuie să se ghideze de aceleași reguli și motive ce au determinat aplicarea inițială a arestului.” (HCC nr. 40 din 21.12.2017, pct.54).

CtEDO a hotărât deja că art. 5 par. 3 din Convenție impune cerința ca orice perioadă de arestare preventivă, oricât de scurtă, să fie motivată în mod convingător de autorități (Shishkov c. Bulgariei, § 66, Belchev c. Bulgariei, § 82, și Șarban c. Moldovei, § 97).

¹ CtEDO, notează în Hot. Boicenco c. Moldovei, din 11. 07.2006, (§ 136) „că recalificarea unei infracțiuni nu poate fi efectuată de un judecător de instrucție, care eliberează și prelungește mandatul de arest, ci numai de un judecător de drept comun și doar după ce dosarul penal este transmis spre examinare în fond.” Disponibilă: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-112613> (accesat: 15.08.2021).

² Rezumat îi aparține Direcției agent guvernamental din cadrul Ministerului Justiției al Republicii Moldova, disponibilă: <http://agent.gov.md/griu-v-republica-moldova/> (accesat: 23.07.2022).

CtEDO a condamnat RM pentru prelungirea nemotivată și excesivă a arestului preventiv.¹

„... la examinarea demersului privind arestarea persoanei, judecătorul de instrucție sau instanța de judecată are obligația să examineze în mod prioritar oportunitatea aplicării altor măsuri preventive, neprivative de libertate, apoi a celor alternative arestului preventiv, și să respingă demersul privind aplicarea arestării atunci când acesta nu este motivat în mod suficient sau dacă motivele invocate nu sunt susținute prin probe care confirmă motivele rezonabile de aplicare. Instanța de judecată poate dispune orice altă măsură preventivă (HCC nr. 27 din 30 octombrie 2018, § 69).” (HCC nr.15 din 28. 05.2020, pct. 52).

Având în vedere că arestul urmărește doar un scop preventiv și nu unul punitiv, la aplicarea acestei măsuri judecătorul nu se pronunță în privința vinovăției persoanei (DCC nr. 32 din 22.03.2022, pct. 20). Încheierea se înmânează procurorului și învinutului la data pronunțării. În baza încheierii, judecătorul de instrucție sau instanța de judecată emite un mandat de arestare, de prelungire, înlocuire sau de revocare a arestării preventive sau a arestării la domiciliu, care se înmânează (câte un exemplar) procurorului, învinutului și administrației locului de deținere și care se execută imediat.

Potrivit prevederilor art. 188 alin. (7) CPP, atunci când învinutul sau inculpatul a încălcat restricțiile și obligațiile prevăzute de art. 188 alin. (3) și (4) CPP, stabilite de către judecătorul de instrucție sau instanță, arestarea la domiciliu poate fi înlocuită cu arestarea preventivă de către instanța de judecată din oficiu sau la demersul procurorului. Având în vedere caracterul general al alin. (3)-(4) și (7) din art. 188 CPP, CC a reținut că încălcarea a cel puțin unei restricții sau obligații stabilite de judecătorul de instrucție sau de instanță poate constitui motiv de înlocuire a măsurii preventive respective (DCC nr. 71 din 26.05.2022, pct. 24).

Concluzii: Cadrul normativ intern în materia arestului preventiv corespunde în cea mai mare parte standardelor prevăzute de art. 5 CEDO. Constatarea violării art. 5 CEDO în cauzele moldovenești se datorează de cele mai multe ori practicii vicioase de aplicare la nivel național al normelor de procedură penală în materia arestului preventiv, instituită de ani buni în țara noastră.

Având în vedere constatările CC în Hotărârea nr. 40 din 21. 12. 2017, considerăm oportună modificarea art. 232 alin. (2) CPP în sensul de a reglementa în mod expres, că demersului de aplicare a arestării preventive, arestării la domiciliu și de prelungire a acestor măsuri, se consideră depuse în termen, dacă data la care a fost înregistrat în cancelaria instanței respective se încadrează în termenul cerut de lege pentru realizarea lor.²

Referințe:

1. Neagu, I. Tratat de procedură penală. București: Ed. PRO. 1997.
2. Dolea, Ig., Noi aspecte ale problemei detenției preventive în materia procedurii penale. In: *Integrare prin cercetare și inovare. Științe juridice și economice*. Vol. 2, 7-8 noiembrie 2020. Chișinău. CEP USM. 2020, p. 103.
3. Chirtoacă, Il., Guzun, I., Gribincea, Vl., Judecătorii de instrucție la 15 ani de activitate – bilanțuri și perspective de viitor. Notă analitică. Centrul de Resurse Juridice. Document analitic. Chișinău, 2018. Disponibil: https://crjm.org/wp-content/uploads/2018/12/Judec%C4%83torii-de-instruc%C5%A3ie-RO_web.pdf (accesat: 29.01.2022).

¹ „reclamanta fusese deținută în mod repetat - de fiecare dată în baza acelorași motive - timp de aproape douăzeci de luni. Motivele se limitau la parafrazarea prevederilor prevăzute de CPP, fără a explica modul în care se refereau în cazul reclamantei. Instanțele utilizau același text în motivarea încheierilor sale. În afară de aceasta, Curtea a constatat că detenția reclamantei timp de aproape douăzeci de luni era contrară art. 186 alin. (4) CPP. Considerațiile de mai sus au fost suficiente pentru Curte să concluzioneze că detenția reclamantei în arest preventiv timp de aproape douăzeci de luni a fost excesiv de lungă și nu a fost bazată pe motive relevante și suficiente. În consecință, a existat o încălcare a art. 5 §. 3 din Convenție.” Hot. CtEDO Cașu c. Moldovei din 01.10.2019.

² Această recomandare a fost discutată și agreată pentru a fi înaintată autorităților responsabile în cadrul proiectului „Respectarea drepturilor omului în procesul de aplicare a măsurilor preventive restrictive de libertate”, implementat de IRP, cu sprijinul Departamentului Justiție și Drepturile Omului al Fundației Soros Moldova.

4. Anca Ioana Negru. Administrarea și aprecierea probelor în procesul penal. Ed. Universul Juridic. București, 2022.
5. HP CSJ nr. 1 din 15.04.2013, despre aplicarea de către instanțele judecătorești a unor prevederi ale legislației de procedură penală privind arestarea preventivă și arestarea la domiciliu.
6. HCC nr. 40 din 21.12.2017 privind excepția de neconstituționalitate a articolelor 232 alin. (2) și 308 alin. (4) CPP al Republicii Moldova (termenul depunerii demersului privind prelungirea arestului).
7. HCC nr. 3 din 23.02.2016 privind excepția de neconstituționalitate a alineatelor (3), (5), (8) și (9) ale art. 186 din Codul de procedură penală (termenul arestului preventiv).
8. HCC nr.15 din 28. 05.2020 privind excepția de neconstituționalitate a art. 191 alin. (2) CPP (liberarea provizorie sub control judiciar [2]).
9. DCC nr. 1 din 19.01.2017 de inadmisibilitate a sesizării nr. 2g/2017 privind excepția de neconstituționalitate a prevederilor art. 308 alin. (1) și alin. (2) CPP (aplicarea arestului preventiv).
10. DCC nr. 22 din 10.03.2017 de inadmisibilitate a sesizării nr. 23g/2017 privind excepția de neconstituționalitate a art. 308 alin. (2), (4) și (6) CPP al Republicii Moldova (examinarea demersurilor privind prelungirea duratei arestării).
11. DCC nr. 32 din 22.03.2022 de inadmisibilitate a sesizării nr. 258g/2021 privind excepția de neconstituționalitate a articolului 176 alin. (2) din Codul de procedură penală.
12. DCC nr. 71 din 26.05.2022 de inadmisibilitate a sesizării nr. 58g/2022 privind excepția de neconstituționalitate a unor prevederi din articolul 188 alin. (7) din Codul de procedură penală (înlocuirea măsurii preventive în cazul nerespectării restricțiilor stabilite de către judecător).
13. Hotărârea CtEDO, cauza Hermeziu c. României, din 17.04.2012. Disponibilă: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-110455> (accesat: 23.10.2021).
14. Hotărârea CtEDO, cauza Feraru c. Moldovei din 24.05.2012. Disponibilă: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-124567> (accesat: 23.10.2021).
15. Hotărârea CtEDO, cauza Țurcan și Țurcan c. Moldovei, din 23.10.2007. Disponibilă: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-82919> (accesat: 23.10.2021).
16. Hotărârea CtEDO, cauza Mușuc c. Moldovei, din 06.10.2007. Disponibilă: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-83081> (accesat: 23.10.2021).
17. Hotărârea CtEDO, cauza Muradu c. Moldovei, din 19.01.2021. Disponibilă: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-207410> (accesat: 02.11.2021).
18. Hotărârea CtEDO, cauza Litschauer c. Moldovei, din 13.11.2018. Disponibilă: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-187604> (accesat: 15.12.2021).
19. Hotărârea CtEDO, cauza Baraboi și Gabura c. Moldovei, din 27.04.21. Disponibilă: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-209445> (accesat: 15.01.2022).
20. Hotărârea CtEDO, cauza Gilanov c. Moldovei, din 13.09.2022. Disponibilă: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-219097> (accesat: 17.09.2022).
21. Decizia CtEDO, cauza Burlacu c. Moldovei, din 11.01.2022. Disponibilă: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-215631> (accesat: 04.02.2022).

TENDINȚE DE STANDARDIZARE ÎN DREPT

CZU: 340.13:006.44:34:342.7

Elena ARAMĂ¹,
Universitatea de Stat din Moldova

ABSTRACT. *The Standard as a tool necessary for law has concerned and continues to concern both doctrinaires and practitioners, moving from the national level (of the European Union) and to the international level. The Standard applies in case of indeterminate legal regulations and this situation is an appropriate one, as indeterminacy does not mean the impossibility of determining. The authority that applies the Standard must have deep knowledge not only of law, but also of morality, of social life, a good intuition. In this case the law will progress, the democratic values of the people sovereignty will support human rights, first and foremost being human dignity.*

Key words: *Standard, legal instrument, national level, international level, human dignity, fundamental rights.*

REZUMAT. *Standardul ca instrument necesar dreptului i-a preocupat și îi preocupă în continuare atât pe doctrinari, cât și pe practicieni, deplasându-se de la nivel național, la cel comunitar (al Uniunii Europene) și până la cel internațional. Standardul se aplică în caz de reglementări juridice nedeterminate și această situație este una adecvată, căci nedeterminare nu înseamnă imposibilitatea de a determina. Autoritatea ce aplică standardul trebuie să posede cunoștințe profunde nu numai juridice, dar și a moralei, a vieții sociale, o bună intuiție. În acest caz dreptul va progresa, valorile democratice ale suveranității poporului vor susține drepturile omului, pe primul loc fiind demnitatea umană.*

Cuvinte-cheie: *Standard, instrument al dreptului, nivel național, nivel internațional, demnitatea umană, drepturile fundamentale.*

Fenomenul globalizării, fenomen preponderent de natură economică și financiară, vizează sistemul de drept a fiecărui stat, a comunităților de state și a organizațiilor internaționale, punând în fața lor probleme ce trebuie rezolvate în ritm accelerat. Din aceste considerații statele se văd puse în fața necesității de a gestiona complexitatea din toate domeniile, prioritar din domeniul juridic. Din această perspectivă o importanță deosebită aparține procedeele tehnice utilizate în procesul de reglementare a relațiilor sociale ce reclamă juridicitatea, de asemenea și cele ce asigură posibilitatea de a aplica dreptul într-un mod echitabil, rezolvând conflictele juridice ce apar între subiecții raporturilor juridice din societate.

Printre procedeele mai frecvent utilizate prof.univ. Ion Craiovan a menționat următoarele:

- Definirea unor termeni legali în cuprinsul actelor normative care asigură precizia exprimării și reducerea sferei de indeterminare;
- Trimiterea ca procedeu tehnic ce permite ca o expresie sau o soluție după ce a fost folosită prima dată să fie folosite și în alte situații prin simpla referire la textul în care a fost folosit inițial;
- Asimilarea care permite ca o categorie de subiecte ori de situații juridice să fie supuse regimului juridic creat pentru o altă categorie;
- Cuantificarea – determinarea cifrică în textul legii a duratei, mărimii, întinderii;
- Standardul sub forma unor criterii sau directive care trebuie reținute de textul normativ;
- Clasificarea în care elementele clasificării sunt subsumate unei idei generale;
- Denaturarea sau substituirea unor concepte, ceea ce Rudolf von Jhering numea subrogare aproximativă, iar autorul francez Jean Dabin – alterarea conceptelor (Craiovan I. 2001, p.265).

¹ Elena ARAMĂ, dr. hab., prof.univ., Universitatea de Stat din Moldova, ORCID 0000-0002-6406-3743, aramaelena@gmail.com

Observăm că printre aceste procedee este arătat și standardul. Standardul este o noțiune de origine anglo-saxonă, dar a fost promovat în anii 20 ai secolului trecut de juriștii savanți din statele cu sisteme de drept aparținătoare de familia de drept romano-germanic. În Franța începutul introducerii conceptului de standard în drept a fost legat de numele acelor autori care luptau împotriva școlii exegetice, printre care celebrul decan de la Nancy, Francois Geny. El milita pentru o interpretare a dreptului care să renunțe la interpretarea formalistă, la categoriile nesusceptibile de a se mlădia în funcție de circumstanțele variate și schimbătoare ale vieții. În acest demers el era susținut de Raimond Saleilles care sublinia că legea vine de sus, iar jurisprudența se face de jos, astfel încât trebuie de mers de la fapt la drept, de la complex la simplu, de la concret la abstract.

Eduard Lambert, șeful Școlii comparațiștilor din Lyon, împreună cu colegii săi a contribuit la introducerea noțiunii de standard în circuitul științific francez, deși unii autori (L. Goldenberg) nu au acceptat însăși cuvântul standard, optând pentru cel de directivă, o directivă de normalitate menită să ghideze judecătorul. Definiția standardului este dificil de formulat, un autor, St. Rials, încă la mijlocul anilor 80 ai secolului trecut arăta că standardul este o dispoziție nedeterminată, utilizată de judecător, caracterul normativ al acestuia este contestat și care include în proces valori fundamentale ca normalitatea, moralitatea, raționalitatea (Aramă E. 2009, p.80-82).

Problematica complexă a standardului a apărut și apare în continuare în legătură cu conceptele juridice nedeterminate. Conceptele juridice nedeterminate sunt un factor de adaptare a dreptului la realitățile sociale mereu schimbătoare și, în opinia unor autori, sunt intenționat lăsate de legiuitor. Acestea au fost numite concepte-supape, noțiuni cu conținut variabil, spre exemplu – echitate, bune moravuri, bună credință, termen rezonabil. Autorul francez Jean Carbonnier scria: Dreptul este prea uman pentru a pretinde la absolutismul liniei drepte. El este sinuos, incert, capricios (Jean-Louis Bergel, 2001, p.115).

Școala comparațiștilor din Lyon a pus în circuitul științific francez ideile unui decan celebru de peste ocean, de la Universitatea Harvard, ale lui Roscoe Pound, teza fundamentală a căruia era că judecătorul trebuie să confrunte permanent tehnica juridică (prin aceasta desemnând conceptele, regulile, principiile, standardele) cu interesele sociale pe care le interpretează. El prezenta standardul ca o măsură medie de conduită socială corectă ce avea vocația de a fi suplu și de a lua în considerație valori nejuridice. Roscoe Pound atribuia standardului trei caracteristici:

1. Standardul permite o apreciere morală a conduitei umane;
2. Aplicarea standardului cere un bun simț, rațiune sănătoasă în ceea ce privește viața cotidiană ori o intuiție bună antrenată cu privire la lucruri ce se află în afara experienței fiecăruia;
3. Standardul nu este formulat precis nici de legiuitor, nici de judecător și variază în funcție de timp, loc, circumstanțe și se aplică, ținând cont de ansamblul de fapte pe cauza concretă.

Lucrul cel mai important pentru persoana care aplică standardul este că, deși are o marjă de apreciere discretă, aceasta trebuie să fie în conformitate cu un ideal de normalitate în vigoare la acea dată. Astfel dacă în dreptul roman un bun tată de familie (*bonus pater familias*) era în drept să pedepsească fizic pe copil, astăzi un astfel de tată nu numai că nu este perceput ca un tată bun, ci poate fi pedepsit penal.

Standardul nu este o normă de drept, ci un instrument de măsură, de aceea nu contează dacă a fost utilizat de legiuitor sau de judecător. Literatura de specialitate s-a aplecat preponderent asupra rolului judecătorului în legătură cu standardele. Cu standardizarea judecătorul încetează de a mai fi gura care pronunță cuvintele legii (Montesquieu), ci devine un expert științific capabil să distingă între normal și patologic.

Persoana care apelează la ideea de standard este pusă în situația de a căuta un comportament normal, mediu, deci standardul introduce ideea de normalitate în drept. În acest caz putem face trimitere la filosofia greacă antică care chema judecătorii la prudență, arătând că cea mai bună parte este măsura și nimic mai mult. Prudența era înțeleasă ca aptitudinea de a găsi echilibrul just între dezirabil și posibil, iar măsura – ca media justă între două extremități: una excesivă, iar alta –

insuficientă. Aristotel deducea că judecătorul este omul mediei juste, iar justiția este o operație a partajului echitabil (Michel Van de Kerchove, 1992, p.71).

Dar ce este normal, echitabil apreciază subiectiv judecătorul, ceea ce nu înseamnă că aprecierea este arbitrară, căci judecătorul poate fi ghidat în exercițiul său de o jurisprudență anterioară, în dreptul anglo-saxon – de precedente. Este mai complicat când textul legii face referire la noțiunile vagi, nedeterminate, dar determinabile ca: bune moravuri, termen rezonabil, proporționalitate.

Consiliul Constituțional francez a creat un standard prin cenzurarea erorii manifeste, care reprezintă o disproporție flagrantă între fapte și aprecierea juridică a lor. Unii autori au considerat că Consiliul Constituțional francez a crea standarde sub denumirea de obiective cu valoare constituțională, printre care: salvarea ordinii publice, respectul libertății altuia, conservarea curentului pluralist de expresie socio-culturală. Aceste standarde sunt atașate exercițiului drepturilor consacrate constituțional, cărora trebuie să le consolideze eficacitatea practică.

Este incontestabil faptul că un mod eficace de a lupta împotriva arbitrariului este aplicarea principiului egalității în fața legii. Actualmente principiul egalității nu este definit doar ca lipsa discriminării, ci și prin raportate la scopul urmărit de legiuitor, care, la rândul său, este obligat să pună în concordanță minimă discriminările stabilite de lege cu scopul urmărit. Fiindcă la început acest principiu lăsa oarecum în afara câmpului său de acțiune inegalitatea din lege, judecătorul Curții Constituționale germane G. Leibnolz a arătat că principiul egalității să fie interpretat ca interdicția inegalităților arbitrare la toate nivelele. Astfel în Constituția germană s-a stipulat că principiul egalității înseamnă interdicția inegalităților arbitrare nu numai în aplicarea legii, dar și la elaborarea ei, toate legile ce disting oamenii după criterii arbitrare, adică introduc discriminări nejustificate vis-a-vis de scopul urmărit, sunt declarate neconstituționale.

Curtea Constituțională din Germania în decizia sa din 5 mai 2020, pronunțată în cauzele 2 BvR 859/15, 2 BvR 1651/15, 2 BvR 2006/15 și 2 BvR 980/16 a utilizat din plin conceptul standardului. Această decizie a fost emisă după ce Curtea de Justiție a Uniunii Europene a dat un aviz de validitate a deciziei Băncii Centrale Europene despre achiziționarea de active din sectorul public de pe piețe secundare. Mai multe grupuri de particulari au formulat plângeri de neconstituționalitate a acestei decizii sub motiv de pretinsă inacțiune a Guvernului și Parlamentului federale germane, fiindcă decizia Băncii centrale Europene constituie un act *ultra vires*, nesocotind repartizarea competențelor între Uniunea Europeană și statele membre prevăzută la art.119 din Tratatul privind funcționarea Uniunii Europene (TFUE).

Camera a doua a Curții Constituționale Federale a Germaniei a emis o decizie foarte argumentată, începând de la dreptul de vot la alegerile în Bundestagul german care nu se limitează la legitimarea formală a puterii de stat, dar protejează conținutul democratic de bază al dreptului la vot. Aceasta impune principiul suveranității poporului consacrat de art. 20 alin. (2) ca drept al poporului de a fi supuși doar autorităților pe care le pot legitima și influența, iar această exigență exclude posibilitatea ca cetățenii să fie supuși unei autorități publice, ale cărei decizii nu le pot influența în condiții libere și egale. Acest lucru este valabil și în cazul integrării europene, căci Constituția Germaniei nu autorizează autoritățile statului german să transfere puteri suverane Uniunii Europene într-o manieră în care Uniunea Europeană să-și poată crea noi competențe. Supremația Constituției Germaniei obligă autoritățile constituționale germane care participă la executarea, modelarea și dezvoltarea ulterioară a programului de integrare să se asigure că limitele acestuia sunt respectate. Controlul competențelor suspectate a depăși limitele programului de integrare este exercitat cu reținere pentru a da efect deschiderii Constituției către integrarea europeană. Interpretarea și aplicarea dreptului Uniunii Europene revine în primul rând Curții de Justiție a Uniunii Europene, dar acest mandat este depășit atunci când principiile juridice generale care sunt comune legilor statelor membre sunt în mod evident ignorate. O depășire manifestă a competențelor de către CJUE nu mai este acoperită de mandatul conferit de art. 19 alin. (1) teza a

doua din TUE , de aceea în ce privește Germania decizia CJUE nu mai beneficiază de minimul de legitimare democratică necesar, pentru că decizia CJUE dă naștere unor efecte care influențează identitatea constituțională a Germaniei care se referă la protejarea demnității umane ca nucleu dur al drepturilor fundamentale, precum și principiile de bază care modelează principiile democrației, statului de drept, statului social și statului federal.

Având în vedere aceste exigențe, Curtea Constituțională a decis că Guvernul federal și Bundestagul german au încălcat drepturile reclamanților întrucât nu au luat măsuri adecvate pentru a contesta omisiunea BCE de a verifica și motiva conformitatea măsurilor adoptate prin decizia (UE) 2015/774 (cu modificările ulterioare) cu principiul proporționalității. În acest sens Curtea Constituțională din Germania a calificat Deciziile atacate de reclamanți ca o depășire vădită, respectiv manifestă și semnificativă a limitelor competențelor atribuite BCE prin art. 119, 127 ale TFUE. Hotărârea CJUE din 11 decembrie 2018 nu a ținut cont de importanța și domeniul de aplicare al principiului proporționalității, prin urmare Hotărârea CJUE în sine constituie un act *ultra vires* și nu are nici un efect obligatoriu în Germania.

Curtea Constituțională Germană a stabilit că principiul proporționalității, (deși prevăzut de art. 5 alin. (1) teza a doua și art. 5 alin. (4) din TUE) nu a fost aplicat de CJUE, de aceea este irelevant, pentru că nu a pus în balanță caracterul adecvat și necesar al Programului de Achiziții din sectorul public (PSPP) și efectele de politică economică - altele decât riscul de pierderi – care rezultă din program în detrimentul competențelor statelor membre și aceste dezavantaje nu au fost comparate cu avantajele pe care programul își propune să le realizeze. Deci dat fiind că punerea în balanță a intereselor concurente nu s-a făcut, testul de proporționalitate efectuat de CJUE este lipsit de sens, a conchis Curtea Constituțională. Aplicarea unui standard strict de verificare denotă că Statutul Sistemului European al Băncilor Centrale (SEBC) este chemat să susțină politicile economice generale din UE, ceea ce înseamnă că în cadrul echilibrului instituțional stabilit de TFUE doar politica monetară intră în competența exclusivă a UE, nu și cea economică. Ignorarea completă a efectelor politicii economice ale PSPP contravine abordării metodologice ale CJUE în practic toate domeniile dreptului UE. Hotărârea CJUE a abandonat distincția dintre politica economică și cea monetară, dat fiind că, în evaluarea proporționalității PSPP a acceptat pur și simplu obiectivele proclamate ale BCE, permițând SEBC să urmărească o politică economică prin achiziționarea de obligațiuni, ceea ce nu are nici o bază în dreptul primar european. Deoarece deciziile unor instituții europene (BCE, CJUE) depășesc în mod manifest și semnificativ competențele sale Curtea Constituțională a considerat actele respective ca fiind luate cu depășirea competențelor stabilite de Tratat și deci, în consecință, nu beneficiază de prioritate de aplicare, nu au efect obligatoriu în Germania.

Statuând aceste teze, Curtea Constituțională din Germania a decis că după o perioadă de cel mult trei luni, care să permită coordonarea necesară cu SEBC, Bundesbank nu mai poate participa la executarea deciziei UE 2015/774 cu excepția cazului în care Consiliul guvernatorilor BCE adoptă o nouă decizie, care demonstrează într-o manieră inteligibilă și justificată că obiectivele politicii monetare urmărite de BCE nu sunt disproporționate față de efectele politicii economice și fiscale rezultate din program.

În acest caz Curtea Constituțională germană a apelat pe larg la standardul proporționalității, apelând și la opusul său, când arată că sunt obiective disproporționate, considerând standardul proporționalității un mijloc adecvat și necesar atingerii scopului urmărit, căci el impune ca obiectivul de politică monetară al programului și efectele politicii economice să fie identificate, puse în balanță unul în raport cu celălalt (Aramă E. 2021, p.141-163).

Problema standardelor și a standardizării joacă un rol esențial în ordinea juridică națională, dar și internațională, orientând comportamentul statelor. În doctrină s-au exprimat diverse puncte de vedere asupra standardului în drept internațional, principalele direcții fiind: 1. recunoașterea standardului doar în calitate de măsură a unei conduite medii a unei persoane (entități) normale în

circumstanțe determinate; 2. Standardul este o expresie particulară a regulii de drept, în rezultat fiind combinate aceste două direcții, arătându-se că standardul dă aprecierea conduitei subiectului de drept pe baza unui tip-model (Awalou Quedraogo, 2013).

Standardele sunt expresia normalității și în dreptul internațional, ce tinde spre armonizarea reglementărilor, spre practici uniforme pentru a facilita cooperarea internațională. **Concluzii:**

Standardul ca instrument necesar dreptului i-a preocupat și îi preocupă în continuare atât pe doctrinari, cât și pe practicieni, deplasându-se de la nivel național, la cel comunitar (al Uniunii Europene) și până la cel internațional. Standardul se aplică în caz de reglementări juridice nedeterminate și această situație este una adecvată, căci nedeterminare nu înseamnă imposibilitatea de a determina. Autoritatea ce aplică standardul trebuie să posede cunoștințe profunde nu numai juridice, dar și cunoașterea moralei, a vieții sociale, o bună intuiție, toate acestea fundamentându-se pe valorile unei societăți democratice. În acest caz dreptul va progresa, valorile democratice ale suveranității poporului, vor susține drepturile omului, pe primul loc fiind demnitatea umană. Această idee transpare clar din decizia Curții Constituționale a Germaniei, analizată în text.

Referințe:

1. Ion Craiovan, Tratat elementar de Teoria generală a dreptului. București: ALL BECK, 2001, p.265.
2. Mai detaliat în: Elena Aramă, Unele considerații privind standardele în drept. Repere metodologice pentru studierea și aplicarea dreptului. Chișinău: CE USM, 2009, p.80-82.
3. Citat după Jean-Louis Bergel, Methodologie juridique. Paris: PUF, 2001, p.115.
4. Michel Van de Kerchove, Francois Ost. Le droit ou le paradoxes de jeu Paris: PUF, 1992, p.71.
5. Rezumat realizat de autor după: Hotărârea celei de-a doua Camere a Curții Constituționale Federale a Germaniei din data de 5 mai 2020. În: Patrimoniul constituțional și valorile democratice. Editura Hamangiu, 2021, p.141-163.
6. Awalou Quedraogo, Sur les standards et standardisation. Revue quebecoise de droit international, volume 26, nr.1, 2013. Disponibil pe: <https://www.erudit.org/en/journals/rqdi/1900-v1-n1-rqdi05176/1068105ar.pdf> Consultat la 02.10.2022.

DEZVOLTAREA DOMENIULUI ORDINII ȘI SECURITĂȚII PUBLICE PRIN PRISMA ANGAJAMENTELOR DE INTEGRARE EUROPEANĂ ALE REPUBLICII MOLDOVA

CZU: 351.75(478):339.922:061.1 EU

Ianuș ERHAN¹,
Universitatea de Stat din Moldova

ABSTRACT. *The European Union is, first of all, a community of values open to European democratic states that wish to join it, and the EU enlargement policy accompanies and materializes this process. In this respect, the enlargement policy implies investment in peace, security, prosperity and therefore stability in Europe.*

In terms of public order and security, from an institutional and functional point of view, it is up to the Member States to choose their own models, but, when it comes to its impact on the common space of freedom and security, it is of Union interest. Similarly, those common risks or challenges to public order and security that exceed the territory of the Member States are in the focus and interest of the European institutions.

The common space of freedom and security requires the responsible national authorities to have a proactive role in this regard, carrying out the activities and actions prescribed in the policy documents, as well as assuming the commitments determined within the broad European accession process of our country.

Keywords: *European integration, human rights and freedoms, public order and public security, common security space, public policy documents.*

REZUMAT. *Uniunea Europeană este, întâi de toate, o comunitate de valori deschisă statelor democratice europene care doresc să i se alăture, iar politica de extindere a UE însoțește și materializează acest proces. În acest sens, politica de extindere presupune investiție în pace, securitate, prosperitate și, prin urmare, stabilitate în Europa.*

Ce ține de ordinea și securitatea publică, din punct de vedere instituțional și funcțional rămâne la latitudinea statelor-membre de ași alege propriile modele, însă, când vine vorba de impactul acesteia asupra spațiului de libertate și securitate comun este de interes unional. La fel, acele riscuri sau provocări comune la ordinea și securitatea publică ce exced teritoriul statelor-membre sunt în vizorul și interesul instituțiilor europene.

Spațiul comun de libertate și securitate impun ca autoritățile naționale responsabile să aibă un rol cât mai proactiv în acest sens, cu realizarea activităților și acțiunilor prescrise în documentele de politici, cât și asumarea angajamentelor determinate în cadrul amplului proces de aderare europeană a țării noastre.

Cuvinte-cheie: *integrare europeană, drepturile și libertățile omului, ordine și securitate publică, spațiu comun de securitate, documente de politici publice.*

Introducere. Recent țara noastră a obținut statutul de țară candidat la aderarea la UE, și anume la data de 23 iunie Consiliul European a acordat Republicii Moldova, acest statut, etapă foarte importantă în realizarea dezideratului de integrare europeană stabilit cu mulți ani în urmă. Totodată, acest proces care ne apropie și mai mult de valorile și standardele europene, presupune transpunerea în viață a angajamentelor asumate, cât și parcurgerea anumitor pași consecvenți.

Acest statut oferă un parcurs clar și o perspectivă determinată pentru a obține calitatea de stat membru al UE, cu parcurgerea unei proceduri complexe de implementare/realizare a condițiilor de aderare, iar țările candidate trebuie să aplice legislația europeană în toate domeniile, proces care poate dura o perioadă îndelungată în dependență de capacitatea statului de a realiza activitățile stabilite în acest sens. De exemplu, parcursul Croației, ultimul stat care a aderat la UE la data de 1 iulie 2013, a durat 8 ani de la începerea negocierilor până la aderare.

¹ Ianuș ERHAN, Doctor în drept, conferențiar universitar, Departamentul Drept Public, Facultatea de Drept, Universitatea de Stat din Moldova, ianuserhan@yahoo.com, <https://orcid.org/0000-0003-4110-8133>

De comun cu Republica Moldova acest statut l-a obținut și Ucraina, iar în afară de aceste 2 țări, alte 5 țări au primit anterior statutul de candidat: Turcia în 1999; Macedonia de Nord în 2005; Muntenegru în 2010; Serbia în 2012 și Albania în 2014.

Concomitent cu acordarea acestui statut Comisia Europeană a trimis Consiliului European și o lista de măsuri pe care trebuie să le întreprindă, în continuare, țara noastră, iar cu referință la domeniul ordinii și securității publice se regăsesc următoarele: să consolideze lupta împotriva crimei organizate, pe baza evaluărilor detaliate ale amenințărilor, cooperarea sporită cu partenerii regionali, UE și internaționali și o mai bună coordonare a organelor de drept; să crească capacitatea de a realiza reforme și de a oferi servicii publice de calitate, inclusiv prin intensificarea implementării reformei administrației publice; să sporească implicarea societății civile în procesele de luare a deciziilor la toate nivelurile; să consolideze protecția drepturilor omului, în special a grupurilor vulnerabile și să-și susțină angajamentele de a spori egalitatea de gen și de a lupta împotriva violenței împotriva femeilor (Observatorul European, 2022, p.4).

Principalele idei ale cercetării. După cum cunoaștem Uniunea Europeană, promovează față de vecinii săi mai multe politici dedicate, dintre care și politica de extindere care este dedicată amplului proces de aderare a altor state la cea mai importantă și complexă comunitate existentă la nivel mondial.

Uniunea Europeană este, întâi de toate, o comunitate de valori deschisă statelor democratice europene care doresc să i se alăture, iar politica de extindere a UE însoțește și materializează acest proces. În acest sens, politica de extindere presupune investiție în pace, securitate, prosperitate și, prin urmare, stabilitate în Europa.

În acest sens, Fondatorii Uniunii au avut ideea unei Europe unite, stabilind criteriile, principiile și reglementări clare privind aderarea noilor state, oferind, în acest mod, și altor țări europene democratice posibilitatea de a participa la acest proiect special. Politica de extindere a Uniunii a fost structurată astfel încât să permită relații mai strânse cu statele care nu fac parte din UE, dar care cu timpul ar putea deveni membre.

Temeiul legal cu referință pentru politica de extindere a UE este art. 2 al TUE, care stabilește că „Uniunea se întemeiază pe valorile respectării demnității umane, libertății, democrației, egalității, statului de drept, precum și pe respectarea drepturilor omului, inclusiv a drepturilor persoanelor care aparțin minorităților. Aceste valori sunt comune statelor membre într-o societate caracterizată prin pluralism, nediscriminare, toleranță, justiție, solidaritate și egalitate între femei și bărbați.” La rândul său, art. 49 al TUE prevede că „orice stat european care respectă valorile prevăzute la art. 2 și care se angajează să le promoveze poate solicita să devină membru al Uniunii” (Tratatul privind Uniunea Europeană, versiune consolidată, 2012).

Printre principiile-cheie ale politicii de extindere este „abordarea cu prioritate a elementelor fundamentale”, care presupune realizarea necondiționată a criteriilor fundamentale de aderare, unde statul de drept este pilonul de bază. Sunt importante și celelalte criterii, cum ar fi: consolidarea instituțiilor democratice, guvernarea economică, competitivitatea, relațiile de bună vecinătate, cooperarea regională și soluționarea disputelor bilaterale.

În afară de aspectele menționate, condiția esențială este îndeplinirea de către statul solicitant a criteriilor de aderare care au fost formulate în cadrul reuniunii Consiliului European de la Copenhaga din 1993, fiind denumite generic „criteriile de la Copenhaga”, criterii care sunt valabile pentru toate țările ce aspiră la statutul de stat-membru.

Acestea stabilesc condițiile democratice, economice și politice pentru țările care doresc să adere la UE, și anume:

- instituții stabile, care să garanteze democrația, statul de drept, respectarea drepturilor omului și protecția minorităților sociale;
- economia de piață funcțională, precum și capacitatea de a face față concurenței și forțelor pieței în UE;

• capacitatea de a-și asuma și de a implementa eficace obligațiile aferente statutului de stat membru, inclusiv adeziunea la obiectivele uniunii politice, economice și monetare.

Totodată, „criteriile de la Copenhaga” se bazează pe un sistem judiciar independent, considerat drept bază solidă pentru ca țara să aibă posibilitate să lase tradiția autoritară și să consolideze democrația și statul de drept. În acest context, principalii indicatori sunt: combaterea corupției; reforma administrației publice; consolidarea transparenței finanțării partidelor și responsabilitatea candidaților aleși; libertatea mass-media; reforma justiției (reforma instituțiilor judiciare și a celor de forță); dezvoltarea economiei; consolidarea dialogului cu societatea civilă (Bărbulescu, 2018, p.81).

Consiliul European de la Madrid, în decembrie 1995, a reiterat faptul că țara candidată trebuie să poată aplica dreptul UE și să poată asigura că dreptul UE transpus în legislația națională este implementat eficace prin structuri administrative și judiciare corespunzătoare. La Consiliul European de la Bruxelles din decembrie 2006 a fost formulat principiul reînnoit privind extinderea ce continuă să ghideze politica UE, care presupune:

- consolidarea angajamentelor UE în ceea ce privește negocierile de aderare;
- condiționalitate echitabilă și riguroasă la toate etapele negocierilor cu țările candidate;
- transparență sporită și o mai buna comunicare, pentru asigurarea sprijinului public larg;
- capacitatea UE de a integra noi membri.

În noiembrie 2015, Comisia Europeană a stabilit strategia pe termen mediu pentru politica de extindere a UE (Communication on EU Enlargement Policy, 2018). Aceasta presupune că guvernele țărilor în curs de extindere trebuie să realizeze reformele necesare în mod mai activ și să le bifeze cât mai accentuat în agenda politică nu pentru că UE o cere, ci pentru că este în interesul cetățenilor lor. Reformele realizate prin procesul de aderare la UE trebuie să contribuie la sporirea încrederii atât a cetățenilor statelor membre ale UE, cât și a țărilor candidate.

Pentru a putea deveni membre ale Uniunii, statele candidate trebuie să transpună acquis-ul UE în legislația națională, proces denumit „armonizarea legislației naționale cu cea a UE”. Procesul de acceptare a acquis-ului UE, este un proces de apropiere a legislațiilor țărilor, care au aderat sau abia urmează să adere la UE, preluând principiile și standardele legislației UE (Erhan, 2011).

Astfel, armonizarea legislației are un dublu efect: cel politic – când potențialul candidat trimite semnalul clar și fără ambiguități al dorinței sale de a accepta standardele EU, fapt care va accelera procesul de integrare; cel juridic – când are loc armonizarea legislației și se creează condițiile necesare stabilirii cadrului juridic armonizat cu al UE, ceea ce asigură mecanismele interne, în special cele legate de funcționalitatea celor patru libertăți, și anume libertatea de circulație a bunurilor, persoanelor (forței de muncă), capitalului și serviciilor.

Totodată, libera circulație a acestora, precum și oportunitățile oferite de globalizarea economică și de actualele tehnologii informaționale, au creat noi oportunități pentru mediul infracțional de a-și extinde domeniile și raza de acțiune, dobândind un caracter transfrontalier tot mai bine organizat și internaționalizat, fiind necesară întreprinderea unor acțiuni concentrate la nivel național în vederea consolidării sistemului de ordine și securitate publică, precum și a valorificării potențialului de siguranță comunitară.

Cu toate că extinderea este în interesul statelor membre, țărilor în curs de aderare, dar și al Uniunii în general, sunt condiții și criterii ce trebuie respectate și realizate. Condiția de baza este ca țara candidată să facă parte din zona geografică a Europei. Pe lângă asta, UE trebuie să aibă capacitatea de a integra membri noi, să fie pregătită pentru acest lucru și, de aceea, își rezervă dreptul de a decide când țara-candidată întrunește criteriile necesare pentru aderare.

Astfel, fiind bazată pe condiționalități stricte, dar echitabile, și pe principiul meritologiei, politica de extindere continuă să aducă schimbări și modernizări în țările partenere într-un context deocamdată destul de dificil (Comunicarea privind politica de extindere a UE, 2016).

După Croația, țara care a fost ultima aderată la UE, a fost creată percepția că politica de extindere are rol secundar. Au apărut idei că UE și-a atins limitele, iar aderarea de noi state poate fi

incertă. Un alt rol determinant în acest sens l-a jucat criza economică de la sfârșitul deceniului trecut, care a afectat într-o enormă măsură economia UE și a statelor-membre. Criza migrației, care a atins apogeul în 2015, a demonstrat incapacitatea UE de a face față fluxului sporit de migranți și vulnerabilitatea frontierei externe a UE. Acest fapt a scos la iveală reacții neașteptat de diferite, pe alocuri chiar contradictorii, ale statelor membre față de măsurile pentru gestionarea fluxurilor migraționale.

Așadar, pe lângă beneficiile extinderii și aspectele politice aferente procesului, sunt și anumite ostilități, denumite generic enlargement fatigue, termen care definește statele membre sau acei oficiali europeni ce pledează activ pentru limitarea procesului de extindere.

Privind în retrospectivă, pe 27 iunie 2014, la Bruxelles a fost semnat Acordul de Asociere dintre Uniunea Europeană și Republica Moldova, fiind semnate, totodată, astfel de acorduri cu Georgia și Ucraina.

Unul din obiectivele Acordului de Asociere este să sprijine și să intensifice cooperarea în spațiul de libertate, securitate și justiție, cu scopul de a consolida statul de drept și respectarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale (Acordul de Asociere între Uniunea Europeană și Comunitatea Europeană a Energiei Atomice și statele membre ale acestora, pe de o parte, și Republica Moldova, pe de altă parte).

Titlul din Acordul de Asociere „Justiție, Libertate și Securitate” acoperă aspectele ce țin de statul de drept și respectarea drepturilor omului; protecția datelor personale; cooperarea în domeniul migrației, azilului și a managementului frontierelor; mobilitatea; cooperarea în lupta împotriva traficului ilicit de droguri, criminalității, corupției și spălării banilor; cooperarea în vederea contracarării terorismului și cooperarea judiciară (Ghidul Acordului de Asociere, p.12).

Articolul 12, în aliniatul (2) prevede că „Părțile cooperează pe deplin cu privire la funcționarea eficientă a instituțiilor în domeniul asigurării respectării legii și al administrării justiției.”

La rândul său, articolul 16 (Prevenirea și combaterea criminalității organizate, a corupției și a altor activități ilegale) determină că părțile cooperează în ceea ce privește prevenirea și combaterea tuturor formelor de activități infracționale și ilegale, organizate sau nu, inclusiv cele cu caracter transnațional, cum ar fi:

- (a) traficul de migranți și traficul de persoane;
- (b) contrabanda și traficul de bunuri, inclusiv în domeniul armelor de calibru mic și al drogurilor ilicite;
- (c) activitățile economice și financiare ilegale, cum ar fi contrafacerea, fraudă fiscală și fraudele legate de achizițiile publice;
- (d) fraudă;
- (e) corupția activă și cea pasivă, atât în sectorul privat, cât și în cel public, inclusiv abuzul de funcții și traficul de influență;
- (f) falsificarea de documente și prezentarea de declarații false, precum și
- (g) criminalitatea informatică (Acordul de Asociere între Uniunea Europeană și Comunitatea Europeană a Energiei Atomice și statele membre ale acestora, pe de o parte, și Republica Moldova, pe de altă parte).

Obținerea statutului de țară candidată nu anulează Acordul de asociere care este în vigoare și aplicabil până la intrarea în vigoare a Tratatului de aderare, respectiv, până la acea etapă stabilește și reglementează relațiile dintre părțile asociate, din care considerente aplicarea în continuare a prevederilor menționate cu referință la domeniul ordinii și securității publice este un proces prioritar pentru garantarea în continuare a acelui climat de securitate scontat, cât și respectarea angajamentelor asumate.

Anterior semnării Acordului de Asociere, Uniunea Europeană a lansat Parteneriatul Estic (7 mai 2009) cu scopul de a-și dezvolta relațiile de cooperare cu 6 state partenere, foste republici ale URSS: Armenia, Azerbaidjan, Belarus, Georgia, Republica Moldova și Ucraina, mizând pe

deschiderea acestora pentru democratizare și implementarea reformelor interne, promovând drepturile și libertățile fundamentale ale omului și principiile statului de drept.

Unul din punctele de bază ale Parteneriatului Estic se baza pe asigurarea liberei circulații a cetățenilor, pentru realizarea căruia a fost lansat procesul de liberalizare a regimului de vize dintre UE și statele partenere. Dialogul de liberalizare a regimului de vize a fost lansat de către UE cu trei din cele șase state: Ucraina, Republica Moldova și Georgia.

Negocierile au fost purtate pe patru blocuri de bază, și anume: securitatea documentelor, inclusiv a celor biometrice; migrația ilegală, inclusiv readmisia; ordinea și securitatea publică, precum și relațiile externe și respectarea drepturilor fundamentale ale omului (European integration index 2014 for Eastern Partnership countries). Conform datelor prezentate de Uniunea Europeană, Republica Moldova era lider la toate criteriile, fapt pentru care a primit regim liberalizat de vize, iar începând cu data de 28 aprilie 2014 cetățenii Republicii Moldova, deținători ai pașapoartelor biometrice, pot călători liber pentru perioade scurte de timp în statele-membre ale UE, cât și non-membre parte din spațiul Schengen.

În acest sens, Republica Moldova a trebuit să implementeze complet acordurile de „facilitare” a vizelor și de „readmisie”, cât și a unui Plan de acțiuni dedicat cu măsuri grupate pe cele patru blocuri menționate supra. Totodată, acest Plan a implicat două etape: cea legislativă și aranjamentele instituționale, urmată de etapa de implementare (Emerson, 2021, p.35).

Revenind la procesul de negociere al Acordului de aderare acesta constă în determinarea nivelului statelor candidate și a capacității lor de a-și asuma obligațiile care reies din statutul de membru. În cadrul negocierilor sunt convenite condițiile și calendarul conform căruia țara candidată adoptă și aplică normele UE, documentele însumând circa 100.000 de pagini. Negocierile și reprezintă, de fapt, acordul privind modul și momentul în care statul candidat va pune în aplicare cât mai eficient normele și procedurile UE (Să înțelegem politicile Uniunii Europene: Extinderea, 2015, p.7).

Astfel, procesul îndelungat de negocieri presupune parcurgerea etapizată a capitolelor Acordului de aderarea în vederea închiderii acestora, cu alte cuvinte îndeplinirii tuturor condiționalităților înaintate pentru fiecare dintre domeniile parte la acest acord.

Nu este obligatorie negocierea în ordine cronologică a capitolelor. De exemplu, UE a aplicat pentru Muntenegru noua strategie de aderare lansată în 2012, în care a decis ca negocierile să înceapă direct cu cele mai solicitante capitole din *acquis*, și anume capitolul 23 (Justiție și drepturi fundamentale) și capitolul 24 (Justiție, libertate și securitate) (Anglițoiu, 2015, p.176). Din totalul de 35 de capitole de negociere, 32 au fost deschise până la sfârșitul anului 2018, iar numai 3 au fost închise provizoriu (Fișe descriptive despre Uniunea Europeană, *Parlamentul European*).

Ce ține de ordinea și securitatea publică, din punct de vedere instituțional și funcțional rămâne la latitudinea statelor-membre de ași alege propriile modele, însă, când vine vorba de impactul acesteia asupra spațiului de libertate și securitate comun este de interes unional. La fel, acele riscuri sau provocări comune la ordinea și securitatea publică ce exced teritoriul statelor-membre sunt în vizorul și interesul instituțiilor europene.

Totodată, atunci când ne referim la *acquis*-ul Uniunii Europene în domeniul justiție și afaceri interne vizează următoarele subiecte sensibile:

- controlul frontierelor;
- migrația ilegală;
- traficul de droguri;
- spălarea de bani;
- crima organizată;
- cooperarea în domeniul polițienesc și judiciar;
- protecția datelor.

După cum consideră Olga Jîmbei „există noi amenințări care apar în domeniul siguranței naționale și al siguranței publice, iar în fiecare zi profesioniștii din domeniul dat din Europa trebuie să fie conștienți de:

- securitatea frontierelor;
- criminalitatea și terorismul;
- criminalitatea informatică și securitatea digitală” (Jîmbei, 2018, p.45-46).

Respectiv, asumarea anumitor angajamente cât și realizarea acțiunilor dedicate, demonstrează capacitatea țării noastre de a deveni un partener credibil, mai ales reieșind din poziționarea țării în imediata proximitate cu UE.

Este vorba de crearea și contribuția la asigurarea unui spațiu european de securitate, libertate și justiție. Cetățenii europeni trebuie să se bucure de protecție împotriva criminalității organizate la nivel internațional, de acces egal la sistemul judiciar și să aibă protejate drepturile fundamentale oriunde s-ar afla în statele membre.

Totodată, la nivelul Uniunii Europene au fost identificați o serie de factori favorizanți și vulnerabilități, care pot fi exploatate de elementele infractoare în desfășurarea activităților ilicite, iar analiza Europol (Oficiul European de Poliție) a identificat 7 amenințări actuale de care statele membre vor trebui să țină cont în momentul în care își vor formula direcțiile de acțiune în ceea ce privește combaterea criminalității organizate, respectiv:

- a) migrația ilegală;
- b) traficul de ființe umane;
- c) contrafacerea mărfurilor și produselor din domeniul sanitar și farmaceutic;
- d) infracțiuni economice săvârșite prin intermediul firmelor de tip "fantomă" – rambursarea ilegală a TVA;
- e) producția și traficul de droguri sintetice;
- f) criminalitatea informatică;
- g) spălarea de bani.

De asemenea, au mai fost identificate două posibile amenințări care trebuie avute în vedere și tratate ca posibile domenii de acțiune pentru grupările de criminalitate organizată, și anume:

- a) infracțiunile în domeniul mediului – traficul ilicit de deșeuri;
- b) fraudele în domeniul energiei și fraudele rezultate din comerțul cu certificate verzi (HG nr. 779 din 23.09.2015).

Pentru statele în proces de aderare, având statutul de stat-candidat se efectuează procedura de monitorizare și raportare a progreselor realizate, cu elaborarea și publicarea anuală a acestora. Astfel, din analiza rapoartelor pentru ultimii ani ce vizează statele din Balcanii de Vest, Comisia Europeană a scos evidență cel mai importante carențe și provocări întru implementarea capitolului 24 (Justiție, libertate și securitate).

Respectiv, criminalitatea organizată rămâne a fi și în continuare un fenomen de amploare în Balcanii de Vest, cu referință la traficul de ființe umane, de droguri și arme sau de posibilitatea infiltrării rețelelor infracționale în sistemele politice și economice. Nu în zadar se consideră că intensificarea activităților crimei organizate reprezintă una dintre cele mai de temute provocări de securitate cu care se confruntă țările din Balcanii de Vest (Crima organizată, o provocare „hard” la adresa securității „soft” a Balcanilor de Vest).

Astfel, autoritățile ar trebui să aibă ca scop distrugerea rețelelor infracționale și a bazelor lor economice într-un mod mai eficace, prin utilizarea anchetelor financiare, dar și aplicarea unor instrumente specifice, cum ar fi înghețarea preventivă a produsului infracțiunii, confiscarea de bunuri aplicată terților, inversarea sarcinii probei privind deținerea anumitor tipuri de active, confiscarea care nu se bazează doar pe o sentință de condamnare pentru cazurile de obținere a averilor nejustificate. La fel, este indicată obținerea rezultatelor cât mai concrete și rapide în ceea ce privește combaterea corupției și spălării banilor.

Asumarea angajamentelor de realizarea a acțiunilor dedicate și aferente procesului de aderare la UE este realizată, în primul rând, prin intermediul documentelor de politici naționale. Din analiza mai multor documente de politici, cum ar fi: Strategia Națională de dezvoltare „Moldova Europeană

2030” (HG nr. 653 din 29.09.2022), Programul de activitate al Guvernului (Programul de activitate al Guvernului „Moldova vremurilor bune”, august 2021), Planul de acțiuni al Guvernului pentru anii 2021 – 2022 (HG Nr. 23 din 13.10.2021) determină că integrarea europeană este o prioritate națională, prima în ierarhia celor asumate de către guvernare.

Astfel, Strategia Națională de dezvoltare „Moldova Europeană 2030” (*principalul document de planificare strategică a țării*) își propune drept obiectiv principal creșterea bunăstării, siguranței și calității vieții cetățenilor și prevede, la capitolul „Calitatea vieții și drepturile omului” asigurarea unui nivel ridicat de siguranță și securitate publică. Realizarea Obiectivului 9 (Promovarea unei societăți pașnice, sigure și incluzive) care în mare parte ține de responsabilitatea Ministerului Afacerilor Interne, vizează o paletă întreagă de activități dedicate la care putem menționa: reducerea continuă și dinamică a tuturor formelor de violență, în special a violenței în familie și a violenței sexuale; stoparea abuzului, neglijării, exploatării, traficului și a tuturor formelor de violență și torturii copiilor; combaterea tuturor formelor de crimă organizată și traficului de armament, etc.

Efortul conjugat în vederea realizării activităților indicate, în esență, au ca și scop declarat protejarea interesului legitim al cetățeanului și prestarea serviciilor de calitate care vor constitui dezideratele principale în procesul de implementare al conceptului de securitate europeană care va reduce dezvoltarea coridoarelor de transfer transfrontalier al criminalității.

Conform Programului de activitate al Guvernului la capitolul “Afaceri interne” al Blocului “Politici sectoriale” este stabilită “promovarea drepturilor și libertăților omului printr-o sinergie comună”, cât și “eliminarea și reducerea riscurilor și amenințărilor în sectorul de ordine publică și securitate, frontalier și intervenții de urgență, în special relele tratamente și tortură, rețineri ilegale, discriminarea, neglijență, abuzuri sau/și corupție” (Programul de activitate al Guvernului „Moldova vremurilor bune”, august 2021).

Pentru asigurarea unui sistem de drept democratic și funcțional, bazat pe aplicarea legii, protejarea interesului cetățeanului și prestarea serviciilor de calitate se propune să fie asigurată sinergia dintre structurile subordonate MAI, sincronizarea și uniformizarea eforturilor de exercitare a atribuțiilor instituționale, strictă subordonare prevederilor legale și toleranței zero față de actele de corupție. Investiția în resurse umane calificate, motivate, dedicate și instruite corespunzător în paralel cu modernizarea instituției prin dezvoltarea noilor instrumente inteligente va crea confortul de siguranță și securitate.

În acest sens, Planul de acțiuni al Guvernului pentru anii 2021 – 2022, în partea introductivă prevede expres că a fost elaborat în vederea realizării obiectivelor de dezvoltare durabilă setate în Programul de guvernare, precum și angajamentelor internaționale ale Republicii Moldova, în mod special, celor ce derivă din Acordul de Asociere între RM și UE și Agenda de Dezvoltare Durabilă 2030.

Planul de acțiuni ghidează activitatea Guvernului spre realizarea obiectivelor asumate, inclusiv „asigurarea integrității teritoriale, ordinii și securității”, iar „supremația legii și respectarea drepturilor și a libertăților omului reprezintă valori supreme garantate.”

Asumarea la nivel politic este foarte importantă, dar urmează a fi realizați pași consecvenți și dedicați care ar asigura implementarea angajamentelor asumate. Astfel, Guvernul trebuie să se asigure că părțile interesate au posibilitatea să participe activ la procesul de reformă și de elaborare a politicilor, de exemplu, prin instituirea unor dialoguri structurate și deschise tuturor privind prioritățile de reformă, în care să fie implicată o societate civilă care dispune de mijloace de acțiune. Așadar, asigurarea unui mediu favorabil pentru organizațiile societății civile cât și mediului academic este crucială.

Ce ține nemijlocit de domeniul ordinii și securității publice, privind în retrospectivă adoptată și pusă în aplicare la finele anului 2010, Concepția de reformare a Ministerului Afacerilor Interne și a structurilor subordonate și desconcentrate ale acestuia (HG nr. 1109 din 06.12.2010) a avut rolul de a fortifica capacitățile MAI de asigurare a ordinii de drept și atingerii unor standarde europene în activitatea de menținere a ordinii publice și de combatere a criminalității.

Multitudinea recomandărilor, inițiativelor și propunerilor înaintate de partenerii de dezvoltare, cât și societatea civilă au pregătit realizarea transformărilor dorite și așteptate de toată lumea în ceea ce privește organizarea și funcționarea Poliției naționale conform celor mai bune practici și standarde.

În acea perioadă, Ministerul Afacerilor Interne și subdiviziunile subordonate se aflau într-un proces important și dificil de tranziție către standardele europene de prestare a serviciilor, profesionalizare, asumarea responsabilităților și transparență. După un șir de schimbări structurale și funcționale implementate în cadrul Ministerului Afacerilor Interne pe parcursul anilor 2013-2014, Guvernul Republicii Moldova a confirmat necesitatea continuării eforturilor în acest domeniu și a stabilit ca obiectiv primordial pentru anii 2016-2018 „realizarea activităților menite să asigure creșterea nivelului de încredere al societății în Poliție, continuarea procesului de reformă structurală și funcțională integrată a Ministerului Afacerilor Interne în vederea îmbunătățirii capacităților organizatorice și creșterii calității serviciilor prestate comunității, precum și asigurării respectării drepturilor și libertăților fundamentale ale omului” (Barbăroșie, 2016, p.7).

La rândul său, Strategia de dezvoltare a Poliției pentru anii 2016-2020 (HG nr. 587 din 12.05.2016) a asigurat continuitatea procesului de transformare demarat prin Concepția menționată supra reprezintă o aliniere a acțiunilor planificate la prevederile Acordului de asociere dintre Uniunea Europeană și Republica Moldova.

Un alt document de politici, Strategia națională de ordine și securitate publică pentru anii 2017 – 2020 și planul de implementare a acesteia (HG nr. 354 din 31.05.2017), a fost un document de politici, orientat spre creșterea protecției persoanei, a siguranței societății și a statului. Documentul a avut drept scop sporirea calității serviciilor de asigurare a ordinii publice și securității cetățenilor, inclusiv prin implicarea societății civile în combaterea fenomenului infracțional. Totodată, s-a urmărit dezvoltarea sistemului de formare profesională al angajaților organelor de forță și instituirea unui sistem modern de ordine și securitate publică, capabil să sporească încrederea populației și să consolideze protecția societății.

Dacă evaluăm impactul pe care l-a avut Strategia menționată, acesta este unul semnificativ pentru autoritățile din sistemul de ordine și securitate publică. În acest sens, Raportul de activitate al MAI pentru anul 2020 așa și menționează expres că: „Procesul de planificare strategică în premieră a fost unul ambițios și complex, iar acțiunile întreprinse în domeniul afacerilor interne, ordine publică și protecție civilă în perioada de raportare, au avut un impact pozitiv asupra situației din țară, fiind înregistrate tendințe pozitive la majoritatea indicatorilor aflați în monitorizare” (Nota anuală de activitate a Ministerului Afacerilor Interne pentru anul 2020, 2021, p.3).

La moment autoritățile publice centrale de specialitate, inclusiv Ministerul Afacerilor Interne, lucrează asupra realizării Planului de acțiuni pentru implementarea măsurilor propuse de către Comisia Europeană în Avizul său privind cererea de aderare a Republicii Moldova la Uniunea Europeană, aprobat de Comisia Națională pentru Integrare Europeană pe data de 4 august 2022.

În sensul implementării celor 9 condiții formulate de către Comisia Europeană a fost elaborat un plan de acțiuni dedicat, iar printre acțiunile prioritare care se impun pe domeniul de activitate al MAI se regăsesc: consolidarea luptei împotriva criminalității organizate, pe baza unor evaluări detaliate ale amenințărilor, a unei cooperări sporite cu partenerii regionali ai UE și internaționali și a unei mai bune coordonări a autorităților de aplicare a legii; sporirea siguranței populației la domiciliu, în comunitate și în spații publice; dezvoltarea procesului educațional/formării profesionale în baza bunelor practici europene.

În ordinea dată de idei, se înscrie elaborarea și adoptarea unui nou ciclu de documente de politici dedicat domeniului afacerilor interne pentru anii 2022-2030, inclusiv pe componenta de ordine și securitate publică.

Astfel, la data de 23.09.2022, Cabinetul de miniștri a adoptat Strategia de dezvoltare a domeniului afacerilor interne pentru anii 2022-2030, care declară siguranța cetățenilor și ordinea

publică drept un bun public fundamental, pe care Guvernul, prin intermediul Ministerului Afacerilor Interne este angajat să-l producă, adică să-l angajeze și livreze.

De asemenea, Strategia va contribui la implementarea prevederilor Acordului de Asociere între Uniunea Europeană și Republica Moldova, privind: asigurarea respectării drepturilor omului și a libertăților fundamentale; combaterea comerțului ilicit cu arme de calibru mic și armament ușor, prevenirea și combaterea criminalității organizate, a corupției și a altor activități ilegale; lupta împotriva drogurilor ilicite; crearea unui corp de funcționari publici profesioniști, bazat pe principiul responsabilității manageriale și pe delegarea eficace a autorității, precum și pe recrutarea, formarea, evaluarea și remunerarea efectuate în condiții echitabile și transparente.

În concluzie, considerăm că integrarea europeană este cea mai corectă și directă cale de dezvoltare și transformare a statelor din regiune, inclusiv Republica Moldova. Viitorul european înseamnă democratizare, dezvoltarea generală a societății, învățământului, sănătății, mai multe locuri de muncă și salarii mai bune; comerț extins și investiții sporite și, nu în ultimă instanță, sprijinul pentru consolidarea respectării drepturilor omului. Integrarea europeană nu va rezolva toate problemele, dar va oferi vectorul de schimbare în bine pentru statele în proces de aderare, afectate de diferite conflicte și cu mari probleme instituționale.

Nu în ultimul rând, spațiul comun de libertate și securitate impune ca autoritățile naționale responsabile să aibă un rol proactiv în vederea prevenirii și combaterii infracționalității, cu realizarea activităților și acțiunilor prescrise în documentele de politici, cât și asumarea angajamentelor determinate în cadrul amplului proces de aderare europeană a țării noastre.

La rândul său, ordinea și securitatea publică urmează să devină pilonul de bază în garantarea legalității și stabilității atât pentru cetățenii din Republica Moldova, cât și cetățenii din UE pentru a le garanta valorificarea pe deplin și în condiții sigure a libertăților de care dispun.

Referințe:

1. Acordul de Asociere între Uniunea Europeană și Comunitatea Europeană a Energiei Atomice și statele membre ale acestora, pe de o parte, și Republica Moldova, pe de altă parte, În: Jurnalul Oficial al Uniunii Europene L260/4 din 30.08.2014.
2. Anglițoiu, G. & Troncotă, M. (2015). Europeanizarea Balcanilor de Vest. Experimente politice și lecții încă neînvățate. În: Europeanizarea: Studii de guvernare și securitate, București.
3. Barbăroșie, A. & Pîntea Iu. (2016). Activitatea polițienească în Republica Moldova, percepții interne și externe, raport analitic, Chișinău.
4. Bărbulescu, I. G. (2018). România – furnizor de expertiză în tranziție democratică pentru țările Parteneriatului Estic și Balcanii de Vest, studiul nr. 2. București: Institutul European din România.
5. Comunicare a Comisiei către Parlamentul European, Consiliu, Comitetul Economic și Social European și Comitetul Regiunilor, Comunicarea din 2016 privind politica de extindere a UE Bruxelles, 9.11.2016 COM(2016) 715 final.
6. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the regions, Communication on EU Enlargement Policy, Strasbourg, 17.4.2018 COM(2018) 450 final.
7. Crima organizată, o provocare „hard” la adresa securității „soft” a Balcanilor de Vest. <https://www.masconferences.ro/articole/crima-organizata-o-provocare-hard-la-adresa-securitatii-soft-a-balcanilor-de-vest-18408506> (accesat la data de 19.08.2020).
8. Emerson, M., & Cenușă, D. (Eds.). (2021). Aprofundarea relațiilor UE – R. Moldova. Actualizare și modernizare, ca urmare a pandemiei de COVID-19, Ediția a treia. Editat de Centrul de Studii Politice Europene (CEPS) Bruxelles, Expert-Grup Chișinău, Rowman & Littlefield International Londra.
9. Erhan, I. (2011). Integrarea sistemului vamal al Republicii Moldova în spațiul vamal comunitar. În: Materialele Conferinței științifice cu participare internațională „Creșterea impactului cercetării și dezvoltarea capacității de inovare”. Chișinău: CEP USM, 122-126.
10. European integration index 2014 for Eastern Partnership countries. <http://www.eapindex.eu/sites/default/files/EaP%20Index%202014.pdf> (accesat la data de 19.08.2020).

11. Fișe descriptive despre Uniunea Europeană, Parlamentul European. <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/ro/sheet/168/balcanii-de-vest> (accesat la 07.09.2020).
12. Ghidul Acordului de Asociere, publicație a Ministerului Afacerilor Externe și Integrării Europene, <https://dcfta.md/ghidul-acordului-de-asociere-dintre-republica-moldova-si-uniunea-europeana> (accesat la data de 25.09.2022).
13. Hotărârea Guvernului Nr. 1109 din 06.12.2010 pentru aprobarea Concepției de reformare a Ministerului Afacerilor Interne și a structurilor subordonate și desconcentrate ale acestuia, publicată în Monitorul Oficial nr. 247-251 din 17.12.2010.
14. Hotărârea Guvernului României nr. 779 din 23.09.2015 pentru aprobarea Strategiei naționale de ordine și siguranță publică 2015-2020, publicată în Monitorul Oficial al României nr. 763 din 13.10.2015.
15. Hotărârea Guvernului nr. 587 din 12.05.2016 pentru aprobarea Strategiei de dezvoltare a Poliției pentru anii 2016-2020 și a Planului de acțiuni privind implementarea acesteia, publicată în Monitorul Oficial nr. 134-139 din 20.05.2016.
16. Hotărârea Guvernului nr. 354 din 31.05.2017 cu privire la aprobarea Strategiei naționale de ordine și securitate publică pentru anii 2017-2020 și a Planului de acțiuni privind implementarea acesteia, publicată în Monitorul Oficial nr. 171-180 din 02.06.2017.
17. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr. 23 din 13.10.2021 cu privire la aprobarea Planului de acțiuni al Guvernului pentru anii 2021-2022, publicată în Monitorul Oficial nr. 266-272 din 05.11.2021.
18. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr. 653 din 29.09.2022 Cu privire la aprobarea proiectului de lege pentru aprobarea Strategiei naționale de dezvoltare „Moldova Europeană 2030”.
19. Jîmbei, O. (2018). Analiza politicilor de ordine publică și siguranță națională în plan European. Colecția ABC-UL Lumii Financiare, Nr. 7/2018. Număr special, Editura ASE, București. 45-46.
20. Nota anuală de activitate a Ministerului Afacerilor Interne pentru anul 2020. (2021). <https://www.mai.gov.md/sites/default/files/rapoarte/rapoarte%202020/Nota%20de%20activitate%20MAI%202020%20din%2003.03.2021.pdf> (accesat la data de 25.09.2021).
21. Observatorul European, Nr. 34, iunie 2022. https://www.parlament.md/Portals/0/Documents/DIA/OBSERVATORUL%20EUROPEAN_Iunie.pdf (accesat la data de 01.10.2022).
22. Programul de activitate al Guvernului „Moldova vremurilor bune”, august 2021. https://gov.md/sites/default/files/document/attachments/programul_de_activitate_al_guvernului_moldova_vremurilor_bune.pdf. (accesat la data de 25.09.2021).
23. Publicație a Comisiei Europene „Să înțelegem politicile Uniunii Europene: Extinderea”. (2015). Comisia Europeană, Luxemburg: Oficiul pentru Publicații al Uniunii Europene.
24. Tratatul privind Uniunea Europeană (versiune consolidată), În: Jurnalul Oficial al Uniunii Europene C326/13 din 26.10.2012 https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:2bf140bf-a3f8-4ab2-b506-fd71826e6da6.0001.02/DOC_1&format=PDF (accesat la data de 01.10.2022).

REFORMELE POLIȚIEI DE FRONTIERĂ ÎN CONTEXTUL TRANZIȚIEI REPUBLICII MOLDOVA LA STANDARDELE EUROPENE

CZU: 351.746(478):061.1 EU

Mariana PAVLENCU¹,
Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI
Iurie PUNGA²,
Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI

ABSTRACT. *Unlike the times when our state's security was based on military power, today's national security is based on a central theme that is comprised of the values of the rule of law, good governance, and strong institutions that exist to serve the people, not a select group. We must follow this direction with uncompromising exactitude. Otherwise, we will live in an environment of insecurity that benefits the minority at the expense of the majority. One of the fundamental objectives of the European Union is to create a space without internal borders, where people can move, live and work, with the firm belief that their rights are fully respected and their security is guaranteed.*

Keywords: objectives, people, rule of law, security, national security, border security, insecurity.

REZUMAT. *Spre deosebire de timpurile când securitatea statului nostru se baza pe puterea militară, astăzi securitatea națională se bazează pe o temă centrală care este compusă din valorile statului de drept, buna guvernare și instituțiile puternice care există pentru a servi poporul, nu un grup select. Trebuie să urmăm această direcție cu o exactitate fără de compromis. În caz contrar, vom trăi într-un mediu de insecuritate de care beneficiază minoritatea în defavoarea majorității. Unul dintre obiectivele fundamentale ale Uniunii Europene este crearea unui spațiu fără frontiere interne, în care oamenii să se poată deplasa, trăi și lucra, având convingerea fermă că drepturile le sunt pe deplin respectate, iar securitatea le este garantată.*

Cuvinte-cheie: obiective, popor, stat de drept, securitate, securitate națională, securitatea frontierelor, insecuritate.

1. Introducere. Sfârșitul sec. XX și începutul sec. XXI sunt caracterizate în cea mai mare parte prin transformări profunde ale mediului de securitate națională, regională și internațională cât și prin apariția unor provocări și riscuri noi la adresa statelor și societăților. Instabilitatea politică, conflictele regionale, separatismul, tulburările sociale, terorismul, crimele transfrontaliere, proliferarea armelor convenționale și neconvenționale, dependența unilaterală de resursele energetice externe, mișcările migratorii masive, cataclismele naturale reprezintă amenințări contemporane la adresa securității naționale și internațional.

Scopul cercetării. Cercetarea și analiza cadrului normativ intern, al jurisprudenței și doctrinei privind reformele poliției de frontieră cât și elaborarea recomandărilor optime în vederea garantării acestora.

2. Rezultate obținute și discuții. Începând cu anii '90 migrația s-a transformat dintr-un proces regional într-un fenomen global, în care nici o țară din lume nu a rămas în afara fluxurilor migratorii internaționale. Indiferent de statutul țării în prezent de procesul migrator sunt cuprinse foarte multe state fie ca stat de tranzit sau de origine.

Sistemul securității naționale a Republicii Moldova parcurge un proces complex de căutări ale reformelor, dat fiind că se confruntă cu o multitudine de provocări, beneficiind totodată de unele

¹ Mariana PAVLENCU, dr., conf. univ., Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI <https://orcid.org/0000-0003-0074-5267>
email: mariana.pavlencu@gmail.com

² Iurie PUNGA, asistent universitar al al Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI <https://orcid.org/0000-0002-0745-5062>
email: pungaiurie@mail.ru

oportunități. Arealul est-european a devenit zona de confluență a intereselor geopolitice ale unor actori majori provocând presiuni, în sensul că factorului extern îi revine un rol deosebit în raport cu politica internă de securitate, marcându-și direcții de exercitare.

În ultimul timp se observă o sporire a fluxului migraționist spre Europa, care se datorează diferitor factori, cum ar fi: situațiile conflictuale, terorii și persecuțiile din statele lor de origine, în statele – Republica Arabă Siriană, Republica Islamică Afganistan, Libia, Republica Irak și mai nou Ucraina. Destinațiile preferate de emigranți sunt în special în Republica Federală Germania, Republica Austria, Regatul Țărilor de Jos care sunt percepute ca țări ce au economii prospere cu bune oportunități educaționale și de angajare (*Cauzele migrației*, link).

Dacă intrarea, șederea și ieșirea se realizează cu respectarea tuturor prevederilor legale, atunci aspectul migrația regulată, nu poate constitui obiectul concentrării eforturilor autorităților unui stat. În cazul când, cel puțin o reglementare normative este încălcată, intenționat sau nu, migrația devine ilegală. Migrația ilegală poate implica un spectru larg de aspecte, principalul aspect fiind organizarea deplasărilor de către diferite grupări criminale, cum ar fi rețele de traficanți contra diferitor beneficii.

Intenția Republicii Moldova de a deveni stat membru al familiei europene a fost formalizată la 3 martie 2022, când țara noastră a depus cererea de aderare la Uniunea Europeană, reiterând angajamentul sigur față de valorile și principiile democratice, enunțate în articolul 2 din Tratatul privind Uniunea Europeană (*Statul de drept în UE* link).

Depunerea cererii a fost precedată de un spectru larg de angajamente, inclusiv în domeniul securității frontaliere, acestea conținându-se atât în Acordul de Asociere, cât și în Agenda de Asociere între Uniunea Europeană și Republica Moldova pentru anii 2021- 2027.

Deasemenea, Republica Moldova și-a exprimat determinarea pentru realizarea agendei de reforme, bazate pe prevederile Acordului de Asociere între Republica Moldova, pe de o parte cu Uniunea Europeană și pe de altă parte cu Comunitatea Europeană a Energiei Atomice și statele membre ale acestora, semnat la Bruxelles la 27 iunie 2014 (*Conținutul Acordului de Asociere*, link).

Experiența implementării documentelor de politici publice anterioare relevă corelarea strânsă a acestora cu conceptul european de gestionare integrată a frontierelor, Republica Moldova beneficiind în acest sens de consultanță în cadrul mai multor proiecte cu finanțare externă. În același timp, monitorizarea și evaluarea strategiilor de management integrat al frontierei de stat au scos în evidență deficiențe legate de finanțare, precum și necesitatea de a consolida eforturile pe aspectele de cooperare la nivel național și internațional.

În contextul războiului din Ucraina, este tot mai vizibilă necesitatea și importanța aplicării modelului de gestionare europeană integrată a frontierelor, astfel încât să contribuie la fortificarea centurii extinse de securitate în regiune. Totodată, aplicarea și dezvoltarea în continuare a conceptului de gestionare europeană integrată a frontierelor în Republica Moldova va spori capacitatea de identificare și evaluare a riscurilor în permanentă schimbare, va asigura prestarea serviciilor de calitate cetățenilor la frontiera de stat, va permite crearea unui echilibru între asigurarea unui nivel înalt de securitate la frontiera de stat și un trafic transfrontalier fluent, în același timp reprezentând o condiționalitate care asigură îndeplinirea continuă de către Republica Moldova a criteriilor de referință privind liberalizarea regimului de vize cu Uniunea Europeană.

La 23 septembrie anul curent, cabinetul de miniștri a aprobat Strategia de dezvoltare a domeniului afacerilor interne (SDDAI) pentru anii 2022-2030 (*Strategia de dezvoltare în domeniul afacerilor interne*, link).

Proiectul Strategiei stabilește viziunea de dezvoltare strategică a sistemului afacerilor interne până în anul 2030 și asigură dezvoltarea acestuia într-un mod sustenabil și funcțional, bazat pe aplicarea legii, protejarea interesului cetățeanului și prestarea serviciilor de calitate.

Este pentru prima dată când MAI are un astfel de document de politici, integrat, care prevede o nouă abordare a domeniilor specifice sistemului afacerilor interne, plecând de la beneficiile aduse cetățenilor, astfel încât mediul social să rămână stabil și sigur.

Noua abordare în cadrul acestui document strategic de dezvoltare a fost determinată inclusiv de amenințările și de mediul instabil, generat de agresiunea Rusiei asupra Ucrainei. Astfel pentru elaborarea acestei Strategii au fost luate în calcul și noile riscuri regionale, apărute o dată cu izbucnirea războiului din vecinătatea Republicii Moldova. Pe lângă analizele efectuate pe domeniile de intervenție pe timp de pace, sunt trasate priorități ce țin de sporirea capacității rezilienței țării la situații de criză sau consecințele de lungă durată generate de noul tablou de securitate regional.

La baza noului document de politici publice stau prevederile Acordului și Agendei de Asociere dintre Uniunea Europeană și Republica Moldova, precum și a Foi de parcurs a MAI, în contextul obținerii statutului de țară candidat la aderare în UE. Totodată, prioritățile și obiectivele strategice sunt formulate în vederea realizării Programului de activitate a Guvernului „Moldova vremurilor bune” și Strategiei naționale de dezvoltare „Moldova 2030”.

Strategiile moderne în domeniul afacerilor interne pleacă de la exemplul satului european care este imposibil de construit fără o poliție prietenoasă în comunitate. De asemenea, dezvoltarea economică a statelor europene este imposibil de asigurat fără a oferi un mediu de siguranță investitorilor, fără a asigura libertatea de mișcare a cetățenilor, mobilitatea mărfurilor și servicii de calitate, domenii în care contribuția afacerilor interne este esențială.

În contextul tranziției Republicii Moldova la standardele europene se propune implementarea unei strategii, care va include 6 programe sectoriale care deja se află în plin proces de consultare, în diverse domenii, cum sunt (*Strategia națională de dezvoltare*, [link](#)).

- ordine și securitate publică;
- prevenire și combatere a criminalității;
- management integrat al frontierei de stat;
- gestionare a fluxului de migrație, azil și integrare a străinilor;
- prevenire și gestionare a situațiilor de urgență;
- formare profesională, integritate și digitalizare.

Aderarea la UE, reprezintă un obiectiv politic strategic al țării, care implică din partea Republicii Moldova, printre alte angajamente, alinierea la reglementările, standardele și bunele practici europene în domeniul gestiunii frontierei. Prin aceasta se urmărește scopul compatibilizării conceptuale și operaționale între autoritățile specializate naționale și cele europene. Modelul de management al frontierei dezvoltat în UE și-a dovedit viabilitatea, oferind Republicii Moldova un exemplu concludent de experiențe și bune practici. Pe de o parte, acesta asigură echilibrul necesar între facilitarea circulației persoanelor și mărfurilor, având la bază respectarea drepturilor fundamentale ale omului. Pe de altă parte, permite prevenirea și combaterea migrației ilegale, criminalității transfrontaliere și altor situații ce periclitizează securitatea frontierelor.

În prezent mecanismul privind coordonarea asistenței externe oferite de UE în domeniul securizării frontierei de stat este bine funcțional și eficient.

Pe parcursul aplicării diferitor reforme ale Poliției de Frontieră sau evidențiat mai multe etape ale acesteia, printre acestea vom evidenția (*Etapele reformei poliției de frontieră*, [link](#)):

I. *Etapa de inițiere a reformei instituției*, parcursă de la înființarea acesteia. S-a suprapus, în linii generale, în perioada implementării primei Strategii Naționale de Management Integrat al Frontierei de Stat pentru perioada 2011-2013. Necesitatea reformării Poliției de Frontieră a fost determinată de orientarea strategică a Republicii Moldova de aderare la Uniunea Europeană, care presupune adoptarea valorilor și standardelor europene inclusiv în domeniul controlului la frontiera de stat. Astfel, prin aprobarea Strategiei Naționale de Management Integrat al Frontierei de Stat pe anii 2011-2013 (aprobată prin Hotărârea Guvernului nr. 1212 din 27.12.2010), a fost inițiat procesul de modernizare a Serviciului Grăniceri (actual Poliția de Frontieră), beneficiile pe termen lung vizând dezvoltarea comerțului și a investițiilor, facilitarea și urgentarea tranzitului transfrontalier, un control mai bun al migrației ilegale orientat spre UE, promovarea turismului, reducerea pierderilor fiscale și vamale generate de contrabandă, precum și asigurarea unui mediu de securitate

mai stabil și sigur în regiune. Această etapă a vizat pregătirea schimbărilor instituționale, demilitarizarea și profesionalizarea personalului, realizarea cadrului juridic, organizatoric și funcțional necesar noii instituții și operaționalizarea acestora potrivit competențelor legale ce îi revin.

Rezultatele primei etape de reformă au fost evidențiate în cel de-al 5-lea Raport de Progres al Comisiei Europene privind implementarea de către Republica Moldova a Planului de acțiuni RM-UE privind liberalizarea de vize, din 15 noiembrie 2013. Drept urmare a reformelor desfășurate, Poliția de Frontieră a făcut față cu bine evaluărilor UE privind îndeplinirea obligațiilor asumate de RM în contextul acțiunilor pentru obținerea regimului liberalizat de vize.

II. *Etapa consolidării reformei și dezvoltării instituționale strategice.* Este acoperită de Strategia Națională de Management Integrat al Frontierei de Stat pentru perioada 2015-2017. Scopul și obiectivele ale etapei de consolidare reformei și dezvoltării instituționale strategice au fost reflectate în Programul de Dezvoltare Strategică (PDS) al Departamentului Poliției de Frontieră pentru anii 2014-2016. Totodată, în vederea asigurării caracterului unitar al parcursului de reformă, scopul, obiectivele și acțiunile specifice din PDS 2014-2016 au fost integrate, în secțiunea corespunzătoare din Strategia Națională de Management Integrat al Frontierei de Stat pentru perioada 2015-2017.

Printre scopul și obiectivele principale ale acestei etape au vizat: dezvoltarea resurselor umane; perfecționarea cadrului normativ și implementarea legislației specifice; consolidarea sistemului instituțional; consolidarea capacităților de control și supraveghere a frontierei și a competențelor conexe; dezvoltarea infrastructurii frontierei de stat la nivel regional și local; îmbunătățirea condițiilor de muncă la sectoarele PF; dezvoltarea cooperării interinstituționale și internaționale în domeniul supravegherii și controlului frontierei; dezvoltarea prestigiului instituției, a comunicării interne / externe și sporirea transparenței instituționale. O pondere specifică în contextul îndeplinirii scopului a avut perfecționarea mecanismelor de gestionare a resurselor financiare și materiale, precum și creșterea capacităților de accesare a finanțărilor internaționale.

III. *Etapa atingerii scopului strategic general al reformei Poliției de Frontieră.* A fost evidențiată în anul 2017, care a asigurat atingerea scopului strategic general de transformare a Poliției de Frontieră într-o instituție polițienească europeană modernă, eficace și eficientă, orientată către comunitate, poziționată optim în mediul național și internațional, compatibilă și interoperabilă cu structurile similare din alte state.

De menționat, că conceptul etapei respective de reformă a fost conformat cu tendințele de risc și provocări existente față de securitatea frontalieră a Republicii Moldova. Din analizele efectuate la nivelul frontierei de stat rezultă numeroase riscuri și amenințări ce au un impact major asupra securității frontaliere, a ordinii publice și securității naționale, printre ele vom enumera: migrația ilegală; traficul de ființe umane; traficul ilegal cu produse accizabile (țigări și produse din tutun, alcool și produse alcoolice); circulația ilegală a substanțelor narcotice, psihotrope și a precursorilor; traficul ilegal cu mijloacele de transport; terorismul.

Un alt argument adus în acest sens ar fi aprobarea și punerea în aplicare a Regulamentului (UE) 2016/1624 al Parlamentului European și al Consiliului din 14.09.2016 privind Poliția de Frontieră și garda de Coastă la nivel european, prin care conceptul tradițional, cunoscut până la momentul dat, de gestiune integrată a frontierelor a fost extins și diversificat cu un șir de componente, nu atât noi, pe cât de necesare de accentuat, mai cu seamă în cadrul temporal și situațional creat la nivelul mondial (*Regulamentul (UE) 2016/1624*, link).

Viziunea strategică a conceptului național de Management Integrat al Frontierelor de Stat prevede faptul că prin implementarea managementului integrat al frontierelor sale, Republica Moldova contribuie substanțial la securitatea regională și europeană. Personalul pregătit și motivat adecvat, suportul logistic și financiar integrat și capacitatea administrativă dezvoltată a Poliției de Frontieră garantează securitatea frontalieră și libertatea de circulație.

Evidențierea etapelor și termenelor dezvoltării strategice exprimă faptul că în cadrul Poliției de Frontieră există unitate de concepție și acțiune, continuitate de scopuri și obiective. Acestea

derivând unele din altele și asigurând, de la o etapă la alta, dezvoltările necesare atingerii scopului strategic general al reformei Poliției de Frontieră.

În prezent segmentul managementului integrat al frontierei de stat își propune pentru anii 2022-2025 să continue dezvoltarea conceptului de gestionare europeană integrată a frontierelor în Republica Moldova, fiind adaptat la particularitățile Strategiei tehnice și operative pentru gestionarea europeană integrată a frontierelor, aprobată prin Decizia nr. 2/2019 a Consiliului de Administrație al Agenției Europene pentru Poliția de Frontieră și Garda de Coastă (numit–FRONTEX) (*Programul de management integrat al frontierei de stat pentru anii 2022-2025*, link).

Programul respectiv este în concordanță cu Agenda de Dezvoltare Durabilă 2030, care contribuie la realizarea Obiectivului de dezvoltare durabilă 10 „Inegalități reduse”, în special a Țintei 10.7 „Facilitarea migrației și mobilității ordonate, sigure, regulate și responsabile a persoanelor, inclusiv prin punerea în aplicare a politicilor de migrație planificate și bine gestionate”, precum și a Obiectivului de dezvoltare durabilă 16 „Pace, justiție și instituții puternice pentru dezvoltare durabilă”, în special a Țintei 16.4 „Combaterea tuturor formelor de crimă organizată și traficului de armament” (Agenda durabilă 2030).

Acest program derivă din Strategia de dezvoltare în domeniul afacerilor interne pentru anii 2022-2030, contribuind la implementarea acesteia, implicit a direcției prioritare „Consolidarea și menținerea unui nivel înalt de securizare a frontierelor”, particularizată de obiectivele generale:

- 1) vulnerabilitate redusă a frontierei de stat bazată pe o cunoaștere deplină a situației;
- 2) frontieră de stat sigură, securizată și funcțională;
- 3) capacități susținute pentru realizarea eficientă a managementului integrat al frontierei de stat (*Strategia de dezvoltare a domeniului afacerilor interne pentru anii 2022-2030*, link).

Poziționarea geografică în estul continentului european, la frontiera externă a Uniunii Europene, constituie motivul pentru care Republica Moldova este și un teritoriu de tranzit pentru migranții străini. Fluxul migrator ilegal al cetățenilor străini este reprezentat de cetățenii proveniți din statele afectate de conflicte (Republica Arabă Siriană, Republica Islamică Afganistan, Republica Irak), majoritatea fiind bărbați tineri (18-40 ani). Deși în anul 2021, unele țări de pe zona de est a Uniunii Europene s-au confruntat cu un aflux de migranți ilegali și solicitanți de azil din Republica Islamică Afganistan sau Republica Arabă Siriană, situația din Republica Moldova s-a menținut la cote minime, cifrele de referință fiind în scădere.

Un factor important care a impulsionat (începând cu 24 februarie 2022) creșterea migrației ilegale la frontiera de stat a Republicii Moldova îl constituie războiul din Ucraina. Acțiunile militare din țara vecină au destabilizat întreaga regiune, iar provocările cauzate de acest război pun presiune și pe Republica Moldova. Situația din estul și sudul Ucrainei va contribui în continuare la creșterea numărului cazurilor de migrație ilegală, războiul fiind un motiv real pentru care populația este determinată spre emigrare și fluxurile de migranți din Ucraina cu siguranță nu vor ocoli teritoriul țării.

Concluzii. Aderarea la UE, reprezintă un obiectiv politic strategic al țării, care implică din partea Republicii Moldova, printre alte angajamente, alinierea la reglementările, standardele și bunele practici europene în domeniul gestiunii frontierei.

Migrația ilegală fiind un fenomen multidimensional, cu consecințe pentru întreaga societate, se caracterizează printr-un impact negativ asupra mai multor domenii: securitatea frontierei de stat; securitatea persoanelor; interesele economice ale statului; dezvoltarea și diversificarea crimei organizate; imaginea în plan internațional a Republicii Moldova. Necesitatea intervenției statului în combaterea acestui flagel este determinată inclusiv de faptul că fluxurile ilegale de migranți au efecte negative și asupra securității regionale.

Frontiera de stat a Republicii Moldova trebuie să devină locul unde sunt aplicate armonios și integrat resursele umane dedicate, mijloacele eficiente de control a frontierei, inclusiv tehnologii de ultimă generație, precum și tehnicile și procedeele europene de supraveghere a sectorului verde a frontierei și control în punctele de trecere a frontierei de stat.

Referințe:

1. Agenda durabilă 2030, [Accesat]: 03.10.2022 Disponibil <https://cancelaria.gov.md/ro/apc/agenda-de-dezvoltare-durabila-2030>
2. Cauzele migrației, [Accesat]: 12.09.2022 Disponibil <https://www.europarl.europa.eu/news/ro/-/headlines/world/20200624STO81906/cauzele-migratiei-de-ce-migreaza-oamenii>
3. Conținutul Acordului de Asociere, [Accesat]: 20.09.2022 Disponibil <https://dcfta.md/continutul-acordului-de-asociere-dintre-rm-si-ue>
4. Etapele reformei poliției de frontieră [Accesat]: 29.09.2022 Disponibil <https://www.border.gov.md/-/index.php/ro/despre-politia-de-frontiera>
5. Programul de management integrat al frontierei de stat pentru anii 2022-2025 [Accesat]: 02.10.2022 Disponibil <https://particip.gov.md/ru/document/stages/proiectul-hotararii-guvernului-cu-privire-la-aprobarea-programului-de-management-integrat-al-frontierei-de-stat-pentru-anii-2022-2025/9178>
6. Regulamentul (UE) 2016/1624 al Parlamentului European și al Consiliului din 14 septembrie 2016 privind Paza Europeană de Frontieră și de Coastă și de modificare a Regulamentului (UE) 2016/399 al Parlamentului European și al Consiliului și de abrogare a Regulamentului (CE) nr. 863/2007 al Parlamentului European și al Consiliului, Regulamentul (CE) nr. 2007/2004 al Consiliului și Decizia 2005/267/CE a Consiliului [Accesat]: 02.10.2022 Disponibil <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=celex%3A32016R1624>
7. Strategia națională de dezvoltare „Moldova Europeană 2030” [Accesat]: 29.09.2022 Disponibil <https://gov.md/sites/default/files/document/attachments/subiect-06-nu-659-cs-2022.pdf>
8. Strategia de dezvoltare a domeniului afacerilor interne pentru anii 2022-2030, [Accesat]: 03.10.2022 Disponibil <https://particip.gov.md/ro/document/stages/anunt-cu-privire-la-initierea-procesului-de-elaborare-a-proiectului-hotararii-guvernului-pentru-aprobarea-strategiei-de-dezvoltare-in-domeniul-afacerilor-interne-pentru-anii-2022-2030/8952>
9. Strategia de dezvoltare în domeniul afacerilor interne [Accesat]: 20.09.2022 Disponibil <https://stiri.md/article/social/strategia-de-dezvoltare-a-domeniului-afacerilor-interne-aprobata>
10. Statul de drept în Uniunea Europeană [Accesat]: 16.09.2022 Disponibil <https://www.juridice.ro/essentials/6034/statul-de-drept-in-uniunea-europeana-si-calitatea-legii-in-dezbaterea-senatului-republicii-franceze>

SECURITATEA FRONTIEREI CONFORMĂ AQUIS-ULUI EUROPEAN – CONTRIBUȚIE LA ORDINEA ȘI SECURITATEA PUBLICĂ A REPUBLICII MOLDOVA

CZU: 351.746.1:351.75(478)

Corneliu RADU¹,
Academia „Ștefan cel Mare” a MAI

ABSTRACT. In his work the author explores and presents the interdependence and interconnectedness of two major themes of contemporary security discourse: border security and public order and security. The complexity of the role of the state border, in the context of maintaining order and ensuring public security, derives from the internal and external policy priorities of each state. Current regional trends and phenomena have required the Republic of Moldova to adapt its border management policies to standards applied by the European Community. The border policy must be formed and include the components of security, stimulation and promotion of cross-border cooperation, as well as development of the territories of the border area. The implemented integrated border management concept corresponds to the *acquis* on the management of the external borders of the EU in force and is focused on the protection of the state from external threats, challenges and risks. The qualitative area of public order and security awakens the need to focus state border management policies in the field of development of the social and ethno-cultural components. The state border will contribute by excluding barriers for the creation of cooperation platforms, for the maintenance and development of good relations between societies and ethnicities.

Keywords: state border, border security, public order, public security, conception, border management, border policy.

REZUMAT. În lucrarea sa, autorul cercetează și prezintă interdependența și interconexiunea a două teme majore ale discursului contemporan de securitate: securitatea frontierei și ordinea și securitatea publică. Complexitatea rolului frontierei de stat, în contextul menținerii ordinii și asigurării securității publice, derivă din prioritățile politicii interne și externe ale fiecărui stat. Tendințele și fenomenele regionale actuale au impus adaptarea de către Republica Moldova a politicilor de gestionare a frontierei unor standarde aplicate de Comunitatea Europeană. Politica de frontieră trebuie formată și să includă componentele de securitate, de stimulare și promovare a cooperării transfrontaliere, precum și de dezvoltare a teritoriilor zonei de frontieră. Conceptul de management integrat al frontierei, implementat, corespunde *acquis-ului* în vigoare de gestionare a frontierelor externe ale UE și este centrat pe protecția statului de la amenințările, provocările și riscurile externe. Arealul calitativ de ordine și securitate publică, trezește necesitatea concentrării politicilor de stat în domeniul gestionării frontierei pe dezvoltarea componentei sociale și etno-culturale. Frontiera de stat va contribui, prin excluderea barierelor, la crearea platformelor de cooperare, la menținerea și dezvoltarea bunelor relații dintre societăți și etnii.

Cuvinte cheie: frontieră de stat, securitatea frontierei, ordine publică, securitate publică, concepție, managementul frontierei, politica de frontieră

Frontiera de stat este un atribut indispensabil al fiecărui stat format și acceptat în Sistemul Internațional. Frontiera de stat, administrată eficient, contribuie la promovarea intereselor naționale, îmbunătățirea nivelului de trai, creșterea puterii economice, politice, sociale, culturale și chiar militare a statului.

Interesul științific pentru stabilirea rolului ei în contextul contribuției la ordinea și securitatea publică se datorează următoarelor circumstanțe: în primul rând – odată cu formarea statului moldovenesc, s-au produs schimbări profunde în spațiul politic, economic, socio-cultural, dar și psihologic intern și regional. Aceste schimbări au adus la numeroase probleme acute, în special

¹ Corneliu RADU, Doctorand, Academia de Administrare Publică, Chișinău, Republica Moldova e-mail:
radcor78@gmail.com

vorbind de revendicări teritoriale, relații interstatale și frontaliere, fluctuații de situație criminogenă în mediul existențial intern. În al doilea rând – aspectele legate de managementul frontierei nu sunt suficient studiate și corelate situației actuale, amenințărilor și provocărilor majore cu care se confruntă Republica Moldova. În al treilea rând, în prezent, securitatea frontierei și securitatea publică sunt componente importante ale securității naționale, internaționale și regionale moderne, deoarece la frontieră se intersectează direct problemele în domeniile vitale pentru stat, inclusiv relațiile de politică externă, internă, economice și umanitare.

Pornind de la prioritățile politicii interne și externe ale Republicii Moldova, rolul frontierei de stat devine unul complex. Astfel, în baza prevederilor Constituției, drept priorități în politica sa externă, Republica Moldova consideră: consolidarea independenței și suveranității țării; asigurarea integrității teritoriale; afirmarea țării în calitate de factor de stabilitate pe plan regional; contribuirea la promovarea reformelor social-economice necesare pentru tranziția la economia de piață și ridicarea bunăstării populației; edificarea statului de drept în care vor fi garantate și aduse la nivelul standardelor internaționale drepturile și libertățile fundamentale ale omului, precum și ale persoanelor aparținând minorităților naționale (Conceptia politicii externe a Republicii Moldova, 1995).

Proiectul Strategiei naționale de dezvoltare „Moldova 2030” avînd la bază principiul ciclului de viață al omului, drepturile și calitatea vieții acestuia, include patru piloni ai dezvoltării durabile: economia durabilă și incluzivă, capital uman și social robust, instituții oneste și eficiente, mediul ambiant sănătos. Pentru realizarea lor, Guvernul stabilește 10 obiective corespunzătoare pe termen lung. În context, pentru promovarea unei societăți pașnice, sigure și incluzive, statul vede ca acțiune prioritară, consolidarea și menținerea unui nivel înalt de securizare a frontierelor (Proiectul Strategiei naționale de dezvoltare „Moldova 2030”, 2022).

Toate aceste deziderate impun necesitatea abordării frontierei prin prisma politicii statului din două aspecte: 1) Frontiera de stat în sistemul de securitate națională, 2) Frontiera de stat – instrument pentru respectarea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului, aprofundarea relațiilor socio-culturale, umanitare și de altă natură.

Pentru a înțelege clar rolul unei frontiere de stat bine protejate, în contextul menținerii ordinii și asigurării securității publice (parte componentă a sistemului de securitate națională), este imperios să dăm caracteristică unor noțiuni utilizate. Incursiunea în studiile efectuate și cadrul normativ-juridic în acest domeniu din Republica Moldova, țările vecine, organizații de profil, precum și uniuni regionale care promovează politici similare de protecție a frontierelor, arată: „... *securitatea frontierei* - componentă a securității naționale. Se realizează prin măsuri politice, organizatorico-juridice, economice, militare, de informații, operațional-tehnice, de mediu, sanitare, de garanție și alte măsuri prin care se implementează politica statului în domeniul securității frontierei” (Ananiin, 2011, p.518).

Securitatea de frontieră se poate defini ca indice de siguranță la frontiera de stat, în contextul colaborării comune a statelor vecine împotriva unei amenințări de proporții locale, regionale, continentale și chiar intercontinentale (Conceptul de frontieră în analiza securității naționale: perspectiva europeană a securității de frontieră, 2013).

Cadrul normativ-juridic al Republicii Moldova prevede „*Securitatea frontalieră integrată*” - ansamblul de acțiuni și măsuri unitare, coerente și continue, prin care se asigură: integritatea frontierei de stat; respectarea legislației în domeniu; ordinea, securitatea publică și desfășurarea normală a activităților legale în zona de frontieră și în alte arii de interes; siguranța populației; prevenirea și combaterea migrației ilegale, criminalității transfrontaliere, a altor fapte ilegale din competența autorităților din sistemul managementului integrat al frontierei de stat (Strategia națională de management integrat al frontierei de stat pentru anii 2015-2017, 2014).

Din perspectiva Uniunii Europene, noțiunea „*securitatea de frontieră*”, include protejarea teritoriului statului, aerului și apelor proprii; prevenirea amenințărilor de-a lungul acestor frontiere și securizarea tuturor punctelor de intrare, așa ca porturile maritime, aeroporturile și punctele de

trecere terestre, unde oficial sunt instituite controale legale la intrarea și ieșirea persoanelor și mărfurilor (Rick-Ozziell Nelson, Heather A. Conley, 2010).

La rândul său, *ordinea publică* este definită (Hotărârea de Guvern 1206/2016) ca o stare de legalitate, de echilibru și pace socială, prin care se asigură securitatea publică și a persoanei, a colectivităților și a bunurilor, sănătatea și morala publică și care permite exercitarea drepturilor și libertăților fundamentale ale persoanei, precum și funcționarea eficace a instituțiilor în statul de drept. Strategia națională de ordine și securitate publică pentru anii 2017-2020 prevede: *ordinea publică* – componenta ordinii de drept care exprimă starea de funcționare eficace a instituțiilor statului de drept, de respectare a drepturilor și libertăților fundamentale ale cetățenilor, a proprietății publice și private, asigurată prin ansamblul necesar de reglementări juridice, norme comportamentale, valori sociale și instituții specifice, inclusiv pentru restabilirea echilibrelor perturbate; *securitatea publică* – starea de încredere, pace și coeziune socială, lipsă de pericole și amenințări referitoare la viața, libertatea, bunăstarea și prosperitatea populației și comunității, asigurată prin acțiuni specifice de către autoritățile abilitate (Strategia națională de ordine și securitate publică pentru anii 2017-2020, 2017). Securitatea publică este parte componentă a securității naționale (Concepția securității naționale a Republicii Moldova, 1995).

Așadar, se evidențiază coeziune pe mai multe paliere: 1) ordinea și securitatea publică, precum și securitatea frontierei, sunt părți componente indispensabile ale securității naționale, ultima fiind percepută ca protejarea individului, societății și statului de la amenințările interne și externe. Anume nivelul de protecție necesar, va fi rezultatul și indicatorul de bază al activităților statului în domeniile descrise; 2) toate acțiunile de asigurare a securității frontierei, precum și ordinii și securității publice, vor garanta respectarea drepturilor și libertăților fundamentale ale cetățenilor; 3) ambele domenii descriu intențiile statului întru promovarea intereselor sale în limitele teritoriale și în afara lor, în corespundere cu vectorul de dezvoltare ales. Deci, este evidentă legătura celor două dimensiuni, interdependente și pe unele aspecte – interoperabile, iar calitatea, nivelul înalt de legătură între ele, va contribui la realizarea obiectivelor strategice stabilite.

Pornind de la procesele de globalizare la nivel regional, poziția geografică a țării, dimensiunile reduse, conflictul armat pe teritoriul statului vecin Ucraina, existența diferendului transnistrean și incapacitatea controlului deplin asupra segmentului de frontieră, fragilitatea politică, economică, socială din țară, afectează atât persoanele, cât și societatea în ansamblu, fiind posibilă creșterea infracționalității specifice, atenuând direct ordinea și securitatea publică. Amenințările la adresa securității naționale pe dimensiunile externă, transfrontalieră și internă (Strategia securității naționale a Republicii Moldova, 2011) descriu prerogativele de contribuție ale fiecărei subsisteme în procesul de diminuare a lor.

Republica Moldova întreprinde pași spre integrarea în spațiul Comunității Europene. Relațiile Republicii Moldova cu Uniunea Europeană au fost formal consacrate prin semnarea, la 28 noiembrie 1994, a Acordului de Parteneriat și Cooperare (APC), care a intrat în vigoare la 1 iulie 1998. Documentul stabilea cadrul juridic al relațiilor bilaterale între Republica Moldova și UE în domeniul politic, comercial, economic, juridic, cultural-științific și avea ca obiective susținerea Republicii Moldova pentru: consolidarea democrației și statului de drept cu respectarea drepturilor omului și a minorităților prin asigurarea cadrului corespunzător al dialogului politic; dezvoltarea durabilă a economiei și finalizarea procesului de tranziție spre economia de piață prin promovarea schimburilor comerciale, investițiilor și relațiilor economice armonioase (Acordul de Parteneriat și Cooperare RM-UE, 1994). Astfel, Republica Moldova începe un amplu proces de adaptare al politicilor interne la Aquis-ul european. Ca urmare a semnării la 22 februarie 2005 la Bruxelles a Planului de acțiuni Republica Moldova – Uniunea Europeană, în cadrul Politicii Europene de Vecinătate, Republica Moldova s-a angajat să-și armonizeze legislația, normele și standardele cu cele ale UE. Totodată Moldova a fost invitată să stabilească cu UE relații politice, de securitate, economice și culturale mai intense, să intensifice cooperarea transfrontalieră și să împărtășească

responsabilitatea pentru prevenirea și soluționarea conflictelor. Unul dintre obiectivele cheie ale acestui Plan a fost susținerea în continuare a unei soluționări viabile a conflictului transnistrean. Adicional, Planul stabilea un set cuprinzător de priorități în domeniile incluse în APC. Printre aceste priorități, toate fiind importante, o atenție specială urma să fie acordată progresului spre un sistem eficient și cuprinzător de management al frontierei pe toate sectoarele hotarului Moldovei, inclusiv sectorul transnistrean. De atunci, mai multe documente de politici, strategii, au fost elaborate și implementate, reieșind din specificul perioadei, factorii interni și externi care au dictat situația politică, economică, socială și militară din țară.

În domeniul gestionării frontierei, în Uniunea Europeană se implementează conceptul de management integrat al frontierei (MIFS). Formalizat în anul 2001 (Catalogul Schengen al UE, 2009, p.8), MIFS – este un sistem de măsuri de management efektiv și rentabil al frontierei, efectuat pe calea coordonării și colaborării naționale și internaționale între toate instituțiile, responsabile de asigurarea securității frontierelor și sprijinul comerțului cu scopul creării granițelor deschise și sigure (Evisalu A., 2010, p.33). Modelul Managementului integrat al frontierei de stat (MIFS) a UE este unul dintre principalele elemente ale strategiei de securitate a UE (EUBAM, 2022).

Tendențele și fenomenele regionale cu impact asupra frontierelor au impus adaptarea politicilor de gestionare a frontierei Republicii Moldova inclusiv. De menționat, că politica de stat în domeniul securității frontierei se consideră un sistem de obiective, sarcini, principii și priorități ale statului, definite oficial, pentru organizarea, reglementarea juridică și implementarea tuturor măsurilor necesare de asigurare a securității frontierei, parte integrantă a Strategiei naționale de securitate a Republicii Moldova.

Teoretic, politica de frontieră a statului trebuie formată și să includă trei componente interdependente: securitatea frontierei, stimularea și promovarea cooperării transfrontaliere, precum și dezvoltarea teritoriilor zonelor de frontieră. În acest sens, politica de stat în domeniul frontierei urmărește realizarea sarcinilor precum: protecția suveranității, integrității teritoriale și inviolabilității frontierei de stat; protecția populației din regiunile de frontieră ale țării; opoziție față de încercările statelor vecine de a-și pune în aplicare intențiile privind delimitarea teritorială a frontierei comune de stat în beneficiul lor; organizarea de protecție și apărare fiabilă a frontierei de stat pe toată lungimea acesteia; soluționarea problemelor de înregistrare contractuală și legală a secțiunilor comune ale frontierei de stat cu statele adiacente; asigurarea funcționării ritmice a punctelor de control și trecere peste frontiera de stat și a infrastructurii de frontieră; îmbunătățirea sistemului de combatere a trecerii ilegale a frontierei de stat, a migrației ilegale și a activităților de contrabandă, a circulației ilegale a stupefiantelor și a altor activități ilegale la frontiera de stat; dezvoltarea unor relații de prietenie reciprocă cu țările vecine, bazate pe principii și norme stabilite de dreptul internațional; crearea condițiilor adecvate pentru dezvoltarea socio-economică a zonelor de frontieră, precum și utilizarea echilibrată a resurselor naturale; implementarea unor măsuri politice și diplomatice complexe pentru a minimiza incidentele de frontieră și situațiile conflictuale pe secțiuni comune ale frontierei de stat dintre țările vecine etc.

Reieșind din spectrul de sarcini descrise, Republica Moldova implementează conceptul MIFS, unul similar celui european. Managementul integrat al frontierei de stat în Republica Moldova este considerat un instrument important în realizarea securității de frontieră (Conceptul de frontieră în analiza securității naționale, 2013) și cuprinde coordonarea și cooperarea națională și internațională între toate autoritățile și instituțiile publice implicate în asigurarea securității frontierei și facilitarea comerțului pentru a stabili un management efektiv, eficient și coordonat al frontierei, în scopul realizării obiectivului de frontiere deschise, bine controlate și securizate (Consiliul Național pentru Managementul Integrat al Frontierei de Stat, 2015).

La nivel național, gestionarea frontierei, soluționarea problemelor legate de funcționalitatea frontierelor, perspectivele de evoluție a situației frontaliere, în contextul asigurării securității naționale, sunt prevăzute în strategiile pe profil. Astfel, începând cu anul 2011, Guvernul Republicii

Moldova a elaborat și implementat, prin succesiune, trei Strategii naționale de management integrat al frontierei de stat (MIFS) pentru perioadele 2011-2013, 2015-2017, 2018-2023.

Strategiile MIFS urmăreau implementarea următoarelor priorități de bază:

- perfecționarea legislației;
- perfecționarea sistemului instituțional;
- perfecționarea controlului și supravegherii frontierei de stat;
- perfecționarea cooperării intrainstituționale, interinstituționale și internaționale;
- perfecționarea sistemului de management al resurselor umane.

Respectiv, conceptul MIFS presupune următoarele dimensiuni:

a) controlul și supravegherea frontierei de stat, în baza analizei riscurilor, a datelor și informațiilor prelucrate privind infracționalitatea;

b) depistarea și investigarea crimelor transfrontaliere de către autoritățile de frontieră, în coordonare cu alte autorități de aplicare a legii la nivel național;

c) modelul de acces în Republica Moldova structurat pe patru nivele (măsurile în țările terțe, cooperarea cu țările vecine, controlul la frontieră, măsurile de control în interiorul țării, inclusiv readmisia);

d) cooperarea dintre autoritățile implicate în MIFS, inclusiv prin facilitarea schimbului de informații necesare pentru punerea în aplicare a măsurilor de securitate la frontieră;

e) cooperarea internațională în domeniul asigurării securității frontierei de stat;

f) coordonarea și asigurarea coerenței activităților autorităților implicate în asigurarea securității frontierei prin Consiliul Național de management Integrat al Frontierei de Stat (Strategia națională de management integrat al frontierei de stat pentru anii 2011-2013, 2011).

Toate dimensiunile conceptului de MIFS sunt realizate în cadrul Sistemului de securitate frontalieră integrată a Republicii Moldova - componentă a securității naționale. Sistemul de securitate frontalieră a Republicii Moldova este conform modelului de securitate a frontierelor europene, care desemnează ansamblul de acțiuni și măsuri unitare, coerente și continue, prin care se asigură: integritatea frontierei de stat; respectarea legislației în domeniu; ordinea, securitatea publică și desfășurarea normală a activităților legale în zona de frontieră și în alte arii de interes; siguranța populației; prevenirea și combaterea migrației ilegale, criminalității transfrontaliere, a altor fapte ilegale din competența autorităților din sistemul managementului integrat al frontierei de stat (Strategia națională de management integrat al frontierei de stat pentru anii 2015-2017, 2014).

Gestionarea frontierei se realizează prin Sistemul managementului integrat al frontierei, care constituie totalitatea autorităților și instituțiilor publice implicate în procesul de asigurare a securității frontierei și de facilitare a comerțului (Strategia națională de management integrat al frontierei de stat pentru perioada 2018-2023, 2018).

Mecanismele, modelele, metodele și instrumentele de punere în funcțiune a sistemului managementului integrat al frontierei sunt prevăzute de cadrul normativ-juridic al Republicii Moldova și conțin: competențe, atribuții, obiective, sarcini și indicatori de realizare pentru fiecare componentă a sistemului MIFS. Evidențiez, că autoritățile din Sistem sunt împărțite în două categorii: autorități cu competențe nemijlocite la frontieră și autorități cu atribuții conexe domeniului managementului integrat al frontierei de stat. Fiecare autoritate, în limitele competențelor atribuite, implementează politici de management integrat al frontierei.

Analiza segmentului de funcționalitate a frontierei, în contextul menținerii ordinii și securității publice, prin prisma rolului fiecărei autorități ai sistemului enunțat arată, că în politicile de profil predomină aspectul de securitate. Se necesită adaptarea lor specificului regional existând reieșind din următoarele deziderate: Republica Moldova mărginește cu România (684 km de frontieră). Fiind țară-membră a Uniunii Europene, este, totodată, remarcantă similaritatea culturii etnice, relațiile sociale fiind foarte strânse. Și mai apropiate sunt legăturile băștinașilor din zonele adiacente frontierei, inclusiv pe dimensiuni economice și de altă natură. La rândul său, în est, Republica

Moldova mărginește cu Ucraina (1222 km de frontieră). Trecutul istoric comun a apropiat popoarele și legăturile etnice. Dea lungul anilor, condițiile de traversare a frontierei impuse, au presupus intenția ca aceste relații să fie, în continuare, menținute și dezvoltate (la frontiera de stat funcționează 81 puncte de trecere a frontierei: 67 – la frontiera moldo-ucraineană, doar 9 – la frontiera moldo-română, 5 – în interiorul țării). Totuși, indicii de progres, stabiliți în documentele de politici, ce marchează funcțiile frontierei, prevăd facilități de circulație și condiții de relaționare reciprocă constrânși de normele „paravanului” de securitate, în mare măsură menite să conserve, să evite sau să micșoreze contactul și influența din extern.

În cadrul lanțului de reforme petrecute în ultimul deceniu, în special referindu-mă la sistemul afacerilor interne, s-a urmărit creșterea interacțiunii dintre autorități, inclusiv interoperabilității pe mai multe compartimente specifice. De remarcat este domeniul frontierei.

Prin noul cadru de reglementare a activității autorității de frontieră din Republica Moldova, și anume Legea cu privire la frontiera de stat a Republicii Moldova (Legea 215, 2011) și Legea cu privire la Poliția de Frontieră (Legea 283, 2011), care au intrat în vigoare la 01.07.2012, sa definitivat amplul proces de reorganizare a Serviciului Grăniceri în Poliția de Frontieră. Astfel, încât astăzi, demilitarizată și profesionalizată, Poliția de Frontieră este organul administrației publice, în subordinea Ministerului Afacerilor Interne, care exercită atribuțiile și implementează politica statului în domeniul managementului integrat al frontierei de stat, al combaterii migrației ilegale și a criminalității transfrontaliere. Legislația frontalieră, în mare parte, a fost conformată prevederilor aplicabile în Uniunea Europeană, care, în esență, în linii mari, a fost concentrată pe formarea prin frontiere a unui paravan impermeabil inclusiv pentru amenințări și riscuri la ordinea și securitatea publică. Corespunzător normelor europene de securizare a frontierelor, care prevăd, reacție și răspuns prompt la situațiile care afectează grav ordinea publică sau securitatea internă a spațiului comunitar (Regulamentul (UE) 2016/399, 2016), norma juridică națională prevede proceduri de filtrare a persoanelor, mijloacelor de transport, mărfurilor și bunurilor care atentează la ordinea publică și securitatea statului.

Reforma autorității de frontieră, a presupus suplimentarea cu atribuții de menținere a ordinii publice în punctele de trecere a frontierei de stat, de asigurare a securității publice în cadrul aeroporturilor și porturilor Republicii Moldova. Astfel, Poliția de Frontieră se preocupă de profilaxia, dar și de constatarea și examinarea abaterilor de la normele de ordine și securitate publică în limitele punctelor de trecere a frontierei. De menționat, că analiza cadrului normativ național arată, că aplicabilitatea noilor atribuții se intercalează cu unele deja existente, specifice activității la frontieră, precum menținerea regimului punctelor de trecere. Această regim presupune, per ansamblu, norme de conduită ale tuturor categoriilor de persoane ce vin, se află sau traversează frontiera de stat prin punctele de trecere. Am putea face o analogie cu normele de ordine și securitate publică în alte spații publice, pe întreg teritoriul țării, și, corespunzător, cu procedurile instituite în sistemul afacerilor interne de menținere a lor. Totuși responsabilitatea pentru încălcările normelor de ordine publică și de regim al punctelor de trecere este delimitată, chiar dacă, parțial, sunt descrise aceleași abateri (Codul contravențional al Republicii Moldova, 2017). Pornind de la această delimitare, în practică se admit paralelisme, suprapuneri și dublări de competențe, fapt ce face dificilă organizarea și desfășurarea misiunilor, stabilirea precisă a responsabilităților, cooperarea și alocarea resurselor. Din aceste motive este periclitată dezvoltarea în ansamblu a sistemelor de securitate a frontierei și de ordine și securitate publică, cu lipsă de sinergie între ele.

Uniformizarea și standardizarea procedurilor de control a frontierei, de menținere și asigurare a ordinii și securității publice se prezumă a fi soluția pentru consolidarea și integrarea sistemului afacerilor interne, eficientizarea lui. Exemplul de remarcat este inițiativa de profesionalizare a angajaților MAI conform programului unic de formare profesională inițială a debutanților. Rezultatul urmărit este formarea competențelor generale polițienești unice pentru toate autoritățile din sistemul afacerilor interne, astfel contribuind la creșterea nivelului de interoperabilitate în executarea atribuțiilor stabilite.

În concluzie, Republica Moldova pune accent pe crearea unui mediu sigur de trai în limitele sale teritoriale. Amenințările, provocările și riscurile de azi, în tandem cu obiectivele strategice naționale, statutul de țară-candidat la aderarea în spațiul UE, indică la necesitatea unei abordări complexe a sectorului de ordine și securitate publică. În acest sens, rolul frontierei de stat, securizată corespunzător, devine unul determinant. Or frontiera de stat protejată, contribuie la menținerea unui climat sănătos, pozitiv și favorabil pentru dezvoltarea societății și statului. Pentru asta, se consideră imperios adaptarea cadrului normativ-juridic național în domeniile descrise, în corespundere cu cele mai bune practici europene. Totodată, standardele de ordine și securitate publică vor fi atinse, inclusiv, prin dinamizarea relațiilor de cooperare interstatală, prin apropierea inter-etnică și socială a populației din teritorii vecine. În acest sens, conceptul de management integrat al frontierei trebuie să propună instrumente, prin operarea cărora, toate barierele și impedimentele spre contact și asociere se vor exclude.

Referințe:

1. Acordul de Parteneriat și Cooperare RM-UE, <https://mfa.gov.md/ro/content/relatiile-rm-ue>, (data adresării – 21.08.2022).
2. Catalogul Schengen al UE Controlul la frontierele externe. Returnarea și readmisia, recomandări și cele mai bune practici, 2009, 61 p., pag. 8.
3. Codul contravențional al Republicii Moldova, capitolul XVII, XIX, art. 332, 354, Publicat : 17-03-2017 în Monitorul Oficial Nr. 78-84 art. 100
4. Conceptul de frontieră în analiza securității naționale: perspectiva europeană a securității de frontieră, Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale, 2013, Issue 4, Volume 30, Pp. 65-78.
5. Concepția politicii externe a Republicii Moldova, Alineatul II, III, IV, Hotărârea Parlamentului nr. 368 din 08.02.1995, Publicat : 06.04.1995 în Monitorul Oficial Nr. 020.
6. Concepția securității naționale a Republicii Moldova și formarea Consiliului coordonator pentru elaborarea proiectelor de legi și altor acte normative care vor reglementa construcția, pregătirea și folosirea Forțelor, titlul II, punct 7, Hotărârea Parlamentului nr. 445 din 05.05.1995, Publicat 29.06.1995 în Monitorul Oficial Nr. 35 art Nr : 399.
7. Consiliul Național pentru Managementul Integrat al Frontierei de Stat, Hotărârea Guvernului nr. 902 din 31.12.2015, Publicat : 15.01.2016 în Monitorul Oficial Nr. 2-12 art. 07.
8. Evisalu A. European Union Integrated border management concept and its implementation by the European Union member states. In: Integrated Border Management. International conference. 15-16 November 2010, Kishinev, the Republic of Moldova, p. 33.
9. Hotărârea de Guvern cu privire la Centrul Național de Coordonare Integrată a Acțiunilor de Ordine Publică nr. 1206/2016 https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=129492&lang=ro#.
10. Legea nr. 215 din 04.11.2011 privind frontiera de stat a Republicii Moldova, Monitorul Oficial, Nr. 76-80, art. Nr. 243 din 20.04.2012.
11. Legea nr. 283 din 28.12.2011 cu privire la Poliția de Frontieră, capitol III, art. 6, punct b), Publicat : 20.04.2012 în Monitorul Oficial Nr. 76-80 art. 245.
12. Regulamentul (UE) 2016/399 Al Parlamentului European și al Consiliului din 9 martie 2016 cu privire la Codul Uniunii privind regimul de trecere a frontierelor de către persoane (Codul Frontierelor Schengen), punct 22.
13. Rick-Ozziel Nelson, Heather A. Conley... [et al.]. Border Security in a Time of Transformation. Two International Case Studies – Poland and India. A Report of the CSIS Homeland Security & Counterterrorism Program, Europe Program, and South Asia Program. Washington, D.C.: Center for Strategic and International Studies, July 2010, p. 2.
14. Strategia națională de dezvoltare „Moldova 2030”, Hotărârea Guvernului nr. 377 din 10.06.2020 cu privire la aprobarea proiectului de lege (abrogată).
15. Strategia națională de management integrat al frontierei de stat pentru anii 2011-2013, Capitolul II, secțiunea 1, punctul 5, Hotărârea Guvernului nr.1212 din 27 decembrie 2011, Publicat : 21.01.2011 în Monitorul Oficial Nr. 16-17 art Nr. 7.

16. Strategia națională de management integrat al frontierei de stat pentru anii 2015-2017, Capitolul II, secțiunea 1, punctul 5, Hotărârea Guvernului nr.1005 din 10 decembrie 2014, Publicat : 19.12.2014 în Monitorul Oficial Nr. 372-384 art Nr : 1088.
17. Strategia națională de management integrat al frontierei de stat pentru perioada 2018-2023, Hotărârea Guvernului nr.1101 din 14 noiembrie 2018, Publicat : 07.12.2018 în Monitorul Oficial Nr. 448-460 art. 1261.
18. Strategia națională de ordine și securitate publică pentru anii 2017-2020, HG nr. 354/2017 din 31.05.2017, Publicat : 02.06.2017 în Monitorul Oficial Nr. 171-180 art. 430.
19. Strategia securității naționale a Republicii Moldova, Hotărârea Parlamentului nr. 153 din 15.07.2011, Publicat : 14.10.2011 în Monitorul Oficial Nr. 170-175 art. 499.
20. Ананьин О. В. Пограничная безопасность Украины в современных условиях / О.В. Ананьин // Сборник научных трудов «Гилея: научный вестник». К., 2011. Спецвыпуск. С. 517 – 521.
21. Интегрированное управление границами: повышение безопасности и упрощение процедур пересечения границы. [On-line]: <http://www.eubam.org/md/press/news/1091> (data adresării – 23.08.2022).

COMPETENȚA AGENTULUI CONSTATATOR ÎN PROCESUL DE SOLUȚIONARE A CAUZELOR CONTRAVENȚIONALE – PROVOCĂRI ȘI CONTROVERSE ÎN LEGISLAȚIA CONTRAVENȚIONALĂ A REPUBLICII MOLDOVA

CZU: 342.924:343.15(478)

Olesea PANCHIV¹,
Universitatea de Stat din Moldova

ABSTRACT. *The present study reflects a complex analysis of the legal framework that ensures the current regulation of the competence of the official examiner in the contraventional process, being focused on the elucidation of the main legislative vulnerabilities, gaps and uncertainties that generate serious praxeological problems in the activity of establishing, examining and solving the contraventional cases. Thus, a poor quality of the contraventional law, regarding the standards of clarity and predictability, encourages its erroneous interpretation and irregular application in the practice of solving the contraventional cases.*

The distinct analysis of the status of the official examiner, as one of the competent authorities to solve the contraventional cases, is justified through the prism of the central role and mission that he fulfills in the contraventional process, exercising his competence over the widest spectrum of contraventions, being empowered to establish, examine and solve the contraventional cases, with the application of the appropriate contraventional sanctions. For these reasons, the clarity of the regulation is an imperative of the legislator, who has to perform all the necessary legislative changes and adjustments, in order to remove the omissions and the controversies that are currently disturbing the activity, the status and the competence of the official examiner in the contraventional process.

Keywords: *official examiner, contraventional process, establishing, examining, solving, sanctioning.*

REZUMAT. *Prezenta lucrare reprezintă un studiu analitic complex al cadrului normativ-juridic ce asigură reglementarea actuală a competenței agentului constator în procesul contravențional, centrat pe elucidarea principalelor vulnerabilități, lacune și incertitudini legislative, care generează probleme praxiologice grave în activitatea de constatare a contravențiilor, examinare și soluționare a cauzelor contravenționale. Or, o calitate precară a legii contravenționale, sub aspectul standardelor de claritate și previzibilitate, favorizează interpretarea eronată și aplicarea neuniformă a acesteia în practica soluționării cauzelor contravenționale.*

Analiza distinctă a statutului agentului constator, ca autoritate competentă să soluționeze cauzele contravenționale, este argumentată prin prisma rolului și misiunii centrale pe care o îndeplinește în procesul contravențional, exercitându-și competența asupra celui mai amplu spectru de contravenții, fiind împuternicit să constate, să examineze și să soluționeze cauzele contravenționale, cu aplicarea sancțiunilor contravenționale corespunzătoare, după caz. Din aceste considerente, claritatea reglementării este un imperativ al legiuitorului, motiv pentru care se impune operarea modificărilor și ajustărilor legislative necesare, în vederea înlăturării tuturor omisiunilor și controverselor ce planează actualmente asupra statutului și competenței agentului constator în procesul contravențional.

Cuvinte-cheie: *agent constator, proces contravențional, constatare, examinare, soluționare, sancționare.*

1. Introducere

Ritmul intens al progresului mediatic a devenit o valență sine-qua-non a secolului XXI, condiții în care figura agentului constator a devenit „virală” în societate, în mediul online, fiind deseori expusă unor critici dure, în special din partea persoanelor care au comis o încălcare a preceptelor

¹ Olesea PANCHIV, Ministerul Justiției, Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea de Drept, panchiv.olesea@gmail.com, ORCID: 0000-0003-2449-8483

legale, *in concreto*, referindu-ne la persoanele care au comis contravenții. Percepția socială negativă se datorează, în mare parte, rolului și misiunii primare pe care o îndeplinește agentul constator, și anume: constatarea faptei contravenționale, identificarea făptuitorului, a circumstanțelor în care a fost săvârșită contravenția și, la necesitate, atragerea contravenientului la răspundere contravențională, însoțită de aplicarea sancțiunilor contravenționale.

Din punct de vedere statistic, faptele contravenționale se numără printre cele mai des întâlnite încălcări ale legii. Conform indicilor cantitativi raportați de Biroul Național de Statistică, pe parcursul anului 2021, au fost constatate 629,2 mii contravenții, ceea ce constituie o creștere în valoare de 221,4 mii contravenții comparativ cu anul 2020 (Biroul Național de Statistică, Contravenții 2021). Multitudinea și frecvența faptelor contravenționale argumentează praxiologic necesitatea definitivării unei proceduri clare și accesibile de atragere a contravenientului la răspundere contravențională, însoțită de aplicarea sancțiunii contravenționale corespunzătoare. Or, în viața cotidiană, erorile de aplicabilitate și funcționalitate a acestui mecanism generează conflicte între persoanele care au admis abateri de la prevederile legii contravenționale și exponenții autorităților statului împuterniciți cu atribuțiile de constatare, examinare și soluționare a cauzelor contravenționale, exprimând un dezacord general în procesul de interpretare și aplicare a legii.

În această ordine de idei, amintim că legea trebuie să corespundă standardelor de calitate, să fie previzibilă, accesibilă și clară. Anume pe acest palier de cercetare, am constatat că reglementarea actuală a competenței agentului constator în legislația contravențională a Republicii Moldova nu este una certă și fără echivoc, prezentând anumite controverse și ambiguități, care favorizează practici vicioase în aplicarea nemijlocită a legii.

2. Revizuirea literaturii

Elaborarea prezentului studiu a fost însoțită de analiza minuțioasă a cadrului normativ-juridic relevant, în special a Codului contravențional al Republicii Moldova nr. 218 din 24.10.2008 și a legilor de modificare a acestuia, care constituie sediul principal al materiei supuse cercetării. Complementar, a fost consultat Codul de procedură penală al Republicii Moldova nr. 122 din 14.03.2003, precum și Codul transporturilor rutiere al Republicii Moldova nr. 150 din 17.07.2014. Suportul teoretico-științific al lucrării este fundamentat pe cercetarea doctrinei de specialitate, reprezentată de principalii exponenți ai științei dreptului contravențional în Republica Moldova, S. Furdui, O. Pantea, V. Guțuleac, I. Trofimov etc. Nu în ultimul rând, pentru asigurarea caracterului comprehensiv al studiului, au fost analizate datele statistice caracteristice fenomenului contravenționalității în Republica Moldova, consultând paginile web oficiale ale Biroului Național de Statistică și a altor autorități.

3. Metodologie

Relevanța și utilitatea oricărui studiu este dependentă de selectarea unui suport metodologic corespunzător. Un loc primordial printre metodele utilizate la realizarea acestei lucrări îl ocupă metodele logice, și anume analiza și sinteza. Analiza este metoda care constă în descompunerea unui concept în părțile componente ale acestuia, pentru a asigura o investigație detaliată și minuțioasă a elementelor structurale ale unui fenomen. Grație acesteia, am efectuat un studiu analitic și comprehensiv al materiei, în rezultatul căruia am reușit să identificăm și să evidențiem principalele probleme aferente reglementării actuale a statutului și competenței agentului constator în cadrul procesului contravențional. Pe de altă parte, sinteza este metoda care a făcut posibilă selectarea, din ansamblul informațiilor colectate și analizate, a celor mai relevante aspecte și a impulsionează formularea unor concluzii și soluții pertinente pentru perfecționarea cadrului normativ-juridic și îmbunătățirea mecanismelor de aplicare a legii în procesul de constatare, examinare și soluționare a cauzelor contravenționale. O altă metodă utilizată este metoda exegetică, care constă în deslușirea sensului normelor juridice prin raportare directă la textul actului normativ, pentru a înțelege logica și mesajul legiuitorului, încurajând aprecierea critică și constructivă a unor dispoziții legale controversate, generatoare de practici neuniforme de interpretare și aplicare a legii contravenționale.

Metoda sistemică prezintă, la rândul său, o importanță deosebită, facilitând stabilirea semnificației unor precepte legale prin coroborarea acestora cu alte norme juridice, efectuând o interpretare de ansamblu a actului normativ și o analiză complexă a cadrului normativ pertinent domeniului supus cercetării, conturând caracterul unitar al dreptului contravențional, coerența și interdependența normelor contravenționale materiale și procesuale. Nu în ultimul rând, făcând uz de metoda cantitativă și calitativă, am realizat culegerea și sistematizarea datelor statistice care denotă evoluția parametrilor numerici și indică asupra agravării stării de fapt în direcția dezvoltării vertiginoase a contravenționalității pe teritoriul Republicii Moldova.

4. Rezultate și discuții

Pornind de la prevederile art. 393 Cod contravențional, sistemul autorităților competente să soluționeze cauzele contravenționale este alcătuit din: instanța de judecată, procurorul, comisia administrativă și agentul constator (Codul contravențional al RM nr. 218/2008). Paleta cea mai vastă și cea mai diversificată de contravenții sunt constatate și, după caz, examinate de către agenții constatori desemnați de autoritățile statului prevăzute la art. 400 – 423¹¹ Cod contravențional.

Explicația conceptuală a termenului „agent constator” își are izvorul în doctrină, conform căreia acesta desemnează calitatea de persoană, reprezentant al autorității publice competente, în ce privește constatarea unui caz de comitere a contravenției. Această calitate îi oferă agentului constator posibilitatea să întreprindă toate acțiunile, pentru a identifica existența cazului de comitere a contravenției, a administra probele care să dovedească comiterea contravenției, precum și persoana care a comis-o și vinovăția acesteia (Trofimov I., Crețu. A., 2017, p. 99).

Meditând asupra opiniilor teoreticienilor expuse mai sus, s-ar impune deducția conform căreia există persoana care constată contravenția, iar paralel cu aceasta, există persoana sau autoritatea care aplică sancțiunea contravențională. Situația în care am admite o calitate aparte de agent constator, iar distinct de aceasta, calitatea de persoană sau autoritate competentă să examineze cauzele contravenționale și să aplice sancțiunile, ar determina limitarea competenței agentului constator doar la acțiunile menite să confirme existența faptei contravenționale.

Pe de altă parte, potrivit prevederilor art. 385 alin. (2) Cod contravențional, agentul constator este un funcționar din cadrul autorităților prevăzute de legiuitor, împuternicit cu atribuții de constatare și/sau de sancționare (Codul contravențional al RM nr. 218/2008). Astfel, Codul contravențional atribuie expres agentului constator inclusiv competența de aplicare a sancțiunilor contravenționale, ceea ce prezumă că autoritatea care constată contravenția, examinează cazul, are și împuternicirea de a pronunța verdictul pe marginea acestei cauze. În acest mod, persoana care constată este și cea care sancționează.

În lumina acestor observații, considerăm că utilizarea termenului „agent constator” în cadrul procesului contravențional, pentru a desemna autoritatea investită inclusiv cu competențe de sancționare, nu este una corespunzătoare. Susținem că este mai oportună utilizarea termenului „agent contravențional”, pentru a elimina orice confuzie care ar putea apărea în legătură cu interpretarea *strico sensu* a adjectivului „constator”. În caz contrar, urmând logica semantică, ar trebui să existe și un „agent sancționator (examinator) etc.”, ceea ce este de prisos în condițiile în care, într-un număr impunător de cazuri, aceeași persoană (funcționar) constată contravenția, examinează cauza și aplică sancțiunea contravențională, fiind împuternicită în acest sens, prin raportare la prevederile art. 385 alin. (2) Cod contravențional.

Raționamentul poziției pe care o expunem este susținut și de dispozițiile art. 399 alin. (1) Cod contravențional, potrivit cărora: „Cauza contravențională se soluționează de agentul constator în a cărui rază teritorială a fost săvârșită contravenția. Acesta poate aplica sancțiunile prevăzute în Partea specială a Cărții întâi în limitele competenței și numai în exercițiul funcțiunii” (Codul contravențional al RM nr. 218/2008), fiind reliefată competența de aplicare a sancțiunilor contravenționale.

Conform celor menționate anterior, modelul clasic prescrie situația în care competențele de constatare, examinare și soluționare a cauzei contravenționale sunt exercitate de către una și aceeași

persoană. Însă, pot fi întâlnite cazuri ce nu se înscriu în această ordine generală. Se întâmplă în situația în care legiuitorul atribuie expres anumite componente de contravenții în competența de soluționare a unor autorități concrete. Bunăoară, anumite contravenții pot fi doar constatate de către agentul constatat, iar soluționarea cauzelor și aplicarea sancțiunilor contravenționale sunt de competența exclusivă a altei autorități (cel mai des, a instanței de judecată). În acest caz, suntem în prezența unei competențe partajate. În același timp, cu titlu de excepție, există circumstanțe de altă natură, reflectate în art. 385 alin. (5) și (6) Cod contravențional, care se referă la declarația de abținere sau recuzarea agentului constatat pentru cauze de incompatibilitate, situație în care, competența de examinare este preluată, la un moment dat, de către un alt funcționar din cadrul aceleiași autorități decât cel care a constatat nemijlocit contravenția.

În acest context, ar provoca discuții prevederile alin. (10) al aceluiași articol, care stabilește că, în cazurile în care agentul constatat face declarație de abținere, este recuzat sau se află într-o imposibilitate motivată de participare la examinarea cauzei contravenționale în instanța judecătorească, autoritățile prevăzute la art. 400-423¹⁰ Cod contravențional pot desemna un alt reprezentant în acest scop (Codul contravențional al RM nr. 218/2008). Actul prin care un alt reprezentant al autorității este abilitat să participe la procesul contravențional inițiat este un act de delegare, care trebuie înțeleasă ca fiind o desemnare într-o anumită calitate procesuală, determinată de procesul în cauză.

Astfel, în virtutea prevederilor art. 385 alin. (10) Cod contravențional, reprezentantul este desemnat într-o anumită calitate, care, în opinia noastră, este anume calitatea de agent constatat. Acest raționament este fundamentat pe faptul că, până la momentul intervenirii circumstanțelor prevăzute de art. 385 alin. (10) Cod contravențional, în procesul contravențional nu exista așa participant la proces precum reprezentantul autorității din care face parte agentul constatat sau nemijlocit autoritatea în cauză. Prin urmare, nici după ce au intervenit circumstanțele prevăzute de art. 385 alin. (10) Cod contravențional, un asemenea participant la proces nu poate să apară.

Aceste argumente urmează a fi completate cu principiul potrivit căruia procesul contravențional, în lipsa unor reglementări exprese, i se aplică regulile procesului penal. Astfel, odată ce la examinarea cauzei contravenționale de către instanța de judecată probele care vin să confirme vinovăția contravenientului sunt susținute de agentul constatat, urmează să conchidem că, de fapt, acesta susține învinuirea în acest proces, analogic procesului penal, unde învinuirea este susținută de procuror. Odată ce în procesul penal procurorul nu poate fi substituit cu un alt reprezentant, ci doar de către un alt procuror și doar în baza unei dispoziții, considerăm că art. 385 alin. (10) Cod contravențional urmează a fi înțeles în sensul desemnării unei alte persoane (reprezentant al autorității competente) în calitatea de agent constatat.

În aceeași ordine de idei, este necesar să ne referim la faptul că, examinarea cauzei contravenționale de către o persoană care exercită atribuții de agent constatat presupune împuternicirea de a examina doar cazurile pe care personal le-a constatat, le-a reținut în gestiune, precum și cazurile care i-au fost distribuite pentru examinare în baza unei dispoziții, prin care este desemnat ca agent constatat în cauza contravențională concretă. Cel puțin, această deducție o generează conținutul art. 385 Cod contravențional.

Contextual, ne referim la practica vicioasă în care contravenția este constatată de un agent constatat, iar actele de examinare și decizia se adoptă de către un alt agent constatat, care acționează fără să existe vreo dispoziție, prin care acesta să fie desemnat în calitatea de agent constatat în cazul contravențional concret și fără ca acesta să-l fi constatat personal. În asemenea situații, funcționarul cu atribuții de agent constatat poate prelua examinarea unei cauze contravenționale deja inițiate de către un alt agent constatat, doar în cazul în care, de către superior, este emisă o dispoziție prin care este abilitată o altă persoană să preia examinarea cazului concret, ceea ce echivalează cu încetarea calității de agent constatat pentru funcționarul care examina anterior cauza contravențională. Or, agentul constatat de sine stătător, din inițiativă proprie, fără o

asemenea dispoziție, nu-și poate atribui calitatea de agent constator într-o cauză contravențională în curs de examinare, aflată la examinarea unui alt agent constator.

O altă problemă am identificat-o realizând o analiză sistemică a normelor juridice cuprinse în intervalul art. 400–423¹¹ Cod contravențional, care reglementează nemijlocit competența fiecărei autorități cu statut de agent constator, în rezultatul căreia am detectat mai multe vulnerabilități și contradicții terminologice, care creează impedimente în concretizarea ariei de competență a agenților constatori. Aceasta se exprimă prin utilizarea inconsecventă a termenilor „constată”, „examinează”, „soluționează”, „aplică sancțiuni”, fără a asigura o distincție conceptuală și procesuală clară între aceștia, ceea ce generează ambiguități în practica soluționării cauzelor contravenționale, favorizând cazurile în care agentul constator depășește limitele competenței atribuite de lege.

Un exemplu elocvent și ilustrativ întru elucidarea acestei probleme se referă la competența agenților constatori din cadru Agenției Naționale Transport Auto (în continuare – ANTA), reglementată la art. 407 Cod contravențional. Analizând această normă, reliefăm următoarele: din modul de formulare al alin. (1), rezultă un șir de componente de contravenții care sunt constatate de către ANTA, și anume: „Contravențiile prevăzute la art. 84, art. 197 alin. (1)–(10), (12)–(29), art. 198–200¹, 204, 206, 207, 221¹, art. 224, art. 273 pct. 1), 2), 4), 6), 10)–13), art. 278–281, art. 283 alin. (1) și art. 344 *se constată de către organele de specialitate ale administrației publice în domeniul transportului rutier, electric, feroviar și naval, conform tipului de transport corespunzător competenței*” (Codul contravențional al RM nr. 218/2008). În același timp, din conținutul alin. (6) al aceluiași articol, rezultă că ANTA constantă și examinează un șir de contravenții: „Organele de specialitate ale administrației publice din domeniul transportului *constată și examinează contravențiile* prevăzute la art. 84, art. 273 pct. 1), 2), 4), 6), 10)–13), art. 278–281, art. 283 alin. (1) și art. 344, săvârșite în domeniile de activitate ce țin de competența lor” (Codul contravențional al RM nr. 218/2008). Prin urmare, din formularea art. 407 alin. (1) și (6) Cod contravențional desprindem două categorii distincte de competențe. La alin. (1) legiuitorul se referă doar la *constatarea contravențiilor*, în timp ce la alin. (6) – la *constatarea și examinarea contravențiilor*.

Mai mult decât atât, dacă ar fi să ne limităm doar la competența de constatare a contravențiilor de către ANTA, instituită de art. 407 alin. (1) Cod contravențional, atunci nu există o claritate în privința autorității căreia îi aparține competența de a examina cauzele și de a aplica sancțiuni contravenționale. Pentru unele categorii de contravenții constatate de către ANTA, art. 400 alin. (1) Cod contravențional instituie competența poliției de a examina cauzele contravenționale (de exemplu, pentru contravențiile prevăzute de art. 197 alin. (1)–(4), (9), (11)–(13), (15), (16), (22) Cod contravențional). Apare întrebarea logică: ce se întâmplă cu celelalte contravenții constatate de către ANTA, și anume cine examinează și soluționează cauzele contravenționale în acest caz? Cine aplică sancțiunile, în condițiile în care competența de examinare, soluționare și sancționare este literalmente omisă de legiuitor în formularea art. 407 alin. (1) Cod contravențional?

Într-o ipoteză, Codul contravențional instituie la art. 395 alin. (1) pct. 1) regula potrivit căreia toate cazurile cu privire la contravenții, care nu sunt atribuite expres de legea contravențională altor organe, sunt soluționate de către instanța de judecată. Însă, considerăm că împovărarea instanțelor judecătorești în acest caz este inoportună.

În practică, ANTA este autoritatea care examinează, soluționează cauzele contravenționale și aplică sancțiunile corespunzătoare. Din cauza lipsei unei reglementări clare și complete, ar părea că sancțiunile aplicate pe larg de către ANTA în procesul soluționării cauzelor contravenționale reprezintă o depășire a competențelor atribuite prin lege acestei autorități administrative. Totodată, în justificarea competenței de examinare și soluționare a cauzei contravenționale, însoțită de aplicarea sancțiunilor, funcționarii ANTA se bazează pe prevederile art. 440 alin. (1) Cod contravențional, care definește constatarea faptei contravenționale drept fiind „activitatea, desfășurată de agentul constator, de colectare și de administrare a probelor privind existența

contravenției, *deciziei privind examinarea contravenției* în temeiul constatării agentului constator sau procesului-verbal cu privire la contravenție, *de aplicare a sancțiunii contravenționale* sau de trimitere, a dosarului, după caz, funcționarului abilitat să examineze cauza contravențională, din cadrul autorității din care face parte agentul constator, în instanța de judecată sau în alt organ spre soluționare” (Codul contravențional al RM nr. 218/2008), mecanism pe care îl considerăm eminamente greșit.

Pe de altă parte, în conformitate cu prevederile art. 374 alin. (2) Cod contravențional: „Procesul contravențional este activitatea desfășurată de autoritatea competentă, cu participarea părților și a altor persoane titulare de drepturi și de obligații, având ca scop *constatarea contravenției, examinarea și soluționarea cauzei contravenționale*, constatarea cauzelor și condițiilor care au contribuit la săvârșirea contravenției” (Codul contravențional al RM nr. 218/2008). Prin urmare, se conturează o distincție între acești termeni: constatare, examinare, soluționare, care, în mod îndubitabil, au un conținut juridic diferit și reprezintă competențe distincte și faze aparte ale procesului contravențional.

În lumina acestor observații, suntem în prezența unei coliziuni de norme juridice, în măsura în care art. 374 alin. (2) Cod contravențional instituie trei faze distincte ale procesului contravențional, iar art. 440 Cod contravențional le reunește generic în cadrul unei singure, constatarea contravenției, înfățișând-o drept un concept mult mai cuprinzător, care include atât colectarea și administrarea probelor, cât și examinarea cauzei cu emiterea unei decizii și aplicarea sancțiunii contravenționale. Considerăm această confuziune și suprapunere de termeni drept fiind una absolut improprie, definiția constatării contravențiilor de la art. 440 alin. (1) Cod contravențional urmând a fi modificată. O părere asemănătoare, în acest context, o are și doctrinarul autohton, S. Furdui, care identifică constatarea cazului contravențional drept fiind „acea activitate desfășurată de organele special abilitate pentru colectarea și verificarea probelor necesare cu privire la existența contravenției, la identificarea faptuitorilor și la stabilirea răspunderii acestora în vederea transmiterii materialelor privind cazul contravențional spre examinare organului împuternicit să-l examineze” (Furdui S., 2005, p. 194).

De la general la particular, apreciem drept fiind imperioasă înlăturarea omisiunilor legislative detectate și modificarea art. 407 Cod contravențional în sensul concretizării exprese a competențelor funcționale ale agenților constatori din cadrul ANTA, astfel încât împuternicirea acestora de a constata contravențiile, de a examina și soluționa anumite categorii de cauze contravenționale, cu aplicarea sancțiunilor, să fie una clară și fără echivoc.

Problema lipsei unei determinări clare a ariei de competență a agentului constator prin prisma împuternicirilor de a constata contravenții, examina și soluționa cauze contravenționale, nu este doar cazul Agenției Naționale Transport Auto. Analizând ansamblul prevederilor cuprinse în art. 400 – 423¹¹ Cod contravențional, am identificat mai multe incertitudini și vulnerabilități legislative de această natură.

Bunăoară, aceeași problemă de definitivare a competenței agentului constator o regăsim și în formularea art. 403 alin. (1) Cod contravențional, care reglementează competența Serviciului Vamal de a examina contravențiile prevăzute la art. 79 alin. (3), art. 265, 287, 287¹, 287² Cod contravențional. Analiza sistemică a normelor juridice cuprinse în intervalul art. 400 – 423¹¹ Cod contravențional denotă o lipsă de claritate în privința autorității competente să constate aceste contravenții. Or, de exemplu, potrivit art. 400 alin. (1) Cod contravențional, contravențiile prevăzute la art. 79 alin. (1), (2) și (4) se constată și se examinează de către poliție, în timp ce, potrivit art. 403 alin. (1) Cod contravențional, contravenția prevăzută la art. 79 alin. (3) doar se examinează de către Serviciul Vamal, corespunzător, nefiind lucid cine o constată.

În mod similar, aceeași incertitudine există în privința competenței Autorității Naționale de Integritate, care, potrivit art. 423³ Cod contravențional, examinează contravențiile prevăzute la art. 313², 313⁴, 313⁵, 313⁶, 319¹ și 330² din legea contravențională a Republicii Moldova. Verificând cu

atenție normele contravenționale ce reglementează competența celorlalte autorități cu statut de agent constatatator, am stabilit existența unei lacune legislative în ceea ce privește organul competent să constate contravențiile prevăzute la art. 313², 313⁵, 313⁶, 319¹ și 330² Cod contravențional, care ulterior ar remite cauza spre examinare Autorității Naționale de Integritate.

Până nu demult, aceeași problemă se regăsea și în art. 401 alin. (1) Cod contravențional, care relevă competența Centrului Național Anticorupție (în continuare – CNA): „Contravențiile prevăzute la art. 313¹, 313³, 313⁷, 314, 314¹ se examinează de Centrul Național Anticorupție” (Codul contravențional al RM nr. 218/2008). Legiuitorul institua în sarcina CNA atribuția de examinare a cauzelor contravenționale pornite în baza componentelor enumerate, însă omitea să indice asupra faptului cui aparține competența de constatare a acestor fapte contravenționale, or, cercetând atent normele de la art. 400 – 423¹¹ Cod contravențional, nu identificăm nicio altă autoritate cu rol de agent constatatator care ar fi împuternicită să le constate și să le remită spre examinare CNA. Însă, prin Legea nr. 102 din 14.04.2022 pentru modificarea unor acte normative, omisiunea legislativă enunțată a fost înlăturată, art. 401 alin. (1) Cod contravențional fiind completat cu sintagmele „se constată și se examinează” de către CNA. Apreciem îmbunătățirile care sunt aduse calității legii contravenționale prin prisma legilor de modificare a Codului contravențional, însă constatăm cu regret că acestea soluționează doar câteva dintre problemele de acest gen, lăsând să planeze în continuare confuzii în privința competenței materiale a multor autorități cu statut de agent constatatator.

Astfel, în condițiile în care legiuitorul delegă unei autorități împuternicirea de a examina o categorie de cauze contravenționale, fără a specifica în sarcina alteia competența de constatare și obligația de remitere spre examinare, se creează o prezumție că autoritatea competentă să examineze cauza este și cea care constată, *de facto*, contravenția. Totuși, constatarea, examinarea și soluționarea cauzelor contravenționale reprezintă faze distincte ale procesului contravențional, cu conținut juridic diferit și cu spectrul specific de acțiuni procesuale admisibile la fiecare etapă. Din acest considerent, suntem de părerea că legiuitorul trebuie să asigure o reglementare clară și previzibilă, oferind o detaliere și explicare, în conținutul art. 374 Cod contravențional, a fazelor procesului contravențional, făcând o distincție între constatare, examinare și soluționare.

O altă problemă de competență materială constituie împuternicirea mai multor autorități cu examinarea uneia și aceleiași categorii de cauze contravenționale. De exemplu, examinarea contravenției de la art. 265 Cod contravențional este atribuită atât în competența Serviciului Fiscal de Stat (art. 402 alin. (1) Cod contravențional), cât și a Serviciului Vamal (art. 403 alin. (1) Cod contravențional). Această dublare de competență provoacă confuzii cu privire la autoritatea care va examina într-un final cauza, și anume în ce cazuri o va reține în propria gestiune și în ce cazuri o va remite spre examinare celelalte autorități împuternicite. În această situație apare riscul nesoluționării cauzei în genere, existând probabilitatea ca fapta să rămână nepedepsită.

Șirul exemplelor de această natură poate fi continuat, ceea ce denotă necesitatea stringentă a unei intervenții prompte a legiuitorului în sensul înlăturării tuturor lacunelor, controverselor și incertitudinilor ce planează asupra reglementării statutului și competențelor agentului constatatator, drept figură centrală în procesul de constatare, examinare și soluționare a cauzelor contravenționale.

5. Concluzii

Activitatea autorităților competente să soluționeze cauzele contravenționale înfățișează un complex de probleme de ordin practic, generate de reglementările lacunare și inexacte care stabilesc aria de competență a acestor organe. Lipsa unei delimitări clare a fazelor procesului contravențional și a competențelor funcționale de constatare, examinare și soluționare a cauzelor contravenționale, cu care sunt împuternicite autoritățile prevăzute de Codul contravențional, determină interpretarea și aplicarea neuniformă a legii, favorizând depășirea atribuțiilor expres atribuite prin lege.

Constatarea contravențiilor, examinarea cauzelor contravenționale și soluționarea acestora, cu aplicarea sancțiunilor contravenționale (după caz), reprezintă noțiuni cu un conținut juridic diferit,

ceea ce, pe cale de consecință, impune modificarea și completarea normelor din Capitolul III, Titlul I, Cartea a doua a Codului contravențional, pentru asigurarea unei reglementări clare și fără echivoc în ceea ce privește competența agenților constatați, a comisiei administrative, a procurorului și a instanței de judecată. În acest sens, apreciem drept fiind imperioasă concretizarea expresă a împuternicirilor privind constatarea, examinarea și soluționarea cauzelor contravenționale pentru fiecare autoritate în parte, în vederea eliminării ambiguităților și „conflictelor” de competență.

Agentul constator este autoritatea cu un rol central în procesul contravențional, datorită misiunii sale și competențelor cu care este împuternicit, motiv pentru care nu suntem de acord cu actuala denumire de „agent constator”, asociată restrictiv și limitativ activității de constatare a contravențiilor. Or, printre atribuțiile agentului „constator” se numără inclusiv examinarea și soluționarea cauzelor contravenționale, cu împuternicirea implicită de aplicare a sancțiunilor contravenționale. Din aceste considerente, optăm pentru înlocuirea denumirii actuale cu cea de „agent contravențional”, care ar reuni generic tot spectrul de atribuții cu care este înzestrată această autoritate în procesul contravențional.

Sintetizând problematica reglementării statutului și competenței agentului constator în procesul contravențional, prin prisma exemplelor concrete elucidate în conținutul lucrării, constatăm necesitatea revizuirii normelor cuprinse în intervalul art. 400–423¹¹ Cod contravențional, în vederea înlăturării ambiguităților și concretizării exprese a întinderii ariei de competență a funcționarilor cu statut de agent constator din cadrul autorităților enumerate de legiuitor, asigurând o delimitare conceptuală clară a competenței de constatare, examinare și soluționare a cauzelor contravenționale. Aceste îmbunătățiri vor spori calitatea legii contravenționale a Republicii Moldova, în special prin prisma standardelor de claritate și previzibilitate a legii, eliminând riscurile interpretării eronate, aplicării neuniforme a acesteia, precum și eventualele abuzuri de drept.

Coordonator științific:

Oleg PANTEA, doctor, conf. univ.

Referințe:

1. Codul contravențional al Republicii Moldova nr. 218 din 24.10.2008. În: Monitorul Oficial Nr. 3-6, art. 15 din 16.01.2009, republicat în: Monitorul Oficial Nr. 78-84, art. 100 din 17.03.2017.
2. Codul de procedură penală al Republicii Moldova nr. 122 din 14.03.2003. În: Monitorul Oficial Nr. 104-110, art. 447 din 07.06.2003, republicat în: Monitorul Oficial Nr. 248-251, art. 699 din 05.11.2013.
3. Codul transporturilor rutiere al Republicii Moldova nr. 150 din 17.07.2014. În: Monitorul Oficial Nr. 247-248, art. 568 din 15.08.2014.
4. Legea Republicii Moldova nr. 102 din 14.04.2022 pentru modificarea unor acte normative. În: Monitorul Oficial Nr. 115-117, art. 212 din 20.04.2022.
5. Furdui S. Dreptul contravențional. Chișinău: Cartier Juridic, 2005.
6. Guțuleac V. Tratat de drept contravențional. Chișinău: Tipografia Centrală, 2009.
7. Trofimov I., Crețu A. Drept procesual contravențional. Chișinău: Cartea militară, 2017.
8. Pantea O. Rolul Agenției Naționale Transport Auto în prevenirea și combaterea contravenționalității – studiu de caz. În: Studia Universitatis Moldaviae: Revista științifică a Universității de Stat din Moldova – seria științe sociale, 2021, nr. 8 (148), p. 31-35.
9. Contravenții constatate în anul 2021. Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova. https://statistica.gov.md/ro/contraventii-constatate-in-anul-2021-9478_59411.html

PRIORITĂȚI DE ASIGURARE A ORDINII JURIDICE ÎN CONTEXTUAL TRANZIȚIEI LA STANDARDELE EUROPENE

ANALIZA JURIDICĂ A CONTRAVENȚIEI „ÎMPIEDICAREA EXERCITĂRII DREPTULUI ELECTORAL”

CZU: 342.843:342.9

Vitalie IONAȘCU¹,
Academia „Ștefan cel Mare” a MAI
Vasile ZAVATIN²,
Academia „Ștefan cel Mare” a MAI

ABSTRACT. Although the right to vote is widely recognized as a fundamental human right, however, every time there are cases where certain people cannot claim this right. There are a number of groups of citizens, such as: youth, minorities, people with special needs, elderly people, homeless people, etc., who are manipulated by different methods and for different reasons: poverty, poor politics, illiteracy, intimidation, flawed electoral process, they cannot exercise their electoral rights freely. In such cases, the state is obliged to intervene through coercive force to remove those risk situations or to hold accountable the people who attack the fundamental rights and freedoms of citizens. An effective tool in cases of limitation of the right to vote is criminal liability based on art. 47 of the contravention law of the Republic of Moldova. Following the analysis of the rule from art. 47 of the Criminal Code, certain technical-legislative deficiencies were identified that could affect the quality of the judicial act in this regard. Therefore, a new version of the rule was formulated and offered as a legislative amendment proposal.

Keywords: Obstruction, electoral, contravention, limitation, access, vote, local, right.

REZUMAT. Cu toate că dreptul de vot este larg recunoscut ca un drept fundamental al omului, totuși, de fiecare dată se atestă cazuri în care anumite persoane nu-și pot revendica acest drept. Există o serie de grupuri de cetățeni, precum: tineri, minorități, persoane cu necesități speciale, persoane în etate, persoane fără adăpost, etc., care sunt manipulate prin diferite metode și din diverse cauze: sărăcie, politică deficitară, analfabetism, intimidare, proces electoral viciat, nu-și pot realiza drepturile electorale în mod liber. În astfel de cazuri statul este obligat să intervină prin forța de constrângere pentru a înlătura acele situații de risc sau pentru a atrage la răspundere persoanele care atentează la drepturile și libertățile fundamentale ale cetățenilor. Un instrument eficient în cazurile de limitare a dreptului de a vota este răspunderea contravențională în baza art. 47 din legea contravențională a Republicii Moldova. În urma analizei normei de la art. 47 din Codul contravențional au fost identificate anumite carențe tehnico-legislative care ar putea afecta calitatea actului de justiție în acest sens. Prin urmare a fost formulată o variantă nouă a normei și oferită ca propunere de modificare legislativă.

Cuvinte cheie: Împiedicare, electoral, contravenție, limitare, acces, vot, local, drept.

Introducere

Răspunderea contravențională, ca formă a răspunderii juridice constă în raportul juridic contravențional de constrângere între stat și contravenient, generat de comiterea contravenției. Acest raport este unul complex, al cărui conținut îl formează dreptul statului de a aplica persoanei vinovate una din sancțiunile prevăzută de lege pentru contravenția comisă și de a o constrânge să o execute, corelativ cu obligația contravenientului de a suporta aplicarea și executarea sancțiunii.

¹ Vitalie IONAȘCU, doctor în drept, conferențiar universitar, prodecan al Facultății de Drept, Ordine publică și securitate civilă al Academiei „Ștefan cel Mare”

, Academia „Ștefan cel Mare” a MAI al RM, ORCID: 0000-0001-6976-615X, e-mail: vitalie.ionascu9@gmail.com

² Vasile ZAVATIN, Doctor în drept, conferențiar universitar, al Catedrei „Drept polițienesc” a Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI al RM, e-mail: vzavatin@mail.ru

contravenționale, în vederea restabilirii ordinii de drept și restaurării autorității legii (Furdui, 2005, p. 180).

Pornind de la ideea că scopul legii contravenționale constă în „apărarea drepturilor și libertăților legitime ale persoanei, apărarea proprietății, ordinii publice, a altor valori ocrotite de lege, în soluționarea cauzelor contravenționale, precum și în prevenirea săvârșirii de noi contravenții” (Codul contravențional al Republicii Moldova, 2008, art. 2), ne propunem să supunem cercetării specificul răspunderii contravenționale în cazurile de nerespectare sau mai bine zis de împiedicare a realizării unui drept fundamental și anume cel electoral.

La general, se consideră că răspunderea pentru încălcarea normelor de drept electoral este un subiect pe cât de sensibil, pe atât de controversat. Încălcarea normelor electorale în timpul campaniilor electorale și în timpul desfășurării alegerilor propriu-zise trezesc nemulțumiri în rândul cetățenilor, care doresc ca voința lor să fie auzită și respectată. Astfel, examinarea și soluționarea litigiilor electorale prin prisma răspunderii contravenționale reprezintă unul din mijloacele importante de protecție a drepturilor exclusiv politice ale cetățeanului Republicii Moldova (Grău-Panțureac, 2019, p. 13).

1. Literatura revizuită

Legea fundamentală a statului statuează că „Voința poporului constituie baza puterii de stat. Această voință se exprimă prin alegeri libere, care au loc periodic, prin sufragiu universal, egal, direct, secret și liber exprimat” (Constituția Republicii Moldova, 1994, art. 38, alin. (1)). Statul trebuie să garanteze exprimarea voinței libere a cetățenilor prin apărarea principiilor democratice și a normelor dreptului electoral”

Cu toate că dreptul de vot este larg recunoscut ca un drept fundamental al omului, totuși, de fiecare dată se atestă cazuri în care anumite persoane nu-și pot revendica acest drept. Există o serie de grupuri de cetățeni, precum: tineri, minorități, persoane cu necesități speciale, persoane în etate, persoane fără adăpost, etc., care sunt manipulate prin diferite metode și din diverse cauze: sărăcie, politică deficitară, analfabetism, intimidare, proces electoral viciat, nu-și pot realiza drepturile electorale în mod liber.

De exemplu, Republica Moldova de la obținerea independenței se află într-o criză profundă politică continuă fiind afectată de faptul că are o amplasare geopolitică nefavorabilă. Aflându-se între două mari puteri, sistemul autorităților publice din țară este influențat de anumite viziuni, opinii, politici pro-ruse sau pro-europene. Această stare de fapt mereu a complicat procesele electorale, într-un final afectând interesele cetățenilor prin nerespectarea și neasigurarea drepturilor electorale ale acestora în spiritul statului de drept. Există foarte multe cazuri semnalate de împiedicare a exercitării drepturilor electorale, atunci când anumiți cetățeni ai Republicii Moldova sunt folosiți contrar voinței lor, fiind convinși prin manipulări și anumite propagande politice, pentru a vota în favoarea unor regimuri politice, fiind transportați în masă, la anumite birouri electorale, prin urmare, fiind impuși să voteze. Din aceste considerente statului îi revine sarcina de a apăra aceste drepturi electorale prin diferite instrumente, unul dintre care este aplicarea răspunderii juridice contravenționale.

Se consideră că, apărarea drepturilor electorale este foarte importantă cel puțin sub două aspecte vitale:

- a) pentru apărarea drepturilor electorale încălcate;
- b) pentru sancționarea, prevenirea și contracararea repetării unor astfel de fapte ilicite.

Răspunderea pentru încălcarea legislației electorale este un instrument de drept public, ce asigură interesul poporului în calitatea sa de deținător exclusiv al suveranității naționale în procesul de realizarea drepturilor electorale.

Orice litigiu electoral, într-o formă sau alta, afectează drepturile electorale ale cetățenilor și ale altor subiecți de drept electoral. Reglementarea normativă a procedurii de examinare a acestor cauze și răspunderea contravențională în dreptul electoral este de o importanță incontestabilă.

O problemă pe cât de veche, pe atât de actuală, o constituie starea de insatisfacție, față de modul cum este guvernată societatea și aspirațiile permanente către un guvernământ mai bun. Niciodată oamenii, cetățenii, în totalitatea lor, nu sunt mulțumiți, pe deplin, de modul în care sunt guvernați. Chiar și cele mai corecte guvernări, nu au făcut față în întregime așteptărilor alegătorilor. Însă, tocmai această insatisfacție, cu toate tulburările sociale pe care le produce, a constituit, din toate timpurile, un incontestabil factor de progres.

În contextul celor expuse mai sus, ne propunem o analiză juridico-științifică a faptelor de împiedicare a exercitării dreptului electoral, în special, ce cad sub incidența normelor de drept contravențional. Faptele de împiedicare a dreptului electoral pot fi diferite și pot fi realizate prin diferite modalități care la rândul său pot fi caracterizate prin diferite grade de pericol social. Din aceste considerente, legiuitorul a incriminat în legea contravențională, la art. 47 CC al RM, faptele contravenționale de împiedicare a exercitării dreptului electoral ce sunt caracterizate printr-un pericol mai redus decât faptele infracționale incriminate la art. 181 din legea penală (Codul penal al Republicii Moldova, 2003, art. 181).

2. Date și metodologie La baza elaborării cercetării au fost utilizate numeroase metode și principii. Au fost utilizate următoarele metode: metoda analizei, metoda documentară, metoda studiului comparat, metoda logică etc.

3. Modelul și constatările. Fapta contravențională de împiedicare a exercitării dreptului electoral este incriminată la articolul 47 CC al RM, care se sancționează cu amendă de la 12 la 18 unități convenționale aplicată persoanei fizice, cu amendă de la 18 la 30 de unități convenționale aplicată persoanei cu funcție de răspundere cu privarea, în ambele cazuri, de dreptul de a desfășura o anumită activitate pe un termen de la 3 luni la un an (Codul contravențional al Republicii Moldova, 2008, art. 47).

Legiuitorul a instituit răspunderea contravențională pentru astfel de fapte, oferindu-i competență deplină de agent constatatator pentru a constata și a examina aceste litigii, poliției. În această ordine de idei, poliția poate soluționa aceste litigii pe cale extrajudiciară, având împuterniciri (Ordinul MAI nr. 195 din 17.04.2020 cu privire la stabilirea competențelor în domeniul constatării/examinării contravențiilor atribuite agenților constatatatori din cadrul Ministerului Afacerilor Interne) depline pentru a soluționa cauzele contravenționale în baza art. 47 CC al RM și pentru a atrage la răspundere contravențională persoanele care se fac vinovate de săvârșirea faptelor de împiedicare la exercitarea drepturilor electorale ale cetățenilor (Codul contravențional al Republicii Moldova, 2008, art. 400, alin. (1)).

Astfel de contravenții sunt constatate și sancționate de către forțele de ordine din cadrul serviciilor de securitate publică ale subdiviziunilor teritoriale (inspectoratele de poliție) ale Inspectoratului General al Poliției al MAI al RM (Codul contravențional al Republicii Moldova, 2008, art. 400, alin. (1)).

La nivel unităților administrative-teritoriale (sate, orașe și alte tipuri de localități) există polițiști de sector (ofițeri sau subofițeri de sector) care sunt implicați la menținerea și asigurarea ordinii publice în timpul scrutinelor electorale.

Din momentul săvârșirii unei contravenții de împiedicare la exercitarea drepturilor electorale, statul prin intermediul agenților constatatatori este obligat să intervină în vederea soluționării și atragerii la răspundere contravențională a făptașilor. În această ordine de idei, succesul poliției în soluționare eficientă a astfel de situații cu respectarea drepturilor și libertăților fundamentale ale persoanei depinde de nivelul de profesionalism și calitatea desfășurării procedurii contravenționale.

Pornind de la ideea că agentul constatatator în baza convingerii proprii are dreptul de a lua decizii în cadrul unui proces contravențional, sarcina lui este de a lua aceste decizii corecte în baza unor probe pertinente, administrate în mod legal și în conformitate strictă cu prevederile Codului contravențional. În caz contrar, acesta riscă să-și depășească atribuțiile de serviciu, să ia decizii

ilegale, să încalce drepturile și libertățile fundamentale ale persoanelor, fapte care sunt improprii statului de drept.

În continuare, efectuând o analiză a contravenției prevăzute la art. 47 CC al RM „*Împiedicarea exercitării dreptului electoral*”, constatăm anumite discrepanțe care cu certitudine va îngreuna procedura contravențională și va produce anumite erori la calificarea faptei.

Această contravenție urmează a fi analizată în comparație cu infracțiunea prevăzută la art. 181 CP al RM „*Împiedicarea exercitării libere a dreptului electoral sau a activității organelor electorale*” (Codul penal al Republicii Moldova, 2003, art. 181).

De fapt nu identificăm o linie de demarcație clară dintre contravenția prevăzută de art. 47 CC al RM și art. 181, alin (1), lit. a) CP al RM și în continuare vom încerca să elucidăm elementele constitutive ale contravenției și să identificăm acele erori admise de legiuitor la formularea dispoziției din norma de incriminare.

În activitatea de constatare și sancționare a contravențiilor, o importanță deosebită o are necesitatea analizării fiecărei fapte în parte, în sensul de a vedea dacă sunt întrunite sau nu elementele constitutive ale unei anumite contravenții, respectiv trăsăturile specifice privind **obiectul, latura obiectivă, subiectul și latura subiectivă**.

Obiectul contravenției

La general, obiectul contravenției constituie valorile și relațiile sociale ocrotite de legea contravențională, care sânt vătămate sau lezate prin comiterea unei fapte concrete. Obiectul reflectă acele valori și relații sociale la care a atentat subiectul.

Conform literaturii de specialitate, obiectul contravenției are diverse forme: *obiectul juridic și obiectul material* (Guțuleac, 2009, p. 123).

Obiectul juridic, la rândul său, se divizează în: *obiect general, obiect generic, obiect nemijlocit (specific) și obiect complex*.

Obiectul juridic general reprezintă totalitatea valorilor sociale ocrotite de dreptul contravențional, care sânt prevăzute în art. 2 CC al RM.

Obiectul juridic generic este valoarea socială protejată de mai multe norme contravenționale. Obiectul generic este folosit de către legiuitor în calitate de criteriu de grupare a normelor materiale din partea specială a cărții întâi al CC al RM în capitole. În cazul studiului nostru, art. 47 este localizat în capitolul VI „**CONTRAVENȚII CE ATENTEAZĂ LA DREPTURILE POLITICE, DE MUNCĂ ȘI LA ALTE DREPTURI CONSTITUȚIONALE ALE PERSOANEI FIZICE**” de aici putem deduce că obiectul generic al contravenției prevăzute la art. 47 îl constituie relațiile sociale ce țin de apărarea dreptul electoral al cetățenilor prevăzut în Constituția Republicii Moldova.

Obiectul juridic nemijlocit îl constituie relațiile juridice cu privire la exercitarea liberă a dreptului de vot.

Obiectul material. Considerăm că nu există un obiect material deoarece obiectul material al unei contravenției îl constituie entitatea fizică față de care este orientată acțiunea ilegală, în cazul contravenției prevăzute de art. 47 CC al RM nu există o entitate fizică propriu zisă deoarece este afectat un drept, deși unii autori (Mitrofan și Tighinean, 2017) consideră că secțiile de votare constituie obiect material. Localul de votare este imobilul în care se află secția de votare. Nu suntem de acord cu această opinie deoarece prin contravenție nu se atentează la local dar la dreptul cetățeanului.

Latura obiectivă.

Latura obiectivă a contravențiilor este aspectul exterior al acesteia, adică acea parte a contravenției care se poate observa de către ceilalți și constă în acțiunea sau inacțiunea descrisă și interzisă de norma prin care este stabilită contravenția, rezultatul produs și raportul cauzal între acestea.

În cazul contravenției prevăzute la art. 47 CC al RM latura obiectivă se manifestă prin acțiunea sau inacțiunea de împiedicare a accesului în localul de votare. Considerăm că o astfel de faptă poate fi realizată atât prin acțiune, atunci când, de exemplu, presupusul contravenient, încuie cu lacăt ușa de la intrare în localul de votare ca cetățenii să nu poată să-și exercite dreptul la vot, cât

și prin inacțiune, de exemplu cetățenilor nu li se comunică intenționat locul concret de votare pentru ai împiedica să-și realizeze dreptul electoral.

Analizând denumirea articolului 47 CC al RM „*Împiedicarea exercitării dreptului electoral*” identificăm prima neclaritate și anume ce înseamnă *dreptul electoral al unei persoane*? În legea fundamentală nu găsim o astfel de noțiune dar o putem deduce din art. 38 (Constituția Republicii Moldova, 1994, art. 38). Studiind literatura de specialitate (Drept Electoral Curs I, 2011) ajungem la concluzia că drepturile electorale ale cetățenilor sunt: *dreptul de a vota și dreptul de a fi ales*. Atunci apare o altă neclaritate, la care drept electoral, din cele deduse supra, se face referință în titlul articolului luând în considerare că este utilizată sintagma la singular „dreptul”? Prin împiedicarea accesului în localul de votare poate fi încălcat doar dreptul de a vota ci nu și dreptul de a fi ales.

Respectiv, constatăm că modalitatea de realizare a acestei contravenții nu corespunde titlului și nici nu are sens. Din conținutul articolului constatăm că legiuitorul sancționează fapta de împiedicare a accesului în localul de votare, fără a preciza în ce condiții, față de cine este orientată această faptă, cu ce scop etc. Ipotetic vorbind, persoana X nu-i permite persoanei Y, care este îngrijitoare de încăpere, să intre în localul de votare să facă curățenie. În acest caz persoanei Y i se va încălca dreptul electoral, de a vota sau de a fi ales? Va fi trasă la răspundere persoana X pentru faptul că i-a împiedicat accesul îngrijitoarei în localul de votare??? Sau dacă nu i se va permite unei persoane să intre repetat în localul de votare după ce și-a realizat dreptul de a vota, se va considera încălcare sau nu?

Din aceste considerente apreciem critic inițiativa autorului normei de la art. 47 CC al RM și considerăm că este necesar de revizuit această formulare. Un moment important este ca formularea dispoziției de la art. 47 CC al RM urmează a fi făcută în raport cu prevederile de la art. 181 CP al RM. De exemplu, la momentul de față, norma de la art. 47 CC al RM „*Împiedicarea accesului în localul de votare*” într-o anumită măsură se suprapune cu cea de la 181, alin. (1), lit. a) CP al RM „*Împiedicarea prin orice mijloace a exercitării libere a dreptului electoral sau împiedicarea activității organelor electorale, săvârșită prin blocarea sau atacarea localurilor secțiilor de votare prin orice mijloc și în orice formă*”. Aceste neclarități îl va pune în dificultate pe agentul constatator să realizeze o calificare juridică corectă și într-un final să atragă persoana la răspundere contravențională.

Subiectul contravenției.

Subiectul contravenției prevăzute la art. 47 CC al RM este persoana fizică care, la momentul comiterii contravenției, a împlinit vârsta de 18 ani sau o persoană cu funcție de răspundere.

În acest sens, art. 16 alin. (6) CC al RM prevede că persoana cu funcție de răspundere (persoană căreia, într-o întreprindere, instituție, organizație, indiferent de tipul de proprietate și forma juridică de organizare, într-o autoritate publică centrală sau locală, i se acordă, permanent sau provizoriu, prin lege, prin numire, alegere sau în virtutea unei însărcinări, anumite drepturi și obligații în vederea exercitării funcțiilor autorității publice sau a acțiunilor administrative de dispoziție, organizatorice ori economice) este pasibilă de răspundere contravențională pentru săvârșirea unei fapte prevăzute de prezentul cod în cazul:

- folosirii intenționate a atribuțiilor sale contrar obligațiilor de serviciu;
- depășirii vădite a drepturilor și atribuțiilor acordate prin lege;
- neîndeplinirii sau îndeplinirii necorespunzătoare a obligațiilor de serviciu.

Victima este cetățean al Republicii Moldova cu dreptul de vot cu vârsta de 18 ani, împlinită până în ziua alegerilor inclusiv, excepție făcând cei puși sub interdicție în modul stabilit de lege (Mitrofan și Tighinean, 2017).

Latura subiectivă.

Latura subiectivă presupunea atitudinea psihologică a persoanei în momentul realizării faptei ilicite. Pornind de la ideea că în dispoziția normei nu este indicată forma de vinovăție rezultă că

această contravenție poate fi săvârșită prin atât prin intenție cât și prin imprudență. Intenția poate fi manifestată în cazurile în care făptuitorul realizează acțiuni prin care își dă seama de caracterul prejudiciabil, prevede și urmărește survenirea urmărilor și admite în mod conștient survenirea lor (Codul contravențional al Republicii Moldova, 2008, art. 14, alin. (2)).

Pe când imprudența la fel ar putea fi o modalitate a vinovăției săvârșirii acestei contravenții, de exemplu președintele secției de votare sau persoana responsabilă pierde cheia de la ușa de la intrare. Prin această faptă cu siguranță se împiedică accesul în localul de votare iar acea persoană care a pierdut cheia trebuia să manifeste o grijă sporită față de siguranța cheii luând în considerare importanța și valoarea relațiilor sociale legate de exercitarea dreptului de vot a cetățenilor. În aceste condiții, contravenția se consideră săvârșită din imprudență dacă persoana care a săvârșit-o își dădea seama de caracterul prejudiciabil al acțiunii sau inacțiunii sale, a prevăzut urmările ei prejudiciabile, dar considera în mod ușuratic că ele vor putea fi evitate, ori nu își dădea seama de caracterul prejudiciabil al acțiunii sau inacțiunii sale, nu a prevăzut posibilitatea survenirii urmărilor ei prejudiciabile, deși trebuia și putea să le prevadă (Codul contravențional al Republicii Moldova, 2008, art. 14, alin. (3)).

Constatarea și soluționarea cauzelor contravenționale în baza art. 47 CC al RM

Contravenția prevăzută de art.47 din Codul contravențional, se constată și se examinează de poliție (Codul contravențional al Republicii Moldova, 2008, art. 400, alin. (1)).

Temei pentru pornirea procesului contravențional și demararea investigațiilor poate servi atât sesizarea (plângerea sau denunțul) despre săvârșirea contravenției, cât și autosesizarea nemijlocită a agentului constatatator.

În cadrul constatării și soluționării contravenției de împiedicare a accesului în localul de votare, agentul constatatator urmează să administreze material probator care, poate consta în stabilirea următoarelor aspecte:

- decizia organului electoral, a consiliului electoral de circumscripție corespunzător, de constituire a biroul electoral al secției de votare;
- audierea privitor la circumstanțele cazului membrilor biroului electoral al secției de votare, precum și a persoanelor acreditate cu titlu de monitorizare a procesului electoral în secția de votare respectivă (observatori, reprezentanți ai concurenților electorali etc.);
- constatarea modalității prin care a fost împiedicat accesul în secția de votare (blocarea ușilor, acostarea alegătorilor etc.), printr-o cercetare la fața locului cu întocmirea unui proces-verbal de cercetare la fața locului cu descrierile de rigoare;
- efectuarea înregistrărilor video sau foto care ulterior vor fi anexate la dosarul contravențional;
- identificarea contravenientului care a împiedicat accesul în secția de votare, stabilirea calității lui în procesul electoral și audierea privind circumstanțele cauzei, în special referitor la scopul împiedicării accesului în secția de votare, modalitatea folosită, dacă a săvârșit fapta la inițiativa cuiva ș.a.;
- identificarea și audierea alegătorilor-victime, în privința cărora au fost îndreptate acțiunile de împiedicare a accesului în secția de votare;
- stabilirea consecințelor de pe urma împiedicării accesului în localul de votare (neexercitarea drepturilor electorale ale alegătorilor).

Cercetarea la fața locului a localului de votare sau a teritoriului adiacent acestuia este un element obligatoriu în cadrul procesului contravențional pornit în baza art. 47 CC al RM. În cazul în care, ca urmare a împiedicării accesului la fața locului, au rămas careva urme materiale ce pot fi fixate și, după caz, ridicate.

Un moment important de care trebuie să țină cont agentul constatatator în investigarea contravenției prevăzute de art. 47 din Codul contravențional este că, potrivit prevederilor art. 60 alin. (7) din Codul electoral, răspunderea pentru asigurarea în ziua alegerilor a ordinii în localul de votare și pe teritoriul din preajmă, în rază de 100 de metri de la localul votării, o poartă președintele biroului electoral al secției de votare

Prin urmare, declarațiile președintelui biroul electoral joacă un rol esențial în constatarea contravenției și acesta urmează a fi audiat detaliat asupra circumstanțelor de împiedicare a accesului în localul de votare.

Concluzii Statul trebuie să întreprindă măsuri active împotriva persoanelor care neglijează comportamentul legal prescris prin acte normative, mai ales dacă prin aceasta se atentează la anumite drepturi și libertăți fundamentale ale cetățenilor. Răspunderea contravențională este una dintre formele răspunderii juridice prin care statul aplică măsuri de coerciție față de contravenienți. Norma de la art. 47 CC al RM sancționează acțiunile sau inacțiunile prin care se împiedică accesul în localul de votare a persoanelor care doresc să-și exercite dreptul de a vota. În urma analizei elementelor constitutive ale acestei contravenții au fost identificate o serie de erori și ambiguități ceea ce determină vulnerabilitatea aplicării normei iar prin urmare evitarea răspunderii contravenționale de către persoanele care au săvârșit astfel de fapte.

Astfel, cu titlul de recomandare se propune o reformulare adecvată, de lege ferenda, a normei prevăzute la art. 47 CC al RM, după cum urmează:

„Articolul 47. Limitarea dreptului de a vota

Limitarea dreptului de a vota prin împiedicarea accesului în secția de votare se sancționează cu amendă de la 12 la 18 unități convenționale aplicată persoanei fizice, cu amendă de la 18 la 30 de unități convenționale aplicată persoanei cu funcție de răspundere cu privarea, în ambele cazuri, de dreptul de a desfășura o anumită activitate pe un termen de la 3 luni la un an”.

Referințe:

1. Constituția Republicii Moldova nr. 1 din 29.07.1994. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 78 din 29.03.2016. https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=128016&lang=ro
2. Codul electoral al Republicii Moldova nr. 1381 din 21.11.1997. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 451-463 din 29.12.2017. https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=130981&lang=ro#
3. Codul contravențional al Republicii Moldova nr. 218 din 24.10.2008. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 78-84 din 17.03.2017. https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=131058&lang=ro
4. Cod Penal al Republicii Moldova nr. 985 din 18.04.2002. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 72-74 din 14.04.2009. https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=130983&lang=ro#
5. Ordinul MAI nr. 195 din 17.04.2020 cu privire la stabilirea competențelor în domeniul constatării/examinării contravențiilor atribuite agenților constatori din cadrul Ministerului Afacerilor Interne.
6. Guțuleac V., (2009). Tratat de drept contravențional, Chișinău.
7. Grâu-Panțureac M., (2019). Răspunderea pentru încălcarea normelor de drept electoral, teză de doctor, Chișinău.
8. Mitrofan L., Tighinean S., (2017). Studiu privind calificarea și investigarea infracțiunilor și contravențiilor cu specific electoral și de finanțare politică, Asociația Promo-LEX, Chișinău.
9. https://www.academia.edu/5920357/DREPT_ELECTORAL_Curs_I,

REFLECȚII ASUPRA MISIUNII ORGANELOR ADMINISTRAȚIEI LOCALE ÎN ASIGURAREA RESPECTĂRII DREPTURILOR OMULUI ÎN LOCURILE DE DETENȚIE. STUDIU DE CAZ

CZU: 343.82:352.075:342.7(478)

Oleg PANTEA¹,
Universitatea de Stat din Moldova

ABSTRACT. This study involves a functional analysis of the activity of local public authorities in ensuring the respect for human rights in places of detention. Its content reveals the pertinent legislation for the topic of this research, the praxeology aspects, the impact of local monitoring commissions on the operational processes in penitentiaries.

Detention supposes the guarantee of human rights, material assistance, psycho-social consulting, recovery activities, medical assistance, and other guarantees. This conglomerate of actions cannot be achieved without the participation of other state authorities, along with those that ensure the execution of punishment. In this regard, the local public administration authorities have a special role to play.

This research revealed the need for the participation of local authorities not only in terms of control and monitoring, but also in terms of assistance in places of detention (more collaboration), and, finally, there were proposed measures in order to improve the relations between the place of detention and the administrative unit where it is located.

Keywords: place of detention, local public administration, local monitoring commissions, detainee, release from detention, penitentiary.

REZUMAT. Lucrarea prezentată cuprinde analiza funcțională a activității autorităților publice locale în asigurarea respectării drepturilor omului în locurile de detenție. În conținutul materialului s-a relevat legislația pertinentă subiectului cercetării, aspectele de praxiologie, impactul comisiilor locale de monitorizare asupra proceselor operaționale ale penitenciarelor.

Deținerea persoanelor implică garantarea drepturilor, asistență materială, consulting psiho-social, activități recuperative, asistență medicală, alte garanții, iar acest conglomerat de acțiuni este imposibil de realizat fără participarea altor autorități ale statului, decât acelea care pun în executare pedeapsa. Un rol aparte revine, în acest sens, autorităților administrației publice locale.

În lucrare s-a menționat despre necesitatea participării autorităților locale nu doar sub aspect de control și monitorizare, dar și sub aspectul asistenței locurilor de detenție (mai mult colaborare), iar spre final s-au înaintat propuneri relevante de îmbunătățire a relațiilor între locul de detenție și unitatea administrativă unde este dislocată.

Cuvinte cheie: loc de detenție, administrație publică locală, comisii locale de monitorizare, deținut, liberare din detenție, penitenciar.

Introducere. Odată plasat în custodia statului pentru comiterea unei fapte infracționale, în baza hotărârii definitive a instanței de judecată, autoritățile au misiunea îndeplinirii fără echivoc a scopului pedepsei privative de libertate - siguranța socială și integrarea socială a deținutului. Pentru realizarea acestui scop, autoritățile de diferite niveluri ale statului intervin cu mecanisme aprobate prin lege, reieșind din competența lor funcțională. Autoritatea principală, care exercită atribuțiile și implementează politica statului în domeniul punerii în executare a pedepselor penale privative de libertate, a măsurii preventive arestului preventiv, a sancțiunii arestului contravențional, precum și a

¹ Oleg PANTEA, dr. conf. univ., Universitatea de Stat din Moldova, panteaoleg@gmail.com, ORCID: [0000-0002-8790-5472](https://orcid.org/0000-0002-8790-5472)

Articolul a fost elaborat în cadrul Proiectului Instituțional "Modernizarea mecanismelor de guvernare axate pe protecția drepturilor omului" în cadrul Laboratorului de Cercetare Științifică "Drept Public Comparat și e-Guvernare", Facultatea de Drept, Universitatea de Stat din Moldova (cifra proiectului - 20.80009.1606.15)

măsurilor de siguranță aplicate persoanelor private de libertate este Administrația Națională a Penitenciarelor - autoritate administrativă a Ministerului Justiției - și subdiviziunile sale structurale și subordonate (instituțiile penitenciare și direcțiile de ramură).

Pentru asigurarea exercitării eficiente a competențelor încredințate sistemului administrației penitenciare, Administrația Națională a Penitenciarelor și instituțiile subordonate colaborează cu diferite autorități ale administrației publice, în modul stabilit de legislație. Ceea ce interesează tema cercetării noastre este colaborarea cu autoritățile publice locale în asigurarea respectării drepturilor omului în locurile de detenție.

Rezultate și discuții. Deținerea unei persoane în penitenciar presupune intervenții din partea statului privind asigurarea condițiilor materiale, asistență psiho-socială, activități recuperative, alte acțiuni prevăzute de lege, pentru asigurarea drepturilor și libertăților, cu excepția celor care au fost îngrădite prin sentința judecătorească. Acest ansamblu de acțiuni operaționale este de neconceput fără participarea altor autorități ale statului, inclusiv a autorităților administrative locale. Percepția generală că penitenciarele își asumă integral punerea în executare a pedepsei închisorii este eronată și nu poate fi acceptată, în măsura în care ne dorim să avem un sistem bine funcțional care să livreze rezultate așteptate – oameni eliberați din penitenciare cu schimbări comportamentale pro-sociale.

Cadrul normativ-juridic național pertinent cercetării noastre este: Codul de executare, Legea cu privire la sistemul administrației penitenciare, Legea privind administrația publică locală, **Legea privind controlul civil asupra respectării drepturilor omului în instituțiile care asigură detenția persoanelor**, Statutul executării pedepsei de către condamnați, alte acte normative pertinente.

Codul de executare face referință la un șir de norme privind rolul organelor administrative locale în respectarea drepturilor omului. Așadar, potrivit art. 216 al. (4), “condamnații care beneficiază de dreptul de a se deplasa fără escortă sau însoțire în afara penitenciarului trebuie să fie deținuți în încăperi separate de ceilalți condamnați. Șeful penitenciarului, *de comun acord cu autoritățile administrației publice locale*, prin dispoziție scrisă, poate permite unor astfel de condamnați să locuiască în cămin, în afara penitenciarului”. În același context, art.219 al. (4) relevă că, “transferarea condamnatului dintr-un regim de deținere într-un alt regim de deținere, în cadrul aceluiași penitenciar, se efectuează în temeiul hotărârii comisiei înființate în penitenciar, din a cărei componență fac parte reprezentanți ai administrației penitenciarului, *ai autorității administrației publice locale*, ai asociațiilor obștești, specialiști în domeniul psihologiei și, după caz, alte persoane...” (Codul de executare Nr. 443, 2004). În ambele norme menționate supra, rolul autorităților publice locale este mai mult formal-consultativ, în măsura în care acțiunile prevăzute vizează interesele generale ale oamenilor din unitatea administrativă, unde este dislocat penitenciarul. Din punct de vedere practic, primarii, vice-primarii, consilierii locali, funcționarii primăriilor nu se implică în problemele administrative ale penitenciarelor. Până nu demult, primăriile delegau un reprezentant în comisiile penitenciare, care participa la adoptarea deciziilor privind eficientizarea procesului de resocializare a deținuților, racordarea practicii punerii în executare a pedepselor penale privative de libertate la cadrul legislativ, precum și mării flexibilității de schimbare a regimului de detenție deținuților. Rațiunea includerii reprezentantului autorității publice locale în comisie rezultă din necesitatea de a evita concentrarea excesivă a puterii într-un singur organism și percepția corporatismului, dar și pentru a asigura o mai mare transparență în activitățile comisiei. Cu regret, astăzi reprezentanții autorității locale nu sunt înscrși în lista membrilor comisiilor penitenciarelor și nu participă la ședințe. Pe de altă parte, trebuie să admitem că aceasta este o competență limitată după criteriul spațialității și nu aparține tuturor primăriilor, ci doar unităților administrative unde sunt dislocate penitenciare.

Apoi, art. 240 al. (3) scoate în evidență latura recuperativă, “La solicitarea condamnatului, administrația penitenciarului și *autoritatea administrației publice locale* îi creează condiții pentru învățământul secundar profesional sau învățământul superior”. Art. 282 al. (2) relevă o consecutivitate la norma precedentă, “Cu cel puțin 3 luni înainte de expirarea termenului de

executare a pedepsei închisorii, administrația locului de deținere informează organul de probațiune, *autoritățile administrației publice locale* și agenția teritorială pentru ocuparea forței de muncă despre apropiata eliberare a condamnatului, despre studiile, capacitatea de muncă și specialitatea lui”. Aceleași prevederi le găsim în Statutul executării pedepsei de către condamnați, la pct. 416 și pct. 628 (Hotărârea Guvernului, Statutul executării pedepsei de către condamnați, Nr. 583, 2006). Spre deosebire de grupul precedent de norme, aici autoritățile publice locale au misiune concretă, pro-activă în privința resocializării persoanei deținute. Interacțiunea sintetică între penitenciar și administrația locală are un caracter de consecutivitate. După eliberarea din detenție condamnatul se întoarce tocmai în comunitate, iar autorităților le revine sarcina integrării, asigurându-i loc de trai, loc de muncă, acces la serviciile sociale, oportunități de instruire, asistență psihologică la necesitate. De data aceasta, competența nu mai este atât de limitată după spațialitate și se referă absolut la toate unitățile administrative unde deținuții pot reveni după eliberare.

La lucrările serviciilor sociale din penitenciar pot participa, în calitate de invitați, mai ales în cazul minorilor, un asistent social din cadrul primăriei pe teritoriul căruia se află instituția. De asemenea, persoanele condamnate au dreptul la încheierea căsătoriei în penitenciar, în condițiile legii și consimțământul viitorilor soți este luat de către ofițerul de stare civilă din cadrul primăriei în a cărei rază administrativ-teritorială se găsește penitenciarul.

La finele anului 2008, a fost adoptată Legea nr. 235 privind controlul civil asupra respectării drepturilor omului în instituțiile care asigură detenția persoanelor (Legea nr. 235 din 13.11.2008), care reglementează relațiile ce apar în legătură cu controlul civil (monitorizarea), modul de formare a Comisiilor de monitorizare, sarcinile și atribuțiile lor principale. Potrivit legii, Comisiile de monitorizare și componența într-un număr de 7 membri, se aprobă prin decizia consiliului local al unității administrative unde este dislocat penitenciarul. Membrii comisiilor sunt înaintați de către asociațiile obștești, pe un mandat de 2 ani, iar în lipsa candidaturilor se propun de către consiliul local, după consultarea prealabilă a Oficiului Avocatului Poporului. Mandatul membrului poate fi prelungit pentru încă o perioadă dacă sunt întrunite toate condițiile necesare pentru numirea acestuia. În lista membrilor comisiei nu pot fi incluse persoane care dețin funcții de demnitate publică, funcționarii publici, judecătorii, procurorii, lucrătorii organelor apărării naționale, ale securității statului și ale ordinii publice, avocații, notarii și mediatorii.

În temeiul art. 6 al Legii nr. 235/2008, Comisia de monitorizare este în drept:

- a) să evalueze condițiile de detenție a deținuților și tratamentul aplicat acestora;
- b) să aibă acces fără restricții în orice sector al instituției care asigură detenția persoanelor, cu excepția obiectivelor de pază, în orice moment al vizitei și fără o aprobare prealabilă, cu condiția respectării regulilor de securitate și a regimului din instituție;
- c) să solicite de la administrația locului de detenție, precum și de la autoritățile administrației publice, toate informațiile pe care le consideră necesare pentru monitorizare, cu excepția informațiilor ce constituie secret de stat;
- d) să discute cu deținuții, doar cu acordul acestora, fără martori sau sub supravegherea vizuală a administrației dacă condițiile de securitate o cer;
- e) să sesizeze și să facă demersuri către autoritățile statului în vederea realizării sarcinilor de monitorizare privind respectarea drepturilor omului în instituția care asigură detenția persoanelor;
- f) să primească plângeri privind respectarea drepturilor omului în instituția care asigură detenția persoanelor atât din partea deținuților și a rudelor acestora, cât și din partea altor persoane fizice sau juridice;
- g) la solicitarea instanței de judecată sau a administrației instituției care asigură detenția persoanelor, să-și prezinte opiniile privind posibilitatea liberării condiționate înainte de termen a deținutului, privind înlocuirea părții neexecutate din pedeapsă cu o pedeapsă mai blândă, privind liberarea de pedeapsă a minorilor, liberarea de pedeapsă datorită schimbării situației, liberarea de la

executarea pedepsei a persoanelor grav bolnave, aplicarea actului de amnistie, precum și, la solicitarea Președintelui Republicii Moldova, privind posibilitatea aplicării actului de grațiere.

Rapoartele Comisiei de monitorizare privind vizitele în penitenciare se prezintă către Oficiul Avocatului Poporului și organele procuraturii.

Comisia își desfășoară activitatea în conformitate cu prevederile Regulamentului cu privire la activitatea Comisiei de monitorizare a respectării drepturilor omului în instituțiile care asigură detenția persoanelor, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr. 286 din 13.04.2009.

Analizând conținutul prevederilor normative supra, constatăm că autoritățile statului au avut intenția de a crea un mecanism național, independent de monitorizare a proceselor privind punerea în executare a pedepsei închisorii, inclusiv a proceselor operaționale interne ale penitenciarelor. Fără nici o îndoială, ideea a fost una plauzibilă și cu scop foarte bine determinat - ca locurile de detenție să fie monitorizate obiectiv din exterior, să fie identificate problemele reale cu care se confruntă autoritățile în privința respectării drepturilor omului deținut, să propună soluții viabile de rezolvare a lor și, de ce nu, să mențină într-un “tonus” echilibrat personalul penitenciar în contextul activității profesionale desfășurate.

În același sens, precizăm că legiuitorul nu a definit noțiunea de “locuri de detenție” și, dacă interpretăm extensiv, aceasta se referă la instituții penitenciare, izolatoare de detenție provizorie ale poliției, izolatorul CNA, spitale de psihiatrie. Deci, din punct de vedere praxiologic acțiunile Legii nr. 235/2008 se răsfrâng asupra tuturor unităților administrative unde sunt locuri de detenție.

În Raportul Oficiului Avocatului Poporului pentru anul 2018 privind respectarea drepturilor și libertăților omului în Republica Moldova (Raportul Oficiului Avocatului Poporului în anul 2018, 2019, p. 145-146), autorii au făcut referință la comisiile locale, realizând un chestionar privind situația creării și funcționării comisiilor. Drept urmare, constatările Oficiului Avocatului Poporului au arătat că doar în 11 raioane din țară au fost create comisii de monitorizare, care practic nu funcționează și sunt formale.

În cadrul sistemului administrației penitenciare, în XXX de ani de independență, instituțiile penitenciare nu au fost vreodată vizitate de Comisiile locale de monitorizare.

Admitem că instituirea Mecanismului național pentru prevenirea torturii, crearea Consiliului pentru prevenirea torturii, reieșind din forma de organizare și atribuții, a substituit *volens nolens* Comisia locală de monitorizare. Considerăm totuși o pistă greșită această abordare formală a Legii nr. 235/2008. Întâi de toate, sfera de acțiune a acestora este diferită, prima monitorizează situația locurilor de detenție la nivelul întregii țări, a doua vizează locul de detenție exclusiv din raza de dislocare a unității administrative. Apoi, modul de constituire este diferențiat. Oficiul Avocatului Poporului este totuși o autoritate publică a statului (chiar dacă în legea specială se menționează că este autonomă și independentă), iar membrii Consiliului sunt selectați prin concursul organizat de Oficiul Avocatului Poporului. În cazul Comisiilor locale de monitorizare, membrii sunt numiți în baza propunerilor înaintate de reprezentanții asociațiilor obștești, prin dispoziția Consiliului local. Astfel, caracterul numirii membrilor Comisiei locale este mai verosimil, mai democratic, decât în cazul Consiliului național.

Alt subiect care provoacă confuzii este, dacă avem sau nu avem nevoie de Comisii locale de monitorizare a locurilor de detenție? Sigur că avem nevoie, doar că într-o altă formă de organizare. Rolul comisiilor create la nivelul autorităților locale nu se rezumă doar la monitorizarea locurilor de detenție pe baza criteriilor generale privind respectarea drepturilor omului, dar și identificarea, rezolvarea problemelor intrinsece ce vizează locul de detenție și unitatea administrativă, interesele locuitorilor, implicarea și participarea în realizarea proceselor operaționale ale instituțiilor. Astfel, Comisiile locale vor activa mai mult în spiritul colaborării, decât al controlului locului de detenție.

O idee nu mai puțin relevantă este instituirea unor colaborări între penitenciare și asociațiile obștești cu privire la monitorizarea proceselor și asigurarea respectării drepturilor omului. Fiecare

penitenciar ar putea contacta asociația obștească, cu solicitarea de a monitoriza din afară o perioadă de timp procesele instituției de detenție și de a identifica preventiv problemele cu care se confruntă. Drept urmare, instituția penitenciară va avea posibilitatea să sesizeze neregulile la o fază timpurie și să întreprindă toate măsurile pentru prevenirea și înlăturarea lor.

În **concluzii**, reieșind din informația prezentată supra, deducem următoarele:

1. Locurile de detenție trebuie să asigure respectarea drepturilor omului pentru persoanele care au ajuns acolo, în baza unei sentințe definitive a instanței judecătorești;
2. Pentru realizarea scopului pedepselor privative de libertate, organele statului, care asigură punerea în executare a pedepselor, trebuie asistate și de alte autorități, inclusiv de autoritățile locale;
3. Instituțiile de detenție și autoritățile publice locale interacționează în contextul intereselor generale și a problemelor intrinsece dintre unitățile administrative;
4. Participarea autorităților locale în procesele operaționale ale instituțiilor de detenție este absolut necesară din perspectivă recuperativă, în măsura în care persoanele eliberate din detenție se reîntorc, aproape de fiecare dată, în localitățile de unde provin aceștia;
5. Comisiile locale de monitorizare a respectării drepturilor omului în locurile de detenție, instituite prin Legea nr. 235/2008, sunt o formalitate și, respectiv, nu livrează rezultatele pentru care au fost create;
6. Pentru a asigura monitorizarea eficientă în locurile de detenție, trebuie revizuite/completate atribuțiile Comisiilor locale, prevăzute de lege. Interacțiunea sintetică între unități trebuie abordată mai mult sub aspect de colaborare, decât de control și “monitorizare”.
7. În vederea asigurării respectării drepturilor omului, instituțiile de detenție trebuie să inițieze colaborări cu asociațiile obștești, solicitând monitorizarea sistematică a proceselor care derulează în instituție, pentru sesizarea primară a neregulilor și întreprinderea măsurilor de înlăturare a lor.

Referințe.

1. Codul de executare al Republicii Moldova, adoptat la 24.12.2004. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova Nr. 34-35 din 03.03.2005. Republicat: în Monitorul Oficial nr. 160-162 din 05.11.2010.
2. Legea nr. 300 din 21.12.2017 cu privire la sistemul administrației penitenciare. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova Nr. 48-57 din 16.02.2018.
3. **Legea nr. 235 din 13.11.2008 privind controlul civil asupra respectării drepturilor omului în instituțiile care asigură detenția persoanelor. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 226-229 din 19.12.2008.**
4. Statutului executării pedepsei de către condamnați, aprobat prin Hotărârea Guvernului 583 din 26.05.2006. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova Nr. 91-94 din 16.06.2006.
5. Raportul Oficiului Avocatului Poporului privind respectarea drepturilor și libertăților omului în Republica Moldova în anul 2018. Chișinău: S. n., 2019.

ROLUL ADMINISTRAȚIEI PUBLICE LOCALE PRIVIND GESTIONAREA SITUAȚIEI MIGRANȚILOR

CZU: 342.717:352.07(478):314.745.22

Svetlana SLUSARENCO¹,
Universitatea de Stat din Moldova

ABSTRACT. *The migration of people is determined by certain factors, sometimes negative, such as low employment, lack of security, poverty, war, which make people want to move to a new area, that is, forced migration occurs, or factors of attraction, i.e. those positive aspects that attract people to move to a place, for example, good employment opportunities, better services, political stability, safe society, less crime. With the start of military actions in Ukraine, especially Romania and Moldova became a place of refuge for the inhabitants of this state affected by the events in the country. Thus, a large number of Ukrainian migrants took refuge on the territory of the Republic of Moldova. The public authorities were determined to undertake urgent measures in order to integrate the Ukrainian immigrants who arrived in the Republic of Moldova.*

Keywords: *migration, displaced persons, foreigners, public authorities, integration, assimilation, host country*

REZUMAT. *Migrația oamenilor este determinată de anumiți factori, uneori negativi, precum ocuparea forței de muncă scăzută, lipsa siguranței, sărăcie, război, care are îi fac pe oameni să vrea să se mute într-o zonă nouă, adică are loc migrarea forțară, ori factori de atracție, adică acele aspecte pozitive care atrag oamenii să se mute într-un loc, de exemplu, oportunități bune de angajare, servicii mai bune, stabilitate politică, societate sigură, mai puțină criminalitate. Odată cu declanșarea acțiunilor militare în Ucraina, în special România și Moldova au devenit loc de refugiu pentru locuitorii acestui stat afectat de evenimentele din țară. Astfel, un număr mare de migranți ucraineni s-au refugiat pe teritoriul Republicii Moldova. Autoritățile publice au fost determinate să întreprindă măsuri urgente în vederea integrării imigranților ucraineni sosiți în Republica Moldova.*

Cuvinte-cheie: *migrație, persoane strămutate, străini, autorități publice, integrare, asimilare, țară-gazdă*

1. Introducere

Migrația este un fenomen prea complex și divers, un proces socio-economic care se atestă în toate statele. Migrația are dimensiuni sociale, economice, culturale și politice, care are impact asupra drepturilor omului. Oamenii migrează dintr-o varietate de motive, inclusiv căutarea unor oportunități economice mai bune, educație, reunirea familiei și evitarea violenței.

Migrația oamenilor este determinată de anumiți factori, uneori negativi, precum ocuparea forței de muncă scăzută, lipsa siguranței, sărăcie, război, care are îi fac pe oameni să vrea să se mute într-o altă zonă, adică are loc migrarea forțară, ori factori de atracție, adică acele aspecte pozitive care atrag oamenii să se mute într-un loc, de exemplu, oportunități bune de angajare, servicii mai bune, stabilitate politică, societate sigură, mai puțină criminalitate. Cel mai frecvent, migrația este determinată de factorii politici, războiul civil și/sau schimbările de politică, recoltele insuficiente, poluarea, dezastrele naturale și schimbările climatice care provoacă inundații și secetă sau factorii de mediu, care îi determină pe oameni să migreze.

2. Revizuirea literaturii

În acest studiu am făcut referire la Legea cu privire la migrație, nr. 1518 din 06.12.2002, Legea privind azilul în RM, nr. 270 din 18.12.2008, Legea privind ingrarea străinilor în RM, 274

¹ Svetlana SLUSARENCO, dr. în drept, conf. univ., Departamentul Drept Public, Universitatea de Stat din Moldova, svetlana_slusarenco@yahoo.com, +373 69143020, <https://orcid.org/0000-0002-9092-0024>

din 27-12-2011, la Proiectul de hotărâre de Guvern cu privire la aprobarea Programului privind gestionarea fluxului migrațional, azilului și integrării străinilor pentru anii 2022-2025, care este un document de politici publice pe termen mediu, care continuă realizarea obiectivelor prioritare în domeniu și intervine cu unele noi, pentru a dezvolta și asigura o reglementare coerentă, corectă și eficientă a proceselor migraționale. De asemenea, am ținut cont de prevederile Dispoziției nr. 4 din 1 martie 2022, a Comisiei pentru Situații Exceptionale a Republicii Moldova, precum și Directiva 2001/55/CE a Consiliului din 20 iulie 2001 privind standardele minime pentru acordarea de protecție temporară, în cazul unui aflus masiv de persoane strămutate, și măsurile de promovare a unui echilibru între eforturile statelor membre pentru primirea acestor persoane.

3. Metodologie

Pentru elaborarea acestui studiu, am utilizat metode de cercetare științifică a fenomenului juridic precum, metoda logică, care se găsește în strânsă legătură cu metoda istorică, metoda comparativă, care presupune utilizarea unor așa instrumente precum, clasificări, definiții, analogii, și metoda analitico-sintetică, în vederea generării concluziilor.

4. Rezultate și discuții

Organizația Internațională pentru Migrație (OIM) definește un migrant ca fiind „o persoană care se mută de la locul de reședință obișnuită, dintr-o varietate de motive, fie în interiorul unei țări, fie peste hotarele statului în care locuiește, temporar sau permanent” (Termeni cheie de migrare). Legislația Republicii Moldova definește termenul de migrație ca permutare teritorială a persoanelor, însoțită de schimbarea locului de trai (Legea nr. 1518/2002). Legea privind azilul în RM (Legea nr. 270/2008), reglementează expres situația de *aflus masiv și spontan de persoane strămutate* – intrare pe teritoriul Republicii Moldova a unui număr mare de persoane care vin dintr-o țară sau dintr-o zonă geografică specifică și care depășesc capacitatea Direcției azil și integrare a Biroului migrație și azil, de soluționare a cererilor individuale privind recunoașterea statutului de refugiat sau acordarea protecției umanitare în condițiile și în termenele prevăzute de lege. Aceeași lege explică sensul sintagmei de *persoane strămutate* – străini nevoiți să-și părăsească țara sau regiunea de origine, care nu se pot întoarce în condiții de siguranță datorită situației ce persistă în acea țară sau regiune și care se pot încadra în domeniul de aplicare a art. 1 (A) din Convenția de la Geneva privind statutul refugiaților din 28 iulie 1951 sau altor instrumente naționale ori internaționale prin care se acordă protecție internațională, în special: a) persoane care au părăsit zone de conflict armat sau de violență endemică; b) persoane care sînt expuse vătămarilor grave în sensul art. 45 sau care au fost victime ale încălcărilor sistematice sau generalizate ale drepturilor lor (Legea nr. 270/2008, art.3).

Legea privind integrarea străinilor în Republica Moldova (Legea nr. 274/2011), identifică cercul de străini asupra cărora se extinde prevederile legii respective: străinii titulari ai dreptului de ședere provizorie pentru reîntregirea familiei; străinii titulari ai dreptului de ședere provizorie în scop de muncă; străinii titulari ai dreptului de ședere provizorie pentru studii; străinii titulari ai dreptului de ședere provizorie pentru activități umanitare sau religioase; străinii titulari ai dreptului de ședere permanentă; persoanele cărora li s-a recunoscut statutul de apatrid în Republica Moldova; străinii care au obținut protecție internațională sau azil politic în Republica Moldova (Legea nr. 274/2011 art. 2 alin. 1). Aceeași lege nr. 274/2011, stabilește că *integrarea* este un proces de participare activă a străinilor care au obținut protecție internațională sau azil politic sau un drept de ședere în Republica Moldova la viața economică, socială și culturală a societății moldovenești, prin care ei sînt împuterniciți să contribuie și să-și valorifice întreg potențialul ca membri ai acestei societăți, să-și realizeze drepturile și să-și îndeplinească obligațiile fără discriminare sau excluziune socială pentru propriul lor beneficiu și pentru beneficiul statului (Legea nr. 274/2011, art. 3 alin. 1).

Din aceste reglementări rezultă că, imigrantul, care a fost determinat de circumstanțe precum războiul, situația politică din țara de origine, și a venit în RM, trebuie să solicite acordarea dreptului de ședere provizorie, deoarece Legea nr. 200/2010 stipulează expres că, străinii care intră în Republica Moldova pot rămîne pe teritoriul ei numai în perioada stabilită în viză, cu excepția

cazurilor cînd li s-a acordat drept de ședere provizorie sau de ședere permanentă (Legea nr. 200/2010, art. 14). Astfel, dreptul de ședere provizorie poate fi acordat: pentru imigrare la muncă; pentru studii; pentru reîntregirea familiei; pentru activități umanitare sau religioase; pentru tratament medical de lungă durată, balneosanatorial și de recuperare; pentru protecția victimelor traficului de ființe umane; pentru alte scopuri, în care activitatea străinului nu contravine legislației Republicii Moldova sau prezența lui pe teritoriul Republicii Moldova este necesară în interes public sau de securitate națională (Legea nr. 200/2010, art. 31).

Odată cu declanșarea acțiunilor militare în Ucraina, în special România și Moldova au devenit loc de refugiu pentru locuitorii acestui stat afectat de evenimentele din țară. Astfel, un număr mare de migranți ucraineni s-au refugiat pe teritoriul Republicii Moldova. Autoritățile publice din RM au fost determinate să întreprindă măsuri urgente în vederea integrării imigranților ucraineni sosiți în Republica Moldova.

Cu regret, pînă în prezent nu a fost adoptată o strategie privind politica statului cu referire la gestionarea fluxului migrațional în Republica Moldova. Guvernul RM a elaborat un proiect de hotărîre de Guvern cu privire la apobarea Programului privind gestionarea fluxului migrațional, azilului și integrării străinilor pentru anii 2022-2025, care a fost supus consultărilor publice pînă la data de 20.09.2022.

Proiectul Programului privind gestionarea fluxului migrațional, azilului și integrării străinilor pentru anii 2022-2025, face referire la criza migrațională provocată de războiul dintre Rusia și Ucraina a scos în evidență lacune instituționale evidente și insuficiență de resurse umane. În rezultat, a apărut necesitatea de a consolida instrumentele de coordonare și gestionare, de către autoritățile statului, a situațiilor de aflus sporit de migranți. Astfel, în perioada de 24.02.2022 – 20.06.2022, pe teritoriul Republicii Moldova, pe segmentul MD-UA, au intrat 462 756 cetățeni ucraineni și 42 436 alți cetățeni străini. Totodată, în aceeași perioadă, de pe teritoriul Republicii Moldova au ieșit 373 023 cetățeni ucraineni și 34 584 alți cetățeni străini, rămînînd pe teritoriul țării 73 211 cetățeni ucraineni și 3 756 alți cetățeni străini. Din 76 967 cetățeni străini aflați pe teritoriul Republicii Moldova, 41 456 sunt minori (cetățeni ucraineni și de alte naționalități care au intrat pe segmentul MD-UA) (Sinteza MAI). Din numărul menționat de străini, au solicitat azil – 7 946 de persoane (Proiectul Programului privind gestionarea fluxului migrațional 2022-2025).

Unul dintre Obiectivele generale ale Proiectului de hotărîre de Guvern cu privire la apobarea Programului privind gestionarea fluxului migrațional, azilului și integrării străinilor pentru anii 2022-2025 este *Implementarea și consolidarea mecanismului de integrare a străinilor*. Prin realizarea acestui obiectiv se va obține optimizarea mecanismului de integrare a străinilor, cu luarea în considerație a aspectelor sensibile de gen, prin includerea domeniului integrării străinilor în documentele de politici sectoriale, pentru asigurarea abordării holistice, la nivel național, a procesului de integrare, asigurare a funcționalității Centrelor de Integrare (Nord, Sud, Centru) cu resurse umane, logistică. Acțiunile de implementare vor fi orientate spre asigurarea accesului la serviciile de bază pentru migranți, prin dezvoltarea serviciului de mediator cultural, în asigurarea unei interacțiuni dintre străini și autoritățile statului, includerea străinilor în politicile statului privind integrarea pe piața muncii, reîntregirea familiei, educația, non-discriminarea și sănătatea, inclusiv prin promovarea principiului de parteneriat (Proiectul Programului privind gestionarea fluxului migrațional 2022-2025, pct. 3).

Din cele menționate supra, apare o întrebare foarte firească, persoanele strămutate din Ucraina, beneficiază de vreo protecție și în baza căror reglementări?

La nivel european a fost adoptată Directiva 2001/55/CE privind normele pentru acordarea protecției temporare, în cazul unui aflus masiv de persoane strămutate și măsurile de promovare a unui echilibru între eforturile statelor membre ale UE, care stabilește un sistem pentru a aborda sosirile în masă în Uniunea Europeană (UE) ale resortisanților străini care nu se pot întoarce în țările lor, în special din cauza războiului, a violenței sau a încălcărilor drepturilor omului (Directiva 2001/55/CE a Consiliului din 20 iulie 2001).

Prin Dispoziția nr. 4 din 1 martie 2022, a Comisiei pentru Situații Excepționale a Republicii Moldova, pe perioada stării de urgență, prin derogare de la Capitolul IV' al Legii nr. 200/2010 privind regimul străinilor în Republica Moldova, cetățenii ucraineni au dreptul de a munci pe teritoriul Republicii Moldova fără obținerea dreptului de ședere provizorie în scop de muncă (Dispoziția CSE nr. 4 din 1 martie 2022, pct. 7).

Conform Directivei 2001/55/CE privind normele pentru acordarea protecției temporare, în cazul unui aflux masiv de persoane strămutate și măsurile de promovare a unui echilibru între eforturile statelor membre ale UE, ucrainenilor li s-a oferit o protecție temporară până la adoptarea cadrului normativ, care să reglementeze situația acestor persoane. Protecția temporară este pusă în aplicare în toate statele membre printr-o decizie a Consiliului Uniunii Europene care confirmă un aflux masiv de persoane strămutate în UE. Durata este de un an, dar poate fi prelungită cu până la doi ani. Protecția poate lua sfârșit în cazul în care Consiliul consideră că persoanele se pot întoarce în siguranță în țara lor de origine. Statele membre trebuie să se asigure că persoanele strămutate doresc să vină în țara lor (Protecția temporară în cazul unui aflux masiv de persoane strămutate).

În acest context trebuie să menționăm faptul că, statele trebuie să facă tot posibilul pentru a facilita integrarea persoanelor strămutate. Pentru a face posibilă integrarea efectivă a migranților, este necesar de explicat noțiunile – cheie, precum multiculturalismul, asimilarea, interculturalismul și integrarea. Multiculturalismul poate fi definit drept fenomen al vieții publice ce constă în coexistență, în cadrul unei societăți, a mai multor culturi (Strategii de integrare interculturală, p. 51).

Asimilarea presupune că persoana provenită din minoritatea migranților trebuie să se contopească cu landsaftul general al țării de ședere în sensul obținerii cetățeniei, al cunoașterii limbii, al atitudinii față de anturajul său și al autoidentificării (Studiu cu privire la integrarea străinilor în Republica Moldova, p. 7).

Interculturalismul este un termen deja încetățenit, care definește încercările de a găsi un compromis între două abordări polare: asimilarea și multiculturalismul. Această abordare presupune mai multă bunăvoință față de respectarea particularităților etnice, culturale și religioase ale minorităților și este orientată spre evidența și aplanarea unor situații de tratament inegal, dar stabilind totodată criterii clare, ce asigură executarea obligațiilor față de valorile, istoria și tradițiile țării-gazdă, lucru, care poate să includă.

Integrarea – măsuri de incluziune a migranților pe piața muncii și în asistența socială. Politica integrării, în fiecare țară, poate să comporte caracteristicile întregului spectru, de la multiculturalism până la asimilarea totală (Studiu cu privire la integrarea străinilor în Republica Moldova, p. 9).

Integrarea este un proces continuu în două sensuri în care societatea se schimbă pe măsură ce populația devine din ce în ce mai diversă și imigranții dobândesc cunoștințele și abilitățile de care au nevoie în societate și viața profesională. Acest lucru necesită un angajament din partea imigranților și a țării care îi primește.

Integrarea imigranților reprezintă o provocare pentru statele recipiente ale fluxurilor migraționale, Gradul de integrare a imigranților este evaluat în următoarele domenii: ocuparea forței de muncă și accesul pe piața muncii; accesul la educație, inclusiv oportunitățile de a studia limba de stat; accesul la serviciile de sănătate; disponibilitatea de locuințe; accesul la legalizarea șederii și disponibilitatea formelor de legalizare, inclusiv obținerea cetățeniei; discriminarea și infracțiunile motivate de ură (Studiu cu privire la integrarea străinilor în Republica Moldova, p. 13).

Majoritatea imigranților își doresc să aibă acces la un sistem eficient de asigurări sociale și la un sistem de sănătate ce corespunde celor mai înalte standarde mondiale. Un alt motiv, la fel de important, este tendința unei bune părți a imigranților de a obține acces la un sistem de educație avansat și la o justiție necoruptă.

Integrarea socială reprezintă procesul de participare activă a străinilor la viața economică, socială și culturală a societății.

Ritmul rapid al imigrației a provocat uneori capacitatea guvernului de a răspunde, în special pentru a aborda integrarea unui număr tot mai mare de solicitanți de azil și a altor sosiți din țări din afara Uniunii Europene. Comisia Europeană a determinat măsurile concrete de integrare a migranților și anume, studierea limbii populației țării-gazdă; studierea sistemelor de drept, politic și social al țării-gazdă și respectarea principiilor lor; atitudine respectuoasă față de obiceiurile și tradițiile din țara-gazdă (Studiu cu privire la integrarea străinilor în Republica Moldova, p. 9).

Pe de altă parte, aceste măsuri stimulează participarea autorităților țărilor care fac parte din Uniunea Europeană la edificarea unei societăți incluzive prin următoarele acțiuni: oferirea accesului pe piața muncii; asigurarea accesului nediscriminatoriu la sistemul de educație; oferirea accesului la sistemul de protecție socială; oferirea accesului la sistemul de sănătate; oferirea accesului la măr-furi, servicii și locuință; asigurarea dreptului de participare la procesul democratic.

Un rol important în integrarea străinilor în UE li se rezervă organizațiilor non-guvernamentale, care desfășoară campanii de promovare a egalității dintre bărbați și femei, a egalității de gen, a luptei cu discriminarea și cu violența față de femei. O însemnătate majoră o au acțiunile desfășurate de mass-media, prin intermediul cărora se formează opinia publică față de migrațiune și toleranța față de migranți (Studiu cu privire la integrarea străinilor în Republica Moldova, p.10).

Realizarea politicii migraționale este prerogativa autorității administrației publice centrale în domeniul migrației în colaborare cu alte structuri de stat și nestatale.

Autoritățile administrației publice centrale și locale vor colabora și vor coopera cu autoritatea competentă pentru străini în vederea realizării eficiente a procesului de integrare a străinilor.

Autoritățile publice de nivel central și local și sectorul neguvernamental întreprind măsuri și activități necesare la cererea migranților, pentru facilitarea integrării sociale a străinilor care au obținut protecție internațională sau azil politic în Republica Moldova.

Un rol aparte se rezervă studierii limbii țării-gazdă, salutare fiind în acest sens cursurile gratuite de studiere a limbii la întreprinderile în care muncesc imigranți.

Străinii, prin intermediul autorităților administrației publice centrale de specialitate și al autorităților administrației publice locale, de următoarele activități de integrare: a) sesiuni de acomodare socioculturală (instruiri privind valorile și tradițiile naționale, sistemul de organizare politico-administrativă a Republicii Moldova); b) cursuri de studiere a limbii de stat; c) informare și consiliere privind modalitățile de acces la piața forței de muncă, la serviciile medicale și la măsurile de protecție socială; d) servicii de orientare și formare profesională în vederea facilitării integrării economice, în corelare cu capacitățile și necesitățile pieței forței de muncă a Republicii Moldova (Legea nr. 274/ 2011, art. 5).

Cursurile de studiere a limbii de stat pentru refugiați și beneficiarii de protecție umanitară sînt organizate de Ministerul Educației prin intermediul instituțiilor de învățămînt din subordine, precum și de autoritățile administrației publice locale de la locul de trai, pe baza cererii depuse la autoritatea competentă pentru străini. Cursurile sînt gratuite (Legea nr. 274/ 2011, art. 10 alin. 1).

Sesiunile de acomodare socioculturală sînt obligatorii, fiind organizate de Ministerul Culturii și Ministerul Educației, în colaborare cu autoritatea competentă pentru străini, în primele 30 de zile de la data obținerii unei forme de protecție, prin intermediul autorităților administrației publice locale de la locul de trai, în cadrul unor instituții specializate. În procesul de organizare și desfășurare a sesiunilor de acomodare socioculturală pot fi atrase organizații neguvernamentale cu preocupări specifice în domeniu (Legea nr. 274/ 2011, art. 8 alin. 2).

Un factor important al succesului acțiunilor de integrare este recunoașterea pregătirii profesionale a migranților și a diplomelor eliberate în patria lor.

Autoritățile administrației publice locale: a) acordă sprijin în derularea programelor și implementarea proiectelor comunitare pentru a înlesni participarea activă a străinilor la viața socială și culturală a comunității; b) realizează măsuri pentru sporirea nivelului de informare a populației autohtone cu privire la migrație, azil, integrarea socială a străinilor, dezvoltarea spiritului de

toleranță și înțelegere interculturală; c) identifică posibilități de cazare pentru străinii incluși în programele de integrare (Legea nr. 274/ 2011, art. 35).

În unele țări-membre ale Uniunii Europene este pusă în aplicare politica integrării obligatorii pentru imigranți, integrarea devenind astfel un proces unilateral, în care responsabilitatea este preluată de individul care este nevoit să se integreze pentru a avea posibilitatea de a căpăta statut de rezident și de a conta pe o asigurare a siguranței în țara-gazdă. Programele obligatorii de integrare au fost implementate în Germania, Țările de Jos, Austria, Belgia (Flandra), Danemarca, Elveția. În plus, în Germania și Austria cursurile obligatorii de integrare

În Republica Moldova, străinilor cărora li s-a acordat un drept de ședere în țară li se vor asigura, prin intermediul organelor centrale de specialitate ale administrației publice și al autorităților administrației publice locale, condiții de integrare în viața economică, socială și culturală a țării (Legea nr. 200/2010, art. 5).

Pe lângă programele obligatorii, mai există proiecte și cursuri susținute de ONG-uri din contul fondurilor europene și civile, scopul cărora este integrarea imigranților prin intermediul diverselor acțiuni interactive. Atenția organizațiilor obștești se focalizează cu preponderență asupra problemei discriminării și asupra lacunelor în reglementarea legislativă, fiind evidențiate următoarele grupe de probleme: prevederi ale legislației formulate inadecvat; practici discriminatorii în instituții (inclusiv în organele de stat); tratament discriminatoriu din partea societății și a angajatorilor.

Supravegherea și controlul de stat asupra respectării legislației în domeniul migrațiunii la întreprinderi, în instituții și organizații, indiferent de tipul de proprietate și forma juridică de organizare, precum și în autoritățile administrației publice centrale și locale (Legea nr. 1518/2002, art. 33).

5. Concluzii

Rezumând asupra constatărilor desprinse în rândurile de mai sus, observăm că problema migrației nu a fost încă rezolvată, ea a devenit una dintre cele mai stringente în societate, în contextul evenimentelor de pe continentul european. Moldova trebuie să întreprindă măsuri urgente în vederea abordării pragmatice a integrării migranților, este necesar de ținut cont de caracterul sistemic și de consecutivitatea măsurilor întreprinse. Necesitatea studierii minuțioase a experienței altor țări și a abordărilor fenomenului integrării, ar permite să se evite greșelile comise de alții, dar și să se creeze un sistem eficient. Migrația determină noi cerințe cu referire la activitățile autorităților statului, determină direcția de dezvoltare socio-economică a țării.

Referințe

1. Convenția de la Geneva privind statutul refugiaților din 28 iulie 1951
2. Directiva 2001/55/CE a Consiliului din 20 iulie 2001 privind standardele minime pentru acordarea de protecție temporară, în cazul unui aflux masiv de persoane strămutate, și măsurile de promovare a unui echilibru între eforturile statelor membre pentru primirea acestor persoane. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=celex:32001L0055>
3. Dispoziția nr. 4 din 1 martie 2022, a Comisiei pentru Situații Exceptionale a Republicii Moldova, pct. 7. https://cancelaria.gov.md/sites/default/files/dispozitia_cse_4_01.03.2022.pdf
4. Legea cu privire la migrație, nr. 1518 din 06.12.2002, MO nr. 112-116/2007
5. Legea privind azilul în Republica Moldova, nr. 270 din 18.12.2008, MO nr. 53-53/2008
6. Legea privind regimul străinilor în Republica Moldova, nr. 200 din 16.07.2010, MO nr. 179-181/2010
7. Legea privind ingrarea străinilor în Republica Moldova, 274 din 27.12.2011, monitorul oficial nr. 372-382/2020.
8. Proiect de Hotărâre de Guvern cu privire la apobarea Programului privind gestionarea fluxului migrațional, azilului și integrării străinilor pentru anii 2022-2025. <https://particip.gov.md/ru/document/stages/anunt-privind-initierea-procesului-de-elaborare-a-proiectului-hotararii-guvernului-pentru-aprobarea-programului-privind-gestionarea-fluxului-migrational-azilului-si-integrarii-strainilor-pentru-anii-2022-2025/9213>
9. Protecția temporară în cazul unui aflux masiv de persoane strămutate. <https://eur-lex.europa.eu/RO/legal-content/summary/temporary-protection-if-there-is-a-mass-influx-of-displaced-people.html>

10. Sinteza Ministerului Afacerilor Interne pentru 20 iunie 2022. <https://mai.gov.md/ro/news/sinteza-ministerului-afacerilor-interne-pentru-20-iunie-2022-ora-0900>
11. Studiu cu privire la integrarea străinilor în Republica Moldova. / [studiu_integrarea_str.pdf](#),
12. Strategii de integrare interculturală: gestionarea diversității ca oportunitate. Strasbourg, 17 iunie 2021. <https://rm.coe.int/comitetul-director-pentru-antidiscriminare-diversitate-si-incluziune-c/1680a65f40>
13. Termeni cheie de migrare. <https://www.iom.int/key-migration-terms>

PRACTICI MODERNE DE ASIGURARE A ORDINII ȘI SECURITĂȚII PUBLICE ÎN PERIOADA ELECTORALĂ

CZU: 351.75:342.84(478)

Anatolie CANANĂU¹,
Academia „Ștefan cel Mare” a MAI

ABSTRACT. *After numerous mass protests, both during and after the election, in the context of many challenges faced by the state of the Republic of Moldova, including after the tragic events of April 7, 2009, ensuring public order and security of citizens during the elections becomes a matter of complex research. Or persons in the exercise of their rights to make public decisions, must respect public order and must not admit violence and other actions likely to affect peace and security in society. Otherwise, the state is empowered and obliged to restore public order and the safety of citizens through the coercive apparatus in the person of special bodies that strengthen the administration of justice and bring to justice those who commit antisocial acts.*

Keywords: *security, conflicts, elections, responsibility, state, public order.*

REZUMAT. *După numeroasele proteste în masă, atât în perioada electorală, cât și post electorală, în contextul multor provocări cu care s-a confruntat statul Republica Moldova, inclusiv după evenimentele tragice din 7 aprilie 2009, asigurarea ordinii publice și securității cetățenilor în perioada alegerilor devine un subiect de cercetare complex. Or persoanele în exercitarea drepturilor sale la luarea deciziei publice, trebuie să respecte ordinea publică și să nu admită violențe și alte acțiuni de natură să afecteze pacea și securitatea în societate. În caz contrar, statul este abilitat și obligat să restabilească ordinea publică și siguranța cetățenilor prin intermediul aparatului de constrângere în persoana organelor speciale care fortifică executarea justiției și atragerea la răspundere juridică a persoanelor care săvârșesc fapte antisociale.*

Cuvinte cheie: *securitate, conflicte, alegeri, răspundere, stat, ordine publică.*

Introducere. Ordinea și siguranța publică este o stare gestionată și sub controlul statului, care vizează asigurarea protecției cetățenilor, organizațiilor și instituțiilor publice și private, de amenințările la adresa bunăstării acestora. Domeniile principale ale acestei activități pot acoperi securitatea națională, securitatea personală și fizică, securitatea informațiilor și protecția infrastructurii. Responsabilitatea pentru diverse aspecte ale siguranței publice, despre posibilele amenințări la adresa persoanei, a statului și a societății în ansamblu, poate fi atribuită diferitor servicii competente din subordinea statului. Protecția acestor valori, se realizează printr-o combinație de acțiuni de prevenire și curmare a faptelor prejudiciabile cu posibilitatea aplicării sancțiunii prevăzute de lege.

Condiția preliminară pentru desfășurarea alegerilor libere reprezintă alegerea în cunoștință de cauză. Alegătorii nu vor putea nici să-și formuleze, nici să-și exprime voința, dacă nu vor avea acces la informații despre candidați, partide și procesul electoral. Astfel, trasarea și realizarea obiectivelor de informare a alegătorilor, reprezintă un element decisiv pentru desfășurarea unor alegeri libere și corecte.

Legislația în vigoare este în conformitate cu principalele standarde internaționale și poate garanta desfășurarea alegerilor democratice, dacă este pusă în aplicare cu bună-credință. Cu toate acestea, se atestă unele probleme care necesită a fi abordate. Astfel, vom argumenta importanța asigurării ordinii și securității publice în perioada alegerilor, deoarece în funcție de circumstanțele specifice, pot surveni o serie de consecințe în rezultatul unei eventuale crize de ordine publică. De exemplu, un nivel insuficient de securitate, poate descuraja cetățenii să participe la procesul

¹ Anatolie CANANĂU, dr. în drept, Șef al catedrei „Drept polițienesc”, a Academiei „Ștefan cel Mare”, a MAI al RM

electoral sau să împiedice în mod serios această participare. În plus, lipsa de ordine publică și sfidarea principiilor fundamentale în baza cărora au loc alegerile, ar putea duce la subminarea încrederii cetățenilor în rezultatele alegerilor, care în unele cazuri poate fi un factor care provoacă sau intensifică instabilitatea generală.

Libertatea electorală cu cele două laturi intrinseci – libertatea de a alege și libertatea de a fi ales, reprezintă o componentă importantă a bunei desfășurări a procesului electoral în cadrul unui sistem politic democratic. În epoca amplificării problemelor globale și a crizei mondiale, crește nivelul de insecuritate, inclusiv de ordin politic, manifestându-se în toate sferele constitutive ale vieții politice, inclusiv în domeniul electoral, afectând în final calitatea democrației și a bunei funcționări a sistemelor sociopolitice (Sprincean, S., 2017, p. 304).

Dreptul de vot și dreptul de a fi ales este garantat și de Constituția Republicii Moldova prin prevederile articolul 38. În conformitate cu prevederile constituționale „(1) Voința poporului constituie baza puterii de stat. Această voință se exprimă prin alegeri libere, care au loc în mod periodic prin sufragiu universal, egal, direct, secret și liber exprimat. (2) Cetățenii Republicii Moldova au drept de vot de la vârsta de 18 ani, împliniți până în ziua alegerilor inclusiv, excepție făcând cei puși sub interdicție în modul stabilit de lege. (3) Dreptul de a fi aleși le este garantat cetățenilor Republicii Moldova cu drept de vot, în condițiile legii” (Constituția Republicii Moldova, 1994, Nr. 1).

Conținut de bază. Pentru respectarea uniformă a normelor juridice stabilite, statul are nevoie de o anumită ordine de drept, iar conform instrucțiunii aprobate prin ordinul MAI nr. 515 din 8 decembrie 2021 (Ordinul nr. 515 în continuare), identificăm conceptul de ordine publică, care reprezintă starea de legalitate, de echilibru și pace socială, prin care se asigură securitatea publică și a persoanei, a colectivităților și a bunurilor, sănătatea și morala publică care permite exercitarea drepturilor și libertăților fundamentale ale persoanei, precum și funcționarea eficace a instituțiilor în statul de drept (Ordinul MAI nr. 515, 2021).

Respectiv, asigurarea ordinii publice este necesară și în perioada alegerilor, perioadă care include o serie de etape, depășind substanțial limitele zilei alegerilor propriu-zise. Prin urmare, fenomenul electoral este compus din:

1. alcătuirea și actualizarea listelor de alegători în care sunt incluși cetățenii cu drept de vot;
2. înregistrarea candidaților - etapă ce semnifică intrarea în cursa pentru ocuparea unei funcții eligibile;
3. campania electorală propriu-zisă, care presupune promovarea candidaților și a formațiunilor social-politice care îi susțin;
4. exercitarea efectivă a dreptului de vot - proces prin care cetățenii cu drept de vot se pot prezenta la secțiile de votare pentru exprimarea opțiunii lor electorale;
5. centralizarea și numărarea voturilor se efectuează de către instituțiile electorale abilitate cu funcția de a organiza scrutinul și de a administra datele adunate;
6. validarea și publicarea oficială a rezultatelor alegerilor, ceea ce presupune anunțarea rezultatelor scrutinului.

Evident, aceste responsabilități de desfășurare a alegerilor, precum și de asigurare a participării alegătorilor și de integritate a întregului proces electoral urmează a fi administrate de la nivel național, de Comisia Electorală Centrală (CEC), până la Consiliile electorale de circumscripție și Birourile electorale ale secțiilor de votare. Printre sarcinile suplimentare ale administrației electorale s-ar putea număra educarea alegătorilor, stabilirea de limite sau soluționarea litigiilor electorale.

CEC este responsabilă de supravegherea activității consiliilor electorale de circumscripție și a birourilor electorale ale secțiilor de votare, precum și de înregistrarea concurenților electorali, compilarea și distribuirea listelor electorale, totalizarea rezultatelor alegerilor, supravegherea finanțării campaniilor etc. Consiliile electorale de circumscripție și birourile electorale ale secției de votare administrează procedurile de votare și de numărare în ziua alegerilor.

Conform prevederilor Codului Electoral (Codul Electoral, Nr. 1381, 1997), consiliile electorale de circumscripție sunt constituite de CEC cu cel puțin 50 de zile înainte de alegeri, iar birourile electorale ale secțiilor de votare sunt constituite de către consiliul electoral de circumscripție respectiv cu cel puțin 25 de zile înainte de alegeri.

CEC este un organ permanent cu un mandat determinat pentru cinci ani și este constituit din nouă membri. Un membru este desemnat de către Președintele Republicii Moldova, ceilalți 8 membri sunt desemnați de către Parlament, cu respectarea reprezentării proporționale a majorității și a opoziției.

Consiliile electorale de circumscripție se constituie dintr-un număr impar de membri, de cel puțin 7 și de cel mult 11 persoane, dintre care în consiliile de circumscripție de nivelul doi cel puțin 3 persoane cu studii juridice superioare sau cu studii în domeniul administrației publice.

Birourile electorale ale secțiilor de votare ar trebui să fie formate dintr-un număr impar între 5 și 11 membri. Consiliile locale desemnează 3 candidați, în timp ce ceilalți membri sunt desemnați de partidele politice și organizațiile social-politice reprezentate în Parlament, câte un candidat de la fiecare formațiune.

Anul 2021 și 2020, de altfel ca și anul 2019 a fost unul electoral. Elementul definitoriu, care a deosebit scrutinul electoral 2021 și 2020 de cele precedente a fost situația epidemiologică globală, proiectată pe plan național, cu efecte nefaste pentru populație. Respectiv, efortul reprezentanților statului trebuia să fie dublu, axat nu doar pe organizarea democratică a alegerilor, dar și pe protecția adecvată a cetățenilor de riscurile asociate cu virusul COVID-19.

Astfel, autoritățile au depus eforturi pentru a oferi posibilitatea tuturor celor care au dreptul de vot să își exercite acest drept în condiții sigure. Persoanele care au fost deja confirmate ca purtătoare ale virusului Covid-19, sau care au manifestat anumite simptome, au avut posibilitatea să solicite în ziua alegerilor să-și exercite dreptul la vot prin intermediul echipelor mobile. De urna mobilă au putut beneficia inclusiv cei care se aflau în regim de autoizolare. De asemenea persoanele private de libertate, aflate în custodia sistemului administrației penitenciare și-au exercitat dreptul la vot, cu asigurarea respectării condițiilor anti-epidemiologice.

În Rezoluția sa din septembrie 2020 referitoare la punerea în aplicare a Acordului de asociere UE - Republica Moldova, Parlamentul UE a invitat autoritățile din Republica Moldova să consolideze mecanismele democratice, inclusiv sistemul parlamentar pluripartit, să asigure o mass-media liberă, independentă și pluralistă, precum și un acces echitabil la finanțare și la mass-media; să pună în aplicare măsuri de abordare a nevoii urgente de a soluționa problema cumpărării de voturi, a actelor de intimidare a observatorilor electorali, a dării de mită electorală și a altor practici de corupție, precum și utilizarea necorespunzătoare a resurselor de stat, întrucât aceste practici subminează și distrug toate eforturile democratice depuse de actorii politici din Republica Moldova (Raport punerea în aplicare a Acordului de asociere UE – RM, 2020).

Cu toate acestea, subliniem că scrutinul prezidențial care s-a desfășurat în anul 2020, deși recunoscut liber și democratic, a avut o campanie electorală foarte agresivă, în particular în turul doi de alegeri, cu discursuri de ură și chiar cu chemare la violențe. Misiunea de Observare Promo-LEX a alegerilor prezidențiale a constatat „utilizarea resurselor administrative, implicarea cultelor religioase în campania electorală a unui candidat, folosirea fondurilor financiare și materiale nedecarate, dar și încălcarea restricțiilor stabilite de Comisia Națională Extraordinară de Sănătate Publică” (Misiunea de Observare Promo-LEX constată un număr îngrijorător de incidente, 2020)

Or buna organizare a fiecărei etape menționate supra, asigurarea, menținerea și restabilirea ordinii publice, a securității cetățenilor nu ar fi posibilă fără de implicarea și a altor autorități competente în acest proces complex, așa cum rezultă din Hotărârile cu privire la responsabilitățile suplimentare ale unor autorități ale administrației publice centrale și ale autorităților administrației publice locale precum și ale unor instituții, ce țin de asigurarea desfășurării în bune condiții a alegerilor (Hotărâre CEC Nr. 4124, 2020), emise de Comisia Electorală Centrală (CEC). Astfel, în

temeiul art. 18 alin. (2), art. 22 alin. (1) lit. g) și art. 26 din Codul electoral nr. 1381/1997 (Codul Electoral, Nr. 1381, 1997), CEC asigură buna desfășurare a alegerilor inclusiv prin responsabilizarea unor autorități publice, conlucrând cu acestea în vederea îndeplinirii atribuțiilor sale în calitate de organ specializat în domeniul electoral, inclusiv cu scopul de a perfecționa legislația și procedurile electorale la realitățile existente. Dintre acestea menționăm: Ministerul Afacerilor Interne, Ministerul Economiei și Infrastructurii, Ministerul Afacerilor Externe și Integrării Europene, Serviciul de Informații și Securitate, Agenția Servicii Publice, Autoritățile administrației publice locale, etc. Nu în ultimul rând, înaintează Guvernului și Parlamentului propuneri cu privire la oportunitatea operării unor modificări în legislația electorală întru înlăturarea riscurilor și a factorilor care periclitizează buna desfășurare a alegerilor.

Din analiza făcută, observăm că responsabilitatea principală pentru asigurarea ordinii publice și securității cetățenilor în timpul alegerilor îi revine organelor ce asigură aplicarea normelor de drept, și mai cu seamă poliției. În acest sens, poliția are un dublu rol: 1) de asigurare a ordinii publice și securității cetățenilor; și 2) de asigurare a respectării legilor și actelor normative care reglementează desfășurarea alegerilor. Desigur că pentru îndeplinirea acestor sarcini, în funcție de eventualele riscuri și pericole, pot fi implicate și alte instituții, cum ar fi SIS și CNA din interiorul RM, dar și organele de drept din alte state care sunt implicate în acest proces la secțiile de votare destinate diasporei.

Poliția nu are calitatea de subiect al procesului electoral, dar în conformitate cu art. 6 din Legea 320 cu privire la activitatea poliției și statutul polițistului (Legea RM nr. 320, 2012), este în drept să coopereze cu autorități ale administrației publice centrale și locale, cu mass-media, societatea civilă, și cu organismele internaționale, în vederea realizării atribuțiilor sale, prevederilor documentelor de politici naționale în domeniul de prevenire și combatere a infracționalității, de menținere a ordinii și securității publice. De asemenea, poliția cooperează cu asociațiile obștești și cu organizațiile neguvernamentale, precum și cu persoanele fizice și juridice, în modul stabilit de legislație și de actele normative ale Ministerului Afacerilor Interne. Detașarea poliției la secțiile de votare a birourilor electorale, este necesară pentru protecția drepturilor constituționale, exclusiv-politice ale cetățeanului și asigurarea legalității procesului electoral în ansamblu.

Din practica existentă, identificăm principalele acțiuni ale Poliției în timpul desfășurării alegerilor:

1. asigurarea securității tuturor persoanelor care participă la alegeri;
2. acordarea asistenței organelor electorale și autorităților administrației publice locale în vederea păstrării bunurilor materiale la consiliile și birourile electorale, escortării transportării buletinelor de vot și asigurării integrității acestora;
3. prevenirea, contracararea și constatarea contravențiilor și infracțiunilor în procesul electoral;
4. acordarea asistenței președinților birourilor electorale ale secțiilor de votare pentru asigurarea ordinii publice în ziua alegerilor, în secția de votare și pe o rază de 100 de metri.

Aceste aspecte, sunt doar o parte din acțiunile întreprinse de poliție, cu toate că dacă facem referire la instrucțiunea aprobată prin ordinul MAI nr. 515, deducem semnificația noțiunii de acțiuni de răspuns la criza de ordine publică, care reprezintă măsuri predefinite, planificate din timp sau adoptate în urma unei decizii, prin care se asigură revenirea la starea de normalitate și care cuprind proceduri de implementare detaliate, aplicabile imediat de către structurile abilitate. Totuși, pentru a preveni crizele de ordine publică, în sensul aceluiași ordin, deosebim conceptul de asigurare a ordinii publice, prin care înțelegem ansamblu de măsuri și acțiuni întreprinse în timpul evenimentelor publice pentru respectarea legalității, prevenirea și curmarea dezordinilor în masă și/sau a manifestărilor de violență (Ordinul MAI nr. 515, 2021).

Prevenirea dezordinilor în masă și a manifestărilor de violență este incontestabil de importantă, de aceea ar fi oportun să rezumăm mai jos principiile fundamentale care guvernează asigurarea ordinii publice în timpul alegerilor, stabilite în baza angajamentelor OSCE, a altor

standarde și bune practici internaționale (Recomandarea pentru slujbele, care asigură securitatea alegerilor, 2018).

1. Organizarea și crearea condițiilor pentru alegeri democratice. Crearea și menținerea unui mediu electoral sigur și pașnic cu respectarea regulamentelor și actelor normative în vigoare, condiții de securitate care nu trebuie să submineze exercitarea libertăților fundamentale sau să creeze dubii privind legitimitatea procesului electoral.
2. Imparțialității și independenței. Serviciile care asigură ordinea publică nu trebuie să se implice în politică sau să-și exprime sprijinul unui anumit partid sau candidat. Aceste servicii trebuie să rămână neutre și să fie percepute de societate ca fiind imparțiale în activitățile sale.
3. Tratat egal și nediscriminare. Serviciile responsabile pentru siguranța publică trebuie să asigure condiții de concurență echitabile și să garanteze o protecție egală pentru toți participanții pe durata întregului proces electoral.
4. Proportionalitatea și statul de drept. Instituțiile responsabile pentru siguranța publică trebuie să funcționeze în conformitate cu standardele naționale și internaționale și să se asigure ca orice intervenție exercitată, este exclusiv numai pentru realizarea măsurilor specifice și legitime de asigurare a ordinii publice; orice restricții în timpul alegerilor ar trebui să se bazeze pe prevederile legale și să fie proporționale cu obiectivele lor.
5. Transparență. Părțile interesate în procesul electoral trebuie să înțeleagă rolul serviciilor de siguranță publică care vor întreprinde anumite acțiuni în perioada alegerilor în conformitate cu legislația pertinentă, iar organele de ocrotire a normelor de drept și angajații acestora vor asigura ca informațiile despre activitățile sale să fie accesibile societății și să dezvolte parteneriate între poliție și cetățeni.
6. Responsabilitate. Angajații publici, responsabili de asigurarea ordinii și securității publice în perioada electorală, poartă răspundere pentru acțiunile lor; or publicul va observa eficacitatea acțiunilor acestora, acțiuni care urmează a fi adecvate și necesare întru realizarea obiectivele propuse.
7. Încrederea societății. Serviciile responsabile de asigurarea ordinii și securității publice trebuie să respecte și să protejeze drepturile omului, să implementeze în mod consecvent legislația electorală, normele legale relevante și să le pună în aplicare, trebuie să acționeze prompt pentru a preveni sau a suprima orice acțiune dăunătoare, să reacționeze imediat la incidentele și încălcările sesizate, în conformitate cu cerințele prestabilite și să respecte principiul integrității profesionale.

De altfel, acțiunile forțelor de ordine în perioada alegerilor, în scopul asigurării și restabilirii ordinii publice, se răsfrâng asupra tuturor acțiunilor și evenimentelor publice, mai cu seamă când vorbim în cazul întrunirilor, modul de organizare și desfășurare al cărora este stabilit prin Legea 26/2008 privind întrunirile (Legea 26, 2008).

Mai mult de atât, considerăm că intervenția forțelor de ordine în cazurile manifestările de grup în perioada alegerilor, de asemenea urmează a fi efectuată în corespundere cu un șir de principii atât etice, cât și tactice, specifice activității polițienești. O importanță deosebită în prevenirea încălcării în grup a ordinii publice o are tactica de acțiune a poliției la etapa inițială, atunci când în stradă s-au adunat un anumit număr de oameni care protestează. Protestele și indignările cetățenilor pot să apară ca o reacție firească la diverse evenimente în perioada alegerilor, nu de fiecare dată fiind motivate și corecte, dar e necesar ca poliția să se implice activ și operativ pentru a înlătura cauza care a atras atenția mulțimii și să asigure securitatea persoanelor adunate. Aceste acțiuni vor contribui la detensionarea și dezamorsarea situației, în caz contrar, lipsa de acțiune a poliției poate duce la tragedii. Astfel de exemple, în practică, sunt o mulțime. De regulă, în cazul evenimentelor ce au cauzat adunarea spontană a persoanelor, la etapa dată, pentru poliție nu constituie nici-o greutate să fie anihilate acțiunile ce pot destabiliza ordinea publică. Este însă mai complicat pentru poliție să acționeze în timpul întrunirilor politice care sunt organizate, sau ale acțiunilor de protest în masă, deoarece acestea se desfășoară într-o atmosferă psihologică tensionată, iar tactica incorectă

de a acționa, în aceste condiții, poate duce la dezastru. Un exemplu elocvent (Basiul V., 2019), ar fi cel din 7 aprilie 2009, când au fost două proteste simultan: unul în fața guvernului, calm și fără violențe și altul între Președinție și Parlament, mult mai numeros, unde a existat un haos total. Protestele au degenerat în violențe, tinerii au început a arunca cu pietre din pavaj spre clădirea Președinției, rănind mai mulți polițiști. Ulterior unii au intrat la primele două etaje și au scos de acolo tot ce le-a stat în cale. La fel s-a întâmplat și în clădirea Parlamentului, care a fost vandalizată și incendiată.

În consecință, pentru a exclude astfel de exemple în timpul întrunirilor în perioada alegerilor, polițiștii vor evita implicarea emoțională excesivă, vor fi neutri și nu vor face comentarii. O atenție deosebită se acordă, în cazul concentrării unui număr semnificativ de persoane, modului de utilizare a regulilor de politețe, precum și evitării oricărei manifestări discriminatorii, legată de rasă, religie, naționalitate, sex, vârstă, opinii exprimate, condiție socială sau de orice alt considerent. Aplicând procedurile recomandate pentru asemenea situații cu calm și fermitate, polițiștii își vor îndeplini misiunea fără să-și manifeste emoțiile pe care, în mod inevitabil, le au, dacă vor să câștige încrederea populației și să nu admită escaladarea situației (Коренев А., 2001, P. 34). Un rol important, îl au și grupurile speciale constituite pentru comunicare – dialog cu poliția.

Organele care asigură ordinea și securitate publică sunt obligate să respecte reglementările legale în conformitate cu standardele internaționale stabilite în acele acte la care Republica Moldova este parte. Dacă metoda convingerii nu dă rezultate, iar conflictul are un caracter agresiv, însoțit de violențe din partea mulțimii, tactica poliției trebuie să fie alta. În asemenea situații, este justificată aplicarea, în limitele legii, a măsurilor de constrângere. Principiul folosirii forței pentru restabilirea ordinii publice se aplică numai în caz de extremă necesitate și numai în măsura în care forța este necesară pentru îndeplinirea obligațiilor lor, când celelalte mijloace legale pentru menținerea ordinii au fost epuizate și când sunt puse în pericol grav ordinea publică și instituțiile democratice ale statului.

O atenție deosebită se acordă campaniei electorale în legătură cu protecția drepturilor și libertăților fundamentale, inclusiv garantarea exercitării de oricare persoană a libertății întrunirilor, perioadă de activitate care se desfășoară cu scopul de a-i determina pe alegători să-și exprime voturile pentru alegerea unui sau altui concurent electoral și care începe, pentru fiecare concurent electoral, la data înregistrării acestuia de organul electoral respectiv și se încheie la data excluderii concurentului electoral din alegeri sau în ziua votării. În această perioadă, de regulă, sporește constant nivelul agitației electorale vizibile pe măsură ce se apropie ziua alegerilor. Agitația electorală se desfășoară preponderent prin intermediul mass-media tradiționale și al celei online, al platformelor rețelelor sociale, panourilor de publicitate, sondajelor din ușă în ușă, distribuirii broșurilor și pliantelor (fiind instalate în acest scop corturi în centrul orașelor) și prin organizarea întâlnirilor cu alegătorii. Principalele mesaje ale concurenților electorali se axează pe aspecte sociale și economice, pe viitorul geopolitic al țării, pe proiectele de infrastructură și pe problemele legate de corupție; dar au fost remarcate și mesaje de intoleranță. Unele dintre aceste mesaje conțin nouă aspecte xenofobe, rusofobe, de discriminare rasială, națională, de gen și a minorităților sexuale. În vederea combaterii discriminării și incitației la ură, CEC propune concurenților electorali și reprezentanților mass-media să semneze un Cod de conduită (Cod de Conduita APA, 2021).

Organele de drept care asigură ordinea publică, în același timp trebuie să respecte și să protejeze demnitatea umană, drepturile individuale și să fie responsabile în fața societății în ansamblu. În perioada electorală, aceste servicii nu ar trebui (Recomandarea pentru slujbele, care asigură securitatea alegerilor, 2018):

- a) să abuzeze de autoritate sau să admită imixtiunea în mod necorespunzător în procesul electoral;
- b) să fie părtinitoare pentru sau împotriva oricărui candidat sau grup de alegători;
- c) să împiedice desfășurarea liberă a campaniei electorale sau exercitarea dreptului de vot;
- d) să-și folosească autoritatea în efectuarea investigațiilor ca un instrument de intimidare;

- e) să efectuează arestări sau detenții arbitrare;
- f) să folosească forța excesivă;
- g) să promoveze aplicarea disproporționată sau discriminatorie a legilor.

În alte condiții, conform opiniei autorului, încă un instrument important în asigurarea ordinii publice și restabilirea echilibrului de drept după caz, dacă s-a încălcat legea, este posibilitatea alegătorilor și concurenților electorali de a contesta acțiunile/inacțiunile și hotărârile organelor electorale, cât și acțiunile/inacțiunile concurenților electorali, pentru a exclude „soluționarea nemulțumirii” sau dreptului lezat, pe alte căi care sunt ilegale și pot atenta la ordinea și securitatea publică.

Depunerea unei contestații în instanța de judecată trebuie să fie precedată de contestația administrativă anterioară în organismul electoral de conducere ierarhic superior. Contestațiile privind acțiunile/inacțiunile concurenților electorali urmează a fi depuse direct în instanță. Contestațiile împotriva acțiunilor și hotărârilor CEC urmează a fi depuse la Curtea de Apel Chișinău. Hotărârile instanțelor de judecată pot fi atacate într-o instanță superioară în termen de o zi. Hotărârea Curții Supreme de Justiție (CSJ) este finală. Curtea Constituțională examinează constituționalitatea legilor și hotărârilor adoptate de autoritățile publice și pronunță hotărâri de validare a rezultatelor alegerilor.

Una dintre cele mai importante contestații în alegerile parlamentare anticipate din 11 iulie 2021, s-a referit la numărul secțiilor de votare constituite în străinătate. La 6 iunie 2021 câteva partide ¹ au depus contestații la Curtea de Apel Chișinău împotriva Hotărârii CEC nr.4966, cerând să fie anulate hotărârile CEC nr.4966 și nr.4974 ² și să oblige CEC să mărească numărul de secții de votare deschise în străinătate. Curtea de Apel a pronunțat hotărârea sa în data de 17 iunie, anulând Hotărârea CEC. La 18 iunie, CEC a atacat hotărârea la CSJ care a pronunțat o hotărâre în data de 22 iunie prin care a respins contestația CEC.

Concluzii. Concluzionând, susținem părerea că organele care asigură ocrotirea normelor de drept și aplicarea legii, trebuie și sunt obligate să efectueze investigații complexe asupra tuturor incidentelor și neregulilor electorale, legate de asigurarea securității cetățenilor și a ordinii publice în perioada alegerilor, în caz contrar, conform analizei de mai sus dar și a realităților practice, persoanele care admit sfidarea normelor legale și încalcă obraznic „regulile jocului”, vor comite și pe parcurs alte fapte contrar legii, însumând și mai multe precedente periculoase care vor atenta la existența statului de drept. De aceea, legea trebuie respectată de toți actorii implicați în procesul electoral, iar organele competente să întreprindă toate acțiunile în vederea prevenirii, constatării, cercetării și atragerii la răspundere juridică cu aplicarea sancțiunilor convenite celor care o încalcă, în scopul corectării și reeducării acestora, dar și prevenirii săvârșirii de noi delikte în viitor de orice persoană. Ca măsură de creștere a transparenței și a încrederii din partea publicului, instituțiile abilitate prin lege, ar trebui să colecteze și să publice informațiile în mod continuu despre încălcările flagrante în perioada alegerilor, despre orice incident de aplicare a violenței și alte nereguli electorale. Principiul transparenței se extinde și la gestionarea cazurilor legate de alegeri de către autoritățile electorale și instanțele de judecată. Aceste autorități, sunt obligate să ofere acces gratuit la informațiile despre contestații și litigii în legătură cu incidentele de încălcare a ordinii și securității în perioada alegerilor.

Referințe:

1. Constituția Republicii Moldova, adoptată la 29 iulie 1994, Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1994, №1;
2. Codul Electoral, Cod Nr. 1381 din 21-11-1997, Publicat : 29-12-2017 în Monitorul Oficial Nr. 451-463 art. 768;

¹ PAS, PDA, PUN, Blocul electoral “Renato Usatii”, AUR, Partidul Democrația Acasă (DAP), Partidul Acasă Construim Europa (PACE). Curtea a comasat toate contestațiile într-un singur dosar.

² Hotărârea CEC nr.4966 din 05/06/21 de constituire a 139 de secții de votare în străinătate și Hotărârea nr.4974 din 08/06/21 de majorare a numărului de secții de votare până la 146.

3. Cod de Conduita APA2021.pdf (cec.md (accesat la data de 26.09.2022));
4. Hotărârea CEC nr.4966 din 05/06/21 de constituire a 139 de secții de votare în străinătate și Hotărârea nr.4974 din 08/06/21 de majorare a numărului de secții de votare până la 146;
5. Hotărâre CEC Nr. 4124, cu privire la responsabilitățile suplimentare ale unor autorități ale administrației publice centrale, ale autorităților administrației publice locale, precum și ale unor instituții, ce țin de asigurarea desfășurării în bune condiții a alegerilor Președintelui Republicii Moldova din 1 noiembrie 2020;
6. RAPORT referitor la punerea în aplicare a Acordului de asociere UE - Republica Moldova 28.9.2020 - (2019/2201(INI)) https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/-9-2020-0166_RO.html (accesat la data de 20.09.2022);
7. Misiunea de Observare Promo-LEX constată un număr îngrijorător de incidente, 2020, <https://promolex.md/19118-misiunea-de-observare-promo-lex-constata-unnumar-ingrijorator-deincidente/?lang=ro> (accesat la data de 20.09.2022);
8. Recomandarea pentru slujbele, care asigură securitatea alegerilor, OSCEE, 2018<https://www.osce.org/files/f/documents/d/b/376354.pdf> (accesat la data de 26.09.2022);
9. Valentina Basiul, 19 august, 2016, 2009: 7 aprilie, o „revoluție” cu multe necunoscute <https://moldova.europalibera.org/a/27929130.html> (accesat la data de 23.09.2022);
10. Legea 26 din 22.08.2008 privind întrunirile. În: Monitorul Oficial Nr. 80 art. 261;
11. Legea Republicii Moldova nr. 320 din 27.12.2012 cu privire la Activitatea poliției și statutul polițistului. În: Monitorul Oficial nr. 42-47 din 01-03-2013;
12. Ordinul MAI nr. 515, cu privire la aprobarea Instrucțiunii privind organizarea și executarea activităților de menținere, asigurare și restabilire a ordinii publice, din 8 decembrie 2021;
13. Sprincean, S., 2017. Securitatea umană și bioetica. Monografie. Chișinău: F.E.P. „Tipografia Centrală”, p. 304;
14. Корнев А. Административная деятельность органов внутренних дел, Москва, 2001, с. 34.

CONSIDERAȚIUNI PRIVIND MODIFICAREA CADRULUI LEGAL AL INFRAȚIUNII DE LUARE DE OSTATICI

CZU: 343.43

Valentin CHIRIȚA¹,
Academia „Ștefan cel Mare” a MAI

ABSTRACT. *The crime of taking hostages has become a pressing international problem due to the fact that, through the danger it presents, through the forms of manifestation and through the effects it produces, it exceeds the framework of the internal law of a country and presents a threat to the entire community International.*

This scientific approach is focused on the submission of a set of recommendations, in the form of a ferenda law, which can be used to improve the national criminal legislation in the field of combating hostage-taking, as well as the elaboration of explanatory decisions of the Plenum of the Supreme Court of Justice of the Republic of Moldova.

Keywords: *hostage, hostage-taking, security, demands, violence, threat.*

REZUMAT. *Infrațiunea de luare de ostatici a devenit o problemă internațională stringentă în virtutea faptului că aceasta, prin pericolul pe care îl prezintă, prin formele de manifestare și prin efectele pe care le produce, depășește cadrul dreptului intern al unei țări și prezintă o amenințare pentru întreaga comunitate internațională.*

Prezentul demers științific este axat pe înaintarea unui set de recomandări, sub formă de lege ferenda, care pot fi utilizate la îmbunătățirea legislației penale naționale în sfera combaterii luării de ostatici, precum și la elaborarea unor hotărâri explicative ale Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova.

Cuvinte cheie: *ostatic, luarea de ostatici, securitate, reținerea de ostatici, cerințe înaintate, violență, amenințare.*

Luarea de ostatici, ca infracțiune de sine stătătoare la nivel internațional, a fost menționată pentru prima dată în Convenția internațională împotriva luării de ostatici, adoptată de Adunarea Generală a ONU la New York la 17 decembrie 1979 (ratificată prin Legea RM nr.1241-XV din 18.07.2002, în vigoare pentru RM din 09.11.2002). Aceasta a fost precedată de mai multe convenții și acorduri internaționale referitoare la robie, terorism, piraterie etc.

În URSS, prima faptă cu tangențe de luare de ostatici poate fi considerată cea comisă în 1964 la Chișinău, când doi cetățeni (tatăl și feciorul său) (Brazinskasam) au capturat o navă a aviației civile AN-24 cu scopul de a se deplasa în Turcia. Datorită unor manevre reușite, piloții au schimbat pe neobservate cursul avionului și au aterizat pe același aeroport. În urma operațiunii speciale au decedat însoțitoarea de bord N. Curcenco, comisarul de miliție A. Bojenov și sergentul L. Spector.

Drept imbold pentru elaborarea și adoptarea la nivel internațional a unor măsuri urgente, îndreptate spre combaterea luării de ostatici ca infracțiune distinctă, a servit cazul tragic de luare în calitate de ostatici, de către organizația extremistă „Septembrie negru”, a sportivelor, în perioada desfășurării Jocurilor Olimpice (ediția a XX-a) de la München, Germania, 5 septembrie 1972. Bilanțul tragic a fost de 16 decedați, dintre care 11 sportivi (Овчинникова, Г.В., Павлик, М.Ю., Коршунова, О.Н., 2001, p.27).

Ca urmare a acestei tragedii, Republica Federativă Germania, ca membru al Organizației Națiunilor Unite, a ieșit cu inițiativa de a elabora o Convenție internațională împotriva luării de

¹ Valentin CHIRIȚA, Doctor în drept, conferențiar universitar, Academia „Ștefan cel Mare” a Ministerului Afacerilor Interne al Republicii Moldova, Chișinău, Republica Moldova, valentin-chirita@yandex.ru, <https://orcid.org/0000-0002-7711-022X>

ostatici. Organizația Națiunilor Unite a susținut inițiativa dată și la 15 decembrie 1976, în conformitate cu rezoluția Adunării Generale nr. 31-103, a fost creat un Comitet special, responsabil de elaborarea Convenției internaționale împotriva luării de ostatici (Овчинникова, Г.В., Павлик, М.Ю., Коршунова, О.Н., 2001, p.27).

La 17 decembrie 1979, la New York, în cadrul celei de-a a 34-a sesiuni a Adunării Generale ONU, a fost adoptată rezoluția nr. 34/146, prin care a devenit deschisă pentru semnare și ratificare Convenția internațională împotriva luării de ostatici (Трунов И.Л., 2004, p.308).

Convenția dată a fost ratificată la 10 iulie 1987 și de către URSS. Ca urmare, Prezidiul Sovietului Suprem al URSS a adoptat Decretul „Privind răspunderea penală pentru luarea de ostatici” și a dispus ca toate prezidiile sovietelor supreme ale republicilor sovietice socialiste să aducă legislațiile lor în conformitate cu Decretul dat (Овчинникова Г.В., Павлик, М.Ю., Коршунова, О.Н., 2001, p.35).

În scopul executării Decretului respectiv, la 29 octombrie 1987, Prezidiul Sovietului Suprem al RSSM a dispus introducerea în Capitolul II „Infrațiuni contra vieții, sănătății, libertății și demnității persoanei” al Codului penal al RSSM (adoptat la 24 martie 1961) a articolului 116/1, care a prevăzut pentru prima dată răspunderea penală pentru săvârșirea infracțiunii de luare de ostatici în țara noastră.

Odată cu adoptarea Codului penal al Republicii Moldova nr. 985-XV din 18 aprilie 2002, a fost radical modificată redacția articolului care prevede răspunderea pentru luarea de ostatici (art. 280 CP).

Reieșind din dispoziția art. 280 CP, latura obiectivă a luării de ostatici se realizează prin două modalități: 1) luarea sau 2) reținerea persoanei în calitate de ostatic; și amenințarea cu omorul, cu vătămarea integrității corporale sau a sănătății ori cu reținerea în continuare a persoanei în această calitate, în scopul de a determina statul, organizația internațională, persoana juridică sau fizică ori un grup de persoane să săvârșească sau să se abțină de la săvârșirea vreunei acțiuni în calitate de condiție pentru eliberarea ostaticului.

De la bun început, pentru a fi evitată înțelegerea greșită a celor analizate în continuare, trebuie menționat că, pornind de la textul legii, amenințarea cu omorârea ostaticului, cu vătămarea integrității corporale sau a sănătății acestuia ori cu reținerea lui în continuare în această calitate – ca semn obligatoriu al componenței infracțiunii date – este exprimată doar în adresa terțelor persoane, față de care făptuitorul își înaintează cerințele în calitate de condiții pentru eliberarea ostaticului (statul, organizația internațională, persoana juridică sau fizică ori un grup de persoane).

Oricare ar fi caracterul amenințărilor, ostaticul nu este în stare să pună la dispoziția făptuitorilor o navă aeriană, de exemplu, și să asigure plecarea ei peste hotare sau să elibereze deținuții dintr-un penitenciar, acesta (ostaticul) fiind mai degrabă un „complice involuntar” la realizarea cerințelor făptuitorilor (Овчинникова, Г.В., Павлик, М.Ю., Коршунова, О.Н., 2001, p.46). Cu atât mai mult, există cazuri când ostaticii nici nu știu și nici nu bănuiesc că au această calitate și că viața lor este în primejdie (de exemplu, minerii din mina pe care făptuitorul amenință s-o arunce în aer, pasagerii trenului sau avionului pe care făptuitorul amenință să-l explodeze (Brînză, S., Ulianovschi, X., Stati, V. ș.a., 2005, p.541) sau când ostaticul este în stare de comă etc.).

Conform art.1 din Convenția internațională împotriva luării de ostatici, adoptată la New York la 17 decembrie 1979 și ratificată de Parlamentul Republicii Moldova prin Legea nr. 1243-XV din 18 iulie 2002, orice persoană care sechestrează sau reține o altă persoană, amenințând-o cu omorul, cu cauzarea vătămărilor corporale sau care continuă să rețină o altă persoană (ostatic) pentru a silii o terță parte, și anume: un stat, o organizație internațională, orice persoană fizică sau juridică sau un grup de persoane, să săvârșească sau să se abțină de la săvârșirea vreunei acțiuni în calitate de condiție directă sau indirectă pentru eliberarea ostaticului comite infracțiunea de luare de ostatici în sensul Convenției.

Prima modalitate de realizare a laturii obiective a infracțiunii prevăzute în art.280 CP este luarea persoanei în calitate de ostatic.

Dicționarul limbii române moderne explică termenul „a lua” prin: „a prinde un obiect spre a-l ține sau spre a-l pune în altă parte” (Dicționarul limbii române moderne, 1958, p.465). Termenul „luare” este sinonim cu termenul „acaparare”, ce semnifică: „a pune stăpânire în mod silnic” (Dicționarul limbii române moderne, 1958, p.4).

Luarea persoanei în calitate de ostatic poate fi săvârșită doar ca formă activă a conduitei omului, adică prin acțiune.

Pornind de la considerentul că „luarea persoanei în calitate de ostatic”, fiind o modalitate de comitere a infracțiunii analizate, corespunde în mare parte cu denumirea art. 280 CP „Luarea de ostatici”, considerăm oportună modificarea alin. (1) prin înlocuirea cuvântului „luarea” cu cel de „capturarea” (persoanei în calitate de ostatic). În acest sens, infracțiunea prevăzută în art. 280 CP „Luarea de ostatici”, ar avea două modalități alternative de comitere, și anume: capturarea sau reținerea.

Astfel, după părerea noastră, prin „*luarea (capturarea) persoanei în calitate de ostatic*” se înțelege: acțiunea caracterizată prin stăpânirea ilegală a unei persoane (sau a unui grup de persoane), contrar voinței sale, însoțită de o limitare a libertății acesteia, realizată deschis sau pe ascuns, cu sau fără aplicarea violenței fizice ori psihice.

A doua modalitate de comitere a infracțiunii prevăzute în art. 280 CP este reținerea persoanei în calitate de ostatic.

Dicționarul limbii române moderne definește termenul „a reține” în felul următor: „a ține pe loc, a împiedica de la ceva, a opri, a lipsi temporar pe cineva de libertate, a închide, a stăpâni” (Dicționarul limbii române moderne, 1958, p.715). O interpretare similară a reținerii și-a găsit reflectare în literatura de specialitate.

Reținerea persoanei în calitate de ostatic, la fel ca și luarea de ostatici, poate fi realizată doar prin acțiune.

Având în vedere cele expuse anterior, considerăm că prin „*reținerea persoanei în calitate de ostatic*” se înțelege acțiunea caracterizată prin lipsirea ilegală a unei persoane (sau a unui grup de persoane) de posibilitatea de a părăsi locul aflării sale, realizată deschis sau pe ascuns, cu sau fără aplicarea violenței fizice ori psihice.

Prin urmare, atât luarea, cât și reținerea persoanei în calitate de ostatic pot fi realizate cu aplicarea violenței fizice.

Totodată, art. 280 alin. (2) lit. f) CP prevede o circumstanță calificativă: „cu aplicarea violenței periculoase pentru viața sau sănătatea persoanei”. Pornind de la aceasta, putem trage concluzia că luarea sau reținerea în calitate de ostatic, săvârșită cu aplicarea violenței care nu este periculoasă pentru viața sau sănătatea persoanei, se prezintă ca un semn al componenței de bază a infracțiunii date, stipulat în art. 280 alin. (1) CP.

Luarea sau reținerea persoanei în calitate de ostatic, însoțită de violență fizică care nu este periculoasă pentru viața sau sănătatea persoanei, se poate manifesta și prin legarea mâinilor, legarea corpului, închiderea forțată într-o încăpere întunecată etc. De asemenea, un alt tip de violență aplicat în procesul realizării luării sau reținerii persoanei în calitate de ostatic poate fi și aducerea forțată a victimei la starea de ebrietate sau folosirea forțată a substanțelor stupefiante (spre exemplu, turnarea forțată în gâtul victimei a unei cantități mari de alcool sau introducerea stupefiantului în organismul persoanei prin injecții etc.).

Luarea, cât și reținerea persoanei în calitate de ostatic pot fi realizate și cu aplicarea violenței psihice.

Autorul V.I. Simonov prin „violența psihică” înțelege: „influența ilicită, îndreptată asupra psihicului altei persoane în scopul de a reprimă rezistența și de a supune voința acesteia voinței făptuitorului prin amenințare cu aplicarea forței fizice” (Симонов, В.И., Шумихин, В.Г., 1993, p.23).

Astfel, „amenințarea cu aplicarea violenței” poate fi definită în felul următor: „influența psihică ilicită asupra persoanei în scopul reprimării rezistenței și supunerii voinței acesteia, prin

amenințarea de a cauza daune periculoase sau nepericuloase pentru viață sau sănătate, prin demonstrarea obiectelor ce pot fi aplicate în aceste scopuri sau prin demonstrarea acțiunilor care, într-un mod clar, indică spre posibilitatea aplicării forței fizice” (Резепкин, О.Ю., Журавлев, И.А., 2003, p.56).

Acțiunile care realizează latura obiectivă a infracțiunii date se caracterizează, de obicei, printr-o mare rezonanță demonstrativă.

Cerințele înaintate au un spectru larg – de la cele politice, sociale, de eliberare națională, separatiste până la cele criminale. În practica judiciară se întâlnesc mai des cerințe cu următorul conținut: încetarea operațiunilor militare; eliberarea prizonierilor; retragerea forțelor armate din anumite teritorii; anularea situației excepționale; refuzul de a semna un acord sau o convenție internațională; refuzul de a îndeplini obligațiile internaționale; eliberarea anumitor persoane din penitenciare; sistarea cauzei penale; punerea la dispoziție a mijloacelor de transport pentru a părăsi țara, a armamentului, a substanțelor narcotice, a unei sume bănești impunătoare etc. în schimbul eliberării ostaticului.

În continuare, propunem trecerea în revistă a unor recomandări sub aspect de lege ferenda privind modificarea cadrului normativ legat de infracțiunea de luare de ostatici:

1. În contextul definițiilor de luare (capturare) și reținere a persoanei în calitate de ostatic prezentate mai sus, se impune reformularea redacției art. 280 alin. (1) CP, din „Luarea sau reținerea persoanei în calitate de ostatic și amenințarea cu omor, cu vătămarea integrității corporale sau a sănătății ori cu reținerea în continuare a persoanei în această calitate cu scopul de a sili statul, organizația internațională, persoana juridică sau fizică ori un grup de persoane să săvârșească sau să se abțină de la săvârșirea vreunei acțiuni în calitate de condiție pentru eliberarea ostaticului” în „Capturarea, adică acțiunea caracterizată prin stăpânirea ilegală însoțită de limitarea libertății persoanei, sau reținerea, adică acțiunea caracterizată prin lipsirea ilegală a posibilității de părăsire a locului aflării persoanei, în calitate de ostatic, realizate contrar voinței sale, deschis sau pe ascuns, cu sau fără aplicarea nemijlocit asupra ostaticului a violenței fizice ori psihice, și amenințarea cu omorul, cu vătămarea integrității corporale sau a sănătății ori cu reținerea în continuare a persoanei în această calitate cu scopul de a sili statul, organizația internațională, persoana juridică sau fizică ori un grup de persoane să săvârșească sau să se abțină de la săvârșirea vreunei acțiuni în calitate de condiție pentru eliberarea ostaticului”.

2. Este absolut necesară existența în cadrul art. 280 CP a unei note speciale, care ar stimula comportamentul pozitiv al făptuitorului, exprimat prin eliberarea benevolă sau la cerințele reprezentanților autorităților a persoanei luate sau reținute în calitate de ostatic. Esența acesteia nu ar fi îndreptată spre liberarea totală de răspundere penală a făptuitorului, ci spre reducerea esențială a termenului de pedeapsă aplicată acestuia. Astfel, propunem a completa art. 280 CP cu alin. (4) în următoarea redacție: „Persoanei care, până la momentul îndeplinirii cerințelor sale, benevol sau la cererea reprezentanților autorităților, a eliberat ostaticul, i se aplică pedeapsa în mărime ce nu poate depăși o treime din maximumul celei mai aspre pedepse prevăzute la articolul dat, dacă acțiunile ei nu conțin o altă componentă de infracțiune”.

Necesitatea introducerii în legea penală a unei astfel de note speciale este dictată indirect și de prevederile art. 1 pct. 3 al Constituției Republicii Moldova din 29.07.1994, potrivit căruia demnitatea omului, drepturile și libertățile lui, libera dezvoltare a personalității umane reprezintă valori supreme și sunt garantate de către stat. Codul penal conține un șir de note, stipulate expres în articole părții speciale, spre exemplu cele privind liberarea de răspundere penală, care nu-și găsesc reflectare în partea generală a CP, adică nu se încadrează în prevederile art. 53 CP „Liberarea de răspundere penală”, cum ar fi notele speciale la art. 337 alin. (2) CP „Trădare de Patrie” sau art. 371 alin. (5) CP „Dezertarea”, unde se indică: „Military care pentru prima dată a dezertat în condițiile alin. (1) se liberează de răspundere penală dacă dezertarea a fost săvârșită în urma unui concurs de împrejurări grele”.

1. Considerăm necesară completarea art. 280 alin. (2) CP cu următoarea circumstanță agravantă: lit. a) „cu aplicarea armei, substanțelor sau mecanismelor explozive ori altor obiecte folosite în calitate de armă”. Necesitatea introducerii acestei agravante reiese din faptul că aplicarea armei, folosirea substanțelor sau mecanismelor explozive ori a altor obiecte în calitate de armă la săvârșirea luării de ostatici sporesc esențial gradul prejudiciabil al infracțiunii respective, deoarece se creează o posibilitate reală de cauzare a unei daune considerabile vieții sau sănătății victimei. În cazul dat este sporit și nivelul de agresivitate și obrăznicie al făptuitorului, care, fiind sigur de atingerea scopurilor propuse, comite fapta cu o îndrăzneală deosebită.
2. Se impune, de asemenea, completarea art. 280 alin. (2) CP cu următoarea circumstanță agravantă: lit. e) „(luarea de ostatici) soldată cu satisfacerea cerințelor înaintate”. Aceasta se justifică prin faptul că sporește substanțial gradul prejudiciabil al infracțiunii, deoarece, pe de o parte, presupune realizarea efectivă a cerințelor înaintate, care pot fi de cea mai diversă natură, iar pe de altă parte, inspiră făptuitorii spre săvârșirea noilor infracțiuni de luare de ostatici, fiindcă aceștia ar putea considera că tactica respectivă creează condiții favorabile pentru atingerea cu ușurință a scopurilor criminale. Este evident nivelul înalt al gradului prejudiciabil dacă, spre exemplu, drept cerință satisfăcută a fost eliberarea anumitor persoane deosebit de periculoase din penitenciare sau primirea armamentului etc.
3. Este necesar ca art. 280 alin. (3) CP să fie completat și cu următoarea circumstanță agravantă: lit. f) „la comandă”, deoarece, potrivit actualului Cod penal, săvârșirea luării de ostatici la comandă poate fi calificată în baza art. 280 alin. (2) lit. e) (din interes material). Însă există cazuri când făptuitorul nu este condus de interesul material (nu urmărește primirea unei remunerații), deci circumstanța agravantă prevăzută în art. 280 alin. (2) lit. e) CP lipsește, iar infracțiunea urmează a fi calificată conform art. 280 alin. (1) CP (în lipsa altor circumstanțe agravante). Prin urmare, fapta poate avea și un interes nematerial, care constă în rezolvarea unor probleme personale, cum ar fi, spre exemplu, primirea unui pașaport, deplasarea ilegală peste hotare, eliberarea ilegală a unei rude apropiate din locul de detenție etc. În cazul circumstanței agravante „la comandă” nu ar fi important pentru calificare interesul material sau nematerial de care este condus făptuitorul la luarea de ostatici.
4. Pornind de la considerentul că agravanta prevăzută în art. 280 alin. (2) lit. c) CP: „cu bună știință în privința unui minor sau a unei femei gravide ori profitând de starea de neputință cunoscută sau evidentă a victimei, care se datorează vârstei înaintate, bolii, dezabilității ori altui factor” se caracterizează printr-un grad prejudiciabil deosebit de înalt, condiționat de faptul că în calitate de ostatic sânt luate sau reținute persoane mai slabe atât fizic, cât și psihic față de ceilalți oameni, iar situația încordată ce apare în procesul realizării infracțiunii de luare de ostatici aduce o daună psihologică deosebit de gravă acestor victime, propunem atribuirea respectivei agravante la alin. (3) lit. e) al aceluiași articol.
5. Se propune atribuirea infracțiunii prevăzute în art. 275 CP, din Capitolul XII „Infracțiuni în domeniul transporturilor” la Capitolul XIII „Infracțiuni contra securității publice și a ordinii publice” al Părții speciale a Codului penal. Argumentele în favoarea respectivei recomandări sunt: 1) infracțiunea prevăzută în art. 275 CP „Deturnarea sau capturarea unei garnituri de tren, a unei nave aeriene, maritime sau fluviale” este plasată, în conformitate cu art. 134¹¹ CP, la categoria infracțiunilor cu caracter terorist, fapt ce ne oferă temei să presupunem că infracțiunea respectivă atentează în primul rând la securitatea publică, și nu la securitatea circulației sau a exploatării transportului feroviar, aerian, maritim sau fluvial; 2) această infracțiune se caracterizează printr-un grad prejudiciabil sporit, condiționat de faptul că deseori este însoțită de luarea de ostatici (de exemplu, capturarea unei nave aeriene cu pasageri la bord).
6. Se impune reformularea titlului art. 281 CP, din „Comunicarea mincinoasă cu bună știință despre actul de terorism” în „Comunicarea mincinoasă cu bună știință despre o infracțiune cu caracter terorist”, și a dispoziției aceluiași articol, din „Comunicarea mincinoasă cu bună știință

despre pregătirea unor explozii, incendieri sau a altor acțiuni care periclitează viața oamenilor, cauzează daune materiale în proporții mari sau provoacă alte urmări grave” în „Comunicarea mincinoasă cu bună știință despre pregătirea sau comiterea unei infracțiuni cu caracter terorist”. În aceste condiții, sfera de incriminare a art. 281 C P s-ar extinde și asupra altor infracțiuni cu caracter terorist menționate în art. 134¹, cum ar fi luarea de ostatici. De asemenea, fapta s-ar referi nu numai la pregătirea, ci și la comiterea unor asemenea infracțiuni. O astfel de propunere ar corespunde politicii antiteroriste pe care Republica Moldova urmează să o promoveze pentru a implementa cu succes standardele internaționale.

Referințe:

1. Brînză, S., Ulianovschi, X., Stati, V. ș.a. Drept penal. Partea specială, vol. II. Chișinău: Cartier juridic, 2005, 804 p.
2. Codul penal al Republicii Moldova nr.985-XV din 18.04.2002. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 13.09.2002, nr.128-129/1012.
3. Constituția Republicii Moldova din 29.07.1994. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 12.08.1994, nr.1.
4. Convenția internațională împotriva luării de ostatici, adoptată la New York la 17 decembrie 1979 (ratificată prin Legea RM nr.1241-XV din 18.07.2002). În: Tratatate internaționale (ediția oficială), vol. 35. Chișinău, 2006 (Sistemul informatic MoldLex).
5. Dicționarul limbii române moderne. București: Editura Academiei Republicii Populare Române, 1958, 961 p.
6. Борьба с терроризмом. Нормативные и международные правовые акты с комментариями. Научные статьи. Ответственный редактор, профессор, доктор юр. наук Трунов, И.Л. Москва: Мир, 2004, 519 p.
7. Овчинникова, Г.В., Павлик, М.Ю., Коршунова, О.Н. Захват заложника: уголовно-правовые, криминологические и криминалистические проблемы. Санкт-Петербург: Юр. центр Пресс, 2001, 259 p.
8. Резепкин, О.Ю., Журавлев, И.А. Захват заложника: уголовно-правовая регламентация проблемы. Москва: Юнити-Дана, 2003, 160 p.
9. Симонов, В.И., Шумихин, В.Г. Квалификация насильственных посягательств на собственность. Учебное пособие. Москва, 1993, 68 p.

DIMENSIUNI TEORETICO-PRACTICE PRIVIND DOCUMENTAREA CONTRAVENȚIILOR ÎN DOMENIUL CIRCULAȚIEI RUTIERE PE BAZA CONSTATĂRILOR PERSONALE

CZU: 342.9:343.346:342.9(478)(094.4)

Albert ANTOCI¹,
Academia „Ștefan cel Mare” a MAI

ABSTRACT. *The detection of traffic violations is a process to which the detecting agent must adhere with the greatest seriousness shown by observing the rigors of the contravention law, which conditions the respective procedure. The fact that the misdemeanor according to the notion provided by the Contraventional Code is identified as an illegal with a lower degree of social danger than the crime, should not have a negative influence on the documentation of the misdemeanor, including the contraventions in the field of road traffic. The jurisprudence of the European Court of Human Rights expressly stipulates the fact of associating the documentation of a contravention with the fact of committing a crime, a condition that obliges the investigating agent that all documented contraventions, including those initiated on the basis of personal findings, be accompanied by evidentiary material accumulated in accordance with the requirements of the contravention and procedural law criminal.*

Key words: *misdemeanor, investigating agent, documentation of a misdemeanor case, personal finding, evidence, field of road traffic, misdemeanor law.*

REZUMAT. *Constatarea contravențiilor rutiere este un proces față de care agentul constatatator trebuie să se atârne cu cea mai mare seriozitate manifestată prin respectarea rigorilor legii contravenționale, care condiționează procedura respective. Faptul că contravenția conform noțiunii oferite de Codul Contravențional este identificată drept un ilicit cu un grad de pericol social mai redus decât infracțiunea, nu trebuie să influențeze negative asupra documentării contravenției, inclusive și al contravențiilor din domeniul circulației rutiere. Jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului expres statutează faptul asocierii documentării unei contravenții cu faptul comiterii unei infracțiuni, condiție care obligă agentul constatatator ca toate contravențiile documentate inclusiv și cele inițiate în baza constatărilor personale să fie însoțite de un material probatoriu acumulat conform cerințelor legii contravenționale și procesual penale.*

Cuvinte cheie: *contravenție, agent constatatator, documentarea unui caz contravențional, constatare personală, probă, domeniul circulației rutiere, lege contravențională.*

Revizuirea literaturii. La elaborarea prezentului articol a fost studiat și utilizat cadrul legislativ și normativ al Republicii Moldova: Codul Contravențional al Republicii Moldova, și cel al României: Ordonanță de Urgență nr. 195 din 12 decembrie 2002 (republicată); Ordonanța nr. 2 din 12 iulie 2001 privind regimul juridic al contravențiilor; Decizie nr. 4 din 30 ianuarie 2017 privind interpretarea și aplicarea dispozițiilor art. 109 din Ordonanța de urgență a Guvernului nr. 195/2002, sursele doctrinare ce studiază problema documentării contravențiilor din domeniul circulației rutiere, practica judiciară: Hotărâre în numele Legii. Judecătoria Chișinău, sediul Centru. 24 iunie 2022 mun. Chișinău. Dosarul nr. 5r-5451/2021; Judecătoria Lugoj, sentința civilă nr. 4097/2020.

Metodologia lucrării. În calitate de metode au fost utilizate următoarele: logică, comparativă, a analizei și sintezei, metoda sistemică.

Modelul și constatățile. Pentru agentul constatatator, principiul legalității include obligativitatea demarării procedurii și aplicării sancțiunii, în cazul când acesta constată prezența unei contravenții. În practica judiciară națională și doctrină, actul de bază care concomitant și reprezintă o probă a agentului cponstatator este procesul verbal cu privire la contravenție.

¹ Albert ANTOCI, dr. în drept, conf. univ. al Catedrei Drept polițienesc a Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI
<https://orcid.org/0000-0001-6304-2046> antoci22@mail.ru

Respectând dispozițiile art. 6 paragraful (3) din Convenția Europeană a Drepturilor Omului, ar fi necesar ca înainte de aplicarea sancțiunii contravenționale, autorului faptei ilicite să i se aducă la cunoștință încălcarea dispozițiilor legale și să i se dea posibilitatea de a se apăra, inclusiv prin administrarea de probe în apărarea sa (Codul Contravențional, Nr. 218 din 24.10.2008, p.62-78).

Constatarea faptei contravenționale înseamnă activitatea, desfășurată de agentul constatat, de colectare și de administrare a probelor privind existența contravenției, de încheiere a procesului-verbal cu privire la contravenție, de aplicare a sancțiunii contravenționale sau de trimitere, după caz, a dosarului în instanța de judecată sau în alt organ spre soluționare (Fodor E.M., 2010, P. 62-78).

Prin urmare, dreptul contravenientului de a formula obiecțiuni există când deja s-a trecut la întocmirea procesului-verbal de contravenție, când agentul constatat și-a format convingerea asupra săvârșirii faptei ilicite, nu înainte de aceasta. Pe de altă parte, procesul-verbal de contravenție poate fi încheiat și în lipsă, și respective depinde de voința contravenientului de a contesta sau a executa sancțiunea aplicată prin decizie asupra faptului comiterii contravenției.

Deși, în general, în doctrină se analizează doar procesul-verbal de constatare a contravenției, nu se poate omite sesizarea agentului constatat ca prim moment al procedurii de constatare a unei contravenții, considerând că, în materie contravențională, trebuie aplicate, prin analogie, dispozițiile procesual-penale cu privire la modalitățile de sesizare a agentului constatat, în condițiile în care prevederile Codului de procedură civilă sunt, evident, incompatibile (https://www.hamangiu.ro/upload/cuprins_extras/dreptul-contravențional-ursuta-extras.pdf).

Referitor la modalitatea de constatare a contravențiilor, prezumția de legalitate a procesului-verbal se fundamentează tocmai pe faptul că acesta înglobează constatările personale ale unui agent al statului. Dacă acest agent nu percepe în mod nemijlocit săvârșirea faptei și nici nu administrează probe din care să rezulte comiterea contravenției, rezultă că actul încheiat nu poate beneficia de forța probantă pentru dovedirea contravenției în fața instanței de judecată. Până la urmă, acest aspect este esențial în ceea ce privește mult discutata sarcină a probei în procesul contravențional. În ipoteza în care contravenția nu este constatată cu propriile simțuri de către agentul constatat, pur și simplu, procesul-verbal nu poate beneficia de forța probantă, deoarece, așa cum se arată în doctrina procesual penală interbelică, „legea acordă toată încrederea în probitatea și sinceritatea constatărilor pe care agentul le face cu ochii și urechile sale, dar nu s-a gândit nicio clipă să acorde tărie spuselor altor persoane pentru motiv că stau inserate într-un proces-verbal” (Hot. Jud. Chișinău, Dosarul nr. 5r-5451/2021, p. 534).

Aceeași era și orientarea practicii judiciare Române: „Legea acordă credință proceselor-verbale ale agenților cărora le dă puterea de a constata prin propriile lor simțuri sau prin mijloace proprii. Când însă agentul redactor al procesului-verbal raționează prin inducție sau consemnează arătările altor persoane, el nu consemnează un fapt material în sensul legii ci numai înregistrează „trebuie a se distinge între constatările ce ei din vederea sau auzirea lor proprie fac în cercul atribuțiunilor lor și între raporturile ce după auzirea altora fac (https://www.hamangiu.ro/upload/cuprins_extras/dreptul-contravențional-ursuta-extras.pdf)”.

Practica judiciară al R.Moldova, recunoaște faptul constării unei contravenții de către agentul constatat, doar în cazul dacă prezintă instanței probe care confirmă faptul comiterii contravenției constatate. Astfel, în conformitate cu art. 441 alin. (1) lit. a) din Codul contravențional, procesul contravențional de învinuire a lui Cioric Daniela în comiterea faptei contravenționale prevăzute de 287³ alin. (2) din Codul contravențional, urmează a fi încetat, deoarece agentul constatat nu a administrat după pornirea procesului contravențional și nici nu a prezentat în ședință de judecată mijloace de probă prevăzute de art. 425 din Codul contravențional, care să susțină existența faptului contravenției în acțiunile persoanei în a cărei privință a fost pornit proces contravențional (Mircea Ursuța, 2008, p. 77-82).

Întrucât contravenția beneficiază de un sistem sancționator diferit de cel penal, iar răspunderea contravențională se angajează după o procedură specifică, autorul român M.Ursuța statutează

prezența unei forme distincte a răspunderii juridice ce poate fi angajată doar în situația în care o persoană comite o faptă ce prezintă toate trăsăturile unei contravenții (Tanoviceanu I., 1925, p. 82).

Întru obținerea unei concluzii referitor la esența și specificul valorii probatorii și regulii de întocmire al unui proces verbal cu privir la contravențiile din domeniul circulației rutiere, merită a fi analizată doctrina Română referitor la această tematică.

Astfel, într-o opinie se consideră că depășirea vitezei legale nu poate fi constatată cu oprirea în trafic a conducătorului auto, în cazul cinemometrelor folosite în regim staționar, cum este cazul de față, decât de un echipaj format din cel puțin doi agenți (unul fiind operatorul radar, celălalt fiind agentul care oprește vehiculul în trafic).

Împrejurarea că procesul-verbal este întocmit și semnat de către cel care oprește în trafic contravenientul, și nu de operatorul radar, nu este de natură să atragă nulitatea procesului-verbal. Nu este obligatoriu ca agentul care încheie procesul-verbal să constate personal fapta, însă în cazul în care fapta nu este constatată personal, procesul-verbal nu se bucură de prezumția de veridicitate.

În această situație, procesul-verbal trebuie să fie susținut de probe suficiente, care să demonstreze existența faptei și vinovăția contravenientului. Depășirea vitezei legale nu poate fi, în niciun caz, constatată personal de către agentul rutier. Aceasta se poate constata numai prin intermediul aparatelor radar omologate și verificate metrologic.

În altă opinie se consideră că procesul-verbal de constatare a contravențiilor rutiere nu poate fi întocmit exclusiv în baza unor informații furnizate de altă persoană, ci în baza unor constatări personale, indiferent de mijloacele folosite (propriile simțuri sau înregistrarea aparatului radar), ale celui care îl întocmește.

Atât legea specială **Ordonanța de urgență a Guvernului României nr. 195/2002**, cât și legea generală Ordonanța de urgență a Guvernului României nr. 2/2001, prevăd că agentul constator, și numai el, constatând contravenția, întocmește procesul-verbal, astfel încât trebuie trasă concluzia că în timpul procedurii administrative de constatare și de întocmire a procesului-verbal intervine un singur agent - cel care constată săvârșirea faptei și care semnează actul.

În sprijinul acestei opinii se susține că trebuie avut în vedere și că agentul care întocmește actul trebuie să descrie în cuprinsul acestuia fapta exact așa cum a constatat-o, cum a perceput-o cu propriile simțuri, și nu în baza constatărilor altei persoane, ce pot fi comunicate de către acea persoană ori recepționate eronat; un argument în plus este și faptul că întocmirea procesului-verbal de contravenție trebuie precedată de administrarea de către agentul constator a unor probe.

Or, nu se poate susține că simpla comunicare a numărului vehiculului și a vitezei cu care a fost înregistrat acesta de către aparatul radar poate suplini obligația agentului constator de a cerceta atât existența faptei, cât și a împrejurărilor în care a fost săvârșită (Decizie nr. 4 din 30 ianuarie 2017).

Polițistul rutier poate încheia procesul-verbal de constatare și sancționare a contravenției pe baza informațiilor comunicate prin radio de către operatorul radar, aflat în alt loc decât acela în care se afla polițistul rutier (Decizie nr. 4 din 30 ianuarie 2017).

Conform art. 451¹ din Codul contravențional, (1) În cazul depistării unei fapte ce constituie contravenție, agentul constator nu încheie proces-verbal cu privire la contravenție dacă sînt întrunite cumulativ următoarele condiții: a) contravenția poate fi constatată în temeiul constatărilor personale ale agentului constator și nu necesită acumulare de probe; b) persoana acceptă constatările agentului constator, ca fiind suficiente pentru demonstrarea vinovăției, și recunoaște săvârșirea contravenției; c) examinarea contravenției și aplicarea sancțiunii țin de competența agentului constator; d) contravenția nu este pasibilă de sancțiunea confiscării bunurilor în conformitate cu art. 439⁷.

(3) În cazul tragerii la răspundere contravențională în condițiile alin. (1), agentul constator va emite o decizie prin care va aplica o sancțiune egală cu o doime din minimumul sancțiunii sub formă de amendă prevăzută în partea specială a cărții a doua.

Potrivit art. 451² alin. (2) din Codul contravențional, decizia privind examinarea contravenției în temeiul constatării personale a agentului constatatator este un document executoriu, care va include: a) data (ziua, luna, anul), ora și locul întocmirii deciziei; b) calitatea, numele și prenumele agentului constatatator, denumirea autorității pe care o reprezintă; c) numele, prenumele, domiciliul și/sau reședința, datele din buletinul de identitate al agentului constator sau, după caz, din alt act care stabilește identitatea persoanei, iar în cazul persoanei juridice – denumirea, sediul, codul ei fiscal, datele persoanei fizice care o reprezintă; d) fapta contravențională, locul, timpul și circumstanțele cauzei care au importanță pentru stabilirea faptelor și consecințelor lor juridice, identitatea victimei, evaluarea eventualelor pagube cauzate de contravenție; e) încadrarea juridică a faptei, norma materială contravențională și indiciile calificative ale elementelor constitutive ale contravenției; f) aducerea la cunoștința contravenientului, precum și a reprezentantului legal al minorului a drepturilor și obligațiilor lor prevăzute la art. 384 ale prezentului cod, precum și a consecințelor examinării contravenției în procedură simplificată; g) declarația contravenientului despre recunoașterea săvârșirii contravenției și acceptarea constatărilor agentului constatatator ca fiind suficiente pentru demonstrarea vinovăției contravenientului.

Astfel legea contravențională al Republicii Moldova prevede faptul întocmirii unei decizii de sancționare pentru contravenție în cazul prezenței circumstanțelor indicate mai sus, lipsa căreia din ele, atarge nulitatea deciziei primite. Această procedură însă constituie o temă aparte de cercetare asupra căreia nu ne vom axa deoarece nu prezintă obiectul de studiu al prezentului demers științific.

Există situații în care constatarea contravenției se face prin mijloace tehnice, ale căror date pot fi stocate. Este, spre exemplu, cazul înregistrărilor de imagini pentru depășirea vitezei legale. În aceste situații, s-a admis că cererea petentului de obligare a autorității publice la depunerea înregistrărilor care dovedesc fapta trec sarcina probei în sarcina autorității publice.

Unele instanțe din România au apreciat chiar că este nul procesul verbal de contravenție încheiat pentru sancționarea depășirii vitezei legale dacă din cuprinsul acestuia lipsesc mențiunile privitoare la autovehiculul pe care este montat aparatul de înregistrare a vitezei, seria aparatului, certificatul de verificare metrologică (Codul Contravențional al RM Nr. 218, 2008, p. 62-78).

Trebuie reținut că deși procesul verbal de contravenție este un act juridic administrativ unilateral ce emană de la o autoritate publică ce are competența de a constata și sancționa faptele contravenționale și se bucură de prezumțiile de legalitate, autenticitate și de veridicitate, are forță probantă și se execută din oficiu totuși acest act administrativ de sancționare nu trebuie să încalce prezumția de nevinovăție a contravenientului și nu scutește agentul constatatator de obligația sa de a susține cu dovezi temeinicia procesului verbal de contravenție atunci când acesta este contestat (Judecătoria Lugoj, sentința civilă nr. 4097/2020)."

"Spre deosebire de procesul-verbal întocmit de agentul constatatator pe baza constatărilor personale, care se bucură de prezumția de autenticitate și veridicitate, procesul-verbal întocmit cu ajutorul unui probatoriu tehnic nu beneficiază de această prezumție, sarcina probei revenind în totalitate emitentului procesului-verbal, care are obligația să pună la dispoziția instanței de control contravențional înregistrările și toate înscrisurile întocmite în baza lor."

"Prin urmare, în cazul faptelor contravenționale stabilite cu ajutorul mijloacelor tehnice omologate și verificate metrologic, sarcina probei temeiniciei procesului-verbal de contravenție este pusă în sarcina organului din care face parte agentul constatatator, care trebuie să dovedească împrăjuraarea că situația de fapt consemnată în cuprinsul acestuia corespunde adevărului. În lipsa acestor probe nu este răsturnată prezumția de nevinovăție a contravenientului" (Ursuța Mircea, 2009, p. 224).

Este important a face precizarea că prezumția tripartită în cauză nu beneficiază și nu a beneficiat nici în trecut de o consacrare legislativă, ci a fost justificată de literatura de specialitate (Ursuța Mircea, 2009, p. 224), precum și de jurisprudența națională prin prisma naturii și a principiilor ce guvernează emiterea actelor administrative, reprezentând, practic, o consecință firească a regimului de putere publică incident.

Concluzii. Analiza practicii judiciare denotă faptul că constatarea și documentarea contravențiilor din domeniul circulației rutiere de către agentul constatatator se face în majoritatea cazurilor în baza propriilor constatări, fără a fi acumulate probele care demonstrează faptul încălcării comise.

Atât legislația națională, cât și cea al României statutează că în seama agentului constatatator este pusă sarcina probării încălcării comise de către făptuitor în baza la ce și se primește decizia de sancționare al acestuia.

La rândul său și instanța de judecată la examinarea contestațiilor depuse de contravenient întru respectarea principiului nevinovăției, principiu care nu se regăsește în cazul documentării la majoritatea contravențiilor din domeniul circulației rutiere, îl prezumă pe făptuitor nevinovat atâta timp cât agentul constataor nu demonstrează prin metode prevăzute de legea contravențională, faptul vinovăției acestuia.

Legea contravențională națională oferă posibilitatea agentului constatatator, în cazul când făptuitorul recunoaște faptul comiterii contravenției constatate prin propriile simțuri, să aplice procedura simplificată prin întocmirea unei decizii asupra contravenției contestate, condiție deja când nu mai este necesar ca să fie prezentate careva probe ce ar demonstra faptul contravenției constatate.

Referințe:

1. Codul Contravențional al Republicii Moldova. COD Nr. 218 din 24.10.2008 Publicat : 17-03-2017 în Monitorul Oficial Nr. 78-84 art. 100;
2. Elena-Mihaela FODOR *Aplicarea principiului legalității din dreptul penal în dreptul contravențional*, în Revista Transilvană de Științe Administrative 2010, p.62-78;
3. https://www.hamangiu.ro/upload/cuprins_extras/dreptul-contravențional-ursuta-extras.pdf, accesat la 09.10.2022;
4. Hotărâre în numele Legii. Judecătoria Chișinău, sediul Centru. 24 iunie 2022 mun. Chișinău. Dosarul nr. 5r-5451/2021; 4-21145219-12-5r-12102021, https://jc.instante.justice.md/ro/pigd_integ-ration/pdf/15e1f2e1-d258-42f6-98e4-b098c5b81b61;
5. Mircea Ursuța. *Procedura contravențională română poate fi considerată ca aparținând noțiunii autonome de „materie penală” din perspectiva jurisprudenței Curții Europene a Drepturilor Omului*, în Curierul Judiciar nr. 2/2008, p. 77-82;
6. Tanoviceanu Ioan, *Tratat de Drept și Procedură penală*. Vol. IV. Ediția a II-a. București: Tip. Curierul Juridic, 1925, 901 p.;
7. Ordonanță de Urgență nr. 195 din 12 decembrie 2002 (republicată) privind circulația pe drumurile publice) emitent Guvernul Publicat în Monitorul Oficial nr. 670 din 3 august 2006;
8. Ordonanța nr. 2 din 12 iulie 2001 privind regimul juridic al contravențiilor emitent Guvernul Publicat în Monitorul Oficial nr. 410 din 25 iulie 2001, <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/29779>;
9. Decizie nr. 4 din 30 ianuarie 2017 privind interpretarea și aplicarea dispozițiilor art. 109 din Ordonanța de urgență a Guvernului nr. 195/2002, art. 180 și 181 din Regulamentul de aplicare a Ordonanței de urgență a Guvernului nr. 195/2002, coroborate cu art. 15 și art. 21 din Ordonanța Guvernului nr. 2/2001. Emitent Înalta Curte de Casație și Justiție - Completul Pentru Dezlegarea Unor Chestiuni de Drept. Publicat în Monitorul Oficial nr. 168 din 8 martie 2017, <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/187114> ;
10. Judecătoria Lugoj, sentința civilă nr. 4097/2020, www.rolii.ro, accesat la 09.10.2022;
11. Ursuța Mircea. *Procedura contravențională*, ed. a II-a, Ed. Universul Juridic, 2009, București, 365 p.

ARGUMENTUM ÎN FAVOAREA REVIZUIRII ȘI LEGIFERĂRII PRIVĂRII DE DREPTUL DE A CONDUCE MIJLOACE DE TRANSPORT SAU ANULĂRII ACESTUI DREPT CA MĂSURI DE SIGURANȚĂ ÎN CONTEXTUL CONSOLIDĂRII SECURITĂȚII TRAFICULUI RUTIER

CZU: 343.346

Ion SLISARENCO¹,
Academia „Ștefan cel Mare” a MAI

ABSTRACT. *In this article, the authors draw attention to the review of criminal penalties in the form of deprivation of the right to drive means of transport and the annulment of this right in order to align their title to the essence and extent of such sanctions, at the same time, it is proposed to legalize the suspension and deprivation of the right to drive vehicles as safety measures and not as penalties to give them wider applicability.*

Keywords: *right, penalty, safety, traffic, vehicle, suspension, deprivation, annulment.*

REZUMAT. *În prezentul articol, se punctează necesitatea de a revizui pedepsele penale sub forma privării de dreptul de a conduce mijloace de transport și anularea acestui drept în vederea racordării titulaturii lor esenței și întinderii acestor sancțiuni, totodată, propunându-se de a legifera aceste suspendarea și privarea de dreptul de a conduce vehicule ca măsuri de siguranță și nu ca pedepse pentru a le conferi o aplicabilitate mai largă.*

Cuvinte-cheie: *drept, pedeapsă, siguranță, trafic, vehicul, suspendare, privare, anulare.*

1. Introducere. Este incontestabil faptul că siguranța traficului rutier este unul din elementele cheie ale securității publice, și care alături de celelalte componente care asigură liniștea și ordinea publică, reprezintă o valoare socială inerentă în cadrul unui stat de drept și democratic care, fără nici o ezitare, necesită o protecție juridică cuvenită. Pentru ca scopul primordial de apărare a acestuia să fie atins, răspunderea pentru faptele care pun în pericol sau care atentează și prejudiciază grav siguranța traficului rutier este stabilită în legi organice cu caracter general și impersonal care prevăd și sancțiuni corespunzătoare în dependență de gradul prejudiciabil al faptelor precum și de caracterul sau gravitatea urmărilor prejudiciabile ale acestora.

Siguranța traficului rutier reprezintă doar o verigă în cadrul sistemului de valori și relații sociale existente în societate, iar protecția juridică a acestuia are drept scop și apărarea altor valori mult mai importante, după părerea noastră, cum ar fi viața și sănătatea persoanei, proprietatea, și nu în ultimă instanță - mediul.

Astfel, întru realizarea acestui deziderat, statului îi revine obligația pozitivă de a institui și pedepse potrivite pentru săvârșirea de asemenea fapte, care vor fi pe măsură de a asigura acel cadru preventiv și de sancționare în caz de atentare la securitatea traficului rutier în principal, precum și la celelalte valori în consecință.

În lumina acestor idei, prin Legea nr.138 din 19.07.2018 privind modificarea unor acte legislative (3), Codul penal și Codul contravențional au suferit modificări esențiale, care prezintă un interes deosebit atât științific, cât și practico-aplicativ. Aceste remanieri legislative au atins în mod direct cadrul infracțiunilor și contravențiilor ce atentează la siguranța traficului rutier, atât din punctul de vedere al conținutului constitutiv al acestora, cât și cu privire la regimul și măsurile de sancționare.

¹ Ion SLISARENCO, dr. în drept, conf. univ. interimar al Catedrei „Drept penal și criminologie” a Facultății Drept, administrație, ordine și securitate publică a Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI al RM ORCID 0000-0002-1367-7542 ion.slisarenco@gmail.com

Astfel, cu referire la modificările și completările operate în Codul penal, sesizăm că art.62 alin.(1) care prevede lista pedepselor penale aplicate persoanelor fizice a fost completat cu lit.b¹) cu următorul cuprins: „*privarea de dreptul de a conduce mijloace de transport sau anularea acestui drept*”; totodată, articolul fiind completat și cu alin.(6) având următorul cuprins: „*Privarea de dreptul de a conduce mijloace de transport sau anularea acestui drept poate fi aplicată numai în calitate de pedeapsă complementară*”.

La fel, Codul penal a fost completat și cu art.65¹ cu următorul cuprins:

„**Articolul 65¹.** *Privarea de dreptul de a conduce mijloace de transport sau anularea acestui drept*

(1) *Privarea de dreptul de a conduce mijloace de transport sau anularea acestui drept constă în interzicerea conducerii oricărui tip de mijloc de transport pe drumurile publice.*

(2) *Privarea de dreptul de a conduce mijloace de transport poate fi aplicată de instanța de judecată pe un termen de la 1 la 5 ani.*

(3) *Anularea dreptului de a conduce mijloace de transport poate fi aplicată de instanța de judecată, cu redobândirea ulterioară a permisului de conducere, în modul stabilit de lege*”.

Nu am putut trece cu vederea aceste amendamente și am considerat de principiu intervenția noastră în vederea identificării anumitor imperfecțiuni pe care acestea le prezintă, și nu în ultimul rând, am încercat a veni cu anumite sugestii, inclusiv cu caracter de *lege ferenda*, care, considerăm noi, vor îmbunătăți substanțial conținutul prevederilor legale și vor asigura cadrul de prevenire a contravențiilor/infracțiunilor contra siguranței traficului rutier.

În această ordine de idei, constatăm că legea penală a fost suplinită cu încă două pedepse penale care pot fi aplicate persoanei fizice numai în calitate de pedepse complementare: a) *privarea de dreptul de a conduce mijloace de transport*; b) *anularea dreptului de a conduce mijloace de transport*.

Din analiza acestor prevederi, sesizăm mai multe ineptii care s-au strecurat în cadrul legal, și care în opinia noastră merită a fi abordate într-o identificare a soluțiilor practico-științifice de înlăturare a lor, și de ajustare a cadrului legal la standardele europene.

2. Suportul metodologic și teoretico-științific al cercetării de față îl constituie un complex de metode general-științifice, bazate pe cunoștințe juridico-penale, care au asigurat unitatea analizei gnoseologice a subiectului supus investigării în întreaga complexitate a sa. Dintre procedeele logice și metodele aplicate am evidențiat analiza și sinteza, abstractizarea și generalizarea, inducția și deducția, metoda sistemică, comparativă, s-a apelat la un șir de principii filosofice generale, ca: obiectivitatea, legătura dintre teorie și practică.

3. Rezultate obținute și discuții. Pătrunzând în esența termenilor „*privare*” și „*anulare*”, am ajuns la concluzia că aceștia nu exprimă cu exactitate voința legiuitorului și că utilizarea lor denotă o inconsecvență a legiuitorului la utilizarea acestor noțiuni cu referire la situațiile de fapt ce se pretind a fi reflectate prin titulatura acestor pedepse.

Termenul „*nulitate*” derivă de la latinescul „*nullitas*” și francezul „*nullité*”, ceea ce presupune că **nu există** sau este o nulitate, este „*zero*”. În sens juridic nulitatea reprezintă acel efect care consacră inexistența actului juridic în virtutea încheierii sale nevalabile. Nulitatea este o sancțiune care intervine în cadrul încheierii unor acte juridice cu nerespectarea condițiilor de valabilitate impuse de lege. Actul juridic sancționat cu nulitatea este lipsit de efectele juridice în vederea cărora a fost încheiat. El există în mod material, însă nu poate produce efecte juridice, fiindcă legea nu-i recunoaște valabilitatea (Popescu, 2006, p.234).

În sensul celor spuse, anularea dreptului de a conduce mijloace de transport, cu efect propriu anulării, de fapt, poate fi aplicată doar într-o singură situație, adică doar în cazul prevăzut de pct. 29 al Regulamentului cu privire la permisul de conducere, organizarea și desfășurarea examenului pentru obținerea permisului de conducere și condițiile de admitere la traficul rutier, în conformitate cu care „*în cazul în care se constată că o persoană a obținut calificativul „admis” prin încălcarea*

dispozițiilor legale sau prin mijloace frauduloase, permisul de conducere se anulează în modul stabilit de legislația în vigoare.” (2).

Nu prezintă o dificultate de a constata că în atare situație se anulează nu doar permisul de conducere a mijloacelor de transport ca act (document, certificat) confirmativ de deținere a dreptului de a conduce mijloace de transport, dar și, ce este mai important – se declară nulitatea acestui drept care a fost dobândit prin fraudare (*prin încălcarea dispozițiilor legale sau prin mijloace frauduloase*).

Astfel, în opinia noastră, doar în situația în care dreptul de a conduce mijloace de transport, datorită faptului că a fost obținut prin încălcarea dispozițiilor legale sau prin mijloace frauduloase, persoana este lipsită prin anulare de dreptul de a conduce mijloace de transport, iar subsecvent și permisul de conducere a mijloacelor de transport se declară nul. Această situație are efect retroactiv, nulitatea fiind considerată începând cu ziua din care a fost dreptul obținut.

Într-o altă optică, săvârșirea unei infracțiuni pentru care urmează a fi aplicată pedeapsa complementară cu anularea dreptului de a conduce mijloace de transport nu poate *a priori* produce efectele anulării dreptului de a conduce mijloace de transport, deoarece odată ce dreptul a fost obținut legal, acesta nu mai poate fi declarat nul.

Astfel, susținem că legiuitorul, intitulând pedeapsa respectivă cu termenul „anulare” a dreptului de a conduce mijloace de transport, a comis o confuzie din punct de vedere terminologic, de fapt, având în vedere **privarea persoanei de acest drept (prin retragerea, revocarea acestui drept)** din momentul aplicării acestei pedepse complementare cu producerea efectelor pentru viitor, și nu anularea acestuia, care presupune declararea dreptului ca fiind nul sau inexistent chiar din momentul abținerii lui, având în vedere că a fost și este deținut din motive ce îl fac să fie lovit de nulitate.

De altfel, dacă persoana care a obținut și deține legal dreptul de a conduce mijloace de transport, săvârșind o infracțiune pentru care poate fi aplicată pedeapsa complementară urmare la care deținătorul dreptului de a conduce mijlocul de transport pierde asemenea drept pentru viitor prin revocare, retragere, atunci o atare pedeapsă nu poate avea denumirea de anulare a dreptului de a conduce mijloace de transport, deoarece ea nu produce efect retroactiv, ci doar pentru viitor. Ca urmare, mai corect în opinia noastră ar fi să o denumim ca privare de acest drept prin retragerea, revocarea lui din ziua punerii în executare a pedepsei.

Pe de altă parte, dimpotrivă, legiuitorul definește privarea de dreptul de a conduce mijloace de transport ca fiind interzicerea conducerii oricărui tip de mijloc de transport pe drumurile publice ce poate fi aplicată de instanța de judecată pe un termen de la 1 la 5 ani.

Și aici considerăm că titulatura acestei pedepse penale, de asemenea, este una vicioasă. Suntem de părerea că legiuitorul nu a ales o denumire potrivită esenței acestei pedepse deoarece, prin aplicarea acesteia, se urmărește scopul de a interzice persoanei care a săvârșit o infracțiune conducerea oricărui tip de mijloc de transport pe drumurile publice pe un termen determinat, și anume de la 1 la 5 ani, la scadența căruia persoana este repusă în acest drept. Cu alte cuvinte, asupra exercitării dreptului de a conduce mijloace de transport se impune un moratoriu, adică posibilitatea exercitării acestui drept se suspendă pe un termen de la 1 la 5 ani, la expirarea căruia persoana se repune în drept.

În acest sens, de fapt, aceasta nu este o privare (lipsire) de drept, ci o suspendare a exercitării lui în virtutea stabilirii unei interdicții pe un termen determinat.

Astfel, ținând cont de aceste argumente, considerăm potrivită titulatura acestor pedepse penale în varianta **„suspendarea dreptului de a conduce mijloace de transport”** în loc de „privarea de dreptul de a conduce mijloace de transport”, iar cu referire la titulatura pedepsei „anularea dreptului de a conduce mijloace de transport”, considerăm a fi potrivită varianta **„privarea de dreptul de a conduce mijloace de transport”**.

Dincolo de problema legată de corecta denumire a tipului de pedeapsă „privarea de dreptul de a conduce mijloace de transport” și „anularea dreptului de a conduce mijloace de transport”, considerăm că șirul chestiunilor legate de aceste pedepse nu se epuizează.

Este bine cunoscut că aplicarea unei pedepse penale este finalitatea răspunderii penale. Aplicarea unei pedepse penale complementare este *a priori* condiționată de premisa aplicării înainte de toate a pedepsei principale. Deseori, constatarea prezenței circumstanțelor atenuante, liberarea de răspundere penală sau liberarea de pedeapsa penală, ca urmare va condiționa mai degrabă imposibilitatea aplicării pedepselor penale complementare. În același timp, consacrarea legislativă a pedepselor complementare „privarea de dreptul de a conduce mijloace de transport” și „anularea dreptului de a conduce mijloace de transport” a avut drept scop principal prevenirea cazurilor de încălcare a regulilor de siguranță a traficului rutier și de producere a accidentelor în trafic.

Din atare considerente, susținem ideea că aplicarea acestor interziceri (suspendarea și privarea de dreptul de a conduce mijloace de transport), sub forma pedepselor penale și mai ales în calitate doar de pedeapsă complementară, în scopurile declarate ale pedepsei penale de restabilire a echității sociale, corectare și reeducare, resocializare a condamnatului, precum și prevenire a săvârșirii de noi infracțiuni atât din partea condamnaților, cât și a altor persoane, după părerea noastră, nu este una reușită.

Doctrina susține că legislația penală în vigoare a Republicii Moldova utilizează două tehnici de sancționare – prin intermediul pedepselor și al măsurilor de siguranță. Această tehnică din urmă de sancționare (Sîma, 1999, p.11), care și-a făcut apariția în dreptul penal al unor state abia la începutul sec. XX, a fost inspirată de școala pozitivistă, ai cărei reprezentanți și-au exprimat preocuparea pentru elaborarea unui sistem de măsuri preventive potrivit unui vechi adagiu care susține că „este mai bine să previi decât să vindeci” (Carp, 2007, p.292).

Ideea că măsurile de prevenire a criminalității trebuie să aibă prioritate față de politica represivă a societății a fost expusă încă în antichitate (sec. IV î.e.n., Platon), cu toate că realizarea ei practică a început nu demult. Această teză a obținut o argumentare juridică în lucrările juriștilor școlii clasice criminologice și de drept penal (sec. XVIII), care au pus temelia unei politici noi de luptă cu criminalitatea. Esența ei a fost fixată în următorul principiu: politica penală de profilaxie trebuie să prevaleze, iar un legiuitor înțelept va preveni infracțiunea, ca să nu fie nevoit mai apoi să pedepsească pentru săvârșirea ei (Беккариа, 2004, p.6).

Astfel, executarea pedepselor penale, a măsurilor de siguranță și preventive în legislația noastră este orientată spre un scop special, anume apărarea valorilor sociale, a ordinii de drept etc. prin prevenirea săvârșirii de noi infracțiuni și de reeducare a celor condamnați (Carp, 2007, p.22).

Odată cu comiterea unei infracțiuni pot fi scoase în evidență și anumite stări, situații cu caracter contributiv la comiterea infracțiunii care persistă și după comiterea acesteia, de exemplu, o stare de boală a infractorului, o stare de incapacitate profesională a infractorului. Unele situații, stări sunt legate direct sau indirect de persoana infractorului. Totodată, există probabilitatea ca asemenea stări, situații sau „stări de lucruri” să continue și în viitor, prezentând pericolul repetării săvârșirii de noi încălcări de lege etc. (Carp, 2007, p.47).

Existența unor asemenea împrejurări determină luarea unor măsuri speciale de prevenire a săvârșirii de noi infracțiuni. Aceste măsuri sunt măsurile de siguranță și măsurile preventive prin care se urmărește înlăturarea stărilor și situațiilor de pericol social care conduc la comiterea de noi fapte infracționale (Carp, 2007, p.47).

4. Concluzii. Ținând cont și reieșind din ideile enunțate *supra*, propunem ca aceste interziceri sub forma „*suspendării dreptului de a conduce mijloace de transport*” și sub forma „*privării de dreptul de a conduce mijloace de transport*” să fie legiferate ca măsuri de siguranță și nu ca pedepse penale complementare.

Considerăm că locul acestora este în cadrul măsurilor de siguranță și nu în cadrul pedepselor penale datorită faptului că scopul aplicării acestora este de a nu permite făptuitorului să mai săvârșască infracțiuni exercitând dreptul de conducere a vehiculelor. Scopul preventiv prevalează asupra celorlalte scopuri ale pedepsei penale în cazul acestor măsuri.

Totodată, prevederea acestor măsuri în calitate de măsuri de siguranță, și nu ca pedepse penale, va permite aplicarea lor chiar dacă persoana a fost liberată de răspundere penală, ori a fost liberată de pedeapsa penală.

5. Propuneri. În lumina celor expuse, propunem a exclude lit.b¹ din art.62 și art.65¹ și a completa art.98 alin.(2) Cod penal al Republicii Moldova cu lit. f) și g) cu următorul cuprins:

„f) suspendarea dreptului de a conduce vehicule;”

„g) privarea de dreptul de a conduce vehicule.”

În viziunea noastră, esența măsurilor de siguranță „suspendarea dreptului de a conduce vehicule” și „privarea de dreptul de a conduce vehicule” trebuie să fie expusă clar în Codul penal al Republicii Moldova, în care să fie indicat: pentru săvârșirea căror fapte infracționale se aplică măsurile respective de siguranță; față de cine acestea pot fi aplicate; în ce constă aceste măsuri; pe ce termen se aplică; cum se calculează termenul acestor măsuri; cui nu pot fi aplicate și alte elemente pe care le considerăm de esență.

Astfel, propunem de *lege ferenda* completarea Codului penal al Republicii Moldova cu art.art.106² și 106³ cu următorul cuprins:

„**Articolul 106².** Suspendarea dreptului de a conduce vehicule

(1) Persoanelor care din imprudență au săvârșit infracțiuni contra siguranței circulației transporturilor ori alte infracțiuni ca rezultat al încălcării regulilor de siguranță a circulației transporturilor, prevăzute de legea penală ca infracțiuni ușoare li se aplică măsura de siguranță suspendarea dreptului de a conduce vehicule.

(2) Suspendarea dreptului de a conduce vehicule poate fi aplicată doar persoanelor care dețin acest drept. Persoanelor care nu dețin dreptul de a conduce vehicule și care au săvârșit infracțiuni în condițiile alin.(1) li se aplică măsura de siguranță privarea de dreptul de a conduce vehicule.

(3) Suspendarea dreptului de a conduce vehicule constă în interzicerea de către instanța de judecată a exercitării dreptului de a conduce vehicule pe un termen de la 1 la 5 ani.

(4) Termenul măsurii de siguranță suspendarea dreptului de a conduce vehicule se calculează de la data rămânării definitive a hotărârii instanței de judecată, iar în cazul aplicării unei pedepse privative de libertate, din momentul executării pedepsei.

(5) Termenul executării măsurii preventive suspendarea provizorie a dreptului de a conduce vehicule se computează din termenul de executare a măsurii de siguranță suspendarea dreptului de a conduce vehicule.

(6) La expirarea termenului măsurii de siguranță suspendarea dreptului de a conduce vehicule persoana este repusă în acest drept.

(7) Suspendarea dreptului de a conduce vehicule poate fi aplicată chiar dacă făptuitorul este liberat de răspundere penală sau este liberat de pedeapsa penală.

(8) Suspendarea dreptului de a conduce vehicule poate fi aplicată persoanei cu dizabilități care folosește vehiculul ca unic mijloc de deplasare doar în cazul săvârșirii cu intenție a faptelor infracționale menționate la art.106³ alin.(1), pentru care se aplică măsura de siguranță privarea de dreptul de a conduce vehicule.

Articolul 106³. Privarea de dreptul de a conduce vehicule

(1) Persoanelor care intenționat au săvârșit infracțiuni contra siguranței circulației transporturilor fie intenționat ori din imprudență au săvârșit infracțiuni ca rezultat al încălcării regulilor de siguranță a circulației transporturilor cu excepția infracțiunilor ușoare, fie în cazul utilizării vehiculului la săvârșirea infracțiunilor li se aplică măsura de siguranță privarea de dreptul de a conduce vehicule.

(2) Privarea de dreptul de a conduce vehicule se aplică atât persoanelor care dețin acest drept, cât și persoanelor care nu dețin dreptul de a conduce vehicule.

(3) Privarea de dreptul de a conduce vehicule constă în interzicerea de către instanța de judecată a exercitării dreptului de a conduce vehicule persoanelor care dețin acest drept, sau în interzicerea de a dobândi dreptul de a conduce vehicule persoanelor care nu dețin acest drept.

(4) Persoana care a deținut dreptul de a conduce vehicule care a fost privată de acest drept ca măsură de siguranță poate dobândi acest drept, în modul stabilit de lege, după expirarea termenului de 5 ani.

(5) Persoana care nu deține dreptul de a conduce vehicule care a fost privată de dreptul de a conduce vehicule ca măsură de siguranță poate dobândi acest drept, în modul stabilit de lege, după expirarea termenului de 7 ani.

(6) Termenul măsurii de siguranță privarea de dreptul de a conduce vehicule se calculează de la data rămânerii definitive a hotărârii instanței de judecată, iar în cazul aplicării unei pedepse privative de libertate, din momentul executării pedepsei.

(7) Termenul executării măsurii preventive suspendarea provizorie a dreptului de a conduce vehicule se computează din termenul prevăzut la alin.(4).

(8) Privarea de dreptul de a conduce vehicule poate fi aplicată chiar dacă făptuitorul este liberat de răspundere penală sau este liberat de pedeapsa penală.

(9) Privarea de dreptul de a conduce vehicule nu poate fi aplicată persoanei cu dizabilități care folosește vehiculul ca unic mijloc de deplasare.”

În legătură cu aplicarea măsurilor de siguranță „suspendarea dreptului de a conduce vehicule” și „privarea de dreptul de a conduce vehicule” atât pentru săvârșirea de fapte infracționale, cât și pentru săvârșirea faptelor contravenționale, organul de constatare trebuie să suspende provizoriu dreptul de a conduce vehicule făptuitorului.

În lumina propunerilor înaintate, precum și ținând cont de prevederile legale în vigoare cu referire la aplicarea măsurilor preventive procesuale și de siguranță contravenționale, considerăm oportună înaintarea propunerilor de rigoare cu referire la aplicarea ca măsură preventivă a „suspendării provizorii a dreptului de a conduce vehicule” și nu a permisului de conducere.

Referințe:

1. Carp S. (2007), Drept execuțional penal, Chișinău: Academia „Ștefan cel Mare” a MAI al RM.
2. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr.1452 din 24.12.2007 pentru aprobarea
3. Regulamentului cu privire la permisul de conducere, organizarea și desfășurarea examenului pentru obținerea permisului de conducere și condițiile de admitere la traficul rutier // Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.8-10/art.42 din 15.01.2008;
4. Lege privind modificarea unor acte legislative nr. 138 din 19.07.2018 // Monitorul Oficial nr.347-357/584 din 14.09.2018;
5. Popescu T. R. (2006), Introducere în drept civil. București: Ed. ALL BECK.
6. Sima C. (1999), Măsurile de siguranță în dreptul penal contemporan, București: Ed. ALL.
7. Беккариа Ч. (2004), О преступлениях и наказаниях, Москва: Изд. Инфра-М.

ASPECTE DE PERFECTIONARE A ACTIVITĂȚII INSTITUȚIILOR DE EXPERTIZĂ JUDICIARĂ A REPUBLICII MOLDOVA ÎN CONTEXTUL TRANZIȚIEI LA STANDARDELE EUROPENE

CZU: 340.66(478):005.6:006.35(4)

Iurie BULAI¹,
Academia „Ștefan cel Mare” a MAI

ABSTRACT. *The article focuses on the particularities of implementing the organization and the process of accreditation in the institutions empowered to perform judicial expertise.*

The authors highlighted good practices and experience in other countries regarding the accreditation process. The article addressed aspects of evaluation, improvement, standardization, methodologies, activity techniques in order to achieve an operative, efficient and qualitative accreditation process that could be considered and used in the Republic of Moldova.

Keywords: accreditation, standardization, ISO, efficiency, quality, unification.

REZUMAT: *Articolul este axat pe particularitățile implementării organizării și desfășurării procesului de acreditare în instituțiile abilitate cu efectuarea expertizelor judiciare.*

Autorii au scos în evidență bunele practici și experiența din alte state privind realizarea procesului de acreditare. În cadrul articolului s-au abordat aspecte de evaluare, perfecționare, standardizare, a metodicilor, tehnicilor de activitate existente în cadrul instituțiilor europene de expertiză în vederea realizării unui proces de acreditare operativ, eficient și calitativ care ar fi posibil de luat în calcul și de utilizat și în cazul R. Moldova.

Cuvinte-cheie: acreditare, standardizare, ISO, eficiență, calitate, unificare.

Modernizarea/evoluția societății umane este un proces firesc și continuu, acesta fiind realizat prin perfecționarea diferitor instituții și procese care sunt o parte integră a acesteia. Suntem conștienți de faptul că desfășurarea perpetuă a acestui proces este imposibilă de realizează separat și individual de către diferiți subiecți/țări /regiuni.

Problematica societății actuale constă în necesitatea asigurării și efectuării unei evoluții calitative și cantitative coordonate a diferitor instituții, organizații cu caracter administrativ, profesional, social. Elementul cheie ce solicită de a fi identificat și implementat apărut acum câteva decenii constă în necesitatea asigurării compatibilității, performanței, calității la nivel de stat, regiune și mapamond.

Aceste aspecte societatea umană s-a străduit să le realizeze inițial prin implementare la nivel internațional ulterior la nivel regional și respectiv cu influențe locale. Aceste mecanisme fiind carcatredate prin implementarea mecanismelor de standardizare și acreditare, certificarea /unificarea (ulterior SACU) unor direcții, domenii, activități unanim acceptate la nivel internațional - unul dintre aceste domenii fiind și domeniul cercetărilor, metodicilor utilizate în cadrul instituțiilor de expertize judiciare.

Examinările în cadrul expertizelor judiciare prezintă anumite particularități în sensul ca beneficiarul nu poate avea capacitatea imediată de a verifica rezultatele cercetărilor, iar pentru evitarea oricăror erori trebuie să se asigure că laboratorul, are implementat un sistem de management al calității bine definit, iar fiecare cercetare se face cu respectarea unei proceduri specifice și agreeate de mai mulți actori din domeniu.

Beneficiile și efectele procesului SACU sunt cunoscute, dar tot odată implementarea acestui deziderat trezește dureri de cap în implementarea acestuia. Care sunt acestea și modul cum se soluționează vor fi apanajul publicației în cauză.

¹ Iurie BULAI, dr. în drept, conf.univ.inter. al Catedrei procedură penală criminalistică și securitate informațională a Academiei MAI “Ștefan cel Mare”

Astfel, susținem principiile generale de standardizare au fost definite obiectiv de cercetătorul Andrei Chiciuc care specifică: principiile ale activității de standardizare sunt: formarea cadrului legislativ în domeniul standardizării; aplicarea practicilor internaționale și europene în domeniul standardizării; trecerea la standardizarea voluntară; crearea și gestionarea Fondului Național de documente normative de standardizare; organizarea activității de standardizare pe baza funcționării Comitetului Tehnic de standardizare (actualmente în R. Moldova Centrul Național de Acreditare din Moldova (MOLDAC)); dezvoltarea sistemului de asigurare informațională în domeniul standardizării pe baza noilor tehnologii informaționale, care integrează procesul de acumulare, prelucrare, păstrare și difuzare a informației (Chiciuc A. , 2017, p.38).

Implementarea SACU se realizează prin două modalități utilizate diferit de țări dar efectual fiind același cazul Federație Ruse care a implementat în baza standardului internațional (ISO 17025/2005 standardul recomandat pentru activitatea de expertiza criminalistică și de către Rețeaua Europeană a Institutelor de Științe Criminalistice care cuprinde și elemente din ISO 9000 privind controlul calității. Acest standard a fost asimilat și de către organismul internațional de standardizare pentru activitatea în laboratoare, precum și de grupul ILAC G-19 care a formulat o variantă pentru laboratoarele forensice («Guidelines for Forensic Science Laboratories»), propriul său standard GOST/ГОСТ Р 52960 – 2008, precum și standard – GOST 17025 - 2009 (Кокин А. , 2016, p.18-19).

A doua modalitate prin adoptarea standardelor internațional/europene la nivel național de ramură. Acreditarea laboratoarelor se realizează în sisteme specifice de acreditare, conduse de organisme naționale de acreditare care își extind activitățile la anumite tipuri de laboratoare. Tot odată, recunoașterea internațională a rezultatelor acreditării se realizează prin aderarea autorităților naționale la acordul multilateral privind recunoașterea instituțiilor de profil din R. Moldova în cadrul ILAC.

R. Moldova procesul de acreditare și racordare la standardele europene/internaționale este realizată prin Centrul Național de Acreditare din Republica Moldova MOLDAC. Astfel, MOLDAC a semnat Acordul de Recunoaștere cu Cooperarea Internațională de Acreditare a Laboratoarelor (ILAC-MRA) la 11 octombrie 2017, ca urmare a recunoașterii recente a acreditărilor naționale la nivel european de acreditare EA BLA. Centrul Național de Acreditare din Republica Moldova MOLDAC, în calitate de Organism Național Unic de Acreditare, a fost recunoscut pentru următoarele scheme de acreditare: - **Încercări** – laboratoare acreditate conform standardului ISO/CEI 17025; - **Etalonări** – laboratoare acreditate conform standardului ISO/CEI 17025; - **Analize medicale** – laboratoare acreditate conform standardului ISO 15189; - **Inspecții** – organisme acreditate conform standardului ISO/CEI 17020 (Лютков В. ,2015, p. 37).

Unul dintre primele succese a fost înregistrat la 5 iulie 2017, Chișinău – Laboratorul de expertize criminalistice din cadrul Centrului Național de Expertize Judiciare (CNEJ) a primit, acreditare pentru activitatea sa conform standardului internațional SM SR EN ISO/CEU 17025:2006. Laboratorul a obținut acreditare pentru examinarea scrisului și semnăturilor. Astfel, expertizele grafoscopice efectuate de CNEJ vor fi emise sub simbolul acreditării (<http://mei.gov.md/ro/content/centrul-national-de-acreditare-din-republica-moldova-moldac-devenit-semnatar-al-acordului-de->).

În vederea facilitării procesului de acreditare și standardizare în diferite instituții au fost întreprinse un șir de măsuri. Astfel, în activitatea criminalistică la nivel internațional intitulată „forensic”, numeroase organisme internaționale în cooperare cu cele de acreditare, au adoptat normele general valabile și au dat explicații asupra relevanței aplicării lor și asupra detaliilor de conformitate. Mă refer aici la asociații din SUA (V.A.M.- Valid Analytical Measurements; A.S.T.M.- American Society for testing and materials; A.S.C.L.A.D.- American Society Crime Laboratory Directors; F.B.I.- S.W.G.M.A.T. Scientific working group on materials analysis) din Australia (I.L.A.C.- International Laboratory Accreditation Cooperation) și nu în ultimul rând din

Europa (E.A. European Cooperation for Accreditation; EURACHEM – Asociația Europeană de chimie analitică; E.N.F.S.I.- Rețeaua Europeană a Institutelor de Științe Criminalistice).

În acest context pentru facilitarea și eficientizarea acestui proces considerăm benefică elaborarea unor scheme de acreditare a instituțiilor /laboratoarelor în domeniu ale R. Moldova, asemenea măsuri fiind aprobate și de alte țări.

Procedura de pregătire pentru acreditare include o serie de activități pentru elaborarea documentelor de orientare/reper, inventarierea echipamentelor existente și susținerea metrologică a activităților laboratorului, elaborarea și solicitarea acreditării către organismul de acreditare. Principalele documente ale laboratorului acreditat sunt manualul de calitate a laboratorului criminalistic, ce cuprinde reglementările privind laboratorul criminalistic, domeniul de acreditare a acestuia. Manualul de calitate definește sistemul de management al calității (SMC). El stabilește cerințele de bază pentru SMC și responsabilitatea managerilor în domeniul calității. În conținutul acestuia sunt specificate aspecte ce reflectă coordonarea activităților în cadrul laboratorului în domeniul calității în deplină conformitate cu cerințele IEC 17025. Acest document este obligatoriu pentru toți angajații din laboratoare care participă la organizarea și efectuarea expertizelor .

Manualul calității presupune respectarea unui șir de cerințe în activitatea criminalistică, datorită complexității, putem aborda calitatea, ca un element multilateral și complex, dar indispensabil unei instituții performante. Luând în considerație că procesul acreditării în instituțiile de expertiză din R. Moldova este un proces în plină desfășurare, considerăm oportună preluarea practicii și experienței acumulate de colegii noștri care se află la o etapă mai avansată cum ar fi România și alte țări din regiune.

Astfel, în acest context din punctul de vedere al celui care efectuează cercetarea de laborator, calitatea este o conformare la cerințe și respectarea specificațiilor/normelor și este definită pentru a permite controlul tehnic și de efectuare a examinărilor. Aceasta este foarte obiectivă, duce la siguranța tehnică și permite controlul trasabilității cercetărilor. Calitatea poate fi definită în *opt dimensiuni*, care sunt: a) Performanța; b) Caracteristici; c) Siguranța; d) Conformitate; e) Durabilitate; f) Servicii; g) Estetica; h) Calitatea percepută. Performanța reprezintă de fapt ținta suprema pe care o urmărește orice sistem ce are ca prioritate progresul și dezvoltarea, iar activitățile forensic trebuie direcționate spre atingerea acesteia, datorită importanței pe care o are în procesul de stabilire a adevărului. Situația de fapt care trebuie stabilită prin determinări/cercetări tehnice, nu poate avea mai multe valențe, iar performanța presupune stabilirea acesteia în parametri reali din toate punctele de vedere. Caracteristicile calității în activitatea criminalistică sunt strâns legate de performanță și reprezintă ansamblul de măsuri care trebuie întreprinse pentru implementarea unui sistem de management al calității conform standardelor de referință recomandate și aplicate de comunitatea forensic internațională. Siguranța cercetărilor și examinărilor este caracterizată prin lipsa îndoielii, convingere neclintită, încredere nestrămutată; certitudine. Credibilitatea activităților criminalistice este un efect al siguranței modului de lucru cu repercusiune directă asupra concluziilor sau părerilor formulate. Conformitatea reprezintă concordanta între modul de lucru al unui laborator de criminalistică cu un alt laborator, indiferent de sistemul juridic sau țara în care funcționează. Această practică este reprezentată și generalizată pe baza experiențelor pozitive la nivel mondial prin standardizare și exprimă gradul în care metodele și mijloacele de examinare respectă normele prestabilite, pentru asigurarea calității, excelenței, performanței. Standardizarea este o activitate aflată în relație directă cu asigurarea calității. Durabilitatea- caracterizează valabilitatea în timp a concluziilor indiferent de modificările legislative. Serviciile - exprimă viteza, competența și promptitudinea efectuării activităților de tehnică criminalistică, începând cu cercetarea tehnico - științifică a locului faptei, cu exploatarea urmelor în procesul de investigație, cu finalitate spre examinarea elaborată și documentată ce conduce la efectuarea expertizei. Estetica - definește modul cum arată o lucrare indiferent de gen. Important că la fiecare produs sa fie îmbinate armonios estetica de fond cu cea de formă) Calitatea percepută - este subiectivă și orientată spre

utilizatorii din sistemul judiciar. Se bazează pe imagine, nume de marcă, reclamă, zvon, reputație. Aici se regăsește și credibilitatea pe care o conferă acreditarea. În programele de îmbunătățire continuă a calității, cu toate că au o foarte mare popularitate, există numeroase situații în care ele eșuează sau nu se ajunge la rezultatele scontate. Printre principalele motive ale eșecului programelor de ameliorare sunt: axarea pe reformarea sistemului în termen scurt; sindromul învinuirea angajatului; credința în faptul că sistemul de management al calității este birocratic și îngreunează munca; interferența managementului cu adevărata muncă de echipă; proceduri și instrucțiuni de lucru greoaie. Documentarea managementului calității în activitatea de expertiză criminalistică – este un aspect motivat de dorința desemnării experienței pozitive în domeniu, pentru a crea facilitatea accesului la documentarea și etapele necesare acreditării.

Evaluarea competenței unui laborator implică evaluarea competenței tuturor operațiunilor laboratorului, inclusiv competența personalului, (www.creeaza.com/tehnologie/criminalistica/ Acreditarea laboratoarelor de -636.php).

Domeniul de acreditare reflectă denumirea obiectelor studiate, investigațiile desfășurate caracteristicile ce urmează a fi stabilite, documentele normative care stabilesc cerințele pentru investigații, precum și actele de reglementare a metodelor de cercetare și măsurare (Кокин А. , 2016, p.18-19).

Implementarea procedurilor și a sistemului de management are două aspecte unul presupune ca în cazul colegilor din România consultarea standardelor ISO și respectarea următoarelor proceduri. Pentru implementarea procedurilor și a sistemului de management al calității în laboratoarele de cercetare, trebuie să se consulte standardele **ISO**, ghidurile de aplicare a acestora, manualele de îndrumare pentru elaborarea procedurilor și a manualului calității precum și documentele de referință. Manualele de îndrumare sunt acele documente care interpretează în mod direct documente **ISO** care acorda asistență la proiectarea documentelor și a procedurilor în cadrul sistemului calității. Documentele de referință sunt elaborate de către organisme, organizații și comitete internaționale recunoscute de către organismul de standardizare național astfel: **I.S.O.** - Organizația Internațională pentru Standardizare; **ILAC** - International Laboratory Accreditation Cooperation; **EN** - Comitetul European pentru Acreditare; **VAM** -Valid Analytical Measurements; Eurachem; **EA** - European Cooperation for Accreditation; **ASTM** - American Society for testing and materials; **ASCLAD** - American Society Crime Laboratory Directors; **FBI SWGMAT** - Scientific working group on materials analysis; **ENFSI** - Rețeaua Europeană a Institutelor de Științe Criminalistice. Mai pot fi consultate și alte standarde ISO astfel: **ISO 9001**- Sisteme de management al calității. Cerințe; **ISO 10012** – Sisteme de management al măsurătorilor. Cerințe pentru procese care implică măsurarea și echipamente de măsurare; **ISO 17020** – Criteriu general pentru funcționarea diferitelor tipuri de organisme care desfășoară activități de inspecție; **ISO 1704** – Evaluarea conformității; Cerințe generale pentru organisme care efectuează certificarea persoanelor. **ISO 9004-4** – Ameliorarea calității. Pentru a veni în sprijinul implementării, Organizația Internațională pentru Standardizare a publicat numeroase manuale de îndrumare astfel: **Ghidul 32 ISO** – Calibrarea în chimia analitică și folosirea materialelor de referință certificate; **ISO/TR 1003** – Îndrumare pentru stabilirea sistemului de management al calității; **ISO 9004** – Sisteme de management al calității. Îndrumare pentru îmbunătățirea performanței. Organizația Internațională pentru Cooperare în vederea Acreditării(**ILAC**) a elaborat multe documente folositoare, a căror consultare de pe internet este gratuită. **ILAC G2** – Trasabilitatea măsurătorii; **ILAC G15** – Ghid de îndrumare pentru **ISO/IEC 17025**; **ILAC G19** – Ghid de îndrumare pentru laboratoarele forensic; **EN**, **VAM**, **EURACHEM** și **EA** au manuale de îndrumare procedurale; **ASTM**, **FBI**, **ASCLAD** au manuale de îndrumare procedurale și documente de referință; **ENFSI** a elaborat un manual al calității și manuale procedurale analitice, precum și documente de referință. Standardele sunt enunțate pentru a acoperi o mare gama de examinări și de multe ori noțiunile pot fi confundate sau neînțelese. Pentru o mai buna înțelegere, doresc sa prezint un mod practic de

utilizare a documentelor amintite pentru acreditarea analizei fibrelor. Prima întrebare care se pune este în legătura cu necesitatea respectării standardului de referință sub toate aspectele și de unde anume trebuie să se înceapă documentarea. Întocmirea procedurii standard de operare poate fi cea mai ușoară cale de pornire, însă trebuie să știm în primul rând cum trebuie făcut acest lucru. **Documentul ENFSI SOP** explica detaliat modul în care trebuie redactată procedura de operare, însă, sunt necesare și documente de referință în domeniul examinării fibrelor pe care le putem găsi sub forma unui „Manual de bune practici de analiză a fibrelor” (**ENFSI- EFG**), Manualul de îndrumare pentru examinarea criminalistică a fibrelor elaborat de **SWGAT**. Următorul pas se referă la necesitatea validării metodei de analiză și anume cât de mult trebuie să se valideze (total sau parțial), răspuns pe care îl găsim în standardul de referință **ISO 17025** care prevede la punctul **5.4.4.2** că „Validarea va fi atât de extensivă, cât este necesar pentru a îndeplini cerințele de aplicare sau domeniul de aplicare.” **ILAC G19** a elaborat un Manual de îndrumare pentru laboratoarele de criminalistică în care găsim explicații în acest sens. De asemenea, Eurachem a publicat un ghid de laborator privind validarea metodei și aspecte conexe, iar **ENFSI** are publicat un material referitor la validarea și implementarea de noi metode. În conformitate cu recomandările **ILAC G19** trebuie să ne asigurăm că „Toate procedurile tehnice folosite de un laborator forensic, trebuie să fie pe deplin validate înainte de aplicarea într-un caz concret”. Pentru realizarea validării, ghidul Eurachem explică cum se realizează validarea atunci când introducem în lucru o metoda nouă, când metoda existentă trebuie modificată sau îmbunătățită ori extinsă sau când controlul de calitate arată că o metoda preexistentă se schimbă de-a lungul timpului ori în cazul în care metoda deja existentă este folosită într-un alt laborator, cu alți specialiști sau cu alte instrumente în scopul de a demonstra echivalența dintre două metode. **Eurachem** prevede că „Un oarecare grad de validare este întotdeauna necesar” iar referitor la prelevarea probelor, standardul **ISO 17025** prevede ca (5.7) „Laboratorul va avea un plan de selecție și proceduri de prelevare atunci când îndeplinește activități de prelevare /eșantionare a substanțelor, materialelor sau produselor pentru examinări ulterioare sau calibrări”. În acest sens, **ENFSI QCC**(grupul de lucru pe domeniul asigurării calității) a elaborat un document care oferă informații pentru alegerea planului de prelevare, criteriile de selecție și modul de întocmire a procedurii de prelevare. După ce am parcurs toate etapele stipulate în procedurile tehnice și am acoperit toate aspectele din **Secțiunea 5 a ISO 17025**, se va proceda la elaborarea manualului calitatii ([www.creeaza.com/tehnologie/criminalistica/ Acreditarea laboratoarelor de-636.php](http://www.creeaza.com/tehnologie/criminalistica/Acreditarea_laboratoarelor-de-636.php)).

Al doilea aspect laboratoarele judiciare acreditate trebuie să folosească în activitățile lor metode de investigații certificate ce corespund anumitor cerințe. În primul rând, metodicele/ tehnicile ar trebui să asigure obținerea unor rezultate obiective /fiabile atunci când se efectuează investigațiile/cercetările și măsurătorile. Pentru aceasta instituția/ laboratorul de expertiză trebuie să confirme că toate metodicele utilizate au fost testate în alte organizații /instituții autoritare (de obicei metodologiile sunt publicate în publicații ce reglementează standarde internaționale sau naționale).

În acest context ținem să menționăm de ce este condiționat aplicarea unui sau altui aspect. În cazul României ca membru a uniunii europene este obligatorie preluarea bunelor practici lansate de **ENFSI** care a inițiat un program european denumit „*The flying mentors*” care are în vedere îndrumarea Europeana în vederea acreditării activității criminalistice (EMFA).

Tot odată ținem să menționăm că în unele țări deja au existat până la momentul actual metodici de investigare criminalistice care oferă rezultate obiective și solicită mai puține modificări și investiții în această situație fiind posibilă utilizarea și a metodei de testate în alte organizații /instituții autoritare (cu publicarea acestora în publicații ce reglementează standarde internaționale).

Considerăm interesantă ideea cercetătorului rus V.P. Liutov care se exprimă în cadrul expertizei portretului privind necesitatea soluționării problemei posibilității unificării metodologiilor existente. Acest lucru necesită o activitate profundă de analiză. În caz contrar, riscăm să continuăm agonia de gestionare(Лютков В. , 2015, p. 37).

Suntem de opinie în virtutea celor expuse că metodologiile trebuie unificate și certificate, fiind prevăzute și posibilitățile/modalitățile de perfecționare.

La fine dorim să menționăm că Centrul tehnico - criminalistic al MAI al R. Moldova la 28 februarie 2018 a fost acreditat pe câteva direcții de activitate ce țin de expertizele criminalistice tradiționale. Tot odată fiind necesar de acreditat cercetarea la fața locului și alte aspecte care rămân a fi racordate standardelor înaintate [7] (<https://politia.md/ro/content/competentele-centrului-tehnico-criminalistic-si-expertize-judiciare-al-igp-sunt-recunoscute>).

Republica Moldova poate aplica ori o metodă ori alta, sau o simbioză a acestora aplicarea acestora fiind condiționată de gradul și nivelul modificărilor operate de instituțiile de expertiză și viabilitatea metodelor de investigații utilizate.

Referințe:

1. Chiciuc Andrei. *STANDARDIZAREA. REVISTA Metrologie, Standardizare si Masurari SURSA Metrolog.MD - Metrologie, Standardizare si Masurari, Curs de lectii*, p.38 (consultat la 01.11.2022)
2. Кокин А.В. *Стандартизация и аккредитация как перспективы развития судебной экспертизы*, с. 18-19 sursa: <https://www.police-russia.ru> (consultat la 01.11.2022)
3. Лютов В. П. *Проблемы нормативно-методического обеспечения судебной портретной экспертизы* (научный редактор научно-практического журнала «Энциклопедия судебной экспертизы») кандидат технических наук, старший научный сотрудник sursa: <http://www.proexpertizu.ru/> (consultat la 02.11.2022)
4. Articol: *Centrul Național de Acreditare din Republica Moldova MOLDAC a devenit semnatar al Acordului de Recunoaștere internațională ILAC (ILAC MRA)* publicat la 10/18/2017 - 13:58 sursa <http://mei.gov.md/ro/content/centrul-national-de-acreditare-din-republica-moldova-moldac-devenit-semnatar-al-acordului-de> (consultat la 29.10.2022)
5. Articol *Recunoașterea internațională a expertizelor judiciare efectuate în CNEJ* publicat la 05.07.2017 sursa <http://www.justice.gov.md/libview.php?l=ro&idc=4&id=3544> (consultat la 30.10.2022)
6. Articol: *Acreditarea laboratoarelor de expertiza criminalistica, componenta a globalizarii si obiectiv strategic al e.n.f.s.i.*, sursa :<http://www.creeaza.com/tehnologie/criminalistica/ACREDITAREA-LABORATOARELOR-DE-636.php> (consultat la 29.10.2022)
7. *Centrul tehnico-criminalistic și expertize judiciare al IGP primește certificatul de acreditare ce permite recunoașterea la nivel internațional al rezultatelor examinărilor criminalistice efectuate în laboratoarele Poliției din Moldova* publicat în rubrica [Societate](#) la 22 martie 2018, 14:00/ <https://politia.md/ro/content/competentele-centrului-tehnico-criminalistic-si-expertize-judiciare-al-igp-sunt-recunoscute> (consultat la 30.10.2022)

GRAFFITI: ARTĂ ORI MANIFESTARE A INFRAȚIUNII DE VANDALISM

CZU: 343.59:343.77:343.211

Sofia PILAT¹,
Academia „Ștefan cel Mare” a MAI

ABSTRACT. *The problem of respecting and protecting cultural values and moral norms at the current stage has become increasingly urgent for all civilized states, among them is the Republic of Moldova. There is not, nor has there ever been, a human collective that has not promoted certain cultural and moral values. Moral-cultural education is a particularly important dimension of the human personality in a democratic society, since economic and spiritual progress depends on the degree of engagement of everyone in the common effort to increase the quality of life.*

Key words: *vandalism, graffiti, street art, drawing, crime, cultural value, historical value, religious value, moral norm, defilement.*

REZUMAT. *Problema respectării și ocrotirii valorilor culturale și a normelor morale la etapa actuală a devenit tot mai stringentă pentru toate statele civilizate, printre acestea se numără și Republica Moldova. Nu există și nici nu a existat vreodată o colectivitate umană care să nu fi promovat anumite valori culturale și morale. Educația moral-culturală constituie o dimensiune deosebit de importantă a personalității umane într-o societate democratică, întrucât progresul economic și spiritual depinde de gradul de angajare a fiecăruia în efortul comun de creștere a calității vieții.*

Cuvinte-cheie: *vandalism, graffiti, artă stradală, desen, infracțiune, valoare culturală, valoare istorică, valoare religioasă, normă morală, pângărire.*

1. Introducere

Deși valorile culturale și normele morale sunt promovate la un nivel destul de înalt în societatea contemporană, în ultimele decenii se constată o creștere alarmantă a ratei de încălcare a acestora, privită ca o formă de manifestare a comportamentului uman distructiv.

Așadar, manifestările sociale distructive au fost catalogate de reprezentanții statului sau de anumite categorii sociale, profesionale sau etnice care și-au văzut interesele lezate sau bunurile distruse drept acte de vandalism.

2. Metode aplicate și materiale utilizate

În vederea realizării scopului propus, în prezentul articol științific s-au utilizat următoarele metode: metoda comparativă, metoda sistemică și nu în ultimul rând metoda logică (bazată pe analiza deductivă și cea inductivă).

În procesul elaborării articolului științific, au fost consultate lucrările științifice ale autorilor S. Brînză, X. Ulianoschi, V. Stati, A. Barbăneagră, M. Buruiană, N. Eșanu, O. Efrim, A. Naumov, M. Makarenko.

3. Rezultate obținute și discuții

În pofida faptului că vandalismul are adânci rădăcini istorice, odată cu dezvoltarea civilizației însoțită de evoluția procesului de urbanizare, această faptă penală a devenit tot mai răspândită.

Acest lucru se datorează creșterii ponderii infrastructurii transporturilor (aparitia noilor unități de transport public, feroviar etc.), infrastructurii culturale și a cultelor care cuprinde un număr impunător de bunuri ce comportă o valoare istorică, culturală sau religioasă; distanțării relațiilor dintre membrii grupului social; formalizării raporturilor sociale și ca rezultat pierderea controlului social informal asupra membrilor colectivității etc.

¹ Sofia PILAT, dr. în drept, conf. univ. al Catedrei „Procedură penală, Criminalistică și Securitate informațională” al Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI al Republicii Moldova ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1517-8886>, sofia-chirita@yandex.ru

Toți acești factori favorizează nemijlocit comiterea actelor de vandalism, care afectează valorile istorice, culturale și religioase ocrotite de stat.

În condițiile existenței unui stat de drept, lupta cu infracțiunile ce atentează la ordinea publică capătă o relevanță deosebită. Aceste circumstanțe au fost luate în considerare de către legiuitor în procesul elaborării măsurilor legale menite să contracareze astfel de fapte penale, măsuri care și-au găsit reflectare în legislația penală în vigoare.

În procesul de calificare a acestor acțiuni conform art. 288 CP, se iau în considerare conținutul, mărimea inscripțiilor, vizibilitatea lor și posibilitatea de a fi înlăturate: șterse, acoperite etc., fără a cauza daună obiectelor pângărite (Barbăneagră A., 2009, p. 635).

În acest context, ținem să menționăm că nu formează componentă de infracțiune prevăzută la art. 288 CP realizarea unor înscrisuri sau desene, precum și încheierea acestora pe pereții edificiilor sau ai altor încăperi în cazul în care ele nu ofensează moralitatea publică. Din categoria respectivă fac parte publicitatea comercială, anunțuri inclusiv cu caracter politic sau religios, afișe electorale sau teatrale, diverse desene sau inscripții aplicate cu ajutorul unor substanțe care pot fi ușor înlăturate sau aplicate cu cretă, care nu au conținut amoral etc. Nu intră sub incidența art. 288 CP nici efectuarea unor înscrisuri sau desene care, deși încalcă normele morale, dar datorită faptului că nu sunt amplasate în locuri publice și pot fi ușor înlăturate, nu produc o reacție negativă de amploare din partea membrilor grupului social (Ulianovschi X., Pilat S., 2017, p. 47).

Deci, după cum subliniază autorul M.M. Macarenko, pângărirea se asociază întotdeauna cu insultarea profundă și vădită a sentimentelor morale și spirituale ale persoanelor (Макаренко М.М., 2006, p. 9), în caz contrar, în funcție de circumstanțe, făptuitorul poate fi tras la răspundere materială sau contravențională și nu penală.

De asemenea, nu întotdeauna pot fi calificate drept acte de vandalism acțiunile de pângărire a edificiilor sau a altor încăperi care urmează a fi demolate sau supuse unor lucrări de restaurare, excepție de la ele, menționează autorul V.N. Kudrevtsev, pot face clădirile care, deși se află într-o stare avariata, comportă o semnificație culturală sau istorică pentru societate (biblioteci, teatre, muzee etc.) (Haymov A.B., 1996, p. 514).

Astfel, prin urmare ajungem la concluzia precum că nu toate acțiunile care, deși aparent, par a fi identice cu cele de pângărire pot fi considerate forme de manifestare a vandalismului, ci numai acele care într-un mod vădit demonstrează lipsa de respect față de oameni și valorile materiale și morale instituite de către aceștia.

În această ordine de idei, propunem să trecem în revistă câteva cazuri de rezonanță, care reconfirmă concluziile făcute anterior.

Unul dintre cele mai discutate cazuri ține de pictarea celor 110 trepte din Parcul „Valea Trandafirilor” situat în sectorul Botanica din municipiul Chișinău. Dorind să facă orașul mai frumos și mai atractiv, activiștii din cadrul proiectului „Orașul meu”, susținuți de către locuitorii capitalei și sponsori, au pictat „Scara trandafirilor” cu ornamente naționale. Însă, în pofida faptului că inițiativa grupului de tineri a fost salutăată de majoritatea cetățenilor, aceștia erau amenințați și împiedicați să continue proiectul demarat de către activistul Alexei Dimitrov, care a expediat în acest sens un demers către Procuratura mun. Chișinău, Ministerul Afacerilor Interne și Primăria mun. Chișinău, în care solicita să fie luate măsurile de rigoare față de autorii proiectului, printre care se număra și cercetarea acțiunilor tinerilor prin prisma art. 288 din CP. Cu toate acestea, reieșind din faptul că proiectul „Scara trandafirilor” a fost lansat în baza avizului eliberat de arhitectul-șef al preturii sectorului Botanica și nu conține semnele componentei de infracțiune prevăzute de art. 288 CP, dosar penal pe acest caz nu a fost pornit (<http://protv.md/stiri/actualitate/doc-tinerii-care-au-pictat-scarile-din-valea-trandafirilor-risca-1181881.html>, 2022).

O altă inițiativă lansată de tineri talentați, care îi implică pe toți iubitorii de artă precum și pe cei care doresc un viitor prosper și colorat pentru Chișinău, este proiectul „Chișinău Is Me”, inițiat de compania „Simpals”. Obiectivul proiectului este de a îi determina pe oameni să privească altfel

lucrurile cenușii care îi înconjoară prin prisma picturilor stradale. Drept rezultat al acestui proiect, au fost realizate o mulțime de obiecte de creație printre care se numără: „Yellow Cab” de pe str. Alexie Mateevici nr. 69; „Salamul” de pe str. Sfatul Țării nr. 18; „Băiatul cu un câine” situat pe str. Onisifor Ghibu nr. 5/1 din capitală; „Telefunken” situat la periferia orașului pe str. Potârnicii nr. 48/1; „Peștișorul de aur” de pe Bulevardul Ștefan cel Mare și Sfânt; „Crocodilul” de pe str. Independenței; „Soldăteii de plumb” de pe Bulevardul Moscovei; „Păcală și Tândală” din parcul „Valea morilor” etc. (www.realitatea.md/proiectul-chi-inau-is-me-la-prima-aniversare-lucrarile-care-au-fost-realizate-intr-un-an-galerie-fot_28335.html, 2022).

O poziție destul de controversată este vehiculată în literatura de specialitate referitoare la fenomenul „graffiti”. Într-o parte a spectrului sunt acei autori care văd în graffiti un nou mod de exprimare artistică, o formă individuală de comunicare a unor mesaje sociale, politice sau culturale și în nici un caz infracțiune. La cealaltă extremă se află autorii care consideră că graffiti constituie un semn nedorit de anarhie, lipsă de respect față de oameni și valorile culturale promovate de aceștia.

Graffiti a existat încă din antichitate, în perioada Greciei Antice și a Imperiului Roman. Romanii gravau graffiti pe proprii pereți sau monumente, iar exemple ale lucrărilor acestora există, de asemenea, și în Egipt. Din punct de vedere istoric, termenul „graffiti” se referea inițial la inscripțiile și portretele găsite pe zidurile mormintelor antice sau pe ruine (<https://ro.wikipedia.org/wiki/Graffiti>, 2022).

Termenul „graffiti” provine de la cuvântul italian „graffiato”, ceea ce în traducere înseamnă „a zgâria”. Graffiti reprezintă o formă de artă stradală exprimată prin desene sau inscripții care sunt pictate, trasate sau gravate pe pereți sau pe alte suprafețe publice sau private, pe ziduri, monumente sau orice alt suport, a cărui desenare, în principiu, este interzisă (www.clickpentrufemei.ro/Graffiti-istoria-mâzgălelor-urbane_0_25397.html, 2022).

Inițial, termenul de graffiti se referea la desene de figuri, inscripții și altele asemenea, realizate pe pereții ruinelor antice sau mormintelor. Exemplele includ Catacombele Romei sau Pompeii. De-a lungul anilor, termenul a evoluat pentru a include orice grafică realizată pe suprafețe într-un mod care constituie vandalism.

Primul graffiti „în stil modern” este considerat a fi cel care supraviețuiește în orașul grec antic – Efes. Graffiti-ul este situat lângă o pasarelă de piatră și mozaic. Acest graffiti înfățișează o amprentă a mâinii care se aseamănă cu o inimă, o amprentă a piciorului, o imagine sculptată a feței unei femei și un număr alături. Conform ghidurilor locale, respectivul graffiti reprezenta o reclamă a prostituției.

Alte exemple de graffiti antice sunt cele sculptate de romani pe ziduri și monumente, supraviețuind decenii de-a lungul acestora s-au păstrat și până în prezent aflându-se în Egipt. Pe atunci, graffiti-ul avea conotații diferite, față de ceea ce înseamnă în societatea actuală. Astfel, graffiti era compus din fraze ce conțineau declarații de dragoste, cuvinte nesofisticate de gândire și retorică politică, vrăji magice, blesteme latine, insulte, sloganuri politice, alfabet, citate literare celebre etc.

În anul 1971, publicația „New York Times” a realizat un material despre fenomenul graffiti care luase naștere pe străzile orașului New York. În acel articol se povestea despre un anumit „artist graffiti” care își semna operele de artă stradală sub pseudonimul „TAKI 183”. Identitatea lui nu era cunoscută, știindu-se doar că numele său era Demetrius, iar numărul 183 ar coincide cu numărul străzii pe care locuia acesta. Așadar, locul unde a luat naștere graffiti modern este orașul New York.

Pornind de la faptul că majoritatea autorilor de graffiti folosesc drept suport pentru desenare pereții distruși și negrijiți, considerăm că pentru calificarea acestui mod grafic de pictare ca vandalism este necesar de a stabili în primul rând apartenența obiectului-suport la domeniul public sau privat, valoarea sa istorică, culturală sau religioasă pe care o prezintă acesta pentru societate și nu în ultimul rând caracterul, mărimea și posibilitatea de înlăturare a inscripțiilor, simbolurilor sau imaginilor pictate.

Este important de menționat că obiectele care sunt supuse pângăririi fac parte din domeniul public, deoarece sub incidența infracțiunii prevăzute la art. 288 CP nu intră clădirile, edificiile sau alte bunuri din proprietatea altor persoane.

Conform definirii oferite de art. 296 alin. (2) din Codul civil al Republicii Moldova, „Din domeniul public al statului sau al unităților administrativ-teritoriale fac parte bunurile determinate de lege, precum și bunurile care, prin natura lor, sunt de uz sau de interes public. Interesul public implică afectarea bunului la un serviciu public sau la orice activitate care satisface nevoile colectivității fără a presupune accesul nemijlocit al acesteia la utilizarea bunului conform destinației menționate”. În alin. (4) al aceluiași articol se menționează că: „Bunurile domeniului public sunt inalienabile, insesizabile și imprescriptibile. Dreptul de proprietate asupra acestor bunuri nu se stinge prin neuz și nu poate fi dobândit de terți prin uzucapiune” (Codul civil al Republicii Moldova nr. 1107-XV din 06.06.2002. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 82-86 din 22.06.2002.).

Așadar, de uz public sunt bunurile accesibile tuturor persoanelor, cum ar fi parcurile naturale, străzile, piețele etc. De interes public, la rândul lor, sunt bunurile care, deși nu pot fi folosite de orice persoană, au destinația de a fi folosite în cadrul unor activități care interesează pe toți membrii societății, cum ar fi muzeele, teatrele, școlile etc. (Buruiană M., Eșanu N., Efrim O., 2005, p. 341).

4. Concluzii

Deci, drept urmare a celor menționate mai sus, conchidem precum că în cazul în care făptuitorul distruge sau deteriorează bunurile, proprietatea persoanelor fizice nu vom fi în prezența componenței de infracțiune prevăzute la art. 288 din CP. În unele împrejurări concrete, acțiunile făptuitorului pot fi calificate conform art. 197 din CP „Distrușgerea sau deteriorarea intenționată a bunurilor” (Brînză S., Ulianoschi X., Stati V., 2005, p 560).

Referințe:

1. Brînză S., Ulianoschi X., Stati V. ș.a. (2005). Drept penal. Partea specială. (Vol. II). Cartier juridic.
2. Buruiană M., Eșanu N., Efrim O. (2005). Comentariul Codului civil al Republicii Moldova. (Vol. II). ARC.
3. Codul civil al Republicii Moldova nr. 1107-XV din 06.06.2002. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 82-86 din 22.06.2002.
4. Codul penal al Republicii Moldova. Comentariu. Redactor responsabil și conducător de ediție Barbăneagră A., dr. hab. în drept, prof. univ. Chișinău: Editura Sarmis, 2009. 860 p.
5. Graffiti. <https://ro.wikipedia.org/wiki/Graffiti> (accesat la 06.10.2022).
6. Graffiti: istoria „măzgălelilor” urbane. www.clickpentrufemei.ro/Graffiti-istoria-măzgălelilor-urbane_0_25397.html (accesat la 06.10.2022).
7. Proiectul „Chișinău Is Me”, la prima aniversare. www.realitatea.md/proiectul-chi-inau-is-me-la-prima-aniversare-lucrarile-care-au-fost-realizate-intr-un-an-galerie-fot_28335.html (accesat la 06.10.2022).
8. Tinerii care au pictat scările din Valea Trandafirilor. <http://protv.md/stiri/actualitate/doc-tinerii-care-au-pictat-scarile-din-valea-trandafirilor-risca-1181881.html> (accesat la 06.10.2022).
9. Ulianoschi X., Pilat S. (2017). Modalitățile de comitere a infracțiunii de vandalism. *Revista științifico-practică „Legea și viața”* nr. 7 (307), 45-49.
10. Комментарий к уголовному кодексу Российской Федерации. (1996). Ответственный редактор д-р юрид. наук, проф. А.В. Наумов. Юристъ.
11. Макаренко М.М. (2006). Уголовная ответственность за вандализм. Автореф. дис. канд. юрид. наук.

DURATA MANDATULUI ȘI ROLUL CONSILIULUI SUPERIOR AL MAGISTRATURII: LEGITIMITATEA ACTELOR

CZU: 347.962:347.97/.99

Sergiu BALABAN¹,
Universitatea de Stat din Moldova

ABSTRACT. Today, in contemporary democratic societies, justice is a distinct and fundamental function of the state. At the same time, without the independence of judges, one cannot speak of an effective activity of administering justice. And the realization of the principle of independence of the judge is ensured through the institutions of the judicial authorities. Thus, the administration of justice is one of the essential attributes of sovereign power. But in order to administer justice, the involvement of institutions is needed, which promote the efficient functioning of the judicial system. Therefore, in states governed by the rule of law, the Superior Council of the Magistracy appears as a body with important attributions in the direction of ensuring the organizational and impartial conditions for the tribute/impeccable functioning of the courts, a true "government of the judiciary". In this article we will analyze the role, composition and duration of the mandate of the Superior Council of Magistracy, as well as the legitimacy of the documents.

Keywords: Constitution, Superior Council of Magistracy, mandate, member. establishment, competence, independence, guarantor, organization, operation, self-administration

REZUMAT. În prezent, în societățile contemporane democratice, justiția este o funcție distinctă și fundamentală a statului. Totodată, fără independența judecătorilor, nu se poate vorbi de o activitate eficientă de îndeplinire a justiției. Iar realizarea principiului independenței judecătorului se asigură prin intermediul instituțiilor din cadrul autorităților judecătorești. Astfel, administrarea justiției reprezintă unul dintre atribuțiile esențiale ale puterii suverane. Însă pentru a administra justiția este nevoie de implicarea unor instituții, care să promoveze eficient funcționarea sistemului judiciar. Prin urmare, în statele de drept, Consiliu Superior al Magistraturii apare ca un organ cu atribuții importante în direcția asigurării condițiilor organizatorice și de imparțialitate pentru o funcționare ireproșabilă a instanțelor judecătorești, un adevărat „guvern al magistraturii”. În prezentul articol vom face o analiză cu privire la rolul, componența și durata mandatului Consiliului Superior al Magistraturii, precum și la legitimitatea actelor.

Cuvinte cheie: Constituție, Consiliul Superior al Magistraturii, mandat, membru. constituire, competență, independență, garant, organizare, funcționare, autoadministrare

1. Introducere. În statele democratice este recunoscut faptul că, justiția este o funcție fundamentală a statului, iar administrarea ei reprezintă unul dintre atribuțiile esențiale ale puterii judecătorești. Totodată, pentru ca instanțele de judecată să-și exercite rolul în cadrul puterii judecătorești și pentru susținerea statului de drept, a fost înființat Consiliul Superior al Magistraturii este nevoie de o instituție care să se ocupe de administrarea și funcționarea instanțelor judecătorești.

Potrivit prevederilor constituționale și legale, Consiliului Superior al Magistraturii este un organ cu personalitate juridică și are rolul de a asigura funcționarea eficientă a sistemului judiciar și respectarea legii în desfășurarea carierei profesionale a magistraților. De asemenea, Consiliul Superior al Magistraturii este un organ democratic, de largă reprezentativitate, compunerea acestuia reflectând voința magistraților.

2. Revizuirea literaturii.

În prezentul studiu am analizat reglementările constituționale, legale și din doctrină referitoare la rolul și durata mandatului Consiliului Superior al Magistraturii. De asemenea, am punctat

¹ Sergiu BALABAN, doctorand Universitatea de Stat din Moldova, serghei6767@mail.ru; 37379706163 <https://doi.org/10.528/zenodo.6563851>

importanța Consiliului Superior al Magistraturii în garantarea independenței judecătorului, precum și în calitate de organ de autoadministrare judecătorească. Totodată, am examinat critic modificările recente la Legea nr.947/1996 cu privire la Consiliul Superior al Magistraturii, care prevăd prelungirea mandatului prin extindere a membrilor Consiliului Superior al Magistraturii, până la ocuparea funcției de către succesorii de competență, având în vedere faptul că, potrivit dispozițiilor constituționale mandatul membrilor actuali era de 4 ani. Am analizat jurisprudența Curții Constituționale care se referă la reglementările privind componența consiliului și mandatul membrilor Consiliului Superior al Magistraturii. De asemenea, am analizat corespunderea reglementărilor legale referitoare la durata mandatului membrilor Consiliului Superior al Magistraturii, în scopul evidențierii posibilelor omisiuni prezente în legislația națională referitoare la faptul că nu este stabilită o perioadă exactă în care să fie aleși membrii Consiliului Superior al Magistraturii înainte de expirarea mandatelor a membrilor în exercițiu. În cadrul cercetării, am evidențiat opinii doctrinare la subiect, în special cele expuse de către dr. hab. prof. univ. Alexeandru Arseni, dr. hab. prof. univ. Ion Guceac și profesorul Cristian Ionescu.

3. Metodologie. În cercetarea respectivă, am recurs la metodele de investigație juridică, printre care metoda logică, care se bazează în linii generale pe interpretarea logică a standardelor prevăzute de Constituție, actele internaționale și de legislația statului nostru care se referă la constituirea, Consiliul Superior al Magistraturii în special la durata mandatului. De asemenea, am utilizat metoda deducției, stabilind problemele existente în prezent referitoare la funcționalitatea Consiliului Superior al Magistraturii. Totodată, am aplicat metoda cantitativă și calitativă în examinarea unor hotărâri și decizii ale Curții Constituționale din Republica Moldova, cu scopul determinării particularităților prevăzute în jurisprudența sa privind constituirea, componența și durata mandatului Consiliului. Am apelat la metoda comparativă, pentru a determina corespunderea legislației naționale cu standardele regionale.

4. Rezultate și discuții. 1. Caracterul imperativ al normelor dreptului constituțional cu privire la Consiliul Superior al Magistraturii și rolul în exercitarea puterii judecătorești. Pentru realizarea stabilității raporturilor juridice într-o societate este nevoie de existența statului de drept și democratic. Astfel, menținerea și consolidarea statului de drept și democratic se realizează prin menținere a mai multor principii de drept prin care se regăsește și principiul separației puterilor în stat. Potrivit art. 6 din Constituție, în Republica Moldova puterea legislativă, executivă și judecătorească sunt separate și colaborează în exercitarea prerogativelor ce le revin. Totodată, este necesar de menționat că pentru garantarea independenței puterii judecătorești s-a creat Consiliul Superior al Magistraturii, un organ democratic și responsabil de buna funcționare a justiției, reglementat prin Constituție. De asemenea, menționăm că instituirea unor organe care să promoveze funcționarea eficientă a sistemului judiciar a fost prevăzută și de Recomandarea Rec. (2010) 12 a Comitetului Miniștrilor către statele membre cu privire la judecători: independență, eficiența și responsabilitățile (Recomandarea CM/Rec(2010)12 cu privire la judecători: independența, eficiența și responsabilitățile). Un astfel de consiliu trebuie să aibă o influență decisivă în numirea, promovarea și disciplinarea judecătorilor. Așadar, Consiliul Superior al Magistraturii trebuie, pe de o parte, să protejeze independența justiției, iar pe de altă parte, să garanteze eficiența și calitatea acesteia. Totodată, Consiliul Superior al Magistraturii are menirea să asigure un echilibru între independența și responsabilitatea justiției.

Așadar, datorită necesității de a se asigura o delimitare a puterilor în stat, dar și pentru garantarea independenței puterii judecătorești, s-a creat Consiliul Superior al Magistraturii, organism democratic și totodată responsabil pentru buna funcționare a justiției. În context, reținem articolul 121 din Constituție, care conferă misiunea de garant al independenței justiției Consiliului Superior al Magistraturii, organ suprem și unic reprezentant al autorității judecătorești, și totodată, organ care are rolul de autoadministrare judecătorească. Dispozițiile constituționale de la articolele 122 și 123 din Constituție, reglementează componența, procedura de constituire, durata mandatului,

precum și atribuțiile, iar art. 123 alin. (2) din Constituție prevede că, modul de organizare și funcționare al Consiliului Superior al Magistraturii se stabilește prin lege organică. Astfel, din punct de vedere istoric, susținem că Consiliul Superior al Magistraturii este o instituție nouă în statul nostru care a început să funcționeze odată cu adoptarea Legii nr. 947-XIII din 19 iulie 1996 cu privire la Consiliul Superior al Magistraturii.

În context, reținem că de la momentul adoptării Legii nr. 947-XIII din 19 iulie 1996 cu privire la Consiliul Superior al Magistraturii, Consiliul Superior al Magistraturii a suportat mai multe restructurări, astfel întru realizarea independenței acestuia, legislatorul a ajuns la formulă de 12 membri. Totodată, reținem că instituirea unor reglementări rigide și transparente din partea legislatorului cu privire la procedura și condițiile ce trebuie să le îndeplinească un candidat pentru funcția de membru al Consiliului Superior al Magistraturii, impune încrederea societății în justiția Republicii Moldova. De asemenea, susținem că predestinarea principală a Consiliului Superior al Magistraturii este securitatea judecătorilor și membrilor acestuia contra oricărei ingerințe de natură să știrbească din independența sau imparțialitatea acestora în înfăptuirea actului justiției și să elimine neîncrederea în realizarea justiției. Astfel, acest organ independent veghează activitatea judecătorilor prin asigurarea respectării legii și a criteriilor de competență și etică profesională în desfășurarea carierei magistraților. Totodată, Consiliul Superior al Magistraturii este un organ permanent de autoadministrare judecătorească, ce urmărește asigurarea condițiilor organizatorice și de imparțialitate a instanțelor în desfășurarea actului justițiabil.

Practica constituțională, cât și cea doctrinară au formulat și au fundamentat soluții conform cărora Consiliul cu funcție de autoadministrare judecătorească, este Consiliul judiciar, conform Recomandării Rec. (2010/12) a Consiliului Europei. Prin urmare, considerăm oportun de a examina Consiliul Superior al Magistraturii ca organ de autoadministrare judecătorească, recunoscut unanim în doctrină, în plenitudinea ce o merită un veritabil organ de stat și instituție constituțională care participă în procesul instaurării, menținerii și exercitării puterii judecătorești. (Arseni A, 2021, p. 345). Astfel, în practică s-a impus necesitatea de a identifica care autoritate va asigura punerea în practică a realizării puterii judecătorești, dat fiind că instanțele de judecată au o funcție foarte clară: de a soluționa litigii și de a pedepsi infracțiunile. Referitor la această problemă, practica constituțională contemporană a dat răspuns la problema dată. Prin urmare, această autoritate este Consiliul Superior al Magistraturii, înzestrat cu funcții distincte, care în ultimă instanță, să pună în practică realizarea puterii judecătorești (Arseni A, 2021, p. 345).

În context, invocăm și Recomandările de la Kiev privind Independența Judiciară în Europa de Est, Caucazul de Sud și Asia Centrală: „Administrarea sistemului judecătoresc, selectarea și responsabilitatea”, Biroul OSCE pentru Instituții Democratice și Drepturile Omului, Kiev, 23-25 iunie 2010, care stabilesc că, Consiliile judiciare sunt organe menite să realizeze sarcini specifice de administrare judiciară și posedă competențe independente în vederea garantării independenței judiciare. Pentru a se evita concentrarea excesivă a puterii într-un organ judiciar și percepțiile de corporatism, este recomandat să se facă distincția și să se separe competențele diferite, cum ar fi cele de selectare (a se vedea aliniatele 3-4, 8), promovare și instruire a judecătorilor, disciplina (a se vedea aliniatele 5, 9, 14, 25- 26). O altă bună opțiune este de a stabili diferite organe independente competente pentru aspecte specifice de administrare judiciară, fără a le supune controlului unei singure instituții sau autorități. Componenta fiecărui din aceste organe ar trebui să reflecte misiunea lor particulară. Activitatea lor ar trebui să fie reglementată mai degrabă prin lege statutară decât prin ordin executiv.

Totodată, cu privire la rolul Consiliului Superior al Magistraturii, Curtea Constituțională în jurisprudența sa a statuat că, rolul Consiliului Superior al Magistraturii este stabilit de Legea nr.947 din 19 iulie 1996 cu privire la Consiliul Superior al Magistraturii. Articolul 1 alin. (1) din această Lege prevede că Consiliul Superior al Magistraturii este un organ independent, format în vederea organizării și funcționării sistemului judecătoresc și este garantul independenței autorității

judecătorești. De asemenea, alineatul (2) din același articol prevede că Consiliul Superior al Magistraturii exercită autoadministrarea judecătorească. De asemenea, Curtea a statuat că prin natura sa juridică Consiliul Superior al Magistraturii are rolul de a garanta independența autorității judecătorești (ACC nr. 2 din 3 decembrie 2020, pct. 73).

În acest context, având în vedere faptul că Consiliul Superior al Magistraturii, cum am menționat *supra* îndeplinește rolul organului de autoadministrare judecătorească, în doctrină, prin autoadministrare judecătorească se înțelege „dreptul și capacitatea reală a instanțelor judecătorești și a judecătorilor de a soluționa problemele funcționării sistemului judecătoresc în mod autonom și responsabil” (Arseni A., 2021, p. 206). Astfel, autoadministrarea ține de activitatea funcțională a sistemului și nu de înfăptuire a actului de justiție în cadrul procesului de judecarea cauzei. În acest context, reținem și jurisprudența Curții Constituționale care prevede că, referitor la principiul autoadministrării judecătorești, acesta nu urmărește doar recunoașterea, de o manieră formală, a unei autonomii a Consiliului, ci reprezintă, în esență, un mijloc de garantare a protecției independenței justiției, prin autoadministrarea acesteia. (HCC nr. 38 din 7 decembrie 2021). De asemenea, Curtea Constituțională a reținut că, obiectivul protecției puterii judecătorești ar putea să constituie, în principiu, un motiv legitim pentru a-i recunoaște Consiliului o marjă discreționară concepută să atenueze acest risc. Totuși, riscurile ipotetice care ar rezulta ca urmare a recunoașterii unei marje discreționare a Consiliului ar face ca justiția să fie supusă influențelor. Curtea a subliniat că o justiție supusă influențelor vine în contradicție cu valoarea preeminenței dreptului. (HCC nr. 38 din 7 decembrie 2021). Astfel, se impune concluzia că Consiliul Superior al Magistraturii exercită în mod direct, autoadministrarea judecătorească. În doctrină, potrivit unor savanți, Consiliul Superior al Magistraturii este tratat ca „organ care sprijină activitatea de judecată, fiind integrat sistemului, organelor care realizează justiția și care este format din magistrați și duce la asigurarea independenței judecătorilor și situarea autorității judecătorești pe o poziție care „confirmă separarea puterilor în stat. (Arseni A., 2021, p. 347).

Prin urmare, având în vedere cele invocate *supra*, reținem că instituțiile de autoadministrare judecătorească sunt Consiliul Superior al Magistraturii, care este reglementat de Constituție, iar prin Legea nr. 947 din 19 iulie 1996 cu privire la Consiliul Superior al Magistraturii este prevăzut Consiliul Superior al Magistraturii și Adunarea Generală a Judecătorilor.

În ceea ce privește atribuțiile sale, susținem că Consiliul Superior al Magistraturii este un organism care are un important rol în asigurarea condițiilor organizatorice și de imparțialitate a activității instanțelor judecătorești. Pe de altă parte, având în vedere faptul că are un rol de protecție a justiției de orice ingerințe exterioare și de influențele politice și administrative, aceasta instituție a mai fost numită după cum am invocat anterior „un guvern al puterii judecătorești”. Totodată, în Avizul nr. 1 din 22 septembrie 2020, Curtea Constituțională a precizat că Consiliului Superior al Magistraturii îi revine rolul primar în procedurile privind numirea, promovarea, transferarea, demisia sau eliberarea din funcția de judecător, iar orice abatere de la această regulă contravine articolului 123 alin. (1) din Constituție. (Avizul CC nr. 1 din 22 septembrie 2020, pct. 41 - 42). Doctrinarul Gheorghe Iancu vede Consiliul Superior al Magistraturii, doar ca garantul independenței justiției, de unde și aduce următoarele două atribuții: a) Propune președintelui României numirea judecătorilor și b) îndeplinește rolul de instanță de judecată prin sediile sale, în domeniul răspunderii disciplinare a judecătorilor și procurorilor. Iar potrivit savantului Cristian Ionescu Consiliul Superior al Magistraturii, este un organ implicat în organizarea și asigurarea unui climat de disciplină în cadrul instanțelor. De asemenea, doctrinarul identifică două atribuții: a) Propune președintelui României numirea judecătorilor în funcție și b) Rolul de consiliu de disciplină a judecătorilor. Totodată, în viziunea savantului Ion Guceac, Consiliul Superior al Magistraturii este privit de către ca un organ independent, format în vederea organizării și funcționării sistemului judecătoresc, fiind garantul independenței autorității judecătorești, exercitând și autoadministrarea judecătorească (Arseni A., 2021, p. 347). Așadar, analizând

prevederile constituționale și din legile organice referitoare la Consiliul Superior al Magistraturii, opiniile doctrinarilor susținem că Consiliul Superior al Magistraturii exercită următoarele funcții: a) formarea corpului de magistrați și cariera profesională; b) garant al independenței judecătorilor; c) de asigurare a respectării disciplinei și eticii judecătorilor; d) organizatorică; e) de control; f) autoadministrare judecătorească.

Prin urmare, având în vedere cele invocate *supra*, concluzionăm că potrivit dispozițiilor constituționale, Consiliul Superior al Magistraturii este un organ constituțional special care are drept scop să asigure independența puterii judecătorești, conturând astfel hotarele și formele autoadministrării instanțelor judecătorești, constituirea sistemului judiciar și asigurarea inamovibilității judecătorilor.

2. Autoritățile abilitate cu dreptul de a constitui Consiliul Superior al Magistraturii. Cu privire la componența Consiliului Superior al Magistraturii, reținem că articolul 122 alin. (1) din Constituție stabilește că, Consiliul Superior al Magistraturii este format din 12 membri: șase judecători aleși de Adunarea Generală a Judecătorilor, reprezentând toate nivelurile instanțelor judecătorești, și șase persoane care se bucură de o înaltă reputație profesională și integritate personală, cu experiență în domeniul dreptului sau în alt domeniu relevant, care nu activează în cadrul organelor puterii legislative, executive sau judecătorești și nu sunt afiliate politic. Iar alin. (2) stabilește că, procedura și condițiile de alegere, numire și încetare a mandatului membrilor Consiliului Superior al Magistraturii sunt stabilite de lege. Alin. (3) prevede că, candidații la funcția de membru al Consiliului Superior al Magistraturii care nu fac parte din rândul judecătorilor sunt selectați prin concurs, în baza unei proceduri transparente, în bază de merit, și sunt numiți de Parlament cu votul a trei cincimi din deputații aleși.

Reglementările constituționale au fost dezvoltate de legislator în Legea nr. 947 din 19 iulie 1996 cu privire la Consiliul Superior al Magistraturii. Cu privire la dispozițiile Legii nr. 947 din 19 iulie 1996 cu privire la Consiliul Superior al Magistraturii, reținem că acestea determină modul de constituire a Consiliului Superior al Magistraturii precum și modalitatea de alegere și numire a membrilor Consiliului. Totodată, ținem să remarcăm faptul că, urmare a modificărilor introduse la Legea cu privire la Consiliul Superior al Magistraturii prin Legea nr. 246 din 29 iulie 2022 pentru modificarea unor acte normative, s-a detaliat modul de alegere a membrilor Consiliului Superior al Magistraturii și totodată s-a stabilit că durata mandatului de membru al Consiliului Superior al Magistraturii este de 6 ani.

În context, vom face trimitere la dispozițiile articolului 3 alin. (1) din Legea cu privire la Consiliul Superior al Magistraturii care prevăd că, Consiliul Superior al Magistraturii este constituit din 12 membri. Totodată, alin. (2) al art. 3 din Legea cu privire la Consiliul Superior al Magistraturii stabilește că, în componența Consiliului Superior al Magistraturii intră judecători și persoane care se bucură de o înaltă reputație profesională și integritate personală, cu experiență în domeniul dreptului sau în alt domeniu relevant prevăzut la art. 3¹ alin. (11) lit. c), care nu activează în cadrul puterii legislative, executive sau judecătorești și nu sunt afiliate politic. În conformitate cu articolul 3 alin. (3) din Legea menționată *supra*, șase membri ai Consiliului Superior al Magistraturii, care nu fac parte din rândul judecătorilor, sunt selectați în mod deschis și transparent de către Comisia juridică, numiri și imunități, în baza unui concurs public, și sunt numiți prin hotărârea Parlamentului cu votul a trei cincimi dintre deputații aleși. Modul de organizare a concursului se stabilește de Parlament. Concursul se organizează până la *expirarea mandatului membrilor numiți anterior* și constă din examinarea dosarelor și audierea candidaților în ședință publică.

Totodată, observăm că potrivit alin. (4) din Legii cu privire la Consiliul Superior al Magistraturii, șase membri ai Consiliului Superior al Magistraturii din rândul judecătorilor sunt aleși vot secret de către Adunarea Generală a Judecătorilor, după cum urmează: patru – din cadrul judecătorilor, unul – din cadrul curților de apel și unul – din cadrul Curții Supreme de Justiție. Se

consideră aleși în calitate de membri ai Consiliului Superior al Magistraturii candidații judecători care au acumulat cel mai mare număr de voturi. Potrivit autorilor proiectului de lege de modificare a Legii cu privire la Consiliul Superior al Magistraturii, această proporție a fost aplicată pentru a respecta mai bine reprezentativitatea judecătorilor din fiecare nivel de instanță. (Proiectul de lege pentru modificarea unor acte normative, Parlamentul Republicii Moldova, 2021).

Cu privire la stabilirea numărului de 6 judecători în Componenta Consiliului Superior al Magistraturii, reținem că s-a ținut cont de Carta europeană privind statutul judecătorilor (Carta europeană din 10 iulie 1998). Astfel, în conformitate cu pct. 1.3 „pentru orice decizie referitoare la selecția, la recrutarea, la desemnarea, la evaluarea carierei sau la încetarea funcțiilor unui judecător, statutul prevede intervenția unei instanțe independente față de puterea executivă și de cea legislativă, constituită cel puțin pe jumătate din judecători aleși de Adunarea Generală conform unor modalități care garantează cea mai largă reprezentare a acestora. care „prevede intervenția unei instanțe independente de putere executivă și puterea legislativă, care să cuprindă cel puțin o jumătate din judecătorii aleși de către egali lor, în concordanță cu modalități care să garanteze reprezentarea cea mai largă a acestora.

Astfel, observăm că potrivit dispozițiilor constituționale și legale, actorii implicați în procesul de constituire a Consiliului Superior al Magistraturii sunt Adunarea Generală a Judecătorilor și Parlamentul, care numește membrii care nu fac parte din rândul judecătorilor, selectați în mod deschis și transparent de către Comisia juridică, numiri și imunități.

Totodată, ca urmare a modificărilor introduse la articolul 3 alin. (3) din Legea cu privire la Consiliul Superior al Magistraturii, prin Legea nr. 246 din 29 iulie 2022 pentru modificarea unor acte normative, observăm că sa-u introdus prevederi care se referă la alegerile membrilor ai Consiliului Superior al Magistraturii, în cazul membrilor aleși de Comisia juridică, numiri și imunități. Iar potrivit art. 3 alin. (5), Consiliul Superior al Magistraturii anunță data desfășurării ședinței Adunării Generale a Judecătorilor, la care urmează să fie aleși membrii acestuia, cu cel puțin două luni până la data ședinței. Totuși, având în vedere faptul că prin modificările introduse s-au detaliat procedurile privind desemnarea membrilor Consiliului Superior al Magistraturii, considerăm că era necesar ca legislatorul să prevadă perioada concretă de organizare a concursului privind alegerea membrilor Consiliului Superior al Magistraturii, pentru a asigura principiul continuității activității Consiliului Superior al Magistraturii. Această problemă va fi pusă în discuție în următorul punct.

3. Continuitatea funcționării legitime a Consiliul Superior al Magistrat. Consiliul Superior al Magistraturii funcționează ca organ cu activitate permanentă, iar potrivit prevederilor constituționale și legale mandatul membrilor Consiliului Superior al Magistraturii fiind de 6 ani, ca urmare a modificărilor introduse prin Legea nr. 120 din 23 septembrie 2021 pentru modificarea Constituției Republicii și Legea nr. 246 din 29 iulie 2022 pentru modificarea unor acte normative și Moldova. Totodată, având în vedere prevederile constituționale, reținem că durata mandatului membrilor Consiliului Superior al Magistraturii este reglementată în Constituție într-un mod strict. Mandatul lor se bucură de garanții constituționale și poate fi întrerupt doar în cazuri excepționale (HCC nr. 17 din 10 iunie 2021, pct. 62).

Astfel, art. 122 alin. (5) din Constituție prevede că, Membrii Consiliului Superior al Magistraturii sunt aleși sau numiți pentru un mandat de 6 ani, fără posibilitatea de a deține două mandate. Prevederile constituționale referitoare la durata mandatului au fost dezvoltate în alin. (1) din articolul 9 din Legea nr. 947 din 19 iulie 1996 cu privire la Consiliul Superior al Magistraturii, care stabilește că, durata mandatului de membru al Consiliului Superior al Magistraturii este de 6 ani.

Cu privire la durata mandatului membrilor Consiliului Superior al Magistraturii, în jurisprudența sa, Curtea Constituțională a reținut că, în primul rând spre deosebire de reglementarea actuală a duratei mandatului de membru al Consiliului Superior al Magistraturii, mandatul de șase

ani nu echivalează cu durata mandatului Parlamentului. Acest fapt împiedică, pe de o parte, fiecare nouă componență a Parlamentului să reînnoiască componența Consiliului odată cu venirea la guvernare, iar pe de altă parte, le permite membrilor Consiliului Superior al Magistraturii numiți de Parlament să fie independenți de autoritatea care i-a numit. În al doilea rând, Curtea a considerat că reglementarea în Constituție a duratei mandatului de membru al Consiliului face ca acest mandat să se bucure de o mai mare stabilitate. Așadar, Curtea a considerat că mărirea duratei mandatului de membru al Consiliului Superior al Magistraturii contribuie la consolidarea independenței membrilor Consiliului, obiectiv care este compatibil cu exigențele Constituției. (Avizul CC nr.1 din 22 septembrie 2020, pct. 161-163). Durata mandatului constituțional și legal al Consiliului vizează autoritatea publică, în ansamblul său, de vreme ce persoanele alese dobândesc calitatea de membru al acestuia și o exercită până la împlinirea termenului de 6 ani.

Totodată, în prezent, se impun discuții referitor la funcționalitatea Consiliul Superior al Magistraturii, având în vedere faptul că la 30 noiembrie 2021, Consiliul Superior al Magistraturii a adoptat o hotărâre prin care a constatat că mandatele membrilor săi sunt pe cale să expire. Astfel, aplicând dispozițiile articolul 7 alin. (3) din Legea cu privire la statutul persoanelor cu funcții de demnitate publică, Consiliul Superior al Magistraturii a decis că, în cazul expirării mandatelor membrilor actuali, ei vor continua să-și exercite mandatele până la venirea membrilor noi. De asemenea, reținem și dispozițiile articolului 15 alin. (11) din Legea privind unele măsuri aferente selectării candidaților la funcția de membru în organele de autoadministrare ale judecătorilor și procurorilor, adoptată la 10 martie 2022, care prevăd că, prin derogare de la prevederile art. 9 alin.(1) din Legea cu privire la Consiliul Superior al Magistraturii și prevederile art. 73 alin.(1) din Legea cu privire la Procuratură, mandatele membrilor Consiliului Superior al Magistraturii și ai Consiliului Superior al Procurorilor, cu excepția mandatelor membrilor de drept, se prelungesc, prin extindere, până la ocuparea funcției de către succesorii de competență. În context, este necesar să menționăm că potrivit articolului 122 alin. (1) din Constituție, în redactarea care era în vigoare la data adoptării Hotărârii Consiliului și la data adoptării Legii nr. 26 din 10 martie 2022, stabiția că durata mandatelor membrilor Consiliului Superior al Magistraturii este de patru ani. Prin urmare, remarcăm faptul că procedura de alegere a membrilor Consiliului Superior al Magistraturii de către Adunarea Generală a Judecătorilor, care urmează să fie organizată, determină posibilitatea extinderii mandatului și după ce intervine vacanța funcției, până la înlocuirea lor, pentru a nu fi create impedimente în procesul funcționării eficiente a acestei autorități. Însă Legea Supremă nu prevede o normă de prelungire de drept a mandatului de 4 ani, la articolul 122 din Constituție, în cazul membrilor Consiliului Superior al Magistraturii, care au fost numiți pe un mandat de 4 ani. În aceste condiții considerăm că aceste prevederi constituționale reprezintă norme imperative de la care nu se poate deroga. Astfel, reținem că chiar dacă la etapa actuală, se desfășoară reforma în justiție, în special accentuăm că este vizat Consiliul Superior al Magistraturii, considerăm că este necesar de a aplica și respecta prevederile constituționale. Prin urmare, suntem în prezența unui Consiliu care nu este funcțional, respectiv și actele emise de acest consiliu nu au legitimitate.

Totodată, având în vedere dispozițiile Legii nr. 317 din 1 iulie 2004 privind Consiliul Superior al Magistraturii a României observăm că, potrivit articolului 6 alin. (1) judecătorii și procurorii, membri ai Consiliului Superior al Magistraturii (...) sunt aleși de adunările generale ale judecătorilor sau, după caz, ale procurorilor. Alin. (2) prevede că, data la care au loc adunările generale ale judecătorilor și ale procurorilor se stabilește de către Plenul Consiliului Superior al Magistraturii cu *cel puțin 90 de zile înainte de expirarea mandatului membrilor* acestuia și se publică în Monitorul Oficial al României. În acest context, observăm că legislația altor state conține dispoziții care instituie o perioadă concretă pentru alegerea membrilor Consiliului Superior al Magistraturii și pentru a asigura principiul continuității activității până la expirarea mandatelor.

În concluzie, având în vedere cele în invocate *supra*, susținem cu certitudine că Consiliul Superior al Magistraturii este organ veritabil al autoadministrării și asigurării independenței

autorității judecătorești. În același timp, susținem că Consiliul Superior al Magistraturii ca un organ independent, format în vederea constituirii și funcționării sistemului judecătoresc, în conformitate cu prevederile constituționale și legale este garantul independenței autorității judecătorești și asigură autoadministrarea judecătorească. De asemenea, exercitarea competențelor, în special prin aplicarea mecanismului de selectare și promovare a judecătorilor, de înaintare a propunerilor de numire sau de eliberare din funcție a judecătorilor, Consiliul Superior al Magistraturii participă direct la asigurarea principiului independenței autorității judecătorești.

Totodată, reiterăm că la etapa actuală, se desfășoară reforma în justiție, astfel, menționăm că perfecționarea cadrului legislativ trebuie să aibă ca finalitate asigurarea unui sistem judecătoresc independent și funcțional. De asemenea, reforma în desfășurare cu privire la Consiliul Superior al Magistraturii are ca scop garantarea independenței efective a sistemului judecătoresc; asigurarea și sporirea eficienței și a responsabilității sistemului judecătoresc; administrarea eficientă a instanțelor judecătorești; consolidarea capacităților instituționale ale instanțelor judecătorești.

Prin urmare, este foarte important pentru sistemul judecătoresc să se asigure funcționalitatea Consiliului Superior al Magistraturii și să se respecte principiul continuității activității. Astfel, acest principiu presupune că entitatea își continuă în mod normal funcționarea, fără a intra în stare de ne funcționalitate. Prin urmare, este necesar să se prevadă în legislație o perioadă concretă de a organiza alegerile membrilor Consiliului Superior la Magistraturii în cazul în care expiră mandatul membrilor Consiliului Superior la Magistraturii în exercițiul funcției. Totuși, în prezent, prin modificările efectuate la Legea nr. 947-XIII din 19 iulie 1996 cu privire la Consiliul Superior al Magistraturii, la art. 3 alin. (3) *s-a specificat că concursul se organizează până la expirarea mandatului membrilor* numiți, astfel nu s-a prevăzut perioada concretă în care să se organizeze alegerea membrilor până la expirarea mandatului membrilor numiți. Prin urmare, pentru a asigura principiul continuității activității în cadrul Consiliului Superior la Magistraturii și pentru ca să nu fie admisă situația în care Consiliu Superior la Magistraturii să nu fie funcțional, este necesar de a fi introduse reglementări clare în vederea instituirii unui termen de organizare a concursului de selectare a membrilor Consiliului Superior la Magistraturii.

Referințe:

1. Recomandarea Rec. (2010) 12 a Comitetului Miniștrilor către statele membre cu privire la judecători: independentă, eficiența și responsabilitățile. Online: <https://dorin.ciuncan.com/carti/recomandarea-cmrec201012-cu-privire-la-judecatori-independenta-eficienta-si-responsabilitatile/>
2. Alexandru Arseni. Drept constituțional și instituții politice. Volumul I. Ediția a 3-a, completată și restructurată. Chișinău: CEP USM, 2021, p. 345.
3. Alexandru Arseni. Drept constituțional și instituții politice. Volumul I. Ediția a 3-a, completată și restructurată. Chișinău: CEP USM, 2021, p.345
4. ACC nr. 2 din 3 decembrie 2020, pct. 73. Online: <https://constcourt.md/ccdocview.php?tip=avize-&docid=69&l=ro>
5. Alexandru Arseni. Drept constituțional și instituții politice. Volumul II. Ediția a 3-a, completată și restructurată. Chișinău: CEP USM, 2022, p. 206.
6. Hotărârea Curtea Constituțională nr. 38 din 7 decembrie 2021 privind interpretarea articolelor 1 alin. (3), 20 și 116 alin. (1) și (2) din Constituție și controlul de constituționalitate al articolului 11 alin. (1) din Legea nr. 544 din 20 iulie 1995 privind statutul judecătorului. Online: <https://www.constcourt.md/ccdocview.php?tip=hotariri&docid=795&l=ro>
7. Hotărârea Curtea Constituțională nr. 38 din 7 decembrie 2021 privind interpretarea articolelor 1 alin. (3), 20 și 116 alin. (1) și (2) din Constituție și controlul de constituționalitate al articolului 11 alin. (1) din Legea nr. 544 din 20 iulie 1995 privind statutul judecătorului. Online: <https://www.constcourt.md/ccdocview.php?tip=hotariri&docid=795&l=ro>
8. Alexandru Arseni. Drept constituțional și instituții politice. Volumul I. Ediția a 3-a, completată și restructurată. Chișinău: CEP USM, 2021, p.347
9. Avizul nr. 1 din 22 septembrie 2020, pct. 41 -42. Online: <https://www.constcourt.md/ccdocview.php?tip=avize&docid=68&l=ro>

10. Alexandru Arseni. Drept constituțional și instituții politice. Volumul I. Ediția a 3-a, completată și restructurată. Chișinău: CEP USM, 2021, p.347
11. GUCEAC, Ion Tratat elementar de drept constituțional. Volumul 1.2020.
12. Online: <https://www.parlament.md/ProcesulLegislativ/Proiectedeactelegislative/tabid/61/LegislativId/5571/language/ro-RO/Default.aspx>
13. Online: <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/106139>
14. HCC nr. 17 din 10 iunie 2021, pct. 62. Online: <https://www.constcourt.md/ccdocview.php?tip=hotariri&docid=773&l=ro>
15. Avizul CC nr.1 din 22 septembrie 2020, pct. 161-163 Online: <https://www.constcourt.md/ccdocview.php?tip=avize&docid=68&l=ro>

TRANZIȚIA LA STANDARDELE EUROPENE ÎN DOMENIUL SECURITĂȚII ȘI ORDINII PUBLICE

CZU: 351.75(478):006.35(4)CEN

Veaceslav URSU¹,
Academia „Ștefan cel Mare”
Mădălina URSU²,
Academia „Ștefan cel Mare”

ABSTRACT. *Under the impact of internal and international events, the Republic of Moldova underwent important changes that generated unimaginable opportunities for the state and citizens, but also a new range of risks and threats in the sphere of public order, personal and collective security.*

Keywords: *security and public order; Ministry of Interior; European Union; protection; standards; Association Agreement.*

REZUMAT. *Sub impactul evenimentelor interne și internaționale, Republica Moldova a suferit schimbări importante care au generat pentru stat și cetățean oportunități de neimaginat, dar și o nouă paletă de riscuri și amenințări în sfera ordinii publice, securității personale și colective.*

Cuvinte-cheie: *securitate și ordine publică; Ministerul Afacerilor Interne; Uniunea Europeană; protecție; standarde; Acordul de Asociere.*

Libertatea de exprimare, dezvoltarea canalelor media și a accesului la Internet au crescut nivelul general de informare a populației și au asigurat alinierea Republicii Moldova la valorile contemporane ale întregii lumi (Kessedjian C., 2007). De asemenea, în contextul evenimentelor actuale, nu putem face abstracție de situația externă cu impact direct ori indirect asupra mediului intern de ordine și securitate publică, evidențiând astfel conflictul deschis din proximitatea țării, evenimentele potențate de criza refugiaților la nivel continental, precum și circumstanțele din alte zone ale lumii care influențează și Republica Moldova. Aspectele menționate, catalizate de riscurile și amenințările specifice, provoacă îngrijorarea accentuată a societății, care are nevoie constant de o doză de stabilitate și protecție din partea statului.

Mai mult decât atât, ciocnirile de interese dintre marile puteri mențin riscul conflictelor, fapt care, prin efectul de undă, influențează climatul intern din Republica Moldova. În acest sens, este important de accentuat faptul că necesitatea de a menține ordinea și securitatea internă nu pornește doar la premisele de ordin intern. Este relevantă în acest sens emergența situației din Ucraina și posibilitatea extinderii conflictului în spațiul național în mod direct sau prin mijloacele războiului hibrid și a amenințărilor cu caracter asimetric. Tocmai de aceea autoritățile trebuie să întreprindă măsuri duble de protecție și evitare a unor eventuale divergențe.

Procesul de globalizare tinde să atenueze limitele între dimensiunea externă și cea internă a securității. Sub aspectul ordinii și securității publice se poate produce creșterea diversității și a ponderii criminalității transfrontaliere și conexe, a migrației legale și iregulare, dar și a criminalității interne accentuate de importul noilor categorii și vectori infracționali. Acestea constituie noi subiecte de îngrijorare pentru Republica Moldova, întrucât procesele din categoriile menționate pot afecta situația din țară. Ca urmare, Republica Moldova trebuie să adopte măsuri adecvate de gestionare a consecințelor posibile în planul ordinii și securității publice, al protecției persoanei, siguranței societății și statului.

¹ Veaceslav URSU, dr. în drept, conf. univ., comisar-șef, Decanul Facultății drept, administrație, ordine și securitate publică a Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI

² Mădălina URSU, masterandă, Academia „Ștefan cel Mare” a MAI

Siguranța cetățenilor și ordinea publică, pe lângă faptul că este un scop primordial al statului, reprezintă de asemenea și un bun public fundamental, pe care Guvernul, prin intermediul Ministerului Afacerilor Interne, este angajat să-l producă, precum și să îl promoveze (Strategia de dezvoltare a domeniului afacerilor interne pentru anii 2022-2030). În esență, este bunul public *sui generis* de la care a pornit noțiunea de stat și care a legitimat colectarea taxelor din cele mai vechi timpuri. Totodată, Ministerul Afacerilor Interne și celelalte instituții de aplicare a legii sunt în continuare puse în situații complexe, cu grad sporit de pericol și potențial de evoluție în direcții dificil de anticipat și de gestionat. De la proclamarea suveranității și independenței, structurile cu atribuții de ordine și securitate publică ale Republicii Moldova au urmat evoluția generală a societății și reflectă, în mare măsură, nivelul de dezvoltare al acesteia. Ca urmare, asemenea întregii sfere instituționale, sistemul ordinii și securității publice a înregistrat pe parcursul timpului progrese considerabile, inclusiv, având în vedere parcursul european al țării, precum și angajamentele pe care Republica Moldova și le-a asumat în momentul ratificării Acordului de Asociere cu Uniunea Europeană în 2014, iar mai nou, din momentul acordării statutului de țară candidată pentru aderarea la Uniunea Europeană la 23 iunie 2022 de către Consiliul European.

Pe lângă faptul că statul își asumă să reglementeze scopul siguranței cetățenilor și ordinea publică, acesta mai trebuie să aibă grijă să pună în aplicare mecanismele necesare și potrivite pentru a asigura o bună funcționalitate a legii.

Securitatea publică este un domeniu de intersecție a competențelor Poliției și ale Carabinierilor. Poliția își exercită atribuțiile în virtutea mandatului de a menține ordinea publică și de a reduce astfel rata infracționalității, iar Carabinierii - au funcția de a menține, asigura și restabili ordinea publică, în contextul evenimentelor de ordin public, la care participă un număr mare de cetățeni, și de a asigura paza de stat a misiunilor diplomatice, inclusiv pe durata vizitelor persoanelor de rang înalt din străinătate.

De asemenea, este foarte important de accentuat că, atât domeniul infracțional, cât și cel contravențional, prezintă riscuri semnificative pentru viața și sănătatea populației, deseori o contravenție stă la baza unei infracțiuni. În acest context, lipsa unor intervenții urgente și directe în domeniul ordinii și securității publice ar genera riscuri ce pot spori nivelul de insecuritate publică în comunitate.

Așa cum am menționat anterior, punerea în execuție a acestor angajamente ține de responsabilitatea Guvernului prin intermediul Ministerului Afacerilor Interne, care gestionează aceste aspecte după cum urmează:

Afacerile interne, ordinea publică, protecția civilă, precum și migrația și azilul sunt domeniile de activitate ce țin de competența Ministerului Afacerilor Interne pe următoarele subdomenii:

- (i) ordinea și securitatea publică;
- (ii) managementul integrat al frontierei de stat;
- (iii) combaterea criminalității organizate;
- (iv) gestionarea fluxului de migrațiune, azilului și integrării străinilor;
- (v) prevenirea și lichidarea consecințelor situațiilor de urgență și excepționale, protecția civilă, apărarea împotriva incendiilor și acordarea primului ajutor calificat;
- (vi) asigurarea respectării drepturilor și libertăților fundamentale ale omului, precum și apărarea proprietății publice și private;
- (vii) evidența populației și cetățeniei, evidența vehiculelor și a conducătorilor de vehicule;
- (viii) rezervele de stat și de mobilizare;
- (ix) managementul funcțiilor cu statut special din cadrul Ministerului Afacerilor Interne.

În raport cu acestea, Ministerul Afacerilor Interne are misiunea de a analiza situația și problemele din domeniile de activitate gestionate, de a elabora politici publice eficiente în domeniile respective, de a monitoriza calitatea politicilor și a actelor normative și de a propune intervenții justificate ale statului, care urmează să ofere soluții eficiente în domeniile de competență, asigurând cel mai bun raport dintre rezultatele scontate și costurile preconizate.

Așa cum am menționat mai sus, premisele apariției necesității respectării ordinii și securității publice nu sunt doar de ordin intern, Republica Moldova fiind afectate de multe alte numeroase evenimente și procese ce au loc la nivel internațional și regional. Tocmai de aceea, având în vedere poziționarea geopolitică a țării noastre, a relațiilor strânse cu diverși actori ai societății internaționale, precum și necesitatea păstrării a acestora, Republica Moldova are nevoie de sprijinul extern al celui mai strategic partener. Însă până a putea să beneficieze de starea de securitate și prosperitate din cadrul Uniunii Europene, Republica Moldova trebuie să persevereze pe calea reformelor, inclusiv în sectorul ordinii și securității publice.

Este necesară sublinierea faptului că decizia politică de asumare a vectorului european de dezvoltare a țării a generat efecte importante și în ceea ce privește ordinea și securitatea publică încă din 2014. Problematika ordinii și securității publice este reflectată pe larg în principalele documente internaționale încheiate de Republica Moldova cu Uniunea Europeană. Mai mult decât atât, Uniunea Europeană a acordat sprijin substanțial și concret pe multiple planuri prin mecanismele instituite în vederea aplicării sarcinilor specifice ce revin sectorului ordinii și securității publice.

Printre consecințele cele mai evidente ale îndeplinirii angajamentelor Republicii Moldova asumate prin acordurile dintre acești doi actori, ale suportului financiar și expertizei variate obținute, sunt progresele înregistrate în ceea ce privește reforma Poliției de Frontieră și a Biroului migrație și azil.

Așadar, printre cele mai importante reforme care și-au făcut deja simțită amprenta sunt cele amplu reconfigurate în vederea atingerii nivelului optim organizatoric și funcțional care permite îndeplinirea angajamentelor asumate de Republica Moldova față de Uniunea Europeană. Republica Moldova în acest moment se poate lăuda cu elaborarea a:

- Strategiei naționale de management integrat al frontierei pentru perioada 2015-2017 (a doua strategie de domeniu),
- Strategiei naționale în domeniul migrației și azilului (2011-2020), precum și acte normative necesare operaționalizării acestora.

Cadrul de reglementare subsecvent a fost construit din perspectiva standardelor, experiențelor și bunelor practici europene. Astfel, Poliția de Frontieră a fost înființată prin transformarea Serviciului de Grăniceri, concomitent cu demilitarizarea acestuia. La acest moment, Poliția de Frontieră este compatibilă organizatoric și funcțional cu structurile similare din Uniunea Europeană. În acest context, a fost preluat modelul european al celor 4 filtre de control, iar din punct de vedere al gestionării resurselor umane, a fost realizată descentralizarea prin reducerea numărului de direcții regionale și eşaloane ierarhice, asigurându-se plasarea deciziei la nivelul adecvat și reducerea ponderii posturilor de conducere.

De asemenea a crescut capacitatea de conducere și coordonare prin constituirea Centrului operațional de coordonare și a componentelor regionale corespondente, precum și dezvoltată capacitatea de control al frontierei prin reproiectarea dispozitivelor de acțiune, creșterea mobilității și ridicarea gradului de dotare cu mijloace de transport, informatice, comunicații și speciale. În prezent, decizia și segmentul operativ sunt susținute în mod eficace prin sistemul de analiză a riscurilor, care este conform modelului Agenției Europene pentru Poliția de Frontieră și Garda de Coastă (Raportul privind realizarea Planului Național de Acțiuni pentru implementarea AA RM – UE în anii 2017-2019). Poliția de Frontieră a devenit responsabilă de asigurarea ordinii publice în punctele de trecere a frontierei, precum și a securității aeronautice. S-a dezvoltat potențialul de cooperare internațională, bilaterală și multilaterală, iar sprijinul Misiunii Uniunii Europene de Asistență la Frontieră pentru Moldova și Ucraina și al Agenției Europene pentru Poliția de Frontieră și Garda de Coastă produce efecte pozitive evidente pe planul capacității operaționale.

În documentele încheiate cu Uniunea Europeană subiectul migrației și azilului este plasat pe locul doi printre prioritățile convenite, astfel Biroul migrație și azil al Ministerului Afacerilor Interne a urmat un curs de evoluție pozitiv. Prin competențele largi în domeniile imigrării,

combaterii migrației ilegale, regimului străinilor, azilului și integrării, Biroul migrație și azil interferează foarte strâns cu problematica ordinii și securității publice, desfășurând acțiuni specifice acesteia. Deși nu are un efectiv numeros, Biroul migrație și azil îndeplinește atribuții variate, complexe și cooperează cu Poliția de Frontieră, Inspectoratul General al Poliției și cu alte instituții de profil.

În pofida acestui fapt, au existat anumite deficite de înțelegere la nivel ministerial a rolului Biroului migrație și azil, precum și lacune organizatorice, respectiv funcționale, ce necesită soluții oportune pentru continuarea dezvoltării capacităților instituționale. Biroul migrație și azil s-a dezvoltat la nivel central și regional, astfel încât deține componente funcționale care îndeplinesc competențele specifice prevăzute de lege. Se oferă servicii publice prin intermediul ghișeului unic și se asigură controlul mai bun al mediului de interes operativ, inclusiv din perspectiva ordinii și securității publice. Conflictul regional din proximitatea Republicii Moldova, precum și evoluțiile recente la nivel european sub impactul crizei refugiaților mențin în actualitate problema securității frontaliere, aspectele migrației, azilului, refugiaților, combaterea criminalității frontaliere și contracararea migrației ilegale. Ca urmare, Poliția de Frontieră și Biroul migrație și azil vor continua să-și consolideze rolul ca actori importanți în sistemul de ordine și securitate publică.

Un alt aspect care necesită o atenție sporită este alinierea serviciilor de ordine și securitate publică la abordarea bazată pe drepturile omului, deoarece asigurarea respectării drepturilor omului și a libertăților fundamentale reprezintă o prioritate-cheie pentru autoritățile din cadrul sistemului afacerilor interne. În acest context, Ministerul Afacerilor Interne își are ca obiectiv proiectarea de soluții și rezultate direcționate spre diminuarea cazurilor de tortură, tratamente inumane și degradante, exces de putere sau depășirea atribuțiilor de serviciu, vătămare intenționată a integrității corporale sau a sănătății, constrângerea de a face declarații și privațiunea ilegală de libertate.

Aceste procese însă pot avea loc doar concomitent cu ajustarea cadrului normativ, pentru a asigura conformarea condițiilor, procedurilor și practicilor din sistemul Ministerului Afacerilor Interne, la standardele internaționale privind aplicarea măsurilor privative și non-privative de libertate.

Strategia de dezvoltare a domeniului afacerilor interne pentru anii 2022-2030, conține ca și prim obiectiv general pe cel al sporirii siguranței populației la domiciliu, în comunitate și în spațiile publice. Acest lucru nu în ultimul rând conturează importanța acestui domeniu pentru siguranța și bunăstarea întregii societăți. Mai mult decât atât, este de apreciat faptul că acest obiectiv conține ca prioritate sporirea percepției de siguranță generală în țară a întregii populații, care de fapt este un indicator extrem de important atât pentru a cunoaște care sunt lacunele sistemului și unde Guvernul ar trebui să îmbunătățească procesele și politicile aferente, cât și un indicator care să demonstreze gradul de adaptabilitate a sistemului la standardele europene și internaționale din domeniu, precum și gradul de încredere a cetățenilor în autoritățile statului și în nivelul de securitate și siguranță pe care acesta îl oferă lor.

Referințe:

1. Catherine Kessedjian, Public Order in European Law, Erasmus Law Review, http://www.erasmuslawreview.nl/tijdschrift/ELR/2007/1/ELR_2210-2671_2007_001_001_003.pdf
2. Strategia de dezvoltare a domeniului afacerilor interne pentru anii 2022-2030, aprobată prin Hotărârea de Guvern nr. 658 din 23-09-2022
3. Raportul privind realizarea Planului Național de Acțiuni pentru implementarea Acordului de Asociere RM – UE în anii 2017-2019, https://mfa.gov.md/sites/default/files/raport_pna_aa_2017-2019_final_pentru_publicare_website.pdf

RESPECTAREA DREPTURILOR PERSOANEI LA REALIZAREA MĂSURILOR SPECIALE DE INVESTIGAȚII ÎNDRĂPTATE SPRE ASIGURAREA SECURITĂȚII PUBLICE

CZU: 342.721:351.75

Ghennadi CALCAVURA¹,
Academia „Ștefan cel Mare” a MAI

ABSTRACT. *This article is about how security should be understood from the perspective of respecting the rights of the individual to carry out special investigative measures. The researched topic is very important both from a scientific point of view and from the perspective of the practical activities of the bodies involved in the field of special investigations. It will also address concepts such as: security as a justification for limiting human rights, and the positive obligation of the state to provide security to people against antisocial acts. The topicality of the ideas presented in this paper are particularly important in the context of the war in Ukraine, against which some national problems are revealed and some recommendations are made to remedy them.*

Keywords: *respect for human rights, special investigation measures, public security, restriction of human rights, special investigation activity.*

REZUMAT. *Acest articol este consacrat modului în care securitatea trebuie înțeleasă din perspectiva respectării drepturilor persoanei la realizarea măsurilor speciale de investigații. Subiectul cercetat este foarte important atât sub aspect științific, cât și din perspectiva activităților practice ale organelor antrenate în domeniul investigațiilor speciale. De asemenea se va aborda conceptele cum ar fi: securitatea ca justificare pentru limitarea drepturilor omului, și obligația pozitivă a statului de a oferi securitate persoanelor împotriva faptelor antisociale. Necesitatea asigurării respectării drepturilor persoanei și a securității statului, devine și mai actuală în contextul războiului din Ucraina, pe fondul cărora sunt scoase la iveală unele probleme naționale, precum și se încearcă a face unele recomandări pentru a le remedia.*

Cuvinte-cheie: *respectarea drepturilor persoanei, măsuri speciale de investigații, securitate națională, restrângerea drepturilor persoanei, activitatea specială de investigații.*

Introducere. Căutarea unui echilibru între obligația pe care o are statul de a respecta drepturile tuturor în cadrul unei societăți democratice, și asigurarea securității publice este în ultima perioadă de timp foarte actuală. Unul dintre modurile cheie în care guvernul asigură securitatea publică este colectarea de informații prin realizarea măsurilor speciale de investigații.

Acest articol abordează următoarea întrebare: Cum trebuie înțeleasă securitatea din perspectiva respectării drepturilor persoanei la realizarea măsurilor speciale de investigații.

Necesitatea instrumentelor juridice de acumulare a informației fără ca persoana vizată să cunoască, este justificată nu numai de nevoia propriu zisă de securitate a statului, ci și din perspectiva individului – îndreptățit să-și exercite liber drepturile și libertățile sale fundamentale.

Astfel, problema de bază constă în identificarea limitelor între aceste două interese concurente, drepturile noastre la protecție colectivă împotriva diferitor forme ale criminalității, și dreptul de a trăi fără interferențe guvernamentale. Ca urmare, orice abordare a acestor două domenii extrem de importante din viața socială presupune o minimă viziune sistemică.

Metodologia studiului. Având în vedere că în conformitate cu legea cu privire la activitatea specială de investigații datele acumulate în timpul efectuării măsurilor speciale de investigație constituie informație oficială cu accesibilitate limitată sau secret de stat, în cursul elaborării acestei

¹ Ghennadi CALCAVURA, drd., asistent universitar al Catedrei Activitate specială de investigații și anticorupție a Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI, ghennadi.calcavura@mai.gov.md <https://orcid.org/0000-0001-5466-3588>

lucrari a fost imposibil să se utilizeze metoda statistică sau să se prezinte careva date statistice, în schimb s-au folosit metoda analizei metoda logică, deducției, observației și comparației.

În baza analizei materialelor pertinente (literatura de specialitate, actele legislative internaționale și naționale) sunt formulate concluziile corespunzătoare.

Rezultate obținute și discuții. Punctul de referință pentru elaborarea oricărei legi într-un stat democratic este fără îndoială ajustarea acestora la standardele internaționale privind drepturile omului. Convenția Europeană a Drepturilor Omului este considerată principalul reper al reformelor juridice. Este suficient să ne amintim că legea ce reglementa activitatea operativă de investigație (din 1994), a fost abrogată în urma unei condamnări la Curtea Europeană a Drepturilor Omului (1), pentru că aceasta nu conținea suficiente garanții împotriva abuzurilor din partea autorităților naționale. Această condamnare a determinat ca în termeni proximi să fie adoptată o nouă lege, ce ar conține acele garanții cerute de Curte, iar pe de altă parte să ofere acele instrumente juridice ce ar asigura securitatea statului.

După cum afirmă și alți autori, noua lege ce reglementa realizarea măsurilor speciale de investigație, a urmărit în general, să satisfacă remarca Convenției europene cu privire la introducerea în legislația națională a unor garanții care să excludă eventualele abuzuri din partea organelor de stat, investite cu dreptul de realizare a măsurilor speciale de investigații (Glavan, 2018). Reversul monedei, legat de realizarea măsurilor speciale de investigație pentru asigurarea securității publice a fost practic total neglijat. În condițiile noii prevederi legislative, realizarea măsurilor a fost condiționată de începerea urmăririi penale, lăsându-i dezarmați pe cei care aplicau aceste instrumente juridice în vederea prevenirii amenințărilor la adresa securității statului.

Problema creată necesita o rezolvare urgentă, deoarece nici un stat nu poate exista fără a-și pune în rânduială garanțiile privind securitatea sa proprie.

Motivați de lipsa unor mecanisme de combatere a infracțiunilor, criminalitatea a profitat din plin de această nișă, evoluând în „măiestrie”. Crimele fiind bine pregătite, însoțite de un cumul de acțiuni pentru a deveni cât mai greu de identificat. Având în vedere acest fapt, ofițerii de investigație au menirea de a zădărnici planurile acestora în aceeași formă (camuflat), în caz contrar rezultatele pot deveni foarte sumbre. Cetățenii Republicii Moldova au experimentat deja gustul amar al incompetenței serviciilor statului de a riposta criminalității, prin furtul cunoscut deja la nivel internațional datorită gravității prejudiciului, care în cele din urmă a fost pus pe umerii cetățenilor pentru următorul sfert de secol.

Reieșind din această logică din perspectiva statului este mult mai rentabil de a preveni o crimă, decât ulterior de a o descoperi, unde mai pui că niciodată nu pot fi descoperite toate crimele, iar anumite relații și valori la care se atentează prin infracțiune nici nu mai pot fi restabilite ca exemplu viața, ș.a.

Conștientizarea acestui fapt este confirmat și prin decizia Comisiei securitate națională, apărare și ordine publică CSN/7 nr. 257 din 10 iunie 2015 de a crea un grup de lucru pentru modificarea legii proaspăt adoptate (2012). Din nota informativă a comisiei sus menționate citim următoarele: „modificare și completare a actelor legislative ce vizează activitatea specială de investigații urmează a fi perfecționat reieșind din problemele și dificultățile întâlnite la aplicarea actelor normative ce vizează activitatea specială de investigații, întru prevenirea și combaterea criminalității, asigurarea securității statului, ordinii publice, a drepturilor și libertăților persoanei, descoperirea și cercetarea infracțiunilor.” Din data instituirii grupului de lucru au existat doar inițiative nefinalizate de modificare a cadrului normativ, care, până la ziua de azi nu a fost identificat acel just echilibru între nevoia statului de a dobândi informații prin realizarea măsurilor speciale de investigații, și nevoia cetățeanului de a-i fi respectate intimitatea și dreptul la viață privată.

Deci, abrogarea primei legi (privind activitatea operativă) a fost datorită faptului că nu este garantată respectarea drepturilor persoanei la aplicarea ei, iar actuala lege, necesită modificări datorită dificultăților întâlnite cu privire la aplicarea acesteia pentru prevenirea criminalității, fapt

care duce la mai multe efecte negative, printre care și lipsa mecanismelor ce ar asigura drepturile garantate de Constituție.

Cu toate acestea în spațiu public există voci care nu văd o problemă în situația creată.

De exemplu, unii propun grupului de lucru creat pentru modificarea legislației privind activitatea specială de investigație restricționarea și mai mult a măsurilor speciale de investigație, iar realizarea celor autorizate de judecător și procuror să fie doar în cadrul unei cauze penale (Gribincea, 2017).

Astfel, dacă nu s-a pornit urmărirea penală, adică nu s-a comis încă infracțiunea, nu pot fi realizate nici măsurile speciale de investigație care ar putea să dea rezultate verosimile despre evoluția actului criminal ce ar permite nu doar curmarea lui, dar și tragerea la răspundere a vinovaților pentru actele preparatorii. Cu alte cuvinte, omorul la comandă sau actul terorist, spre exemplu, trebuie mai întâi să se producă, după care să fie pornită urmărirea penală și tocmai după întrunirea altor câteva condiții va fi posibil de realizat măsurile speciale eficiente pentru obținerea informațiilor. Evident că aceste informații vor fi utile doar pentru descoperirea și cercetarea infracțiunii, nu și pentru prevenirea ei (Glavan, 2018).

Alți autori în cadrul unor rapoarte ce vizau drepturile omului, se vedeau îngrijorați referindu-se la prevederile legii ce reglementa investigațiile speciale și au propus chiar anularea acesteia, considerând-o un teren fertil pentru comiterea unui șir de încălcări ale drepturilor omului (Grosu, 2002).

Nici subdiviziunile create să pună în acțiune legea respectiva nu au fost trecute cu vederea, (actual Centrul Național Anticorupție) care evident puteau realiza măsuri speciale de investigație s-a scris că: „colaboratorii departamentului dispun de funcții care contravin drepturilor omului și libertăților fundamentale garantate de Constituție” (Grosu, 2002)

În acest sens putem afirma că fiecare vede investigațiile speciale prin fereastra sa proprie. Personal consider că prin limitarea excesivă a măsurilor speciale de investigații (ne mai vorbind de anularea legislației) ca metodă de a nu admite restrângerea drepturilor persoanei la realizarea acestora este una greșită. Limitarea sau interzicerea realizării măsurilor de investigație va crea un paradox când: statul nu va putea restrânge drepturile și libertățile infractorului, care la rândul său (prin infracțiune) încalcă drepturile victimei (dreptul la viață, sănătate, proprietate, ș.a.) garantate de stat. Și-apoi această activitate specială de investigație prin însăși existența sa are ca scop apărarea drepturilor și intereselor legitime ale persoanelor. Acest fapt este prevăzut în art. 1 al legii 59, iar unul din principiile acesteia este: „respectarea drepturilor și libertăților persoanei” (art. 3 lit. b).

Un alt act normativ la care putem face trimitere este legea securității statului (Nr. 618/1995) care prevede că: „respectarea și ocrotirea drepturilor și libertăților omului constituie una dintre îndatoririle principale ale statului” (art.7 al.1). Astfel statul are obligația de a-și proteja societatea împotriva diferitor amenințări, una dintre care este criminalitatea, pe care prin organele sale abilitate, precum și prin instrumentele juridice de obținere a informațiilor are menirea să le prevină și să le investigheze.

După cum putem observa centrul de greutate al legilor este concentrat în jurul conceptului de respectare a drepturilor. Deși este utilizat pe scară largă în știința juridică, nu există o unanimitate de opinii asupra a ce se înțelege prin „respectare” în raport cu realizarea măsurilor speciale de investigație.

Totodată, trebuie ținut cont și de faptul că acest termen are o structură complexă ce constă și din alți termeni independenți folosiți în legislația modernă alternativ pentru a descrie uneori același conținut cum ar fi: „asigurare”, „protecție”, „pază” ș.a.

Conform dicționarul limbii române respectarea este definită – acțiunea de a manifesta respect față de cineva sau ceva, a ține seama de ... , a acorda atenția cuvenită, a nu neglija, a nu încălca, a nu tulbura.

În doctrină noțiunea de respectare este definită relativ asemănător. Unii autori menționează că „respectarea” constă în activitatea organelor de stat, organizațiilor publice, funcționarilor și a

cetățenilor care prin exercitarea atribuțiilor, precum și a obligațiilor, creează condiții optime pentru punerea în aplicare fără abatere de la lege a drepturilor și libertăților persoanei (Толмачев, 1991).

Alții definesc „respectarea drepturilor” la realizarea măsurilor speciale de investigație într-o atitudine atentă și respectuoasă față de cetățeni (Климов, 2014). O altă părere este ca aceasta constă în inadmisibilitatea restricționării nerezonabile și disproporționate a drepturilor persoanei decât în cazurile stabilite de lege (Яковец, 2016).

Într-o altă opinie se apreciază că respectarea constituie „obligația autorităților care desfășoară activitate specială de investigații de a urma întocmai prevederile constituționale care garantează drepturile și libertățile persoanei și protejează interesele ei legitime” (Сурков, 1997).

Un alt punct de vedere consideră respectarea drept „cerința aplicării exacte a legislației privind activitatea specială de investigații” (Ривман, 2003). O altă opinie respectarea presupune „obligația autorităților care desfășoară activitate specială de investigații și a funcționarilor acestora de a se abține de la încălcarea prevederilor legale” (Шумилов, 2004). S-a afirmat și părerea că respectarea înseamnă „protecția prin lege a drepturilor și libertăților constituționale fundamentale împotriva încălcărilor legate de acțiunile serviciilor operative/speciale de investigare” (Алексеева 2011).

Un alt punct de vedere apreciază respectarea drept „obligația urmăririi stricte a temeiurilor și condițiilor realizării măsurilor speciale de investigații, precum și necesitatea utilizării mijloacelor care exclud limitarea neîntemeiată a acestor drepturi” (Бахты 2014). Există și părerea că respectarea înseamnă „a ține seama de normele constituționale care au consacrat standardele internaționale în domeniul drepturilor omului” (Ковалев 2006). Deci, esența termenului respectare se referă la neîncălcarea prevederilor constituționale și a actelor internaționale cu privire la drepturile și libertățile persoanei.

Simpla lecturare a Convenției Europene a Drepturilor Omului (art. 8) ne conduce la constatarea că respectarea drepturilor persoanei impune în primul rând, obligația negativă a puterii publice împotriva oricărei ingerințe arbitrară în viața privată (Corneliu Bîrsan, 2005, p. 594).

În conformitate cu aceasta, este esențial ca autoritățile să se abțină de la intervenția în libertatea individului.

Legiuitorul moldovenesc a cimentat această obligație la nivel de principiu al legii privind activitatea specială de investigație numindu-l principiul oportunității și inofensivității. În literatura de specialitate există comentarii la acest subiect, iar o mare parte din experții în domeniu vorbesc despre ofensivitate (așa cum se numea în redacția Legii nr.45/1994 el se numea al oportunității și ofensivității) și nu despre inofensivitate. Interesant este și faptul că în redacția limbii ruse a Legii nr.59/2012 acest principiu sună diferit față de redacția limbii române, în loc de ”ненаступательности”, adică ”inofensivității”, a fost folosit termenul ”безопасности”, în traducere ”securității”. S-ar putea să fie o simplă eroare de traducere. Dar rămâne inexplicabilă schimbarea termenului ofensivității cu termenul inofensivității (Glavan, 2021).

Dar, întrebarea este: poate oare statul să ofere securitate cetățenilor doar prin inacțiune? Părerea noastră este că nu.

Pe de altă parte, impunerea numai a unor obligații negative autorităților statale, care să apere individul împotriva ingerințelor de orice natură, nu este suficientă pentru garantarea efectivă a tuturor componentelor acesteia. De aceea Curtea reclamă din partea statelor îndeplinirea unor obligații pozitive, inerente asigurării respectului efectiv al drepturilor persoanei, care pot implica și necesitatea adoptării de măsuri cu caracter juridic adecvat și suficient care să aibă ca scop tocmai îndeplinirea acestor obligații pozitive care îi incumbă în temeiul art. 8 al 2 al Convenției Europene.

În concluzie, conceptul de securitate, și realizarea măsurilor speciale de investigație ca o formă de asigurare a acesteia este prin urmare, slab dezvoltat. Poate chiar pe alocuri nu îi este acordată suficientă atenție. Cu toate acestea, capacitatea unei persoane de a se bucura de drepturile sale, este direct proporțional de modul în care statul îi poate asigura securitatea acestuia. Deși prin natura lor măsurile speciale de investigație interferează cu drepturile persoanei acestea rămân a fi

una dintre cele mai eficiente instrumente juridice de asigurare a securității. Cu regret, uneori se pune preț pe asigurarea securității doar după evenimente care îngrozesc societatea prin amploarea lor: atacuri teroriste, furturi de miliarde, războaie, ș.a. Un lucru rămâne cert - respectarea drepturilor persoanei la realizarea măsurilor speciale de investigație în scopul asigurării securității statui, trebuie să fie un imperativ pentru Republica Moldova. Identificarea echilibrului între aceste două valori rămâne una din provocările cele mai mari pe care le are țara noastră la etapa de față. Este importantă forma noului act juridic ce va reglementa investigațiile speciale, și sperăm ca acesta să prevadă măsuri eficiente de contracarare a criminalității cu caracter preventiv și totodată să cuprindă mecanisme ce ar exclude la maxim posibilitatea de a restrânge drepturile persoanei nejustificat.

Referințe:

1. Cauza Iordachi și alții c. Moldovei, (cererea nr. 25198/02), Hotărâre pronunțată la 10 februarie 2009. Pentru detalii: [http://justice.md/file/CEDO_judgments/Moldova/IORDACHI%20SI%20ALTII%20\(ro\).pdf](http://justice.md/file/CEDO_judgments/Moldova/IORDACHI%20SI%20ALTII%20(ro).pdf)
2. Corneliu Bîrsan, Convenția europeană a drepturilor omului, Comentariu pe articole Voi. I. Drepturi și libertăți, București, Ed. All Beck 2005, p. 594.
3. Grosu Elena, Drepturile omului în Republica Moldova, ISBN 9975-9710-0-8, Chișinău 2002, p.75
4. Glavan Boris, Principiile activității speciale de investigații, Legea și viața, Chișinău 2021, p.57. Pentru mai multe detalii: https://ibn.idsi.md/ro/author_articles/20429
5. Glavan Boris, Mîrzac Victor, Efectele reformei privind realizarea măsurilor speciale de investigație în contextul combaterii infracțiunilor cu caracter transnațional, Conferința "Criminalitatea transfrontalieră și transnațională:" Chișinău, Moldova, 26 iunie 2018, p.142-147. Pentru detalii: <http://dspace.academy.police.md:8080/xmlui/handle/123456789/56>
6. Vladislav Gribincea, Sorina Macrinici, Comentarii la proiectul de lege privind modificarea legislației privind activitatea specială de investigații, 15 septembrie 2017, p. 3 punct 13. https://crjm.org/wp-content/uploads/2017/09/17-09-15-CRJM-comentarii-PL-ASI_final.pdf
7. А.И. Алексеева, В.С. Овчинского, Комментарий к Федеральному закону «Об оперативно-розыскной деятельности» / М., 2011. р. 58.
8. А.С. Бахты, Федеральный закон «Об оперативно-розыскной деятельности»: научно-практический комментарий / 2-е изд., перераб. и доп. М., 2014. С. 43.
9. Климов, И.А. Оперативно-розыскная деятельность/ под ред. И.А. Климова. М.: Юнити-Дана, 2014. с. 83.
10. Ковалев О.Г., Вагин О.А., Юдин Е.Г. Оперативно-розыскная деятельность: содержание, развитие, особенности: учебное пособие. М., 2006. С. 62.
11. Ривман Д.В. Комментарий к Федеральному закону «Об оперативно-розыскной деятельности». СПб., 2003. С. 60.
12. Сурков К.В., Кваша Ю.Ф. Оперативно-розыскная деятельность органов внутренних дел: курс лекций. Общая часть. Введение в курс оперативно-розыскной деятельности. СПб., 1997. С. 68.
13. Толмачев К.Д., Хабибулин А.Г., Органы внутренних дел в механизме обеспечения личных конституционных прав и свобод граждан. Уфа, 1991. с. 41.
14. Шумилов А.Ю. Комментарий к Федеральному закону «Об оперативно-розыскной деятельности». С постатейным приложением нормативных правовых актов и документов. 6е изд., испр. и доп. М., 2004. С. 46.
15. Яковец, Е.Н. Обеспечение тайны частной жизни в контексте деятельности аппаратов уголовного розыска/ Е.Н. Яковец, А.А. Христенко // Оперативник (сыщик). 2016. № 4 (49). с. 37-41.

ANALIZA PREVEDERILOR ART. 6 DIN CONVENȚIA EUROPEANĂ A DREPTURILOR OMULUI ÎN CORAPORT CU REPUBLICA MOLDOVA

CZU: 341.231.14:347.971(478)

Veronica ARNĂUT¹,
Academia „Ștefan cel Mare” a MAI

ABSTRACT. *The free access to justice as an element of the democratization of the criminal process in the Republic of Moldova is closely linked not only to the procedural-criminal domain, but also the constitutional and international ones, especially that of the European Convention on Human Rights to which the Republic of Moldova is a party, and only a concomitant analysis of the free access to justice from a procedural-criminal point of view, including the constitutional and community norms, exemplified with the legislation and jurisprudence of the ECHR and the national judicial practice and of other states, it can provide us with the answers to the problem addressed.*

Key-words: ECHR, ECtHR, access to justice, evidence, fair trial.

REZUMAT. *Accesul liber la justiție ca element al democratizării procesului penal în Republica Moldova este strâns legat nu doar de domeniul procesual-penal, ci și de cel constituțional și internațional, în special cel al Convenției Europene a Drepturilor Omului, la care Republica Moldova este parte și doar o analiză concomitentă a liberului acces la justiție din punct de vedere procesual-penal, inclusiv a normelor constituționale și comunitare, exemplificate cu legislația și jurisprudența CEDO, cu practica judiciară națională și a altor state, ne poate oferi răspunsurile la problema abordată.*

Cuvinte-cheie: CEDO, CtEDO, acces la justiție, probe, proces echitabil.

Accesul liber la justiție se poate realiza integral, în finalitatea sa, numai printr-un tribunal independent și imparțial organizat cu respectarea principiilor puterii judecătorești. Cu toate acestea, art. 6 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului (în continuare – „CEDO”) nu conține o reglementare expresă și desfășurare detaliată a principiului ce prevede accesul liber la justiție, însă din numeroasele interpretări, recomandări și cazuri soluționate de Curte, acest articol se folosește în cazurile ce includ dreptul de acces liber la justiție.

Art. 6 stipulează că orice persoană are dreptul ca „cauza să fie judecată în mod echitabil”. Conform doctrinarii din Republica Moldova, această expresie îmbină numeroase aspecte ale unei bune administrări a justiției, printre care se evidențiază un drept autonom, respectiv dreptul de a avea acces la o instanță judecătorească care se constituie a fi unul din cele mai importante elemente ale art. 6 CEDO.

În cauza *Golder c. Regatului Unit* (1975), Curtea Europeană pentru Drepturile Omului (în continuare – „CtEDO”) pentru prima dată s-a referit la substanța dreptului de acces la justiție atât cu privire la aspectul civil, cât și la aspectul penal al procedurii.

Astfel, Curtea a notat că art. 6 §1 nu stabilește în termene exprese dreptul de acces la un tribunal sau la o instanță de judecată, el enunță drepturi distincte care izvorăsc din aceeași idee de bază și care, luate împreună, configurează un drept unic nedefinit *stricto sensu*.

Curtea a conchis că dreptul de acces la justiție constituie un element inerent consacrat de art. 6, caracterelor echității, publicității și rezonabilității procedurilor judiciare neavând nicio valoare în lipsa accesului propriu-zis (Poalelungi *et al.*, 2013, p. 26).

Astfel, dacă acuzațiile sunt retrase într-o modalitate în care asupra acuzatului continuă să planeze o bănuială de vinovăție, dreptul său de acces la instanță este încălcat, încălcându-se de această dată și prezumția de nevinovăție (Dolea *et al.*, 2005).

¹ Veronica ARNĂUT, dr. în drept, lector univ. al Catedrei Drept public, securitate a frontierei, migrație și azil a Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI, e-mail: arnaut.veronica7@gmail.com

Exercitarea dreptului de acces la justiție în materie penală, astfel cum și în materie civilă, se referă atât la problemele de fapt, cât și la problemele de drept, ridicate în cadrul spețelor conferite spre soluționare în cadrul contenciosului european al drepturilor omului. De exemplu, în cauza *Deweer c. Belgiei* (1980), magistrații CtEDO au conchis că art. 6 §1 privește acuzațiile penale fundamentate în drept, dar și în fapt.

Același raționament a fost menținut de Curte în cauza *Le Comte, Van Leuven și De Meyere c. Belgiei* (1981), astfel încât, în materia acuzațiilor penale, cât și a contestațiilor civile, art. 6 §1 nu face distincție între probleme de fapt și cele de drept, ambele fiind cruciale pentru finalitatea procesului, dreptul la tribunal acoperind problemele de fapt în aceeași măsură precum și cele de drept.

Dreptul la tribunal în materia penală se referă nu doar în exclusivitate la acuzațiile penale astfel definite de legislația internă a statelor semnatare ale Convenției, deși statele sunt în drept să reglementeze distincția între dreptul penal și cel administrativ, o asemenea clasificare nu este decisivă pentru sistemul convențional. Altfel spus, accesul la justiție în materia penală poate privi și procedurile care în virtutea dreptului intern sunt considerate contravenționale, dar extinse de Curtea Europeană ca fiind penale în sensul protecției recunoscute de art. 6 §1 (Poalelungi *et al.*, 2013, p. 27).

În acest sens, în cauza *Campbell și Fell c. Regatului Unit* (1984), magistrații CtEDO au subliniat că în situația în care statele contractante ar putea, după propria discreție, să clasifice o infracțiune ca fiind contravenție, astfel excluzând fapta respectivă din domeniile protecției art. 6 și a art. 7, aplicarea acestor prevederi ar fi subordonată voinței lor suverane, latitudine care ar putea duce la rezultate incompatibile obiectivelor și scopului Convenției.

Este de remarcat că accesul la justiție în materie penală incumbă statelor obligația pozitivă de a organiza un sistem de asistență juridică gratuită și eficientă în sensul bunei administrări a justiției. De exemplu, în cauza *Artico c. Italiei* (1980), Curtea a reiterat că sarcina Convenției este de a garanta drepturi nu teoretice și iluzorii, dar practice și efective, în mod particular aceasta privește dreptul la apărare în lumina locului proeminent al dreptului la un proces echitabil consacrat de art. 6 de la care derivă cel dintâi drept.

În cauza *Magee c. Regatului Unit* (2000), Curtea a reiterat că refuzul autorităților de a acorda acuzatului acces la serviciile unui avocat pentru o perioadă îndelungată de timp, în situația în care drepturile acuzatului ar fi în mod iremediabil prejudiciate, oricare ar fi justificarea acestui refuz, este incompatibil cu respectarea drepturilor acuzatului în lumina accesului la justiție.

Pe de altă parte, calitatea serviciilor prestate de avocați în acordarea asistenței juridice clienților acuzați de săvârșirea actelor condamnabile penal, poate *per se* ridica chestiuni cu privire la eficiența dreptului de acces la justiție a individului, statul respondent fiind ținut să-și onoreze obligațiile pozitive asumate în virtutea CEDO privind garanțiile unui proces penal echitabil.

Totuși, precum s-a observat în cauza *Kamasinski c. Austriei* (1989), statul nu poate fi responsabil pentru orice eroare comisă de avocatul numit în vederea acordării asistenței juridice, aceasta rezultă din independența profesiei juridice față de stat: apărarea constituie o legătură particulară între acuzat și avocatul său indiferent dacă apărătorul a fost numit din oficiu sau remunerat în mod privat.

Autoritățile naționale competente sunt ținute să intervină doar în situațiile în care eșecul apărătorului de a promova o reprezentare eficientă a intereselor individului este evidentă sau de o manieră suficientă pusă în atenția lor (Poalelungi *et al.*, 2013, p. 28).

Modurile de reglementare al dreptului de acces la justiție conform Codului de procedură penală al RM (în continuare – „CPP”) sunt în concordanță cu abordarea europeană a aceluiași concept, căci, în accepțiunea CEDO, exercitarea dreptului de acces la justiție presupune tocmai asigurarea accesului oricărei persoane la un tribunal instituit de lege, adică garantarea unei proceduri judiciare în fața căreia să se poată realiza, efectiv, acest drept.

În ceea ce privește mijloacele concrete de asigurare a accesului liber la justiție, acestea sunt lăsate de Convenție la latitudinea statelor care au ratificat-o, devreme ce prin art. 6 §1 nu s-au

prevăzut expres alte asemenea mijloace. Ca atare, dispozițiile din dreptul intern referitoare la modurile de sesizare a instanțelor judecătorești sunt pe deplin aplicabile, dar aceasta nu înseamnă dreptul de acces la toate structurile judecătorești. Opinia dată este susținută de judecătorii români, care consideră că aceasta nu înseamnă dreptul de acces la toate structurile judecătorești, cum sunt judecătoriile, tribunalele, curțile de apel, Înalta Curte de Casație și Justiție - și nici la toate căile de atac prevăzute de lege, cum sunt cele de apel, recurs, contestație în anulare, revizuire, deoarece, așa cum a hotărât Plenul Curții Constituționale a României prin decizia nr. 1/8 din februarie 1994, prin lege pot fi instituite reguli deosebite, în considerarea unor situații deosebite (Moglan *et al.*, 2014, p. 119).

De aceeași părere sunt și doctrinarii Republicii Moldova, care consideră că dreptul de acces la o instanță nu are un caracter absolut, părțile putând renunța la aceasta, cu condiția că renunțarea să fie făcută într-o manieră clară, evidentă (Neumeistor c. Austria, 1981; Calozza c. Italiei, 1985).

La rândul său, prin legislația internă statele părți pot stabili anumite limitări ale dreptului de acces la o instanță, cu condiția ca aceasta să nu afecteze dreptul chiar în substanța sa, să urmărească un scop legitim și să existe un raport de proporționalitate între măsurile restrictive și scopul urmărit. Este cazul regulilor restrictive privind accesul la justiție a minorilor și a persoanelor cu deficiențe mintale, prevăzute în legislația multor state (Golder c. Regatului Unit, 1975).

Pe planul dreptului intern accesul liber la justiție este consacrat prin prevederile art. 20 din Constituție, nu numai ca un drept fundamental al oricărei persoane, dar mai ales ca un principiu fundamental al sistemului de garanții al drepturilor și libertăților.

Rezultă că dreptul persoanei de a se adresa este un drept fundamental, căreia îi corespunde obligația instanței ca în condițiile legii să se pronunțe asupra cererii, iar pe de altă parte deschizându-se calea justiției pentru apărarea drepturilor, libertăților și intereselor legitime, nimănui nu-i este îngăduit ca într-o situație conflictuală, să-și tranșeze singur drepturile sau interesele (Dolea *et al.*, 2005).

Prezintă un mare interes și problema **accesului la probe/dosar**. Așadar accesul la justiție privește nu doar aspectul efectiv al dreptului la un tribunal, el de asemenea presupune și accesul persoanei împotriva căreia este înaintată o acuzație penală la întregul dosar, precum și la ansamblul probelor administrate de instanță, în vederea asigurării dreptului la un proces echitabil.

Accesul la probe și dosar se poziționează ca fiind o garanție de egalitate a armelor acuzării și apărării în cadrul unui proces penal la nivel intern al statelor semnatare ale Convenției. De asemenea, accesul la probe/dosar se prezintă ca fiind un aspect particular al dreptului la un proces echitabil garantat de art. 6 §1, găsindu-și consacrarea în art. 6 §3, și anume în cadrul garanțiilor juridice recunoscute persoanei acuzate de comiterea unei fapte condamnabile penal. Dacă am atinge problema limitării accesului la probe/dosar, atunci aș specifica faptul că dreptul de acces la probe și dosar de asemenea nu este unul absolut, el este susceptibil limitării și restricționării în sens convențional (Poalelungi *et al.*, 2013, p. 33).

Astfel, în speța Rowe și Davis c. Regatului Unit (2000), Marea Cameră a Curții Europene a Drepturilor Omului a subliniat că dreptul de a fi dezvăluite probele pertinente nu este absolut; în oricare proceduri penale pot interveni interese competitive, precum securitatea națională, necesitatea de a proteja martorii acuzării contra represaliilor, protecția confidențialității metodelor de investigare a infracțiunilor de către forțele de ordine, care urmează a fi estimate în concurență cu drepturile recunoscute acuzatului. În unele situații poate persista necesitatea de a limita accesul apărării la anumite probe în vederea protecției drepturilor fundamentale ale altora sau salvagărdării unui interes public semnificativ. Or, doar măsurile strict necesare de restricționare ale drepturilor apărării sunt autorizate în sensul art. 6. Mai mult ca atât, pentru a asigura respectarea dreptului acuzatului la un proces echitabil, oricare dificultăți cauzate apărării de limitare a accesului la suportul probatoriu, urmează a fi de o manieră suficientă contrabalansată de procedurile urmate de autoritățile jurisdicționale la examinarea cauzei (Poalelungi *et al.*, 2013, p. 33).

Din analiza textului constituțional privind accesul liber la justiție stipulat în art. 20 din Constituția Republicii Moldova, pot fi desprinse câteva elemente definitorii ale dreptului de a te adresa Justiției și anume:

1. Întrucât textul se referă la orice „persoană”, semnifică faptul că el cuprinde, sub protecția sa, atât cetățeni ai RM, cât și cetățeni străini, apatrizi, atât persoane fizice, cât și juridice;
2. Accesul la justiție are ca scop nu numai protecția sau valorificarea drepturilor subiectiv dar și intereselor legitime.
3. Dacă uneori, în condițiile art. 54 din Constituție, prin lege, se poate proceda la restrângerea exercițiului unor drepturi sau a unor libertăți, exercitarea dreptului de a te adresa în justiție nu poate fi niciodată îngrădită.

Problema dirijării noțiunii de *justiție* este esențială pentru a da eficiența principiului constituțional al liberului acces la justiție. Justiția în acord cu CEDO și reglementarea internă este puterea judecătorească. Ea cuprinde instanțele judecătorești și se exercită de judecători și judecatori de instrucție, care sunt independenți și se supun numai legii. Legea determină cadrul procedural de realizare a accesului liber la justiție.

Astfel, posibilitatea sesizării instanțelor judecătorești pentru apărarea drepturilor, libertăților și intereselor legitime se va realiza pe calea înaintării cererii directe. În acord cu dispozițiile art. 6, alin. 1 din CEDO, accesul liber la justiție se poate realiza integral, în finalitatea sa, numai printr-un tribunal independent și imparțial organizat cu respectarea principiilor puterii judecătorești.

De asemenea, liberul acces la justiție și la procesul penal nu se va putea obține deplin, decât printr-un proces echitabil, în cadrul căruia să se asigure și să se garanteze toate drepturile inclusiv și dreptul la apărare și libertățile individuale, respectarea termenului rezonabil și asigurarea unei instanțe independente, imparțiale și legal constituite care va activa în conformitate cu principiul legalității.

Accesul liber la justiție garantat de către Convenție trebuie de asemenea să se completeze cu art. 13 care prevede dreptul la un recurs efectiv (Kudla c. Poloniei, 2000). Desigur, accesul liber la justiție nu înseamnă numai, posibilitatea înaintării acțiunii sau cererii în instanța de judecată, ci și posibilitatea de a se folosi de căile de atac prevăzute de lege.

Accesul la justiție, în cazul anumitor categorii de persoane poate fi permis numai dacă se obține autorizarea autorității competente în lipsa căreia procesul încetează. În această categorie intră judecătorii, cât și parlamentarii, numai după ridicarea imunității (Dolea *et al.*, 2005).

În ceea ce privește limitările financiare pe care le poate avea accesul unei persoane la instanță, Curtea a stabilit că acestea pot constitui obiectul încălcării dispozițiilor art. 6 din Convenție. Au fost analizate de către Curtea Europeană taxe judiciare impuse la momentul introducerii acțiunii și a căror neplată împiedică accesul la prima instanță (Beian c. României, 2008; Marolux SRL și Jacobs c. României, 2008; Iorga c. României, 2007) sau într-o etapă ulterioară a procesului (apel, recurs), inclusiv în faza de executare a unei hotărâri (Negulescu c. României, 2008).

Accesul la justiție nu ar trebui să fie condiționat de situație financiară a persoanei și din acest considerent statele în conformitate cu rezoluțiile Consiliului Europei ar trebui să asigure un acces real la justiție.

Este necesar de subliniat că accesul liber la justiție ca element al democratizării procesului penal poate fi barat de un obstacol de fapt, fie de drept și excluderea lor, în cazuri necesare, ce determină faptul că dreptul analizat nu va fi teoretic și iluzoriu, ci efectiv. Acest principiu este asigurat de instituția incompatibilității în procesul penal. Scopul instituției menționat este asigurarea imparțialității instanței de judecată și posibilitatea oferită părților, invocând cazurile de incompatibilitate, de a exclude, prin intermediul recuzării de la înfăptuirea justiției, judecătorul care este direct sau indirect, interesat în soluționarea cauzei (Dolea *et al.*, 2005).

În general Curtea Europeană recunoaște câteva categorii de limitări legitime ale dreptului de acces la justiție, precum:

1. Autorizarea prealabilă pentru sesizarea unei instanțe, care trebuie dată de către un magistrat în conformitate cu anumite criterii obiective, în spețele care vizează persoanele alienate mintal, persoanele care anterior au abuzat excesiv de dreptul de acces la un tribunal, în spețele privind minorii etc.
2. Condițiile de procedură ale acțiunii în justiție: care se referă la termene fixe de efectuare a diverselor acte procedurale, termene de prescripție, sancțiunile determinate pentru nerespectarea termenelor, decăderea din drepturi de apel și recurs etc.
3. Autorizarea renunțării la dreptul de acces la tribunal, care poate avea loc sub forma unei amenzi convenite amiabil (instituție specifice în materie penală proprie unor state semnatare, precum este Belgia)
4. Recunoașterea imunității de jurisdicție unor categorii de persoane (parlamentari, membrii forțelor de ordine) sau organizațiilor internaționale, imunitate care însă nu trebuie să fie absolută ca și limite,
5. Validările legislative, care presupun introducerea modificărilor cu efect retroactiv, dacă nu ating procedurile în curs și răspund unei nevoi sociale imperioase (Poalelungi *et al.*, 2013, p. 32).

O particularitate a art. 19 CPP în ceea ce privește accesul liber la justiție este obligația organului de urmărire penală, procurorului de a lua toate măsurile legale pentru cercetarea cauzei sub toate aspectele complet și obiectiv a circumstanțelor cauzei.

Legea procesual penală a stabilit garanții procesuale în vederea realizării eficiente a regulilor enunțate:

- a) cazurile de incompatibilitate (art. art. 37, 54 CPP)
- b) nimeni nu este obligat să dovedească nevinovăția (imposibilitatea impunerii bănuțului, învinuitului de a-și dovedi nevinovăția), art. 8, alin. (2).
- c) neadmiterea datelor obținute prin aplicarea violenței, amenințărilor sau altor mijloace de constrângere, prin violarea drepturilor și libertăților persoanei (art. 94, alin. (1)).
- d) nici o probă nu are o valoare dinainte stabilită (art. 101, alin. (3)). Instanța cercetează și pune la baza hotărârii este numai probele la cercetarea cărora au avut acces toate părțile în egală măsură.

Regula examinării sub toate aspectele, complet și obiectiv are o aplicare fundamentală în cadrul procesului de apreciere a probelor fiind mecanismul legal de formare a proprieiconvingeri a instanței de judecată și reprezentantului organului de urmărire penală, procurorului. Existența examinării sub toate aspectele complet și obiectivă a circumstanțelor cauze își probele prezentate este dictată de necesitatea realizării scopului procesului penal și aflării adevărului pe fiecare cauză examinată (Dolea *et al.*, 2005).

La capitolul garanțiilor, care sunt parte componentă a aspectului de acces liber la justiție, e necesar de a menționa că acestea caracterizează accesul liber la justiție și dreptul la un proces echitabil și privesc ambele faze ale procesului penal: judecata și executarea pedepsei.

În această manieră, CtEDO a statuat că „procesul civil parcurge două faze: judecata și executarea silită [...]. Caracterul unitar al procesului civil impune respectarea garanțiilor ce caracterizează dreptul la un proces echitabil atât în faza judecătii, cât și a executării silite, cea mai importantă dintre aceste garanții fiind „dreptul la un tribunal” în sensul art. 6 din CEDO, adică liberul acces la o instanță independentă și imparțială, stabilită prin lege, și controlul actelor efectuate în ambele faze ale procesului de către instanțele judecătorești”.

În același sens „dreptul la un tribunal garantat de art. 6 §1 din Convenție ar fi iluzoriu dacă ordinea juridică internă a unui stat contractant ar permite ca o hotărâre judecătorească definitivă și obligatorie să rămână inoperantă în detrimentul unei părți. Executarea unei sentințe, a oricărei instanțe, trebuie considerată ca făcând parte integrantă din „proces” în sensul art. 6.” (cauzele SC Ruxandra Trading c. României, 2007; Hornsby c. Greciei, 1997)” (Cojocaru *et al.*, 2013, p. 11-12).

Accesul la justiție în materia penală citit în lumina art. 6 §1 al CtEDO prezintă aspecte particulare în comparație cu materia civilă, astfel actul internațional garantează nu atât dreptul

persoanei de a avea efectiv acces la un tribunal, cât dreptul individului de a conferi spre examinare unui magistrat investit în baza legii orice acuzație de săvârșire a unei fapte condamnabile penal înaintată împotriva sa în speța *Malige c. Franței* (1998), Curtea Europeană a statuat că aplicarea pedepsei de natură penală urmează a fi susceptibilă unui control din partea unui tribunal care satisface exigențele art. 6 §1.

Deci, cu referire la specificul penal al garanțiilor convențional consacrate privind procesul echitabil, dreptul de acces la justiție vizează prerogativă individului de a vedea acuzația înaintată lui supusă judecării de către un tribunal instituit în baza legii, independent și imparțial; spre deosebire de materia civilă, individul nu se prezintă ca fiind inițiatorul procesului, dar subiectul asupra căruia procesul este îndreptat, rolul de inițiator revenind autorităților de stat competente, de regulă organelor de anchetă.

În acest sens, art. 6 §1 al Convenției în materia penală vizează că ori de câte ori se face o constatare cu privire la existența vinovăției unei persoane, această constatare trebuie să fie făcută de o instanță care să asigure garanțiile unui proces echitabil (Bogdan *et al.*, 2005, p. 229). Nu în ultimul rând, e necesar de a menționa faptul că art. 6 nu se extinde asupra dreptului de a iniția urmărirea penală a altor persoane în vederea obținerii condamnării acestora pentru faptele ilegale săvârșite. Într-o decizie de admisibilitate, pe marginea cauzei *Dubowska și Skup c. Poloniei* (1997), fosta Comisie Europeană a Drepturilor Omului a specificat că accesul la justiție nu presupune dreptul de a institui o procedură penală care să ducă la condamnarea unei terțe persoane.

De asemenea, art. 6 al Convenției nu consacră un drept de a solicita autorităților instituirea și desfășurarea unei anchete asupra unei terțe persoane, Comisia Europeană stabilind că dreptul de acces la justiție în sensul art. 6 §1 nu include un drept de a instiga organele procuraturii la inițierea și derularea unei urmăriri penale.

În concluzie, din studiul legislației și practicii judiciare ale altor state, în special europene, am observat faptul că în totalitate statele europene se conduc atât de Convenția, cât și de jurisprudența CEDO, armonizându-și legislațiile naționale în conformitate cu acestea. Totuși dacă vorbim despre termene și proceduri, atunci acestea deja diferă de la un stat la altul.

În pofida numeroaselor reforme judiciare, adoptării noilor acte normative armonizate la legislația comunitară și colaborarea intensă cu diferite organizații internaționale, Republica Moldova înregistrează o serie de cazuri pierdute la CtEDO în care se înregistrează violarea art. 6 al CEDO care include și accesul liber la justiție în formele sale, fapt pentru care, anume analiza minuțioasă a prevederilor art. 6 din CEDO în coraport cu Republica Moldova prezintă o deosebită importanță în contextul aspirațiilor europene ale statului nostru.

Referințe:

1. Artico c. Italiei, hotărârea CtEDO din 13 mai 1980, disponibil on-line pe: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57424>, [11.04.2022];
2. Beian c. României, din 07.02.2008; Marolux SRL și Jacobs c. României, din 21.02.2008; Iorga c. României, din 25.01.2007, Negulescu c. României, din 01.07.2008; disponibile on-line: <http://jurisprudentacedo.com>, [10.04.2022].
3. Bogdan Dragoș, Selegan Mihai, Roșianu Claudia *et al.*, *Drepturi și libertăți fundamentale în jurisprudența Curții europene a drepturilor omului*, București, All Beck, 2005;
4. Campbell și Fell c. Regatului Unit, hotărârea CtEDO din 28 iunie 1984, disponibil on-line pe: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57456>, [10.04.2022];
5. Cojocaru Aspazia, Safta Marieta, *Accesul liber la justiție – principiu constituțional și drept fundamental al persoanei apărut prin jurisprudența Curții Constituționale a României*, în volumul Conferinței internaționale *Curtea Constituțională a României - 20 de ani de existență și 100 de ani de control de constituționalitate*, organizată de Curtea Constituțională a României, București, 21-22 iunie 2012, Ed. Universul Juridic, București, 2013;
6. Convenția pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale, Roma, 4.IX.1950;

7. Deweer c. Belgiei, hotărârea CtEDO din 27 februarie 1980, disponibil on-line: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57469>, [10.04.2022];
8. Dolea Igor, Ursu Sergiu, Roman Dumitru *et al.*, *Comentariul Codului de procedură penală*, ed. a II-a, Chișinău, Ed. Cartier juridic, 2005;
9. Dubowska și Skup c. Poloniei hotărârea CtEDO din 18 aprilie 1997, disponibil on-line pe: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-3654>, [30.10.2022];
10. Golder c. Regatului Unit, hotărârea CtEDO din 21 februarie 1975, disponibil on-line pe: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57496>, [10.04.2022];
11. Kamasinski c. Austriei, hotărârea CtEDO din 19 decembrie 1989, disponibil on-line pe: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57614>, [30.10.2022];
12. Le Comte, Van Leuven și De Meyere c. Belgiei, hotărârea CtEDO din 23 iunie 1981, disponibil on-line pe: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57522>, [10.04.2022];
13. Magee c. Regatului Unit, hotărârea CtEDO din 06 iunie 2000, disponibil on-line pe: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58837>, [30.10.2022];
14. Malige c. Franței, hotărârea CtEDO din 23 septembrie 1998, disponibil on-line pe: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58236>, [30.10.2022];
15. Poalelungi Mihai, Dolea Igor, Vîzdoagă Tatiana, *Manualul judecătorului pentru cauze penale*, Chișinău, Ed. Î.S. F.E.P. Tipografia Centrală, 2013;
16. Raluca Moglan Culea, Grigoraș Nina Ecaterina, *Dreptul la un proces echitabil și accesul liber la justiție (art. 6 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului)*, Curtea de Apel București, 2014, disponibil on-line: www.inm-lex.ro/arhiva/fisiere/pag_35/det_126/406.doc, [18.04.2022];
17. Rowe și Davis c. Regatului Unit, hotărârea CtEDO din 16 februarie 2000, disponibil on-line pe: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58496>, [10.04.2022].

ANALIZA HOTĂRĂRII CtEDO DE CONSTATARE A ÎNCĂLCĂRII ART. 3 DE CĂTRE REPUBLICA MOLDOVA PRIN NEINVESTIGAREA MALTRATĂRII DE CĂTRE PERSOANELE FIZICE

CZU: 343.435(478):341.231.14

Veronica POZNEACOVA¹,
Universitatea de Stat din Moldova

ABSTRACT. According to the provisions of the European Convention on Human Rights, the right not to be subjected to torture, inhuman and degrading treatment is an absolute right, which cannot be restricted even in the most difficult situations, such as the fight against terrorism and organized crime. Despite the absolute prohibition of application of ill-treatment, the art. 3 of the Convention remains one of the most frequently violated articles by the authorities of the Republic of Moldova. In the period 2019-2022 the court found violation of the right not to be subjected to ill-treatment by the non-investigation of the applicant's ill-treatment by the natural person and the non-provision of medical assistance during the detention, which determined the serious the victim's health deterioration. ECtHR developed the standards, which apply to the qualification of violation of art. 3 in the aspect of the state's positive obligation to investigate the ill-treatments caused by the physical persons if the authorities known about the risk of mistreatment of the victim and had fallen the implementation of reasonable measures to prevent such ill-treatment. In this study, we analyze the violation of the art. 3 founded by the ECtHR in the case *Povestca v. Republic of Moldova* application no. [33968/16](#) of 7 September 2007, decision of 1 February 2022, and the importance of this decision for the increase of the effectiveness of the investigation of ill-treatment

.Keywords: natural person, positive obligations, physical force, physical injury, human rights

REZUMAT. În conformitate cu prevederile Convenției Europene a Drepturilor Omului dreptul de a nu fi supus torturii, tratamentului inuman și degradant reprezintă un drept absolut, care nu poate fi restrâns nici în cele mai dificile situații, ca lupta cu terorismul și criminalitatea organizată. În pofida interdicției absolute de a aplicare a relelor tratamente, art. 3 din Convenție rămâne unul din cele mai des încălcate articole de către autoritățile Republicii Moldova. În perioada 2019-2022 Curtea a constatat încălcarea dreptului de a nu fi supus relelor tratamente prin neinvestigarea maltratării reclamantului de către persoanele fizice și neacordarea asistenței medicale în timpul detenției, care a determinat înrăutățirea gravă a stării de sănătate a victimei. CtEDO în jurisprudența sa a dezvoltat standardele, care se referă la obligație pozitivă a autorităților de a investiga relele tratamente aplicate de către persoanele fizice, generată de cunoașterea autorităților despre pericolului de maltratare a victimei și neimplementarea măsurilor rezonabile pentru prevenirea acestei maltratări. În cadrul studiului dat, ne propunem să analizăm încălcările constatate de CtEDO în cauza *Povestca c. Republicii Moldova* cerere nr. [33968/16](#) din 7 septembrie 2007 decizie din 1 februarie 2022, cât și importanța acestei hotărâri pentru creșterea eficienței investigației relelor tratamente de către autorități.

Cuvintele-cheie: persoane fizice, obligații pozitive, forța fizică, vătămări corporale, drepturile omului

1. Introducere

În jurisprudența sa, CtEDO a reafirmat că interzicerea torturii și a tratamentului sau a pedepselor inumane ori degradante reprezintă un drept absolut, care nu poate fi restrâns. Articolul 3 din Convenție garantează una din valorile fundamentale ale societăților democratice. Într-adevăr, interzicerea torturii și a tratamentului sau a pedepselor inumane ori degradante reprezintă o valoare a civilizației, strâns legată de respectarea demnității umane. Chiar și în cele mai dificile situații, ca

¹ Veronica POZNEACOVA, Specialist, Departamentul de Relații Internaționale, Oficiul Proiecte și Granturi, Universitatea de Stat din Moldova, veronicapozneacova@gmail.com, +37367648753, <https://orcid.org/0000-0003-0762-5049>

lupta cu terorismul și criminalitatea organizată, Convenție interzice în termenele absolute tortura, tratament inuman și degradant. Spre deosebire de majoritatea prevederilor materiale din Convenție și din Protocoalele 1 și 4, Articolul 3 nu permite excepții și nici o derogare de la acesta nu este permisă în baza Articolului 15 § 2, nici chiar în situația în care o urgență publică amenință viața națiunii. (Cauza Catarangiu v. RM din 2020) (Cauza Bouyid v. Belgium din 2015 § 8)

În pofida interdicției absolute a aplicării torturii, tratamentului inuman și degradat, pedepsei inuman și degradante, cât și a jurisprudenței dezvoltate, în perioada anilor 1997-2020 CtEDO a constatat 142 de violări (23%), a articolului 3 în hotărârile contra Republicii Moldova, în aspectele relor tratamente, investigării defectuoase a deceselor, violurilor, sancționării prea blânde pentru maltratări, neacordării asistenței medicale adecvate deținuților, recurgerii nejustificate la alimentarea forțată, tratament psihiatric forțat dispus contrar legii, încătușării ilegale și nejustificate în afara celulei, neprotejării de violența domestică, neprotejării de violența co-deținuților, compensației insuficiente pentru violarea articolului 3. În cadrul studiului dat, ne propunem să analizăm hotărârea CtEDO Povestca c. Republicii Moldova cerere nr. [33968/16](#) din 7 septembrie 2007 decizie din 1 februarie 2022 (în continuare, Cauza Povestca c. RM din 2022) de constatare a art. 3 din Convenție de către Republica Moldova prin neexaminarea maltratării de către persoanele fizice și neacordarea asistenței medicale în timpul detenției.

2. Revizuirea literaturii

În acest studiu am analizat cauza Povestca c. Republicii Moldova cerere nr. [33968/16](#) din 7 septembrie 2007 decizie din 1 februarie 2022. Am examinat critic standardele elaborate de CtEDO în alte cauze, în care a fost constată încălcarea art. 3 din Convenție, printre care: Cauza Cantaragiu v. Republica Moldova cererea nr. 13013/11, hotărârea din 24 martie 2020, Cauza Bouyid c. Belgiei cererea nr. [23380/09](#) din 28 septembrie 2015, Nicolae Virgiliu Tănase v. Romania din 2019, Z și alții v. Marii Britanii din 2001, O’Keeffe v. Irlandei 2014. Am studiat generalizarea practicii Curții Europene pe art. 3 expusă în Ghidul elaborat de către secretariatul CtEDO. Am analizat corespunderea prevederilor Codului Penal al Republicii Moldova cu standardele elaborate de către Înalta Curte, cu scopul evidențierii posibilelor lacune prezente în legislația națională, care determină neexaminarea plângerilor pe baza aplicării torturii, tratamentului inuman și degradant de către autorități. În cadrul cercetării, am evidențiat opinii doctrinare la subiect, în special cele expuse de către dr. hab. prof. univ. M. Poalelungi.

3. Metodologie

În cercetarea respectivă, am recurs la metodele fundamentale de investigație juridică, printre care metoda logică, care se bazează în linii generale pe interpretarea logică a standardelor elaborate de CtEDO în jurisprudența sa. Am utilizat metoda deducție, stabilind problemele des întâlnite în practica procesual-penală națională, subliniate de către hotărârea analizată. Am aplicat metoda cantitativă și calitativă în examinarea diferitor decizii a Curții Europene, cu scopul determinării particularităților standardelor impuse de către CtEDO. Am apelat la metoda comparativă, pentru de determina corespunderea legislației naționale cu standardele regionale.

4. Rezultate și discuții

În cauza Povestca c. Republicii Moldova cerere nr. [33968/16](#) din 7 septembrie 2007 decizie din 1 februarie 2022 (Cauza Povestca c. RM din 2022), Curtea Europeană a Drepturilor Omului a constatat încălcarea de către Republica Moldova a art. 3 prin prisma neinvestigării vătămarilor reclamantului de către persoanele fizice ca urmare a forței fizice aplicate în timpul reținerii și acordarea asistenței medicale ineficiente, în perioada în care persoana se afla în custodia statului.

Circumstanțele de fapt. În cauza Povestca c. Republicii Moldova cerere nr. [33968/16](#) din 7 septembrie 2007 decizie din 1 februarie 2022 (Cauza Povestca c. RM din 2022), reclamantul s-a plâns în fața Curții referitor la neinvestigarea circumstanțelor în care acesta și-a pierdut vederea. Reclamantul a comis un furt prin pătrunderea în încăpere și a fost prins de către vecinii victimei, cu care acesta s-a bătut. Ulterior reclamantul a fost arestat de către poliție. Avocatul reclamantului a

adresat o plângere în procuratura pe motiv că clientul lui a fost bătut de mai multe persoane înainte de reținere și că, în timpul deplasării acestuia spre secția de poliție, acesta a fost bătut în spate de către polițiști. Reclamantul a fost examinat de medicul legist, care a constatat prezența vânătăilor sub ochi, bărbie, nas, buze și pe piept. Reclamantul i-a comunicat că simțea greață, amețeli și pierdea cunoștința. Leziunile reclamantului au fost calificate ca fiind ușoare. Procurorul a emis refuzul de pornire a urmăririi penale pe motivul lipsei componentei de infracțiune, deoarece vecinii au aplicat forța fizică față de reclamant pentru a preveni evadarea lui după comiterea infracțiunii ca răspuns la încercările lui violente de a se elibera. (Cauza Povestca c. RM din 2022 § 5-20) În legislația națională, reținerea infractorului este menționată printre cauzele, care înlătură caracterul penal al faptei, fiind reglementată de art. 37 din Codul Penal (în continuare CP) astfel: “*Nu constituie infracțiune fapta, prevăzută de legea penală, săvârșită în scopul reținerii persoanei care a comis o infracțiune și al predării ei organelor de drept*” (CP al RM din 2002). Băzându-se pe această prevedere, organul de urmărire penală a adoptat refuzul de pornire a urmăririi penale. Decizia respectivă a fost contestată de mai multe ori, însă de două ori procurorul a emis refuzul de pornire a urmăririi penale și în a treia oară, după pornirea procesului penal, acesta a fost încetat, în pofida faptului pierderii vederii reclamantului la ochiul stâng, informație confirmată prin certificatul medical, fiind o leziune corporală, care reprezintă o vătămare gravă a integrității corporale. (Cauza Povestca c. RM din 2022 § 5-20)

Încălcarea art. 3 prin neinvestigarea maltratării de către persoanele fizice

Principiile generale. Curtea reiterează obligația statelor de a se asigura că persoanele aflate sub jurisdicția lor nu sunt supuse relexor tratamente, inclusiv **relexor tratamente de către persoane fizice**, subliniind obligația de efectuare a anchetei eficiente și prompte a plângerilor depuse de către victime și obligație de informare a acestora despre rezultatele investigației. (Cauza Povestca c. RM din 2022 § 34) În decizia respectivă, CtEDO remarcă importanța obligațiilor pozitive și negative a statului generate de exigențele art. 3, și anume obligație pozitivă de prevenire a maltrătarilor aplicate de către persoanele fizice și obligația negativă pusă în sarcina autorităților de a se abține de la aplicarea relexor tratamente.

Importanța acestei obligații pozitive a fost reiterată de către Înalță Curte în cauzele printre care Nicolae Virgiliu Tănase v. Romania (Case of Nicolae Virgiliu Tănase v. Romania din 2019 §§ 121 and 123), Z și alții v. Marii Britanii (Case of Z and others v. The United Kingdom din 2001 § 73), O’Keeffe v. Irlandei. (Case of O’Keeffe v. Ireland din 2014, § 144)

În jurisprudența sa Curtea a statuat că, obligația înalțelor părți contractante, în temeiul articolului 1 din Convenție, de a asigura tuturor celor aflați în jurisdicția lor drepturile și libertățile definite în Convenție, luate în coroborare cu articolul 3, impune statelor să ia măsuri menite să asigure că persoanele aflate în jurisdicția lor nu sunt supuse torturii sau tratamentelor inumane sau degradante, inclusiv celor aplicate de către persoanele fizice. (Case of O’Keeffe v. Ireland din 2014, § 144) (Case of Z and others v. The United Kingdom din 2001 § 73) (Guide on Article 3, 2022, p. 24)

CtEDO a remarcat că la evaluarea aplicării relexor tratamente față de o persoană se apreciază atingerea unui nivel minim de gravitate, în special în cazurile în care relexor tratamente sunt provocate de persoane fizice. Curtea analizează o serie de factori, fiecare dintre aceștia putând avea o pondere semnificativă. Toți acești factori presupun că tratamentul la care victima a fost "supusă" a fost consecința unui act intenționat. Prin urmare, vătămările corporale și suferințele fizice și psihice survenite în urma unui accident, care este doar rezultatul unei întâmplări sau al unui comportament neglijent nu pot fi considerate drept consecința "tratamentului" la care a fost "supusă" persoana respectivă în sensul articolului 3. (Case of Nicolae Virgiliu Tănase v. Romania din 2019 §§ 121 and 123) (Guide on Article 3, 2022, p. 7).

Prin urmare, obligație pozitivă de a împiedica aplicarea relexor tratamente de către persoanele fizice se manifestă prin îndatorirea statului de a preveni aplicarea violenței de către codeținuți sau

de către persoanele fizice, care efectuează reținere. În cauza Povestea c. Republicii Moldova, suferințele reclamantului au atins pragul minim de severitate, vătămările corporale fiind calificate ca grave, determinând pierderea vederii la un ochi. În cazul dat, reclamantul a fost maltratat de către persoanele fizice, care au efectuat reținerea *de facto* a acestuia, după care reclamantul a fost predat colaboratorilor organelor de drept. Prin urmare, statul nu a respectat obligație pozitivă menționată supra.

O altă obligație pozitivă, importanța căreia a fost reiterată de Curte este obligație procedurală de examinare multilaterală, promptă și eficientă a plângerilor de aplicare a torturii, tratamentului inuman și degradant, coroborată cu obligația organelor de drept de a informa victima despre rezultatele investigației. Semnificația acestei obligații a fost reiterată de către Înalta Curte în cauza Assenov și alții c. Bulgariei. (Case of Assenov and Others v. Bulgaria din 1998) Curtea a specificat că în cazul în care o persoană ridică o pretenție discutabilă precum că a fost grav maltratată de către poliție sau de alți agenți ai statului în mod ilegal și cu încălcarea art. 3, această dispoziție, coroborată cu obligația generală a statului în temeiul art. 1 al Convenției de a *”asigura oricărei persoane aflate sub jurisdicția sa drepturile și libertățile definite în Convenție”*, prevede implicit că ar trebui să existe o anchetă oficială efectivă. Această obligație, ca și cea în temeiul art. 2, ar trebui să fie capabilă să ducă la identificarea și pedepsirea celor responsabili. Dacă acest lucru nu se întâmplă, interdicția legală generală a torturii și a tratamentelor inumane și degradante, în pofida importanței sale fundamentale, ar fi inefficientă în practică; și ar fi posibilă existența abuzului din partea agenților statului de drepturile celor aflați în controlul lor, determinând apariția fenomenului impunității virtuale. (Poalelungi M., 2015, p. 133) Investigarea promptă și eficientă a plângerilor de aplicare a relelor tratamente trebuie să fie îmbinată cu respectarea drepturilor victimei, asigurarea accesului acesteia la materialele cauzei și implicarea în procesul penal. Victimei trebuie să-i fie asigurată posibilitatea reală de a participa efectiv în cadrul dosarului penal, al examinării cauzei în instanța de judecată, fiindu-i oferită o posibilitate de a exercita cel puțin o cale de atac. În plus, procesul penal trebuie să corespundă exigențelor stipulate în standardele, care reies din art. 6 din Convenție, care reglementează dreptul la un proces echitabil.

Revenind la analiza principiilor evidențiate de către Curtea Europeană în cauza Povestea c. Republicii Moldova, CtEDO reamintește că, în ceea ce privește o persoană privată de libertate, orice utilizare a forței fizice, care nu era strict necesară din cauza propriului comportament, încalcă principul demnității umane și reprezintă o încălcare a dreptului consacrat la articolul 3. Astfel, **autoritățile au trebuit să verifice dacă persoanele care l-au privat pe reclamant de libertate înainte de sosirea poliției au folosit forța excesivă**, indiferent de faptul că acțiunile sale ilegale au determinat această detenție. (Cauza Povestea c. RM din 2022 § 35) În cazul dat, autoritățile trebuie să determine: 1. Dacă persoanele fizice au aplicat forța la reținere; 2. Dacă această forță a fost proporțională, fiind strict determinată de comportamentul persoanei reținute; 3. Dacă persoana reținută a suferit vătămările corporale; 4. Gradul vătămărilor corporale survenite.

Din aprecierea Curții Europene reiese că principiul proporționalității este aplicabil în toate cazurile de recurgere la forță la reținere, inclusiv în cazul în care reținerea este efectuată de către persoana fizică. Obligația organului de drept constă în verificarea proporționalității forței aplicate, ținând cont de toate circumstanțele cauzei și pericolul existent pentru viața și sănătatea persoanelor, care l-au reținut pe infractor. În plus, trebuie să fie analizat temeiul aplicării reținerii, și anume, dacă persoana a fost reținută în flagrant. În acest context, nu trebuie să fie evaluat caracterul legal sau ilegal al acțiunilor persoanei reținute. Cu alte cuvinte, tentativă sau infracțiune comisă de către persoana reținută trebuie să fie analizată separat de examinarea aplicării forței la reținerea acesteia. Bănuială rezonabilă referitor la comiterea infracțiunii nu trebuie să determine justificarea aplicării forței fizice disproporționale, fiind inadmisibilă abordare, în conformitate cu care forța a fost aplicată în timpul reținerii, ceea ce automat o justifică.

Această obligație apare din oficiu, nefiind necesară adresarea plângerii de către persoana reținută. Survenirea vătămărilor corporale a persoanei reținute în timpul reținerii de către persoanele

fizice nu trebuie să determine automat invocarea și aplicarea cauzelor, care înălțătură răspunderea penală a persoanelor fizice, care aplică forța. Examinarea originii vătămarilor trebuie să corespundă standardului general invocat la examinarea plângerilor de aplicare a torturii, tratamentului inuman și degradant de către colaboratorii organelor de drept. Unica diferență constă în subiectul responsabil, și anume colaboratul forțelor de ordine, a forțelor speciale sau persoana fizică, care efectuează reținere.

Aprecierea Curții. Curtea constată că, în speță, urmărirea penală s-a început la aproape unsprezece luni de la plângerea avocatului reclamantului, fără ca autoritățile să poată prezenta o explicație plauzibilă a întârzierii respective. În acest context, CtEDO reamintește că, deși pot apărea obstacole sau dificultăți într-o anumită situație care împiedică progresul anchetei, în general, **se poate considera necesar ca autoritățile să lanseze imediat o anchetă pentru a menține încrederea publicului în angajamentul lor față de statul de drept și pentru a preveni orice apariție a coluziunii sau a toleranței acțiunilor ilegale.** În plus, Curtea a mai remarcat în trecut că, în conformitate cu legislația națională, refuzul de a iniția o urmărire penală limitează eficacitatea acesteia din urmă în ceea ce privește utilizarea oricăror probe obținute în instanță. (Cauza Povestca c. RM din 2022 § 36)

Prin urmare, importanța promptitudinii pornirii urmăririi penale și efectuării investigației într-un termen rezonabil trebuie să fie analizată prin prismă a două laturi. În primul rând, pornirea procesului penală într-un termen restrâns permite acumularea probelor, care pot fi distruse sau greu identificabile după trecerea unei perioade de timp mai îndelungate. În al doilea rând, întârzierea autorităților în pornirea urmăririi penale poate determina formarea fenomenului impunității colaboratorilor organelor de drept, care vor fi tentați să comită anumite categorii de infracțiuni. Această stare de fapt poate genera, în final, neîncrederea populației în sistemul justiției. Cu toate acestea, termenul pornirii urmăririi penale trebuie să fie analizat în fiecare caz aparte, în special pentru evidențierea circumstanțelor, care au determinat tergiversarea pornirii urmăririi penale.

Instanțele naționale au constatat că ancheta în cauza Cauza Povestca c. RM a fost una unilaterală, subiectivă și că instanța inferioară nu a studiat materialele cauzei înainte de a confirma decizia procurorului. În acest sens, Curtea reamintește concluzia sa că anularea repetată a deciziilor de încetare a urmăririi penale ridică întrebări cu privire la eficacității acesteia. (Cauza Povestca c. RM din 2022 § 37) Prin urmare, ineficiența anchetei penale pornite pe baza plângerii reclamantului a fost constatată inclusiv la nivel național, însă această constatare nu a determinat examinarea multilaterală a circumstanțelor cauzei, ceea ce arată neinvestigarea repetată a plângerii și pune sub semnul întrebării imparțialitatea organului, care a desfășurat urmărirea penală.

Reclamantul nu a fost informat în timp util cu privire la decizia procurorului. Din aceasta rezultă că solicitantul nu a putut participa efectiv la anchetă, ceea ce contravine cerințelor articolului 3. (Cauza Povestca c. RM din 2022 § 38) Menționăm că statul nu a respectat exigențele impuse de Convenția, care se referă la obligație pozitivă de informare a victimei despre rezultatul anchetei pornite pe baza plângerii ei, ceea ce împiedică participarea efectivă a victimei în cadrul urmăririi penale. În pofida faptului că reclamantul nu putea vedea cu ochiul stâng, procurorul și-a bazat refuzul de pornire a urmăririi penale pe raportul inițial de examinare medico-legală, calificând leziunile victimei ca minore. (Cauza Povestca c. RM din 2022 § 39) În acest caz, procurorul a ignorat prezentarea de către victima a unei probe esențiale, și anume, a certificatului medical, care proba suferirea vătămarilor corporale grave, acțiunile procesuale fiind bazate pe primul raport medical, care a fost unul unilateral.

Bazându-se pe aceste argumente, Curtea a constatat neinvestigarea plângerii reclamantului de aplicare a relelor tratamente. În consecință, a existat o încălcare a articolului 3 din Convenție cu privire la obligația de a investiga maltratarea reclamantului de către persoane fizice. (Cauza Povestca c. RM din 2022 § 40) Prin urmare, în cazul dat a avut loc încălcarea prevederilor Convenției sub aspect procedural. În investigarea plângerii nu au fost examinate complet și obiectiv

problele esențiale prezentate, fiind emis un refuz repetat de pornire a urmăririi penale, iar victima nu a fost informată referitor la examinarea cauzei, ceea ce a determinat constatarea neinvestigării cauzei de către autoritățile naționale.

Încălcarea art. 3 prin neacordarea asistenței medicale corespunzătoare.

Principii generale. Curtea amintește că, în ceea ce privește persoanele private de libertate, articolul 3 din Convenție impune statului o obligație pozitivă de a se asigura că o **persoană este reținută în condiții compatibile cu respectarea demnității sale umane** și că metoda de executare a măsurii nu o expun la suferință sau privare, a cărei intensitate depășește nivelul inevitabil de suferință inerent detenției. (Cauza Povestca c. RM din 2022 § 44) CtEDO în fiecare caz aparte determină pragul minim de severitate a suferinței aferente privațiunii de libertate. În cazul în care suferințele persoanei private de libertate depășesc pragul minim de gravitate, se determină dacă fața de victima a fost aplicat tratamentul inuman sau degradant. În cazul suferințelor fizice și psihice puternice, trebuie să fie stabilit, dacă acestea ajung la pragul de gravitate a torturii. Trebuie să menționăm că suferințele victimei pot fi agravate de o boală, ceea ce trebuie să fie analizat în contextul aplicării art. 3. În plus, statul este obligat să garanteze condițiile de detenție corespunzătoare, care sunt compatibile cu respectarea demnității umane, fiind asigurate condiții minime necesare stabilite în standardele universale și regionale.

Curtea reiterează că suferința cauzată de o boală naturală, fizică sau psihică, poate intra în domeniul de aplicare al articolului 3, dacă este agravată sau poate fi agravată de condițiile de detenție pentru care autoritățile pot fi responsabile. Sănătatea și bunăstarea deținutului trebuie să fie asigurate în mod adecvat, printre altele, oferindu-i asistența medicală necesară. (Cauza Povestca c. RM din 2022 § 44) În acest context, este semnificativă obligația pozitivă a statului de a asigura asistența medicală necesară deținuților. Această asistență trebuie să corespundă anumitor exigențe, și anume să fie de o calitate medie pe țară. Este inadmisibilă limitarea persoanei în dreptul de acces la asistența medicală pe motivul indisponibilității anumitor servicii sau medicamente în sistemul penitenciar. În acest caz, persoana urmează să fie transferată într-un spital general, fiindu-i asigurată asistența medicală corespunzătoare. Menționăm că în timpul în care persoana se află în custodia statului, asigurarea asistenței medicale reprezintă o sarcină de bază a autorităților, iar încălcarea acestei obligații importante duce la constatarea violării art. 3 din Convenție.

Aprecieri Curții. Curtea a constatat că reclamantul a suferit mai multe leziuni corporale, aceste fiind identificate sub ochi și pe ambele buze. (Cauza Povestca c. RM din 2022 § 45) În pofida gravității vătămarilor reclamantului, care a pierdut vederea la ochiul stâng, acestuia nu i s-a acordat asistență medicală oftalmologică specializată. În aprecierea Curții, deși este imposibil de știut dacă pierderea vederii reclamantului ar putea fi (parțial) prevenită dacă victima ar fi fost examinată de către un medic specializat imediat după ce i s-a prescris, este evident că în douăzeci de zile, perioada în care reclamantul se afla în custodia poliției, acestuia **nu i s-a acordat asistență medicală oftalmologică specializată**. În acest caz, neacordarea asistenței medicale oftalmologice necesare a determinat pierderea vederii reclamantului la un ochi. Curtea a calificat această încălcare ca o violare a art. 3 din în ceea ce privește îngrijirea medicală insuficientă în timpul detenției. (Cauza Povestca c. RM din 2022 § 48)

Executarea hotărârii. Cauza Povestca c. Republicii Moldova a fost calificată de către Departamentul de Executare a Deciziilor CtEDO ca fiind un caz repetitiv, încălcările similare fiind constatate în cazurile printre care [Railean v. Republica Moldova](#), [Lari v. Republica Moldova](#), [Ciobanu v. Republica Moldova](#), [Dornean v. Republica Moldova](#), [Mereuta v. Republica Moldova](#), [Tomas v. Republica Moldova](#), [Veronica Ciobanu v. Republica Moldova](#), [Evghenii Duca v. Republica Moldova](#), [Velesco v. Republica Moldova](#). În cazul Povestca v. Republica Moldova reclamantului i-a fost achitată satisfacție echitabilă, nefiind raportate măsuri legislative, administrative sau de altă natură implementate pentru a nu admite repetarea încălcărilor constatate. (Povestca v. the Republic of Moldova Repetitive Case) Prin urmare, decizia în prezent este neexecutată.

Importanța hotărârii

Hotărârea respectivă subliniază natura obligației pozitive a statului de a garanta neaplicarea relor tratamente de către persoanele fizice, care trebuie să fie asigurată de către reprezentanții statului. Acesta obligație nu est încălcată, în cazul în care persoana este vătămată întâmplător sau din imprudență. În cazul în care persoana este reținută de către persoanele fizice, organul de urmărire penală urmează să analizeze, atât aplicarea forței fizice, cât și proporționalitatea acesteia în raport cu circumstanțele cauzei, motivele reținerii, comportamentul și pericolul social al persoanei reținute. În cazul dat, reținerea de către persoanele fizice nu determină posibilitatea aplicării forței fizice disproporționate.

Prin urmare, organul de urmărire penală trebuie să analizeze sub toate aspectele, complet și obiectiv originea și gradul vătămarilor corporale a reclamantului survenite la reținerea *de facto* a acestuia de către persoanele fizice, colaboratorii organelor de drept fiind obligați, la constatarea depășirii limitelor aplicării forței, să poarte un dosar penal pe motivul survenirii vătămarilor medii sau grave a persoanei reținute. Curtea a subliniat necesitatea examinării imparțiale a acestei maltratări, fără a ține cont de faptul că persoana reținută este învinuită în comiterea unei infracțiuni. Examinarea acestui dosar trebuie să corespundă criteriilor și exigențelor impuse de prevederile art. 3 din Convenție, în caz contrar se constată încălcarea art. 3 din Convenție sub aspect procedural.

În plus, Înalta Curte a subliniat necesitatea acordării ajutorului medical calificat în perioada în care persoana se află în custodia statului. Neacordarea ajutorului medical nu poate fi argumentată prin imposibilitatea trecerii unui anumit tip tratament, din cauza faptului că persoana este privată de libertate. Este semnificativă și calitatea asistenței medicale prestate. Această trebuie să corespundă calității asistenței medicale medii pe țară. În cazul în care statul nu acordă persoanei în custodie ajutor medical, această determină constatarea violării art. 3 din Convenție.

Recomandări.

Administrației Naționale a Penitenciarelor

1. Reformarea sistemului acordării asistenței medicale în sistemul penitenciar.
2. Angajarea specialiștilor calificați pentru acordarea ajutorului medical persoanelor în custodia statului.
3. Elaborarea standardelor și instrucțiunilor de acordare a asistenței medicale persoanelor reținute/ deținute, care trebuie să fie respectate de către personalul medical.

Procuraturii

1. Instruirea procurorilor responsabil pentru investigarea torturii, tratamentului inuman și degradant în vederea evaluării proporționalității forței aplicate la reținere, în general, și a celei aplicate de către persoanele fizice, în particular.
2. Organizarea instruirilor speciale pentru a clarifica limita între vătămarile corporale cauzate persoanelor reținute, care se încadrează în cauzele, care înlătură caracterul penal al faptei și cele în care este necesară pornirea unui dosar penal pe motivul abuzului de forță la reținere.
3. Atenționarea procurorilor, care investighează cauzele privind aplicarea relor tratamente referitor la necesitatea evaluării complete și obiective a tuturor probelor prezentate de către victima, în special a certificatelor medicale, cu scopul constatării prezenței componentei de infracțiune.
4. Elaborarea unei instrucțiuni interne și a criteriilor, care pot fi aplicate la evaluarea proporționalității forței fizice aplicate la reținerii, fiind prevăzute și criterii, care se aplică la efectuarea reținerii *de facto* de către persoanele fizice, ținând cont de lipsa cunoștințelor speciale ale acestora.
5. Atenționarea procurorilor, referitor la necesitatea efectuării expertizei medico-legale și psihologice, care reiese din prevederile Codului de Procedura Penală în cazul plângerilor de aplicare a relor tratamente.
6. Sublinierea inadmisibilității refuzului de pornire a urmăririi penale pe baza plângerii victimei de aplicarea forței excesive la reținere, doar bázându-se pe faptul că persoana reținută este învinuită în comiterea unei infracțiuni.

Referințe:

1. Case of Assenov and Others v. Bulgaria (90/1997/874/1086) Decision 28 October 1998 Online: [ASSENOV AND OTHERS v. BULGARIA \(coe.int\)](#)
2. Case of Z and others v. The United Kingdom (Application no. 29392/95) Decision 10 May 2001 Online: [Z AND OTHERS v. THE UNITED KINGDOM \(coe.int\)](#)
3. Case of Bouyid v. Belgium (Application no. 23380/09) Decision 28 September 2015 Online: [BOUYID v. BELGIUM \(coe.int\)](#)
4. Case of Cantaragiu v. The Republic of Moldova (Application no. 13013/11) Decision 24 March 2020 final 24/07/2020, Online: [CANTARAGIU v. THE REPUBLIC OF MOLDOVA \(coe.int\)](#)
5. Case of Nicolae Virgiliu Tănase v. Romania (Application no. 41720/13) Decision 25 June 2019 Online: [NICOLAE VIRGILIU TĂNASE v. ROMANIA \(coe.int\)](#)
6. Case of O’Keeffe v. Ireland (Application no. 35810/09) Decision 28 January 2014 Online: [O’KEEFFE v. IRELAND \(coe.int\)](#)
7. Cauza Prepețița c. Republicii Moldova cerere nr. 50799/14 din 23 iunie 2014, decizie din 3 decembrie 2019, Online: [PREPEȚIȚA v. THE REPUBLIC OF MOLDOVA \(coe.int\)](#)
8. Cod Nr. 985 din 18-04-2002 Codul Penal al Republicii Moldova* Publicat : 14-04-2009 în Monitorul Oficial Nr. 72-74 art. 195 Modificat [LP111 din 21.04.22](#), [MO164-169/03.06.22 art.291](#); [în vigoare 03.07.22](#) Online: [CP985/2002 \(legis.md\)](#)
9. Guide on Article 3 of the European Convention on Human Rights Prohibition of torture First edition – 30 April 2022 Online: [Guide on Article 3 - Prohibition of torture \(coe.int\)](#)
10. Poalelungi M. *Obligațiile pozitive și negative ale statului prin prisma Convenției Europene pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale* C.Z.U.: 341.231.14 (043.3) Chișinău, 2015 Online: [mihai_poalelungi_thesis.pdf \(cnaa.md\)](#)
11. Povestca c. Republicii Moldova cerere nr. 33968/16 din 7 septembrie 2007 decizie din 1 februarie 2022 Online: [POVESTCA v. THE REPUBLIC OF MOLDOVA \(coe.int\)](#)
12. Povestca v. the Republic of Moldova Repetitive | Case | 33968/16 | Pending | Standard Procedure | Judgment date: 01/02/2022 | Final judgment date: 01/02/2022 Online: <https://hudoc.exec.coe.int/eng#%7B%22tabview%22:%5B%22document%22%5D,%22EXECIdentifier%22:%5B%22004-59597%22%5D%7D>

CUPRINS

INTERNATIONAL WORKSHOP EU SHARED VALUES: THE CHANCE FOR ECONOMIC DEVELOPMENT AND GROWTH OF MOLDOVA EDUCATION RESEARCH, AND INNOVATION POLICY ISSUES BETWEEN MOLDOVA AND THE EU

Viorica CONDRAT, <i>Alecu Russo Balti State University</i>	
The urgent need to rethink the education system in Moldova	3
Natalia BEREGOI, <i>Moldova State University</i>	
Avantajele formării continue a profesioniștilor media în contextul integrării europene a Republicii Moldova	7
Viorica UNGUREANU, <i>Universitatea de Stat din Moldova</i>	
Metode financiare de stimulare a activității inovaționale și interacțiunea subiecților activității venture din Republica Moldova	14

RESEARCH AND INNOVATION – FAITHFUL AND DEVOTED SUPPORT IN EUROPEAN INTEGRATION

Vasile MUSTEATA, <i>State University of Medicine and Pharmacy “N. Testemitanu”, Institute of Oncology, Department of Hematology</i>	
Veronica CIOBANU, <i>Institute of Oncology, Consulting-Diagnostic Center,</i>	
Valentina STRATAN, <i>Institute of Oncology, Immunology and Molecular Genetics Laboratory</i>	
Ivana CLIPCA, <i>Institute of Oncology, Consulting-Diagnostic Center</i>	
Igori VINOGRADOV, <i>Institute of Oncology, Department of Hematology</i>	
Nina SGHIBNEVA-BOBEICO, <i>Institute of Oncology, Outpatient Ward</i>	
Stela PINZARI, <i>Institute of Oncology, Department of Hematology</i>	
Dumitrita URESCU, <i>Institute of Oncology, Consulting-Diagnostic Center</i>	
Aliona MONUL, <i>Institute of Oncology, Department of Hematology</i>	
Management of chronic myeloproliferative neoplasms in the emerging regions	24
Tetiana KOLOMOIETS, <i>Zaporizhzhia National University</i>	
Accreditation of educational and scientific program as an innovative tool to ensure the quality of postgraduate training: Ukraine's experience (on the example of 08 Law specialty 081 "Law")	30
Daria KREMOVA, <i>Zaporizhzhia National University</i>	
The active role of the applicant-postgraduate as a guarantee of the effectiveness of the accreditation procedure of the ESP: the positive practice of Ukraine on the example of specialty 081 Law	37

INTERNATIONAL ROUND TABLE SMART SPECIALIZATION: FROM ACADEMIC IDEA TO POLITICAL APPROACH

Людмила ТОДОРОВА, <i>Государственный Университет Молдовы</i>	
Василий НИКОЛАЕНКО, <i>Государственный Университет</i>	
Преимущества внедрения возобновляемых источников энергии в Молдове	48
Veaceslav SYTNIC, <i>Institute of Zoology</i>	
Life sciences and the knowledge paradigm	54
Ina SITNIC, <i>Moldova State University</i>	
An educational approach to human translation versus machine translation: a case study on the english-romanian language combination	60
Galina RADU, <i>Academia de Studii Economice din Moldova</i>	
Impactul tatuajelor asupra comunicării profesionale	68
Dinu OSTAVCIUC, <i>Academia „Ștefan cel Mare” a MAI</i>	77

Protecția datelor cu caracter personal în procesul penal – analiza doctrinei și standardele UE Alexandru ARSENI, <i>Universitatea de Stat din Moldova</i>	
Libertatea individuală și siguranța persoanei – dimensiunea statului de drept Rodica CIOBANU, <i>Universitatea de Stat din Moldova</i>	86
De ce tranziția la standarde de ordine și securitate publică sunt pe agenda instituțiilor de învățământ ? Veaceslav URSU, <i>Academia „Ștefan cel Mare” a MAI</i>	91
Analiza amenințărilor-cheie a securității europene și a Republicii Moldova DE CE TRANZIȚIA LA STANDARDELE EUROPENE DE ORDINE ȘI SECURITATE PUBLICĂ SUNT PE AGENDA DE LUCRU A INSTITUȚIILOR DE ÎNVĂȚĂMÂNT?	98
Liliana CREANGĂ, <i>Academia „Ștefan cel Mare” a MAI</i>	
Integrarea perspectivei de gen în sectorul de securitate și ordine publică Sergiu STARODUB, <i>Academia „Ștefan cel Mare” a MAI</i>	103
Instruirea angajaților din domeniul ordinii publice conform standardelor și practicilor europene Tudor OSOIANU, <i>Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice</i>	107
Dinu OSTAVCIUC, <i>Academia „Ștefan cel Mare” a MAI</i>	
Evoluția jurisprudenței privind procedura aplicării arestului preventiv și prelungirii acestei măsuri Elena ARAMĂ, <i>Universitatea de Stat din Moldova</i>	116
Tendențe de standardizare în drept Ianuș ERHAN, <i>Universitatea de Stat din Moldova</i>	126
Dezvoltarea domeniului ordinii și securității publice prin prisma angajamentelor de integrare europeană ale republicii moldova Mariana PAVLENCU, <i>Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI</i>	131
Iurie PUNGA, <i>Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI</i>	
Reforme poliției de frontieră în contextul tranziției Republicii Moldova la standardele europene Corneliu RADU, <i>Academia „Ștefan cel Mare” a MAI</i>	141
Securitatea frontierei conformă aquis-ului european – contribuție la ordinea și securitatea publică a Republicii Moldova Olesea PANCHIV, <i>Universitatea de Stat din Moldova</i>	147
Competența agentului constator în procesul de soluționare a cauzelor contravenționale – provocări și controverse în legislația contravențională a Republicii Moldova PRIORITĂȚI DE ASIGURARE A ORDINII JURIDICE ÎN CONTEXTUL TRANZIȚIEI LA STANDARDELE EUROPENE	155
Vitalie IONAȘCU, <i>Academia „Ștefan cel Mare” a MAI</i>	
Vasile ZAVATIN, <i>Academia „Ștefan cel Mare” a MAI</i>	
Analiza juridică a contravenției „împiedicarea exercitării dreptului electoral” Oleg PANTEA, <i>Universitatea de Stat din Moldova</i>	163
Reflecții asupra misiunii organelor administrației locale în asigurarea respectării drepturilor omului în locurile de detenție – studiu de caz Svetlana SLUSARENCO, <i>Universitatea de Stat din Moldova</i>	170
Rolul administrației publice locale privind gestionarea situației migranților Anatolie CANANĂU, <i>Academia „Ștefan cel Mare” a MAI</i>	175
Practici moderne de asigurare a ordinii și securității publice în perioada electorală Valentin CHIRIȚA, <i>Academia „Ștefan cel Mare” a MAI</i>	182
Considerațiuni privind modificarea cadrului legal al infracțiunii de luare de ostatici	190

Albert ANTOCI, <i>Academia „Ștefan cel Mare” a MAI</i> Dimensiuni teoretico-practice privind documentarea contravențiilor în domeniul circulației rutiere pe baza constatărilor personale	196
Ion SLISARENCO, <i>Academia „Ștefan cel Mare” a MAI</i> <i>Argumentum</i> în favoarea revizuirii și legiferării privării de dreptul de a conduce mijloace de transport sau anulării acestui drept ca măsuri de siguranță în contextul consolidării securității traficului rutier	201
Iurie BULAI, <i>Academia „Ștefan cel Mare” a MAI</i> Aspecte de perfecționare a activității instituțiilor de expertiză judiciară a Republicii Moldova în contextul tranziției la standardele europene	207
Sofia PILAT, <i>Academia „Ștefan cel Mare” a MAI</i> Graffiti: artă ori manifestare a infracțiunii de vandalism	213
Sergiu BALABAN, <i>Universitatea de Stat din Moldova</i> Durata mandatului și rolul cosiliulului superior al magistraturii: legitimitatea actelor	217
Veaceslav URSU, <i>Academia „Ștefan cel Mare”</i> Mădălina URSU, <i>Academia „Ștefan cel Mare”</i>	
Tranziția la standardele europene în domeniul securității și ordinii publice	226
Ghennadi CALCAVURA, <i>Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI</i> Respectarea drepturilor persoanei la realizarea măsurilor speciale de investigații îndreptate spre asigurarea securității publice	230
Veronica ARNĂUT, <i>Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI</i> Analiza prevederilor art. 6 Din Convenția Europeană a Drepturilor Omului în coraport cu Republica Moldova	235
Veronica POZNEACOVA, <i>Universitatea de Stat din Moldova</i> Analiza hotărârii CtEDO de constatare a încălcării art. 3 de către Republica Moldova prin neinvestigarea maltratării de către persoanele fizice	242